ഭാസൻ

I

[ഭാസനും ഭാസന്റെ നാടകങ്ങളും.]

എ. എസ്. പി. അയ്യർ,
എം. എ; ഐ. സി. എസ്സ്; ബാർ-അററ്-ലാ.

വിവർത്തകൻ

സി. എസ്. സുബ്രഹ്മണ്യൻപോററി എം. എ.

ഭാസൻ

I

[ഭാസനും ഭാസൻെറ നാടകങ്ങളും.]

എ. എസ്. പി. അയ്യർ,
എം. എ; ഐ. സി. എസ്സ്; ബാർ-അററ്-ലാ.

വിവൎത്തകൻ

സി. എസ്. സുബ്രഹ്മണ്യൻപോററി എം. എ.

ബി. വി. ബുക്കുഡിപ്പോ & പ്രിൻറിങ്ങ് വർക്സ്,
തിരുവനന്തപുരം.

1128] [വില 2½ രൂ.

പ്രസാധകന്മാരുടെ മുദ്ര എല്ലാപ്രതിയിലും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതാണ്.

First Edition 1955

PRINTED AT
THE B. V. PRINTING WORKS,
TRIVANDRUM.

ഭാസന്

ഞാനിതാവണങ്ങുന്നു, രസങ്ങളോരോന്നുമ
ന്യൂനമായ് പ്രയോഗിക്കാൻ കെല്പേറുംമഹാകവേ!
ദേവകൾ, രക്ഷസ്സുകൾ, മാനുഷർ, ജന്തുവസ്തു
നിവഹം—എല്ലാമുണ്ടു താവക കൃതികളിൽ;
സത്യങ്ങൾ, കിനാവുകൾ, ദൗത്യങ്ങൾ, അഭേദ്യങ്ങൾ
കൃത്യങ്ങൾ, അനുരാഗമാദകവികാരങ്ങൾ.
സവിശേഷങ്ങളായ കുട്ടികൾ ചെറുപ്പക്കാ-
രിവർതൻ പ്രവൃത്തികൾ, ദാനവിശ്വാസങ്ങടെ
ധവളയശസ്കരകർമ്മങ്ങൾ നിശ്ചലങ്ങൾ,
ഈയിവയെല്ലാമെല്ലാം ആയിരം ചാരുരശ്മി
ശ്രീയൊടു തവ മഹാനാടകങ്ങളിൽ കാണ്മൂ!
പ്രകൃതിസൗന്ദര്യങ്ങൾ നല്ലപോലറിവൂ നീ;
തികച്ചും നരചിത്തമളന്നിട്ടുണ്ടു ഭവാൻ;
ശരിയായ് വ്യക്തങ്ങളായ് നിന്നുടെ വർണ്ണനകൾ
വിരവിൽ യഥാർത്ഥത്തിൻ ക്വണിതം മുഴക്കുന്നു.
താവകമലങ്കാരപ്രയോഗമെല്ലാമങ്ങു
കേവലം നവീനങ്ങളാത്യന്തകോമളങ്ങൾ;
ജീവിതപ്രവാഹത്തെ സമഗ്രം വർണ്ണിപ്പൂ നീ
യവ്വണ്ണം കൈയൂക്കിന്മേൽ ധർമ്മത്തിൻ ജയത്തെയും;
അല്ലയോ മഹാകവേ, അതിലും മഹാനായ
കല്പനാമത്യുൽകൃഷ്ട നാടകശില്പിശ്രേഷ്ഠ,

ആൎക്കുതാൻ മറക്കാവൂ നാടകരംഗങ്ങളും
നല്ലൂലാകാര തവ യോഗ്യങ്ങാം വാക്കുകളും
ഞങ്ങളെ—വൃദ്ധരാട്ടെ, ശിശുക്കളാകട്ടെ, നിൻ
ഭംഗിയേറിടും കഥാവസ്തുക്കളാകമാനം—
സന്തോഷാത്മകങ്ങളും വ്യസനാത്മകളും—
ഹന്ത! തന്മൃഷ്ടിക്കളുള്ളിലമത്തിഗ്രഹിക്കുന്നു.

ആമുഖം.

"ഭാസൻെറ രണ്ടു നാടകങ്ങൾ" എന്ന എൻെറ പുസ്തകത്തിന ഡാക്ടർ ശുക്തങ്കർ, പ്രസാൽക്കർ, ദേവധർ മുതലായ സുപ്രസിദ്ധ പണ്ഡിതന്മാരും നിരൂപകന്മാരും പൊതുജനങ്ങളും നൽകിയ സ്നേഹപൂർവ്വമായ സ്വാഗതത്താൽ പ്രോത്സാഹിതനായി "ഇൻഡ്യയിലെ സാഹിത്യകാരന്മാർ" എന്ന സാഹിത്യശാഖയിലെ ഒന്നാമത്തേതായി ഈ പുസ്തകം ഞാൻ എഴുതി. ഈ ഉദ്യമത്തിന്, ഈ സാഹസത്തിന്, ഞാൻ അനുവാചകരുടെയും നിരൂപകരുടെയും ലാളനസഹിഷ്ണുതകൾക്ക് പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ഭാരതവർഷത്തിലെ മികച്ച നാടകകർത്താക്കളിൽ ഒരാളായ ഭാസനെ ഇംഗ്ലീഷ് ഭാഷയിലുള്ള ഈ പുസ്തകത്താൽ ഇംഗ്ലീഷ് സംസാരിച്ചുപോരുന്ന ജനതയ്ക്കും ഭാരതത്തിലെ വിവിധ ഭാഷകളിലെയ്ക്കുള്ള വിവർത്തനങ്ങളാൽ സംസ്കൃതഭാഷ അറിഞ്ഞുകൂടാത്ത ഭാരതീയർക്കും പരിചയപ്പെടുത്തണമെന്നുള്ളതാണ് ഈ പുസ്തകരചനയിൽ എൻെറ ഏക ആശയം. ഭാസൻെറ നാടകങ്ങൾ ശരിക്ക ഇംഗ്ലീഷിൽ വായിക്കണമെന്ന് ആഗ്രഹമുള്ളവർ മൂലവും സതൂപ്പും രണ്ടു വാല്യങ്ങളായി പ്രസിദ്ധം ചെയ്തിട്ടുള്ള ഒന്നാന്തരം വിവർത്തനം വായിക്കണം. (ആ പുസ്തകം 'Thirteen Trivandrum Play attributed to Bhasa' എന്ന പേരോടുകൂടി ആക്സ്ഫോർഡ് പ്രെസ്സിൽ അടിച്ചു പ്രസിദ്ധം ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ലാഹോർ മേഹർചന്ദ് ലക്ഷ്മൻ ദാസ് പ്രസിദ്ധം ചെയ്തിട്ടുള്ള പ്രസാൽക്കെറുടെ "ഭാസൻ

ഒരു പഠനം" എന്ന ജ്ഞാനസമ്പന്നമായ പുസ്തകം വായിക്കാൻ വളരെ നല്ല ഒരു പുസ്തകമത്രെ. പല സംഗതികളിലും ഭാസനാടകങ്ങളിൽ ഉത്തമമായ സ്വപ്നവാസവദത്തത്തിനു ഒരു നല്ല ഇംഗ്ലീഷു തജ്ജമ ആവശ്യമുള്ളവർ ശ്രുകതങ്കരുടെ ഗദ്യത്തിലുള്ള വിവത്തനവും വായനക്കാൎക്ക് ഹിതമാണെങ്കിൽ ഗദ്യപദ്യങ്ങളിൽ ഞാൻ തർജ്ജിമ ചെയ്തിട്ടുള്ള "ഭാസന്റെ രണ്ടു നാടകങ്ങൾ (Two Plays of Bhasa) എന്ന പുസ്തകവും ഞാൻ ശിപാൎശി ചെയ്യുന്നു.

എന്റെ ഈ പുസ്തകം ഭാസനേക്കുറിച്ചും ഭാരതത്തെപ്പറ്റിയും ഇംഗ്ലീഷ് ജനതയ്ക്കു സജീവമായ ഒരു താൽപര്യം ജനിപ്പിക്കയും ഭാരതീയക്കുതന്നെ ഈ മഹാനായ നാടകകത്താവിനോടും അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാടകങ്ങളോടും പരിചയപ്പെടാൻ സന്ദർഭം നൽകുകയും ചെയ്യുന്നപക്ഷം ഈ സ്നേഹപ്രചോദിതമായ വേലയ്ക്കു എനിക്കു വേണ്ടടത്തോളം പ്രതിഫലം ലഭിച്ചതായി ഞാൻ കരുതുന്നതാകുന്നു.

എ. എസ്. പി. അയ്യർ.

അനുക്രമണിക.

ആമുഖം | | പുറം

പുസ്തകം I

അദ്ധ്യായം

I	ആരാണു് ഭാസൻ!	1
II	ഭാസനെ വീണ്ടും കണ്ടെത്തിയതു്.	11
III	'തിരുവനന്തപുരത്തു കണ്ടുകിട്ടിയ 13 നാടകങ്ങൾ' ഭാസന്റെയാണൊ?	23
IV	ഇതുവരെ കണ്ടുപിടിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള നാടകങ്ങളുടെ കാലഗണനം	.35

പുസ്തകം II

അദ്ധ്യായം	ഭാസന്റെ നാടകങ്ങൾ	
I	ദൂതവാക്യം	38
II	കർണ്ണഭാരം	52
III	മദ്ധ്യമവ്യായോഗം	61
IV	ബാലചരിതം	76
V	അഭിഷേകം	95
VI	പഞ്ചരാത്രം	122
VII	ദൂതഘടോൽക്കചം	150

അദ്ധ്യായം		പുറം
VIII	ഊരുഭംഗം	160
IX	അവിമാരകം	170
X	പ്രതിമാനാടകം	212
XI	പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം	270
XII	സ്വപ്നവാസവദത്തം	304
XIII	ചാരുദത്തം.	355

ഭാസൻ

ഒന്നാം ഭാഗം

ഭാസനാടകങ്ങളുടെ പുനർല്ലബ്ധി

അദ്ധ്യായം ൧

ഭാസൻ ആരാണ്?

കാളിദാസന്റെ പരാമർശം:—ഭാസൻ കാളിദാസന്റെ കാലത്തുപോലും പ്രാചീനനും പ്രസിദ്ധനും ആയ ഒരു നാടകകർത്താവായിരുന്നു. കാളിദാസൻ ഉജ്ജയിനിയിൽ ചന്ദ്രഗുപ്തവിക്രമാദിത്യന്റെ രാജധാനിയിൽ ഏതാണ്ടു് ക്രിസ്തുവർഷം നാലാം ശതകത്തിലായിരിക്കണം ജീവിച്ചിരുന്നതു്. അദ്ദേഹം തന്റെ മാളവികാഗ്നിമിത്രം നാടകത്തിന്റെ വസ്തുരചനയിൽ ഭാസന്റെ സ്വപ്നവാസവദത്തത്തെ അനുകരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു സ്പഷ്ടമായി കാണാം. അതിനുപുറമേ, അദ്ദേഹം അതിൽ ഭാസനേയും സൗമിലനേയും സൗമിലന്റെ ഭ്രാതാവായ രാമില (കവിപുത്രൻ)നേയും പണ്ടു കാലത്തെ സുപ്രശസ്തകവികളായും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശാകുന്തളത്തിൽ സ്വന്ത കൃതികളെ നവീനങ്ങളായും പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നു. സൗമിലനും രാമിലനും

ക്രിസ്തുവർഷം ഒന്നാം ശതകത്തിലാണ് ജീവിച്ചിരുന്ന തെന്നും അവർ ഇപ്പോൾ അലഭ്യങ്ങളായ ശൂദ്രകകഥ എന്നും മണിപ്രഭ എന്നും രണ്ടുപുസ്തകങ്ങൾ രചിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും സുവിദിതമത്രെ. ഭാസന്റെ പേരു സൗമിലന്റെ പേരിന് മുമ്പ് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട്, അദ്ദേഹം ക്രിസ്തുവർഷം ഒന്നാം ശതകത്തിനു വളരെ മുമ്പായി ജീവിച്ചിരുന്ന ഒരു നാടകകർത്താവായിരിക്കണം. 'ഭാസ'ശബ്ദം പതഞ്ജലിഗോത്രം യൗഗന്ധരായണഗോത്രം എന്നതു പോലെ അഗസ്ത്യഗോത്രത്തിന്റെ ഒരു ശാഖയുടെ നാമം മാത്രമാകുന്നു എന്നുള്ളതിന് തർക്കമില്ല.

വ്യാസനുമായുള്ള മത്സരം:—ഭാസനും മഹാഭാരതകർത്താവെന്നു പ്രസിദ്ധനായ വ്യാസമഹർഷിയും തമ്മിൽ തങ്ങളിൽ ആരാണു നല്ല എഴുത്തുകാരൻ എന്ന് ഒരു മത്സരം ഉണ്ടായതായും, രണ്ടാളും അവരുടെ ഒന്നാംതരം കൃതികളിൽ ഓരോന്നു തീയിലിട്ടതായും വ്യാസന്റെ കൃതി ദഹിക്കയും ഭാസന്റെ "വിഷ്ണുധർമ്മം" എന്ന പുസ്തകം ദഹിക്കാതിരിക്കയും ചെയ്തതായും ജനായകന്റെ "പൃഥിവിരാജവിജയ"ത്തിന്റെ ഒരു വ്യാഖ്യാനത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഭാഗ്യദോഷത്താൽ തീയ് നശിപ്പിക്കാതിരുന്നതിനേ മനുഷ്യനു സൂക്ഷിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഭാസന്റെ "വിഷ്ണുധർമ്മം" ഇതുവരെ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടില്ല. എന്നാലും "കൗടില്യന്റെ അർത്ഥശാസ്ത്രം" പോലെയും ഭാസന്റെ ഇന്നുവരെകണ്ടുകിട്ടിയിട്ടുള്ള പതിമൂന്നു നാടകങ്ങൾ പോലെയും അതും ഒരുദിവസം കണ്ടുകിട്ടുമെന്ന് ഞാൻ യഥാർത്ഥമായി വിശ്വസിക്കുന്നു.

അശ്വഘോഷന്റെ അധമർണ്ണത്വം:—ഭാസന്റെ "പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം" അഞ്ചാമങ്കത്തിലെ പതിനെട്ടാം ശ്ലോകത്തെ, "കനിഷ്കന്റെ" രാജധാനിയിലെ പേരുകേട്ട കവിയും നാടകകാരനുമായിരുന്ന അശ്വഘോഷൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ "ബുദ്ധചരിത"ത്തിൽ സ്പഷ്ടമായി അനുകരിച്ചിട്ടുണ്ട്. അശ്വഘോഷൻ ജീവിച്ചിരുന്നത് ക്രിസ്തുവർഷം ഒന്നാംശതകത്തിന്റെ പിൻപകുതിയിലല്ലെന്നു മിക്കവാറും തീർച്ചയാണ്. ഭാസന്റെ ജീവിതകാലം അശ്വഘോഷനു വളരെ മുമ്പായിരിക്കണം.

ശൂദ്രകന്റെ അപഹരണം:—ക്രിസ്തുവർഷം ഒന്നാം ശതകത്തിൽ തന്നെ ജീവിച്ചിരുന്ന ശൂദ്രകൻ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മൃച്ഛകടികനാടകം നിർമ്മിച്ചിരിക്കുന്നതു ഭാസന്റെ "ചാരുദത്തം" എന്ന നാടകത്തെ ആസ്പദമാക്കിയാണെന്നുള്ള വസ്തുതയും ഇതിനു ഒരു നല്ല തെളിവാണ്.

കൗടില്യൻ ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുണ്ട്:—കൗടില്യൻ 'അർത്ഥശാസ്ത്രം' നിർമ്മിച്ചതു ബി. സി. നാലാംശതകത്തിലാണ്. അതിൽ അദ്ദേഹം ഭാസന്റെ പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം നാലാമങ്കത്തിലെ രണ്ടാമത്തെ ശ്ലോകം ഉദ്ധരിച്ചു കാണുന്നു. ആകയാൽ റ്റാഗോർ ഗാന്ധിയുടെ എന്നപോലെ ഭാസൻ കൗടില്യന്റെ ഒരു പ്രായംകൂടിയ സമകാലികനും ബി. സി. നാലാംശതകക്കാരനും ആയിരുന്നു എന്നും ചന്ദ്രഗുപ്തമൗര്യന്റെ കാലത്തു ജീവിച്ചിരുന്ന ആളാണെന്നും സ്പഷ്ടമാകുന്നു.

മൗര്യകാലികൻ തന്നെയെന്ന്:—രാഘുവിൽ നിന്നു (നന്ദരാജാവിന്റെ മന്ത്രിരാക്ഷസൻ) മോചനം ലഭിച്ച

ചന്ദ്രനേയും, (ചന്ദ്രഗുപ്തൻ) ചന്ദ്രഗുപ്തനു് മുദ്രാരാക്ഷസത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളതും പക്ഷേ സാമ്പ്രദായിപ്പിലെ ഊർജ്ജസ്വലങ്ങളായ സിംഹങ്ങളെ പുരസ്കരിച്ചു് മൗര്യരാജാക്കന്മാർ പൊതുവായി തങ്ങളുടെ നാമങ്ങളോടു അൻയോജിപ്പിച്ചിരിക്കാവുന്നതും ആയ രാജസിംഹൻ എന്ന സ്ഥാനപ്പേരിനേയും. കൂടക്കൂടെ എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടുള്ളതും കൂടി ഇതിന്നു തെളിവാകുന്നു. രാജസിംഹൻ ഹിമവാൻെറയും വിന്ധ്യൻെറയും ഇടയ്ക്കു് സമുദ്രം മുതൽ സമുദ്രംവരെ ഉള്ള എല്ലാരാജ്യങ്ങളെയും അടച്ചു ഭരിക്കുന്നതായി വിവരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. ചന്ദ്രഗുപ്തൻെറ ഭരണകാലത്തിൻെറ ആദിമവർഷങ്ങളിലെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജ്യങ്ങളുടെ ശരിയായ ഒരു വിവരണമാണു് ഇതു്. ഈ സംഗതിയും മേല്പറഞ്ഞ സംഭാവ്യതയ്ക്കു് ഉപോൽബലകമായിരിക്കുന്നു. ഭാസൻെറ സമകാലീനനായ ചാണക്യൻെറ സുപ്രസിദ്ധ പ്രതിജ്ഞയും, നന്ദന്മാരോടുള്ള സമരവും അതിന്നു വാസ്തവത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വന്തം ആളായ ജീവസിദ്ധി എന്ന ഒരു ശ്രമണകൻ ചെയ്യുന്ന സഹായവും, ചന്ദ്രഗുപ്തനെക്കൊണ്ടു പാടലീപുത്രം പിടിച്ചടക്കിക്കുക, ആ നഗരം മുഴുവൻ ചാരന്മാരെക്കൊണ്ടു നിറയ്ക്കുക, രാഷ്ട്രീയകാരണങ്ങളാൽ ഉദയനനെക്കൊണ്ടു പത്മാവതിയെ വിവാഹം കഴിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ അദ്ദേഹത്തിനെക്കൊണ്ടു ദുർദ്ധരയെ വിവാഹം കഴിപ്പിക്കുക, ഇതെല്ലാം കൊണ്ടു യൗഗന്ധരായണൻ ചാണക്യൻെറ ഒരു പ്രതിപുരുഷനാണെന്നു കാണാം. ഇടയിൽക്കൂടി ചന്ദ്രൻ പ്രകാശിക്കുന്ന ഒരു കാർമേഘമായി യൗഗന്ധരായണനേ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു്

ഞരും നിറമുള്ള ദാക്ഷിണാത്യനായ ചാണക്യനും ചന്ദ്രഗു പ്തനും ശരിക്കു യോജിക്കുന്നുണ്ട്. മഹാസേനനേക്കുറിച്ചു വിവരിച്ചിരിക്കുന്നതു പോറസ്സിനേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കേളികേട്ട നളഗിരി എന്ന ആനയേയും ഉള്ളിൽവിചാരിച്ചുംകൊണ്ടായിരിക്കണം. വിദേശികളുടെ ആക്രമണം ഉണ്ടാകരുതെന്നുള്ള പ്രസ്താവനകൾ മഹാനായ അലക്സാണ്ഡരുടെയും സെല്യൂക്കോസിന്റെയും ആക്രമണങ്ങളെ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. പശുക്കളുടെ രക്ഷയ്ക്കായുള്ള പ്രാൎത്ഥനയും മൌൎയ്യന്മാരുടെ വൃഷല പരിഷ്കാരത്തിനു ഭാസന്റെ മേലുള്ള സ്വാധീനശക്തിയെ കാണിക്കുന്നു.

ബാണന്റെ പ്രശംസ:—ബാണൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹർഷചരിതത്തിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "ഭാസൻ സൂത്രധാരന്മാരുടെ നാന്ദിശ്ലോകങ്ങൾ കൊണ്ടാരംഭിക്കുന്നവയും വിവിധ സ്വഭാവത്തിലുള്ള അനേകം പാത്രങ്ങളും അടങ്ങിയിരിക്കുന്ന കഥാഭാഗങ്ങളും ഉൾക്കൊള്ളുന്നവയും ആയ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാടകങ്ങളാൽ, പേരുകേട്ടശില്പികളെക്കൊണ്ടു അനേകം നിലകളോടും പതാകകളോടു കൂടിയ ക്ഷേത്രങ്ങൾ പണിചെയ്യിച്ചാൽ ലഭിക്കുന്നിടത്തോളം യശസ്സു സമ്പാദിച്ചു." ഇതിൽനിന്നും ഭാസൻ, പല അങ്കങ്ങളോടും (നിലകൾ) വിഷ്കംഭങ്ങളൊടും (പതാകകൾ) കൂടിയ അനേകം നാടകങ്ങൾ രചിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും, ഈ നാടകങ്ങളുടെ ആരംഭം സൂത്രധാരന്മാർ ചൊല്ലുന്ന ശ്ലോകങ്ങൾ കൊണ്ടാണെന്നും അവയേ കൊട്ടാരങ്ങളോടും നൃത്തശാലകളോടും അല്ലാതെ ക്ഷേത്രങ്ങളോടു സാദൃശ്യപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതിനാൽ, അവ അഭിഷേകം, പ്രതിമ, ബാലചരിതം

ദൂതവാക്യം മുതലായ നാടകങ്ങളിലെന്നപോലെ ഒരേ പരി ശുദ്ധവും ഈശ്വരപരവും ആയ അന്തരീക്ഷത്താൽ ഇട തൂർന്നിരിക്കുന്നു എന്നും, അവ ബാണന്റെ കാലത്തുതന്നെ സുപ്രസിദ്ധങ്ങളായിരുന്നു എന്നും അവ അസംഖ്യം പാത്ര ങ്ങളോടുകൂടിയവയായിരുന്നു എന്നും കാണാം.

പണ്ടത്തെ മറെറാരു പ്രശംസ:—ക്രി. വ. ഏഴാമ ത്തേയോ എട്ടാമത്തേയോ ശതകത്തിൽ രചിതമായ "അ വന്തിസുന്ദരികഥ" എന്ന പുസ്തകത്തിൽ താഴെ ചേർത്തിട്ടു ള്ളപ്രകാരം കാണുന്നു. "ഭാസൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാട കങ്ങളിൽക്കൂടി ഇന്നും ജീവിക്കുന്നു. അവ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിവിധാവയവങ്ങളോടുകൂടിയ ശരീരം തന്നെയാകുന്നു. അ തു അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാടകങ്ങളിൽ പല പല രൂപങ്ങൾ കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു." ഭാസൻ അനേകം നാടകങ്ങൾ നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു ഇതു സ്പഷ്ടമായികാണിക്കുന്നു. ഈ പരാമർശം ഇതുവരെ കണ്ടുപിടിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ആ പതി മൂന്നുനാടകങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചു യോജിക്കയും ചെയ്യുന്നു ണ്ടു്. ദൂതവാക്യത്തിൽ വാസുദേവന്റെ ശരീരം പല രൂപ ങ്ങൾ സ്വീകരിക്കുന്ന ഒരു വിശേഷപ്പെട്ടരംഗം ഉണ്ടു്; വാ സുദേവൻ ആ പല രൂപങ്ങളിലും ജീവിച്ചിട്ടുണ്ടു്. വാസ്ത വത്തിൽ മേല്പറഞ്ഞവാക്യംകൊണ്ടു ആ രംഗത്തെ സൂചി പ്പിക്കയും ദൂതവാക്യം ഭാസകൃതമാണെന്നു അറിയപ്പെട്ടിട്ടു ള്ളതായി കാണിക്കയും ചെയ്യുകയായിരിക്കണം.

നിരൂപകന്മാരുടെ അഗ്നിപരീക്ഷ:—മഹാരാഷ്ട്ര ദേ ശീയനായ രാജശേഖരൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സൂക്തിമുക്താ വലിയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതാവിതു്. "നിരൂപകന്മാർ

ഭാസൻെറ 'നാടകചക്രത്തെ' തീയിലിട്ട പരിശോധിച്ചു നോക്കി. തീയ് സ്വപ്നവാസവദത്തത്തെ ദഹിപ്പിച്ചില്ല." ഭാസൻ വളരെ നാടകങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കി എന്നും അവയിൽ ഏററവും നല്ലതു് 'സ്വപ്നവാസവദത്തം' ആണെന്നും ഇതിൽനിന്നകാണാം. ഇതുവരെ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടുള്ള പതിമ്മൂന്നു നാടകങ്ങളിൽ ഏററവും നല്ലതു് നിശ്ചയമായും സ്വപ്നവാസവദത്തം ആണുതാനും.

കൂടുതൽ പരാമർശങ്ങൾ:— കാശ്മീര ദേശക്കാരനായ അഭിനവഗുപ്തൻ "സ്വപ്നവാസവദത്ത"ത്തിലെ ക്രീഡയെക്കുറിച്ചു പറയുന്നുണ്ടു് (ഇതു് രണ്ടാമങ്കത്തിൽ നാം കാണുന്ന പന്തുകളിയെപ്പററിയായിരിക്കാം.) അതുപോലെതന്നെ ശാരദാതനയൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭാവപ്രകാശത്തിൽ, ഒരു 'സ്വപ്നനാടക'ത്തിൻെറ മുഴുവൻ കഥാവസ്തുവിനെക്കുറിച്ചു വിചാരണ ചെയ്യുന്നതിൽ വിവക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളതു് ഈ നാടകത്തെപ്പററി തന്നെയാണെന്നു തോന്നുന്നു. ഭോജദേവൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ 'ശൃംഗാരപ്രകാശ'ത്തിൽ ഒരു 'സ്വപ്നനാടക'ത്തിൽ നിന്നു ചില സംഭവങ്ങളേ എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അതു് നമ്മുടെ 'സ്വപ്നവാസവദത്തം' അഞ്ചാമങ്കത്തിലെ സമുദ്രഗൃഹരംഗത്തിലുള്ളവതന്നെ ആയിരിക്കണം. സർവ്വാനന്ദനും "സ്വപ്നവാസദത്തത്തെപ്പററി" പരാമർശിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ അദ്ദേഹം ഉപയോഗിച്ച മൂലഗ്രന്ഥത്തിലെ ചില പാഠഭേദങ്ങൾ കൊണ്ടായിരിക്കും, അതു ഒരു അർത്ഥശൃംഗാര (രാഷ്ട്രീയ വിവാഹം) മാതൃകയിലുള്ള ഒരു നാടകമാണെന്നു പറയേണ്ടതിനു പകരം ഒരു കാമശൃംഗാര (പ്രണയവിവാഹം) മാതൃകയിലുള്ളതാണെന്നു

വിവരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. പാഠഭേദപരമായ പിശകു സംഭ വിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിൽ തന്നെ 'കാമശൃംഗാരം' എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു ള്ളതു് അതിൽ വിസ്തരിച്ചു വർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ള ഉദയനനും വാസ വദത്തയും തമ്മിലുള്ള വിവാഹത്തെ ആസ്പദമാക്കി ആ യിരിക്കണം. ആ വിവാഹം 'കാമശൃംഗാര'ത്തിന്റെ ലക്ഷ്യ ങ്ങളൊക്കെ തികഞ്ഞിട്ടുള്ള ഒന്നും ആണു്. രാമചന്ദ്രനും ഗുണ ചന്ദ്രനും അവരുടെ "നാട്യദർപ്പണ"ത്തിൽ സ്വപ്നവാസവ ദത്തം ഭാസന്റെ ഒരു നാടകമാണെന്നു പ്രത്യേകം എടു ത്തുപറയുകയും അതിൽ നാലാമങ്കത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള ശേഫാലികാമണ്ഡപകത്തെയും ശിലാവിഷ്ടരത്തെയും കുറിച്ചു പ്രസ്താ വിക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. സാഗരനന്ദി അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വന്തം വാക്കുകളാലാണെങ്കിലും ഒന്നാമങ്കത്തിലെ വി ഷ്കംഭത്തെ സംഗ്രഹിച്ചെഴുതിയിട്ടുള്ളതായി കാണുന്നു. "സ്വപ്നവാസവദത്തം" നാലാമങ്കത്തിലെ മൂന്നാം ശ്ലോകം വാമനൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ "കാവ്യാലങ്കാരസൂത്രവൃത്തി" ത്തിൽ ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണത്തെക്കുറിച്ചു് ഭാമഹന്റെ പരാമർശം:—ഉദയനൻ, കൃത്രിമഗജത്തെ സാക്ഷാലുള്ള ഒരു ഗജമാണെന്നു തെറ്റിദ്ധരിച്ചതും മഹാസേനന്റെ പടയാ ളികൾ, തങ്ങളിൽ അനേകംപേരെ ഉദയനൻ കൊന്നിട്ടും കൊല്ലപ്പെട്ടവരിൽ ചിലർ തങ്ങളുടെ ഭ്രാതാക്കളും പുത്ര ന്മാരും പിതാക്കളും പിതൃവ്യന്മാരും അമ്മാവന്മാരും മററും ആയിരുന്നിട്ടും അദ്ദേഹത്തിനെ കൊല്ലാതെ വിട്ടതും സാ മാന്യബുദ്ധിക്കു വിപരീതമാണെന്നു ആക്ഷേപിക്കുന്നു. ഭാമ ഹന്റെ ആക്ഷേപം പ്രതിജ്ഞാ യൗഗന്ധരായണത്തെ

സംബന്ധിച്ചാണെന്നുള്ളതു് നിശ്ചയമാണു്. എന്നിരു
ന്നാലും അതിൽ അശേഷം കഴമ്പില്ല. മരംകൊണ്ടു വില
ക്ഷണമായി ഉണ്ടാക്കി തോൽകൊണ്ടുപൊതിഞ്ഞ ഒരു
ആനയെക്കൊണ്ടു ആരെയും കളിപ്പിക്കാൻ സാധിക്ക
യില്ല. എന്നാൽ ലണ്ടനിലെ മാഡം ടസ്സാഡിന്റെ ഒരു
മാതൃകപോലെ കൗശലതയോടെ കൃത്രിമമായി നിർമ്മിച്ച
ഒരാനയെ വിശേഷിച്ചു്, ഒരു സാക്ഷാൽ ആനക്കൂട്ടത്തി
ന്റെ ഇടയിൽ കാണിച്ചു് വിദഗ്ദ്ധരെപ്പോലും എളുപ്പ
ത്തിൽ വഞ്ചിക്കാം, അതുപോലെതന്നെ, ഉദയനനേ ജീവ
നോടെ പിടിച്ചു അദ്ദേഹത്തിനേക്കൊണ്ടു തന്നെ നമസ്കരി
പ്പിക്കണമെന്നു് മഹാസേനൻ ആജ്ഞാപിച്ചിരുന്നതി
നാൽ മന്ത്രി സാലങ്കായനൻ ഇടപെട്ടു് പട്ടാളക്കാർ അ
ദ്ദേഹത്തിനേ കൊല്ലരുതെന്നു് ചട്ടം കെട്ടിയതിലും അപ്ര
കൃതമായി ഒന്നും ഇല്ല. അക്കാലങ്ങളിൽ പ്രജകളുടെ ഹി
താഹിതങ്ങൾ എന്തായിരുന്നാലും കാര്യങ്ങൾ രാജാവിന്റെ
ആജ്ഞകൾപോലെ നടക്കും. ഭാമഹൻ മനുഷ്യസ്വഭാവ
ത്തിൽ നിന്നു ആകാവുന്നതിലധികം ഇച്ഛിക്കയും മനുഷ്യ
മനസ്സു് സദാ യുക്തിപൂർവ്വം പ്രവർത്തിക്കുമെന്നുള്ള അനുമാ
നത്തെ നിർവ്വിവാദം വിശ്വസിക്കയും ചെയ്യുന്ന ഒരു പ
ണ്ഡിതമാനിയായ നിരൂപകനായിരുന്നു എന്നു കാണപ്പെ
ടുന്നു. അദ്ദേഹം "ട്രായി"യിലെ മരക്കുതിരയുടെ കഥയെ
നിരസിക്കുമായിരുന്നു. നെപ്പോളിയൻ ഇംഗ്ലീഷ് ഭടന്മാരു
ടെ അനവധി ബന്ധുക്കളെ കൊന്നിട്ടു "ബെല്ലാർഫൊൻ"
എന്ന കപ്പലിനേ ശരണം പ്രാപിച്ചപ്പോൾ ബ്രിട്ടീഷ്കാർ
അദ്ദേഹത്തെ കൊല്ലാതിരുന്നതിൽ ആശ്ചര്യപ്പെടുകയും
ചെയ്യുമായിരുന്നു.

മററു പല നാടകങ്ങളെക്കുറിച്ചും ഉള്ള പരാമർശങ്ങൾ:—ക്രി. വ. പതിനാലാം ശതകത്തിലെ "ശകുന്തളവ്യാഖ്യാ" എന്നൊരു കൃതിയിൽ ചാരുദത്തം, ദൂതഘടോൽക്കചം. പഞ്ചരാത്രം, ബാലചരിതം, സ്വപ്നവാസവദത്തം, അവിമാരകം എന്നീ നാടകങ്ങളിൽ നിന്നെല്ലാം ഉദ്ധരിക്കുന്നു സ്വപ്നവാസവദത്തം ഒന്നാമങ്കത്തിന്റെ വിഷ്കംഭത്തിലെ അതേ വാക്കുകൾ തന്നെ അതിൽ ഉദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു.

കവിതാസംഗ്രഹഗ്രന്ഥങ്ങൾ:—പ്രാചീനമായ കവിതാസംഗ്രഹഗ്രന്ഥത്തിൽ ഭാസന്റെ പതിനഞ്ചു ശ്ലോകങ്ങളെ, അവ ഏതേതു നാടകത്തിൽ നിന്നെടുത്തു എന്നു് പറയാതെ, എടുത്തു ചേർത്തിട്ടുണ്ടു്.

ഇങ്ങനെ, കാശ്മീരത്തേയും, നേപാളത്തേയും, മാളവത്തിലേയും, മഗധത്തിലേയും, ബംഗാളത്തേയും, ഗുജറാത്തിലേയും, കാത്തിയവാറിലേയും, മഹാരാഷ്ട്രത്തിലേയും, മദിരാശിയിലേയും ഗ്രന്ഥകാരന്മാർ ഭാസനേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാടകങ്ങളേയും കുറിച്ചു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതായി നാം ഗ്രഹിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം ഒരു അനശ്വരനായ നാടകകർത്താവു ആണെന്നു് പ്രതിപാദിക്കുന്നതിൽ അവരെല്ലാവരും യോജിക്കുന്നുണ്ടു്.

അദ്ദേഹം എത്ര നാടകങ്ങൾ രചിച്ചിട്ടുണ്ടു്:—ഭാസൻ ഇരുപത്തിമൂന്നു നാടകങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ളതായി ഒരു ഐതിഹ്യവും മുപ്പതുനാടകങ്ങൾ എഴുതിയിട്ടുള്ളതായി മറെറാരു ഐതിഹ്യവും പറയുന്നു. ഇതിൽ അത്ഭുതപ്പെടാനൊന്നുമില്ല. ഷേക്സ്പീയർ മുപ്പത്തിയേഴ നാടകങ്ങൾ

എഴുതിയിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഷേക്സ്പീയരുടെ നാടകങ്ങളിൽ ചില ഭാഗങ്ങൾ കൂട്ടുകാരോ ശിഷ്യന്മാരോ ആയ മററാളുകൾ എഴുതിയിട്ടുള്ളതുപോലെ ഭാസനാടകങ്ങളിലും സംഭവിച്ചിരിക്കാമെന്നുള്ളതുകൊണ്ടായിരിക്കണം അവയുടെ എണ്ണം ഇത്ര കൂടിയത്.

അദ്ധ്യായം ൨

ഭാസനാടകങ്ങളിൽ പതിമൂന്നെണ്ണത്തിൻെറ കണ്ടുപിടിത്തം

എങ്ങനെയോ കാണാതായി:—ഭാസൻെറ വിശിഷ്ടങ്ങളായ നാടകങ്ങൾ, ഒന്നൊഴിയാതെ. കൗടില്യൻെറ അർത്ഥശാസ്ത്രം മുതലായ മഹാൻ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ എന്നപോലെ കഴിഞ്ഞ അനേകം ശതവർഷങ്ങളായി ആൎക്കും ഒന്നും അറിയാൻവയ്യാത്തവിധത്തിൽ ലോകത്തിനു നഷ്ടപ്പെട്ടുപോയിരുന്നു.

അതിനു കാരണമാകാവുന്ന സംഗതികൾ:—വിദേശീയാക്രമങ്ങളിലും അന്തച്ഛിദ്രങ്ങളിലും ഹിന്ദുജനതയുടെ മനസ്സ് വ്യാപൃതമായിരുന്നതിനാൽ, അവർക്ക് ഏററവും പ്രിയപ്പെട്ട വേദങ്ങളും രാമായണ മഹാഭാരതങ്ങളും ധർമ്മശാസ്ത്രങ്ങളും കാളിദാസ കൃതികളും അല്ലാതെ മററു

പുസ്തകങ്ങൾ വായിക്കാൻ വേണ്ടസമയം കിട്ടായ്ക ആയിരിക്കണം ഒരുവേള ഇതിൻെറകാരണം. ഭാസൻെറ ആശയങ്ങൾ വിലക്ഷണങ്ങളായിത്തീർന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ നാടകങ്ങളിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള പഴഞ്ചൻ ദൈവങ്ങളും ഭൂതപിശാചാദികളും മാറി, പുതിയദൈവങ്ങളും ഭൂതപിശാചാദികളും ആവിർഭവിച്ചു; അദ്ദേഹത്തിൻെറ ലഘുവായ ഈശ്വര വിഷയകമായ വിശ്വാസവും ശുഭാശതയും വിവിധതത്വങ്ങളെ ആസ്പദപ്പെടുത്തിയതും നിരാശതയുടെ നിഴൽ വീണതും ആയ ഒരു വ്യാമിശ്ര ദൈവവിശ്വാസത്തോടുകൂടിയ പുരാണിക ഹിന്ദുക്കൾക്ക അത്ര രുചിക്കാതെയും വന്നു. ഇതെല്ലാം കൂടി അതിന്നു കാരണമായി ഭവിച്ചിരിക്കാം.

ഗണപതിശാസ്ത്രിയുടെ വലിയ കണ്ടുപിടിത്തം:— 1099 -ൽ, ഇൻഡ്യയുടെ തെക്കേ അററത്തെ കോടിയായ കന്യാകുമാരിയിൽനിന്ന് ഏതാണ്ട് ഇരുപതുമയിൽ വടക്കുപടിഞ്ഞാറ പത്മനാഭപുരത്തിന്നു സമീപം മണലിക്കര മഠത്തിൽനിന്നു സ്വപ്നവാസവദത്തവും പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണവും പഞ്ചരാത്രവും ചാരുദത്തവും ദൂതഘടോൽക്കചവും അവിമാരകവും ബലചരിതവും മധ്യമവ്യായോഗവും കർണ്ണഭാരവും ഊരുഭംഗവും ദൂതവാക്യത്തിൻെറ ഏതാനും ഭാഗവും പകർത്തിയിട്ടുള്ള ഒരു താളിയോലഗ്രന്ഥം മഹാമഹോപാദ്ധ്യായ ഗണപതിശാസ്ത്രിക്ക കിട്ടി. ഓരോവശത്തും പത്തുവരിവീതം പഴയ മലയാളം അക്ഷരത്തിൽ എഴുതിയിട്ടുള്ള നൂററിഅഞ്ചുവശങ്ങളുള്ളതായിരുന്നു ആ ഗ്രന്ഥം. ആ കൈയെഴുത്തു ഗ്രന്ഥത്തിന് ഏതാണ്ട് മുന്നൂറുവർഷത്തെ പഴക്കമുണ്ടായിരിക്കണം.

പിന്നീട്ട കണ്ടുകിട്ടിയവ:—അതു സംസ്കൃതഭാഷയ്ക്കു ഒരു ശുഭദിനമായിരുന്നു. മഹാനായ ഗണപതിശാസ്ത്രി ആ നാടകങ്ങൾ വളരെ മെച്ചമുള്ളവയും പഴക്കമുള്ളവയും ആണെന്നുകണ്ടു. അദ്ദേഹം മറെറാരു അന്വേഷണയാത്ര ചെയ്തു. കടുത്തുരുത്തിയ്ക്കു സമീപം കൈലാസപുരത്തു ഒരു ജ്യോത്സ്യനായ ഗോവിന്ദപിഷാരടിയുടെ പക്കൽനിന്ന് അഭിഷേകനാടകത്തിൻെറയും പ്രതിമാനാടകത്തിന്റെയും കൈയെഴുത്തു ഗ്രന്ഥങ്ങൾ കണ്ടുകിട്ടി. തിരുവനന്തപുരത്തു വലിയകൊട്ടാരം ഗ്രന്ഥപ്പുരയിൽനിന്നുതന്നെ ആ നാടകങ്ങളുടെ അതുപോലെയുള്ള പകർപ്പുകൾ കിട്ടിയപ്പോൾ അദ്ദേഹം അത്ഭുതാധീനനായി. അവയും താളിയോലയിൽ പഴയമലയാളം അക്ഷരത്തിലെഴുതിയ പകർപ്പുകളായിരുന്നു. മൈസൂരിലെ അനന്താചാര്യശാസ്ത്രി അദ്ദേഹത്തിനു കേരളക്കരയിൽ നിന്നു കിട്ടിയ സ്വപ്നവാസവദത്തവും പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണവും മുഴുവനും പകർത്തിയിട്ടുള്ള രണ്ടു ഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഗണപതിശാസ്ത്രിക്കു അയച്ചുകൊടുത്തു. ഇവ കൂടാതെ ചെങ്ങന്നൂർ തഴമൺമഠത്തിൽ കൃഷ്ണരു തന്ത്രിയും ചില ഗ്രന്ഥങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുത്തു. ഹരിപ്പാട്ടു പുത്തിയിൽ സുബ്രഹ്മണ്യൻ മൂത്തതിൻെറ കൈയിൽ നിന്ന് അവിമാരകത്തിൻെറയും ദൂതവാക്യത്തിൻെറയും പ്രതികളും ശാസ്ത്രിക്കു ലഭിച്ചു. അദ്ദേഹം വളരെ ശ്രമിച്ചിട്ടും ചാരുദത്തം മുഴുവൻ പകർത്തിയിട്ടുള്ള ഒരുഗ്രന്ഥം ലഭിക്കാൻ സാധിച്ചില്ല. കിട്ടിയഗ്രന്ഥത്തിൽ അതു ഇടയ്ക്ക് പെട്ടെന്നു അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു. അതു അപൂർണ്ണമാണെന്ന് പ്രത്യക്ഷമാണ്. പക്ഷേ അതു മുഴുവനാക്കിയിട്ടില്ലായിരിക്കാം. അല്ലെങ്കിൽ കർണ്ണഭാരം തുടന്നെഴുതിയിരിക്കാം. അതും പെട്ടെന്നു

അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു. അതു മനഃപൂർവ്വം വിട്ടതായിരിക്കാം. അതുകൊണ്ടു നാടകകർത്താവ് തന്നെ അതുപോലെ വിട്ടിരിക്കയാണെന്നു അദ്ദേഹത്തിനു തീരുമാനിക്കേണ്ടിവന്നു.

യജ്ഞഫലം

സാധൂകരിക്കാൻ കഴിവില്ലാത്ത ഒരു അവകാശം:— 1941-ാമാണ്ടു് കാത്തിയവാറിൽ ഗോണ്ഡൽ എന്നസ്ഥലത്തുനിന്നു യജ്ഞഫലം എന്നൊരു നാടകം പണ്ഡിത കാളിദാസശാസ്ത്രി പ്രകാശനംചെയ്തു. വിക്രമാബ്ദം 1727-നു ക്രി. വ. 1670-ൽ ശുദ്ധാനന്ദതീർത്ഥസ്വാമിയും വിക്രമാബ്ദം 1859-നു് ക്രി. വ. 1602-ൽ ഹസ്തിനപുരം ദേവപ്രസന്നശർമ്മായും ദേവനാഗരലിപിയിൽ പകർത്തിയ രണ്ടു കൈയെഴുത്തു ഗ്രന്ഥങ്ങളിലെ പാഠഭേദങ്ങളെ അവലംബിച്ചാണു് ആ പുസ്തകം പ്രസിദ്ധം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. ആ നാടകം ഒരു യഥാർത്ഥ ഭാസകൃതിയാണെന്നു് അദ്ദേഹം അവകാശപ്പെടുന്നു. രാമായണം ബാലകാണ്ഡത്തെ ആസ്പദീകരിച്ചാണു് അതിന്റെ രചന. അതു വൈദികങ്ങളായ യാഗങ്ങളേയും തപസ്സുകളേയും പ്രശംസിക്കുന്നു. ദശരഥനു് പുത്രന്മാർ ജനിക്കുന്നതു് അദ്ദേഹം യാഗം കഴിച്ചിട്ടാണു്; വിശ്വാമിത്രൻ ബ്രഹ്മർഷിയാകുന്നതു യജ്ഞം കഴിച്ചിട്ടാണു്; രാമൻ സീതയെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നതു് ജനകന്റെ യജ്ഞം കൊണ്ടാണു്. നാട്ടുമ്പുറങ്ങളിലെയും നഗരങ്ങളിലേയും കാടുകളിലെ ആശ്രമങ്ങളിലെയും ജീവിതം അതിൽ ഭംഗിയായി വർണ്ണിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്; എന്നിരിക്കിലും, നാന്ദി കഴിഞ്ഞിട്ടു് പ്രാർത്ഥനശ്ലോകം, ഭാഷ സംബന്ധിച്ച വൈചിത്ര്യങ്ങൾ, വ്യാകരണ വിരുദ്ധങ്ങളായ സന്ധികൾ

ക്രിയകളുടെ പ്രത്യയങ്ങൾ, പ്രത്യേകാർത്ഥങ്ങൾ, ഭരതൻെറ നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ വിരോധിച്ചിട്ടുള്ള സംഭവങ്ങളെ രംഗത്തിൽ പ്രയോഗിക്കുക, മോദകത്തെക്കുറിച്ചു വിദൂഷകൻ പറയുന്നതുപോലെ വ്യാപൃതങ്ങളായ നേരമ്പോക്കുകൾ, പശുക്കളെയുംബ്രാഹ്മണരെയുംവർണ്ണാശ്രമധർമ്മത്തെയും സംരക്ഷിക്കണമെന്നുള്ള പ്രാർത്ഥനകൾ, ഹിമവാൻെറയും വിന്ധ്യൻെറയുംഇടയ്ക്കുള്ള ഭൂമിഭരിക്കുന്ന രാജസിംഹനെക്കുറിച്ചുള്ള പരാമർശം, എന്നിങ്ങനെ ഗണപതിശാസ്ത്രി കണ്ടുപിടിച്ച നാടകങ്ങളുടെ പ്രത്യേകലക്ഷണങ്ങളിൽ പലതും "യജ്ഞഫല"ത്തിൽ കാണുന്നുണ്ടെങ്കിലും അതു യഥാർത്ഥഭാസകൃതിയാണെന്നു എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. എന്തെന്നാൽ അതിലെ ഭാഷ താഴ്ന്ന തരത്തിലുള്ളതാണ്; ശ്ലോകങ്ങൾ ആവശ്യത്തിൽ വളരെയധികം ഉണ്ടു്; അവ രസകരങ്ങളല്ലാത്തവയും തീരെ സാമാന്യങ്ങളും; അധികവും അനുഷ്ടുപ്പു വൃത്തങ്ങളിലുള്ളവ; കാളിദാസൻെറ ശാകുന്തളത്തിൽനിന്നു് പ്രസ്പഷ്ടങ്ങളായ കടംവാങ്ങലുകൾ; മുതലായവ ഭാസനു യോജിക്കുന്നില്ല. ഇനിയും, സീതാരാമന്മാരുടെ രഹസ്യ പ്രേമപ്രകടനങ്ങൾ ഭാസൻെറ കൃതിയേക്കാൾ ദണ്ഡിയുടെ ദശകുമാര ചരിതത്തെയാണ് ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നതു്. അതിലെ കഥാഘടന, അഭിഷേകനാടകത്തിലെയും പ്രതിമാനാടകത്തിലെയും കഥാഘടനകളോടു യോജിക്കുന്നില്ല. ഇതെല്ലാംകൊണ്ടു അതു് തിരുവനന്തപുരത്തു നിന്നുകിട്ടിയ പതിമ്മൂന്നു നാടകങ്ങളുടെ കാലം കഴിഞ്ഞു പലശതവർഷങ്ങൾക്കു പിൻപുളളാക്കപ്പെട്ടതായിരിക്കണം ഈ നാടകമെന്നും, ഇതിൻെറ രചന ക്രി. വ.

പതിനൊന്നാം ശതകത്തിലോ പന്ത്രണ്ടാം ശതകത്തിലോ ആയിരിക്കണമെന്നും ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. അതിനേക്കുറിച്ചറിയാൻ കൗതുകം തോന്നുന്ന വായനക്കാൎക്കുവേണ്ടി അതിലെ കഥാവസ്തുവിന്റെ ഒരു ചെറു സംഗ്രഹം ചുവടെ ചേൎക്കുന്നു.

യജ്ഞഫലകഥാസംക്ഷേപം:—യജ്ഞഫലം നാടകത്തിനു ഏഴങ്കങ്ങളുണ്ടു്. ദശരഥന്റെ നാലുപുത്രന്മാരുടെ ജന്മനക്ഷത്രാഘോഷം കൊണ്ടാണു് ഒന്നാമങ്കം തുടങ്ങുന്നതു്. സുമന്ത്രൻ അനേകം ദാനങ്ങൾ ചെയ്യുന്നു. ദശരഥൻ സകല തടവുകാരേയും മോചിപ്പിക്കുന്നതിനു കല്പനകൊടുക്കുന്നു. തന്റെ പുത്രന്മാരോടുള്ള സ്നേഹശൃംഖലകൊണ്ടു ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള തന്നെ മാത്രമല്ലാതെ മോചനം നൽകുന്നതിനു ഒരു ഒററത്തടവുകാരനേയും അദ്ദേഹം കാണുന്നില്ല. തന്റെ പുത്രന്മാൎക്കു ശരിയായവിധം അഭ്യസനം നൽകുന്നതിനു് തനിക്കുള്ള ബാദ്ധ്യതയെക്കുറിച്ചു് അദ്ദേഹം വിചാരിക്കുന്നു. കൈകേയിയെ വിവാഹം കഴിച്ചപ്പോൾ ആ രാജ്ഞിയുടെ പുത്രനേ രാജാവായി അഭിഷേകം കഴിക്കാമെന്നു് താൻകൊടുത്തിട്ടുള്ള വരത്തെക്കുറിച്ചു ചിന്തിച്ചു് അദ്ദേഹം അസ്വസ്ഥനാകയും ചെയ്യുന്നു. അവിടെ ഒന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

രണ്ടാമങ്കത്തിൽ ദശരഥൻ കൊട്ടാരത്തിലെ ഉദ്യാനത്തിൽവച്ചു് ആരെയാണു് രാജാവായി വാഴിക്കേണ്ടതെ
രാജ്ഞിമാരോടും സുമന്ത്രനോടും ആലോചിക്കുന്നു.
യും അകത്തേയ്ക്കു് കടത്തിവിടരുതെന്നു് ആജ്ഞ
പള്ളിയറവിചാരിപ്പുകാരെ വാതില്ക്കൽകാവൽ ന

പൂപറിക്കാൻ വന്ന പരിചാരികമാരെ അയാൾ അകത്തേയ്ക്കുവിടുന്നില്ല. രാമനേ യുവരാജാവായി അഭിഷേകം ചെയ്യണമെന്ന് ദശരഥൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. രാജ്ഞിമാരെല്ലാവരും അതു സമ്മതിക്കുന്നു. കൈകേയിയുടെ പുത്രന് രാജ്യം കൊടുക്കാമെന്നു ദശരഥൻ നല്കിയിട്ടുള്ള വരത്തെക്കുറിച്ച് പ്രസ്താവം ഉണ്ടായപ്പോൾ രാമന്റെ അസാധാരണ ഗുണങ്ങളാലും രാജ്യം ഭരിക്കാനുള്ള ശേഷികൊണ്ടും രാമൻ മാത്രമാണ് സിംഹാസനാരോഹണത്തിനർഹൻ എന്ന് കൈകേയി പറയുന്നു. ഈ കാര്യം തങ്ങളുടെ പുത്രന്മാരെ വഴിയ്ക്കു അറിയിച്ചുകൊള്ളാമെന്ന് പറഞ്ഞും വച്ച് രാജ്ഞിമാർ പോകുന്നു.

മൂന്നാമങ്കത്തിൽ രാമന്റെ പൗരുഷത്തെക്കുറിച്ച് കേട്ട് അദ്ദേഹത്തിനേ ദ്രോഹിക്കണമെന്നു നിശ്ചയിച്ചു രാവണൻ അയോധ്യയിൽ വരുന്നു. ഇന്ദ്രന്റെ നിയോഗപ്രകാരം കുബേരൻ രാമനേ രക്ഷിക്കാൻ ഗന്ധർവ്വന്മാരെ അയയ്ക്കുന്നു. അതിബലൻ എന്നൊരു ബ്രഹ്മചാരിയെ അന്വേഷിച്ച് വിശ്വാമിത്രനും അവിടെ വന്നുചേരുകയും സുപ്രസിദ്ധ ജൃംഭകാസ്ത്രം ഉപദേശിക്കുന്നതിനു രാമൻ അധികം നല്ല ഒരു ശിഷ്യനായിരിക്കുമെന്ന് ആഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു. മായയാൽ അദൃശ്യനായി നില്ക്കുന്ന രാവണൻ മഹർഷി വരുന്നതു കാണുന്നു. രാവണനും വിശ്വാമിത്രനും അപ്രത്യക്ഷരായിട്ടാണ് നില്ക്കുന്നതു്. ആ നാലു രാജകുമാരന്മാരോടുംകൂടി വസിഷ്ഠൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. അന്യോന്യം കാണുന്നില്ലെന്നുള്ള വിശ്വാസത്തോടെ രണ്ടാളും രാജകുമാരന്മാർ ധനുർവ്വിദ്യ അഭ്യസിക്കുന്നതു കാണുന്നു. അവർ രാമൻ

എയ്യുന്ന അമ്പുകളെ പിടിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ തന്റെ അസ്ത്രങ്ങഠം ലക്ഷ്യത്തിൽ കൊള്ളാതെ പിന്നെയും പിന്നെയും തടയപ്പെടുന്നതിനാൽ രോഷാകുലനായ രാമൻ, താൻ ആഗ്നേയാസ്ത്രം പ്രയോഗിക്കുമെന്നു ഭയപ്പെടുത്തുന്നു. അതു കേട്ടനിമിഷത്തിൽ രാവണൻ ഓടിക്കളയുന്നു. കുറെ അകലെയായി ഏതാനും സ്ത്രീജനങ്ങഠം നില്പുള്ളതിനാൽ ആ അസ്ത്രം പ്രയോഗിക്കരുതെന്നു രാമനേ ഭ്രാതാക്കന്മാർ വിലക്കുന്നു. മന്ഥരമുതലായ ചേടിമാർ, അപ്പോഠം, വന്നു അടുത്തൊരിടത്തുനിന്നു പൂക്കളിറുത്തെടുക്കുന്നു. വൃക്ഷങ്ങളിന്മേൽ അമ്പുതറച്ച പാടുകളും തേരുരുഠംത്താരകളും കണ്ടു് അവർ ഭയപ്പെട്ടു ഓടിപ്പോകുന്നു. ബാലികമാർ പേടിച്ചോടിപ്പോകുന്നതുകണ്ടു്, അവിടെ പേടിക്കാനൊന്നുമില്ലെന്നുപറഞ്ഞു സമാധാനിപ്പിക്കാനായി കുമാരന്മാർ അവരുടെ പുറകെ പോകുന്നു. അപ്പോഠം വസിഷ്ഠൻ, രാവണവിശ്വാമിത്രന്മാർ അവിടെ വന്നിരുന്ന വിവരം കുമാരന്മാരോടു പറയുന്നു. വിശ്വാമിത്രനോടു ആദരപൂർവ്വം വർത്തിക്കണമെന്നും, രാമനേ, രാക്ഷസന്മാരുടെ ഉപദ്രവത്തിൽ നിന്നു രക്ഷിക്കാനായി തന്നോടുകൂടി അയക്കണമെന്നു അദ്ദേഹം ദശരഥനോടു അർത്ഥിക്കുമെന്നും വസിഷ്ഠൻ രാമനോടു പറയുന്നു.

നാലാം അങ്കം: കൊട്ടാരം വൈതാളികന്മാർ തമ്മിൽ അവരുടെ സംഗീതത്തിലുള്ള സാമർത്ഥ്യത്തെക്കുറിച്ചു കലഹിക്കുന്നു. ഒരു ക്ഷത്രിയന്റെ നിലയിലും ഒരു ബ്രാഹ്മണന്റെ നിലയിലും വിശ്വാമിത്രനുള്ള ഗുണങ്ങളെപ്പററി അവർ ചർച്ചചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു. വിശ്വാമിത്രൻ

കൊട്ടാരത്തിൽ വരുകയും ദശരഥൻ സുമന്ത്രനോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തിനെ സ്വീകരിച്ചുപചരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അദ്ദേഹം കുമാരന്മാരുടെ സാമർത്ഥ്യത്തേയും വൈദുഷ്യത്തേയും യോഗ്യതകളേയും കുറിച്ചു വസിഷ്ഠനോടു ചോദിച്ചറിയുകയും തന്നത്താൻ പരീക്ഷിക്കയും രാമൻെറ ബുദ്ധിപൂർവ്വകവും വിനീതവും ആയ ഉത്തരങ്ങൾകേട്ടു സന്തോഷിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ധനുർവ്വിദ്യയിൽ അഗാധതരമായ കുശലതയുടെ ആവശ്യകതയെ അദ്ദേഹം ഗൗരവമായി ദശരഥനോട്ടു് നിർദ്ദേശിക്കയും താൻ കഴിക്കാൻപോകുന്ന യാഗത്തെ രാക്ഷസന്മാരുടെ ശല്യത്തിൽനിന്നു രക്ഷിക്കാൻ രാമനേയും ലക്ഷ്മണനേയും തന്നോടൊരുമിച്ചയക്കണമെന്നു് അപേക്ഷിക്കയും രാമനു് ജൃംഭകാസ്ത്രം ഉപദേശിക്കാമെന്നു വാഗ്ദാനം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം: വിഷ്ക്കംഭത്തിൽ യാഗങ്ങൾക്കു വിഘ്നങ്ങൾ വരുത്തുന്നതു് എന്തിനാണെന്നു് വിശ്വാമിത്രൻെറ ശിഷ്യന്മാർ തങ്ങളിൽ ഒരുവാദപ്രതിവാദം ചെയ്യുന്നു. ബ്രാഹ്മണനല്ലാത്ത വിശ്വാമിത്രൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണനായി കയററപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം കഴിക്കുന്നയാഗത്തെ വിഘ്നപ്പെടുത്താൻ ബ്രാഹ്മണർ രാവണനേയും അനുചരന്മാരെയും ഇളക്കിവിട്ടിരിക്കയാണു്; അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു് അദ്ദേഹം അവരെ ശപിച്ചു അദ്ദേഹത്തിൻെറ തപശ്ശക്തിയെ നശിപ്പിച്ചുകളയട്ടെ എന്നു കരുതിയാണു; വിശ്വാമിത്രൻ ഇതു് ഊഹിച്ചറിഞ്ഞു രാക്ഷസന്മാരോടു യുദ്ധം ചെയ്യാനായി ഒരു ക്ഷത്രിയനായ രാമനേകൊണ്ടുപോയി, തനിക്കറിയാവുന്ന അപൂർവ്വാസ്ത്രപ്രയോഗങ്ങളെ എല്ലാം ഉപദേശിച്ചു

കൊടുക്കാൻ നിശ്ചയിക്കുന്നു. ഇതാണു് ആ വാദപ്രതിവാദത്തിന്റെ ചുരുക്കം.

വിശ്വാമിത്രൻ രാമനേ അസ്ത്രങ്ങളെല്ലാം പഠിപ്പിക്കുന്നു. രാമൻ അതിൽപ്പിന്നെ മാരീചൻ സുബാഹു മുതലായ രാക്ഷസന്മാരെ തോല്പിക്കുന്നു. വിശ്വാമിത്രൻ രാമന്റെ ശൗര്യത്തേയും ധൈര്യത്തേയും സ്തുതിക്കുന്നു. ധർമ്മസംരക്ഷണത്തിനായി രാവണനുമായുണ്ടാകാൻ പോകുന്ന യുദ്ധത്തെക്കുറിച്ചും അദ്ദേഹം പ്രസംഗവശാൽ, രാമനോടു പറയുന്നു. കാട്ടിലേയും നാട്ടിൻപുറത്തേയും ജീവിതത്തിന്റെ ഗുണങ്ങളേയും അവിടെ ലഭിക്കുന്ന സംതൃപ്തിയേയും അദ്ദേഹം പ്രശംസിക്കയും, നഗരജീവിതത്തേയും അവിടത്തെ അനേകദുർവൃത്തികളേയും ദൂഷിക്കയും ചെയ്യുന്നു. പിന്നീടു ജനകമഹാരാജാവു് കഴിക്കുന്ന യജ്ഞം കാണാനായി രാമലക്ഷ്മണന്മാരെ മിഥിലാപുരത്തേയ്ക്കു് കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകയും അവിടെ വച്ചു് "യജ്ഞഫല"മായി ചില അസാധാരണ ഗുണങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കാമെന്നു് വാഗ്ദാനം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു.

ആറാമങ്കം: വിശ്വാമിത്രനെ പരിചരിക്കാൻ ജനകൻ നിയോഗിച്ച ഭൃത്യന്മാർ അവിടെ ഒരു പൂന്തോപ്പിൽ വച്ചു് സീതയും രാമനും തമ്മിൽ കാണാനിടയാകുന്നതിനേയും അവർക്കു് പ്രഥമ ദർശനത്തിൽത്തന്നെ അന്യോന്യം അനുരാഗം ജനിക്കുന്നതിനേയും കുറിച്ചു് പരസ്പരം സംസാരിക്കുന്നു. രാമനും സീതയും വീണ്ടും തമ്മിൽ കാണാൻ ശ്രമിക്കുന്നു. വിശ്വാമിത്രനും ജനകനും അതിന്നു പ്രോത്സാഹനം നൽകുന്നു. രാമൻ സീതയെ പിന്നെയും കാണുന്നു. ശിവന്റെ

വില്ലു എടുത്തു കുലയ്ക്കുന്നവനു മാത്രമേ സീതയെ വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുക്കയുള്ളു എന്നു ജനകരാജാവു് ശപഥം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നു് സീതയുടെ ഒരു സഖിയിൽനിന്നു രാമൻ ഗ്രഹിക്കുന്നു. ജനകൻ പെട്ടെന്നു അവിടെ വരുന്നു. രാമൻ ഓടി മാറിക്കളയുന്നു. സീത ജനകനെ അഭിവന്ദിക്കുന്നു. രാമൻ ആ വില്ലു കുലയ്ക്കുമെന്നു് വിശ്വാമിത്രന്റെ വാക്കനുസരിച്ചു ജനകൻ അതിനു നാൾ നിശ്ചയിക്കുന്നു.

ഏഴാമങ്കം: ജനകൻ ദശരഥൻ മുതലായവരുടെ സാന്നിധ്യത്തിൽ സീതയും രാമനും തമ്മിച്ചുള്ള വിവാഹം നടക്കുന്നു. വില്ലൊടിച്ച മേഘഗർജ്ജനം പോലെയുള്ള ഒച്ച കേട്ടു് പരശുരാമൻ പെട്ടെന്നു അവിടെ എത്തുന്നു. ശിവന്റെ വില്ലൊടിച്ചതിനു് അദ്ദേഹം രാമന്റെ നേരേ ക്രോധാവേശം കൊള്ളുന്നു. ജനകനും വസിഷ്ഠനും വിശ്വാമിത്രനും അദ്ദേഹത്തെ സമാധാനപ്പെടുത്തുന്നു. ഒടുക്കം രാമൻ മഹാവിഷ്ണുവാണെന്നു അദ്ദേഹം ഗ്രഹിക്കയും തന്റെ വില്ലു് രാമനും തന്റെ തപസ്സിന്റെ ഫലങ്ങൾ അവിടെ കൂടിയിരുന്നവർക്കും ദാനംചെയ്തിട്ടു് അനന്തമായ പുണ്യം നേടാനായി വനത്തിലേയ്ക്കു് പോകയും ചെയ്യുന്നു.

സീതാരാമന്മാരുടെ രഹസ്യസമ്മേളനവും ബ്രാഹ്മണാബ്രാഹ്മണസംവാദവും, നഗരജീവിതവും നാട്ടിൻപുറജീവിതവും തമ്മിലുള്ള താരതമ്യ ചിന്തയും, വിവാഹമുഹൂർത്തത്തിൽതന്നെ പരശുരാമന്റെ വരവും ഇങ്ങനെയുള്ള പലതും മററനേക ഘടകങ്ങളും കഥാസരിത്സാഗരം വിക്രമാങ്കചരിതം മുതലായ അത്ഭുതകഥകളുടെ കാലമായ ക്രി. വ. പതിനൊന്നാമത്തേയൊ പന്ത്രണ്ടാമത്തെയൊ ശതക

ത്തിൽ, "ഉന്മാദ-വാസവദത്ത"ത്തിനൊപ്പം രചിച്ച ഒരു നാടകമാണ് ഇതെന്നു കാണിക്കുന്നു. ഞാൻ അതിലെ ഒരു വിനോദ സംഭാഷണം ഇവിടെ ഉദ്ധരിക്കാം. അതു് ഈ നാടകം ഭാസൻെറതന്നെയാണെന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം ഭാസമാതൃകയെ അനുകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

വിദൂഷകൻ സുമന്ത്രനോടു് ഒരു ദാനം അർത്ഥിക്കുന്നു.

സുമ:—തനിക്കു് എന്താണു് ദാനം വേണ്ടതു്?

വിദൂ:—മോദകങ്ങൾ!

സുമ:—തനിക്കു് എത്ര മോദകം തിന്നാം?

വിദൂ:—'മഹാരഥൻ' എന്നാൽ ആരാണു്?

സുമ:—തനിച്ചു പതിനായിരം പേരോടു് യുദ്ധം ചെയ്യുന്നവൻ.

വിദൂ:—മോദകത്തിൻെറ കാര്യത്തിൽ ഞാൻ ഒരു മഹാരഥനാണു്.

സുമ:—എന്തു! തനിക്കു് പതിനായിരം മോദകം തിന്നാമോ?

വിദൂ:—ഒരു മഹാരഥൻ പതിനായിരം ആളുകളെ കൊല്ലുമോ?

സുമ:—ഓ! അതില്ല. അയാൾ കുറെ ആളുകളെ കൊല്ലും; മററു ചിലരെ തുരത്തും; മററുചിലരെപ്പിടിച്ചു ബന്ധനത്തിലാക്കും.

വിദൂ:—അതുപോലെതന്നെ ഞാനും ചിലമോദകങ്ങൾ തിന്നും; ചിലവ ദൂരെ എറിയും; ചിലവ എടുത്തു സൂക്ഷിച്ചുവച്ചേക്കും.

"പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം" മൂന്നാം അങ്കത്തിലെ മോദക കഥ വായനക്കാർ ഓക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കണം. ഈ ഫലിതത്തിന്റെ ആശയം ഈ ഗ്രന്ഥകാരനു് അതിൽനിന്നു കിട്ടിയതാണെന്നു തോന്നുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൪

ഈ പതിമ്മൂന്നു തിരുവനന്തപുരം നാടകങ്ങളും ഭാസന്റെയാണോ?

പ്രചണ്ഡ വിവാദം:—ആ പതിമ്മൂന്നു നാടകങ്ങളും കണ്ടെടുത്തതുമുതൽ അവ ഭാസന്റെ കൃതികളാണോ എന്നതിനേക്കുറിച്ചു് ഒരു കോലാഹലമായ വാദപ്രതിവാദം നടന്നിട്ടുണ്ടു്. ഡാക്ടർ പുസാല്കർ മുതലായ ചിലർ അവ യഥാർത്ഥ ഭാസകൃതികളാണെന്ന പക്ഷത്തിൽ; പിഷാരടി, രാജു, ദേവധാർ, മുതലായ അനേകർ വിന്റർ നിറ്റ്സ് പോലും എതിർ പക്ഷത്തിൽ; ഡാക്ടർ ശുക്തങ്കർ മുതലായ മററുചിലർ "പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണ"വും "സ്വപ്നവാസവദത്ത"വും മാത്രം ഭാസകൃതികൾ, ശേഷമുള്ളവയെക്കുറിച്ചു പിന്നെ തീർച്ചയാക്കാമെന്നൊരു മൂന്നാം പക്ഷത്തിൽ.

ചാക്യാന്മാരുടെ സൃഷ്ടിയല്ല:—ഈ നാടകങ്ങൾ കേരളത്തിലേ നടന്മാരായ ചാക്യാന്മാരുണ്ടാക്കിയവയാണെന്നു ചില നിരൂപകന്മാർ വിചാരിക്കുന്നു. എനിക്കു അവരോടു യോജിക്കാൻ വയ്യ. ഈ നാടകങ്ങളിൽ ഒന്നുംതന്നെ ചാക്യാന്മാർ സൃഷ്ടിച്ചതോ സംഗ്രഹിച്ചതോ അല്ലെന്നുള്ളതിന് എനിക്കു സംശയമില്ല.

രാജ്യങ്ങളും നഗരങ്ങളും നദികളും രാജാക്കന്മാരും എല്ലാം ഉത്തരഭാരതത്തിലേതു:—ഈ നാടകങ്ങളിലെ സംഭവങ്ങളുടെ രംഗങ്ങൾ, അംഗം, അവന്തി, ഉത്തരകുരു, കാംബോജം, കാശി, കുന്തിഭോജം, കുരു, കുരുജാംഗലം, കോസലം, ഗാന്ധാരം, മഗധം, മത്സ്യം, മാദ്രം, മിഥിലം, വംഗംവത്സം, വിദേഹം എന്നിങ്ങനെയുള്ള രാജ്യങ്ങളും അയോദ്ധ്യ, കാംപില്യം, കൗശാംബി, രാജഗൃഹം, ഉജ്ജയിനി, വൈരണ്ട്യം എന്നിങ്ങനെയുള്ള നഗരങ്ങളും ആകുന്നു. ചോളം, ചേരം, കേരളം. പാണ്ഡ്യം, പല്ലവം, ഗാങ്ഗം, കണ്ണാട്കം, എന്നീ തെക്കേ ഇൻഡ്യയിലുള്ള രാജ്യങ്ങളേയൊ അവിടത്തേ മററു രാജ്യങ്ങളേയൊ, കാഞ്ചി, തഞ്ച, വഞ്ചി, മധുര, എന്നീ നഗരങ്ങളേയൊ മററു സുപ്രസിദ്ധ നഗരങ്ങളേയോ കുറിച്ചു യാതൊന്നും പറയുന്നേഇല്ല. അതുകൊണ്ടു ദശകനേയോ പ്രദ്യോതനേയോ കുറിച്ച് ഒന്നും അറിയാൻ ഇടയില്ലാത്ത ചാക്യന്മാർ, ഇവ എഴുതിയിട്ടുള്ളതായിരിക്കാൻ വഴിയില്ല. ഗംഗാ, യമുനാ, നമ്മദാ എന്നീനദികളെക്കുറിച്ചു മാത്രമെ അവയിൽ പറയുന്നുള്ളു. ഗോദാവരിയെയോ കൃഷ്ണയേയോ കാവേരിയെയോ കുറിച്ചു അവയിൽ ഒന്നും പറയുന്നില്ല. ഈ സംഗതിയും,

ചാക്യാന്മാരാണു് ഇവയുടെ സൃഷ്ടികർത്താക്കൾ എന്ന വാദത്തിന്ന എതിർ വാദമായി പറയാവുന്നതാണു്.

സമുദായം പിതൃ പ്രമാണിത്വത്തിലുള്ളതാണു്:—ഈ നാടകങ്ങളിൽ പ്രമാണി അച്ഛനാണു്. സ്ത്രീകൾ വിവാഹം കഴിഞ്ഞാൽ കുടുംബം വിട്ടുപോകുന്നു. സ്ത്രീജനങ്ങൾ മൂടുപടം ധരിക്കുന്നു. ഇതൊന്നും കേരളത്തിൽ നടപ്പില്ല.

മഹത്വമുള്ള നാടകങ്ങൾ ചാക്യാന്മാരുടെ മഹത്വത്തിനു് അപ്പുറം:—ചാക്യാന്മാർ ഈ പതിമ്മൂന്നു നാടകങ്ങളിലേതെങ്കിലും ഉണ്ടാക്കത്തക്കവണ്ണം കഴിവുള്ളവരായിരുന്നില്ല. ചാക്യാന്മാർ ഈ മാതിരിയുള്ള പലേ നാടകങ്ങളും ഉണ്ടാക്കുകയോ സംഗ്രഹിക്കുകയോ ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള അവകാശം, ഈ മാതിരിയിലുള്ള ഏതെങ്കിലും പുസ്തകാവലിയൊ, ഇതിലേതെങ്കിലുമൊന്നിനോടു സാമ്യപ്പെടുത്തത്തക്കവണ്ണം യോഗ്യതയുള്ള ഒരൊററ നാടകമോ ഹാജരാക്കി സാധൂകരിച്ചിട്ടില്ല. ഭാസന്റെ ഈ അത്യുത്തമനാടകങ്ങൾ കുറയ്ക്കാതെയും കൂട്ടാതെയും ഇത്രയും ശ്രദ്ധയോടും സ്നേഹത്തോടും മലയാളം ലിപികളിൽ പകർത്തി സൂക്ഷിയ്ക്കയും സംസ്കൃതഭാഷയേയും ഉൽകൃഷ്ട സാഹിത്യത്തേയും സ്നേഹിക്കുന്ന ആളുകളുടെ ശാശ്വതമായ നന്ദിക്കു പാത്രമാകത്തക്കവണ്ണം അവ കണ്ടെടുക്കാൻ ഗണപതി ശാസ്ത്രികൾ സാദ്ധ്യമാക്കുകയും ചെയ്തതിന്നുള്ള സകല പ്രശസ്തിയും ചാക്യാന്മാൎക്ക ലഭിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. ക്ഷേത്രം സൂക്ഷിപ്പുകാരാണു് ക്ഷേത്രം നിർമ്മിച്ചതെന്നുള്ള ആരോപണംകൊണ്ടു്, അവരുടെ ആ യശസ്സു് മായിച്ചുകളയാതിരിക്കട്ടെ.

ഈ പതിമ്മൂന്നു നാടകങ്ങളും യഥാൎത്ഥഭാസകൃതി കരംതന്നെ:—ആദ്യന്തം ഒരേ വിധമുള്ള ഗുണപൌഷ്കല്യം നോക്കിയാൽ ഭാസൻ തനിച്ചു് ഉണ്ടാക്കിയവ സ്വപ്നവാസവദത്തവും പ്രതിജ്ഞായൌഗന്ധരായണവും മാത്രമാണെന്നും, ഷേക്സ്പീയർ നാടകങ്ങളിൽ, പെറിക്ലീസ്, ടൈമൻ അഫ് ആതൻസ്, ആൻറണി ആൻഡ് ക്ലിയോപ്പാട്രാ, ഹെൻറി IV, ഹെൻറി VIII, മുതലായവയിൽ ഷേക്സ്പീയർ തന്നത്താൻ ചില ചില ഭാഗങ്ങരം മാത്രവും ശേഷം ഭാഗങ്ങരം അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശിഷ്യന്മാരും എഴുതിയിട്ടുള്ളതുപോലെ ഭാസൻെറ മേല്പറഞ്ഞ രണ്ടുനാടകങ്ങരം ഒഴികെ മറ്റുള്ളവയിൽ ഭാസൻ ചില ചില ഭാഗങ്ങരം മാത്രം എഴുതുകയും മറ്റുള്ള ഭാഗങ്ങരം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിഷ്യന്മാരും സഹകാരികളും എഴുതുകയും ചെയ്തിട്ടുള്ളതാണെന്നും വിചാരിക്കാൻ കാരണമുണ്ടെങ്കിലും ഈ നാടകങ്ങരം പതിമ്മൂന്നും യഥാൎത്ഥഭാസകൃതങ്ങളാണെന്നുള്ള വിഷയത്തിൽ ഞാൻ സംശയരഹിതനാണു്. പണ്ടുകാലത്തു് വളരെ വലിയ നാടകമെഴുത്തുകാൎക്കും ചിത്രമെഴുത്തുകാൎക്കും അവരുടെ ശ്രമഫലങ്ങരം സങ്കലനങ്ങരം കൂടാതെ സൂക്ഷിക്കണമെന്നു ഇപ്പോഴുള്ളവരെപ്പോലെ നിഷ്കൎഷയില്ലായിരുന്നു. അവർ അവരുടെ ശിഷ്യന്മാരുടെ കൃതികളെ മാറി എഴുതുകയോ, തിരുത്തിമിനുക്കുകയൊ ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നതുപോലെ, തങ്ങളുടെ ശ്രമങ്ങളിൽ പങ്കുകൊള്ളാൻ അവരെ അനുവദിച്ചിരുന്നു. ഷേക്സ്പീയരം, അദ്ദേഹം എഴുതിയ ചില നാടകങ്ങളുടെ ഭാഗങ്ങരം എഴുതാൻ കിഡിനേയും ഫ്ലെച്ചറേയും, മർലോയേയും മാസിഞ്ജറേയും അനുവദിച്ചിരുന്നു.

സാമാന്യ ലക്ഷണങ്ങൾ:—ഈ നാടകങ്ങളിൽ സാമാന്യമായികാണപ്പെടുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾ ഞാൻ ചുരുക്കി വിവരിക്കാം. വിവരമായി അറിയണമെന്ന ആഗ്രഹമുള്ള വായനക്കാർ ഡാക്ടർ പുസാല്ക്കരുടെ "ഭാസൻ ഒരു പഠനം" എന്ന അത്യുത്തമമായ പുസ്തകം വായിക്കുക.

നാന്ദികഴിഞ്ഞു് പ്രാൎത്ഥനശ്ലോകങ്ങൾ:—ചാരുദത്തത്തിലൊഴികെ മററു നാടകങ്ങളിലെല്ലാം, നാന്ദികഴിഞ്ഞു് സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിച്ചു് പ്രാൎത്ഥനശ്ലോകം ചൊല്ലി നാടകം ആരംഭിക്കുന്നു.

പ്രസ്താവനകളും വിഷ്കംഭങ്ങളും:—പ്രസ്താവനകളും വിഷ്കംഭങ്ങളും വളരെ ചെറിയവയാണു്. അങ്കങ്ങളുടെ, ഇടയിലുള്ള സംഭവങ്ങളേ സദസ്യരെ അറിയിക്കാൻ അവ നിപുണമായി ഉപയോഗപ്പെടുത്തുന്നു.

ഭരതവാക്യം:—"ഭരതവാക്യം" അതുള്ള നാടകങ്ങളിലെല്ലാം സാമാന്യമായി, ജയസിംഹൻ എന്ന അഭിധാനം കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവനും ഹിമവാൻ മുതൽ വിന്ധ്യൻ വരെയും കടൽ മുതൽ കടൽ വരെയും ഉള്ള രാജ്യത്തെ (ഇൻഡ്യ എന്നൎത്ഥം) ഭരിക്കുന്നവനും ആയ രാജാവു് ലോകം മുഴവൻ ജയിക്കയും വിദേശങ്ങളുടെ ആക്രമണങ്ങളേയെല്ലാം പ്രതിരോധിക്കുകയും ഓരോ ജാതിയുടെയും മനുഷ്യന്റെയും ധൎമ്മത്തെ സംരക്ഷിക്കയും പശുക്കൾക്കും ശിഷ്ടജനങ്ങൾക്കും സുഖം വരുത്തുകയും ചെയ്യണമെന്ന ഒരേ ഭാവത്തേതന്നെ ആവിഷ്കരിക്കുന്നു.

ഭരതമുനിയുടെ നിയമങ്ങളെ ഭീക്ഷിക്കുന്നില്ല:—നാടകങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചു ഭരതമുനി ഏൎപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള

നിയമങ്ങളെ പലടിക്കിലും ലംഘിച്ചിരിക്കുന്നു. മരണങ്ങൾ, ദ്വന്ദ്വയുദ്ധങ്ങൾ, യുദ്ധങ്ങൾ മുതലായ രംഗങ്ങളിൽ പ്രദശിപ്പിക്കുന്നു. സ്നാനവിധികൾക്കും, പൂജാവിധികൾക്കും, പ്രതിജ്ഞാവിധികൾക്കും സ്വപ്നവാസവദത്തത്തിലുള്ളപോലെ കണ്ണുനീർ പുരണ്ട മലിനമായമുഖം കഴുകുന്നതിന്നപോലും അരങ്ങത്തു വെള്ളംകൊണ്ടുവരുന്നു.

പ്രത്യേകാൎത്ഥമുള്ള പദങ്ങളുടെ പ്രയോഗങ്ങൾ:— പല നാടകങ്ങളിലും "ആൎയ്യപുത്രൻ" മുതലായ ചില പദങ്ങൾ അവയ്ക്കു് ഭരതന്റെ നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ കൊടുത്തിട്ടുള്ളതിൽ നിന്നു തീരെ വ്യത്യാസപ്പെട്ട അൎത്ഥത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു.

പ്രവേശനവും നിഷ്ക്രമണവും:— പാത്രങ്ങൾക്കു രംഗത്തിൽനിന്നു പോകാനും തിരിച്ചുവരാനും വേണ്ടസമയം നൽകുന്നതിനുവേണ്ടി നാടകഭാഗങ്ങൾ തുടൎന്നു പോകാതെ ചില പാത്രങ്ങൾ പോകയും വരുകയും ചെയ്യുന്നതിനാൽ കഥാഗതിക്കു സതതത ലഭിക്കുന്നു.

ആകാശഭാഷിതം:— അവിമാരകത്തിലുള്ളപോലെ, ക്രൂടക്കളുടെ ആകാശഭാഷിതം, അതായതു അരംഗത്തുള്ള ഒരു കഥാപാത്രം അരംങ്ങത്തില്ലാത്ത ഒരു പാത്രത്തോടു സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നതും ആകാശത്തുനിന്നു അശരീരിഭാഷിതം കേൾക്കുന്നതും ആയ സ്വഗതഭാഷണം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു.

സംഭവ വിവരണങ്ങൾ:—പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണത്തിൽ ഉദയനനും വാസവദത്തയും—എന്നപോലെ രംഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കാനുള്ള പാത്രങ്ങൾ അവിടെ ഉണ്ടെന്നു്

സദസ്യരുടെ മനസ്സിൽ ഒരു ഉപബോധം ഉണ്ടാകത്തക്ക വണ്ണം ബന്ധനങ്ങളെയും യുദ്ധങ്ങളേയും ദ്വന്ദ്വയുദ്ധങ്ങളേയും മററും ഗന്ധർവ്വന്മാരേയോ, ബ്രാഹ്മണരേയോ, ഭടന്മാരേയൊ വിദ്യാധരിമാരേയൊ കൊണ്ടു ഹൃദയംഗമങ്ങളായും സമത്ഥങ്ങളായും ഭംഗിയായും വർണ്ണിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

കരുതിക്കൂട്ടിയല്ലാതുള്ള നാടകീയപ്രതിവചനങ്ങൾ:- ആലോചനാവിഷയകമായ ഒരു ചോദ്യത്തിനു പുതുതായി പ്രവേശിക്കുന്ന ഒരു പാത്രത്തെക്കൊണ്ടു അവിചാരിതവും അപ്രതീക്ഷിതവും ആയ ഉത്തരം പറയിക്കുക എന്ന സാധാരണവും എന്നാൽ ഫലപ്രദവും ആയ ഒരു നാടകീയ കൗശലം ഈ നാടകങ്ങളിൽ പ്രയോഗിച്ചിട്ടുണ്ടു്. സ്വപ്ന വാസവദത്തത്തിൽ, വാസവദത്തയുടെ പാണിഗ്രഹണത്തിനു അപേക്ഷകരായ രാജാക്കന്മാരിൽ ആരെയാണു് സ്വീകരിക്കേണ്ടതെന്നു മഹാസേനനും അംഗാരവതിയും കൂടി ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ കഞ്ചുകി പെട്ടെന്നു് പ്രവേശിച്ചു് 'വത്സരാജാവു്' എന്നു അവിചാരിതമായി പറയുന്നു. ആ ഉപായംകൊണ്ടു, വരനായി സ്വീകരിക്കേണ്ട ആൾ വത്സരാജാവു് ആണെന്നു് ഉദ്ദേശം കൂടാതെ നിർദ്ദേശിക്കപ്പെടുന്നു. എന്നാൽ അയാൾ അപ്പോൾ അവിടെ വന്നതു്, "വത്സരാജാവു് ബന്ധനസ്ഥനാക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു" എന്നു അറിയിക്കാനായിട്ടത്രേ. അഭിഷേകം നാടകത്തിലും ഇങ്ങനെ ഒരു സംഭവം ഉണ്ടു് രാമനേയും സീതയേയും ഇന്ദ്രജിത്തു് കൊന്നു എന്നു് വിജയാഹ്ലാദത്തോടെ സീതയോടുപറയുന്നതിനിടയിൽ "ആരാണു് നിന്നേ ഇനി മോചിപ്പിക്കാൻ പോകുന്നതു്" എന്നു്

രാവണൻ ചോദിക്കുന്നു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ഒരു രാക്ഷസൻ പ്രവേശിച്ചു "രാമൻ" എന്നു പറയുന്നു. 'രാമൻ ഇന്ദ്രജിത്തിനേ കൊന്നു' എന്നു പറയാനാണു് അവൻ വന്നതു്.

ചിലപാത്രങ്ങൾക്കു് ഒരേ പേരുകൾ:—ചില നാടകങ്ങളിൽ അപ്രധാന പാത്രങ്ങൾക്കു് ഒരേ പേരുകൊടുത്തിരിക്കുന്നു. പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണത്തിൽ മഹാസേനന്റെയും ദൂതവാക്യത്തിൽ ദുര്യോധനന്റെയും കഞ്ചുകിമാർ 'ബാദരായണൻ' എന്ന ഒരു പേരുകാരാണു്. അതുപോലെ സ്വപ്നവാസവദത്തത്തിലേയും പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണത്തിലേയും അഭിഷേക നാടകത്തിലേയും പ്രതിമാ നാടകത്തിലേയും നടയിൽ തവണക്കാരികൾ 'വിജയ' എന്ന ഒരേ പേരുകാരത്രെ. പഞ്ചരാത്രത്തിലേയും ബാലചരിതത്തിലേയും കന്നുകാലിക്കാർ വൃഷഭദത്തന്മാരും കുംഭദത്തന്മാരും ആകുന്നു.

നാടകീയമായ അവസ്ഥാ സൃഷ്ടികളുടെ സാമ്യം:—ഒരേമാതിരിയുള്ള നാടകീയാവസ്ഥകൾ ഈ നാടകങ്ങളിൽ സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. അഭിഷേകത്തിലും പ്രതിജ്ഞയിലും സീത രാവണന്റെ നിവേദനങ്ങളെ ഒരു ശാപത്തോടുകൂടി നിരാകരിക്കുന്നു. അതുപോലെ ചാരുദത്തത്തിൽ വസന്തസേന ശകാരന്റെ അപേക്ഷകളെ രണ്ടു ശാപത്തോടുകൂടി നിരസിക്കുന്നു. ബാലചരിതത്തിലും പഞ്ചരാത്രത്തിലും നായകവീരന്മാരോടു് അവരവരുടെ രാജാക്കന്മാരെ അഭിവാദനം ചെയ്യാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടപ്പോൾ "അയാൾ ആരുടെ രാജാവാണു്" എന്നു് അമർഷത്തോടെ ചോദിക്കുന്നു. പ്രതിജ്ഞയിൽ, ബാദരായണൻ മഹാസേനനോടു് താൻ എപ്പോഴെങ്കിലും ഒരു കള്ളം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ

എന്നു ചോദിക്കുന്നതുവരെ വത്സരാജാവിനെ ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന് അയാഠം പറഞ്ഞവാൎത്ത അദ്ദേഹം വിശ്വസിക്കുന്നില്ല. അതുപോലെ, ബാലചരിതത്തിൽ, ദ്വാരപാലകൻ ആവിധം ഒരു ചോദ്യം ചോദിക്കുന്നതുവരെ 'ദേവകി ഒരു പെൺകുട്ടിയെ പ്രസവിച്ചു' എന്ന് അയാഠം പറഞ്ഞതു് കംസൻ വിശ്വസിക്കുന്നില്ല. അവിമാരകത്തിൽ, പ്രതിജ്ഞയിൽ എന്നപോലെതന്നെ, രാജാവും രാജ്ഞിയും കൂടി അവരുടെ പുത്രിക്കു് ഒരു വരനെ തിരിഞ്ഞെടുക്കുന്ന സംഗതി ആലോചിക്കുന്നു.

പൊതുവായ പദങ്ങളും പ്രതിമായകളും:—പ്രഖ്യാതരായ ആളുകളുടെ ആഗമനത്തെ നക്ഷത്രങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ചന്ദ്രൻ ഉദിച്ചുവരുന്നതിനോടു ഉപമിക്കുന്നു. ഈ വിധമുള്ള പ്രിയങ്ങളായ ചിത്രണങ്ങളെ ആവൎത്തിച്ചു പ്രയോഗിക്കുന്നുണ്ടു്. ദുര്യോധനൻ, ബാലി, ദശരഥൻ ഇവരുടെ മരണസമയത്തു് അവർ പുണ്യതീൎത്ഥങ്ങളെ എല്ലാം ദൎശിക്കയും അവരെ കൊണ്ടുപോകാൻ ആകാശവിമാനങ്ങഠം വരുകയും ചെയ്യുന്നു. നാന്ദി, സ്ഥാപന, എന്നിങ്ങനെയുള്ള പല പദങ്ങളും അവയുടെ സാങ്കേതികാൎത്ഥത്തിൽ ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഒരേ പദപ്രയോഗങ്ങഠം:—വലിയ ആളുകഠം വരുമ്പോഠം "മാറിനില്പിൻ, ആൎയ്യന്മാരെമാറിനില്പിൻ" എന്ന വാക്കുകഠംതന്നെ എല്ലാ ദിക്കിലും പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. രണ്ടോ മൂന്നോ നാടകങ്ങളിൽ, പദ്യങ്ങളുടെയും ഗദ്യങ്ങളുടെയും ചിലവരികഠം അഭിന്നരൂപത്തിൽ കാണപ്പെടുന്നു. ഇതിന്നു ഭരതവാക്യം ഒരു പ്രധാന ഉദാഹരണമാണു്.

ക്രരിരുട്ടുള്ളരാത്രിയിൽ കാഴ്ചയുടെ അതിസൂക്ഷ്മതയും നിഷ്പ്രയോജനമാണെന്ന് അവിരാമകത്തിലും, ബാലചരിതത്തിലും തുല്യവാക്കുകളാൽ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു് മറെറാരു ഉദാഹരണമാകുന്നു. പല നാടകങ്ങളിലും സൂര്യാസ്തമനം, രാത്രിയുടെ ആഗമനം, രാത്രിയിൽ ഒരു നഗരം, യുദ്ധങ്ങൾ, ദ്വന്ദ്വയുദ്ധങ്ങൾ, പടക്കളങ്ങൾ എന്നിങ്ങനെയുള്ളവയെ ഏറെക്കുറെ ഒരേരീതിയിൽ വിശദമായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വൃത്തങ്ങളുടെ പ്രയോഗത്തിൽ സാദൃശ്യം:—ഈ നാടകങ്ങളിൽ വിവിധ വൃത്തങ്ങൾ ഉപയോഗിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവയുടെ ഉപയോഗത്തിൽ സാദൃശ്യം കാണുന്നു.

ശ്ലേഷാലങ്കാരം:—ശ്ലേഷയുടെ സമത്ഥമായ പ്രയോഗങ്ങളാൽ, ഈ നാടകം മിക്കതിന്റെയും പ്രാരംഭപദ്യങ്ങളിൽ പ്രധാന പാത്രങ്ങളെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശ്ലോകങ്ങൾ മുറിച്ചു ചൊല്ലുക:—ഒരാളോ പലരുംകൂടിയോ ശ്ലോകങ്ങൾ ഭാഗിച്ചു ചൊല്ലുന്നതായി കാണുന്നു.

നാടകകത്താവിന്റെ പേരില്ല:—നാടകം ഉണ്ടാക്കിയ ആളിന്റെ പേരു ഒരു നാടകത്തിലും പറഞ്ഞിട്ടില്ല.

നാടകത്തിന്റെ പേരു ഒടുവിൽ:—നാടകത്തിന്റെ പേരു് അവസാനത്തിൽ മാത്രമേ പറയുന്നുള്ളൂ.

വ്യാകരണ വിരുദ്ധപ്രയോഗങ്ങളും പ്രാചീനപ്രയോഗങ്ങളും:—വ്യാകരണനിയമങ്ങളേ ലംഘിച്ചുള്ള പ്രയോഗങ്ങളും പ്രാചീനങ്ങളായ പ്രാകൃത പ്രയോഗങ്ങളും എല്ലാ നാടകങ്ങളിലും കാണുന്നുണ്ടു്.

പൊതുവായ ആശയങ്ങളും ആദശങ്ങളും:-ആദശങ്ങൾ പോലും എല്ലാ നാടകങ്ങളിലും ഒന്നുതന്നെയാണു്. അതാ

യത്തു് ഓരോ രാജ്യത്തിനും സ്വാതന്ത്ര്യം വേണമെന്നുള്ള ആഗ്രഹം; അന്യരുടെ ആക്രമങ്ങളെ നിരോധിക്കാനുള്ള ആവേശം; മററുള്ളവരുടെ അടുക്കൽ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനു് കെഞ്ചുന്നതിൽ അവജ്ഞ; പശുക്കളുടെ സംരക്ഷണം; വർണ്ണാശ്രമധർമ്മത്തിനു ഊനം ഭവിക്കാതെ സൂക്ഷിക്കുക. തപസ്വികളെ ആദരിക്കുക; നീതിന്യായം ശരിക്കു നടത്തുക; സജ്ജനങ്ങൾക്കു സുഖം നൽകുക; എന്നിവയാണു് രാജധർമ്മത്തിൻെറ ആദർശങ്ങൾ. ഗുണവാന്മാരായ രാജാക്കന്മാർ, ശരീരംകൊണ്ടു മരിച്ചാലും അവരുടെ പ്രവൃത്തികളിലും യജ്ഞങ്ങളിലും ജീവിക്കുന്നു എന്നുള്ള ആശയം ആവർത്തിച്ചുപറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

കാണാനില്ലാത്ത ശ്ലോകങ്ങൾ: കവിതാസംഗ്രഹങ്ങൾ എഴുതിയിട്ടുള്ളവർ ഭാസൻേറതാണെന്നു പറഞ്ഞു എടുത്തുചേർത്തിട്ടുള്ള ചിലശ്ലോകങ്ങൾ ഈ പതിമൂന്നുനാടകങ്ങളിലെങ്ങും കാണുന്നില്ലെന്നുള്ളതുകൊണ്ടു് ഇവ ഭാസകൃതങ്ങളല്ലെന്നു വരുന്നതല്ല. പക്ഷേ ഡാക്ടർ പുസാല്ക്കർ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ, കവിതാസംഗ്രഹങ്ങളിൽ കാണപ്പെടുന്ന പത്തുശ്ലോകങ്ങൾമാത്രമേ വാസ്തവത്തിൽ ഭാസൻെറയായിട്ടുള്ളു; കവിതാസംഗ്രഹക്കാർ ഒരു ആളിൻെറ ശ്ലോകങ്ങളെ മറെറാരാളിൻെറവയെന്നു തെററി എഴുതിയിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള വസ്തുത കുപ്രസിദ്ധമാണു്; അച്ചടിസമ്പ്രദായം ഇല്ല. കൈയെഴുത്തുഗ്രന്ഥങ്ങൾ ദുർല്ലഭം; വിദ്യാഭ്യാസം അധികവും വാഗ്രൂപേണ ചൊല്ലിക്കൊടുത്തു് പഠിച്ചതു് പല കസൃതികളും കാണിക്കുന്ന ഓർമ്മയിൽ സൂക്ഷിക്കുക; അങ്ങനെയുള്ള കാലത്തു് ഇങ്ങനെ സംഭ

വിക്കുന്നതിൽ ആശ്ചര്യപ്പെടാനില്ല. ഇക്കാലത്തും റിക്കാർട്ടുകളുടെ പകപ്പുകൾ തയ്യാറാക്കുമ്പോൾ പകർപ്പെഴുത്തുകാർക്കു ചില ഭാഗങ്ങൾ എഴുതാൻ വിട്ടുപോകാറുള്ളതുപോലെ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ പകത്തിഎഴുതിയവർ പലേ പദ്യങ്ങളും ഗദ്യങ്ങളും അവിടവിടെ വിട്ടുകളഞ്ഞിരിക്കുമെന്നുള്ളതു നിസ്സംശയമാണു് ഇതിനുപുറമെ ചില പകർപ്പെഴുത്തുകാർ നിരൂപകന്മാർ നിഷേധിച്ചവയോ, സ്വന്തം അഭിപ്രായങ്ങളോടു യോജിക്കാത്തവയോ ആയ പദ്യങ്ങളേയും ഗദ്യങ്ങളേയും വിട്ടുകളഞ്ഞിരിക്കാം; ചില പദ്യങ്ങൾ കൂടുതൽ ഭംഗിപിടിപ്പിക്കാനോ, അക്കാലത്തു നടപ്പിലുള്ള ചില ചാരുതകളേക്കൂടിച്ചേർക്കാനോ, ആയി കൂട്ടുകയോ ഭേദപ്പെടുത്തുകയോ ചെയ്കയോ ചെയ്തിരിക്കാം.

ഒരു സമാധാനം: മേല്പറഞ്ഞവ ഇൻഡ്യയിൽ മാത്രമുള്ള സംഭവങ്ങളല്ല ഇംഗ്ലണ്ടു് ഇൻഡ്യയേക്കാൾ വളരെ ചെറിയ ഒരു രാജ്യമാണു്. അവിടെ പ്രധാനമായി ഒരു കേന്ദ്രമേ ഉള്ളൂ. അതായതു് ലണ്ടൻ അവിടെപ്പോലും ആയിരത്തി എണ്ണൂറാണ്ടുകൾക്കുമുമ്പു എഴുതിയ ഷേക്സ്പീയരുടെ നാടകങ്ങൾ പകർപ്പെഴുത്തുകാരുടേയും സാഹിത്യക്കവർച്ചക്കാരുടേയും മററും കൈയാൽ സങ്കലനങ്ങളും ഉത്സർഗ്ഗങ്ങളും അനുഭവിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അങ്ങനെയിരിക്കെ ഇംഗ്ലണ്ടിനേക്കാൾ പതിനാറുമടങ്ങു വലിപ്പവും കുറഞ്ഞ പക്ഷം അമ്പത്താറു രാജാക്കന്മാരും രാജധാനികളും അവിടെയെല്ലാം പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം നാടകശാലകളും നാടകാഭിനയങ്ങളും ഉള്ള ഇൻഡ്യയിൽ അവ എത്രത്തോളം വിപുലമായി നടന്നിരിക്കണം എന്നു നമുക്കു ഊഹിക്കാവുന്നതാണു്.

അദ്ധ്യായം ൪

ഇതുവരെ കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടുള്ള നാടകങ്ങളുടെ കാലഗണന:—ഡാക്ടർ പുസാല്ക്കർ ഈ പതിമൂന്നു നാടകങ്ങൾ ഭാസൻ ഉണ്ടാക്കിയിരിക്കാവുന്ന കാലക്രമത്തിനു് അടുക്കാൻ ഒന്നു ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അദ്ദേഹം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു് താഴെ കാണിക്കുന്ന ക്രമത്തിലാണു്.

ദൂതവാക്യം, കർണ്ണഭാരം, ദൂതഘടോല്ക്കചം, ഊരുഭംഗം, മദ്ധ്യമവ്യായോഗം, പഞ്ചരാത്രം, അഭിഷേകം, ബാലചരിതം, അവിമാരകം, പ്രതിമ, പ്രതിജ്ഞാ, സ്വപ്നവാസവദത്തം, ചാരുദത്തം. ഈ ഒടുക്കത്തേതു്, അപൂർണ്ണമാണു്. അതു ഭാസന്റെ മരണംമൂലം തീരാതിരുന്നിട്ടുള്ളതായിരിക്കാം. ഈമുറ സ്വീകരിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആലോചനയ്ക്കു് വിഷയമായ ലക്ഷ്യങ്ങൾ ഈ നാടകങ്ങളിലെസംഗതികളുംഅവപ്രയോഗിച്ചിട്ടുള്ള വിധങ്ങളും, അവയിൽകാണുന്ന പക്വതയുടെ പരിമാണവും അവയിലെ സംഭാഷണങ്ങൾ, ശ്ലോകങ്ങൾ,കവിസ്വാതന്ത്ര്യങ്ങൾ മുതലായവയെക്കുറിച്ചുള്ള വിചാരണകളും ആകുന്നു.

ഡാക്ടർ പുസാല്ക്കരുടെ ഈ ക്രമീകരണത്തിൽ എനിക്കു് ഒരു ചെറിയ അഭിപ്രായ വ്യത്യാസമുണ്ടു്. മദ്ധ്യമവ്യായോഗത്തിലും പഞ്ചരാത്രത്തിലും ഉള്ള സംഭവങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു" വളരെ നാളുകൾക്കു് ശേഷമുള്ള സംഭവങ്ങളെ വിവരിക്കുന്ന ദൂതഘടോല്ക്കചം ആ നാടകങ്ങൾ രണ്ടും എഴുതിയതിൽപിന്നെയാണു് എഴുതിയിട്ടുള്ളതെന്നു എനിക്കു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. ഒരു ശക്തിയേറിയ ദുഃഖപര്യവസായി

നാടകമായ ഊരുഭംഗം അതിനു കല്പിച്ചിട്ടുള്ള കാലത്തിനു വളരെ പിൻപു എഴുതിയതായിരിക്കണം. ഊരുഭംഗവും ദൂതഘടോൽക്കചവും ഒഴിച്ചാൽ കുറെക്കൂടി പക്വത കാണിക്കുന്ന അഭിഷേകത്തിനും പഞ്ചരാത്രത്തിനും മുൻപായിരിക്കണം എഴുതിയിട്ടുള്ളതു്; പഞ്ചരാത്രം അഭിഷേകത്തിനേക്കാൾ അധികം പരിപാകത സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളതുമാണു്".

ഈ സംഗതിയെക്കുറിച്ചു് ഞാൻ വളരെ ശ്രദ്ധയോടും സൂക്ഷ്മതയോടും ആലോചിച്ചു നോക്കിയതിൽ അവ ഉണ്ടാക്കിയ കാലക്രമം താഴെക്കാണിക്കുന്നപ്രകാരം തീർച്ചയാക്കുകയാണു് വേണ്ടതെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നു.

ദൂതവാക്യം, കർണ്ണഭാരം, മധ്യമവ്യായോഗം, ബാലചരിതം, അഭിഷേകം, പഞ്ചരാത്രം, ദൂതഘടോൽക്കചം, ഊരുഭംഗം, അവിമാരകം, പ്രതിമ, പ്രതിജ്ഞ, സ്വപ്നം, ചാരുദത്തം. ഈ ക്രമത്തിനു് പട്ടികപ്പെടുത്തുന്നതു്, നാടകീയശില്പത്തിലും, കുശലതയിലും, കല്പനാശക്തിയിലും ഒരു അനുക്രമാഭിവൃദ്ധിയെ നിസ്സംശയം കാണിക്കുന്നു. ആദ്യമാദ്യമുള്ള നാടകങ്ങളിലെ വിഷയങ്ങൾ സാമാന്യേന, പുരാണേതിഹാസങ്ങളിൽ നിന്നു എടുക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഒടുക്കമൊടുക്കമുള്ളവ ജനസാമാന്യത്തിൻെറ ഇടയിൽ പ്രചരിച്ചിരുന്ന വിശ്വാസങ്ങളിലും ചൊല്ലുകളിലും നടപടികളിലും അവരുടെ ഇടയിൽ പ്രചാരം സിദ്ധിച്ചിരുന്ന കഥകളിലും നിന്നു് എടുക്കപ്പെട്ടവയൊ, കവിയുടെ സ്വന്തം മനോധർമ്മത്തിൻെറ സൃഷ്ടികളോ ആകുന്നു. റൈററസ്സു് ആൻഡ്രോണിക്കസ്സും, ജൂലിയസ്സ് സീസറുംകൊണ്ടു തുടങ്ങി ഹാംലെററു് ആദിയായ ദുഃഖപര്യവസായി നാടക

ങ്ങളിലൂടെ കടന്നു്, ടെമ്പസ്റ്റ് മച്ച് എഡൊ എബൗട്ട് നത്തിങ്, വിന്റെഴ്സ ടേൽ, മുതലായവയാൽ അവസാനിക്കുന്ന ഷേക്സ്പ്പീയർ കൃതികൾപോലെയാകുന്നു ഈ നാടകങ്ങളുടെ ഗതി.

രണ്ടാം ഭാഗം

ഭാസന്റെ നാടകങ്ങൾ.

അദ്ധ്യായം ൧

ദൂതവാക്യം

രാജപ്രതിനിധിയുടെ ദൌത്യം: ദൂതവാക്യം ഒരു ഏകാങ്കനാടകമാകുന്നു. ഇതു ഹസ്തിനപുരം രാജധാനിയിൽ ആരംഭിക്കുന്നു. ദുര്യോധനമഹാരാജാവു് അവിടെ ഹാജരായിട്ടുള്ള സാമന്തരാജാക്കന്മാരുമായി കാര്യാലോചന നടത്തുന്നതായി കഞ്ചുകി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നു. അനന്തരം ധവളവർണ്ണത്തിലുള്ള പട്ടാംബരങ്ങൾ ധരിച്ചും രത്നഖചിതങ്ങളായ ആഭരണങ്ങൾ അണിഞ്ഞും വെൺകറ്റക്കുട പിടിപ്പിച്ചും വെഞ്ചാമരങ്ങൾകൊണ്ടു വീശിച്ചും ഒരു ഇരുനിറമുള്ള യുവാവായ ദുര്യോധനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. പാണ്ഡവരോടു് പോരാടുന്നതിനും അവരുടെ ആനത്തലവന്മാരുടെ കൊമ്പുകൾ പിടിച്ചൊടിക്കുന്നതിനും ഇപ്പോഴെങ്കിലും ഒരവസരം കിട്ടിയതിൽ താൻ സന്തോഷിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹം പറയുന്നു. ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിലേക്കു് പോകുന്ന വഴിക്കു് അദ്ദേഹം വികർണ്ണനോടും വർഷദേവനോടും ഇങ്ങനെപറയുന്നു. "ആര്യവികർണ്ണ, ആര്യവർഷദേവ, എനിക്കു പതിനൊന്നു് അക്ഷൌഹിണി ആളുകളുള്ള ഒരു വലിയ

സൈന്യമുണ്ടു്. പ്രധാന സേനാനായകനായി ആരെ അ ഭിഷേകംചെയ്യണം-പറയൂ! 'അതു് അതിപ്രധാനമായ ഒരു സംഗതിയാണു്. നല്ലപോലെ ചർച്ചചെയ്തു ആലോചിച്ചു തീർച്ചപ്പെടുത്തേണ്ട ഒരു കാര്യമാണെന്നാണോ നിങ്ങൾ പറയുന്നതു്.' ശരിതന്നെ. നമുക്കു് ആലോചനാമണ്ഡപ ത്തിലേക്കുപോകാം."

അനന്തരം എല്ലാവരും ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു. "ആചാര്യദ്രോണ, അവിടുന്നു കൂർമ്മാസന ത്തിൽ ഇരിക്കൂ; പിതാമഹ, അവിടുന്നു് ഈ സിംഹാസന ത്തിൽ ഇരിക്കണം. അമ്മാവ, ഇതാണു് അവിടത്തെ ചർ മ്മാസനം, വികർണ്ണ, ഹർഷദേവ,നിങ്ങളെല്ലാം നിങ്ങളുടെ പീഠങ്ങളിൽ ഇരിക്കുവിൻ എന്താണു് നിങ്ങൾ പറയുന്ന തു്? 'രാജാവു് ഇരുന്നില്ലല്ലോ' എന്നോ? നിങ്ങളുടെ രാജ ഭക്തികൊണ്ടാണു് അങ്ങനെ പറയുന്നതു് ശരിയാണു്. ഞാൻ ഇരിക്കാം. സഖേ കർണ്ണ, വന്നു് ഇരിക്കൂ. ആര്യവി കർണ്ണ' ആര്യഹർഷദേവ, നമ്മുടെ പതിനൊന്നക്ഷൗഹി ണിപ്പടയുടെ നായകനായിരിക്കാൻ ആരാണു് യോഗ്യൻ? നിങ്ങൾ എന്താണു് പറയുന്നതു്? 'ആദ്യം ഗാന്ധാരരാജാ വു്' പറയട്ടേ എന്നോ? അമ്മാവൻ എന്തു പറയുന്നു? 'ഗം ഗാപുത്രൻ ഇവിടെയുള്ളപ്പോൾ മററാരെക്കുറിച്ചു ചിന്തി ക്കാനാണു്' എന്നോ? അമ്മാവൻ ശരിയായുള്ളതു പറഞ്ഞു. മുത്തച്ഛ, എന്റെ ആശയും അതുതന്നെയാണു്. ഭീഷ്മ രെ സർവ്വസൈന്യാധിപനായി അഭിഷേകം കഴിക്കുമ്പോൾ പെരുമ്പറകളടിക്കട്ടെ! കൊടുങ്കാററടിച്ചിളകുന്ന തിരമാല കളുടെ ക്രൂരഘോരവങ്ങൾപോലെ ശംഖനാദങ്ങളും, നമ്മുടെ

അനേക സഹസ്രം ഭടന്മാരുടെ ഹർഷഘോഷങ്ങളും മുഴങ്ങട്ടെ; ഇതെല്ലാംകേട്ടു ശത്രുപ്രമാണികളുടെ ഹൃദയങ്ങൾ തളരട്ടെ!" എന്നു ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു.

കഞ്ചുകി പ്രവേശിച്ചു "മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും നരോത്തമനായ നാരായണൻ പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഒരു പ്രതിനിധിയായി വന്നിരിക്കുന്നു." എന്നു അറിയിക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ രോഷാകുലനായി–"ബാദരായണ, ആ സംബന്ധം ജല്പിക്കാതിരിക്കൂ, ഒരു ഇടയൻ, കംസൻെറ ഒരു ഭൃത്യൻ ആ ദാമോദരനാണോ തൻെറ നരോത്തമൻ? ഭൂമിയും ധനവും കീർത്തിയും എല്ലാം പിടിച്ചെടുത്തു ജരാസന്ധൻ രാജ്യത്തുനിന്നും ഓടിച്ച അവനാണോ തൻെറ നരോത്തമൻ? എൻെറ ഒരു പരിജനം ചെയ്യേണ്ടതു ഇങ്ങനെയാണോ? എത്ര മൂഷ്ക്കൻവാക്കുകൾ; എടോ താൻ നരകത്തിൽവീഴേണ്ടവനാണു!" എന്നു പറയുന്നു.

ഇതുകേട്ടു കഞ്ചുകി അദ്ദേഹത്തിൻെറ കാൽക്കൽ വീണു, "എൻെറ പരിഭ്രമംകൊണ്ടു ഞാൻ ശരിക്കു പറയേണ്ട ഉപചാരവാക്കു മറന്നുപോയതാണു." എന്നു പറഞ്ഞു അദ്ദേഹത്തിനോടു മാപ്പപേക്ഷിക്കുന്നു.

ദുര്യോ:—കൊള്ളാം. പരിഭ്രമം ആക്കും വന്നുപോകും. എണീക്കൂ. ഇനി പറയു. ആരാണു ദൂതനായി വന്നിരിക്കുന്നതു.

കഞ്ചുകി:—ഒരു കേശവൻ."

ദുര്യോധനൻ: "കേശവൻ! അങ്ങനെയാണു അവൻെറ

ക്കന്മാരേ, ഈ കേശവനെ എന്തു ചെയ്യണം? 'അദ്ദേഹത്തിനേ ആചാരോപചാരങ്ങളോടെ സ്വീകരിക്കണം എന്നോ?' അതല്ല എൻെറ അഭിപ്രായം കാരാഗൃഹമാണു് അവനു് യോജിക്കുന്നസ്ഥലം. കൃഷ്ണൻ തടവിലായാൽ പിന്നെ പാണ്ഡവർ കണ്ണുപൊട്ടന്മാരെപ്പോലെതന്നെ. അവരെ നമുക്കു നിഷ്പ്രയാസം ജയിക്കാം ഒന്നുകൂടി. കേശവൻ വരുമ്പോൾ ആരെങ്കിലും എണീച്ചാൽ അയാൾക്കു് ഞാൻ പന്ത്രണ്ടു് ഭാരം സ്വർണ്ണം പിഴയിടും, അക്കാര്യം മറക്കരുതു്."

അതിനുശേഷം, "ഞാൻ തന്നെയെങ്ങനെയാണു് എണീക്കാതിരിക്കുന്നതു്. ആവു! അതിനൊരുവഴി ഞാൻകണ്ടു." എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. അദ്ദേഹം ബാദരായണനെ വിളിച്ചു. ദ്രൗപദിയേ തലമുടിക്കും ചേലയ്ക്കും പിടിച്ചു വലിച്ചിഴയ്ക്കുന്ന രംഗം കാണിച്ചു എഴുതിയിട്ടുള്ള ചിത്രം എടുത്തുകൊണ്ടുവരാൻ പറയുന്നു. അയാൾ അതുകൊണ്ടുവന്നുകൊടുക്കുന്നു. "എനിക്കു് ഈ ചിത്രത്തിൽ ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കാം. അങ്ങനെ കേശവൻ വരുമ്പോൾ എണീക്കാതിരിക്കാം." എന്നു പറഞ്ഞു അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നു. "എത്ര വിശേഷപ്പെട്ടചിത്രം! ഇതാ ദുശ്ശാസനൻ,—അവൻ ദ്രൗപദിയുടെ തലമുടിക്കു് ചുററിപ്പിടിച്ചിരിക്കുന്നു; ഇതാ ദ്രൗപദി സംഭ്രമിച്ചു തുറിച്ചുനോക്കുന്നു. രാഹുവിൻെറ വായിൽപ്പെട്ട ചന്ദ്രനേപ്പോലെ; ഇതാ സമരസന്നദ്ധരും, എന്നാൽ എതിർക്കുന്നതു് തെററാണെന്നു് അറിയാവുന്ന യുധിഷ്ഠിരനാൽ നിയന്ത്രിതരും ആയ അർജ്ജുനനും ഭീമനും നകുലസഹദേവന്മാരും; ഇതാനിലവിളിക്കുന്നു

ദ്രൗപദിയെ സന്തോഷത്തോടും സംതൃപ്തിയോടും നോക്കി വായതുറന്നു ചിരിക്കുന്ന ചൂതുകളിരാജാവായ ശകുനിഅമ്മാവൻ; ദ്രൗപദിയേ ഈ അവസ്ഥയിൽ കണ്ടതിനാൽ ലജ്ജിച്ചു വസ്ത്രത്തിൻെറ തുമ്പുകൊണ്ടു മുഖംമറച്ചിരിക്കുന്ന ഭീഷ്മരും ദ്രോണരും; എത്ര ആശ്ച ര്യകരമായ ഭാവപ്രകാശനം; എന്തു നിറപ്പകിട്ടു! അഹോ! സന്തോഷം സന്തോഷം!" എന്നു ആത്മ ഗതം ചെയ്തിട്ടു ഒരു പക്ഷിവാഹനമായതുകൊണ്ടു മാത്രം വലിയ അഹങ്കാരിയായ ആ ദൂതനേക്കൂട്ടി ക്കൊണ്ടുവരാൻ ബാദരായണനോടു പറയുന്നു.

അതിനിടയിൽ ദുര്യോധനൻ കർണ്ണനേവിളിച്ചു "സ ഖേ, കർണ്ണ, പുറംപോലെതന്നെ നമ്മേക്കുറിച്ചു അകവും കറുത്തകൃഷ്ണൻ പാണ്ഡവരുടെ ദൂതനായി വന്നിരിക്കുന്നു. ഒരു സ്ത്രീയുടെപോലെ സൗമ്യമായ യുധിഷ്ഠിരൻെറ വാക്കു കറം കേറംക്കാൻ ഒരുങ്ങിക്കൊള്ളു," എന്നു പറയുന്നു. കാ ഞ്ചുകി കൃഷ്ണനെക്കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്നു. ദ്രൗപദിയേ മാനഭം ഗം ചെയ്തതിനാൽ കോപാക്രാന്തരായ ഭീമാർജ്ജുനന്മാർ. ഈ കുരുകുലമഹാവനം വേഗം തകത്തു ചുട്ടു ചാമ്പലാക്കും. ഈ വിശേഷപ്പെട്ട കൈനിലകളും പടകുടീരങ്ങളും തിള ങ്ങുന്ന ഇരുമ്പുചട്ടകളും ലായങ്ങളിൽ നിന്നു അക്ഷമങ്ങ ളായി ഹേഷകറം മുഴക്കുന്ന കുതിരകളും യുദ്ധം തുടങ്ങാൻ കൊമ്പുവിളിക്കുന്നതുപോലെ ഗർജ്ജിക്കുന്ന ആനകളും. എല്ലാം, ദുഷ്ടവാക്കുപറയുന്ന, ധർമ്മത്തേ ദ്വേഷി ക്കുന്ന തൻെറ ബന്ധുക്കറംക്കു ചെയ്യേണ്ടതു ചെയ്തുകൊടു ക്കാത്ത ഈ ദുര്യോധനൻമൂലം നശിക്കും" എന്നു അയാറം താന്നോടു തന്നെ മന്ത്രിക്കുന്നു.

സഭയിൽ കടന്നുചെന്ന കൃഷ്ണനെക്കണ്ടപ്പോൾ, അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നവരെല്ലാം സംഭ്രമത്തോടെ ഉത്ഭണ്ട്ഠപിർണ്ടു് എണീക്കുന്നു. "നിങ്ങളാരും എണീച്ചുനിന്നു് ബുദ്ധിമുട്ടണ്ടാ. എല്ലാവരും യഥാസുഖം ഇരുന്നു്കൊൾക!" എന്നു കൃഷ്ണൻപറയുന്നു. അപ്പോൾ ദുര്യോധനൻ,"ഇതെന്താണു്? ഈ കേശവനെക്കണ്ടു് നിങ്ങൾ ഇരിപ്പിടങ്ങളിൽനിന്നു ഇളകിയതു്? ഞാൻ കല്പിച്ചിട്ടുള്ള പിഴയുടെ കാര്യം ഓർമ്മ ഉണ്ടല്ലോ. ഇവിടെ യജമാനൻ ഞാനാണു്." എന്നു് അവരോടു പറയുന്നു.

"അല്ലേ ദുര്യോധന, അങ്ങേയ്ക്കു് ക്ഷേമമല്ലേ?" എന്നു് കൃഷ്ണൻ ദുര്യോധനനോടു കുശലപ്രശ്നം ചെയ്യുന്നു. അടുത്തനിമിഷത്തിൽ ദുര്യോധനൻ തന്റെ സിംഹാസനത്തിൽ നിന്നു മറിഞ്ഞു താഴെ വീഴുന്നു. "ഞാൻ ധൈര്യം പിടിച്ചു മനസ്സുറപ്പിച്ചു എന്റെ സിംഹാസനത്തിന്മേൽ മുറുകെ പിടിച്ചു് ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. എങ്കിലും കഷ്ടം! ഈ സൂത്രവിദ്യക്കാരനായ ദൂതന്റെ മായയ്ക്കുടിപെട്ടു് ഞാൻ വീണുപോയി:" എന്നു അദ്ദേഹം തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞിട്ടു കൃഷ്ണനോടു്, "എടോ ദൂത, ഇതാ തനിക്കൊരു പീഠം ഇവിടെയിരിക്കാം" എന്നു പറയുന്നു.

വാസുദേവൻ ഭീഷ്മദ്രോണാദികളോടും രാജാക്കന്മാരോടും ഇരിക്കാൻ പറഞ്ഞിട്ടു താനും ഇരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം ദുര്യോധനൻ പിടിച്ചിരിക്കുന്നചിത്രം കണ്ടിട്ടു് "ഹാ! എത്ര വിശിഷ്ടമായചിത്രം!" എന്നുപറഞ്ഞു് കുറേക്കൂടി അടുത്തു നോക്കി, "എന്താ! ദ്രൗപദിയുടെ തലമുടിക്കും ഉടുപ്പുടവയ്ക്കും പിടിച്ചുവലിച്ചിഴക്കുന്ന ഒരു ചിത്രമോ? ദുര്യോധന, അങ്ങയുടെ ബാലിശ സ്വഭാവത്താൽ അങ്ങയുടെ സോദര പത്നിയെ അവമാനിക്കുന്നതു് ഒരു വീരകൃത്യമാണെന്നു്

അങ്ങു വിചാരിക്കുന്നു. തന്റെ സ്വന്തം ദുഷ്കൃതത്തെ ഒരു തുറന്ന സദസ്സിൽ പ്രദർശിപ്പിക്കത്തക്ക, അത്ര മര്യാദയും നാണവും കെട്ടവർ ഈ ലോകത്തിലുണ്ടോ? ഈ ചിത്രം ഇവിടെനിന്നും എടുത്തുകൊണ്ടുപോകട്ടെ" എന്നു അദ്ദേഹം ഉദീരണം ചെയ്യുന്നു.

ദുര്യോധനൻ കഞ്ചുകിയോടു അതു കൊണ്ടുപോകാൻ പറയുകയും ബാദരായണൻ അതു എടുത്തുകൊണ്ടു പോകയും ചെയ്യുന്നു. അനന്തരം ദുര്യോധനൻ പാണ്ഡവരുടെ കുശലം അന്വേഷിക്കയും വാസുദേവൻ അവൎക്കു കുശലം തന്നെയെന്നും അവർ ദുര്യോധനന്റെ കുശലം അന്വേഷിക്കുന്നു എന്നും മറുവടി പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. പിന്നീട് അദ്ദേഹം യുധിഷ്ഠിരന്റെ സന്ദേശം ദുര്യോധനനോടു പറയുന്നു. "ഞങ്ങൾ വളരെ കഷ്ടപ്പാടുകൾ അനുഭവിച്ചു. ഉടമ്പടിപ്രകാരമുള്ള കാലാവധി കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഞങ്ങൾക്കു അച്ഛൻവഴിക്കു കിട്ടാനുള്ള ഭാഗം തരണം." ദുര്യോധനൻ, അവൎക്ക് അച്ഛൻവഴിക്കു എന്തവകാശമാണുള്ളതു്? അവർക്കു് എങ്ങനെ ഭാഗം കിട്ടും. ഋഷിയുടെ ശാപത്താൽ പാണ്ഡു തന്റെ ഭാര്യമാരുമായുള്ള സഹവാസം അശേഷം ഉപേക്ഷിച്ചല്ലൊ. മററാളുകളുടെ പുത്രരായ ഇവൎക്ക് പിതൃസ്വത്തു് എങ്ങനെ അവകാശപ്പെടാം?" വാസുദേവൻ: "നിങ്ങളുടെ കുടുംബത്തിന്റെ പൂൎവ്വകഥയെല്ലാം അങ്ങേയ്ക്കറിയാമല്ലോ. വിചിത്രവീര്യന്റെ വിഷയാസക്തിമൂലമുണ്ടായ ദുർവൃത്തികളാൽ അദ്ദേഹത്തിനു് സംഭവിച്ച ക്ലൈബ്യംകൊണ്ടു് വ്യാസനു് അംബികയിൽ ജനിച്ച ധൃതരാഷ്ട്രനു്, അങ്ങയുടെ അച്ഛനു്, രാജ്യാവകാശം സിദ്ധിച്ചതു് എങ്ങനെയാണു്? ദയവുണ്ടായി അതു പറയൂ! അതുകൊണ്ടു ഈ കുടിലവാദങ്ങൾ

വിട്ടുകളയുക! നിങ്ങൾ തമ്മിൽ ശത്രുതവളരാൻ ഇടകൊടുത്താൽ കുരുവംശം അതിവേഗം നാമാവശേഷമാകും. അതുകൊണ്ടുപാണ്ഡവന്മാൎക്ക്, അവരാവശ്യപ്പെടുന്നതു് അധികമൊന്നും ബുദ്ധിമുട്ടുണ്ടാക്കാതെ കൊടുക്കുക."

ദുര്യോധനൻ:—"ദൂത, നിനക്കു രാജ്യതന്ത്രത്തെപ്പററി ഒന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാ. ശത്രുക്കളെ തോല്പിക്കുന്ന ധീരരായ രാജാക്കന്മാൎക്കു രാജ്യം കിട്ടുകയൊള്ളു. അതു ഇരന്നു വാങ്ങാൻ സാധിക്കയില്ല. പാവപ്പെട്ടവൎക്കു പിച്ച കൊടുക്കുംപോലെ രാജത്വം ഭിക്ഷയായി ആരും കൊടുക്കയില്ല. അവൎക്കു രാജ്യംവേണമെങ്കിൽ യുദ്ധം ചെയ്തുവാങ്ങട്ടെ. അല്ലെങ്കിൽ കാട്ടിൽപോയി തപസ്സു ചെയ്തു ശാന്തിലഭിക്കട്ടെ."

വാസുദേവൻ:—ദുര്യോധന, അങ്ങയുടെ മിത്രങ്ങളോടു കനിവുകാണിക്കണം. ബന്ധുക്കളേയും സ്നേഹിതന്മാരെയും വഞ്ചിച്ചാൽ അങ്ങയുടെ സമാരംഭങ്ങളെല്ലാം പരാജയപ്പെടും. അങ്ങയുടെ രാജകീയമായ ശ്ലാഘ്യതയ്ക്കു ഹാനി സംഭവിക്കയും ചെയ്യും."

ദുര്യോധനൻ:—"അങ്ങു് അങ്ങയുടെ അമ്മാവനായ കംസനോടു എത്ര കനിവുകാണിച്ചു?"

വാസുദേവൻ:—"അതു എന്റെ കുററം കൊണ്ടല്ല. അദ്ദേഹം എന്റെ അച്ഛനമ്മമാരെ തടവിലടച്ചു. അവരുടെ കുട്ടികളെ കൊന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അച്ഛനേ കാരാഗൃഹത്തിലാക്കി. അതിനാൽ കാലൻതന്നെയാണു് അദ്ദേഹത്തിനേ കൊന്നതു്."

ദുര്യോധനൻ:—"അങ്ങു് എന്തുപറയുന്നു? ,കാലൻ തന്നെ കൊന്നു' എന്നോ? കപടതന്ത്രത്താലെന്നു പറയു.

ചെയ്ത ഘോരന്മാരെ ശരകൂടം കൊണ്ടു തടുത്തു നിർത്തി ഒററയ്ക്കു യുദ്ധംചെയ്തു ഭീഷ്മരേയും മററും ഓടിച്ചു. ചിത്രസേനൻ പിടിച്ചു കെട്ടിക്കൊണ്ടു പോയ നിങ്ങളെ ഒക്കെ മോചിപ്പിച്ചു. അല്ലേ, ധൃതരാഷ്ട്രപുത്ര, പാണ്ഡവർ ആവശ്യപ്പെടുന്ന പകുതിരാജ്യം അവർക്കു കൊടുത്തേയ്ക്കൂ."

ദുര്യോധനൻ:—"ഭീമന്റെ രൂപമെടുത്തു വായുദേവൻ തന്നെ വരികയാണെങ്കിലും അർജ്ജുനന്റെ രൂപമെടുത്തു ദേവേന്ദ്രൻതന്നെ വരികയാണെങ്കിലും ഒരു പുല്ലിന്റെ പൊടിപോലും ഞാൻ അവർക്കു കൊടുക്കയില്ല. എന്റെ അച്ഛൻ വാൾകൊണ്ടു തന്റെ രാജ്യം കൈവശംവച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്റെ വാൾ കൊണ്ടു ഞാനതു സൂക്ഷിക്കും."

വാസുദേവൻ ക്രോധത്തോടെ "കുരുവംശത്തിനു അപയശസ്സോ, നാണക്കേടിനെ അന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്നവനേ, പുല്ലിനേക്കുറിച്ചാണോ നമ്മൾ ഇവിടെ സംസാരിക്കുന്നതു?"

ദുര്യോധനൻ:—"എന്തു പശുക്കളെ തീററിനടക്കുന്നവനെ, നിനക്കു പുല്ലല്ലെ വേണ്ടതു? സ്ത്രീവധംചെയ്തു; കുതിരയെകൊന്നു; വിഷഭ വൃഷഭത്തേയും മല്ലിട്ടു തൊഴിലുകാരേയും കൊന്നു; ഒരു രാജാവിനോടു സംസാരിക്കാൻ യോഗ്യനല്ല നീ!"

വാസുദേവൻ:—"ഞാൻ ഇനിയിവിടെ താമസിച്ചിട്ടു കാര്യമില്ല. ഞാൻ പോയേയ്ക്കാം."

ദുര്യോധനൻ:—"അതാണു നല്ലതു. നീ പോയി നിന്റെ തൊഴുത്തുകളിൽ ചെന്നു നിന്റെ കന്നുകാലികളെ

തൻെറ ജാമാതാവായ കംസനേ അങ്ങു കൊല്ലുകയാൽ ജരാസന്ധൻ അങ്ങേ ആക്രമിക്കാൻ വന്നപ്പോഠ അങ്ങുപേടിച്ചരണ്ടു് ഓടിപ്പോയി. അങ്ങയുടെ ധൈര്യ്യം അപ്പോഠ എവിടെപ്പോയിരുന്നോ!"

വാസുദേവൻ:—"ബുദ്ധിയുള്ളവരുടെ ധൈര്യ്യം കാലദേശാവസ്ഥകഠക്കു് യോജിച്ചിരിക്കും. നമ്മുടെ മാത്രമായ ഈ നമ്മസല്ലാപം മതിയാക്കുക. എൻെറ ദൗത്യകാൎയ്യത്തെപ്പററി സംസാരിക്കാം. അങ്ങയുടെ ബന്ധുക്കളോടു സൗഹാൎദ്ദമായി പെരുമാറുക. അതു ഇഹത്തിനും പരത്തിനും നല്ലതാണു്.

ദുൎയ്യോധനൻ:—"പേടിച്ചു കഴിഞ്ഞതു പിന്നെയും പേടിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് എന്തൊരു പ്രയോജനമാണു്? ഞാൻ മനുഷ്യൻെറ മകനാണു്. അവർ ദേവന്മാരുടെ മക്കളാണു്. ഞങ്ങഠ തമ്മിൽ ബന്ധുക്കളാകുന്നതു് എങ്ങനെ? ഇനി ഈ കാൎയ്യത്തെക്കുറിച്ചു ഒന്നും പറയണ്ട."

വാസുദേവൻ:—(സ്വഗതം) "ഇവനോടു സാമവാക്കുകഠ പററുകയില്ല. അതു് ഇവൻെറ ഗൎവ്വ് വൎദ്ധിപ്പിക്കുകയെ ഉള്ളു. കടുപ്പവും കവൎപ്പും ഉള്ള വാക്കുകഠ തന്നെ പറയണം. "ദുൎയ്യോധന, അങ്ങേയ്ക്കു അൎജ്ജുനൻെറ ശക്തിയേയും ഓജസ്സിനേയും കുറിച്ചു അറിഞ്ഞുകൂടെ?"

ദുൎയ്യോധനൻ:—"എനിക്കറിഞ്ഞുകൂട. അങ്ങു പറഞ്ഞുതരു."

വാസുദേവൻ:—"അൎജ്ജുനൻ ശിവനോടു യുദ്ധം ചെയ്തു സഹിക്കെടുത്തു. ഖാണ്ഡവവനം ദഹിപ്പിച്ചപ്പോഠ

പെയ്ത ഘോരന്മാരിയെ ശരക്കൂടം കൊണ്ടു തടുത്തു നിൎത്തി ഒററയ്ക്കു യുദ്ധംചെയ്ത ഭീഷ്മരേയും മററും ഓടിച്ചു. ചിത്രസേനൻ പിടിച്ചു കെട്ടിക്കൊണ്ടു പോയ നിങ്ങളെ ഒക്കെ മോചിപ്പിച്ചു. അല്ലേ, ധൃത രാഷ്ട്രപുത്ര, പാണ്ഡവർ ആവശ്യപ്പെടുന്ന പകുതിരാജ്യം അവൎക്കു കൊടുത്തേയ്ക്കൂ."

ദുര്യോധനൻ:—"ഭീമന്റെ രൂപമെടുത്തു വായുദേവൻ തന്നെ വരുകയാണെങ്കിലും അൎജ്ജുനന്റെ രൂപമെടുത്തു ദേവേന്ദ്രൻതന്നെ വരുകയാണെങ്കിലും ഒരു പുല്ലിന്റെ പൊടിപോലും ഞാൻ അവൎക്കു കൊടുക്കയില്ല. എന്റെ അച്ഛൻ വാൾകൊണ്ടു തന്റെ രാജ്യം കൈവശംവച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്റെ വാൾ കൊണ്ടു് ഞാനതു് സൂക്ഷിക്കും."

വാസുദേവൻ ക്രോധത്തോടെ "കുരുവംശത്തിനു അപയശസ്സോ, നാണക്കേടിനെ അന്വേഷിച്ചു് നടക്കുന്നവനേ, പുല്ലിനേക്കുറിച്ചാണോ നമ്മൾ ഇവിടെ സംസാരിക്കുന്നതു്?"

ദുര്യോധനൻ:—"എന്തു് പശുക്കളെ തീററിനടക്കുന്നവനെ, നിനക്കു് പുല്ലല്ലേ വേണ്ടതു്? സ്ത്രീവധംചെയ്തു; കുതിരയെകൊന്നു; വിശുദ്ധ വൃഷഭത്തേയും മല്ലിട്ട ത്തൊഴിലുകാരേയും കൊന്നു; ഒരു രാജാവിനോടു സംസാരിക്കാൻ യോഗ്യനല്ല നീ!"

വാസുദേവൻ:—"ഞാൻ ഇനിയിവിടെ താമസിച്ചിട്ടു കാൎയ്യമില്ല. ഞാൻ പോയേയ്ക്കാം."

ദുര്യോധനൻ:—"അതാണു് നല്ലതു്. നീ പോയി നിന്റെ തൊഴുത്തുകളിൽ ചെന്നു നിന്റെ കന്നുകാലികളെ

തീററാൻ കൊണ്ടുപോകുമ്പോൾ അവയുടെ കുളമ്പുകൾ കൊണ്ടിളകിവരുന്ന പൊടികൊണ്ടു നിൻെറ ഈ കറുത്തതൊലി അല്പമൊന്നു വെളുപ്പിക്കാൻ നോക്കൂ. ഇങ്ങനെ ഇവിടെ ഇരുന്നു വെറുതേ സമയം കളയണ്ടാ.

വാസുദേവൻ:—ഞാൻ പൊകുന്നതിനുമുൻപ് യുധിഷ്ഠിരൻെറ സന്ദേശം തന്നേയ്ക്കാം."

ദുര്യോധനൻ:—"പോ നീ എന്നോടു് സംസാരിക്കത്തക്കവനല്ല. എൻെറ തലയ്ക്കു് മീതെ രാജചിഹ്നമായ വെൺകൊററക്കുട. എൻെറ ശിരസ്സ് ഉത്തമന്മാരായ പുരോഹിതന്മാരാൽ തീർത്ഥംകൊണ്ടു് അഭിഷേകം ചെയ്യപ്പെട്ടതത്രേ. എൻെറ സാമന്തരാജാക്കന്മാരുടെ ദാസന്മാക്കൊത്ത നിന്നേപ്പോലെയുള്ള ആളുകളോടു ഞാൻ മിണ്ടാറില്ല.

വാസുദേവൻ:—"വഞ്ചക, തെമ്മാടി, കരിങ്കാക്കെ, മഞ്ഞക്കണ്ണൻ പാമ്പേ, നീ മൂലം കുരുവംശം വേഗം നശിക്കും".

അനന്തരം അദ്ദേഹം മററുള്ളവരെ നോക്കി, "സാമന്തരാജാക്കന്മാരെ ഞാനിതാ പോകുന്നു." എന്നു പറഞ്ഞു പോകാൻ ഭാവിക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—"എന്താണ് ആരും അനങ്ങാതിരിക്കുന്നതു്? ഇപ്പോൾ ഇവൻ ഇറങ്ങിപ്പൊയ്ക്കളയും! ദൂതധമ്മത്തെ ലംഘിച്ചിരിക്കുന്ന ഇവനേ പിടിച്ചുകെട്ടിൻ! ദുശ്ശാസന, ദുർമ്മർഷണ, ദുർമുഖ, ദുർബുദ്ധി, ദുഷ്ടേശ്വര! ശക്തിയും വീര്യവും ഇല്ലാത്ത ഇവൻ നമ്മളേ അധിക്ഷേപിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്തു! നിങ്ങൾ വെറും ചുണകെട്ടവരാണോ! ഈ കന്നാലിക്കാരനേ

നിങ്ങൾക്കു പേടിയൊ? അമ്മാവാ, ഈ കേശവനെന്നവനേ അങ്ങു പിടിച്ചുകെട്ടു. അങ്ങേയ്ക്കും പ്രയാസമാണൊ? അങ്ങും മറിഞ്ഞു വീണുപോയൊ? എന്നാലെന്താ? ഞാൻ തന്നെ ഇവനേ കുരുക്കിട്ടു പിടിച്ചുകെട്ടാം"

ഇങ്ങനെ ഉച്ചത്തിൽ വിളിച്ചുംകൊണ്ടു ദുര്യോധനൻ ഒരു കുരുക്കിട്ടകയറും പൊക്കിപ്പിടിച്ചുംകൊണ്ടു് മുമ്പോട്ടു ചെല്ലുന്നു.

വാസുദേവൻ: "അല്ല, ദുര്യോധനനു് എന്നെ പിടിച്ചുകെട്ടണം ആകട്ടെ. ഞാൻ ഇവന്റെ ബലം ഒന്നു പരീക്ഷിക്കാം" എന്നു വിചാരിച്ചു് അദ്ദേഹം വിശ്വരൂപം കൈക്കൊള്ളുന്നു, ദുര്യോധനൻ കുരുക്കിടാൻ വീണ്ടുംവീണ്ടും ശ്രമിക്കുന്നു. അതിനു് അതിനു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം വലുതാകുന്നു. ദുര്യോധനൻ കുരുക്കുവലുതാക്കുമ്പോൾ വാസുദേവൻ ചെറുതാകുന്നു. ഇതെല്ലാംകൊണ്ടു ദുര്യോധനൻ സംഭ്രാന്തനാകുന്നു. അപ്പോൾ കേശവനേ ചുററിലും എല്ലാദിക്കിലുംകണ്ടു അദ്ദേഹത്തിന്റെ സംഭ്രാന്തിയും കുഴപ്പവും വളരെ വർദ്ധിക്കുന്നു. അനേകം കേശവന്മാരെ കണ്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹം തന്റെ അനുജന്മാരിൽ ഓരോരുത്തനേയും വിളിച്ചു ഓരോ കേശവനേയും കെട്ടാൻ പറയുന്നു. അവർ അതിന്നു ഒരുമ്പെട്ടപ്പോൾ അവരെല്ലാവരും തന്നെത്താൻ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടു താഴെവീഴുന്നു. അതുകണ്ടു് ദുര്യോധനൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നു. "നീ നിന്റെ ശരീരം മുഴുവൻ മുറിവേററു് പാണ്ഡവന്മാരുടെ അടുക്കൽ തിരിച്ചു ചെല്ലുന്നതു കണ്ടു് അവർ കരഞ്ഞുകരഞ്ഞു കണ്ണുപൊട്ടിക്കും" എന്നു വിളിച്ചുപറഞ്ഞുംകൊണ്ടു് അപ്പോൾ ദുര്യോധനൻ തന്റെ വില്ലും അമ്പുകളും എടുക്കുന്നു.

പാണ്ഡവരുടെ രക്ഷ തന്റെ ദിവ്യചക്രം ചെയ്തുകൊള്ളുമെന്നുപറഞ്ഞു വാസുദേവൻ തന്റെ സുദർശനത്തെ

വിളിക്കുന്നു. സുദർശനം ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അവിടെ പ്രത്യ ക്ഷനായി "ഭഗവാനേ! അവിടത്തെ ആജ്ഞ എന്താണു? മലകളെടുത്തു മറിച്ചിടണമോ? സമുദ്രങ്ങളിലെ വെള്ളമെ ല്ലാം വാറിക്കളയണോ? ആകാശത്തുനിന്നു നക്ഷത്രങ്ങൾ പറി ച്ചുതാഴെയിടണമോ?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു. വാസുദേവൻ ചക്രത്തോടു ദുര്യോധനനെ കൊല്ലാൻ ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. "നാരായണ, ഭഗവാനേ, അവിടുന്നു ഭൂമിയിൽ അവതരി ച്ചതു് ദുഷ്ടരെയെല്ലാം നിഗ്രഹിച്ചു ഭൂമിയുടെഭാരം കുറയ്ക്കാ നാണല്ലോ. ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഈ മനുഷ്യനെ കൊന്നാൽ, നായകൻ ഇല്ലാതെ ആയി യുദ്ധത്തിനു് ഭയപ്പെട്ടു മററു ദുഷ്ടന്മാരെല്ലാവരും ഓടിഒളിച്ചുകളയും. അപ്പോൾ അവി ടത്തെ അവതാരകാര്യം സാദ്ധ്യമാകാതെ പോവും." എന്നു അതിന്നു സുദർശനം മറുപടിപറയുന്നു. നീ പറഞ്ഞതു് ശരി യാണു്. കോപാവേശത്താൽ ഞാൻ അതു് ഓർമ്മിച്ചില്ല. ഇനിനിൻെറവാസസ്ഥലത്തേയ്ക്കു് തിരിച്ചു് പൊയ്ക്കൊള്ളൂ." എന്നു പറഞ്ഞു സുദർശനത്തിനു വിടനൽകുന്നു.

സുദർശനം മടങ്ങിപ്പോകുംവഴി ഭഗവാൻെറ വില്ലു് ശാർങ്ഗവും, ഗദകൌമോദകിയും, ഖഡ്ഗം നാന്ദകവും, ശംഖ് പാഞ്ചജന്യവും വരുന്നതു കാണുന്നു. "നമ്മുടെ സ്വാമി ദേഷ്യംപോയി ശാന്തനായിക്കഴിഞ്ഞു. നിങ്ങൾ ക്കിനി തിരിച്ചുപോകാം" എന്നു പറഞ്ഞു അവരെ അയ യ്ക്കുന്നു.

"അല്ല! ഇതെന്തൊരു കൊടുങ്കാററു്! സൂര്യനു് എ ന്തൊരു ചൂടു! പർവ്വതങ്ങൾ നിന്നാടുന്നു.; സമുദ്രങ്ങൾ ഇള കിമറിയുന്നു; പാമ്പുകളെല്ലാം മടകളിൽഒളിയ്ക്കുന്നു.; ഇതി ൻെറയൊക്കെ അർത്ഥമെന്താണു്?" എന്നു ചക്രം ആശ്ച ര്യപ്പെടുന്നു. അപ്പോൾ ഗരുഡൻ പറന്നുവരുന്നതു കാണു കയും കൊടുങ്കാററിൻെറ കാരണം മനസ്സിലാവുകയും

ചെയ്യുന്നു. "നമ്മുടെ സ്വാമി കോപംപോയി ശാന്തനായിരിക്കുന്നു. അങ്ങേയ്ക്കു തിരിച്ചുപോകാം എന്നു ചക്രം പറയുകയും ഗരുഡൻ മടങ്ങിപ്പോകയും ചെയ്യുന്നു. അനന്തരം സുദർശനവും തന്റെ വാസസ്ഥാനമായ മഹാമേരു പർവ്വതത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നു.

"ഇനി എനിക്കും പാണ്ഡവരുടെ പാളയത്തിലേയ്ക്കു പോകണം" എന്നു വാസുദേവൻ പറയുന്നു. "അരുതു്, അരുതു്, അദ്ദേഹം ഈ ദേഷ്യത്തോടുകൂടി ഇവിടെനിന്നു പോകരുതു്" എന്നു് വാക്കുകൾ തിരശ്ശീലക്കു പിറകിൽനിന്നു കേൾക്കുന്നു. വാസുദേവൻ അതു വൃദ്ധനായ രാജാവിന്റെ ഒച്ചയാണെന്നറിഞ്ഞു, "മഹാരാജാവേ, ഞാൻ ഇപ്പോഴും ഇവിടെയുണ്ടു്" എന്നു പറയുന്നു. ധൃതരാഷ്ട്രർ പ്രവേശിച്ചു് ഭഗവാൻ ശ്രീ നാരായണൻ എവിടെ? പാണ്ഡവരുടെ ഉപകർത്താവു് എവിടെ? ബ്രാഹ്മണപ്രിയൻ എവിടെ? ദേവകിയുടെ ആനന്ദമൂർത്തി എവിടെ?" എന്നു ഉറക്കെപ്പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു് തന്റെ പുത്രന്റെ അപരാധത്തിന്നു് പ്രായശ്ചിത്തമായി വാസുദേവന്റെ കാല്ക്കൽ വീഴുന്നു. വാസുദേവൻ അദ്ദേഹത്തെ എണീപ്പിക്കുന്നു. ധൃതരാഷ്ട്രർ അദ്ദേഹത്തെ മാന്യാതിഥിയുടെ നിലയിൽ പാദ്യം നല്കി ഉപചരിക്കയും കേശവൻ അതു് അംഗീകരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. "ഇനി ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു് എന്തു അഭീഷ്ടമാണു് സാധിച്ചു തരേണ്ടതു്" എന്നു അദ്ദേഹം ധൃതരാഷ്ട്രരോടു ചോദിക്കയും "ശ്രീ നാരായണസ്വാമിയുടെ പ്രസാദമുള്ളപക്ഷം എനിക്കു് ഇതിലധികമെന്താണു് സിദ്ധിക്കാനുള്ളതു്" എന്നു ധൃതരാഷ്ട്രർ ഉത്തരം പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. വാസുദേവൻ ധൃതരാഷ്ട്രരോടു് യാത്രപറഞ്ഞുപോകുന്നു.

(നാടകം അവിടെ അവസാനിക്കുന്നു.)

അദ്ധ്യായം ൨

കർണ്ണഭാരം

കർണ്ണന്റെ ചുമട്ട്: ഒരേകാങ്കനാടകമാണ് ഇതും. "ആവശ്യം വരുമ്പോൾ നിനക്കു നിന്റെ ആയുധം ഉതകാതെ വരട്ടെ" എന്നു ഗുരുവായ പരശുരാമന്റെ ശാപം; "അർജ്ജുനനെയല്ലാതെ അമ്മയുടെ പുത്രന്മാരെ ആരെയും ഞാൻ കൊല്ലുന്നതല്ല" എന്ന് തന്റെ അമ്മയ്ക്ക് കൊടുത്തവരം; ഒരു ബ്രാഹ്മണന്റെ വേഷത്തിൽ വന്നുയാചിച്ച ഇന്ദ്രനു തന്റെ ജന്മസിദ്ധങ്ങളായ കവചവും കുണ്ഡലവും ദാനം ചെയ്തതു്; ഈ മൂന്നു കാരണങ്ങളാൽ കർണ്ണന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വലിയ യുദ്ധസാമർത്ഥ്യം ഒരു സമ്പാദ്യത്തിനു പകരം ഒരു ഭാരമായി ഭവിക്കുന്നു. അതിനാലാണ് ഈ നാടകത്തിനു ഈ പേരു നൽകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്. സാങ്കേതികാർത്ഥത്തിൽ ഇതു് ഒരു കരുണരസപ്രധാനമായ നാടകമല്ലെങ്കിലും ആകപ്പാടെ ഒരു ശോകമയമായ അന്തരീക്ഷമാണ് ഇതിനുള്ളതു്.

കുരുക്ഷേത്രത്തിലെ പടക്കളമാണ് നാടകത്തിന്റെ പ്രാരംഭ രംഗം. കർണ്ണൻ മാദ്രരാജാവായ ശല്യർ തെളിക്കുന്ന തന്റെ തേരിൽ കയറി യുദ്ധസന്നദ്ധനായി പ്രവേശിക്കുന്നു. "യുദ്ധത്തിന്റെ ബഹളം വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു് ദുര്യോധനന്റെ ഒരുസന്ദേശവുംകൊണ്ടു് ഒരു ഭടൻ കർണ്ണനെ അന്വേഷിച്ചു വരുന്നു. അയാൾ കർണ്ണനേ, ശല്യരോടുകൂടി കണ്ടിട്ടു്, മേഘത്താൽ മറയ്ക്കപ്പെടുകയും എന്നാൽസഹജമായ തേജസ്സിനാൽ പ്രദശോഭിക്കയും ചെയ്യുന്ന സൂര്യനായും

വ്യാകുലതയോടെ പോരിനു പുറപ്പെടുന്ന ഒരുവനായും അദ്ദേഹത്തിനെ വർണ്ണിക്കുന്നു. സന്ദേശം കർണ്ണനു കൊടുത്തിട്ടു് ഉടൻ പോകുന്നു; ഈ പരാക്രമവും ഇത്ര ഓജസ്സും യുദ്ധം ചെയ്യാൻ ഉത്സാഹവും സന്തോഷവും ഉള്ള കർണ്ണന്റെ മുഖം പതിവില്ലാതെ ഉൽക്കണ്ഠാകുലമായിരിക്കുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടാണെന്നു വിചാരിച്ചു് അയാൾ വിസ്മയിക്കുന്നു.

അർജ്ജുനൻനില്ക്കുന്ന ദിക്കിലേയ്ക്കു് രഥം നയിക്കാൻ കർണ്ണൻ ശല്യരോടു പറയുന്നു. "അർജ്ജുനനെ കണ്ടുകിട്ടിയാൽ താൻ കുരുക്കൾക്കു് പാരിതോഷം നൽകും; എന്തെന്നാൽ താൻ പോരിൽ എതിർത്തിട്ടുള്ള ആരും ജീവനോടെ തിരിച്ചുപോയിട്ടില്ല;" എന്നു് അദ്ദേഹം ശല്യരോടു പറയുന്നു "എന്റെ പൗരുഷം ഏതുമാതിരി ക്രൂരമരണത്തിനും കിടനില്ക്കുന്നതാണു്. എന്നാലും, ഈ യുദ്ധാവസരത്തിൽ, യുദ്ധവീരന്മാരോടും ആനകളോടും തേരാളികളോടും ചെയ്യേണ്ട ഘോരമായ യുദ്ധം ചെയ്യാനുള്ളപ്പോൾ എന്റെ ഹൃദയം അന്ധകാരമയമായ അതിദുഃഖത്തിൽ വീഴുന്നു. ഞാൻ ഒരു സൂതന്റെ പുത്രനാണെന്നാണു് അറിയപ്പെടുന്നതെങ്കിലും പാണ്ടു കുന്തിദേവിയാണു് എന്നെ പ്രസവിച്ചതു്. യുധിഷ്ഠിരനും മററു പാണ്ഡവരും വാസ്തവത്തിൽ എന്റെ അനുജന്മാരാണു്. കഷ്ടം! ഇന്നത്തെ, ദിവസങ്ങളിൽവച്ചു് ഏററവും പ്രധാനപ്പെട്ട ഇന്നത്തെ, ഈ യശസ്കരമായ അവസരത്തിൽ, എന്റെ അമ്മയുടെ വാക്കു് എന്നെ പിറകോട്ടു പിടിച്ചുനിർത്തുന്നു. എന്റെ യുദ്ധസാമർത്ഥ്യം നിഷ്പ്രയോജനമായിത്തന്നെ ഭവിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അല്ലേ, മാദ്രരാജാവേ, ഞാനെങ്ങനെയാണു് ആയോധനവിദ്യ പഠിച്ചതെന്നു അങ്ങേയ്ക്കറിയാമോ?" എന്നും അദ്ദേഹം വ്യാകുലതയോടെ പറയുന്നു.

താനിക്കു് അതുകേൾക്കാൻ കൗതുകമുണ്ടെന്നു് ശല്യർ പറയുന്നു. "ഞാൻ പരശുരാമന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കുപോയി. ആ വിശിഷ്ടനായ ഋഷി, ആ ഭൃഗുവംശസന്തതി, മിന്നൽ പിണരുകൾ പോലെ പരിശോഭിക്കുന്ന ജടകളോടുകൂടി, അദ്ദേഹത്തിന്റെ സുപ്രസിദ്ധമായ മഴുവും ധരിച്ചു് അവിടെ ഇരുന്നിരുന്നു. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽ ചെന്നു് വിനയപൂർവ്വം അഭിവാദ്യം ചെയ്തിട്ടു്, ഒരുവശത്തു മാറിനിന്നു. അദ്ദേഹം എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചിട്ടു ഞാൻ ആരാണെന്നും എന്തിനാണു് ചെന്നതെന്നും ചോദിച്ചു. എനിക്കു് ആയുധവിദ്യ പഠിക്കാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടെന്നു് ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനെ അറിയിച്ചു. ബ്രാഹ്മണരേയല്ലാതെ താൻ ക്ഷത്രിയരെ പഠിപ്പിക്കയില്ല എന്നു അദ്ദേഹം എന്നോടു് പറഞ്ഞു. ഞാനൊരു ക്ഷത്രിയനല്ലെന്നു് അറിയിച്ചു. അദ്ദേഹം എന്നെ ആയുധങ്ങൾ പ്രയോഗിക്കേണ്ട സമ്പ്രദായങ്ങൾ പഠിപ്പിച്ചു തുടങ്ങി. ഒരുദിവസം ഫലമൂലങ്ങളും വിറകും ശേഖരിക്കാൻ അദ്ദേഹമൊരുമിച്ചു കാട്ടിലേയ്ക്കു് പോയി. കാട്ടിൽ സഞ്ചരിച്ചു് ക്ഷീണിച്ചു് അദ്ദേഹം എന്റെ മടിയിൽ തലവച്ചു കിടന്നുറങ്ങി. എന്റെ ദൗർഭാഗ്യദോഷത്തിനു് "ആയസദന്തം" എന്ന പുഴക്കളിൽ ഒന്നു് എന്റെ തുടയിന്മേൽ കടിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിദ്രയ്ക്കു ഭംഗം വരുമെന്നു പേടിച്ചു് ഞാൻ അനങ്ങാതെ ആ വേദന സഹിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നു. എന്റെ തുടയിൽ നിന്നു് ഒലിച്ച ചുടുചോര ശരീരത്തിന്മേൽ വീണു് അദ്ദേഹം ഉണർന്നു. എന്റെ സഹനശക്തികണ്ടു് ഞാൻ ഒരു ക്ഷത്രിയനായിരിക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം ഊഹിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു് കോപം ജ്വലിച്ചു. "ആവശ്യം വരുമ്പോൾ നിന്റെ ആയുധങ്ങൾ നിനക്കു് ഉപകാരപ്പെടാതിരിക്കട്ടെ" എന്നു് എന്നെ ശപിച്ചു. എന്നു് കർണ്ണൻ പറയുന്നു.

ശല്യർ:—"മഹർഷിയുടെ ആ ശാപം ഭയങ്കരംതന്നെ"

കർണ്ണൻ:—"നോക്കു, ഈ ആയുധങ്ങൾക്കൊന്നിനും ശക്തിയില്ലാതെ കാണപ്പെടുന്നു ഈ കുതിരകളുടെ കാലുകൾ ദൈവഗതിയാൽ മടങ്ങുപോകുന്നു. ദുഃഖം കൊണ്ടു അന്ധരായി ഈ ആനകൾ ആലിലകൾ പോലെ വിറയ്ക്കുന്നു. ഈ ശംഖങ്ങളും പെരുമ്പറകളും ഒരു ജീവനില്ലാത്ത ശ്മശാനശബ്ദം പുറപ്പെടുവിക്കുന്നു."

ശല്യർ:—"അഹോ! ഇതു അതിദാരുണം തന്നെ."

കർണ്ണൻ:—"അങ്ങു വിഷാദിക്കേണ്ട; കൊല്ലപ്പെട്ടാൽ സ്വർഗ്ഗം കിട്ടും. ജയിച്ചാൽ യശസ്സ് കിട്ടും. ലോകം രണ്ടിനേയും മേന്മയായി വിചാരിക്കുന്നു. ഈ യുദ്ധത്തിൽ എനിക്ക എന്തെങ്കിലും സമ്പാദിക്കണം. ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായ, കാംബോജ ജാതിയിൽപ്പെട്ട, ഗരുഡന്റെ ഗതിവേഗമുള്ള ഈ കുതിരകൾ, ഞാൻ രക്ഷിയ്ക്കുന്നു തീരുവാനെങ്കിലും ഇനിയും ഈ യുദ്ധത്തിൽനിന്നു ഒരിക്കലും തിരിച്ചുവരാൻ പോകുന്നില്ല, എന്നിരിക്കിലും, എന്നേ രക്ഷിക്കും. പശുക്കൾക്കും ബ്രാഹ്മണർക്കും ക്ഷേമം പുലരട്ടെ. പതിവ്രതമാരായ പത്നിമാരേയും, യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിന്തിരിയാത്ത യുദ്ധവീരന്മാരെയും കാലംസന്നിഹിതമായിരിക്കുന്ന എന്നേയും ഭാഗ്യം അനുഗ്രഹിക്കട്ടെ. ഞാൻ പാണ്ഡവസേനാ വ്യൂഹത്തിൽ കടന്നു ധർമ്മനിഷ്ഠനെന്ന പേരെടുത്ത യുധിഷ്ഠിരനേ പിടിച്ചുകെട്ടി, അർജ്ജുനനെ തോല്പിച്ചു, സിംഹങ്ങളെല്ലാം കൊല്ലപ്പെട്ട ഒരു കാട്ടിൽ എന്നപോലെ പാണ്ഡവന്മാർ നിലയുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന സ്ഥാനങ്ങളിൽ പ്രവേശിക്കാൻ നമ്മുടെ

സൈന്യത്തിനു് കഴിവുണ്ടാകും അർജ്ജുനൻ നിൽക്കുന്ന ദിക്കിലേയ്ക്കു് തേരു തെളിക്കൂ."

തേരു തെളിച്ചുതുടങ്ങി; അപ്പോൾ "കർണ്ണ, ഞാൻ ഭവാനോടു ഒരു വരം അർത്ഥിക്കുന്നു" എന്നു് ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ വഴിയ്ക്കുനിന്നു വിളിച്ചു പറയുന്നു. മധുരഗംഭീരമായ ആ ഒച്ചകേട്ടു് ഓടിക്കൊണ്ടിരുന്ന കുതിരകൾ കഴുത്തു വളച്ചു്, ചെവികൾ വട്ടംപിടിച്ചു സ്വയം പെട്ടെന്നു് നില്ക്കുന്നു. അതുകണ്ടു് ആ ബ്രാഹ്മണൻ ഒരു വിശുദ്ധനും വിശിഷ്ടനും ആയിരിക്കുമെന്നു് പറഞ്ഞു കർണ്ണൻ അദ്ദേഹത്തിനെ അടുത്തുവിളിക്കുന്നു.

ഇന്ദ്രൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണന്റെ വേഷംധരിച്ചു പ്രവേശിക്കുന്നു.

ഇന്ദ്രൻ:—"ഞാൻ ഭവാനോടു് ഒരു മഹാവരം അർത്ഥിക്കുന്നു."

കർണ്ണൻ:—അല്ലേ മഹാബ്രാഹ്മണ, അതിൽ എനിക്കു വളരെസന്തോഷമുണ്ടു്. ഇന്നു് എനിക്കു് ജന്മസാഫല്യം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. പ്രബലന്മാരായ രാജാക്കന്മാരുടെ കിരീടങ്ങളാൽ പരിശോഭിക്കപ്പെടുന്ന പാദപങ്കജങ്ങളോടുകൂടിയവനും എന്നാൽ മഹർഷിശ്രേഷ്ഠന്മാരുടെ പാദപാംസുക്കളാൽ പരിശുദ്ധമാക്കപ്പെട്ട ശിരസ്സോടുകൂടിയവനും ആയ കർണ്ണൻ ഇതാ അവിടത്തെ നമസ്കരിക്കുന്നു."

ഇന്ദ്രൻ:—"(ആത്മഗതം) ഞാൻ ഇപ്പോൾ എന്താണു് ഇവനോടു് പറയേണ്ടതു്? ഭവാൻ ദീർഘായുഷ്മാനായി ഭവിക്കട്ടെ എന്നു് ആശിസ്സു നൽകിയാൽ ഇവൻ വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരിക്കും. ഞാൻവന്നകാര്യം സാധിക്കയുമില്ല. ഒന്നും മിണ്ടാതിരുന്നാൽ താൻ

ഒരു മൂഢനാണെന്നു വിചാരിച്ചു എന്നോടു വെറുപ്പു തോന്നും. എന്നാൽ ഇങ്ങനെ പറയാം. (പ്രകാശം) കർണ്ണ ഭവാൻെറ കീർത്തി സൂര്യചന്ദ്രന്മാരെയും ഹിമവത്സമുദ്രങ്ങളെയുംപോലെ എന്നെന്നേയ്ക്കും നിലനില്ക്കട്ടെ."

കർണ്ണൻ:—ഈ അനുഗ്രഹവാക്കുകൾ കേട്ടു് ആശ്ചര്യത്തോടെ, "ആര്യാ, ആയുഷ്മാനായി ഭവിക്കട്ടെ എന്നല്ലേ അങ്ങ അനുഗ്രഹിക്കേണ്ടതു്? ഏതായാലും അങ്ങു് നല്കിയതു് ഒരു ശുഭാശംസ തന്നെ. അതു് നല്കുകയോ നല്കാതിരിക്കയോ ചെയ്യുന്നതു് അങ്ങയുടെ കാര്യമാണു്. ഒരു രാജാവിൻെറ ഭാഗ്യം ഒരു പാമ്പിൻെറ നാവു് പോലെ ചഞ്ചലമാകയാൽ ഒരുവൻ പുണ്യകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്തുകൊള്ളണം. എന്നാൽ അദ്ദേഹം തൻെറ ചിന്തകളെ ജനരക്ഷയിൽ തന്നെ ഉറപ്പിക്കുന്നു എങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശരീരം വധിക്കപ്പെട്ടാലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ പുണ്യങ്ങൾ നിലനില്ക്കും. ബ്രാഹ്മണ, അങ്ങേയ്ക്കു് എന്താണു് വേണ്ടതു്."

ഇന്ദ്രൻ:—ഞാൻ ഒരു വലിയ ദാനമാണു് യാചിക്കുന്നതു."

കർണ്ണൻ:—"ഒരു വലിയ ദാനം ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു തരാം. എനിക്കു തരാനുള്ളതു് എന്തെല്ലാമാണെന്നു ഞാൻ പറയാം. അതു കേട്ടിട്ടു് അങ്ങേയ്ക്കു വേണ്ടതു് ചോദിക്കുക. കുട്ടികൾ കുടിച്ചു് മതിവന്നതിനുശേഷവും അമൃതുപോലെ മധുരമായപാൽ ഒഴുകുന്ന ആയിരം പശുക്കളെ തരാം."

ഇന്ദ്രൻ:—ആയിരം പശുക്കളെ എന്നോ? ഞാൻ പാൽ കുടിക്കാറില്ല. എനിക്കു പശുക്കളെ ആവശ്യമില്ല."

കർണ്ണൻ:—"എന്നാൽ സൂര്യൻെറ കതിരുകളോടു കിടനില്ക്കുന്നവയും വായുവേഗം ഉള്ളവയും ആയ

പതിനായിരം കാംബോജാശ്വങ്ങളെ തരാം, വാങ്ങിക്കൊൾക."

ഇന്ദ്രൻ:—"ഞാൻ കുതിരപ്പുറത്തുകയറി സവാരി ചെയ്യാറില്ല; വേണ്ട. എനിക്കു കുതിരകളേ വേണ്ട."

കർണ്ണൻ:—"എന്നാൽ പർവ്വതാകാരങ്ങളും ഇടിവെട്ടുന്നതുപോലെ ഗർജ്ജനംചെയ്യുന്നവയും ആയ അസംഖ്യം ഗജവീരന്മാരെ വാങ്ങുക."

ഇന്ദ്രൻ:—"ആനകളോ! ഞാൻ ആനപ്പുറത്തു കയറുകയില്ല. എനിക്കു് ആനകളെ വേണ്ട."

കർണ്ണൻ:—"എന്നാൽ ഞാൻ ഭവാനു അളവില്ലാതെ സ്വർണ്ണം തരാം."

ഇന്ദ്രൻ:—"എനിക്കതുമതി. അതു ഞാൻ വാങ്ങാം" എന്നുപറഞ്ഞിട്ടു അടുത്തക്ഷണത്തിൽ, "വേണ്ട വേണ്ട എനിയ്ക്കു് സ്വർണ്ണം വേണ്ട, കർണ്ണ," എന്നു പറയുന്നു.

കർണ്ണൻ:—എന്നാൽ ഞാൻ യുദ്ധംചെയ്തു ഭൂമിമുഴുവൻ പിടിച്ചടക്കി അങ്ങേയ്ക്കു് ദാനം ചെയ്യാം."

ഇന്ദ്രൻ:—"ആ ഭൂമികൊണ്ടു് ഞാൻ എന്തുചെയ്യാനാണു്?"

കർണ്ണൻ:—എന്നാൽ ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു് ഒരു യാഗംകഴിച്ചു പുണ്യം നല്കാം."

ഇന്ദ്രൻ:—അതുകൊണ്ടു് എനിയ്ക്കു് ഒരു പ്രയോജനവുമില്ലല്ലൊ"

കർണ്ണൻ:—(നിരാശനായി) "എന്നാൽ എന്റെ ശിരസ്സു തരാം. പോരേ."

ഇന്ദ്രൻ:—അയ്യോ! അയ്യോ!

കർണ്ണൻ:—ബ്രാഹ്മണോത്തമ, പേടിക്കേണ്ട. ക്ഷമിക്കുക. കേൾക്കുക, എന്റെ ശരീരത്തോടു ചേൎന്നുള്ള ഈ കവചം എനിക്കു ജന്മസിദ്ധമായുള്ളതാണ്. ഇതു ആയുധങ്ങൾകൊണ്ടു തുളയ്ക്കുവാൻ ഈശ്വരനാകട്ടെ പിശാചിനാകട്ടെ കഴിയില്ല. അങ്ങയ്ക്കു പ്രിയമാണെങ്കിൽ അതും എന്റെ കുണ്ഡലങ്ങളും ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു തരാം."

ഇന്ദ്രൻ:—(സന്തോഷത്തോടുകൂടി) ഓഹോ! അനുമതി.

കർണ്ണൻ:—(ആത്മഗതം) അങ്ങനെ വരട്ടെ, അവയാണിയാൾക്കു വേണ്ടതു് ഇതു കൃഷ്ണന്റെ ഒരു കള്ളക്കൗശലമായിരിക്കുമോ. അങ്ങിനെയാണെങ്കിലും ആയിക്കൊള്ളട്ടെ. ശാന്തം പാപം! ഇങ്ങനെ വിചാരിക്കുന്നതു ലജ്ജാവഹം. (പ്രകാശം) "ഇതാ അവ വാങ്ങിക്കൊണ്ടാലും."

ശല്യർ:—"അംഗരാജാവേ!, അവ അങ്ങു ദാനംചെയ്തു കളയരുതേ."

കർണ്ണൻ:—"ശല്യരെ അങ്ങു എന്നെ തടുക്കരുതേ. കാലാന്തരംകൊണ്ടു പഠിപ്പു നഷ്ടപ്പെടുന്നു. വേരുകൾ ഉറച്ചിട്ടുള്ള വൃക്ഷങ്ങൾ കൊടുങ്കാററടിച്ചു പുഴകിവീഴുന്നു. വേനൽകൊണ്ടു അത്യഗാധങ്ങളായ ജലാശയങ്ങളും വററി വരണ്ടുപോകുന്നു. എന്നാൽ ദാനങ്ങളുടേയും യജ്ഞങ്ങളുടേയും ഫലങ്ങൾ ശാശ്വതങ്ങളാണ്." എന്നുപറഞ്ഞു കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ ഇന്ദ്രന് ദാനംചെയ്യുന്നു.

ബ്രാഹ്മണൻ:—അൎജ്ജുനൻ ജയിക്കുന്നതിന് ആവശ്യമെന്നു് ദേവന്മാർ നിശ്ചയിച്ചകാര്യം ഞാൻ നിൎവ്വഹിച്ചുകൊടുത്തു. ഇനി ഞാൻ ഐരാവതത്തിന്മേലിരുന്നു

കർണ്ണാർജ്ജുനന്മാർ തമ്മിൽ ചെയ്യുന്ന യുദ്ധം കണ്ടു രസിക്കാം" എന്നു പറഞ്ഞു പോകുന്നു.

ബ്രാഹ്മണൻ പോയതിനു ശേഷം കർണ്ണനെ ഇന്ദ്രൻ ചതിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് ശല്യർ അദ്ദേഹത്തിനോടു പറയുന്നു.

കർണ്ണൻ:—"അങ്ങനെയല്ല. ശല്യരെ, ഞാൻ ഇന്ദ്രനെയാണു് ചതിച്ചതു്. അനേകായിരം ദ്വിജന്മാർ അസംഖ്യം യാഗങ്ങളാൽ അദ്ദേഹത്തിനെ പൂജിക്കയും അദ്ദേഹത്തിനോടു വരങ്ങൾ യാചിക്കയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ അർജ്ജുനൻ അധീനത്തിലുള്ള ആ ഇന്ദ്രൻ, പാകനെയും അസംഖ്യം അസുരന്മാരെയും കൊന്നൊടുക്കിയ ആ ഇന്ദ്രൻ, എന്നോടു ഒരു വരം യാചിച്ചിരിക്കുന്നു."

അനന്തരം ഒരു ഗന്ധർവ്വൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻെറ വേഷത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു്, "ഇന്ദ്രൻ അങ്ങയോടു കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. അങ്ങയുടെ കവചവും കുണ്ഡലങ്ങളും അപഹരിച്ചതിൽ പശ്ചാത്തപിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അതുകൊണ്ടു്, പാണ്ഡവരിൽ ഒരുവനെ കൊല്ലാൻ ശക്തിയുള്ളതും പിഴയ്ക്കാത്തതും ആയ 'വിമലം' എന്ന ശക്തി അങ്ങേയ്ക്കു തരാൻ തന്നയച്ചിരിക്കുന്നു. അതു അങ്ങു സ്വീകരിക്കുക" എന്നു പറയുന്നു.

കർണ്ണൻ:—ശാന്തം പാപം! ഞാൻ കൊടുക്കുന്നതിനു പകരം വാങ്ങുകയില്ല.

ഗന്ധർവ്വൻ:—"ഇതു ഒരു ബ്രാഹ്മണൻെറ അപേക്ഷയാണു്. ഇതുവാങ്ങാം."

കർണ്ണൻ:—"ഒരു ബ്രാഹ്മണൻെറ അപേക്ഷയോ! അതു ഞാൻ ഒരിക്കലും നിരസിച്ചിട്ടില്ല. ആ ശക്തി ഞാൻ വാങ്ങാം."

ഗന്ധർവ്വൻ:—"അങ്ങ് അതിനെ സ്മരിച്ചാലുടൻ അതു അങ്ങെ അടുക്കൽ വരും" എന്നു പറഞ്ഞു ഗന്ധർവ്വൻ മറയുന്നു.

കർണ്ണനും ശല്യരും തേരിൽമുമ്പോട്ടുപോകുന്നു.- കർണ്ണൻ അർജ്ജുനന്റെ ശംഖിന്റെ ശബ്ദംകേൾക്കുന്നു. "യുധിഷ്ഠിരൻ തോററതിനാൽ കോപിച്ചു്, അർജ്ജുനൻ തന്റെ ശക്തിമുഴവൻ ഉപയോഗിച്ചു യുദ്ധംചെയ്യും. ശല്യരെ അർജ്ജുനന്റെ അടുക്കലേക്കു് എന്റെ തേരതെളിക്കുക." എന്നു കർണ്ണൻ പറയുന്നു.

ശല്യർ:—നല്ലതു്. എന്നു്പറഞ്ഞു്തേര അങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുപോകുന്നു.

(നാടകം അവിടെ അവസാനിക്കുന്നു.)

അദ്ധ്യായം ൩

മദ്ധ്യമവ്യായോഗം

നട്ടുവിലുള്ളവൻ: ഇതു് മറെറാരു ഏകാങ്കനാടകമാകുന്നു. ഇതു സ്പഷ്ടമായി ഭാസന്റെ സൃഷ്ടിയാകുന്നു. കേശവദാസൻ എന്നൊരു ബ്രാഹ്മണൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പത്നിയും മൂന്നു പുത്രന്മാരുമൊരുമിച്ചു ഒരു കാട്ടിൽക്കൂടി പ്പോകുമ്പോൾ കുന്തിയുടെ മൂന്നു് പുത്രന്മാരിൽ മദ്ധ്യമനായ ഭീമനു് ഹിഡുംബ എന്ന രാക്ഷസ സ്ത്രീയിൽ ജനിച്ച

പുത്രനായ ഘടോൽക്കചനെ പെട്ടെന്നു മുമ്പിൽക്കണ്ടു, ഒരു കാള അതിൻെറ പശുവിനോടും കുട്ടികളോടും കൂടി ശാന്തമായി പുല്ലുമേഞ്ഞു നടക്കുമ്പോൾ ഒരു കടുവാ വന്നാലെന്നപോലെ പേടിച്ചു് വശായി. "ആ! ഇതു് ആരാണു്! പാറുന്നുകിടക്കുന്ന തലമുടിയും ജ്വലിക്കുന്ന പിംഗലനേത്രങ്ങളും ഉള്ള ഇവൻ ആരാണു്? ലോകാവസാനത്തിൽ സകലവും നശിപ്പിക്കുന്നതിനു വരുന്ന കല്പാന്ത കാലനോ!" എന്നു ഭയവിഹ്വലനായ അദ്ദേഹം വിളിച്ചു പറയുന്നു.

ജ്യേഷ്ഠപുത്രൻ: "അച്ഛാ, ഗ്രഹനക്ഷത്രങ്ങളെപ്പോലെ ചുവന്നവയും വലിയവയും ആയ കണ്ണുകളും, ഉറച്ച മാംസപേശികളോടുകൂടിയ ശക്തിയുള്ള മാറും, കറുത്തനിറവും, ഉന്തിനില്ക്കുന്ന പല്ലുകളും ഉള്ളവനും ഒരു തെളിവുള്ള ദിവസം ചന്ദ്രനെ ഇരുളിലടച്ചു നില്ക്കുന്ന വർഷകാലമേഘംപോലെ നില്ക്കുന്നവനും ആയ ഇവൻ ആരാണു്?" എന്നു ചോദിച്ചു കരയുന്നു.

"ആനക്കൊമ്പുകൾ പോലെയുള്ള ദംഷ്ട്രങ്ങൾ, കലപ്പപോലെ വളഞ്ഞ വലിയ മൂക്കു്, ആനയുടെ തുമ്പിക്കൈപോലെയുള്ള കൈകൾ, അഞ്ജനംപോലെ കറുത്ത ശരീരം, ത്രിപുരന്മാരുടെ ആകാശനഗരങ്ങളെ നശിപ്പിച്ച ശിവനെപ്പോലെ ഭയങ്കരൻ, ഇവൻ ആരാണച്ഛാ," എന്നു രണ്ടാമത്തെ മകൻ ആക്രോശിക്കുന്നു.

"എൻെറ അച്ഛാ, നമ്മളെ ഉപദ്രവിക്കാൻ തുടങ്ങുന്ന ഇവൻ ആരാണു്? പറയൂ. ഇവൻ പർവ്വതങ്ങൾക്കു് വജ്രായുധംഎന്നപോലെയും പക്ഷികൾക്കു കഴുകൻ എന്നപോലെയും, മൃഗങ്ങൾക്കു് സിംഹം എന്നപോലെയും മനുഷ്യാകൃതിയിലുള്ള മൃത്യു എന്നപോലെയും ഭയങ്കരനായി

കാണപ്പെടുന്നുവല്ലോ." എന്നു മൂന്നാമത്തെ മകൻ നിലവിളിക്കുന്നു.

"നമ്മളെ പിടിക്കാൻവരുന്ന ഇവൻ ആരാണു്? ഭർത്താവേ," എന്നു് ഭാര്യ ചോദിക്കുന്നു.

"ഹേ, ബ്രാഹ്മണ, നില്ക്കു, എന്നേക്കണ്ടു് കഴുകിനേക്കണ്ട പാമ്പിനേപ്പോലെ ഭാര്യയേയും പുത്രന്മാരേയും രക്ഷിക്കാൻ നില്ക്കാതേ ഓടുന്നതു് എന്താണു്? ഓടേണ്ട, നില്ക്കു." എന്നു് ഘടോല്ക്കചൻ വിളിച്ചു പറയുന്നു.

"പ്രിയെ, കുട്ടികളേ, പേടിക്കണ്ട നിങ്ങൾ ഇവൻ ഭയപ്പെടുത്തുകയാണു് സംസാരിക്കുന്നതു്.

ഘടോല്ക്കചൻ:—(ആത്മഗതം) ഈ കുടുംബം എന്റെ ആദരവിനു് അർഹമാണു്. ഒരു നിന്ദ്യമായകാര്യം ചെയ്യാനാണു് എന്നെ അയച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഞാൻ ഒരു ഭയാനക കൃത്യമാണു് ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നതു്. അതു എന്റെ അമ്മയുടെ കല്പനയാണു്. ഞാൻ അതു് നിസ്സംശയം ചെയ്കയും ചെയ്യും.

കേശവദാസൻ:—"പ്രിയേ, പൂജ്യനായ ജല്ക്കിനാൻ നമ്മളോടു പറഞ്ഞതു് ഭവതി ഓർമ്മിക്കുന്നോ? ഈ കാട്ടിൽ രാക്ഷസന്മാർ പാർക്കുന്നുണ്ടു്, അതുകൊണ്ടു് നമ്മൾ കരുതലോടുകൂടി വേണം ഇതിലെ പോകാൻ എന്നു്! അദ്ദേഹം പറഞ്ഞ ആ ആപത്തു തന്നെ നമ്മൾക്കു നേരിട്ടിരിക്കുന്നു." എന്നു് തന്റെ ഭാര്യയോടു മന്ത്രിക്കുന്നു.

ഭാര്യ:—"അവിടുന്നു അതിനു് എന്തുചെയ്യാനാണു് പോകുന്നതു്?"

വൃദ്ധൻ:—"അസഹായനായ, ഭാഗ്യംകെട്ട, ഈ ഞാൻ എന്തു ചെയ്യാനാണു്?"

ഭാര്യ:—"നമുക്കു് ഉറക്കെ നിലവിളിക്കാം സഹായിക്ക ണെ, സഹായിക്കണേ എന്നു്."

മൂത്തമകൻ:—അമ്മേ, ഇക്കാട്ടു് ജനവാസമില്ലാത്തതാണു് മരങ്ങൾ തിങ്ങിനില്ക്കുന്നതുകൊണ്ടു് എത്ര ഉറക്കെ വിളിച്ചാലും അകലെയെങ്ങും നമ്മുടെ ശബ്ദം കേൾക്കയില്ല. തപസ്വികളും പക്ഷികളും മൃഗങ്ങളും മാത്രമേ ഈ കാട്ടിൽ താമസിക്കാൻ വിചാരിക്കൂ. നമ്മൾ വിളിച്ചാൽ ആരു വരാനാണു്.

കേശവദാസൻ:—"തപസ്വികളെന്നു നീ പറഞ്ഞതു് എനിക്കു സന്തോഷമായി യുദ്ധത്തിനു പ്രസിദ്ധരും, പീഡിതരേ സഹായിക്കുന്നതിനും ദുഷ്ടന്മാരെ ശിക്ഷിക്കുന്നതിനും സന്നദ്ധരും ആയ പാണ്ഡവരുടെ ആശ്രമം ഇവിടെ അടുത്തെവിടെയോ ആണു്"

മൂത്തമകൻ:—"ആശ്രമരക്ഷയ്ക്കു് ഭീമനെ ആക്കിയുംവച്ചു് മററുള്ളവർ ഒരു വലിയ യാഗം കഴിക്കുന്നതിനു് ധൌമ്യമഹർഷിയെ സഹായിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആശ്രമത്തിൽ പോയിരിക്കയാണു്."

"അതുകൊണ്ടു വിരോധമില്ല. ഭീമൻ അവരെക്കല്ലാവർക്കും സമാനനാണു്," എന്നു കേശവദാസൻ പറഞ്ഞപ്പോൾ, ഭീമനും ചില വ്യായാമങ്ങൾ ചെയ്യാൻ പുറത്തെവിടെയോ പോയിരിക്കയാണെന്നു് മൂത്തമകൻ പറയുന്നു. അതുകേട്ടു് കേശവദാസൻ, ഭീമന്റെ സഹായം ലഭിക്കുമെന്നുള്ള ആശ ഉപേക്ഷിച്ചു്. "എന്നാൽ ഞാൻ ഈ രാക്ഷസനോടുതന്നെ പ്രാർത്ഥിക്കാം" എന്നു പറയുന്നു.

മൂത്തമകൻ:—"അതുകൊണ്ടു ഫലമില്ല."

വൃദ്ധൻ:—അതുകൊണ്ടു ദോഷം എന്താണു്. അതു നിരാശകൊണ്ടുള്ള ഒരു ആലോചനമാത്രമാണു്.

തങ്ങളെ നിർബ്ബാധമായി പോകാൻ അനുവദിക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം ഘടോൽകചനോടു അപേക്ഷിക്കുന്നു. തന്റെ അമ്മയ്ക്കു് അന്നു് ഭക്ഷണത്തിനു് ഒരു മനുഷ്യനെ കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുക്കണമെന്നു് കല്പിച്ചിരിക്കയാൽ, അമ്മയുടെ പ്രാതലിനു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മൂന്നു പുത്രന്മാരിൽ ഒരാളെ കൊടുക്കണമെന്നുള്ള വ്യവസ്ഥയിന്മേൽ ഘടോൽകചൻ അതിനു സമ്മതിക്കുന്നു.

കേശവദാസൻ:—ദുഷ്ട രാക്ഷസ, നീ നശിച്ചു പോകട്ടെ! ഞാൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണനല്ലേ? ഞാൻ എന്റെ സുകൃതിയായ പുത്രനെ ഒരു നരഭുക്കിനു് ഭക്ഷണത്തിനു് കൊടുത്താൽ വേദാദ്ധ്യയനംചെയ്തു അഭിവന്ദ്യനായ എനിക്കു് എങ്ങനെ മോക്ഷം കിട്ടും?"

ഘടോൽകചൻ:—"അങ്ങു്, അങ്ങയുടെ പുത്രന്മാരിൽ ഒരുവനെ തന്നില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ നിങ്ങളെ അഞ്ചുപേരെയും കൊല്ലും. അപ്പോൾ അങ്ങയുടെ ആ തത്വം എങ്ങനെ പുരോഗമിക്കും?"

വൃദ്ധൻ ഭാര്യയോടു്:—"പ്രിയെ എന്റെ ഈ ശരീരം വാർദ്ധക്യംകൊണ്ടു് ജീർണ്ണിച്ചതും ജീവിതയാത്ര അവസാനിക്കാറായതും ആണല്ലോ. ഭവതിയേയും എന്റെ കുട്ടികളേയും രക്ഷിക്കാനായി അതു ഞാൻ ഇവനു് ദാനംചെയ്യാം."

ഭാര്യ:—"വയ്യ, അതുവയ്യ, ഒരു യഥാർത്ഥ ഭാര്യ തന്റെ ഭർത്താവിനുവേണ്ടിയാണു് ജീവിക്കുന്നതു്. എന്റെ ഭർത്താവിനേയും കുഞ്ഞുങ്ങളേയും രക്ഷിക്കാൻ എന്നെ ഞാൻ ഇവനു കൊടുക്കാം."

ഘടോൽകചൻ:—"എന്റെ അമ്മയ്ക്കു ഒരു സ്ത്രീയേയൊ ഒരു വൃദ്ധനേയോ വേണ്ട."

അതുകേട്ടു് താൻ പൊയ്ക്കൊള്ളാമെന്നു് ജ്യേഷ്ഠപുത്രൻ പറയുന്നു.

"വയ്യ, വയ്യ, അതു പാടില്ല. പുത്രന്മാരിൽ മൂത്തവൻ ആണു് വീട്ടിലും നാട്ടിലും നല്ലവൻ; അവനെയാണു് അച്ഛനും അമ്മയും ഏററവും സ്നേഹിക്കുന്നതു്. അതിനാൽ ഈ രാക്ഷസനോടുകൂടി ഞാൻ പോകാം." എന്നു രണ്ടാമത്തെമകൻ പറയുന്നു.

"അതു വയ്യ. അങ്ങു് എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനാണു്. ജ്യേഷ്ഠൻ അച്ഛനു തുല്യമാണെന്നാണു് ഋഷിമാർ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു്. അതിനാൽ ഈ രാക്ഷസനോടൊരുമിച്ചുപോയി മററുള്ളവരെ രക്ഷിക്കേണ്ടതു ഞാനാണു്." എന്നു് മൂന്നാമൻ പറയുന്നു.

മൂത്തപുത്രൻ:—അച്ഛനമ്മമാരെ സഹായിക്കേണ്ടതു് ജ്യേഷ്ഠപുത്രനാണു്. അതിനാൽ ഞാൻതന്നെ പോകാം."

കേശവദാസൻ:—"അതു പാടില്ല. നീ എന്റെ പ്രഥമപുത്രനാണു്. നിന്നെ എനിക്കു് ഉപേക്ഷിക്കാൻ വയ്യാ."

ഭാര്യ:—"എന്റെ ഭർത്താവിനു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദ്യപുത്രനേവേണം. അതുപോലെ എനിക്കു് എന്റെ ഇളയമകനേവേണം."

മധ്യമൻ:—എന്റെ അച്ഛനമ്മമാർക്കു് എന്നേ വേണ്ട. എന്നെ ആർക്കുവേണം?"

ഘടോൽക്കചൻ! "നീമതി എനിക്കു്. വരൂ. എന്നോടൊരുമിച്ചു വേഗം വരൂ."

മധ്യമൻ:—എന്റെ ജീവൻകൊണ്ടു എനിക്കുള്ളവരുടെ ജീവരക്ഷ സാധ്യമായതിൽ ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായിരിക്കുന്നു. സ്വന്തം ആളുകളോടുള്ള സ്നേഹം മരണഭയത്തേ എത്ര അത്ഭുതകരമായി ദൂരികരിക്കുന്നു."

അനന്തരം അവൻ മാതാപിതാക്കന്മാരെ നമസ്കരിച്ചിട്ട്, അവന്റെ ദാഹംതീർക്കാൻ അടുത്തു ഒരു പൊയ്കയിൽപോയി വെള്ളം കുടിച്ചുംവച്ചു വരുന്നതിന് ഘടോൽക്കചന്റെ സമ്മതം വാങ്ങിപ്പോകുന്നു. നേരം വളരെകഴിഞ്ഞിട്ടും അവൻ തിരിച്ചുവരുന്നില്ല. അമ്മയുടെ ഭക്ഷണത്തിനുള്ള സമയം അതിക്രമിക്കുന്നതിൽ ഘടോൽക്കചൻ ക്ഷമകെട്ട്, ആ കുട്ടിയുടെ പേരെന്താണെന്ന് കേശവദാസനോടു ചോദിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം അതു പറയാതെ നില്ക്കുന്നു. അതിനാൽ ജ്യേഷ്ഠപുത്രനോടു ചോദിക്കുന്നു. "മദ്ധ്യമൻ" എന്നാണ് അവനെ വിളിച്ചു പോരുന്നതു് എന്ന് ആ പുത്രൻ പറഞ്ഞു കൊടുക്കുന്നു. ഉടനെ ഘടോൽക്കചൻ "മദ്ധ്യമാ, എടൊ മദ്ധ്യമാ, വേഗം വരു വേഗം ഇവിടെ വരു." എന്നു ഉച്ചത്തിൽ വിളിച്ചു പറയുന്നു.

'മദ്ധ്യമൻ' എന്നു കൂടി വിളിക്കപ്പെടുന്ന ഭീമൻ ആ വിളികേട്ട്, തന്നെ അങ്ങനെ വിളിക്കുന്നതു് ആരാണെന്ന വിചാരത്തോടെ അവിടേയ്ക്ക് വരുന്നു. അദ്ദേഹം എല്ലാ ദിക്കിലേക്കും ചുററി നോക്കിയപ്പോൾ ഘടോൽക്കചൻ അവിടെ നില്ക്കുന്നതുകണ്ടിട്ടു, "ഇതാ ഒരു ദർശനീയനായ യുവാവ്! സിംഹമുഖൻ; സിംഹദംഷ്ട്രൻ; മൃദുവും ഗംഭീരവുമായ ഒച്ച; തവിട്ടുനിറമുള്ള പക്ഷ്മളങ്ങൾ; കല്ലറാഞ്ചി മൂക്ക്; മദിരാക്ഷൻ; ആനക്കൊമ്പൊത്തപല്ല്; നീണ്ടുഇടതൂർന്നതലമുടി; വിസ്താരമുള്ള മാറ്; ഒതുങ്ങിയവയറ്; വൻപനായ കൊമ്പനാനയുടെ നടത്തം; ആജാനുക്കളായ ബാഹുക്കൾ; ഉത്തുംഗങ്ങളായ; അതിമാത്രം ബലവാനായ ഇവൻ ഒരു മഹാവീര പുരുഷനു് ഒരു രാക്ഷസസ്ത്രീയിൽ ഉണ്ടായ ഒരു മകനായിരിക്കണം" എന്നു പറയുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ "എടൊ മദ്ധ്യമ, വേഗംവരൂ" എന്നു പിന്നെയും പിന്നെയും ഉറക്കെ ഉറക്കെ വിളിക്കുന്നു.

ഭീമൻ, ഘടോൽക്കചൻെറ അടുക്കൽചെന്നു്, "ഇതാ ഞാൻ."

ഘടോൽക്കചൻ ഭീമനേ നോക്കിക്കൊണ്ടു്, (ആത്മഗതം) "മുട്ടോളം നീണ്ടകൈകളും; ഒതുങ്ങിയ അരയും; താമരപ്പൂവിൻെറ ഇതളുകൾപോലുള്ള കണ്ണുകളും; വിഷ്ണുവിനെപ്പോലുള്ള തേജസ്സും; ഈ സിംഹപ്രതാപനായ മഹാകായൻ ഒരു ബന്ധു എന്നപോലെ എന്നെ ആകർഷിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇതു് എനിക്കു് വേണ്ട ബ്രാഹ്മണബാലൻ അല്ലല്ലൊ." (പ്രകാശം) എടൊ മദ്ധ്യമ, ഞാൻ നിന്നേകാത്തു നില്ക്കുന്നു. "വേഗം വരൂ."

ഭീമൻ:—"ഇതാ ഞാൻ ഇവിടെയുണ്ടല്ലൊ."

ഘടോൽക്കചൻ:—"അങ്ങയേയും മദ്ധ്യമൻ എന്നാണോ വിളിക്കുന്നതു്?"

ഭീമൻ:—"അതെ, ഞാൻ എൻെറ സോദരന്മാരിൽ മദ്ധ്യമനായതുകൊണ്ടു്."

കേശവദാസൻ:—"ഇദ്ദേഹം നമ്മളെ രക്ഷിക്കാൻ വന്ന മദ്ധ്യമപാണ്ഡവനായിരിക്കണം" എന്നു ഭാര്യപുത്രരോടു മന്ത്രിക്കുന്നു.

"പരലോകത്തിൽ എനിക്കു ലഭിക്കാത്തതായ താമരയിലയിൽകിടന്ന മിന്നുന്ന വെള്ളത്തുള്ളികൾകൊണ്ടു് ആചമനം കഴിച്ചു ഞാൻ തന്നെ എൻെറ ഉദകക്രിയ കഴിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു് മദ്ധ്യമ ബ്രാഹ്മണകുമാരൻ പ്രവേശിച്ചു്, "ഞാൻ ഇതാ വന്നിരിക്കുന്നു" എന്നു് ഘടോൽക്കചനോടു പറയുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ, "ആവു, നീ ഒടുക്കം വന്നുചേൎന്നു; ഇതാ, ഇതിലെ വരു." എന്നു പറഞ്ഞു അവനേ വിളിച്ചു കൊണ്ടുപോകാൻ ഭാവിക്കുന്നു.

അപ്പോൾ ആ വൃദ്ധബ്രാഹ്മണൻ, താൻ, ഒരു കാലത്തു യുധിഷ്ഠിരൻ ഭരിച്ചിരുന്ന കുരുജാംഗലരാജ്യത്തു് യൂപഗ്രാമക്കാരനും,മാഠരഗോത്രക്കാരനും, കല്പസൂത്രത്തിൽപെട്ട ഒരു പുരോഹിതനും ആയ ഒരു ബ്രാഹ്മണനാണെന്നും തന്റെ പേരു് കേശവദാസനെന്നാണെന്നും, തനിക്കു് ഉദ്യാമകഗ്രാമത്തിൽ കൗശികഗോത്രക്കാരനായ യജ്ഞബന്ധു എന്നൊരു പിതൃവ്യൻ ഉണ്ടെന്നും, താൻ തന്റെ ഭാൎയ്യയോടും പുത്രന്മാരോടും കൂടി യജ്ഞബന്ധുവിന്റെ പുത്രന്റെ ഉപനയനത്തിനു പോകുംവഴിക്കു് ആ രാക്ഷസൻ ലോകത്തിൽ ആദരവും ഭയമില്ലാതെ, തങ്ങളെ തടുത്തുനിൎത്തുകയും ഭീമനെപ്പോലെയുള്ള ഒരുവന്റെ കൺമുൻപിൽ വച്ചു് അവരെ കൊല്ലാൻ ആഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു എന്നും പറയുന്നു. അപ്പോൾ ഭീമൻ, ഒരു ബ്രാഹ്മണന്റെ വഴി തടഞ്ഞ രാക്ഷസനേ താൻ നിരോധിക്കുമെന്നു് ഉൽഘോഷിക്കയും ഘടോൽക്കചനോടു് അവിടെ നില്ക്കാൻ പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. ഘടോൽക്കചൻ നില്ക്കുന്നു.

ഭീമൻ:—രോഹിണിയോടും നക്ഷത്രങ്ങളോടുംകൂടി ശോഭിക്കുന്ന ചന്ദ്രനേ രാഹു എന്നപോലെ കുടുംബിനിയോടും പുത്രന്മാരോടും കൂടിയ ഈ ബ്രാഹ്മണനേ നീ പീഡിപ്പിക്കുന്നതു് എന്താണു്?

ഘടോൽക്കചൻ:—"അങ്ങു് എന്നെ രാഹു എന്നു വിളിച്ചു കൊൾക! ഞാനെന്തിനു് അതു വകവയ്ക്കണം!"

ഭീമൻ:—ആ ബ്രാഹ്മണകുമാരനേ വിട്ടയക്കു!

ഘടോൽക്കചൻ:—ഇല്ല ഞാൻ ഇവനേ വിട്ടയയ്ക്കയില്ല.

ഭീമൻ:--(ആത്മഗതം) എൻെറ അനുജൻെറ മകനായ അഭിമന്യുവിൻെറ സ്മരണ ഉണ്ടാക്കുന്ന ഈ യുവാവു് ആരാണു്? (പ്രകാശം). "വത്സ, ആ കുട്ടിയെ വിട്ടയക്കൂ."

ഘടോൽക്കചൻ:--"എൻെറ അച്ഛൻതന്നെ ആജ്ഞാപിച്ചാലും ഞാൻ ഇവനേ വിട്ടയയ്ക്കുയില്ല. എൻെറ അമ്മയുടെ ആജ്ഞ അനുസരിച്ചാണു് ഞാൻ ഇവനേക്കൊണ്ടു പോകുന്നതു്."

ഭീമൻ:-- (ആത്മഗതം) അമ്മയുടെ ആജ്ഞയോ? ശരിതന്നെ. ഒരു അമ്മ ദേവതകളിൽ വച്ചു ദേവതയത്രെ. ഞങ്ങളുടെ അമ്മയുടെ വാക്കനുസരിച്ചതുകൊണ്ടാണല്ലോ ഞങ്ങൾ ഈ അവസ്ഥയിലായതു്. (പ്രകാശം) ഭവാൻെറ അമ്മയുടെ പേരെന്താണു്?

ഘടോൽക്കചൻ:—"ഹിഡുംബാ, അവരുടെ ഭർത്താവു് പാണ്ഡവരിൽ ശ്രേഷ്ഠനായ ഭീമൻ, അവർ നമസ്സും അദ്ദേഹം പൂർണ്ണചന്ദ്രനും.

ഭീമൻ:—(ആത്മഗതം)"അതു ശരി. ഇപ്പോൾ കാര്യം മനസ്സിലായി. ഇവനു് അച്ഛൻെറ ആകൃതിയും ബലവും ധൈര്യവും ഉണ്ടു്; സാധുജനങ്ങളോടു ദയാപൂർണ്ണമായ ഹൃദയം ഇല്ല. (പ്രകാശം) ആകട്ടെ ഈ കുട്ടിയേ ഇപ്പോൾ വിട്ടയക്കൂ."

ഘടോൽക്കചൻ:—"ഇല്ല. ഞാൻ വിട്ടയക്കയില്ല."

ഭീമൻ:—"ബ്രാഹ്മണ, അങ്ങു് അങ്ങയുടെ മകനേ വാങ്ങിക്കൊള്ളുക. ഞാൻ ഇവൻെറ കൂടെ പോകാം."

മദ്ധ്യമബ്രാഹ്മണകുമാരൻ:—"അതു പാടില്ല. അങ്ങു് പോകരുതു. എൻെറ ആളുകൾക്കു് വേണ്ടി എന്നെ

ബലികൊടുക്കാൻ തീർച്ചയാക്കി. അങ്ങ് ഒരു യുവാവും ഗുണവാനും ധർമ്മിഷ്ഠനും ആണ്. അങ്ങ ഭൂമിയിൽ ജീവിച്ചിരിക്കേണ്ടുവനത്രേ."

ഭീമൻ:—"ശ്രേഷ്ഠനായ കുമാര, അങ്ങ് അങ്ങനെ പറയരുത്. ഞാനൊരു ക്ഷത്രിയനാണ്. സകല ആദരവിനും അർഹരാണ് ബ്രാഹ്മണർ, ബ്രാഹ്മണരെ രക്ഷിക്കേണ്ടതു് എന്റെ ധർമ്മമാണ്."

ഘടോല്ക്കചൻ:—(ആത്മഗതം) ഈ യാൾ ഒരു ക്ഷത്രിയനാണ്. അതാണ് ഈയാൾക്ക ഈ അഹങ്കാരം. (പ്രകാശം) ഞാൻ ഈ ബ്രാഹ്മണക്കുട്ടിയെ കൊന്ന് എടുത്തു് കൊണ്ടുപോകും. എന്നെ ആരാണ് തടുക്കാൻ?"

ഭീമൻ:—"ഈ ഞാൻ തടുക്കും."

ഘടോല്ക്കചൻ:— "അങ്ങ് തടുക്കും ഇല്ലേ? എന്നാൽ അങ്ങ തന്നെ എന്റെ കൂടെ വരൂ."

ഭീമൻ:—"എന്റെ മനസ്സാലെ ഞാൻ വരുകയില്ല. നിനക്ക കെല്പുണ്ടെങ്കിൽ എന്നെ ബലമായി പിടിച്ചു കൊണ്ടുപോകണം. നിനക്കതിന കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ പിന്നെ ഞാൻ കൂടെ വരാം."

ഘടോല്ക്കചൻ:—"ഞാൻ ആരാണെന്ന് അങ്ങേയ്ക്കറിയാമോ?"

ഭീമൻ:—"എനിയ്ക്കറിയാം. നീ എന്റെ പുത്രൻ."

ഘടോല്ക്കചൻ:—(കോപാകുലനായി) "തന്റെ പുത്രനോ?"

ഭീമൻ:—(ആത്മഗതം) ഇവൻ വളരെ കോപിച്ചിരിക്കുന്നു. (പ്രകാശം) ക്ഷമിക്കൂ. യുദ്ധവീരന്മാർ ഊർജ്ജ

സബലരായ യുവാക്കന്മാരെ പുത്രന്മാർ എന്ന വിളിക്കാറുണ്ടു്. അതിൽ അപരാധചിന്തയൊന്നുമില്ല."

ഘടോൽക്കചൻ:—അങ്ങു് എന്നെ കാരണം കൂടാതെ അധിക്ഷേപിച്ചതിന്നു് ഭയപ്പെട്ടു മാപ്പു ചോദിക്കുന്നു. മാപ്പു ചോദിക്കുക ഒരു ഭീരുവിൻെറ ആയുധമാണു്.

ഭീമൻ:—ഭയമെന്നതു് എന്താണെന്ന എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ എന്ന ഞാൻ സത്യം ചെയ്യുന്നു. അതെന്താണെന്നു് നിൻെറ അടുക്കൽ നിന്ന പഠിക്കാൻ എനിക്കു് സന്തോഷമുണ്ടു്. അതെങ്ങനെ ഇരിക്കും? എന്തുപോലെയിരിക്കും? പറഞ്ഞു തരു. അതു എന്നേ ഗ്രഹിപ്പിക്കു. ഗ്രഹിച്ചാൽ പിന്നെ എന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതു എന്ന തീച്ചയാക്കാം."

ഘടോൽക്കചൻ:—"ഭയം എന്താണെന്നു് നിന്നേ ഞാൻ ഗ്രഹിപ്പിക്കാം. ഒരായുധമെടുക്കു."

ഭീമൻ:—(തന്റെ വലത്തുകൈയു് കാണിച്ചിട്ടു) "ഇതാ ഞാൻ ആയുധം എടുത്തു."

ഘടോൽക്കചൻ:—"ആയുധം എവിടെ? നീ പറയുന്നതിൻെറ അൎത്ഥമെന്താണു്?"

ഭീമൻ:—ശത്രുക്കളെ പിടിച്ചുകെട്ടാൻ വളരെ സന്തോഷമുള്ള എൻെറ ഈ വലത്തുകൈയാണു് എൻെറ ആയുധം."

ഘടോൽക്കചൻ:—"നീ എൻെറ അച്ഛൻ ഭീമനേപ്പോലെ നടിക്കയാണു്."

ഭീമൻ:—"ആരാണു് ഈ ഭീമനെന്ന പറയുന്നവൻ? അവൻ ശിവനേപ്പോലെയാണോ? കൃഷ്ണനെപ്പോലെയാണോ? അതൊ ഇന്ദ്രനേപ്പോലെയാണൊ?

'അതോ യമനെപ്പോലെയാണോ? ആരെപ്പോലെ ഇരിക്കും?"

ഘടോൽക്കചൻ:—"അവരെല്ലാവരും ഒരുമിച്ചുചേൎന്നപോലെയിരിക്കും."

ഭീമൻ:—"അതു പൊളി!"

ഘടോൽക്കചൻ, "ഇവനെന്റെ അച്ഛനെ അവഹേളിക്കുന്നു." എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു ഒരു വൃക്ഷം പിഴുതെടുത്തു ഭീമനെ ലക്ഷ്യമാക്കി എറിയുന്നു. ഭീമൻ ഒട്ടും സംഭ്രമംകൂടാതെ ഒരു ഉപദ്രവവും കൂടാതെ അതു കൈകൊണ്ടു പിടിച്ചു് താഴെ ഇടുന്നു. അതുകണ്ടു ഘടോൽക്കചൻ ക്രുദ്ധനായി ഒരു പർവ്വതശൃംഗം പറിച്ചെടുത്തു ഭീമനെ എറിയുന്നു. ഭീമൻ അതും തന്റെ കൈകൊണ്ടു തട്ടുത്തള്ളിക്കളയുന്നു. "ഒരു ക്രുദ്ധനായ, ജയാശയോടുകൂടിയ ഒരു കാട്ടുസിംഹത്തെ എതിർക്കരുതു്." എന്നു ഘടോൽക്കചനോടു പറയുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ പിന്നീടു് മുഷ്ടിയുദ്ധത്തിനു് ആഹ്വാനം ചെയ്യുന്നു. അവർ അന്യോന്യം വീറോടെ പിടിയും അടിയും ഇടിയും തകൎക്കുന്നു. ഒടുക്കം ഘടോൽക്കചൻ തോല്ക്കുന്നു.

അനന്തരം ഘടോൽക്കചൻ അവനു അവന്റെ അമ്മ ഉപദേശിച്ചിട്ടുള്ള മായാപാശത്താൽ ഭീമനെ ബന്ധിക്കാൻ ആലോചിക്കുന്നു. അവൻ ഒരു പൎവ്വതപ്രാന്തത്തിൽ നിന്നു വെള്ളംകോരി ആചമനം ചെയ്തു അംഗശുദ്ധി വരുത്തി ആ മായാപാശത്തെ ആവാഹിച്ചു. അതുകൊണ്ടു ഭീമനെ കെട്ടുന്നു. ഭീമൻ കേശവദാസനെക്കൊണ്ടു കുറേ വെള്ളം വരുത്തി ആചമിച്ചു ശിവനേ ആവാഹിച്ചു് പ്രതിമായകൊണ്ടു് ആ ബന്ധനത്തിൽ നിന്നു വിമുക്തി നേടുന്നു.

ഘടോല്ക്കചൻ അതിലും തോററപ്പോൾ, "എനിക്കു ബലപ്രയോഗത്താൽ അങ്ങേ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോകാൻ സാധിച്ചില്ലെങ്കിൽ, അങ്ങു എൻെറക്കൂടെ വരാമെന്നു വാഗ്ദാനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടല്ലോ. എനിക്കതു സാധിച്ചില്ല. ഇനി അങ്ങു എന്നോടുകൂടി വരണം." എന്നു ഭീമസേനനോടു പറയുന്നു.

ഭീമൻ:—"അങ്ങനെയാകട്ടെ നീ മുമ്പു നടക്കൂ."

രണ്ടുപേരും നടക്കുന്നു.

"പെരുമഴ നനഞ്ഞു ശരീരംമുഴുവൻ വെള്ളം ഒലിക്കുന്ന ഒരു ഘോരനായ കാള ആ വെള്ളം കടഞ്ഞു കളയുന്നതുപോലെ ഭീമൻ ഭയങ്കരാകാരനും ഒരു പിശാചിനെപ്പോലെ ധീരനും ആയ ഈ രാക്ഷസനെറിഞ്ഞ മരത്തേയും മലയേയും അവനേയും തട്ടിക്കളഞ്ഞിട്ടു ഇതാ കളിയായി അവൻെറ കൂടിപ്പോകുന്നു." എന്നു കേശവദാസൻ പറയുന്നു.

ഘടോല്ക്കചൻ, തന്റെ അമ്മയെ വിവരം അറിയിച്ചു വരുന്നതുവരെ പുറത്തുനില്ക്കാൻ ഭീമനോടു പറഞ്ഞിട്ടു അകത്തുപോയി അമ്മയോടു "അമ്മെ, അമ്മയ്ക്കു പ്രാതലിനു ഞാൻ ഒരു മനുഷ്യനേക്കൊണ്ടു വന്നിരിക്കുന്നു" എന്നു പറയുന്നു.

ഹിഡുംബ:—അവൻ എങ്ങനെയുള്ളവനാണു?

ഘടോല്ക്കചൻ:—സംസാരം കേട്ടിട്ടു അവൻ ഒരു മനുഷ്യനാണെന്നു തോന്നി. എന്നാൽ പരാക്രമംകൊണ്ടു ഒരു മനുഷ്യനല്ല.

ഹിഡുംബ:—"ഒരു ബ്രാഹ്മണനാണോ?"

ഘടോല്ക്കചൻ:—"അല്ല."

ഹിഡുംബ:—" ഒരുവൃദ്ധനാണോ?"

ഘടോല്ക്കചൻ:—"അല്ല."

ഹിഡുംബ:—"ഒരു ബാലനാണോ?"

ഘടോല്ക്കചൻ:—"അല്ല."

ഹിഡുംബ:—"ഞാൻ ആളിനെ ഒന്നു കാണട്ടെ."

ഹിഡുംബ പുറത്തേയ്ക്കുവരുകയും ഭീമനെ കാണുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഹിഡുംബ:—"ഈ ആൾ മനുഷ്യനല്ല. ഈശ്വരനാണു്, മകനേ."

ഘടോല്ക്കചൻ:—"ആരുടെ ഈശ്വരൻ?"

ഹിഡുംബ:—"എന്റെയും നിന്റെയും. മകനേ നിന്റെ അച്ഛനെ നമസ്ക്കരിക്കൂ."

ഭീമൻ:—"ഹിഡുംബെ, എന്താണിതെല്ലാം?"

താൻ തന്റെ ഭർത്താവിനെക്കാണാൻ കൊതിച്ചു. ഘടോല്ക്കചൻ ആ കാട്ടിൽവച്ചു് തന്റെ ആഹാരത്തിനു് ഒരു മനുഷ്യനെപിടിക്കുന്നതായാൽ ആ മനുഷ്യനെ രക്ഷിക്കാനായി അദ്ദേഹം എത്തുമെന്നും അങ്ങനെ അവനോടെതിരിച്ചു അദ്ദേഹം തന്റെ അടുക്കൽ വരുമെന്നും തനിക്കു് അപ്പോൾ കാണാൻ കിട്ടുമെന്നും തനിക്കറിയാമായിരുന്നു എന്നു് അവൾ ഭീമനോടു പറയുന്നു.

ഭീമൻ:—"നീ ജനനത്താൽ മാത്രമാണു് രാക്ഷസി, സ്വഭാവത്താൽ രാക്ഷസിയല്ലല്ലൊ."

ഘടോല്ക്കചൻ ഭീമനെ നമസ്ക്കരിച്ചു് തന്റെ സാഹസ പ്രവൃത്തികൾക്കു മാപ്പപേക്ഷിക്കയും താൻ കൗരവവനത്തിനു കാട്ടുതീയായിരിക്കുമെന്നു് വാഗ്ദാനം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു.

ഭീമൻ:—"നിന്റെ ആ സാഹസകൃത്യങ്ങൾ എന്നെ സന്തോഷിപ്പിച്ചതേയുള്ളു. എന്റെ മകനേ നീ ഈ വൃദ്ധബ്രാഹ്മണനെ നമസ്കരിക്കു."

ഘടോൽക്കചൻ നമസ്കരിക്കുന്നു. തന്റെ മകനെ രക്ഷിച്ചതിനു കേശവദാസൻ നന്ദിപറയുന്നു. അദ്ദേഹം ഭീമന്റെ താല്പര്യപ്രകാരം അവിടെ കുറേനേരം വിശ്രമിച്ചതിനു ശേഷം, തങ്ങളുടെ ജീവരക്ഷയാൽ തങ്ങൾ വേണ്ടപോലെ സൽകൃതരായിരിക്കുന്നു എന്നും പറഞ്ഞു ഭാര്യാപുത്രന്മാരോടുകൂടി പോകുന്നു. ഭീമനും ഹിഡുംബയും ഘടോൽക്കചനും ഗൃഹാന്തർഭാഗത്തേക്കു പോകുന്നു.

(നാടകം അവസാനിക്കുന്നു)

അദ്ധ്യായം ൮

ബാലചരിതം

ഒരത്ഭുതബാലന്റെ അപദാനങ്ങൾ:— കൃഷ്ണന്റെ ജീവിതകഥയെ അധികരിച്ചുള്ള അങ്കങ്ങളോടുകൂടിയ ഒരു നാടകമാണിതു്. മഥുരയിൽ കംസന്റെ കാരാഗൃഹത്തിൽ കൃഷ്ണൻ ജനിക്കുന്നു. ആ സമയത്തു് പുഷ്പവർഷങ്ങളും ദിവ്യവാദ്യഘോഷങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്നു എന്നു് പ്രസ്താവനയിൽ പ്രതിപാദിക്കുന്നു.

ഒന്നാമങ്കം: നാരദൻ പ്രവേശിച്ചു്, ഒട്ടക്കാലത്തെ ദേവാസുരയുദ്ധം നടന്നിട്ടു വളരെക്കാലം കഴിഞ്ഞു എന്നും, അതിൽ പിന്നെ സ്വർഗ്ഗത്തു യുദ്ധം ഒന്നും ഇല്ലായ്കയാൽ അവിടെ പാർക്കാൻ ഒരു രസവുമില്ലെന്നും, അതുകൊണ്ടു്, കംസനെ കൊല്ലാനായി, തന്റെ മായകൊണ്ടു് ഒരു മനുഷ്യശിശുവായി അവതരിച്ചിരിക്കുന്ന ലോകനാഥനായ നാരായണനെ കാണാൻ താൻ ഭൂമിയിൽ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നും പറയുന്നു. അദ്ദേഹം ദേവകിയുടെ അടുക്കൽ കിടക്കുന്ന അപ്പോൾ പ്രസവിച്ച ശിശുവിനെ പ്രദക്ഷിണം ചെയ്യുന്നു. അർദ്ധരാത്രിയിൽ മധുരയിലുള്ള ആളുകളെല്ലാം ഉറങ്ങിക്കിടക്കവേ, തന്റെ ശിശു ജനിച്ച മുഹൂർത്തത്തിൽ ആകാശം ഇളകുന്നതും, ഭൂമി കലുങ്ങുന്നതും പൂമഴപെയ്യുന്നതും, കാററു മുഴങ്ങുന്നതും കൊള്ളിയാൻ മിന്നുന്നതും, ദേവവാദ്യങ്ങൾ മുഴങ്ങുന്നതും എല്ലാം ദേവകി കേൾക്കുന്നു. എങ്കിലും കംസന്റെ സ്വഭാവം അറിയാവുന്നതിനാൽ, ആ വിശേഷചിഹ്നങ്ങളാൽ സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ട ഉൽകൃഷ്ടഭാവിയെ ആശിക്കാൻ അവൾ ധൈര്യപ്പെടുന്നില്ല. ദേവകിയുടെ ഭർത്താവു് വസുദേവൻ വന്നു ശിശുവിനെകാണുകയും ആഹ്ലാദിക്കയും വിസ്മയിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അതിനെ രക്ഷിക്കുന്ന വല്ലവിധമെങ്കിലും എടുത്തുകൊണ്ടുപോയി രക്ഷിക്കാമെന്നു അദ്ദേഹം ദേവകിയോടു പറയുന്നു.

ദേവകി:—എനിക്കു് വളരെ വളരെ നേരം എന്റെ മകനെ നോക്കിക്കാണണം.

വസുദേവൻ:—ഭവതി വളരെ വളരെ നേരം നോക്കിക്കാണുമ്പോഴെയ്ക്കു് കംസൻ അവന്റെ കാലനാവും.

അതുകേട്ടു്, അവൾ ശിശുവിനെ ഉടനേതന്നെ എടുത്തുകൊണ്ടുപൊയ്ക്കൊള്ളാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. വസുദേവനു

കുട്ടിയെ എടുത്തപ്പോൾ അതിനു സാധാരണ കുട്ടികൾക്കുള്ളതിലധികം ഭാരം തോന്നുന്നു. അദ്ദേഹം അതിനെ എടുത്തുംകൊണ്ടു വേഗം നടക്കുന്നു. കാരാഗൃഹത്തിന്റെ വാതിലുകൾ താനേ തുറക്കുന്നു. കാവല്ക്കാരെല്ലാം ഗാഢനിദ്രയിൽ ലയിച്ചുപോകുന്നു.

അദ്ദേഹം മഥുരാനഗരത്തിന്റെ കോട്ടവാതിലിനു വെളിയിലെത്തി. അവിടെ നിബിഡമായ കൂരിരുട്ട്. "അഹോ എന്തൊരു ഇരുട്ട്; ഈ ഇരുട്ട് എന്റെ അവയവങ്ങളെ ആറാടുന്നു; ആകാശം വിളക്കിൻകരിപെയ്യുന്നു. ഒരു ദുഷ്ടനു ചെയ്യുന്ന ഉപകാരത്തിനൊപ്പം എന്റെ കണ്ണിന്റെ കാഴ്ച നിഷ്ഫലമായിത്തീരുന്നു. നാലുദിക്കുകളും അദൃശ്യങ്ങളായിരിക്കുന്നു. വൃക്ഷങ്ങളെല്ലാം ഒററക്കെട്ടു പോലെ നില്ക്കുന്നു. നല്ലപരിചയമുള്ള ഇവിടമെല്ലാം അന്യഭാവം പൂണ്ടിരിക്കുന്നു. വഴികാണാൻ നിവൃത്തിയില്ലായ്കയാൽ ഒരടിപോലും മുമ്പോകാൻ വയ്യാതായിരിക്കുന്നു." എന്നു വസുദേവൻ ഖേദിക്കുന്നു. അപ്പോൾ പൊടുന്നനെ ഒരു വെളിച്ചം ആവിർഭവിച്ചു വഴികാട്ടുന്നു. അതു് തന്നെ തേടിവരുന്ന കംസൻ കാണിക്കുന്ന വെളിച്ചമാണെന്നു് ശങ്കിച്ചു അദ്ദേഹം തന്റെവാളു് ഊരിപ്പിടിച്ചു് വെളിച്ചം വരുന്ന ദിക്കിലേക്കു നോക്കുന്നു. അപ്പോൾ അതു് താനെടുത്തിരിക്കുന്ന കുട്ടിയുടെ ശരീരത്തിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്നതാണെന്നു അദ്ദേഹം കാണുന്നു. ആ വെളിച്ചം കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നവഴിയെ അദ്ദേഹം കുട്ടിയോടുകൂടിപ്പോകുന്നു.

അദ്ദേഹം പെരുമഴകൊണ്ടു വെള്ളം പൊങ്ങിയിരിക്കുന്ന യമുനാനദിയുടെ കരയ്ക്കു് വേഗത്തിൽ ചെന്നുചേരുന്നു. "കഷ്ടം എന്റെ ഈ ശ്രമമെല്ലാം വിഫലമായല്ലോ" എന്നു് അദ്ദേഹം ക്ലേശിക്കുകയും, "ഭീരുത്വംകൊണ്ടു എന്തു് ലാഭിക്കാനാണു്? ഓളങ്ങൾ തല്ലി തീരം തകർക്കുന്നതും

പാമ്പുകളും മുതലകളും നിറഞ്ഞതുമാണെങ്കിലും ഞാൻ ഈ ആറു നീന്തിക്കടക്കുകതന്നെവേണം" എന്നു വിചാരിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം അതിലേയ്ക്കിറങ്ങുന്നു. ഉടനെ ആററു വെള്ളം രണ്ടുവശത്തേയ്ക്കും മാറിനിന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു വഴി കൊടുക്കുന്നു. മറുകരെ എത്തിയതിനുശേഷം അദ്ദേഹം ഒരു പേരാൽമരത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ ചെന്നുനിന്നുംകൊണ്ടു്, കംസനേക്കൊല്ലാനായി ജനിച്ച ആ ശിശുവിനെ തന്റെ കൈയിൽനിന്നു് വാങ്ങിക്കൊണ്ടുപോകാൻ തന്റെ ഉററ സ്നേഹിതനായ നന്ദഗോപൻ അപ്പോൾ അവിടെ വന്നുചേരണമെന്നു് പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

ഒരു കാലിന്മേൽ ചങ്ങലയും കൈകളിൽ ഒരു പെൺകുട്ടിയുടെ ശരീരവുമായി നന്ദഗോപൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.

നന്ദഗോപൻ: "ഇന്നു് അർദ്ധരാത്രിയിൽ എന്റെ പത്നി യശോദ ഒരു പെൺകുട്ടിയെ പ്രസവിച്ചു. പെററു വീണ ഉടൻതന്നെ അതു മരിച്ചു. നാളെ ഞങ്ങളുടെ ഗ്രാമത്തിൽ ഇന്ദ്രന്റെ പ്രീതിയ്ക്കായി ഒരു ഉത്സവം ആഘോഷിക്കാനുണ്ടു്. ഈ ദുഃഖസംഭവം കൊണ്ടു് ഇടയരുടെ ഉത്സാഹം മങ്ങിപ്പോകാതിരിക്കാനായി ഈ ചെറുകിടാവിന്റെ ശവം ദൂരെയെങ്ങാനും കൊണ്ടുചെന്നു മറവുചെയ്യാൻ ഞാൻ തനിച്ചു പോന്നു. പ്രസവസമയത്തുണ്ടായ മോഹാലസ്യത്താൽ താൻപെററതു് ആണാണോ പെണ്ണാണോ എന്നോ ജീവനുള്ളതോ അല്ലാത്തതോ എന്നോ, ഒന്നും ആ സാധു യശോദ അറിഞ്ഞിട്ടില്ല." എന്നു ആത്മഗതംചെയ്യുന്നു.

വസുദേവർ നന്ദഗോപനെ വിളിക്കുന്നു. നന്ദഗോപൻ ആ വിളിക്കുന്നതു് ഒരു ഭൂതമോ മററൊ ആയിരിക്കുമെന്നു ശങ്കിച്ചു്, "ഒരു അതിഭയങ്കരമായ രാത്രി! എന്റെ കയ്യിൽ ഒരു ശവം? ഞാൻ എന്താണു് ചെയ്യു!" എന്നും

നിലവിളിക്കുന്നു. വസുദേവൻ ഭയപ്പെടാനൊന്നുമില്ലെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനേ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടു് പിന്നെയും വിളിക്കുന്നു.

നന്ദഗോപൻ: (ആത്മഗതം) "ഈയാളുമായി എനിക്കൊരുകാര്യവുമില്ല. ഈയാറം കംസൻെറ വാക്കുകേട്ടു് എന്നേ അടിപ്പിക്കയും എൻെറ കാലിൽ ഈ ചങ്ങലയിട്ടു് എന്നെ അവമാനിക്കയും ചെയ്തവനാണു്. ഞാൻ ഈയാളുടെ അടുക്കൽ പോകുന്നില്ല." നല്ലവണ്ണം ഒന്നുകൂടി ആലോചിച്ചു് (ആത്മഗതം) "എനിക്കു് ഈ ഹൃദയകാഠിന്യം പാടില്ല. ഇദ്ദേഹം എനിക്കു് അനവധി ഉപകാരങ്ങൾ ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. രാജാവിൻെറ കല്പന അനുസരിച്ചാണല്ലോ ഇദ്ദേഹം എന്നെ വിലങ്ങുവയ്ക്കയും പ്രഹരിക്കയും ചെയ്തതു്."

നന്ദഗോപൻ വസുദേവൻെറ അടുക്കൽപോയി ആ പെൺകുട്ടിയുടെ കാര്യമെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിനോടു പറയുന്നു. വസുദേവൻ തൻെറ ആറുകുട്ടികൾക്കു് കംസൻെറ കയ്യാൽ സംഭവിച്ചതുപോലെയുള്ള ക്രൂരമായ മരണം ആ ശിശു കൃഷ്ണനും സംഭവിക്കാതിരിക്കാൻ അതിനെ കൊണ്ടുപോകണമെന്നു് നന്ദഗോപനോടു പറയുന്നു. നന്ദഗോപൻ ആദ്യം അതിനെ വാങ്ങിക്കൊണ്ടുപോകാൻ ഭയപ്പെട്ടു്, "എൻെറ യജമാനനേ, എനിക്കു ഭയമാണു്. ഇക്കാര്യം കംസൻ കേട്ടാൽ എൻെറ തല പൊടിയാകും." എന്നുപറഞ്ഞു വാങ്ങാതിരിക്കുന്നു. അവസാനത്തിൽ അതിനു സമ്മതിക്കുന്നു. ശവം തൊട്ടതുകൊണ്ടു അശുദ്ധംമാററാൻ അവിടെയെങ്ങും വെള്ളം ലഭിക്കായ്കയാൽ മണ്ണുവാരിതേച്ചു ശുദ്ധിവരുത്താൻ അദ്ദേഹം ഭാവിച്ചു. അപ്പോൾ ആ മണ്ണെടുത്ത ദിക്കിൽ ഒരു ഉറവുണ്ടായിവെള്ളം പൊങ്ങിവരുന്നതു

കണ്ടു് അദ്ദേഹം ആശ്ചര്യവാനായി, ആ വെള്ളം കോരിയെടുത്തു ദേഹശുദ്ധി വരുത്തുന്നു.

നന്ദഗോപൻ ആ ചെറുപൈതലിനെ വാങ്ങി. അതിന്നു് അസാധാരണമായ ഭാരം ഉണ്ടെന്നു കണ്ടു അദ്ദേഹം അത്ഭുതപ്പെട്ടു. "ചെളിയിൽ പുതഞ്ഞ ഒരു ഭാരവണ്ടി ഞാൻ പൊക്കാം. വിരണ്ടോടിവരുന്ന ഒരു കാളയെ ഒററക്കൊമ്പിന്മേൽ പിടിച്ചു തിരിക്കാം; അതു രണ്ടിനെക്കാട്ടിലും ശ്രമമുള്ള വേലയാണു് ഈ കുഞ്ഞിനെ വഹിക്കുന്നതു്; എന്നു വസുദേവനോടു പറയുന്നു. അപ്പോൾ ഗരുഡനും, സുദർശനവും ശാർങ്ഗവും പാഞ്ചജന്യവും കൗമോദകിയും നാന്ദകവും ഭഗവാൻ മനുഷ്യനായി അവതരിച്ച ആ ബാലൻെറ പരിചരണത്തിനായി വന്നുചേരുന്നു. നന്ദഗോപൻ തനിക്കു പൊക്കാൻവയ്യാത്ത വണ്ണം ഭാരമുള്ള ആ ശിശുവിനോടു അതിൻെറ ഭാരം കുറയ്ക്കാൻ അർത്ഥിക്കുന്നു. അപ്പോൾ അതിന്റെ ഭാരം കുറയുകയും അദ്ദേഹം അതിനെ എടുത്തും കൊണ്ടു് യാത്രപുറപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു. ഒന്നു രണ്ടടി മുമ്പോട്ടു നടന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കാലിന്മേൽ നിന്നു വിലങ്ങു അഴിഞ്ഞു വീഴുന്നു; അദ്ദേഹം വീണ്ടും വിസ്മയപരവശനാകുന്നു. തന്റെ കുട്ടിയെ വാത്സല്യിച്ചു വളർത്തണമെന്നു് വസുദേവൻ നന്ദഗോപനോടു അപേക്ഷിക്കുന്നു. "ഈ കുട്ടി ഞങ്ങളുടെ ഗ്രാമത്തിന്നു നാഥനായിരിക്കും; ഇവൻ ഒരു വീട്ടിൽ പോയി പാലു കുടിക്കും; മറെറാന്നിൽ ചെന്നു തയിരുകുടിക്കും; മൂന്നാമതൊരുവീട്ടിൽ പോയി പുത്തുവെണ്ണതിന്നും; നാലാമതൊരു വീട്ടിൽചെന്നു മോരുകുടിക്കും; അഞ്ചാമതൊന്നിൽപോയി നെയ്പ്പുരിപ്പായസം കഴിക്കും; എന്നു് വസുദേവനു് മറുപടി നല്കി നന്ദഗോപൻ യാത്രപറഞ്ഞു പോകുന്നു.

വസുദേവൻ തിരിയെ മധുരക്കു യാത്രപ്പാപ്പെട്ടപ്പോൾ ഒരു കുട്ടിയുടെ കരച്ചിൽ കേട്ടു, നന്ദഗോപൻ കംസനേ ഭയപ്പെട്ടു തന്റെ മകനേയും കൊണ്ടു തിരിയെ വന്നോ എന്നു ശങ്കിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ആ കരയുന്നതു വീണ്ടും ജീവൻ വീണ ആ മരിച്ച പെൺകുട്ടിയാണെന്നു കണ്ടു ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നു. ദേവകിയുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തു കംസനേ വഞ്ചിക്കാനായി അദ്ദേഹം അതിനെ എടുത്തു കൊണ്ടുപോകുന്നു. അദ്ദേഹം തിരിയെ ദേവകിയുടെ അടുക്കൽവന്നു ആ പെൺകുട്ടിയെ അവളുടെ അടുക്കൽ കിടത്തുന്നു.

ഒന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

രണ്ടാം അങ്കം

രംഗം: കംസന്റെ കൊട്ടാരം.

കൊട്ടാരത്തിന്റെ താഴികക്കുടം ഒടിഞ്ഞു താഴെ വീഴുന്നതായും, ഭൂമി, പ്രചണ്ഡങ്ങളായ ഓളങ്ങളിൽ പെട്ട ഒരു കടത്തുവഞ്ചിപോലെ ഇളകുന്നതായും, അഞ്ജനംപോലെ കറുത്ത ഭയങ്കരികളായ എത്രാനും കന്യകമാർ, വന്നു തന്നോടു കാമധർമ്മത്തിനു അപേക്ഷിക്കുന്നതായും കംസൻ ഒരു ദുസ്വപ്നം കാണുന്നു. "ഞാൻ കാലന്റെയും കാലനാണു. ഭയത്തേയും ഭയപ്പെടുത്തുന്നവനാണു. എന്നാൽ എന്റെ വിഷയാസക്തി അതു എന്നെ പിന്തുടർന്നു ഉപദ്രവിക്കുന്നു. കഷ്ടംതന്നെ." എന്നു അദ്ദേഹം വിളിച്ചു

പറയുന്നു. "കുത്സിതജന്തുക്കളെ, പോകിൻ ഇവിടെ നിന്നു." എന്നു് അവരെ ശാസിക്കുന്നു. അവർ തല്ക്കാലത്തേക്കു് അവിടെ നിന്നു പോകയും ചെയ്യുന്നു.

അനന്തരം ശാപം പ്രവേശിക്കുന്നു. "ഉന്തിനില്ക്കുന്ന പല്ലുകളോടും പാമ്പിൻെറ പോലെയുള്ള മഞ്ഞക്കണ്ണുകളോടുംകൂടി അഞ്ജനംപോലെ കറുത്തു ഭയങ്കരനായി കൈയിൽ ഒരു പാത്രവും കൊളുത്തിപ്പിടിച്ചു ഇവിടെക്കയറിവരുന്ന ഇവൻ ആരാണു്?" എന്നു് കംസൻ വിളിച്ചുചോദിക്കുന്നു.

"എടാ കംസ, നിൻെറഹൃദയത്തിൽ കടന്നു നിൻെറ കഥകഴിക്കാനായി വികൃതവും ഭയങ്കരവുമായ ചുടലയിൽ നിന്നു് വന്നിരിക്കുന്ന മധുകമഹർഷിയുടെ ശാപമാണു് ഞാൻ."

കംസൻ:—"നിനക്കു എൻെറ കഥകഴിക്കാൻ കഴിയില്ല. കാക്കയുടെ ചിറകടികൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന കാററിനു് ഒരു മലയിളക്കിയിടാൻ കഴിയുമോ? കൈപ്പടംകൂട്ടി മറച്ചു സമുദ്രത്തിലെ വെള്ളം കോരിക്കുടിച്ചുതീക്കാൻ സാധ്യമാണോ?"

ശാപം, "ശരിയായ കാലം വരുമ്പോൾ നീ അറിയും." എന്നു് കംസനോടു് പറഞ്ഞിട്ടു്, സൽഭാഗ്യദേവതയുടെ തവണ കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ കൊട്ടാരം വിട്ടുപോകാൻ ആ ദേവതയോടു ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. കംസൻ ആശ്ചയ്യപ്പെട്ടു്, ദ്വാരപാലികയെ വിളിച്ചുവരുത്തി ആ നീചജാതിസ്ത്രീകൾ അകത്തുകേറിവരുന്നതു് അവൾ കണ്ടോ എന്നു ചോദിക്കുന്നു. "ഇല്ല, കണ്ടില്ല. ഉല്കൃഷ്ടകുടുംബങ്ങളിലെ സ്ത്രീകൾക്കു തന്നെ കൊട്ടാരത്തിനകത്തു പ്രവേശിക്കാൻ പ്രയാസമാണു്. അങ്ങനെയിരിക്കെ നീചജാതിസ്ത്രീകൾ

എങ്ങനെ കടന്നു വരും." എന്നു് അവർ മറുപടി പറയുന്നു. അനന്തരം അദ്ദേഹം തന്റെ കഞ്ചുകിബാലകിയെ വിളിക്കാൻ അവളോടു പറയുന്നു. കഞ്ചുകി പ്രവേശിക്കുന്നു. രാത്രിയിൽ അതിവർഷവും കൊടുങ്കാറ്റും ഭൂകമ്പവും കൊള്ളിമീൻചാട്ടങ്ങളും ഉണ്ടായതു് എന്താണെന്നു് കൊട്ടാരം പുരോഹിതനോടും ജ്യോത്സ്യനോടും ചോദിച്ചറിയാൻ അദ്ദേഹം അയാളെ അയക്കുന്നു. അയാൾ മടങ്ങിവന്നു്, ആകാശത്തിനു മുകളിൽ ആവസിക്കുന്ന ചിരന്തനനായ ഭഗവാൻ ചില നിഗൂഢകാര്യങ്ങൾ സാധിക്കാനായി മനുഷ്യലോകത്തു അവതരിച്ചിരിക്കുന്നതായി പുരോഹിതനും ജ്യോത്സ്യനും പറയുന്നു എന്നു് കംസനെ അറിയിക്കുന്നു. ഈശ്വരൻ ആരുടെ മകനായിട്ടാണു് ജനിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നന്വേഷിച്ചറിഞ്ഞു വരാൻ അയാളെ വീണ്ടും നിയോഗിക്കുന്നു. അയാൾ മടങ്ങിവന്നു് ദേവകി ഒരു പെൺകുട്ടിയെ പ്രസവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് അറിയിക്കുന്നു. സിദ്ധാദേശം അനുസരിച്ചു ദേവകി ഒരു ആൺകുട്ടിയെയാണു് പ്രസവിക്കുന്നതെന്നു പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്ന കംസൻ, ദേവകിക്കുണ്ടായതു് ഒരു പെൺകുട്ടിയാണെന്നു കേട്ടു വിസ്മയിച്ചു് "അതു സത്യമാണോ" എന്നയാളോടു ചോദിക്കുന്നു. "ഞാൻ മഹാരാജാവിനോടു് ഒരിക്കലും ഒരസത്യം പറഞ്ഞിട്ടില്ല. ആ കുട്ടിയെ ധാത്രിയുടെ കൈയിൽവച്ചു് അവിടത്തെ പരിജനങ്ങൾ എല്ലാവരും കണ്ടിട്ടുണ്ടു്." എന്നു് അയാൾ ഉത്തരം പറയുന്നു "ഒരു ബ്രാഹ്മണന്റെ വാക്കു് വ്യാജമാണെന്നിരുന്നാലും ഞാൻ അതു സത്യമെന്നേ വിശ്വസിക്കൂ." എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു അദ്ദേഹം വസുദേവനെ വിളിക്കാനായി അയാളെ അയക്കുന്നു. "വസുദേവൻ ധാർമ്മികനും സത്യവാനും ആണു് നമുക്കു് സത്യം അറിയാം."

കഞ്ചുകിയോടുകൂടി വസുദേവൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.

കംസൻ:—"യാദവീപുത്ര. ഇരിക്കൂ."

വസുദേവൻ:—(ഇരുന്നിട്ട്) ശൗരസേനപുത്ര, അവിടുന്നു എന്നെ വിളിച്ചതു എന്തിനാണ്?"

കംസൻ:—"ദേവകി പ്രസവിച്ചതായി ഞാൻ കേട്ടു."

വസുദേവൻ:—"തത്രഭവതി പ്രസവിച്ചു."

കംസൻ:—"കുട്ടി ആണോ പെണ്ണോ?"

വസുദേവൻ:—(ആത്മഗതം) "ഈ ഞാൻ ഒരു വ്യാജം പറയാമോ? ആവാം രാജകുമാരനെ രക്ഷിക്കാൻ വ്യാജം പറയുന്നതു് സത്യം പറയുന്നതിനു സമമാണ്. (പ്രകാശം) തത്രഭവതി പ്രസവിച്ചതു് ഒരു പെൺകുട്ടിയേയാണ്."

കംസൻ.—"കുട്ടി ആണായിരിക്കട്ടെ പെണ്ണായിരിക്കട്ടെ. എനിക്കു് അതിനെ കൊന്നു വിധിയെ വഞ്ചിക്കണം."

അപ്പോൾ ദ്വാരപാലിക പ്രവേശിച്ചു്, "താൻ ഒരു പെൺകുട്ടിയെയാണു് പ്രസവിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നും അതിനാൽ അതിനെ കൊല്ലാതിരിക്കണമെന്നും ദേവകി പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു" എന്നു് കംസനെ അറിയിക്കുന്നു. വസുദേവനും ആ പ്രാർത്ഥന ആവർത്തിക്കുന്നു.

ദേവകി പ്രസവിക്കുന്ന കുട്ടികളെയെല്ലാം കൊല്ലാൻ കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുക്കാമെന്നു് വസുദേവൻ വാഗ്ദാനം ചെയ്തിട്ടുള്ള കാര്യം കംസൻ അദ്ദേഹത്തിനെ ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നു.

വസുദേവൻ: ഞാൻ മറ്റൊരുവൻെറ കുട്ടിയെ കൊല്ലാൻ കൊടുക്കണോ? അതോ എൻെറ മകനെത്തന്നെ കൊണ്ടുവന്നു് അതിൻെറ വിധി അനുഭവിക്കാൻ കൊടുക്കണോ? അങ്ങനെയല്ല. ഈ പെൺകുട്ടി മുമ്പു് ചത്തതായിരുന്നില്ലേ. അതിനു പിന്നെ ജീവൻ വീണതാണു്.

നിശ്ചയമായും ഇവരം കൊലയിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെട്ടും"
എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

കംസൻ ദ്വാരപാലികയോടു് ആ കുട്ടിയെ എടുത്തു കൊണ്ടു വരാൻ പറയുകയും അവരം കൊണ്ടു വരുകയും ചെയ്യുന്നു. ഈ കുട്ടിക്കു് ഒരു രാജകുമാരിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളെല്ലാം ഉണ്ടു്. ഞാൻ ഒരു പെൺകുട്ടിയെയും കൊല്ലണമോ? എന്നു് അദ്ദേഹം ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

ധാത്രി: മഹാരാജാവേ, അതിനെ കൊല്ലരുതേ, കൊല്ലരുതേ! "എന്നു് അപേക്ഷിക്കുന്നു."

എന്നാൽ കംസൻ ആ പെൺകുട്ടിയെ എടുത്തു് കാസപ്പാറയിന്മേൽ തല്ലുന്നു. അപ്പോരം ആ കുട്ടിയുടെ ഒരു ഭാഗം കൈകളിൽ ആയുധങ്ങളുമായി കാത്യായനി ദേവിയെപ്പോലെ ആകാശത്തിലേയ്ക്കുയന്നു് അവിടെനിന്നാകൊണ്ടു് "ദുഷ്ടനായകംസ, നിന്റെ ആയുഷ്കാലം ക്ലിപ്തപ്പെട്ടുത്തിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു." എന്നു് അറിഞ്ഞുകൊരംകി എന്നു് പ്രഖ്യാപിക്കുന്നു.

ദേവിയുടെ പരിജനങ്ങളായ കണ്ഠോദരൻ മുതലായവർ, ഉണ്ണിക്കൃഷ്ണന്റെ അത്ഭുതകരങ്ങളായ അപദാനങ്ങരം കാണാൻ ഗോകുലത്തിലേയ്ക്കു് പോകുന്നതിനു് നിശ്ചയിക്കുന്നു. തനിക്കു വരുന്ന ദോഷങ്ങരംക്കു് പ്രതിവിധികരം ചെയ്യുന്നതിനായി കംസൻ തന്റെ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കും പോകുന്നു.

രണ്ടാം അങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

മൂന്നാം അങ്കം.

വിഷ്കംഭത്തിൽ, നന്ദഗോപന്റെ ഗൃഹത്തിൽ ദാമോദരൻ ജനിച്ചതുമുതൽ പുല്ല് ധാരാളം വൎദ്ധിച്ചതിനെയും ഫലമൂലങ്ങൾ സമൃദ്ധമായതിനെയും വളരെ പാല് കിട്ടിവരുന്നതിനെയും ദീനങ്ങളൊന്നും വരാതിരിക്കുന്നതിനെയും കുറിച്ച് ഇടയന്മാർ തമ്മിൽ സംസാരിക്കുന്നു. ശിശുവിന് പത്തു ദിവസം മാത്രം പ്രായമായപ്പോൾ പൂതന എന്നൊരു രാക്ഷസി വന്ന് അതിനെ കൊല്ലുവാനായി മുല കുടിപ്പിച്ചസമയം അതു് ബലത്തോടെ വലിച്ച് മുലകുടിച്ച് അവളെ വധിച്ചതും; ഒരുമാസം പ്രായമായപ്പോൾ ശകടാസുരനെ തൊഴിച്ചുകൊന്നതും; അയൽ വീടുകളിൽ കടന്ന് വെണ്ണയും പാലും കവരാതിരിക്കുന്നതിന് യശോദ അതിനെ ചേൎന്നു നില്ക്കുന്ന രണ്ടു മരങ്ങളുടെ ഇടയ്ക്കു് ഒരു ഉരലിന്മേൽ പിടിച്ചുകെട്ടിയിട്ടതും; അതു് ആ മരങ്ങളുടെ ഇടയിൽകൂടി ഉരലും വലിച്ചു കടന്നുപോയി ആ രണ്ടു മരങ്ങളെയും ഒടിച്ചിട്ടതും; യഥാൎത്ഥത്തിൽ ആ മരങ്ങൾ ദേവന്മാരായിരുന്നു എന്നതും; ഈ കഥകളെല്ലാം ഒരു ഇടയവൃദ്ധൻ പറയുന്നു. കൃഷ്ണന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ സങ്കൎഷണൻ കൈയ് മടക്കിപ്പിടിച്ച് ഒരു ഇടിയാൽ കണ്ണുപൊട്ടി തെറിപ്പിച്ചു പ്രലംബാസുരനെ കൊന്നതും; ധേനുകൻ ഒരു കഴുതയായിവന്ന് എതിൎത്തപ്പോൾ ദാമോദരൻ അതിന്റെ ഇടത്തുകാലിന്മേൽ പിടിച്ചെടുത്തു നിലത്തടിച്ചു കൊന്നതും; കേശി എന്ന അസുരൻ ഒരു കുതിരരൂപം പൂണ്ടുവന്ന് എതിൎത്ത ഉടനെ അതിന്റെ വായ് പിടിച്ചു പൊളിച്ച് അതിനകത്തു നിറച്ചു കൎപ്പൂരം ഇട്ടു അമൎത്തിപ്പിടിച്ചതും; അതു രണ്ടായി വെടിച്ചു കീറിച്ചത്തതും ഈ കഥകളെല്ലാം അവൻ പറയുന്നു.

അനന്തരം: ദാമോദരനും സങ്കർഷണനും ഗോപന്മാരും ഗോപിമാരും ഒരുമിച്ചു നൃത്തംചെയ്യുന്നു. അകിട്ടുകളിൽ അമൃതു് നിറഞ്ഞ ലോകമാതാക്കളായ പശുക്കളെ എന്നും പ്രഭാതത്തിൽ പൂജിക്കണമെന്നു് ഗോപവൃദ്ധൻ എല്ലാവരോടും ഉപദേശിക്കുന്നു. നല്ലവണ്ണം വിടൎന്ന താമരപ്പൂക്കളോടൊത്ത മുഖങ്ങളും കരിങ്കുവലയപ്പൂക്കൾ പോലെയുള്ള കണ്ണുകളും പലനിറങ്ങളും ഉള്ള ഉടയാടകളും മനോഹരങ്ങളായ കാട്ടുപൂക്കൾ അണിഞ്ഞ പൂഞ്ചായലുകളും ഉള്ളവരും കളസ്ഥാനത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നവരും പാടുന്നവരും ആയ ഘോഷസുന്ദരിയുടെയും വനമാലയുടെയും ചന്ദ്രലേഖയുടെയും മൃഗാക്ഷിയുടെയും സ്വാഭാവികമായുള്ള മോഹനതയേയും സൗന്ദൎയ്യത്തേയും ദാമോദരൻ വാഴ്ത്തുന്നു. അവരെല്ലാവരുംകൂടി നൃത്തം ചെയ്യുന്നു.

അങ്ങനെ അവർ നൃത്തംചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, 'ഡ്രഡ്നാട്ടു്' എന്ന പടക്കപ്പൽപോലെ ബലിഷ്ഠനായ 'അരിഷ്ടവൃഷഭം' എന്നു് പേരായകാള വഴിയിലുള്ളതെല്ലാം നശിപ്പിച്ചും സകലരേയും സന്ത്രസിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു് അവിടേയ്ക്കു വരുന്നു. ദാമോദരൻ ഇടയബാലരോടും ബാലികമാരോടും എല്ലാം കുന്നിൻെറ മുകളിൽ കയറി നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കാൻ പറയുന്നു. "എൻെറ മുക്കറകേട്ടു സ്ത്രീകളുടെ ഗൎഭം അലസിപ്പോകുന്നു; എൻെറ കുളമ്പടികളേറ്റു് ഭൂമി കലുങ്ങുന്നു; ആ നന്ദഗോപൻെറ മകൻ എവിടെ?" എന്നു ഉറക്കെ വിളിച്ചുപറഞ്ഞുംകൊണ്ടു അവൻ മുമ്പോട്ടു കുതിച്ചു പായുന്നു.

ദാമോദരൻ: "എടോ ഭാഗ്യംകെട്ട കാളേ, ഞാനിതാ ഇവിടെയുണ്ടു്" എന്നു പറയുന്നു.

കാള കൃഷ്ണനെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി: "ഈ കുട്ടിയ്ക്കു് ഏതാണ്ടൊരു ഉശിരുണ്ടായിരിക്കണം. ഇവനു എന്നോ

കണ്ടിട്ടോ എന്റെ അലറൽ കേട്ടോ ആശ്ചര്യമോ ഭയമോ ഉണ്ടാകുന്നില്ല" എന്നു പറയുന്നു.

"ഞാനെങ്ങനെയാണു് ഭയപ്പെടുക? ഭയത്തെ ലോകത്തുനിന്നൊഴിക്കാൻ ജനിച്ചവനാണു് ഞാൻ." എന്നു ദാമോദരൻ പറയുന്നു.

കാള:—"ഫൂ നീ ഒരു കൊച്ചുകുട്ടിയല്ലെ? അതുകൊണ്ടാണു് നിനക്കു് പേടി ഇല്ലാത്തതു്. എന്റെ കുട്ടി, നീ എന്തു ചെയ്യാനാണു് ഭാവം?"

ദാമോദരൻ:—"ഞാൻ നിന്നെ കൊല്ലും."

കാള:—"നിനക്കതിനു് ശേഷിയുണ്ടോ?"

ദാമോദരൻ:—"നിസ്സംശയമായും ഉണ്ടു്."

കാള:—"നിനക്കു് ഇഷ്ടമുള്ള ആയുധം എടുക്കാം"

ദാമോദരൻ:—"എനിക്കു് എന്റെ കൈകാൽ മതി. ആയുധം ഒന്നും വേണ്ട. അതുമല്ല, ഞാൻ ഒററക്കാലിന്മേൽ നിക്കാം. നിനക്കാവുമെങ്കിൽ എന്നെ ഒന്നു തള്ളിയിട്ടു."

കാള:—'അതിനാണൊ പ്രയാസം?'

കാള ദാമോദരനെ ആഞ്ഞു ഇടിക്കയും അത്ഭുതനെ ബോധം കെട്ടുവീഴുകയും ചെയ്യുന്നു. ബോധം വീണപ്പോൾ അവൻ എണീച്ചു് നിന്നു്, "ഇദ്ദേഹം രാക്ഷസനിഗ്രഹത്തിനു് മധുസൂദനനായി അവതരിച്ചിരിക്കുന്ന ത്രൈലോക്യനാഥനത്രെ. മഹാവിഷ്ണുവായ ഇദ്ദേഹം എന്നെ കൊല്ലുന്നതായാൽ എനിക്കു് സ്വൎഗ്ഗം ലഭിക്കും. അതിനാൽ ഞാൻ യുദ്ധം ചെയ്യാം" എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തു് യുദ്ധം തുടങ്ങുന്നു. ദാമോദരൻ അതിനെപ്പിടിച്ചു് നിലത്തെറിയുന്നു. അതു നിലത്തുവീണു് വായിലും മൂക്കിലുംക്കൂടി ചോര ചാടിയും കാലുകളും ചെവികളും പിടച്ചും ചാകുന്നു.

അപ്പോൾ ഒരു ഗോപൻ വന്നു് സങ്കർഷണൻ യമുനാനദീകയത്തിൽ വസിക്കുന്ന കാളിയനേ അമർത്താൻ അങ്ങോട്ടു പോയിരിക്കുന്നതായി അറിയിക്കുന്നു. "ഞാൻ ശിവന്റെ ഗർവ്വിനേ ശമിപ്പിക്കും. അവൻ മനുഷ്യരേയും പശുക്കളേയും ബ്രാഹ്മണരേയും ഭക്ഷിച്ചു് തടിച്ചുകൊഴുക്കുകയാണു്. ഇന്നുമുതൽ അവന്റെ ബലമെല്ലാം ക്ഷയിച്ചു അടങ്ങിയൊതുങ്ങിക്കിടക്കും" എന്നു ദാമോദരൻ പറയുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

നാലാം അങ്കം: ദാമോദരൻ കാളിയൻ പാർക്കുന്ന കയത്തിൽ ഇറങ്ങുന്നതു തടയാൻ ഗോപിമാർ ശ്രമിക്കുന്നു. പക്ഷേ, ആ സർപ്പത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളിൽ നിന്നു ലോകരെ രക്ഷിക്കാൻ അദ്ദേഹം ഉറയ്ക്കുന്നു.

ദാമോദരൻ: കാളിയനേപ്പേടിച്ചു് ഈ ഗോപികമാർ എത്ര സംഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നു; എത്രമാത്രം വിഷമിച്ചിരിക്കുന്നു! എത്രത്തോളം അസംബന്ധ പ്രലപനങ്ങൾ ചെയ്യുന്നു! ഇവർ ഭയത്താൽ എത്രമാത്രം മനോഹരികളായിരിക്കുന്നു; ഇവരുടെ ചൊടികൾ വിറയ്ക്കുന്നു. തലമുടിക്കെട്ടിൽനിന്നു പൂക്കൾ ഉതിർന്നു വീഴുന്നു. സ്തനകുംഭങ്ങൾ കാണത്തക്കവണ്ണം ഉത്തരീയങ്ങൾ അഴിഞ്ഞു താണിരിക്കുന്നു. ഇവർ എത്ര ദർശനീയകളാണു്!" എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

"സാഹസം കാണിക്കരുതു്, കടുവാകളും ആനകളും അതിൽ ഇറങ്ങിയിട്ടുണ്ടു്. ഒന്നും തിരിച്ചുകേറി വന്നിട്ടില്ല." എന്നുള്ള വൃദ്ധഗോപന്റെ നിരോധശ്രമത്തെ ഗണിക്കാതെ, ദാമോദരൻ കയത്തിലേക്കു് ചാടുന്നു. കാളിയൻ അദ്ദേഹത്തിനേക്കണ്ടു കയത്തിൽ താഴുന്നു. അദ്ദേഹം

പിറകെച്ചെന്നു് അവനേ പിടിച്ചു അവൻെറ ഫണത്തി ന്മേൽ ചാടി കയറുന്നു.

കാളിയൻ:—"നിന്നെ ഞാൻ എൻെറ വിഷജ്വാലയാൽ ചുട്ടുകരിക്കും."

ദാമോദരൻ:—"നീ എൻെറ ഈ ഒരുകൈയ് ഒന്നു ചുട്ടു നിനക്കാവുമെങ്കിൽ."

കാളിയൻ:—ഏഴു മലകളോടും കടലുകളോടും കൂടിയ ഈ ഭൂമി ആസകലം ദഹിപ്പിക്കാൻ എനിക്കു കഴിയും. പിന്നെയല്ലെ നിൻെറ ഈ കൊച്ചുകൈ ദഹിപ്പി ക്കാൻ പ്രയാസം!"

അവൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു വിഷം വമിച്ചു ഊതി ജ്വലിപ്പിക്കുന്നു. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു ഒരു ഫലവും ഉ ണ്ടാകുന്നില്ല. അപ്പോൾ അവൻ അല്ലയൊ ജഗന്നാഥ, ലോകത്തിനു മുഴുവൻ ആശ്രയമായ ഭഗവാൻെറ വിക്രാന്ത ഹസ്തത്തേ ദഹിപ്പിക്കാൻ ഈ കാളിയനു് ശക്തിയില്ലല്ലൊ. എന്നേ രക്ഷിക്കണം. എന്നു് അദ്ദേഹത്തിനോടു പ്രാർത്ഥി ക്കുന്നു. തൻെറ പാദമുദ്ര ഫണത്തിന്മേൽ ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതു കൊണ്ടു് ഇനി ഗരുഡനേ ഭയപ്പെടേണ്ട എന്നു പറഞ്ഞു അവനേ കുടുംബത്തോടുകൂടി പൊയ്ക്കൊള്ളുന്നതിനു അ ദ്ദേഹം അനുവദിക്കുന്നു.

അതിനുശേഷം ആ കയത്തിൽ നിന്നും പൂക്കൾ ശേഖരിച്ചുംകൊണ്ടു് ദാമോദരൻ ഗോപികമാരുടെ സവിധ ത്തിൽ ചെല്ലുന്നു. അദ്ദേഹം തിരിച്ചു ചെല്ലുന്നതുകണ്ടു് അ വക്കു് സന്തോഷമുണ്ടായി എങ്കിലും അത്തരത്തിലുള്ള പൂക്കൾ അതുവരെ കണ്ടിട്ടില്ലായിരുന്നതിനാൽ അവർ അവ വാങ്ങാൻ ഭയപ്പെടുന്നു. "അവക്കറിഞ്ഞുകൂടാത്ത സാധനത്തേ അവർ ഭയപ്പെടുകയാണു്" എന്നു അദ്ദേഹം

പറയുന്നു. അദ്ദേഹം അവരെ ധൈര്യപ്പെടുത്തുകയും അവ രെക്കൊണ്ടു അവ സ്വീകരിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അപ്പോൾ ഒരു ഭൃത്യൻ പ്രവേശിച്ചു് കംസൻ മഥുരയിൽ ചാപപൂജ ആഘോഷിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും അതിനു ദാമോദരൻ സഹോദരനോടും മററുജനങ്ങളോടുംകൂടി അ വിടെ ചെല്ലണമെന്നും കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹ ത്തിനെ അറിയിക്കുന്നു. ആ ക്ഷണം അനുസരിച്ചു അവിടെ ചെന്നു് തന്റെ അവതാരോദ്ദേശം സാധിക്കാമല്ലോ എന്നു് വിചാരിച്ചു് അദ്ദേഹം സന്തോഷിക്കുന്നു.

നാലാം അങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം: ചാപപൂജാഘോഷം എന്ന ഒഴികഴി വുപറഞ്ഞു് ദാമോദരനേയും ജ്യേഷ്ഠനേയും രാജധാനിയിൽ വരുത്തി തന്റെ മല്ലന്മാരെക്കൊണ്ടു അവരെ കൊല്ലി ക്കാം എന്നുള്ള കംസന്റെ ആത്മഗതത്തോടുകൂടി അങ്കം ആരംഭിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം ധ്രുവസേനനെവിളിച്ചു് ദാമോ ദരനും ബലരാമനും വന്നുചേൎന്നോ എന്നു ചോദിക്കുന്നു. അവർ വന്നുചേൎന്നു എന്നും അവർ കൊട്ടാരം രജകന്മാ രുടെ പക്കൽ നിന്നും വസ്ത്രങ്ങളെല്ലാം അപഹരിച്ചിരിക്കു ന്നു എന്നും അവരെ ചവിട്ടിക്കൊല്ലാനായി പ്രധാനമന്ത്രി അയച്ചിരുന്ന ആന കുവലയാപീഡത്തിന്റെ കൊമ്പുകൾ പിഴുതെടുത്തു അവകൊണ്ടടിച്ചു അതിനേകൊന്നു എന്നും ധ്രുവസേനൻ കംസനേ അറിയിക്കുന്നു. ചെന്നു് പിന്നീ ടുള്ള വൎത്തമാനങ്ങളും അറിഞ്ഞുവരാൻ അദ്ദേഹം അയാ ളേ അയക്കുന്നു. അയാൾ പോയി തിരിയെവന്നു്, ദാമോ ദരൻ, കുബ്ജമദനികയുടെ കൈയ്യിൽ നിന്നു സുഗന്ധക്കു റിക്കൂട്ടുകൾ പിടിച്ചുപറിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരത്തിൽ

ചാർത്തി എന്നും അവളുടെ ശരീരം തലോടി അവളുടെ ക്രൂനു തീർത്തു എന്നും, കൊട്ടാരം മാലകെട്ടുകാരനോടു പൂക്കളെല്ലാം പിടിച്ചു പറിച്ചു അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലയിൽ ചൂടി എന്നും, വില്ലു സൂക്ഷിക്കുന്ന ശാലയിൽ കടന്നുചെന്നു്, പ്രവേശനം തടഞ്ഞ സിംഹലഭടനെ കൊന്നു എന്നും, രാജകീയചാപം രണ്ടായി ഒടിച്ചു എന്നും, അവിടെനിന്നും നേരേ ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിലേയ്ക്കു് പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നും ഉള്ള വർത്തമാനങ്ങളെല്ലാം കംസനോടു പറയുന്നു. കംസൻ തന്റെ മല്ലന്മാരായ ചാണൂരനേയും മുഷ്ടികനേയും വരുത്തി മല്ലയുദ്ധം കാണാനായി സിംഹാസനത്തിന്മേൽ വന്നിരിക്കുന്നു. താൻ ദാമോദരനേ തവിട്ടുപൊടിയാക്കുമെന്നു ചാണൂരനും താൻ ബലരാമനേ നിലത്തടിക്കുമെന്നു മുഷ്ടികനും വീമ്പു പറയുന്നു. കംസൻ ബാലന്മാരെ രണാങ്കണത്തിൽ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുവരാൻ ധ്രുവസേനനേ അയക്കുന്നു. കംസഭൃത്യർ അവരുടെ അടുക്കൽചെന്നു് "അതാ മഹാരാജാവു് എഴുന്നെള്ളിയിരിക്കുന്നു. അടുത്തു ചെന്നു വന്ദിക്കുവിൻ" എന്നു അവരോടു ആജ്ഞാപിക്കുന്നു.

"എന്തിന്റെ മഹാരാജാവു്? ശൂന്യതയുടെയോ? ഇന്നേത്തേകഴിഞ്ഞാൽ അതായിരിക്കും അയാൾക്കു ലഭിക്കുന്നതു്." എന്നു് അവർ അയാളോടു പറയുന്നു.

കംസൻ കൃഷ്ണനെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി: "അപ്പോൾ ഇവനാണു് ആ ദാമോദരൻ! കറുത്തനിറം, ഉരുണ്ടകൈകളും ഭുജങ്ങളും, ഉറച്ച മാംസപേശികളോടുകൂടിയ വിരിഞ്ഞ മാറു്, മദിച്ച കൊമ്പനാനയുടെ നടത്തം, വെറുതെയല്ല ഞാൻ കേട്ടതുപോലെയുള്ള വിക്രിയകൾ ഇവനു് ചെയ്യാൻ സാധിച്ചതു്. ഇവനു ബ്രഹ്മാണ്ഡത്തേകരണം മറിക്കാനുള്ള

ശേഷിയുണ്ടു്. എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു് "പോരു തുടങ്ങാം" എന്നു് കല്പന നൽകുന്നു.

ജോടികൾ തമ്മിൽ യുദ്ധം തുടങ്ങി. ദാമോദരൻ ചാണൂരനെ പിടിച്ചു് ഞെരിച്ചു് എറിഞ്ഞിട്ടു് "ഇതാ ഒരുത്തൻ വാരിയെല്ലുകളെല്ലാം തകൎന്നു് ചത്തു." എന്നു് വിളിച്ചു പറയുന്നു. "ഇവനും അങ്ങനെ തന്നെ" എന്നു് സങ്കർഷണനും പറയുന്നു. ദാമോദരൻ, "ഇനി ഞാൻ ഈ അസുരൻ കംസനെ നരകത്തിലേയ്ക്കു് പറഞ്ഞയക്കാം" എന്നു പറയുന്നു.

അദ്ദേഹം മഞ്ചത്തിലേയ്ക്കു് ചാടിക്കയറി കംസന്റെ തലയ്ക്കു പിടിച്ചു് താഴത്തേയ്ക്കെറിയുന്നു. താഴെ വീണു കിടക്കുന്ന കംസനെ നോക്കിക്കൊണ്ടു്, "മുഖമാസകലം ചോര പുരണ്ടും, കണ്ണുകൾ തുറിച്ചും, കഴുത്തൊടിഞ്ഞും, തുടകളും തോളുകളും അരക്കെട്ടും കാലുകളും തകൎന്നും, കൈകളും മുട്ടുകളും പൊട്ടിയും മാലകളും കങ്കണങ്ങളും പൊടിഞ്ഞും പൂണൂൽ അയഞ്ഞും അതാ കിടക്കുന്നു ദുഷ്ടൻ കംസൻ." എന്നു് അദ്ദേഹം ഉറക്കെ വിളിച്ചു പറയുന്നു.

ആ ബാലന്മാരെ ആക്രമിക്കാൻ കംസൻെറ സൈന്യം വരുന്നു. അപ്പോൾ വസുദേവൻ, അവർ രോഹിണിയിലും ദേവകിയിലും ജനിച്ച തൻെറ പുത്രന്മാരാണെന്നും അവരെ ആക്രമിക്കരുതെന്നും അവരോടു പറയുന്നു. രാമനും കൃഷ്ണനും വസുദേവനു് അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. കംസൻെറയും ചാണൂരമുഷ്ടികന്മാരുടെയും മൃതശരീരങ്ങൾ എടുത്തു് കൊണ്ടുപോയി കളയാൻ വസുദേവൻ ആജ്ഞ കൊടുക്കുന്നു.

അനന്തരം വസുദേവൻ കംസൻെറ അച്ഛനായ ഉഗ്രസേനനെ വിലങ്ങുവെട്ടി തടവിൽ നിന്നു മോചിപ്പിച്ചു

രാജാവായി വീണ്ടും അഭിഷേകം ചെയ്യാൻ വേണ്ട ആജ്ഞ കൾ നൽകുന്നു. കംസനെ വധിച്ച ദാമോദരനെ ദേവകൾ പുഷ്പവർഷം ചെയ്യുന്നു. ഉഗ്രസേനൻ പ്രവേശിച്ചു് തന്റെ കഷ്ടപ്പാടുകളെല്ലാം ശമിപ്പിച്ചു് തനിക്കു വീണ്ടും രാജ വാഴ്ച നല്കിയതിനു് കൃഷ്ണനെ വന്ദിക്കുന്നു. നാരദൻ പ്രവേ ശിച്ചു് ദേവന്മാരുടെ പ്രതിനിധിയായി കൃഷ്ണനെ വിഷ്ണുവി ന്റെ നിലയിൽ അഭിവന്ദനം ചെയ്തു തിരിയെപ്പോകുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കവും അതിനോടുകൂടി ബാലചരിതം നാട കവും അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൬

അഭിഷേക നാടകം

കിരീടധാരണം:- രംഗം: കിഷ്കിന്ധയുടെ (ആധുനിക ബെ ല്ലാറി) പ്രാന്തപ്രദേശം. രാമനു ബാലിയെ തോല്പിക്കുന്നതിനും, നഷ്ടപ്പെട്ട രാജ്യവും ഭാര്യയേയും തിരിയെ കിട്ടുന്നതിനും സഹായിക്കാൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ ശക്തിയുണ്ടോ എന്നു പരീ ക്ഷിക്കുന്നതിനു് സുഗ്രീവനും ഹനുമാനും രാമലക്ഷ്മണന്മാരോടു കൂടി പോകുന്നു. രാമൻ എയ്ത അമ്പു് ചെന്നു് സപ്തസാല ങ്ങളെ തുളച്ചുകയറി മറുപുറത്തുകൂടി പോകുന്നതു് സുഗ്രീ വനും ഹനുമാനും കാണുന്നു. വാഗ്ദാനം ചെയ്തപോലെ ബാലിയെ കൊല്ലുന്നതിനു് സഹായിക്കാൻ രാമനു് ശക്തി

ഉണ്ടെന്നു് അവക്കു് ബോധ്യപ്പെടുന്നു. അവർ തിരിയെ വന്നു് കിഷ്കിന്ധയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു. സുഗ്രീവൻ മററു മൂന്നുപേരെയും പിറകിൽ നിത്തിയിട്ടു് ചെന്നു് ഗജ്ജനം ചെയ്തു് ബാലിയെ പോരിനു വിളിക്കുന്നു.

സുഗ്രീവൻെറ പോരിനു വിളികേട്ടു ബാലി യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെടുന്നു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പത്നി താര അദ്ദേഹത്തിൻെറ വസ്ത്രങ്ങളിൽ പിടിച്ചുനിത്തി, സുഗ്രീവനോടു യുദ്ധത്തിനു പോകരുതെന്നും, പോവുകയാണെങ്കിൽ തന്നെ മന്ത്രിമാരോടാലോചിച്ചിട്ടേ പോകാവൂ എന്നും, മുമ്പു് തോററോടിയ സുഗ്രീവൻ ജയം കിട്ടുമെന്നു പ്രതീക്ഷിക്കാൻ തക്കതായ കാരണമുണ്ടെങ്കിലല്ലാതെ, പിന്നേയും ഇങ്ങനെ യുദ്ധത്തിനു വരാൻ ഇടയില്ലെന്നും അദ്ദേഹത്തിനോടു പറയുന്നു. "ഞാൻ അവനെ ഇടിച്ചിടിച്ചു് അവൻെറ ഓരോ അവയവങ്ങളിൽനിന്നും ചോരചാടിക്കുന്നുണ്ടു്, ഭവതി ഒട്ടും പേടിക്കണ്ട. പണ്ടു അമൃതിനുവേണ്ടി പാലാഴികടഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ അവിടെചെന്നു് അതിനായി അവിടെ കൂട്ടംകൂടിയിരുന്ന കോടി കോടി ദേവന്മാരേയും അസുരന്മാരേയും പരിഹസിക്കയും ഞാൻ വാസുകിയുടെ രണ്ടററത്തും പിടിച്ചു് തനിച്ചു മത്തു കറങ്ങിക്കടഞ്ഞു അവരെ എല്ലാവരേയും അത്ഭുതപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. സുഗ്രീവൻ ഇന്ദ്രനേയോ ശിവനേയോ വിഷ്ണുവിനേയോ ആശ്രയിച്ചു കൊള്ളട്ടെ! അതെല്ലാം നിഷ്ഫലമാകയെ ഉള്ളൂ. അതുകൊണ്ടു് എൻെറ ഓമന സമാധാനമായി അകത്തുചെന്നിരിക്കു" എന്നു് ബാലി പറയുന്നു. "ഞാൻ ഭാഗ്യദോഷിയാണു; ഞാൻ പോകുന്നു." എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ പോകുന്നു. ബാലി പുറത്തുചെന്നു് സുഗ്രീവനോടു എതിക്കുന്നു.

കണ്ണുകൾ ചുവപ്പിച്ചും പല്ലുകൾ കടിച്ചും ഉച്ചത്തിൽ അട്ടഹാസം ചെയ്തുംകൊണ്ടു ബാലി സുഗ്രീവനോടു യുദ്ധം തുടങ്ങി. സുഗ്രീവനും ഭയങ്കരമായിസമരം ചെയ്യുന്നു. ഒടുക്കം കൈചുരുട്ടിപ്പിടിച്ച് ഒരു ഇടിഇടിച്ച് ബാലിസുഗ്രീവനെ തള്ളി താഴെ വീഴ്ത്തുന്നു. അപ്പോൾ ഹനുമാൻ, "എന്റെ സ്വാമി ആപത്തിലായി. അങ്ങു വാക്കുതന്നിട്ടുള്ള കാര്യം ഓർക്കുക," എന്ന് രാമനോടു പറയുന്നു .രാമൻ ഒരു അമ്പു എയ്യുന്നു. അതു ശരീരത്തിന്മേൽ തറച്ചു ബാലി ബോധം കെട്ടു വീഴുന്നു. അല്പം കഴിഞ്ഞു് ബോധം വീണ ഉടനെ, ആ അമ്പ് ഊരിയെടുത്തു നോക്കി അതിന്മേൽ 'രാമൻ' എന്നെഴുതിയിരിക്കുന്നതുകണ്ടു് "അല്ലേ, രാമ, രാജാക്കന്മാരിൽ ധർമ്മശീലം നിലനിർത്താനും ലോകത്തിൽ നിന്നു ചതിയേ അകററാനും ആയി ജനിച്ച വീരനായ അങ്ങേയ്ക്കു് യുദ്ധത്തിൽ അധർമ്മം പ്രവർത്തിച്ച് എന്നെ കൊല്ലുക യോഗ്യമായ ഒരു കർമ്മമാണോ? അല്ലെ രാഘവ, അങ്ങു വല്ക്കലം ധരിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അങ്ങയുടെ അകം ഒരു ശ്രേഷ്ഠതാപസന്റേതല്ല. എന്നെ ചതിച്ചു കൊല്ലുകയാൽ അങ്ങു് ഗർഹ്യവും അധന്യവും ആയ കൃത്യംചെയ്തിരിക്കുന്നു." എന്നു് ബാലി രാമനോടു് ഉറക്കെ വിളിച്ചു പറയുന്നു. "അങ്ങു് പറഞ്ഞതു് ശരിയല്ല, ഒരു മൃഗത്തെ കുരുക്കുവച്ചോ കൗശലം പ്രയോഗിച്ചോ കൊല്ലാമെന്നു് വിധിയുണ്ടു്. അതിനാൽ അതു ചതിയല്ല. അങ്ങു ചെയ്ത കുററത്തിനു അങ്ങേ ശിക്ഷിച്ചതുമാണു്." എന്നു രാമൻ സമാധാനം പറയുന്നു.

ബാലി:—"ഞാൻ ചെയ്തകുററമെന്താണു്?"

രാമൻ:—"വ്യഭിചാരം."

ബാലി:—"വ്യഭിചാരമോ? അതു ഞങ്ങളുടെ ഇടയിലുള്ള നടപ്പാണു്."

രാമൻ:—"അങ്ങേയ്ക്കു് ധൎമ്മമേതാണു് അധൎമ്മമേതാണു" എന്നു തിരിച്ചറിയാൻ കഴിവുണ്ടു്. അതിനാൽ ഒരു കുററങ്ങളാണു് എന്നുള്ളതു് കൊണ്ടുമാത്രം ശിക്ഷയിൽ നിന്നു് ഒഴിയാൻ സാധിക്കയില്ല."

തന്റെ ഭാൎയ്യയെ വ്യഭിചരിച്ച സുഗ്രീവൻ ശിക്ഷാൎഹനല്ലാത്തതും, സുഗ്രീവന്റെ ഭാൎയ്യയെ വ്യഭിചരിച്ച താൻ മാത്രം ശിക്ഷാൎഹനായതും എങ്ങനെയാണെന്നു് ബാലി രാമനോടു ചോദിക്കുന്നു. ആൎയ്യധൎമ്മം അനുസരിച്ചു് ജ്യേഷ്ഠനു് അനുജന്റെ ഭാൎയ്യയേ തൊടുകകൂടി പാടില്ല." എന്നു രാമൻ സമാധാനം പറയുന്നു. "അതു കഷ്ടംതന്നെ. എനിക്കു് അതിനുത്തരം പറയാൻ ഒന്നുമില്ല. അങ്ങു വധിച്ചതുകൊണ്ടു ഞാൻ പാപവിമുക്തനാകുമല്ലൊ." എന്നു ബാലി ചോദിക്കുകയും "ഉവ്വു്" എന്നു രാമൻ ഉത്തരം പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. ബാലി മരിക്കാറായി. ആസന്നമരണനായ തന്റെ ജ്യേഷ്ഠനേക്കണ്ടു് സുഗ്രീവനും അത്യന്തം ദുഃഖിക്കുന്നു. ആ കഷ്ടസ്ഥിതിയിൽ തന്നേ കാണാനിടയാകാതെ സ്ത്രീജനങ്ങളേ അകററണമെന്നും അംഗദനു് മാപ്പുകൊടുക്കയും അവനോടു വാത്സല്യപൂൎവ്വം പെരുമാറുകയും ചെയ്യണമെന്നും ബാലി സുഗ്രീവനോടും രാമനോടും അപേക്ഷിക്കുന്നു. പിന്നീടു് പാരമ്പൎയ്യം വഴി അദ്ദേഹത്തിനു് കിട്ടിയ സ്വൎണ്ണമാല സുഗ്രീവനുകൊടുക്കുന്നു. ഗംഗ മുതലായ പുണ്യനദികളേയും തന്നെ എതിരേല്ക്കാൻ വന്ന അനവധി പുണ്യസ്ത്രീകളേയും തന്നെ കൊണ്ടുചെല്ലാൻ ധൎമ്മരാജാവയച്ച ആയിരം അരയന്നങ്ങളാൽ നയിക്കപ്പെടുന്ന വ്യോമയാനത്തേയും അദ്ദേഹം കാണുന്നു. ഹനുമാൻ നൽകിയ തീൎത്ഥം സേവിച്ചിട്ടു അദ്ദേഹം മരിക്കുന്നു.

ഒന്നാം അങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

രണ്ടാം അങ്കം വിഷ്കംഭത്തിൽ സുഗ്രീവൻ സീതാന്വേഷണത്തിനായി അംഗദൻെറനേതൃത്വത്തിൽ വാനരസേനകളെ അയയ്ക്കുന്നതും ഹനുമാൻ ലങ്കയിലേയ്ക്കു കടൽ ചാടികടക്കുന്നതും വിവരിക്കുന്നു. സീത ലങ്കയിലെ ഒരു ഉദ്യാനത്തിൽ അസംഖ്യം രാക്ഷസികളാൽ പരിവൃതയായി ഇരിക്കുന്ന ഒരു രംഗംകൊണ്ടു അങ്കം ആരംഭിക്കുന്നു.

"അഹോ! എന്റെ സഹനശക്തിക്ക് അവധിവരാറായിരിക്കുന്നു. എന്തൊരു കഷ്ടതയിലാണു ഞാൻ. ശ്രേഷ്ഠനായ എൻെറ ആര്യപുത്രനിൽനിന്നു വേർപെടുത്തി എന്നെ ഈ രാക്ഷസ രാജധാനിയിൽ കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു. ഈ രാക്ഷസൻെറ അറയ്ക്കുന്നതും ദുഷ്ടങ്ങളും ആയ വാക്കുകൾകേൾക്കാൻ ഞാൻ നിർബന്ധിതയായിരിക്കുന്നു; എന്നിട്ടും ഞാൻ ജീവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. എൻെറ ആര്യപുത്രൻെറ ശരങ്ങൾ എന്നെ മോചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുപോകുമെന്ന് എനിക്കു് ആത്മവിശ്വാസം ഉണ്ടു്. യാഗാവസരത്തിൽ തീർത്ഥപ്രോക്ഷണത്തിൽ എന്നപോലെ ഇന്നു് എനിക്കൊരു വിശേഷാൽ സന്തോഷം തോന്നുന്നതു് എന്താണു്? എൻെറ ആര്യപുത്രൻ എന്നോടു പ്രസാദിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നോ?" എന്നു് സീതപറയുന്നു. അപ്പോൾ കൈയിൽ ഒരു മോതിരവുമായി ഹനുമാൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. "ഞാൻ ലങ്കാനഗരം മുഴുവൻ സഞ്ചരിച്ചു. എത്ര മനോഹരമായ നഗരം! ഉത്തുംഗങ്ങളായ ഗോപുരങ്ങളും രമണീയങ്ങളായ ചത്വരങ്ങളും സിതാധവളങ്ങളായ മാളികകളും നിറഞ്ഞ ഈ രാജധാനി സ്വർഗ്ഗത്തേ ഒരു പട്ടണംപോലെയിരിക്കുന്നു. രാവണൻ അവൻെറ ദുർമ്മാർഗ്ഗഗമനാസക്തികൊണ്ടു് ഇതു് നശിപ്പിക്കാൻപോകയാണു്. ഞാൻ അന്തഃപുരങ്ങളിലും, വീഥികളിലും, മന്ത്രശാലകളിലും, ആരാധനാസ്ഥലങ്ങളിലും, അളിന്ദങ്ങളിലും, കല്ലറകളിലും, മഹാശാലകളിലും, ആരാമങ്ങളിലും കടന്നുനോക്കി.

അവിടെയെങ്ങും സീതയുള്ളതായി ഒരു അടയാളവും കണ്ടില്ല. ധാരായന്ത്രങ്ങളും ഫലോദ്യാനങ്ങളും പൊയ്കകളും നിറഞ്ഞ വിസ്തീർണ്ണ ഭൂഭാഗങ്ങളും ഞാൻ സൂക്ഷിച്ചു നിരീക്ഷിച്ചു. അവിടങ്ങളിലും ദേവിയുള്ള ലക്ഷണമൊന്നും കണ്ടില്ല." എന്നു സഹായം പറയുന്നു.

ഹനുമാൻ സീതയെ കാണുന്നു. "അഹഹാ! ഇതാ ഇവിടെ കരുപ്പിണികളായ പെൺപിശാചുകളുടെ മധ്യത്തിൽ, കാർമേഘങ്ങൾക്കിടയിൽ വിദ്യുല്ലതിക എന്നപോലെ ഒരു ഉത്തമ സ്ത്രീ ഇരിക്കുന്നു. ഇവളുടെ മുഖത്തു കണ്ണുനീർ ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഇവളുടെ ഹൃദയം ഇവളുടെ പ്രിയനിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്നതായി കാണപ്പെടുന്നു. ഇവൾ നട്ടുച്ചവെയിലിന്റെ നിരാർദ്രമായ ചൂടേറ്റു വാടിയ വെള്ളത്താമരപോലെയിരിക്കുന്നു. ഇതു സീതയായിരിക്കുമോ?" എന്നു ഹനുമാൻ വിചാരിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ദീപയഷ്ടികളുടെ വെളിച്ചവും പിറകേ രത്നഖചിതമായ കിരീടാദികളാൽ അലംകൃതനായി മദോന്മത്തനായ ആനയേപ്പോലെ ഉത്സാഹമായി നടന്നുവരുന്ന രാവണനേയും ഹനുമാൻ കാണുന്നു. അദ്ദേഹം വേഗം അവിടെ രാക്ഷസസ്ത്രീകളുടെ കാവലിൽ ഇരിക്കുന്ന ആ സ്ത്രീ സീതയാണോ എന്നു തീർച്ചയാക്കാനായി അതിനടുത്തുനില്ക്കുന്ന ഒരു അശോകത്തിന്മേൽകേറി മറഞ്ഞു ഇരിക്കുന്നു.

രാവണൻ പ്രവേശിച്ചു, "അതാ സീത, ഇപ്പോഴും രാമനേതന്നെ ചിന്തിച്ചുംകൊണ്ടു ആ മരച്ചുവട്ടിൽ ഇരിക്കുന്നു. പട്ടിണികൊണ്ടു അവളുടെ മുഖം ശോഷിച്ചിരിക്കുന്നു. അവൾ അവളിൽതന്നെ സങ്കോചിച്ചിരിക്കുന്നപോലെ കാണപ്പെടുന്നു. കാൽമുട്ടുകൾ മടക്കി മാറും മധ്യവുംമറച്ചു ഗ്രഹണത്താൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ട ചന്ദ്രലേഖപോലെ രാക്ഷസികളാൽ അപഹൃതയായി അവൾ അതാ

കനിഞ്ഞ് കുത്തിയിരിക്കുന്നു. അവൾ അവളുടെ മര്ത്ത്യനായ ഭര്ത്താവിനോടുള്ള പ്രേമത്തിൽ ഏകാഗ്രയായി, ആഡംബരങ്ങളേയും എന്റെ വിപുലങ്ങളായ വിഭൂതികളേയും വെറുക്കുന്നു. ഇവളുടെ അനുരഞ്ജനം എന്റെ ശക്തിക്കു അതീതമാണ്." എന്നു് ഉറക്കെ പറയുന്നു. അതുകേട്ടു് ആ ആര്യ്യ സീതയാണെന്നുള്ള തന്റെ ഊഹം ശരിയാണെന്നു ഹനുമാനു് ബോദ്ധ്യപ്പെടുന്നു. "സിംഹത്തെക്കണ്ട ഏണത്തെപ്പോലെ ദേവി ഭയവിഹ്വലയായിരിക്കുന്നു." എന്നു് അദ്ദേഹം ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

രാവണൻ അടുത്തു ചെന്നു്: സീതേ, ഭവതി ഭവതിയുടെ കഠിനമായ താപസവൃത്തിപ്രതിജ്ഞ ത്യജിക്കൂ. അല്ലയോ സുന്ദരി നീ നിന്റെ പൂര്ണ്ണഹൃദയത്തോടെ എന്നെ സ്വീകരിക്കൂ: നിന്നെ രക്ഷിക്കാൻ ശക്തിയില്ലാത്തവനും എനിക്കു നിന്നോടുള്ളപോലെ ദൃഢാനുരാഗമില്ലാത്തവനും ആയ അവനെ നിരാകരിക്കൂ." എന്നു കെഞ്ചി അപേക്ഷിക്കുന്നു. ഹനുമാൻ കോപാവേശത്തോടെ, "ഇവൻ രാമനെ അശക്തനെന്നു വിളിക്കുന്നു; ദേവിയുടെ അപഹരണം; പ്രിയതമനിൽ നിന്നുള്ള വേർപാടു്; ഈ രാക്ഷസനു് ദേവിയിലുള്ള കാമാര്ത്തി; വിശിഷ്ടമായ വെള്ളിയുടെ കാലംപോയി; ചെമ്പിന്റെ കാലം വന്നിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ഇവനെ കടന്നു പിടിക്കുന്ന പക്ഷം ഇവനെ ആയിരമായിരമായി വെട്ടി നുറുക്കാതെ എനിക്കു തൃപ്തിവരുകയില്ല. ഞാൻ ഇവനെ കൊന്നാൽ ശ്രീരാമന്റെ കാര്യ്യം സാധിക്കും ഇവനെ കൊന്നാൽ ഒരു മഹാകാര്യം നടക്കാതെ വരും." എന്നുവിചാരിക്കുന്നു. രാവണൻ തുടരുന്നു "അല്ലെ, സുന്ദര ഗാത്രി, നീലോല്പല നേത്രേ, എന്നെ നീ നിന്റെ മാറത്തണച്ചു ആലിംഗനം ചെയ്യൂ."

സീത; ആത്മഗതം. "ഈ രാക്ഷസൻ എന്റെ ശാപത്തിന്റെ നിഗ്രഹശക്തിയേക്കുറിച്ചു് അറിയുന്നില്ല. ഈ

ദുഷ്ടൻ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതായാൽ ധർമ്മം അധർമ്മമാവും." (പ്രകാശം) "നീ അതിശപ്തനായി ഭവിക്കട്ടെ!" ഈ ശാപമേററു് രാവണനു് തന്റെ ദേഹമാസകലം ദഹിക്കുന്നതു പോലെയുള്ള അനുഭവമുണ്ടാകുന്നു. ദേവന്മാരുടേയും ദാനവന്മാരുടേയും താഡനങ്ങളെക്കാൾ ബലവത്തരമാണു് ഒരു പതിവ്രതയുടെ ശാപത്തിന്റെ ശക്തിയെന്നു കണ്ടു് രാവണൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. അപ്പോൾ കുളിക്കാനുള്ള സമയമായതിനാൽ പരിജനങ്ങൾ രാവണനേ വിളിച്ചുകൊണ്ടു പോകുന്നു.

ഹനുമാൻ താഴത്തിറങ്ങി സീതയുടെ മുമ്പിൽ ചെന്നു് താൻ രാമൻ അയച്ച ദൂതനാണെന്നും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രിയതമയായ ദേവിയെക്കുറിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം സദാ ദുഃഖാർത്തമായിരിക്കുന്നു എന്നും ദേവിയെ അറിയിക്കുന്നു. അവൻ തന്റെ ഭർത്താവിന്റെ സവിധത്തിൽ നിന്നു വന്നിരിക്കുന്നതായി നടിക്കുന്ന, കുരങ്ങിന്റെ വേഷം ധരിച്ചു് തന്നെ ചതിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്ന, വല്ല ദുഷ്ടരാക്ഷസനുമായിരിക്കുമോ എന്നു സംശയിച്ചു് സീത, ആദ്യം അവനോടു മിണ്ടുന്നില്ല. അപ്പോൾ ഹനുമാൻ, "ദേവി എന്നെ വിശ്വസിക്കുന്നില്ലെന്നു തോന്നുന്നു. അവിടത്തെ ആ സംശയം കളയണം; ഇക്ഷ്വാകുകുലദീപമായ രാമനുമായി സഖ്യം ചെയ്തിട്ടുള്ള വാനരരാജാവായ സുഗ്രീവൻ ദേവിയേ അന്വേഷിക്കാൻ കല്പിച്ചയച്ചിട്ടുള്ള ഹനുമാൻ എന്ന വാനരനാണു് ഞാൻ എന്നു പറയുന്നു." "ഇവൻ ആരെങ്കിലും ആയിക്കൊട്ടെ; ഇവൻ എന്റെ ആര്യപുത്രന്റെ പേരു പറയുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ ഇവനോടു സംസാരിക്കാം" എന്നു സീത വിചാരിക്കുന്നു. ഹനുമാൻ ആ സമയത്തു് രാമൻകൊടുത്തയച്ച അദ്ദേഹത്തിന്റെമോതിരം സീതയെ കാണിക്കയും ഉപവാസംകൊണ്ടു രാമന്റെമുഖം വിളറിയും

മെയ് മെലിഞ്ഞും ഇരിക്കുന്നു എന്നും എപ്പോഴും കണ്ണു കളിൽ കണ്ണുനീർ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നും അദ്ദേഹത്തി ന്റെ ആദ്യപൽധൈര്യം മിക്കവാറും നശിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ദേവിയെക്കുറിച്ചുള്ള ചിന്താവ്യാകുലതയാലും ദേവിയുടെ വിരഹംകൊണ്ടുള്ള ദുസ്സഹദുഃഖത്താലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരസൗഭാഗ്യവും ലാവണ്യവും മാഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്നു എന്നും ദേവിയോടു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു.

സീത: "എന്റെ വിയോഗത്താൽ എന്റെ പ്രാണ നാഥനുള്ള വ്യസനത്തേയും വേദനയേയും കുറിച്ച് കേൾ ക്കയാൽ എന്റെ ഹൃദയം സന്തോഷത്തിനും ദുഃഖത്തിനും നടുവിൽ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ആടുന്നു." എന്നു ആത്മഗ തംചെയ്യുന്നു.

അനന്തരം, രാമൻ ബാലിയെ കൊന്നതും, സുഗ്രീവ നേ രാജാവായിവാഴിച്ചതും, സീതാന്വേഷണത്തിനായി വാനരന്മാരെ അയച്ചതും—ആ കഥയെല്ലാം ഹനുമാൻ സീതയേ കേൾപ്പിക്കുന്നു. "പുതിയ സഖികളായ ഒരു മഹ ത്തായ വാനരസൈന്യങ്ങളോടുകൂടി രാമൻ ആ വലിയ വില്ലുംധരിച്ച് ലങ്കയെ ആക്രമിച്ചു രാവണനേ തോല്പിക്കുന്ന തു് നിശ്ചയമാണെന്നുകൂടി അദ്ദേഹം പറയുന്നു." "ഞാൻ സ്വപ്നം കാണുകയാണോ? ഇതു് സത്യം തന്നെയാണോ? ആര്യ, എനിക്കു് ഒരു നിശ്ചയവും വരുന്നില്ല." എന്നു സീതവീണ്ടും പറയുന്നു. ഹനുമാൻ ദേവിക്കു ഉറപ്പുകൊ ടുക്കുന്നു. രാമൻ ദുഃഖപാരവശ്യംകൊണ്ടു് തളർന്നുപോകാ തിരിക്കാൻതക്കവണ്ണം വേണം തന്റെ ദുരവസ്ഥയെപ്പറ്റി അദ്ദേഹത്തിനോടു വിവരിക്കാൻ എന്നു ദേവി ഹനുമാനു നിർദ്ദേശം നൽകുന്നു. ആ ഉദ്യാനത്തെ അതിലുള്ള താമര പ്പൊയ്കകളോടും വിശേഷപ്പെട്ട വൃക്ഷങ്ങളോടുകൂടി തകർത്തു്

താൻ വന്നസംഗതി രാവണനേ അറിയിച്ചു് അവന്റെ അഭിമാനത്തെ ക്ഷതപ്പെടുത്തുമെന്നു് ദേവിയെ ധരിപ്പിച്ചിട്ടു് ഹനുമാൻ പോകുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

മൂന്നാം അങ്കം: ശംഖകർണ്ണൻ എന്നൊരു രാക്ഷസൻ പ്രവേശിച്ചു്, എവിടെ നിന്നോ ഒരു കരങ്ങുവന്നു് അശോകവനിക മുഴുവൻ നശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് രാവണനോടു ബോധിപ്പിക്കുന്നു. "നമ്മുടെമണ്ഡോദരി മഹാരാജ്ഞിപോലും ഒരു പൂവോ ഒരു തളിരോ ഇറുത്തെടുക്കാത്ത ഇന്ദ്രജിത്തിന്റെ പൂങ്കാവനം മുഴുവൻ നശിപ്പിച്ചു കളഞ്ഞിരിക്കുന്നു." എന്നു അവൻ പറയുന്നു. "അതു നശിപ്പിച്ചിട്ടു ചാകാതിരിക്കുന്നതു് ഏതവനാണു്?" എന്നു് രാവണൻ ക്രോധോന്മത്തനായി അവനോടു ചോദിക്കുന്നു. "അതുഒരു മനുഷ്യനല്ല, ഒരു കരങ്ങാണു്" എന്നു് ശംഖകർണ്ണൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. രാവണൻ വെറുപ്പോടെ "ഒരു കരങ്ങെന്നാണോ നീ പറയുന്നതു്! എന്നാൽ നീ വേഗം പോയി അവനേ പിടിച്ചുകെട്ടിക്കൊണ്ടു വരു." എന്നു് അവനോടു് ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. അവൻ പോയി തിരിച്ചുവന്നു്, "മഹാരാജാവേ, ആ വാനരൻ ഒരു വലിയ ബലവാനാണു്. അരയാൽ വൃക്ഷങ്ങളേ അവൻ താമര മൊട്ടുകളെന്നോണം പിഴുതിട്ടിരിക്കുന്നു. അലങ്കാര മണ്ഡപം കൈകൊണ്ടിടിച്ചു പൊടിച്ചിട്ടിരിക്കുന്നു. വള്ളിക്കുടിലുകളെല്ലാം പറിച്ചുകളഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഹുങ്കാരംകൊണ്ടുമാത്രം കാവല്ക്കാരെയെല്ലാം മോഹാലസ്യപ്പെടുത്തിയിട്ടിരിക്കുന്നു. അവനേപിടിക്കാൻ വേണ്ടടത്തോളം രാക്ഷസന്മാരെ കല്പിച്ചയക്കണം" എന്നു രാവണനേ അറിയിക്കുന്നു. അതു കേട്ടു് 'ആ മക്കടത്തിനേ പിടിക്കാൻ'ഒരായിരം രാക്ഷസന്മാരക്കൂടികൊണ്ടുപോകാൻ

രാവണൻ അനുജ്ഞ നൽകുന്നു. ശംഖകൎണ്ണൻ പോയി മട ങ്ങിവന്നു്, വാനരൻ മരങ്ങൾ പിഴുതെടുത്തു് അവകൊണ്ട ടിച്ചു് അടിമകളെയെല്ലാം കൊന്നൊടുക്കിയിരിക്കുന്നതായി അറിയിക്കുന്നു. അവനെ പിടിച്ചു കെട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്ന തിനു് അക്ഷകുമാരനോടു പറയാൻ രാവണൻ അവനു് കല്പനകൊടുക്കുന്നു. ശംഖകൎണ്ണൻ പിന്നെയുംപോയിമടങ്ങി വന്നു് കല്പനകിട്ടാൻ കാത്തിരിക്കാതെ, പഞ്ചസേനാധിപർ അക്ഷകുമാരനോടുകൂടി ഗോപുരത്തിലേയ്ക്കോടിയ അവനെ അനുധാവനം ചെയ്തു എന്നും എന്നാൽ അവൻ ഗോപുര ത്തിൻെറ സ്വൎണ്ണത്തോരണം വലിച്ചെടുത്തടിച്ചു് അവരെ അഞ്ചുപേരേയും അവിടെവച്ചുകൊന്നു എന്നും, കുമാരൻ്റെ കഴുത്തിനു പിടികൂടി കൈ ചുരുട്ടിപ്പിടിച്ചു ഒരിടിയാലെ അദ്ദേഹത്തിനേയും കൊന്നു എന്നും അറിയിക്കുന്നു.

അതു കേട്ടു്, ആ വാനരത്തിനെ പിടിക്കാൻ താൻ തന്നെപോകാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നു എന്നു് രാവണൻ പറ യുന്നു. ഇന്ദ്രജിത്തു കുമാരൻ അതിനെ പിടിക്കാൻ പോയി രിക്കുന്നു എന്നു് ശംഖകൎണ്ണൻ അറിയിക്കുന്നു. അതിൽ പി ന്നെയുള്ള വൎത്തമാനങ്ങളും അറിഞ്ഞു വരാൻ രാവണൻ അവനെ അയക്കുന്നു. അവൻ പോയി തിരിച്ചുവന്നു് ഇന്ദ്ര ജിത്തു് ഘോരമായ യുദ്ധംചെയ്തു് ആ കുരങ്ങിനെ വടം കൊണ്ടു വരിഞ്ഞുകെട്ടിയിരിക്കുന്നു എന്നു് പറയുന്നു. രാവ ണൻ വിഭീഷണനേയും ഹനുമാനേയും തൻെറ മുമ്പിൽ ആനയിക്കാൻ അവനോടു ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. "ദേവന്മാ രും അസുരന്മാരും ചെയ്യാൻ ധൈൎയ്യപ്പെടാത്ത ഒരു കൃത്യം ഈ കുരങ്ങു ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഒരിക്കൽ ഞാൻ കൈലാസ പൎവ്വതം പിടിച്ചുകുലുക്കി ശിവനോടു ഒരു വരം വാങ്ങിച്ചു. പാൎവ്വതിയും നന്ദിയും, ഞാൻ അവരെ അവഗണിച്ചതി നാൽ എന്നെ ശപിച്ചു. ആ ശാപം ഈ കുരങ്ങിൻ്റെ

ആകൃതിയിൽ വന്നിരിക്കുകയാണോ?" എന്നു് അദ്ദേഹം തന്നത്താൻ പറയുന്നു.

സദുപദേശം കേൾക്കാനും സീതയെ തിരിച്ചുകൊടുക്കാനുമുള്ള ബുദ്ധി രാവണനു ഇല്ലാതിരിക്കുന്നല്ലോ എന്നു തന്നത്താൻ മന്ത്രിച്ചുംകൊണ്ടു വിഭീഷണൻ വരുന്നു. വിഭീഷണൻ ഇത്രയും വിഷണ്ഡനായി കാണപ്പെടുന്നതു് എന്താണെന്നു രാവണൻ ചോദിക്കുന്നു. "അത്യഭിമാനികളായ യജമാനന്മാരുടെ ദാസന്മാർ ചിലപ്പോൾ അങ്ങനെയിരിക്കേണ്ടിവരുന്നു." എന്നു വിഭീഷണൻ മറുപടി പറയുന്നു. "അതെല്ലാം മതിയാക്കുക. പോയി ഹനുമാനേ കൊണ്ടുവരുക." എന്നു രാവണൻ ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. ഹനുമാൻ രാവണന്റെ സന്നിധിയിൽ ഹാജരാക്കപ്പെടുന്നു. "ആ ദുഷ്ടൻ എന്നേ പിടിച്ചുകെട്ടി എന്നു വിചാരിക്കുന്നു. അതല്ലാ, രാക്ഷസരാജാവിനേ കാണാനായി എന്നേ ബന്ധിക്കാൻ ഞാൻ സമ്മതിച്ചതാണു്." എന്നു് ഹനുമാൻ മന്ത്രിക്കുന്നു. "നീ ആരാണു്?" എന്നു രാവണൻ ചോദിക്കുന്നു. "ഞാൻ വായുദേവനു് അഞ്ജനാ ദേവിയിലുണ്ടായ പുത്രൻ ഹനുമാനാണു്. രാമൻ എന്നേ ഇവിടെയ്ക്കയച്ചു ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നു. രാമൻ കല്പിച്ചയച്ചിട്ടുള്ളതെന്തെന്നു കേൾക്കുക." എന്നു ഹനുമാൻ പ്രതിവചിക്കുന്നു. "എന്തു! രാമൻ കല്പിച്ചയച്ചതോ? ഈ കുരങ്ങിനെ കൊന്നുകളയട്ടെ." എന്നു രാവണൻ ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. ദൂതൻ അവധ്യനാണെന്നും ഹനുമാൻ ഒരു ദൂതനായതുകൊണ്ടു് കൊന്നുകൂടെന്നും വിഭീഷണൻ ഉപദേശിക്കയും രാമന്റെ സന്ദേശം എന്താണെന്നു് അറിയിക്കാൻ ഹനുമാനു് അനുവാദം കൊടുക്കണമെന്നു് അപേക്ഷിക്കയും ചെയ്യുന്നു. രാവണൻ ആ സന്ദേശം എന്താണെന്നു് പറയാൻ ഹനുമാനോടു ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. "ഇതാണു് സന്ദേശം. നിനക്കു് കിട്ടാവുന്നതിൽ

ഏററവും പ്രബലമായ അഭയസ്ഥാനം നീ പ്രാപിക്കുക; ശിവനെ ശരണം ഗമിക്കുക: അല്ലെങ്കിൽ താഴത്തെ അററത്തുള്ള നരകത്തിൽ പോയൊളിക്കുക. എൻെറ ഈ നല്ല അമ്പുകൾ നിന്നെ അംഗംപ്രതി പിളൎന്നു കാലപുരിക്കു പറഞ്ഞയക്കും" എന്നു ഹനുമാൻ പറയുന്നു. രാവണൻ, "ദിവ്യായുധങ്ങൾകൊണ്ടു ഞാൻ ദേവന്മാരെ തോല്പിച്ചു; ദാനവന്മാരെല്ലാം എന്നെ നമസ്കരിക്കുന്നു. കുബേരനു് ഒന്നുമില്ലാതാക്കി അവൻെറ വിമാനം ഞാൻ പിടിച്ചെടുത്തു. രാമനെപ്പോലെയുള്ള ഒരു വെറും മനുഷ്യൻ എന്നോടു് യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതെങ്ങനെ?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു. ഹനുമാൻ, "അങ്ങു് അത്രയൊക്കെ അത്ഭുതവിക്രമനാണെങ്കിൽ അങ്ങു് മായകൊണ്ടു വഞ്ചിച്ചാകൎഷിച്ചു് രാമനെ അകലെയാക്കിയിട്ടു് സീതയെ മോഷ്ടിച്ചുകൊണ്ടു പോരാതെ അദ്ദേഹത്തിനോടു നേരിട്ടു യുദ്ധംചെയ്തു തോല്പിച്ചു അദ്ദേഹത്തിൻെറ പത്നിയെ കൈക്കലാക്കി കൊണ്ടുപോരാതിരുന്നതു് എന്താണു?" എന്നു മറെറാരു ചോദ്യംകൊണ്ടു ഉത്തരം പറയുന്നു.

വിഭീഷണൻ:—ഹനുമാനേ അങ്ങു പറഞ്ഞതു ശരിയാണു്"

രാവണൻ:—വിഭീഷണ, നീ എൻെറ ശത്രുക്കളുടെ പക്ഷം പിടിക്കുന്നോ?

വിഭീഷണൻ:—"അല്ല, ഒട്ടുമല്ല. എന്നാൽ രാമൻെറ ഭാര്യയെ തിരിയെ അയക്കണം. അങ്ങുമൂലം ഈ കുടുംബം നശിക്കാതിരുന്നു കാണാനാണു് എനിക്കു സന്തോഷം."

രാവണൻ:—വിഭീഷണ, നീ ഭയപ്പെടേണ്ട ആവശ്യമില്ല. നല്ലനീണ്ട 'സടയുള്ള ഒരു സിംഹത്തെ ഒരുമാൻ

കൊന്നിട്ടില്ല. ഒരു ശക്തിയുള്ള ആനയെ ഒരു കുറുക്കൻ അടിച്ചു താഴെയിട്ടിട്ടില്ല.

ഹനുമാൻ:—അങ്ങനെ പറയാതിരിക്കു രാവണ, കൊള്ളരുതാത്ത പിഴച്ച പിശാചേ, നിന്റെ വിധി തീൎച്ചയായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മഹാവീരനും സകലലോകനാഥനും ആയ രാമനേക്കുറിച്ചു് ആവിധം വാക്കുകൾ പറയുന്നതു കൊള്ളാമോ?

തന്നേ പേരുപറഞ്ഞു വിളിച്ചതിനു രാവണൻ തന്റെ പരിജനങ്ങളോടു ആദ്യം ഹനുമാനേ കൊല്ലാൻ പറയുന്നു. പിന്നീടു അതുമാററി ഹനുമാന്റെ വാലിനു തീകൊളുത്തി ലങ്കയ്ക്കു പുറത്തുതള്ളാൻ ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. "രാമ, നിന്റെ ഭാൎയ്യയെ അപഹരിച്ചു ഞാൻ നിന്റെ അഭിമാനത്തെ ഭഞ്ജിച്ചിരിക്കുന്നു. നിനക്കു് ധനുൎവ്വിദ്യ അറിയാമെങ്കിൽ എന്നോടു യുദ്ധംചെയ്ക." എന്നൊരു സന്ദേശം രാമനു് കൊടുക്കാൻ ഹനുമാനോടു പറഞ്ഞയയ്ക്കുന്നു.

ഹനുമാൻ, "രാവണ, നിന്റെ കോട്ടകളും കൊത്തളങ്ങളും കോട്ടവാതിലുകളും ഗോപുരങ്ങളും, നിന്റെ പൂന്തോട്ടങ്ങളും നിന്റെ ലങ്കയും എല്ലാം നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടും നിന്നേ യുദ്ധത്തിൽ തോല്പിക്കയും ചെയ്യും. കണ്ടുകൊൾക." എന്നു പറയുന്നു.

ഹനുമാനേ അവിടെനിന്നു കൊണ്ടുപോകുന്നു. സീതയെ ലങ്കയിൽ വച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു ധൎമ്മവിരുദ്ധവും രാക്ഷസവംശത്തിനു ആപച്ചൂരവും ആകയാൽ സീതയെ രാമനു തിരിച്ചുകൊടുക്കണമെന്നു പിന്നെയും വിഭീഷണൻ രാവണനേ ഉപദേശിക്കുന്നു. സഹോദരസ്നേഹം കൂടാതെ ശത്രുപക്ഷം ചേൎന്നതിനു് രാവണൻ വിഭീഷണനേ നാടുകടത്തുന്നു. രാമന്റെ സവിധത്തിൽ പോകാനും അങ്ങനേ

രാക്ഷസവംശത്തെ സമ്പൂർണ്ണനാശത്തിൽ നിന്നു രക്ഷിക്കാനും അവസരം ലഭിച്ചതിൽ വിഭീഷണൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. "അങ്ങു ക്രോധവും കാമവും വജ്ജിക്കാനും ധമ്മത്തെ ദീക്ഷിക്കാനും സംഗതി വരട്ടെ!" എന്നു് രാവണനോടു പറഞ്ഞിട്ടു് വിഭീഷണൻ പോകുന്നു. രാവണൻ ലങ്കയെ രക്ഷിക്കാൻ വേണ്ടസജ്ജീകരണങ്ങൾ ചെയ്യുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

നാലാമങ്കം: വിഷ്കംഭത്തിൽ സുഗ്രീവന്റെ കഞ്ചുകി പ്രവേശിച്ചു്, ഹനുമാൻ സീതയെ കണ്ടുപിടിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും സൈന്യത്തെ പ്രയാണത്തിനു സന്നദ്ധമാക്കണമെന്നു സുഗ്രീവൻ കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും സേനാപതിയോടു പറയുന്നു. രാമലക്ഷ്മണന്മാരും സുഗ്രീവനും വിഭീഷണനും സമുദ്രതീരത്തു നില്ക്കുന്നതായി അങ്കം ആരംഭിക്കുന്നു. താൻ പവ്വതങ്ങളും, നദികളും, അരണ്യപ്രദേശങ്ങളും കടന്നു് ഒടുക്കം സമുദ്രതീരത്തെത്തിയിരിക്കുന്നു എന്നു് രാമൻ പറയുന്നു:

ലക്ഷ്മണൻ:—ഇതാ ഗോമേദക മോലാപ്പോടുകൂടിയ ഇന്ദ്രനീലമഞ്ചത്തിന്മേൽ നുരകളോടുകൂടിയ കല്ലോലമാലകൾ ചാർത്തി, ആറുകളാകുന്ന ആയിരം കൈകളോടുകൂടി മഹാസമുദ്രം വിഷ്ണു എന്നപോലെ ശയിക്കുന്നു.

രാമൻ:—എന്റെ ശരം തൊടുത്തിരിക്കുന്നു. ഇടയ്ക്കു് ഈ വിസ്താരമുള്ള സമുദ്രമില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ശത്രു ഇതിനു മുൻപു് നശിക്കുമായിരുന്നു.

അപ്പോൾ ലങ്കയിൽനിന്നു പലായനംചെയ്തു വിഭീഷണൻ വരുന്നു. ഹനുമാനു്, ആദ്യം ആളിനെ മനസ്സി

ലാകാതെ, "ഇതാ ഏരിതീയിലേയ്ക്കു് ശലഭമെന്നപോലെ ഇവൻ പാഞ്ഞുവരുന്നു." എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു് പാറകളും മരങ്ങളും മുഷ്ടികളും നഖങ്ങളുംകൊണ്ടു് ഇവനെ ആക്രമിക്കുവാൻ സന്നദ്ധരാവുന്നതിനു് വാനരന്മാരോടു പറയുന്നു. വിഭീഷണന്റെ ഹൃദയം ആശങ്കാകുലമാകുന്നു.

വിഭീഷണൻ: (ആത്മഗതം) "ഞാൻ രാമനു് മുൻകൂട്ടി അറിവുകൊടുത്തിട്ടില്ല. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശത്രുമുഖ്യന്റെ അനുജനുമാണു്. എന്നാൽ അദ്ദേഹം നന്മയുടെ സാരവും എന്റെ ഹൃദയം നിഷ്കപടവും ആണല്ലോ. അതിനാൽ ഈ ശങ്കകളൊന്നും വേണ്ട."

ഹനുമാൻ വിഭീഷണനേകണ്ടു മനസ്സിലാക്കി സ്വാഗതം ചെയ്യുന്നു. വിഭീഷണൻ സന്തുഷ്ടനായി, ഹനുമാനേ രാമന്റെ സന്നിധിയിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുന്നു. ഹനുമാൻ രാമന്റെ അടുക്കൽചെന്നു്, "മഹാരാജാവേ ഇതു് ശിഷ്ടനായ വിഭീഷണനാണു്. അവിടുന്നു് കാരണമായി അദ്ദേഹത്തിനേ രാവണൻ നാടുകടത്തിയിരിക്കയാണു്." എന്നു് അറിയിക്കുന്നു. വിഭീഷണനെ ഉപചരിച്ചുകൊണ്ടു വരുന്നതിനു രാമൻ ലക്ഷ്മണനേ അയക്കുന്നു. രാക്ഷസന്മാർ മഹാസൂത്രശാലികളാണെന്നും വിഭീഷണനുമായി സ്നേഹം കൈക്കൊള്ളുന്നതു് നല്ലവണ്ണം ആലോചിച്ചിട്ടുവേണമെന്നും സുഗ്രീവൻ രാമനു് കരുതൽ ഉപദേശിക്കുന്നു. വിഭീഷണൻ തങ്ങളെപ്പോലെതന്നെ ഒരു രാമഭക്തനാണെന്നും ലങ്കയിൽ വച്ചുതന്നെ അദ്ദേഹം രാവണനേ മറുത്തു നില്ക്കുന്നതു് താൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടെന്നും ഹനുമാൻ രാമനു് ഉറപ്പുനൽകുന്നു. അതിനുശേഷം രാമൻ വിഭീഷണനേ അകത്തു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ ലക്ഷ്മണനെ നിയോഗിക്കുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ അദ്ദേഹത്തിനേ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരുകയും അദ്ദേഹം രാമനേ

അഭിവാദ്യം ചെയ്തു് രാമന്റെ രക്ഷയെ അഭ്യർത്ഥിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. "വിഭീഷണ, ഇന്നു മുതൽ അങ്ങു എന്റെ വാക്കാൽ ലങ്കേശ്വരനായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു." എന്നു രാമൻ വിഭീഷണനോടു പറയുന്നു.

സമുദ്രം കടക്കുന്നതിനുള്ള മാർഗ്ഗം രാമൻ വിഭീഷണനുമായി ആലോചിക്കുന്നു. "കടൽ വഴിതന്നില്ലെങ്കിൽ അവിടത്തെ ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളിൽ ഒന്നു കടലിനെ ലക്ഷ്യമാക്കി അയയ്ക്കുക." എന്നു വിഭീഷണൻ ഉപദേശിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം അതു സമ്മതിച്ചു, ഉടനേതന്നെ എണീച്ചുനിന്നു് കോപത്തോടുകൂടി താൻ ശരം പ്രയോഗിച്ചു്, വെള്ളം എല്ലാം വററിച്ചു്, ധാതുക്കളും ചളിയും ഉപ്പും വരട്ടി കട്ടിയാക്കി മത്സ്യങ്ങൾക്കു് മരണം വരുത്തി, തിരകളുടെ അലറൽ നിർത്തി, ശരിയാക്കുന്നതാണെന്നു് രാമൻ സമുദ്രത്തെ ഭയപ്പെടുത്തുന്നു. ഉടനേ വരുണൻ പ്രവേശിച്ചു അഭയം അർത്ഥിക്കുന്നു. കരിംകുവളപ്പൂവുപോലെ നീലിച്ച ശരീരത്തോടും, ചെമ്പു്പോലെ ചുമന്നു കണ്ണുകളോടും രത്നഖചിതമായ കിരീടത്തോടും കൂടിയ വരുണൻ സംഭ്രമത്തോടുകൂടി, തന്റെ കാര്യസാദ്ധ്യത്തിനായി മനുഷ്യരൂപം പൂണ്ടവതരിച്ച നാരായണനു് ഞാൻ അപരാധിയായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു, സർവ്വത്തിനും നിദാനമായ ഭഗവാൻ എന്തോ ചില കാര്യനിർവ്വഹണത്തിനായി അവതരിച്ചിരിക്കയാണു്, എന്നു് തന്നത്താൻ പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു രാമനേ നമസ്കരിച്ചിട്ടു്, മൂന്നുലോകത്തിനും കാരണഭൂതനായുള്ളോവേ, ഭഗവാൻ നാരായണ, ഞാൻ അവിടെയ്ക്കു എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതു്?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

ഞങ്ങൾക്കു ലങ്കയിലേയ്ക്കു കടക്കുന്നതിനു് ഒരു വഴി തരണം." എന്നു രാമൻ പറയുന്നു. വരുണൻ സമുദ്രത്തിലെ

വെള്ളം രണ്ടു വശത്തേയ്ക്കും ഒഴിച്ചു നിൎത്തി വഴികൊടുക്കുന്നു. കടൽ രണ്ടായി ഖണ്ഡിക്കപ്പെട്ടപോലെ കാണപ്പെടുകയും രാമൻ അതിലെ തന്റെ സൈന്യത്തോടുകൂടി കടക്കയും ചെയ്യുന്നു. രാമൻ ലങ്കയെ ഒരു ഏകാഗ്രവീക്ഷണം ചെയ്തിട്ടു സുവേലപൎവ്വതത്തിൽ സേനാനിവേശംചെയ്യുന്നു. അമരക്കാരന്റെ തെററിനാൽ കപ്പലെന്നപോലെ രാവണന്റെ തെററിനാൽ ഈ മഹാനഗരം നശിക്കാൻ പോകയാണല്ലോ എന്നു രാമൻ പറയുന്നു.

ചാരവൃത്തിചെയ്യവേ പിടിക്കപ്പെട്ട രണ്ടു വാനരന്മാരെയുംകൊണ്ടു നീലൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. "ഞങ്ങൾ ഹാജർ വിളിച്ചപ്പോൾ എവിടെ നിന്നോ ആരും കാണാതെ വന്ന ഈ രണ്ടുപേരേ ഞങ്ങൾ കണ്ടുപിടിച്ചു." എന്നു് നീലൻ പറയുന്നു. അവർ രാവണന്റെ രണ്ടു വിശ്വസ്തമന്ത്രിമാരായ ശുകനും സാരണനുമാണെന്നു വിഭീഷണൻ പറയുന്നു. രാക്ഷസവംശത്തിന്റെ നാശം നിൎണ്ണയപ്പെട്ടതിനാൽ തങ്ങൾ രാമനേ ശരണം പ്രാപിച്ചിരിക്കയാണെന്നു അവർ സമാധാനം പറയുന്നു. അവർ ഒരിക്കലും രാവണനേ ഉപേക്ഷിക്കുന്നവരല്ലെന്നും ശിക്ഷാൎഹന്മാരാണെന്നും വിഭീഷണൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. രാമൻ അവരെ അവജ്ഞാപൂൎവ്വം നോക്കിയിട്ടു്, "ഇവരെ ശിക്ഷിക്കുന്നതുകൊണ്ടു നമുക്കു വിജയം കിട്ടുകയൊ രാവണൻ നശിക്കയോ ചെയ്യുന്നില്ല എന്നു് സ്വാഭിപ്രായം പറയുകയും അവരെ വിട്ടയയ്ക്കാൻ ആജ്ഞാപിക്കയും ചെയ്യുന്നു." "ഇവരെ നമ്മുടെ പാളയം മുഴുവൻ കാണിച്ചിട്ടുവേണം വിടാൻ." എന്നു ലക്ഷ്മണൻ പറയുകയും ലക്ഷ്മണൻ പറഞ്ഞതു് ശരിയാണെന്നും അവരെ പാളയം മുഴുവൻ കാണിച്ചിട്ടു വിട്ടയച്ചേക്കണമെന്നും രാമൻ നീലനു് വരുതി കൊടുക്കയും ചെയ്യുന്നു.

നീലൻ അപ്രകാരം ചെയ്തിട്ട് അവരെ സ്വതന്ത്രരാക്കി വിട്ടയയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

"സീതയെ അപഹരിച്ച ഭവാൻ രാവണന്റെ തലയിൽ ഒരു യുദ്ധം വലിച്ചുകയററിയിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ഇതാ ഭവാനോടു യുദ്ധംചെയ്യാൻ വന്നിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഭവാനെ നേരിട്ടു കാണുന്നില്ല." എന്നൊരു സന്ദേശം രാമൻ ശുകസാരണന്മാർ മുഖേന രാവണനയക്കുന്നു. രാമൻ തന്റെ സൈന്യത്തെ പരിശോധിക്കുന്നു. അപ്പോൾ സൂര്യൻ അസ്തമിക്കാറായി. "ഇതാ സൂര്യൻ ഒരാനയുടെ നെററിപ്പടത്തിന്മേലുള്ള ഒരു പൊൻകുമിളപോലെ ചെമന്ന നിറത്തിൽ ശോഭിക്കുന്നു." എന്നു രാമൻ പറയുന്നു.

നാലാം അങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം വിഷ്കംഭത്തിൽ സകലയുദ്ധവീരന്മാരും കുംഭകർണ്ണനും ഇന്ദ്രജിത്തും കൂടി നശിച്ചിട്ടും രാവണനു് സീതയെ വിട്ടയയ്ക്കാൻ മനസ്സുവരാത്തതിൽ കഞ്ചുകിയുടെ നൈരാശ്യത്തെ വിവരിക്കുന്നു. "രാക്ഷസവംശത്തിന്റെ അഭ്യുദയം അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ ജീവൻ തന്നെ ആപത്തിൽപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. എന്നിട്ടും സീതയെ കൊടുത്തു അനുരഞ്ജനത്തിനു ഒരുങ്ങുന്നില്ല. രാമൻ ആപത്തുനിറഞ്ഞ സമുദ്രം തരണം ചെയ്തുവന്നിരിക്കുന്നു. മഹാരാജാവു് ഒഴികെ നമ്മുടെ സൈന്യത്തിലെ എണ്ണപ്പെട്ട സകലയോദ്ധാക്കളേയും അദ്ദേഹം കൊന്നിരിക്കുന്നു. എന്നാലും കാമത്താൽ പ്രേരിതനായി വീരമാനിത്വംകൊണ്ടു അദ്ദേഹം തന്റെ മന്ത്രിമാരുടെ ഉപദേശത്തെ ഗണിക്കാതെ. മരണംവരെ യുദ്ധം ചെയ്യാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കയാണു്." എന്നു് അയാൾ പറയുന്നു. യഥാർത്ഥങ്ങളാണെന്നു

തോന്നത്തക്കവണ്ണം രാമലക്ഷ്മണന്മാരുടെ തലകൾ കൃത്രിമമായി നിമ്മിച്ചു് രാവണനു് കൊണ്ടുചെന്നുകൊടുക്കാൻ അയാൾ വിദ്യുജ്ജിഹ്വനോടു പറയുന്നു.

സീത ചുററും രാക്ഷസിമാരും ആയി ഇരിക്കുന്ന ഒരു രംഗംകൊണ്ടു് അങ്കം ആരംഭിക്കുന്നു. "എന്റെ ഭത്താവു് ഇവിടെ വന്നുചേൎന്നതിനു് ശേഷം എൻെറ ഹൃദയം ആഹ്ലാദം പൂണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇന്നു് എന്തുകൊണ്ടോ എൻെറ ഹൃദയം പതറുന്നു. എല്ലാം മംഗലമായിഭവിക്കാൻ ഈശ്വരന്മാർ അനുഗ്രഹിക്കട്ടെ" എന്നു ദേവി മനസ്സുകൊണ്ടു പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു. അപ്പോൾ രാവണൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ഭാഗ്യലക്ഷ്മി അവിടംവിട്ടു പോകുന്നതുകാണുന്നു. പോകരുതെന്നു അദ്ദേഹം അപേക്ഷിക്കുന്നു. ദേവി അവിടെ വസിക്കയില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ രാവണൻ താൻ രാമനേ തോല്പിച്ചതിൽപിന്നെ പിടിച്ചു തിരിച്ചുകൊണ്ടുവരുമെന്നു ദേവിയെ ഭയപ്പെടുത്തുന്നു. അതിനുശേഷം സീതയെ പ്രലോഭിപ്പിക്കാനായി ദേവി ഇരിക്കുന്നിടത്തേക്കു പോകുന്നു. അദ്ദേഹം സീതയുടെ മുഖം കണ്ടിട്ടു: "എൻെറ കണ്ണുകൾ നിദ്രയെ മറന്നിരിക്കുന്നു. ഇവളുടെ പരിരംഭണസുഖത്തിനുള്ള മോഹത്താൽ എന്റെ ശരീരംകൃശമായിരിക്കുന്നു! വിളത്തിരിക്കുന്നു. കഷ്ടം! കഷ്ടം! പാവപ്പെട്ട രാവണ, നിൻെറ സൈന്യം ഒരിക്കൽ ത്രിലോകങ്ങളെ എല്ലാം ജയിച്ചു കീഴടക്കി. ഇപ്പോൾ നീ തന്നെ തോല്പിച്ചു കീഴടക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു!" എന്നു് തന്നത്താൻ പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു" സീതയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നിട്ടു: "പങ്കജാക്ഷി, സീതേ, എൻെറ ഹൃദയവല്ലഭേ, ഭവതി. ആ മൎത്ത്യനുമായുള്ള രതി ത്യജിക്കൂ. ഞാൻ ഇന്നുതന്നെ രാമനേ ലക്ഷ്മണനോടുകൂടി കൊല്ലുന്നുണ്ടു്" എന്നു രാവണൻ പറയുന്നു.

അതുകേട്ട സീത "മന്ദരപർവ്വതത്തെ കൈയ്യിൽ എടുത്തു തുലയ്ക്കു നിൽക്കാൻ കൊതിക്കുന്ന ഇവൻ എത്ര മൂഢനാണു്" എന്നു പറയുന്നു.

അപ്പോൾ വിദ്യുജ്ജിഹ്വൻ പ്രവേശിച്ച് "നമ്മുടെ രാജകുമാരൻ യുദ്ധത്തിൽ കൊന്ന ആ രണ്ടു മനുഷ്യരുടേയും തലകൾ ഇതാ അവിടുത്തെ പ്രീതിക്കായി കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു" എന്നു് രാവണനോടു പറയുന്നു. രാവണൻ അവ സീതയെ കാണിക്കയും സീത മൂർച്ഛിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ദേവിക്കു് ബോധം വീണപ്പോൾ രാവണൻ ദേവിക്കു് മരിച്ചുപോയ രാമനോടുണ്ടായിരുന്ന പ്രണയം തന്നിലേക്കു പകരാൻ ദേവിയോടു അർത്ഥിക്കുന്നു. സീത ഒരു സമാധിയിലെന്നപോലെ രാമൻെറ തലയേനോക്കിക്കൊണ്ടു് "അയ്യോ, ആര്യപുത്ര, ഞാൻ തീരെ സ്നേഹമില്ലാത്തവളാണു്. ഹതഭാഗ്യയാണിവൾ, തീരെ മാറിപ്പോയവിധമുള്ള കണ്ണുകളോടുകൂടിയ അവിടുത്തെ മുഖകമലത്തെ ഞാൻ ഇങ്ങനെ ജാഡ്യത്തോടുകൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നല്ലോ. അയ്യോ! എൻെറ പ്രാണനാഥ, എന്നെ ഈ സങ്കടസമുദ്രത്തിൽ തള്ളിയിട്ടുംവെച്ചു് അങ്ങു് എവിടെപ്പോയി? ഞാൻ അവിടത്തെ ഉത്തമാർദ്ധമായിരുന്നിട്ടും മരിക്കുന്നില്ല. അവിടത്തെ മരണവൃത്താന്തം വ്യാജമായിരിക്കുമോ?" എന്നു നിലവിളിക്കുന്നു. പിന്നെ രാവണനെ നോക്കി, "ഭവാൻ എൻെറ ഭർത്താവിനെകൊന്നു. അദ്ദേഹത്തിനെ കൊന്നതു് ഏതു വാളുകൊണ്ടാണോ ആ വാളുകൊണ്ടുതന്നെ എന്നേയും കൊല്ലു;" എന്നുപറയുന്നു. "നിൻെറ നിന്ദ്യനായ ഭർത്താവിനെ ലക്ഷ്മണനോടുകൂടികൊന്നിരിക്കുന്നു. നിന്നെ ഇനി ആരുവന്നു വീണ്ടുകൊണ്ടുപോകും?" എന്നു രാവണൻ ചോദിക്കുന്നു. പെട്ടെന്നു് അപ്പോൾ ഒരു രാക്ഷസൻ പ്രവേശിച്ചു് "രാമൻ, രാമൻ," എന്നു

ബദ്ധപ്പെട്ടു വിളിച്ചു പറയുന്നു. രാവണൻ കോപത്തോടെ, "ആ മനുഷ്യപ്പുഴ എന്തുചെയ്തു? പറയൂ" എന്നു അവനോടു് അന്വേഷിക്കുന്നു. "രാമൻ ഇന്ദ്രജിത്തിനെ കൊന്നിരിക്കുന്നു" എന്നു് അവൻ അറിയിക്കുന്നു. രാവണൻ, "എന്തു്! ഇന്ദ്രനേയും ദേവന്മാരെ എല്ലാവരെയും ജയിച്ച ഇന്ദ്രജിത്തിനേ ഒരു വെറും മർത്ത്യൻ കൊന്നോ!" എന്നു നിലവിളിച്ചു മോഹിക്കുന്നു. ബോധംവീണപ്പോൾ, കഷ്ടമേ എന്റെ ഓമനമകനേ, ആയുധവിദ്യയിൽ അത്രത്തോളം സമർത്ഥനും ലോകത്തെയെല്ലാം ഭയപ്പെടുത്തുന്നവനും ഇന്ദ്രനെ ജയിച്ചവനും നിന്റെ അച്ഛനമ്മമാരുടെ കണ്ണിനു് കർപ്പൂരവും യുദ്ധത്തിൽ ഭയമെന്നതറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത വീരനും ആയവത്സ, നീ എന്നേ വിട്ടേച്ചു പോയല്ലോ. എന്നു് ആക്രോശിച്ചു പിന്നെയും മൂർച്ഛിക്കുന്നു.

പിന്നെയും മൂർച്ഛയിൽനിന്നുണന്നു്, "ഈ ദുർഭാഗ്യങ്ങൾക്കെല്ലാം കാരണഭൂതയായ സീത എനിക്കെന്തിനാണു്. ഞാൻ ജയിച്ചടക്കിയ ഈ മൂന്നു ലോകങ്ങളും ഇനി എനിക്കെന്തിനാണു്? രാവണൻ പിന്നെയും ഇതാ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു. അഹോ ദുഃഖദേവതെ," എന്നു കരയുന്നു.

അനന്തരം രാവണൻ ഒരു ദൂതനേ അയച്ചു, രാമൻ തന്റെ സൈന്യത്തോടുകൂടി ലങ്കയേ തീവച്ചു നശിപ്പിക്കുന്നതിനായി മുമ്പോട്ടുകടക്കുന്നവിവരം ഗ്രഹിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം കോപാന്ധനായി വാളൂരിപ്പിടിച്ചുംകൊണ്ടു് "എവിടെ അവൻ? എവിടെ അവൻ?" എന്നു് വിളിച്ചു ചോദിക്കുന്നു. ഉടനേ അദ്ദേഹം സീതയെ കൊല്ലാൻ വിചാരിക്കുന്നു. "ഇവൾ നിമിത്തം എന്റെ സഹോദരന്മാരും പുത്രന്മാരും ബന്ധുജനങ്ങളും എല്ലാം കൊല്ലപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ ശത്രുതയുടെ അധിവാസമായ ഇവളുടെ ഹൃദയം

പിളൎന്നു ഇവളുടെ കുടൽമാല വലിച്ചെടുത്തു എന്റെ കഴുത്തിൽ കെട്ടാം." എന്നു ആക്രോശിച്ചുകൊണ്ടു സീതയുടെ നേരെ അടുക്കുന്നു. അപ്പോൾ ഒരു രാക്ഷസൻ, വെറുതെയുള്ള പേപ്പിടിക്കുട്ടാനുള്ള അവസരമല്ല ഇതു്. സ്ത്രീവധം ധൎമ്മവുമല്ല." എന്നു പറയുന്നു. അതുകേട്ടടങ്ങി അദ്ദേഹം, തന്റെ ശരം ഉടനെ തന്നെ രാമന്റെ നെഞ്ചുതുളയ്ക്കുന്നതാണു് എന്നു് സീതയോടു പറഞ്ഞിട്ടു്, തന്റെ രഥത്തിൽ കയറി രാമനോടു യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെടുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

ആറാമങ്കം: വിഷ്കംഭം, മൂന്നു വിദ്യാധരന്മാർ പ്രവേശിച്ചു് രാമന്റെ വാനരസേനയും രാവണന്റെ രാക്ഷസസേനയും തമ്മിലും രാമനും രാവണനും തമ്മിലും നടക്കുന്ന യുദ്ധത്തെ വൎണ്ണിക്കുന്നു. വാനരന്മാർ വാലുകളും ചെവികളും കിളൎത്തിപിടിച്ചു് കല്ലുകളും മരങ്ങളും എറിഞ്ഞുംകൊണ്ടു് മുമ്പോട്ടെത്തു് കൈകൾചുരുട്ടിപ്പിടിച്ചിടിച്ചു രാക്ഷസരുടെ തലകൾ തച്ചിച്ചതയ്ക്കുന്നു. രാക്ഷസന്മാർ ചുണ്ടുകൾ കടിച്ചും, കണ്ണുകൾ തുറിച്ചും വായകൾ പൊളിച്ചും നീണ്ടു വളഞ്ഞ ദംഷ്ട്രകൾ കാട്ടിയും ഭയങ്കരമുഖങ്ങളോടെ വാളുമേന്തി വാനരന്മാരോടു പൊരുതുന്നു. രാവണൻ കാലദണ്ഡം പോലെയുള്ള തന്റെ കുന്തമെടുത്തു ചാട്ടുന്നു. രാമൻ അതു എയ്തുമുറിക്കുന്നു. രാവണൻ രാമന്റെമേൽ ശരമാരിചൊരിയുന്നു എന്നാൽ ആ ശരങ്ങൾ ഒരു കാളയുടെ പുറത്തുമഴത്തുള്ളികൾ എന്നപോലെ രാമന്റെമേൽ വീഴുന്നതല്ലാതെ ഒരു ഉപദ്രവവും ചെയ്യുന്നില്ല. രാവണൻ അപ്പോൾ ഒരു തേരിൽക്കേറി നിലത്തുനിന്നു യുദ്ധം ചെയ്യുന്ന രാമനോടടുക്കുന്നു. അതുകണ്ടു് ഇന്ദ്രൻ അദ്ദേഹത്തിനു തന്റെ തേരയച്ചുകൊടുക്കുന്നു. രാമൻ അതിൽകയറുന്നു. രണ്ടു സൂൎയ്യന്മാർ

ആകാശത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നതുപോലെ ആ രണ്ടു തേരുകളും യുദ്ധമുറയിൽ പടക്കളത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നു. ഒടുക്കം രാമൻ ബ്രഹ്മാസ്ത്രം പ്രയോഗിക്കുന്നു. അതു രാവണനെ കൊന്നിട്ടു രാമൻെറ കൈയിൽ തിരിച്ചു വരുന്നു.

തൻെറ വിജയത്തേയും തൻെറ ശപഥത്തേ സഫലമായി നിർവ്വഹിച്ചതിനേയും കുറിച്ചുള്ള രാമൻെറ പ്രഖ്യാപനംകൊണ്ടും വിഭീഷണൻ ലങ്കേശ്വരനായതു സംബന്ധിച്ചുള്ള വിളംബരംകൊണ്ടും അങ്കം ആരംഭിക്കുന്നു. അനന്തരം, രാമനെ കാണാൻ സീതവരുന്നു എന്നു് ലക്ഷ്മണൻ രാമനോടു പറയുന്നു. അവൾക്കു് സംഭവിച്ച ദുർഭാഗ്യങ്ങളുടേയും ശത്രുവിൻെറ രാജധാനിയിലെ വാസത്തിന്റെയും ഓർമ്മകൾ എൻെറ കോപത്തേ പ്രകടമാക്കിയേക്കാമെന്നു രാമൻ ലക്ഷ്മണനോടു പറയുന്നു. അപ്പോൾ വിഭീഷണൻ പ്രവേശിച്ചു് സീതാദേവി രാമദേവനേ കാണ്മാൻ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു അറിയിക്കുന്നു. രാക്ഷസരാജധാനിയിലെ വാസത്താൽ ദോഷപ്പെട്ടു് ഇക്ഷ്വാകുവംശത്തിനു ഒരു കളങ്കമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന അവളെവെളിയിൽ നിർത്താൻ രാമൻ വിഭീഷണനോടു പറയുന്നു. "എൻെറ വംശത്തിൻെറയും അന്തസ്സിൻെറയും രക്ഷയ്ക്കു് ഞാൻ എൻെറ വികാരങ്ങളേയും തത്ര ഭവതിയെ കാണാനുള്ള ആകാംക്ഷയേയും നിയന്ത്രിക്കേണ്ടതുണ്ടു്." എന്നുകൂടി അദ്ദേഹം പറയുന്നു. വിഭീഷണൻ അവിടുന്നു പ്രസാദിക്കണം......"

രാമൻ: "ആ വിഷയം അവസാനിപ്പിക്കൂ. എന്നേ ഇതിലധികം ശല്യപ്പെടുത്തരുതു്." എന്നു് വിഭീഷണനോടു പറയുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ പ്രവേശിച്ചു് ദേവി അഗ്നിപ്രവേശം ചെയ്യാൻ രാമൻെറ അനുവാദം കാത്തു നില്ക്കുന്നു എന്നു രാമനേ അറിയിക്കുന്നു. രാമൻ സമ്മതം മൂളുന്നു.

ജ്യേഷ്ഠന്റെ കല്പന അനുസരിച്ചു ദേവിക്കു അഗ്നി കുണ്ഡം സജ്ജമാക്കിക്കൊടുക്കേണ്ട ധർമ്മവും അസന്ദിഗ്ദ്ധ സുചരിത്രയായ ജ്യേഷ്ഠത്തിയോടുള്ള ഭക്തിയും ലക്ഷ്മണന്റെ ഹൃദയത്തെ അങ്ങോട്ടു മിങ്ങോട്ടും പിടിച്ചു വലിക്കുന്നു. കുമാരൻ ഹനുമാന്റെ അടുക്കൽചെന്നു്, "എന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ കല്പന അതാണു്. അങ്ങേയ്ക്കതു ചെയ്യാൻ ഉൾക്കരുത്തുണ്ടെങ്കിൽ അതു ചെയ്യൂ." എന്നു പറയുന്നു. അതിനെക്കുറിച്ചു ഭവാനെന്തുപറയുന്നു എന്നു് ഹനുമാൻ ചോദിക്കുന്നു. "ഞാനോ ഭവാനോ പറയുന്നതു ഇവിടെ കാര്യകാരി അല്ല. ജ്യേഷ്ഠന്റെ കല്പന നടത്തുക മാത്രമാണു് നമുക്കു ചെയ്യാനുള്ളതു്". എന്നു ലക്ഷ്മണൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. ഹനുമാൻ അഗ്നികുണ്ഡം ഉണ്ടാക്കാൻ പോകുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ, "ആര്യ, ഭവാന്റെ ആ ശ്രമങ്ങളെല്ലാം നിഷ്ഫലമാകുന്നു. ഇതാ അവിടുന്നു രക്ഷിച്ച സീതാദേവി, ഒരു അരയന്നം താമരപ്പൊയ്കയിലേയ്ക്കിറങ്ങുന്നതുപോലെ അത്ര ചാഞ്ചല്യം കൂടാതെയും അത്ര സ്വാഭാവികമായും അഗ്നിപ്രവേശം ചെയ്യുന്നു. "എന്നു് രാമനോടു പറയുന്നു. അതു തടുക്കാൻ രാമൻ അനുജനോടു പറയുന്നു." "അതിനുള്ള സമയം അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നു." എന്നു ലക്ഷ്മണൻ പറയുന്നു തീയിൽ ചാടിയതിനാൽ യാതൊരു ക്ഷതവും പററാതിരിക്കുന്ന സീതയെ ഹനുമാനും സുഗ്രീവനും നോക്കിനില്ക്കുന്നു. അഗ്നിദേവൻ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരുന്ന സീതയെകണ്ടു് ഹനുമാൻ. ഒരു സുവർണ്ണമാലപോലെ അധികം കാന്തിപൂണ്ടു് ദേവി അഗ്നിജ്ജ്വാലയിൽ നിന്നു പുറത്തു വന്നിരിക്കുന്നു. "എന്നു് വിളിച്ചു പറയുന്നു. സീതയെ നയിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നതു ആരാണെന്നു് സുഗ്രീവൻ വിസ്മയിക്കുന്നു."

അഗ്നിദേവൻ പ്രവേശിച്ചു രാമനേ ശ്രീ നാരായണനായി അഭിവാദനം ചെയ്കയും, "സീതാദേവി പാപരഹിതയും, പരിശുദ്ധയും, സവ്വവന്ദ്യയും ആകുന്നു. ഈ ജനകപുത്രി, ഭവാനേ അനുസരിച്ചു മനുഷ്യശരീരമെടുത്ത ഭവാനേ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ശ്രീ മഹാലക്ഷ്മിയത്രെ." എന്നു പറഞ്ഞു സീതാദേവിയെ രാമനു് പ്രദാനം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു. രാമൻ ഒഴികെ മറെറല്ലാവരും ആ അത്ഭുതസംഭവം കണ്ടാശ്ചയ്യപ്പെടുന്നു. "വൈദേഹി പരിശുദ്ധയാണെന്നു് എനിക്കു് അപ്പോഴെ അറിയാം. ആയിരം നാവുകളുള്ള ലോകത്തിൻെറ ബോദ്ധ്യത്തിനായിട്ടാണു് ഞാൻ അതു ചെയ്തതു്" എന്നു അദ്ദേഹം അവരോടു പറയുന്നു.

ദിവ്യഗന്ധവ്വന്മാർ പ്രവേശിച്ചു, ശ്രീരാമനെ സ്തുതിച്ചു ഗാനം ചെയ്യുന്നു. "മൂന്നുലോകത്തിനും കാരണഭൂതനായ ഭഗവാൻ നാരായണനു നമസ്കാരം! ബ്രഹ്മാവു് അവിടത്തെ ഹൃദയവും രുദ്രൻ അവിടത്തേ ക്രോധവും ആദിത്യചന്ദ്രന്മാർ അവിടത്തേ നേത്രങ്ങളും സരസ്വതി അവിടത്തെ ജിഹ്വയും ആകുന്നു. അല്ലയോ ഭഗവാനേ ബ്രഹ്മാവും ഇന്ദ്രനും ദേവന്മാരും എല്ലാം ഉൾപ്പെട്ട എല്ലാലോകങ്ങളേയും സൃഷ്ടിച്ചതു് അവിടുന്നാകുന്നു. സീത ലക്ഷ്മീദേവിയും അവിടുന്നു വിഷ്ണുവും ആകുന്നു. ദേവിയേ സ്വീകരിച്ചാലും.

"ഈ ഭൂമി സമുദ്രത്തിൽ താണുപോയപ്പോൾ അവിടുന്നു് വരാഹമായി അവതരിച്ചു അതുപൊക്കി; അവിടുന്നു മൂന്നടിവച്ചു മൂന്നുലോകത്തേയും അളന്നു. ഇന്നു് രാമാവതാരംപൂണ്ടു് രാവണനേ കൊന്നു് ദേവന്മാക്കു് അവർ മുമ്പെങ്ങും അനുഭവിച്ചിട്ടില്ലാത്തവിധം രക്ഷ നൽകിയിരിക്കുന്നു."

അനന്തരം അഗ്നിദേവൻ രാമനേ രാജാവായി അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നു. "മഹാരാജാവു് ജയിച്ചാലും, നമ്മുടെ

സ്വാമി ജയിച്ചാലും, ഭദ്രമുഖൻ ജയിച്ചാലും, രാവണാന്തകൻ ജയിച്ചാലും," എന്നുള്ള വിജയാശംസകൾ മുഴങ്ങുന്നു. വിഭീഷണൻ ലക്ഷ്മണൻ തുടങ്ങിയുള്ളവർ രാമനേയും സീതയേയും ഒരുമിച്ചിരുത്തി കിരീടം ചൂടിക്കുന്നതു കാണുന്നു. "പ്രിയ ലക്ഷ്മണ, മഹാരാജാവു് എന്നെ സിംഹാസനത്തിന്മേൽ അധിരോഹിപ്പിക്കയും എന്റെ കൈയ്യിന്മേൽ കാപ്പുകെട്ടിക്കയും ചെയ്തു. എന്നാൽ എന്റെ അമ്മയെ പ്രസാദിപ്പിക്കാനായി കിരീടധാരണം നിൎത്തിവെയ്ക്കേണ്ടി വന്നു; അവിടുന്നു എല്ലാവരും പോകുന്ന വഴിയ്ക്കു് പോയി എങ്കിലും, ഇന്നു സുഖപൂൎണ്ണവും സംതൃപ്തവുമായ ഹൃദയത്തോടുകൂടി ആ എന്റെ അച്ഛൻതന്നെ വന്നു എന്റെ പട്ടാഭിഷേകം നടത്തിയിരിക്കുന്നു." എന്നു് രാമൻ ലക്ഷ്മണനോടു പറയുന്നു. "ഇന്ദ്രനിയോഗം അനുസരിച്ചു് ഭരതശത്രുഘ്നന്മാരാൽ നീതരായി പൗരജനങ്ങൾ ഭവാനേ കാണാൻ വന്നിരിക്കുന്നു" എന്നു് അഗ്നിദേവൻ രാമനോടു പറയുന്നു. രാമൻ അതുകേട്ടു് ആഹ്ലാദിക്കുന്നു. അനന്തരം ഇന്ദ്രാദി ദേവന്മാരുടെ ആശീൎവ്വാദം അഗ്നിദേവൻ രാമനു നൽകുന്നു. രാമൻ ദേവന്മാൎക്കു പ്രത്യാശീൎവ്വാദം നൽകുന്നു.

ആറാമങ്കവും നാടകവും അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൩

പഞ്ചരാത്രം

അഞ്ചുരാത്രികൾ: ഇതു് മൂന്നങ്കത്തിലുള്ള ഒരു നാടകമാകുന്നു. ഒന്നാമങ്കം വിഷ്കംഭം. മൂന്നു ബ്രാഹ്മണർ പ്രവേശിച്ചു് കുരുരാജാവായ ദുര്യ്യോധനൻ തന്റെ സാമന്തരാജാക്കന്മാരാൽ നിഷേവിതനായി ഒരു വലിയ യാഗം നടത്തുന്നതിനേക്കുറിച്ചും അതിന്റെ ആഡംബരത്തേയും മാഹാത്മ്യത്തേയും കുറിച്ചും പ്രതിപാദിക്കുന്നു. "ബ്രാഹ്മണസദ്യ എത്ര കേങ്കേമമായിരിക്കുന്നു; ദാനങ്ങൾ എത്ര ഉദാരങ്ങളായിരിക്കുന്നു; രാജാവിന്റെ ബ്രാഹ്മണ ഭക്തി എത്ര മഹത്തരമായിരിക്കുന്നു; അന്തരീക്ഷം എത്ര ആദ്ധ്യാത്മിക പ്രസരത്തോടുകൂടിയതായിരിക്കുന്നു; വ്യാഘ്രങ്ങൾ ഹരിണങ്ങളെപ്പോലെ ഇണക്കമുള്ളവയായിരിക്കുന്നു; സിംഹങ്ങൾ ശാന്തശീലരായിഭവിച്ചിരിക്കുന്നു; പക്ഷികളും പശുക്കളും സംതൃപ്തങ്ങളായിരിക്കുന്നു; ഭൂമി, ദേവന്മാക്കു് വാസയോഗ്യമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഈ ബ്രാഹ്മണർ, വെറുപ്പുകാരായ ശിഷ്യബ്രാഹ്മണർ രാജാവിന്റെ അവഭൃതസ്നാനം കഴിയുന്നതുവരെ ലോകാഗ്നിതൊട്ടു് ചൈത്രാഗ്നി അശുദ്ധപ്പെടാതെ സൂക്ഷിക്കുന്നില്ലെന്നു വ്യാകുലപ്പെടുന്നു; അവർ പറയുകയാണു് ദ്വിജന്മാർ വൃഷലന്മാരേയും ജ്ഞാതികൾ ജ്ഞാതിഭ്രഷ്ടരെയുംപോലെ ലോകാഗ്നിസ്പർശത്തിൽ യാഗാഗ്നി സങ്കോചിക്കുന്നു എന്നു്. ഇടവിടാതെ വെള്ളം തളിച്ചിട്ടും ഒരു നെയ് നിറച്ച വണ്ടി, കണ്ണുനീർ ഒഴുകി നനഞ്ഞിരിക്കയാണെങ്കിലും ഉള്ളിലുള്ള സന്താപത്താൽ തന്റെ കട്ടി മരിച്ചുപോകയാൽ ഒരു യുവമാതാവു് എന്നപോലെ നീറി

ദഹിക്കുന്നു എന്നു് ആ ബ്രാഹ്മണരിൽ ഒരുവൻ പറയുന്നു. "അപ്പോൾ മരിച്ച ഒരുവന്റെ പഞ്ചേന്ദ്രിയങ്ങൾപോലെ തീയ് അടുത്തുവരുന്നതുകണ്ടു് പേടിച്ചു അതാ, ആ മാളത്തിൽ നിന്നു അഞ്ചുപാമ്പുകൾ പുറത്തിറങ്ങുന്നതു് കാണുക," എന്നു് മറെറാരു ബ്രാഹ്മണൻ പറയുന്നു. "വിറകെത്തിയതിനാൽ ഈ തീയ്, ധനം തീൎന്നുപോയതിനാൽ ഉദാരശീലന്റെ ദാനശക്തി എന്നപോലെ കെടുന്നു" എന്നു മൂന്നാമൻ പറയുന്നു. "ഇതാ ദുൎയ്യോധന മഹാരാജാവു് ഭീഷ്മരോടും ദ്രോണരോടും ഒരുമിച്ചു ഒരുകൂട്ടം രാജാക്കന്മാരാൽ അനുഗതനായി എഴുന്നെള്ളുന്നു. ഇതാ 'യജ്ഞങ്ങൾ ചെയ്തു് അൎഹന്മാരെ ഭക്ഷണം കഴിപ്പിക്കുക; വിക്രമത്താൽ ഭൂമിയെ ജയിച്ചടക്കുക; കോപത്തെ ത്യജിക്കുക; അവിടത്തെ ജനങ്ങളോടു ദയാപൂൎവ്വം വൎത്തിക്കുക;' എന്നു പറഞ്ഞു പറഞ്ഞു പൗരജനങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനെ സ്വീകരിക്കുന്നു." എന്നു് ഒന്നാമൻ പറയുന്നു. വിഷ്കംഭം അവസാനിക്കുന്നു.

അങ്കാരംഭം. ദ്രോണരും ഭീഷ്മരും തമ്മിൽ സാഭാഷണം ചെയ്യുന്നു.

ദ്രോണർ:—"ശിഷ്യന്റെ ദോഷം, ബന്ധുക്കളേയും മിത്രങ്ങളേയും വിട്ടു് ആചാൎയ്യനിൽ ചെല്ലുന്നു. ദുൎയ്യോധനൻ ഒടുക്കം പൂൎവ്വികമായധൎമ്മം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതായി കാണപ്പെടുന്നു."

ഭീഷ്മർ:—"ദുൎയ്യോധനൻ ഇപ്പോൾ ഉച്ചപദം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ വൈരപ്രിയംകൊണ്ടു് അപരിമിതമായ ദുഷ്കീൎത്തി സമ്പാദിച്ചിട്ടുണ്ടു് ഇപ്പോൾ, ധൎമ്മം അനുസരിച്ചു് ഈ യാഗം ചെയ്കയാൽ ഒരു പുതിയ രൂപത്തിൽ പ്രകാശിക്കുന്നു."

ദുര്യോധനനും ശകുനിയും കർണ്ണനും പ്രവേശിക്കുന്നു. "എൻെറ ഗുരു ഇപ്പോൾ സംതൃപ്തനായിരിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നുന്നു. ഞാൻ ധാർമ്മികനാണെന്നു ലോകത്തിനു വിശ്വാസം വന്നിരിക്കുന്നു. എൻെറ ഗുണശീലത്തിനു പ്രതിഷ്ഠ ലഭിച്ചിരിക്കുന്നു; എൻെറ ദുഷ്കീർത്തി എന്നെന്നേക്കുമായി അസ്തമിച്ചിരിക്കുന്നു. മരിച്ചേ മനുഷ്യർക്കു സ്വർഗ്ഗം കിട്ടൂ എന്നു പറയാറുണ്ടു്. അതു ഭോഷ്ക്കാണു്. സ്വർഗ്ഗം അദൃശ്യമല്ല. അതിവിടെ, നമ്മുടെ ഈ ഭൂമിയിൽ തന്നെ അതിൻെറ ബഹുഫലങ്ങൾ വഹിക്കുന്നു." എന്നു ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു.

കർണ്ണൻ: "ക്ഷത്രിയർക്കു ധനത്തിനു അവരുടെ ആയുധങ്ങളാണു് ആശ്രയം. പുത്രന്മാർക്കായി ധനം കെട്ടിവയ്ക്കുന്നവർ വഞ്ചിയ്ക്കപ്പെടുന്നു. ഒരു രാജാവു് തൻെറ ധനമെല്ലാം ആചാര്യന്മാർക്കും ബ്രാഹ്മണർക്കും ദാനം ചെയ്യണം പുത്രന്മാർക്കു് പിതൃധനമായി വില്ലുമാത്രം നൽകണം."

ശകുനി: "കർണ്ണൻ പറയുന്നതു് സത്യമാണു്. ഇക്ഷ്വാകു, ശര്യാതി, യയാതി, രാമൻ, മന്ധാതാവു്, നാഭാഗൻ, നൃഗൻ, അംബരീഷൻ, ഈ രാജാക്കന്മാർക്കു് അനവധി സ്വത്തും വമ്പിച്ച രാജ്യങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ ഉടലുകൾ നശിച്ചുപോയി. എന്നാൽ അവർ അവരുടെ മഖങ്ങളാൽ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു.

യജ്ഞത്തിന്റെ സഫലമായ പരിസമാപ്തിയാൽ അവിടെ കൂടിയവരെല്ലാം ദുര്യോധനനു് അഭിനന്ദനങ്ങൾ നൾകുന്നു. ദുര്യോധനൻ ദ്രോണരെ നമസ്കരിക്കുന്നു. ആദ്യം നമസ്കരിക്കേണ്ടതു് ഭീഷ്മരെയാണെന്നു് ദ്രോണർ പറയുന്നു. ദ്രോണർ ഒരു ബ്രാഹ്മണനും സ്വയംഭൂവും ഒരു ആചാര്യനും, ആയുധം ഉപേക്ഷിച്ചവനും ആകുന്നു. എന്നാൽ

എന്റെ വൃത്തി ആയുധപ്രയോഗമാകുന്നു. അതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിനെ തന്നെയാണു് ആദ്യം അഭിവാദനം ചെയ്യേണ്ടതു് എന്നു ഭീഷ്മർ പറയുന്നു. അനന്തരം ദ്രോണർ പ്രഥമാഭിവാദ്യം സ്വീകരിക്കയും യാഗങ്ങൾ ചെയ്യാനുള്ള കഴിവു വർദ്ധിക്കട്ടെ എന്നു ദുര്യോധനനെ അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അതുകഴിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം ഭീഷ്മരെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. അങ്ങേയ്ക്കു് ശമം ഭവിക്കട്ടെ എന്നു് അദ്ദേഹം അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. ദുര്യോധനൻ ശകുനിയെ വന്ദിക്കയും ശകുനി അങ്ങു് "ജരാസന്ധനെപ്പോലെ ജയശീലനായി ഭവിക്കട്ടെ" എന്നു് അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു തന്നെ ഒരു സ്നേഹിതന്റെ നിലയിൽ സ്വാഗതം ചെയ്യുന്ന ദുര്യോധനനെ കർണ്ണൻ പരിരംഭണം ചെയ്യുന്നു. ദ്രോണർ ഭീഷ്മകരാജാവിനെ ദുര്യോധനനു പരിചയപ്പെടുത്തുകയും ദുര്യോധനൻ അദ്ദേഹത്തിനു് ഉപചാരം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു. ഭീഷ്മർ "ഇതാ തെക്കൻദിക്കിലേയ്ക്കുള്ള പ്രവേശനദ്വാരത്തിന്റെ ഉരുക്കു് സാക്ഷയായ ഭൂരിശ്രവസ്സു്" എന്നു പറഞ്ഞു അദ്ദേഹത്തിനെ പരിചയപ്പെടുത്തുന്നു. ദുര്യോധനൻ "ആര്യനു് സ്വാഗതം" എന്നു പറഞ്ഞു അദ്ദേഹത്തിനെ സ്വീകരിക്കുന്നു. ദ്രോണർ "ഇതാ അഭിമന്യു" എന്നു പറഞ്ഞു അഭിമന്യുവിനെ കൊണ്ടുചെല്ലുന്നു. എന്നാൽ ആ സമയം തന്നെ ജരാസന്ധപുത്രനായ സഹദേവനെ പ്രവേശിപ്പിക്കയും ദുര്യോധനൻ ആദ്യം അദ്ദേഹത്തിനെ ഉപചരിക്കുന്നതിൽ ശ്രദ്ധിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

"വിരാട രാജാവു് വന്നില്ലല്ലോ, അതെന്താണു്" എന്നു് ദുര്യോധനൻ അന്വേഷിക്കുന്നു. "ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനു് ആളയച്ചിരുന്നു. വഴിയ്ക്കു് താമസം പററിയതായിരിക്കണം" എന്നു് ശകുനി ഉത്തരം പറയുന്നു.

അനന്തരം ദുര്യോധനൻ ദ്രോണരോടു ഗുരുദക്ഷിണ എന്താണിച്ഛിക്കുന്നതു് എന്നു ചോദിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം തനിക്കു് എന്തോ ഒന്നു അപേക്ഷിക്കാനുണ്ടു് എന്നു പറയുന്നു. "ഞാനെന്തു തരണം? അങ്ങു് പറയൂ, അതു് അങ്ങയുടെ ആണു് സംശയിക്കേണ്ട" എന്നു് ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു. ദ്രോണർ, "ഞാൻ പറയാം എന്നാൽ കണ്ണുനീർ കൊണ്ടു എനിക്കു സംസാരിക്കാനാവുന്നില്ല" എന്നു പറഞ്ഞു അദ്ദേഹം കണ്ണുനീർ തൂകുന്നു. എല്ലാവരും വിസ്മയിക്കയും അമ്പരക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ദുര്യോധനൻ വെള്ളം, വരുത്തി ദ്രോണരുടെ കൈയിൽ ഒഴിച്ചിട്ടു്, "ഭവാൻ ഞാൻ മുമ്പു് ചെയ്തിട്ടുള്ള ചതിവുകളെക്കുറിച്ചു് വിചാരിച്ചു സംശയിക്കയാണെങ്കിൽ, ഞാൻ എന്റെ വാക്കു് ശരിക്കു നടത്തുമെന്നുള്ളതിനു ഉറപ്പു് ഇതാ" എന്നു പറയുന്നു.

ദ്രോണർ, "ഇപ്പോൾ എനിക്കു വിശ്വാസം വന്നിരിക്കുന്നു. ഉണ്ണി, ഈ പന്ത്രണ്ടു വർഷക്കാലമായി, പാർക്കാൻ ഒരു ഗൃഹംകൂടി ഇല്ലാതെ അശരണരായിക്കഴിയുന്ന പാണ്ഡവർക്കു് അങ്ങയുടെ പൈതൃകസ്വത്തിന്റെ ഭാഗം കൊടുക്കണം. ഇതാണു് ഞാൻ ചോദിക്കുന്ന ദക്ഷിണയും ഭിക്ഷയും."

ശകുനി: "ഇതൊരു ധർമ്മവഞ്ചനയാണു്. ഈ യാഗം കഴിപ്പിച്ചിട്ടു ഭവാനെ വിശ്വസിച്ച ശിഷ്യനെ ആവഴി ഇങ്ങനെ കൗശലത്തിൽ ചതിക്കുന്നതു് ഭവാനു യുക്തമാണോ?"

ദ്രോണർ: "ഭവാൻ ഗാന്ധാരരാജാവിന്റെ ഗർവ്വത്തോടെ സംസാരിക്കരുതു്. ഭവാൻ സ്വതേ ദുഷ്ടനാണു്. അതുകൊണ്ടു് മറ്റെല്ലാവരും ദുഷ്ടന്മാരാണെന്നു ഭവാൻ വിചാരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭ്രാതാക്കൾക്കു് അവരുടെ

അച്ഛന്റെ രാജ്യം തിരിച്ചുകൊടുക്കണമെന്നു പറയുന്നതു ചതിയാണോ? ഞാൻ ഇപ്പോൾ അപേക്ഷിച്ചതു സ്വയം അവൎക്കു കൊടുക്കുന്നതോ അവർ ബലാല്ക്കാരത്താൽ പിടിച്ചെടുക്കുന്നതോ ഏതാണു നല്ലതു്?" എന്നു ശകുനിയോടു ചോദിക്കുന്നു.

"ബലാല്ക്കാരത്താലോ? ബലാല്ക്കാരത്താലോ?" എന്നു എല്ലാവരുംകൂടി ചോദിക്കുന്നു. ഭീഷ്മർ, ദ്രോണൎക്കു ഗുരുദക്ഷിണ കൊടുത്തിട്ടു അവരവരുടെ സ്ഥാനകൎമ്മങ്ങളിൽ മാത്രം ശ്രദ്ധിക്കാനും കുടുംബ ശത്രുതയ്ക്കും പാണ്ഡവരുടെ ദുൎഗ്ഗതിയ്ക്കും കാരണഭൂതനായ ശകുനിയുടെ ചതിവാക്കുകൾ കേൾക്കാതിരിക്കാനും ദുൎയ്യോധനനോടു അപേക്ഷിക്കുന്നു.

പാണ്ഡവർ യഥാൎത്ഥത്തിൽ അത്ര ബലവാന്മാരാണെങ്കിൽ അവരെ ചൂതിൽ തോല്പിക്കയും അവരുടെ രാജ്യവും മാനവും അപഹരിച്ചു കാട്ടിലയക്കയും ചെയ്തപ്പോൾ അവർ അവരുടെ ക്രോധം അടക്കിയതു് എന്താണെന്നു്, ദുൎയ്യോധനൻ ദ്രോണരോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അന്നു ചൂതുകളിയിൽ കാണിച്ച ചതിയെക്കുറിച്ചു് അറിയാതെ യുധിഷ്ഠിരൻ സഭാമണ്ഡപത്തിന്റെ തൂണുകളുടെ അളവു നോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്ന ഭീമനെ തടുത്തുകൊണ്ടാണു്. അന്നു ഭീമനു സ്വാഭിപ്രായം പോലെ പ്രവൎത്തിക്കാൻ സമ്മതിച്ചിരുന്നു എങ്കിൽ ഇന്നു് ആ ധൎമ്മവഞ്ചനയെപ്പററി പറയാൻ ശകുനിക്കു കഴിയാതാകുമായിരുന്നു" എന്നു ദ്രോണർ ഉത്തരം പറയുന്നു. ഭീഷ്മർ ദ്രോണരോടു കലഹം അരുതു് എന്നും സമാധാനമായി കാൎയ്യം സാധിക്കാനാണു് നോക്കേണ്ടതു് എന്നും പറയുന്നു. "എനിക്കു് ഇരക്കാൻ കഴിയുകയില്ല. കലഹംതന്നെയാവട്ടെ

എന്നു് ദ്രോണർ മറുപടി പറയുന്നു. അപ്പോൾ ഭീഷ്മർ; ദുർബ്ബലരും അസഹായരും നിർദ്ധനരും ആയ പാണ്ഡവരോടു അനുകമ്പ ഉണ്ടാകണമെന്നും അവരെ തിരിയെ സ്വീകരിക്കണമെന്നും അവർ ഇനിയും കാട്ടിൽ മൃഗങ്ങളോടു കൂടി കിടക്കാൻ ഇടയാക്കരുതെന്നും ദുര്യോധനനോടു് അപേക്ഷിക്കുന്നു. "അവർ അങ്ങിനെ അവിടെ കിടക്കട്ടെ," എന്നു് ശകുനി പറയുന്നു. ദുര്യോധനനെ മയത്തിൽ സാവധാനമായി പറഞ്ഞു സമ്മതിപ്പിക്കണം എന്നു് കർണ്ണൻ ദ്രോണരുടെ അടുക്കൽ പറയുന്നു. അതുകേട്ടു് ദ്രോണർ, "ഉണ്ണി ഞാൻ നിൻെറ ഗുരുവല്ലയൊ?" എന്നു് ദുര്യോധനനോടു ചോദിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ ദ്രോണർ നേർവഴിക്കു തിരിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ദുസ്വഭാവികളെ ചികിത്സിക്കാനുള്ള ഏക ഔഷധം സൗമ്യം മാത്രമാണു് എന്നു ഭീഷ്മർ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

ദുര്യോധനനു് ശകുനിയോടു ആലോചിക്കണമെന്നു പറയുന്നു. അതുകേട്ടു ദ്രോണൎക്കു് കാൎയ്യസാദ്ധ്യത്തിൽ ആശയില്ലാതായി. അദ്ദേഹം അനേരഞ്ജനത്തിനു സന്നദ്ധനായി. അദ്ദേഹം ശകുനിയെ പുഞ്ചിരികൊണ്ടു്, "ഉണ്ണി, വയസ്സായാൽ ശുണ്ഠികൂടും. എൻെറ ദേഷ്യപ്പെടൽ അങ്ങു ക്ഷമിക്കണം," എന്നു് അദ്ദേഹത്തിനോടു് പറയുന്നു. "ദുര്യോധനനോടുള്ള വാത്സല്യവും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ക്ഷേമത്തിലുള്ള ഉൽക്കണ്ഠയുംകൊണ്ടു് ആചാൎയ്യൻ ഇപ്പോൾ ശകുനിയെ പ്രസാദിപ്പിക്കുന്നു. എങ്ങനെയെല്ലാം പ്രസാദിപ്പിച്ചാലും ശകുനി സ്വന്തം കൗടില്യം ഉപേക്ഷിക്കയില്ല" എന്നു ഭീഷ്മർ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. "ഓഹോ! ആചാൎയ്യൻ ഒരു വഞ്ചകനുമാണു്. കാൎയ്യസാദ്ധ്യത്തിനു് എന്നോടു അടുത്തുകൂടുകയാണു്" എന്നു ശകുനിയും ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ ശകുനിയേയും കൎണ്ണനേയും വിളിച്ചു അകലത്തു കൊണ്ടുപോയി അവരുമായി ആലോചിക്കുന്നു.

ശകുനി: "ഒരു വസ്തു കൊടുക്കരുതു്. രാജ്യം അവൎക്കു കൊടുക്കാനാണു് ഭാവമെങ്കിൽ, ഞങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം ചോദിക്കുന്നതെന്തിനാണു്? ചെന്നു് എല്ലാം അങ്ങു് കൊടുത്തേയ്ക്കരുതേ?" എന്നു ദേഷ്യത്തോടെ ചോദിക്കുന്നു.

കൎണ്ണൻ, "മാപ്പു് കൊടുക്കയൊ വേണ്ടയൊ എന്നു് ഭവാനാണു് തീൎച്ചയാക്കേണ്ടതു്. യുദ്ധങ്ങളിൽ ഭവാനേ സഹായിക്കാൻ ഞങ്ങളുണ്ടു" എന്നു പറയുന്നു.

"അമ്മാവ, ബലവാന്മാരായ ശത്രുക്കളാൽ പരിവൃതവും ഇരുന്നു കഴിച്ചുകൂട്ടാൻ കൊള്ളരുതാത്തതും ആയ ഒരു ദിക്കു് അമ്മാവൻ ചിന്തിച്ചു പറയണം" എന്നു് ദുൎയ്യോധനൻ ശകുനിയോടു പിന്നെയും പറയുന്നു.

ശകുനി, "ശൂന്യമായ ആകാശം. അതാണെന്റെ ഉത്തരം. അൎജ്ജുനനേക്കാൾ ബലിഷ്ഠനായി അവൎക്കു് ഒരു ശത്രുവുണ്ടാകാൻ കഴിയുമോ? ഏററവും ദിക്കായാലും പ്രയോജനമില്ലെന്നു അങ്ങു മനസ്സിലാക്കണം. യുധിഷ്ഠിരൻ രാജാവായിരിക്കുന്ന രാജ്യത്തു് ഒരുമണ്ണും സസ്യസമൃദ്ധമാകും" എന്നു ശകുനി പറയുന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ, "ഞാൻ വാക്കുതെററിച്ചു എന്നു് എന്നെ ആരും പഴിക്കരുതു് അത്രയേവേണ്ടു എനിക്കു്" എന്നു ദുൎയ്യോധനൻ പറയുന്നു. അപ്പോൾ ശകുനി, അൎത്ഥത്തിലല്ലെങ്കിലും അക്ഷരത്തിൽ മരുമകന്റെ വാക്കിനു പിഴ പററാതെയിരിക്കാൻ ഒരു സൂത്രം പറഞ്ഞുകൊടുക്കുന്നു.

അനന്തരം ദുൎയ്യോധനൻ ദ്രോണരുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു്, അഞ്ചു ദിവസത്തിനകം പാണ്ഡവരുടെ വൎത്തമാനങ്ങൾ അറിഞ്ഞു പറയാമെങ്കിൽ താൻ അവൎക്കു്

പകുതിരാജ്യം കൊടുക്കാമെന്നു പറയുന്നു. "പന്ത്രണ്ടു വൎഷക്കാലമായി കേട്ടുകേൾവിയാൽപോലും ലഭിക്കാതിരിക്കുന്ന പാണ്ഡവന്മാരുടെ വൎത്തമാനം ഞാൻ അഞ്ചു ദിവസത്തിനകം അറിഞ്ഞു പറയുക അസാദ്ധ്യമാകയാൽ തനിക്കു നല്കിയ 'വാഗ്ദാനം കാൎയ്യത്തിൽ നിഷേധിക്കയാണു' ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്" എന്നു് ദ്രോണർ ആവലാധിപ്പെടുന്നു. ഭീഷ്മരും "ധൎമ്മത്തിൽ പ്രയോഗിച്ച ഈ കപട"ത്തെ നിന്ദിക്കുന്നു. "കുരുക്കൾ ഒരിക്കലും വാക്കു തെറ്റിച്ചിട്ടില്ല" എന്നു ദുൎയ്യോധനനോടു പറയുന്നു. ദുൎയ്യോധനൻ താൻ ഉന്നയിച്ച വ്യവസ്ഥയെ മുറുകേപ്പിടിക്കുന്നു. സമുദ്രം ചാടിക്കടന്നു സീതയുടെ വൎത്തമാനം അറിഞ്ഞുവന്ന ഹനുമാനല്ലല്ലോ താൻ എന്നു വിചാരിച്ചു ദ്രോണർ വ്യസനിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം പാണ്ഡവരുടെ വൎത്തമാനം ലഭിക്കാനുള്ള വഴിയെക്കുറിച്ചു തലകാഞ്ഞാലോചിക്കുന്നു.

ആ അവസരത്തിൽ ഒരു ദൂതൻ പ്രവേശിച്ചു്, വിരാടരാജാവിന്റെ ബന്ധുക്കളായ കീചകന്മാർ നൂറുപേരേയും രാത്രിയിൽ കൊന്നിരിക്കുന്നു എന്നും കൊന്നതു് ആരാണെന്നു് അറിവായിട്ടില്ലെന്നും ആയുധം ഒന്നും പ്രയോഗിക്കാതെയാണു കൊന്നതു് എന്നും അവിടുന്നു് ആ ദുഃഖംകൊണ്ടാണു് അവിടെ വന്നുചേരാഞ്ഞതെന്നും അറിയിക്കുന്നു. ഇതു കേട്ടമാത്രയിൽ വെറുംകൈകൊണ്ടു് അവരെ കൊന്നതു് ഭീമനല്ലാതെ മററാരും ആയിരിക്കയില്ല എന്നു ഭീഷ്മർ ഊഹിക്കയും, ഇപ്പോൾ പാണ്ഡവരെവിടെയുണ്ടെന്നു അറിയാൻ എളുപ്പമായതുകൊണ്ടു ദുൎയ്യോധനന്റെ വ്യവസ്ഥ സ്വീകരിക്കാൻ ദ്രോണരോടു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. ദ്രോണർ അപ്രകാരം ദുൎയ്യോധനനോടു പറയുകയും, അഞ്ചു രാത്രിയ്ക്കുള്ളിൽ പാണ്ഡവരുടെ വൎത്തമാനം അറിഞ്ഞു

പറഞ്ഞാൽ അവൎക്കു പാതി രാജ്യം കൊടുക്കാമെന്നു ദുൎയ്യോധനനും ശകുനിയും സമ്മതിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് രാജസഭയിൽ പ്രഖ്യാപിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഈ 'അഞ്ചുരാത്രിയാണു് നാടകത്തിനു് പഞ്ചരാത്രം' എന്ന പേരു നല്കിയതു്.

ഭീഷ്മർ അപ്പോൾ തനിക്കു വിരാടരാജാവുമായി ഒരു സ്വകാൎയ്യകലഹമുണ്ടെന്നും അദ്ദേഹം വരാത്തതിന്റെ പരമാൎത്ഥമായ കാരണം ആ വൈരമാണെന്നും അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പശുക്കളെ അപഹരിക്കണമെന്നും പറയുന്നു.

ദ്രോണർ അതുകേട്ടു് ഭീഷ്മരോടു വിരാടരാജാവു് തന്റെ പ്രിയശിഷ്യനാണെന്നു പറയുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പശുക്കളെ അപഹരിക്കാൻ പറയുന്നതു് എന്താണെന്നു് ചോദിക്കയും ചെയ്യുന്നു. "ഹേ നിഷ്കപടനായ ബ്രാഹ്മണ, നന്ദിയുള്ള പാണ്ഡവരെ അവർ ഒളിച്ചിരിക്കുന്നിടത്തു നിന്നും വിരാടരാജാവിന്റെ സഹായത്തിനായി പുറത്തു കൊണ്ടുവരാനും അങ്ങനെ അഞ്ചുരാത്രികൾക്കുള്ളിൽ അവരുടെ വൎത്തമാനം അറിയാനും ആയിട്ടാണു് ഇതുചെയ്യാൻ ഞാൻ പറഞ്ഞതു്" എന്നു് ഭീഷ്മർ ഉത്തരം പറയുന്നു.

യാത്രയ്ക്കുള്ള ഒരുക്കങ്ങളെല്ലാം പൂൎത്തിയാകുന്നു. യുദ്ധത്തിൽ ദുൎയ്യോധനന്റെ പരാക്രമം കാണാൻ താനും ഭീഷ്മരും ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നു് ദ്രോണർ ദുൎയ്യോധനനോടു പറയുന്നു. "ഭവാൻ ആദ്യത്തെ തേരിനു മുമ്പിൽ പോകണം" എന്നു അദ്ദേഹം ശകുനിയോടു പറയുന്നു ശകുനി അതു സന്തോഷസമേതം സമ്മതിക്കുന്നു. ഒന്നാമങ്കം കഴിയുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം പ്രവേശകം. രംഗം വിരാടരാജ്യം. ഒരു വൃദ്ധ ഗോപൻ പ്രവേശിച്ചു് ഗോമിത്രകനെന്ന മറ്റൊരു ഗോപനോടു പറഞ്ഞു. "ഇന്നു വിരാടരാജാവിന്റെ ജന്മ

നക്ഷത്രമാണ്. അദ്ദേഹം അനവധി ഗോദാനങ്ങൾ ചെയ്യാൻ പോകുന്നു. പശുക്കളെയെല്ലാം ശേഖരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഗോപന്മാരും ഗോപികളുമെല്ലാം നല്ല ഉടയാടകളും ആഭരണങ്ങളും ധരിച്ചു ഒരുങ്ങിയിരിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നു. ഗോപന്മാരും ഗോപിമാരും ആടുകയും പാടുകയും ചെയ്യുന്നു. സന്ധ്യാസമയത്തു് കൗരവന്മാരുടെ തേരുകൾ വരുന്നതു് അവർ കാണുന്നു. അസ്ത്രങ്ങൾ മഴപോലെ വന്നുവീഴുന്നതു കണ്ടു് അവർ പേടിക്കുന്നു. അക്കാര്യം രാജാവിനോടറിയിക്കാൻ അവർ വേഗം പോകുന്നു.

അങ്കാരംഭം: ജയസേനൻ എന്നൊരു ഭടൻ പ്രവേശിച്ചു് "കൗരവന്മാർ വന്നു് കാലിക്കൂട്ടത്തെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്നു. പശുക്കുട്ടികൾ പാഞ്ഞും പശുക്കൾ ദുഃഖിച്ചും കാളകൾ വിരണ്ടുചാടിയും ആർത്തസ്വരത്തിൽ നിലവിളിക്കുന്നു. അവയുടെ ദയനീയമായ ശബ്ദസങ്കുലത്താൽ ഗോകുലം മുഴുവൻ മാറെറാലിക്കൊള്ളുന്നു." എന്നു കഞ്ചുകിയോടു പറയുന്നു. "മഹാരാജാവു് ജന്മനക്ഷത്രാഘോഷങ്ങളിൽ വ്യാപൃതനായിരിക്കയാണു്. അതുകൊണ്ടു ഈ വർത്തമാനം ഇപ്പോൾ ചെന്നറിയിച്ചുകൂടാ. ഇന്നു് വയ്യിട്ടു ചെന്നു വിവരം അറിയിക്കാം." എന്നു് കഞ്ചുകി പറയുന്നു. "ആര്യ, ഇതൊരടിയന്തിരക്കാര്യമാണു്. അതുകൊണ്ടു് ഇപ്പോൾതന്നെ അറിയിക്കേണ്ടതാണു്" എന്നു ഭടൻ നിർബന്ധിക്കുന്നു. കഞ്ചുകിപോയി രാജാവിനെ വിവരം അറിയിക്കുന്നു. വിരാടൻ പ്രവേശിച്ചു്. "എന്റെ പശുക്കൂട്ടത്തെ കവർച്ചചെയ്തുകൊണ്ടു പോകുന്നു. എന്റെ കന്നുക്കുട്ടികൾ പേടിച്ചു് വിരണ്ടു് അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ഓടുന്നു. ഞാൻ ഇവിടെ കങ്കണങ്ങൾ ധരിച്ചും കളഭം പൂശിയും ഇരുന്നു സ്വാദുള്ള വിഭവങ്ങളൊത്ത സദ്യയുണ്ണുന്നു.

ആയ് ആയ്." എന്നു പറയുന്നു. അദ്ദേഹം ജയസേന നെവിളിക്കുന്നു. ജയസേനൻ പ്രവേശിച്ച്, "മഹാരാജാവ് ജയിച്ചാലും എന്ന് ക്ഷേമാശംസചെയ്യുന്നു. എന്നെ 'മഹാ രാജാവു' എന്നു വിളിക്കേണ്ട. എന്റെ രാജത്വം ചളിയിൽ വീണിരിക്കുന്നു. യുദ്ധത്തേപ്പററിപറയൂ' എന്ന് രാജാവ് പറയുന്നു. "ഞാൻ പറഞ്ഞതിലധികം ഒന്നും പറയാനി ല്ല." എന്ന് ജയസേനൻ പറയുന്നു.

തേരു പൂട്ടി സന്നദ്ധമാക്കാനും വില്ലുകൊണ്ടുവരാനും രാജാവ് ജയസേനനോടു കല്പിക്കുന്നു. ജയസേനൻ പോ കുന്നു. തന്റെ ബന്ധുക്കളുടെ മരണത്താലുള്ള ദുഃഖത്തിലാ യതുകൊണ്ടാണ് താൻ വാസ്തവത്തിൽ യാഗത്തിനു് പോ കാത്തതു് എന്നിരുന്നിട്ടും ദുര്യോധനനു ഈ ആക്രമണം സംശയിച്ചതു് എന്താണെന്നു രാജാവ് വിസ്മയിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരനായസന്ന്യാസി ബ്രാഹ്മണനോട് അദ്ദേഹം വളരെ നാൾ ഹസ്തിനപുരത്തിൽ താമസിച്ച ആളായതു കൊണ്ടു ശത്രുക്കളുടെ ദുർബലതകളെക്കുറിച്ചു ചോദിച്ചറി യാം എന്ന് വിചാരിച്ച് രാജാവ് അദ്ദേഹത്തിനെ വിളി ച്ചുകൊണ്ടുവരാൻ ആളയക്കുന്നു. സന്ന്യാസി പ്രവേശിച്ച് "ഈ യുദ്ധോദ്യമങ്ങൾ എന്തിനാണ് ? അതിക്രമികളെ ഒതുക്കാനോ, അതോ മർദ്ദിതരെ രക്ഷിക്കാനോ?" എന്നു രാജാവിനോട് ചോദിക്കുന്നു. കുരുക്കൾ തന്റെ ഗോധനം അപഹരിച്ചുകൊണ്ടുപോയി തന്നെ അവമാനിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന് രാജാവ് ഉത്തരം പറയുന്നു. സന്ന്യാസി "കഷ്ടം! ഈ ലോകത്തിൽ സഹോദരകത്വത്തിൽ വളരെ കാര്യങ്ങൾ ഉണ്ടു്. കലഹപ്രിയരായ എന്റെ ബന്ധുജനങ്ങൾ തെററു ചെയ്താൽ അതു ഞാൻതന്നെ ചെയ്തതുപോലെ എനിക്കു് തോന്നുന്നു, എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. താനൊരുയുധി ഷ്ഠിരനല്ലാത്തതുകൊണ്ടു് അവർക്കു് മാപ്പുകൊടുക്കുന്നതല്ല;

താൻ അവരുടെ ഗർവ്വം അടക്കിയേവിട്ടു. എന്നു രാജാവു് അദ്ദേഹത്തിനോടു പറയുന്നു. തന്റെയും ക്ഷമാശീലത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ഈ പ്രശംസ സന്ന്യാസിയെ സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നു.

അപ്പോൾ ഒരു ഭടൻ പ്രവേശിച്ചു്, ഭീഷ്മർ, ദ്രോണർ, ജയദ്രഥൻ, കർണ്ണൻ, കൃപർ, ശല്യർ, മുതലായവരെല്ലാം ദുര്യോധനന്റെ ഒരുമിച്ചു് വന്നിട്ടുണ്ടെന്നറിയിക്കുന്നു. വിരാടനു് ഭീഷ്മരോടു യുദ്ധം ചെയ്വാൻ ഉല്ക്കണ്ഠയുള്ളതിനാൽ സൂതനേ വിളിച്ചു് തന്റെ തേരു് വേഗം കൊണ്ടുവരാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നു. സൂതൻ പ്രവേശിച്ചു് ഉത്തരകുമാരൻ അതിൽ കയറി യുദ്ധത്തിനു് പോയിരിക്കയാണെന്നു മറുപടി പറയുന്നു. സന്ന്യാസി രാജകുമാരന്റെ രക്ഷയെക്കുറിച്ചു് ഭയപ്പെട്ടു കുമാരനെ തിരിച്ചുവിളിക്കണമെന്നു് രാജാവിനോടു പറയുന്നു. താൻ മറ്റൊരു തേരിൽ പുത്രനേ സഹായിക്കാൻ പോകയാണെന്നു രാജാവു് പറയുന്നു. എങ്കിലും സൂതനോടു അയാൾതന്നെ കുമാരന്റെ തേരു് തെളിക്കാൻ പോകാഞ്ഞതെന്താണെന്നു സൂതനോടു ചോദിക്കുന്നു. രാജകുമാരൻ തന്നെ വിളിക്കാതെ ബൃഹന്നളയെ (ബൃഹന്നളവാസ്തവത്തിൽ സ്ത്രീപുരുഷ ലക്ഷണങ്ങളുള്ള ഒരുവേഷം കൈക്കൊണ്ട അർജ്ജുനനാണു്) കൊണ്ടുപോയി. അതു കേട്ടപ്പോൾ സന്ന്യാസിക്കു സമാധാനമായി. "ബൃഹന്നളമതിയാകും. അങ്ങു പരിഭ്രമിക്കേണ്ട. ബൃഹന്നളകുമാരന്റെ തേരു് വേണ്ടപോലെ തെളിച്ചുകൊള്ളും" എന്നു് അദ്ദേഹം രാജാവിനോടു പറയുന്നു.

ആ അവസരത്തിൽ ഒരു ഭടൻ പ്രവേശിച്ചു്, രാജകുമാരന്റെ തേരു് ചുടുകാട്ടിനടുക്കൽവച്ചു് ഉടഞ്ഞുപോയി എന്നറിയിക്കുന്നു. "അർജ്ജുനൻ അവിടെയാണല്ലോ

തന്റെ വില്ല് ഒളിച്ചുവച്ചിരിക്കുന്നതു" എന്ന് സന്യാസി ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ട്, "വേഗത്തിൽ അതു കൌരവരുടെ ചുടലയായിഭവിക്കും" എന്നു രാജാവിനോടു പറയുന്നു. അതുകേട്ട് രാജാവ്, "ഭഗവാനേ, അകാലത്തിലുള്ള അവിടത്തെ ഈ ശാന്തവാക്കുകൾ കേട്ടു എനിക്കു ദേഷ്യം വരുന്നു." എന്നു രാജാവ് പറയുന്നു. "രാജാവേ കാര്യമെല്ലാം ശരിയാവും. ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള ഒരു സംഗതിയെങ്കിലും കള്ളമായിത്തീർന്നിട്ടുണ്ടോ?" എന്നു സന്യാസിചോദിക്കുന്നു. "ഇല്ല അങ്ങു പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്" എന്ന് രാജാവ് സമ്മതിക്കുന്നു. പിന്നീടുള്ള വർത്തമാനം അറിഞ്ഞുവരാൻ ഭടനെ വീണ്ടും അയക്കുന്നു.

ഭടൻ തിരിയെവന്ന്, കുമാരൻ വർഷിക്കുന്ന ശരങ്ങൾ കൊണ്ടു ആകാശമാകെ മൂടിയിരിക്കുന്നു. ദ്രോണരും ഭീഷ്മരും കർണ്ണനും ആശ്ചര്യത്തോടും ഭയപ്പെട്ടു തെരുങ്ങിയും പിന്മാറി തിരിച്ചോടിനിരിക്കുന്നു; അഭിമന്യുമാത്രം എതിർത്തുനില്ക്കുന്നു എന്ന് അറിയിക്കുന്നു. തന്റെ മകനോടു യുദ്ധം ചെയ്യാനും അവനെ കീഴടക്കാനും അർജ്ജുനൻ മടിച്ചേക്കുമെന്നു സന്യാസി ആശങ്കിക്കുന്നു. പരശുരാമനും ജയിക്കാൻ കഴിയാത്ത ഭീഷ്മരേയും മന്ത്രാസ്ത്രങ്ങളുള്ള ദ്രോണരേയും കർണ്ണനേയും ജയദ്രഥനേയും ജയിച്ച ഉത്തരന് അഭിമന്യു ഒരു പ്രശ്നമായി ഭവിച്ചതെങ്ങനെയെന്നു വിരാടരാജാവ് ഭടനോടു ചോദിക്കയും, അവനേപ്പോലെയുള്ള ഒരു വീരനോടു യുദ്ധംചെയ്തുംകൊണ്ടു നില്ക്കാൻ തന്റെ പുത്രനുള്ള അഭിലാഷം കൊണ്ടാണെന്നു തന്നത്താൻ നിശ്ചയിക്കയും ചെയ്യുന്നു. വർത്തമാനങ്ങളറിയാൻ പിന്നെയും ഭടനേ അയയ്ക്കുന്നു.

ഭടൻ തിരിച്ചുവന്ന് ആക്രമണകാരികളെല്ലാം പിന്തിരിഞ്ഞോടി എന്നും ആക്രമണം അവസാനിച്ചു എന്നും

അറിയിക്കുന്നു. ഉത്തരൻ എവിടെയാണെന്നു് വിരാടരാജാവു് ചോദിക്കുന്നു. യുദ്ധവീരന്മാരുടെ വിക്രമവൃത്തികളെ താൻ കണ്ടതുപോലെ വിവരിച്ചു ഒരു പത്രിക എഴുതുകയാണെന്നു ഭടൻ പറയുന്നു. കുമാരൻ ഒരു ശ്ലാഘാർഹമായ പ്രവൃത്തിതന്നെയാണു് ചെയ്യുന്നതു്. പ്രശസ്തമായവിധം യുദ്ധംചെയ്ത ഒരു യോദ്ധാവിനു പററുന്ന മുറിവിന്റെ വേദന, അതിനുശേഷം ഉണ്ടാകുന്ന യശസ്സും ബഹുമതികളുംകൊണ്ടു ശമിക്കും" എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു.

രാജാവു് ബൃഹന്നള എവിടെയാണെന്നു് അന്വേഷിക്കുന്നു. ബൃഹന്നള അകായിലിരുന്നു് ഈ സന്തോഷവാർത്തകൾ പറയുകയാണു് എന്നു അദ്ദേഹത്തിനെ അറിയിക്കുന്നു. രാജാവു് ബൃഹന്നളയെ്ക്കാളയക്കുന്നു.

സ്ത്രീകൾക്കുള്ള വസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചും കുമാരി സമ്മാനിച്ച ആഭരണാദികൾ അണിഞ്ഞും തന്റെ മഹാരാജാവിന്റെ മുമ്പിൽ ചെല്ലാൻ താൻ ലജ്ജിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു ബൃഹന്നള പ്രവേശിക്കുന്നു. പരിചയക്കുറവിനാലും സുഖജീവിതംകൊണ്ടും വില്ലുമമ്പും കൈകാര്യം ചെയ്യുന്നതിൽ വിലക്ഷണതയും കൈയുറപ്പില്ലായ്മയും ആദ്യം ഉണ്ടായി എങ്കിലും ഞാനതൊക്കെ മാററി ശരവർഷം ചെയ്തു എന്നും ദുര്യോധനനേ ബന്ധിച്ചു വിരാടരാജാവിന്റെ മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവരാൻ തനിക്കു കഴിയാത്തതിൽ വ്യസനിക്കുന്നു എന്നും അദ്ദേഹം ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

അദ്ദേഹം രാജാവും സന്യാസിയും ഇരിക്കുന്നേടത്തു ചെല്ലുന്നു.

ബ്രാഹ്മണവേഷത്താലും, വിചാരം, വാക്കു്, പ്രവൃത്തി ഇവ മൂന്നിനേയും നിശ്ശേഷം സംയമനം ചെയ്യുന്നു

എന്നുള്ളതിനെ ദൃഷ്ടാന്തീകരിക്കുന്ന ത്രിദണ്ഡം ധരിക്കുന്നതിനാലും യുധിഷ്ഠിരന്റെ മാഹാത്മ്യം വർദ്ധിക്കുന്നു എന്ന് ബൃഹന്നള പറയുന്നു. അദ്ദേഹം ആദ്യം യുധിഷ്ഠിരനേയും പിന്നീടു രാജാവിനേയും വന്ദിക്കുന്നു.

"ഒരുവന്റെ ആകൃതിയും, കുടുംബവും സ്ഥാനവും ഒന്നുമല്ല കാര്യം. ഉയർന്നവനും താണവനും അവരുടെ പ്രവൃത്തികളാൽ ശോഭിക്കുന്നു. ഈ നപുംസക ജന്തുവിനെ ഞാൻ ഇതുവരെ വെറുത്തിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ഞാനീയാളെ അത്യന്തം ബഹുമാനിക്കുന്നു" എന്നു രാജാവു് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

യുദ്ധത്തെക്കുറിച്ചു് വിസ്തരിച്ചു പറയാൻ അദ്ദേഹം ബൃഹന്നളയോടു ആവശ്യപ്പെടുന്നു. ബൃഹന്നള പറയാൻ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ ഒരു ഭടൻ പ്രവേശിച്ചു്, രാജാവിന്റെ അരിവെപ്പുകാരൻ, ഒരു പേടിയുംകൂടാതെ നേരെ തേരിന്റെ അടുത്തുചെന്നു്, അഭിമന്യുവിനെ തന്റെ കൈകൊണ്ടു പിടിച്ചു പൊക്കിയെടുത്തുകൊണ്ടു പോന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് അറിയിക്കുന്നു.

അഭിമന്യുവിനെ തന്റെ അടുക്കൽ കൊണ്ടുവരാൻ രാജാവു് ആഗ്രഹിക്കുന്നു. യദുക്കളുടെയും പാണ്ഡവരുടെയും ഒരു ബന്ധുവായ ഒരുവനെ ബഹുമാനിച്ചാൽ അതു് ഭയം കൊണ്ടാണെന്നു വ്യാഖ്യാനിക്കും, എന്നു സന്ന്യാസി പറയുന്നു. "ആ കുട്ടി അർജ്ജുനന്റെ പുത്രനും അവന്റെ പ്രായം ഉത്തരന്റേതും ആണു്. എനിക്കു വിവാഹപ്രായമായ ഒരു മകളുണ്ടെന്നു് അവിടേയ്ക്കറിയാമല്ലോ. ഒരു ദിവസം അവൻ എന്റെ ജാമാതാവാകാനും ഇടയുണ്ടു്. ഞാൻ വളരെ തലമുറകളായി ദ്രുപദനോടു ബന്ധുതയുള്ളവനാണു്. അതിനും പുറമേ, എനിക്കു പാണ്ഡവരോടു സ്നേഹബഹുമാനങ്ങൾ ഉണ്ടുതാനും. അതിനാൽ ഉടനേതന്നെ

അവനെക്കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുവരണം". എന്നു രാജാവു് മറുപടി പറയുന്നു "എന്നാൽ ബൃഹന്നളപോയി അവനെക്കൂട്ടിച്ചു കൊണ്ടുവരട്ടെ" എന്നു സന്ന്യാസി പറയുന്നു. തന്റെ മകനെ തനിച്ചുകണ്ടു ആശ്ലേഷിക്കാൻ അർജ്ജുനനു് ഒരു അവസരം കൊടുക്കാനാണു് അദ്ദേഹം അങ്ങനെ പറഞ്ഞതു്. "തന്റെ മുമ്പിൽവച്ചു് അതുചെയ്യാൻ അർജ്ജുനനു് നാണമായേക്കും" എന്നു അദ്ദേഹം വിചാരിക്കുന്നു.

വിരാടരാജാവു് തന്റെ പുത്രന്റെ പരാക്രമത്തേക്കുറിച്ചു് അഭിമാനിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ഭീമൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. അന്നു് അരക്കില്ലത്തിനു തീ പിടിച്ചപ്പോൾ, തന്റെ അമ്മയേയും സഹോദരന്മാരേയും ചുമന്നുകൊണ്ടുപോയപ്പോൾ, തനിക്കുവേണ്ടിവന്നടത്തോളം ശ്രമം തനിക്കു അഭിമന്യുവിനേ എടുത്തുകൊണ്ടുവരാൻ വേണ്ടിവന്നു എന്നു തന്നോടുതന്നെ പറയുന്നു. അപ്പോൾ അഭിമന്യു പ്രവേശിക്കുന്നു. അത്രശ്രമരഹിതമായും ധീരതയോടും തന്നെ തന്റെ തേരിൽ നിന്നു എടുത്തുകൊണ്ടുവന്ന ഈ ആൾ ആരാണു് എന്നും, സ്ത്രീകളുടെ വേഷവിധാനങ്ങളോടെ നില്ക്കുന്ന ഈ മറെറ ആൾ ആരാണു് എന്നും അഭിമന്യു വിസ്മയിക്കുന്നു. ബൃഹന്നളയെ കണ്ടിട്ടു പാർവ്വതിയുടെ വേഷം ധരിച്ചു നടക്കുന്ന ശിവനെപ്പോലെ തോന്നുന്നു. എന്നു കുമാരൻ വിചാരിക്കുന്നു.

"അഭിമന്യുവിന്റെ ആദ്യത്തേ യുദ്ധമാണിതു്. അതിൽ അവനെ പിടിച്ചുഎടുത്തു കൊണ്ടുപോന്നതിൽ ജ്യേഷ്ഠൻ ജ്യേഷ്ഠന്റെ മുഗീയമായ ദേഹബലം ദുരുപയോഗപ്പെടുത്തുകയാണു് ചെയ്തതു്. അവൻ തോററു എന്നു വിചാരിച്ചു കൃഷ്ണൻ ദേഷ്യപ്പെടും; സുഭദ്ര അവന്റെ ബലാല്ക്കാരേണയുള്ള വേർപാടുകൊണ്ടു വ്യസനിക്കും;" എന്നു്

ബൃഹന്നള ഭീമനോട്ടു സ്വകാര്യമായി പറയുന്നു. "തന്റെ പുത്രന്മാരെ കാണാൻ വെമ്പുന്ന ദ്രൗപദിയെ ഇവനെ കാണിച്ചു സന്തോഷിപ്പിക്കാനും, വലിയ ശത്രുക്കളുടെ ഇടയിൽ ഇവൻ തനിച്ചായിരിക്കുന്നതു് എനിക്കു സഹിക്കവയ്യായ്കയാലും ആണു് ഞാനിതു ചെയ്തതു്" എന്നു ഭീമൻ സമാധാനം പറയുന്നു. അഭിമന്യു സംസാരിച്ചു കേൾക്കാൻ തനിക്കു കൊതിയായിരിക്കുന്നതിനാൽ അവൻ സംസാരിക്കാൻ വല്ലതും ചെയ്യണമെന്നു ബൃഹന്നള ഭീമനോടു പറയുന്നു. ഭീമൻ 'അഭിമന്യു, അഭിമന്യു' എന്നു വിളിക്കുന്നു. "കൊള്ളാം—'അഭിമന്യു' എന്നു വിളിക്കുന്നോ?" എന്നു ചോദിച്ചു ദേഷ്യപ്പെടുന്നു. അപ്പോൾ ബൃഹന്നളയും 'അഭിമന്യു' എന്നു വിളിക്കുന്നു. "ആയ്, ആയ്, ഞാൻ നിങ്ങളുടെ എല്ലാം അഭിമന്യുവോ? നീചന്മാരും ക്ഷത്രിയരെ ഇവിടെ പേരുപറഞ്ഞു വിളിക്കുമോ? ഇതാണോ ഇവിടെ നടപ്പു്? അതോ ഞാൻ ബന്ധനസ്ഥനായതുകൊണ്ടു എന്നോ നിന്ദിക്കയാണോ?" എന്നു് അഭിമന്യു ചോദിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ബൃഹന്നള, "അഭിമന്യു നിന്റെ അമ്മയ്ക്കു് സുഖമാണോ?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

"എന്തോ അതു്. നീ എന്റെ അമ്മയെക്കുറിച്ചും ചോദിക്കുന്നോ? എന്റെ ഭവനത്തിലെ സ്ത്രീജനങ്ങളെക്കുറിച്ചു ഇത്ര പരിചയമട്ടിൽ അന്വേഷിക്കാൻ നീ യുധിഷ്ഠിരനോ ഭീമനോ അർജ്ജുനനോ ആണോ?" എന്നു് അഭിമന്യു ക്രോധാവേശത്തോടെ ചോദിക്കുന്നു. "അഭിമന്യു, ഇപ്പോൾ ദേവകീപുത്രനായ കേശവനു് ക്ഷേമമായിരിക്കുന്നോ?" എന്നു് ബൃഹന്നള ഒരു കൂസലും കൂടാതെ ചോദിക്കുന്നു. "കൊള്ളാം! നീ അവിടുത്തേയും പേരാണോ വിളിക്കുന്നതു്? അവിടുന്നു സത്യമായി നിന്നെപ്പോലെയുള്ള

വരുടെ ചങ്ങാതിയാണെങ്കിൽ, അതേ, അവിടുത്തേയ്ക്കു് ക്ഷേമംതന്നെ ആയിരിക്കണം." എന്ന അഭിമന്യു ഉത്തരം പറയുന്നു.

ഭീമനും അർജ്ജുനനും പരസ്പരംനോക്കി കണ്ണിറുക്കി ചിരിക്കുന്നു. "എന്താണിതു്! നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരുംകൂടി എന്നേ പരിഹസിക്കയാണോ?" എന്നു് അഭിമന്യു ചോദിക്കുന്നു.

"അല്ല, ഒരിക്കലും അല്ല. അർജ്ജുനന്റെ മകനും ജനാർദ്ദനന്റെ ഭാഗിനേയനും ആയ ഒരുവൻ ഇങ്ങനെ യുദ്ധത്തിൽ തോല്പിക്കപ്പെട്ടല്ലോ എന്ന വിചാരിച്ച അത്ഭുതപ്പെടുകയാണു്. അത്രേയുള്ളു." എന്നു് ബൃഹന്നള പറയുന്നു.

"ആത്മപ്രശംസ ചെയ്യാൻ എനിക്കിഷ്ടമില്ല. എന്നാൽ പോയി നോക്കൂ എന്നേ പിടിക്കുന്നതിനു മുമ്പു് ഞാൻ കൊന്നുകൂട്ടിയ ശവക്കുന്നുകളേ; അവരുടെ ഉടലുകളിൽ തറച്ചിട്ടുള്ള അമ്പുകളിൽ വേറേ പേരുകാണുകയില്ല." എന്ന അഭിമന്യു പറയുന്നു.

ബൃഹന്നള സഹകാര്യമായി അതു സത്യമാണെന്നും താൻ ശരതിരിച്ചു കളഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ തനിക്കും അമ്പേല്ക്കുമായിരുന്നു എന്നും ഭീമനോടു പറയുന്നു. "എന്തിനിങ്ങനെ വൻപു് പറയുന്നു. ഒരു വെറും കാലാൾ പടയാളി നിന്നെ പിടിച്ചു കളഞ്ഞല്ലോ." എന്നു് ബൃഹന്നള ആക്ഷേപിക്കുന്നു.

"അവൻ വന്നതു് അനായുധനായിട്ടാണു്. അർജ്ജുനന്റെ മകനാണല്ലോ ഞാൻ എന്നോർത്തു് ഒരു അനായുധനേ എയ്യാൻ എനിക്കു മനസ്സു് വന്നില്ല. ആകയാൽ

അവൻ എന്നെ പിടിച്ചേടുത്തുകൊണ്ടുപോന്നു." എന്നു് അഭിമന്യുപറയുന്നു.

"അഭിമന്യു, നീ വേഗം ഇങ്ങോട്ടുവരു. എന്റെ അടുക്കൽ." എന്നു രാജാവു് അഭിമന്യുവിനോടു പറയുന്നു.

"കുമാരാ, ഇതിലേ വരൂ. മഹാരാജാവു് അതാ അവിടെയിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽ ചെല്ലൂ." എന്നുപറഞ്ഞു ബൃഹന്നള കുമാരനേ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടു വരുന്നു.

"ആരുടെ മഹാരാജാവു്?" എന്നു് അഭിമന്യുചോദിക്കുന്നു.

"അരുതു, അരുതു്. അനാദരം കാണിയ്ക്കരുതു്. അദ്ദേഹം ഒരു ബ്രാഹ്മണനോടുകൂടിയിരിക്കയാണു്." എന്നു പറഞ്ഞു ബൃഹന്നള വിലക്കുന്നു.

"ഒരു ബ്രാഹ്മണനോടുകൂടിയോ?" എന്നു ഉറക്കെ ചോദിച്ചിട്ടു്, അടുത്തുചെന്നു് സന്യാസിയെ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു. അദ്ദേഹം കുമാരനെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു.

"നീ എന്താണു് എന്നെ വന്ദിക്കാത്തതു്? എന്നു വിരാടരാജാവു് ചോദിക്കുന്നു. "അഹോ, ഇവന്റെ ഗർവ്വം ഞാൻ അത്തു കളയാം" എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു് "ആരാണു് ഇവനെ പിടിച്ചതു്? ' എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

ഭീമൻ "മഹാരാജാവേ, ഞാൻ,"

രാജാവു്:—"ആയുധം കൂടാതെ." എന്നു കൂടി പറയൂ.

ഭീമൻ:—"ശാന്തം പാപം! എനിക്കു ഈ ഉരത്ത രണ്ടു കൈകൾ ഉണ്ടു്. ഇവയാണു് എന്റെ ആയുധങ്ങൾ. ബലഹീനന്മാർക്കേ ആയുധം വേറേവേണ്ടു."

അഭിമന്യു; —"എടോ മനുഷ്യ, ഈ പുകൾത്തൽ എന്റെ നടുവത്തെ അച്ഛനേ ചേരു."

സന്ന്യാസി:—"ഉണ്ണി, നിൻെറ ഈ നട്ടവട്ടത്ത അച്ഛൻ ആരാണു്?"

അഭിമന്ന്യു:—"ഞാൻ ബ്രാഹ്മണരുടെ അടുക്കൽ വച്ചു് പറയുകയില്ല. മററാരെങ്കിലും ചോദിക്കട്ടെ. അവനോടു ഞാൻ ഉത്തരം പറയാം."

രാജാവു്:—"എന്നാൽ എന്നോടു പറയൂ."

അഭിമന്ന്യു:—"തൻെറ കൈകൾ പണ്ടു ജരാസന്ധനെ കണ്ഠപാശമാക്കി ആ ബഹുമതി കൃഷ്ണനിൽ നിന്നു് കവൎന്ന ആ ദേഹമാണു് എൻെറ നട്ടവട്ടത്ത അച്ഛൻ."

"നിൻെറ അഹമ്മതിയോടുകൂടിയ ഈ വാക്കുകൾ എനിക്കു ദേഷ്യം വരുത്തുന്നില്ല. ഒരു യുവാവിൽ ഈവിധമുള്ള ചുണകാണുന്നതു് എനിക്കു സന്തോഷപ്രദമത്രേ. ഞാൻ നിനക്കു ക്ഷേമമാണോ എന്നു ചോദിച്ചു കൊള്ളട്ടെ? അല്ലെങ്കിൽ നിശ്ശബ്ദനായി വിശ്രമിക്കുന്നു. നിനക്കിഷ്ടമുള്ളടത്തു പൊയ്ക്കൊൾക? എന്നു നിന്നോടു പറഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ?" എന്നു രാജാവു് ചോദിക്കുന്നു.

എനിക്കു് ആനുകൂല്യം ചെയ്യണമെന്നു അവിടേയ്ക്കു ആഗ്രഹമുണ്ടെങ്കിൽ, എൻെറ കാലുകളിൽ വിലങ്ങിട്ടു എന്നേ ഒരു തടവുകാരനായി സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം. കൈകൾ കൊണ്ടു ഇവിടെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുവന്ന എന്നേ ഭീമൻെറ കൈകൾകൊണ്ടു ഇവിടെ നിന്നു കൊണ്ടുപോവുക തന്നെവേണം.

അനൎഹമായി തൻെറ മേൽ ചൊരിയുന്ന പരിശ്ലാഘകേട്ടു് ദുസ്സഹതയോടെ, സത്യം പറയാൻ ഉറച്ചു് ഉത്തരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. കുമാരൻ രാജാവിനേയും

സന്ന്യാസിയേയും വന്ദിക്കുന്നു. "മകനേ, നീ ധീരന്മാരെ ഉപചരിച്ചു കഴിഞ്ഞോ?" എന്നു രാജാവു ചോദിക്കുന്നു.

"ഉവ്വ്. എന്നാൽ ധീരന്മാരിൽ ഒന്നാമൻ, ധനഞ്ജയൻ, ഇതാ നില്ക്കുന്നു." എന്നു പറഞ്ഞു ഉത്തരൻ ബൃഹന്നളയേ ചൂണ്ടിക്കാണിക്കുന്നു. "ഇദ്ദേഹം ഭീഷ്മരെയും മററുള്ളവരേയും അമ്പുകളാൽ തോല്പിച്ചും എന്നേ രക്ഷിക്കയും ചെയ്തു." എന്നുള്ള വിവരവും പറയുന്നു.

"ഇതു സത്യമാണോ?" എന്നു രാജാവു ബൃഹന്നളയോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അങ്ങനെയല്ല. താൻ തന്നെ അതെല്ലാം ചെയ്തിട്ടു തന്റെ യുവത്വസഹജമായ ഉത്സാഹത്താലും ഉദാരശീലത്താലും അതിനുള്ള ബഹുമാനം എനിക്കു നൽകുകയാണു്." എന്നു ബൃഹന്നള മറുപടി പറയുന്നു.

"ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ കണങ്കയ്യിന്മേൽ ഗാണ്ഡീവചാപത്തിന്റെ ഞാണു് കൊണ്ടുവടു നിറം മാറി കാണുന്നില്ലേ. നോക്കണം" എന്നു ഉത്തരൻ പറയുന്നു.

"എന്റെ കൈവളകൾ ഊരിയെടുത്തപ്പോഴത്തേ തഴമ്പാണിതു്." എന്നു ബൃഹന്നള സമാധാനം പറയുന്നു.

രാജാവു്:—"ഞാനതൊന്നുനോക്കട്ടെ."

ബൃഹന്നള;—"ഞാൻ അർജ്ജുനനാണെങ്കിൽ ഇതു ഭീമനും ഇതു യുധിഷ്ഠിരനും ആണു്."

രാജാവു്:—"അല്ലേ, യുധിഷ്ഠിര, ഭീമ, അർജ്ജുന, നിങ്ങൾക്കു് എന്നോ വിശ്വസിച്ചുകൂടായിരുന്നോ? എന്നു് അവരോടു ചോദിക്കയും "പാണ്ഡവരുടെ വാസംകൊണ്ടു എന്റെ ഗൃഹം ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു" എന്നു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു.

അഭിമന്യു ആഹ്ലാദാകുലനാവുകയും തന്റെ വലി യച്ഛന്മാരെയും അച്ഛനെയും അഭിവാദ്യം ചെയ്കയും തന്റെ അനാദരത്തിനു ക്ഷമായാചനം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു. അ ൎജ്ജുനൻ, തന്റെ മകനെ ആശ്ലേഷിച്ച് "പതിമൂന്നാണ്ടി നശേഷം എന്തൊരാനന്ദം!" എന്നു പറയുന്നു.

അനന്തരം അൎജ്ജുനൻ അഭിമന്യുവിനോട് വിരാട രാജാവിനെ നമസ്കരിക്കാൻ പറയുകയും അഭിമന്യു അദ്ദേഹത്തിനെ നമസ്കരിക്കയും. "യുധിഷ്ഠിരന്റെ മാഹാത്മ്യവും ഭീമന്റെ കരുത്തും അൎജ്ജുനന്റെ സാമൎത്ഥ്യ വും നകുലന്റെ സൗന്ദൎയ്യവും സഹദേവന്റെ ഭവിഷ്യ ൽക്കാലവിജ്ഞാനവും ജഗൽപ്രിയനായ കൃഷ്ണന്റെ ബുദ്ധി യും യശസ്സും നിനക്കുണ്ടാകട്ടെ." എന്നു രാജാവ് അനുഗ്ര ഹിക്കയുംചെയ്യുന്നു.

ബൃഹന്നളയുടെ ഉത്തരാ സഹവാസത്താൽ രാജാവി ന് മനശ്ശല്യം ഉണ്ടാകുകയും അതിനാൽ ഗോഗ്രഹണത്തി ൽ ശത്രുക്കളെ ജയിക്കാൻ സഹായിച്ചതിനു സമ്മാനമായി ഉത്തരയെ ഭാൎയ്യയായി സ്വീകരിക്കുന്നതിനു അൎജ്ജുനനോടു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. അതിൽ അന്തൎഭവിച്ചിട്ടുള്ള ധൎമ്മത്തിൽ കവിഞ്ഞുള്ള പരിചയത്തിന്റെ സൂചനയാൽ അൎജ്ജുനനും യുധിഷ്ഠിരനും ലജ്ജിച്ചു തലതാഴ്ത്തുന്നു. "മഹാരാജാവേ അന്തഃപുരത്തിലെ സ്ത്രീജനങ്ങളോടെല്ലാം, അമ്മമാരോടും സഹോദരിമാരോടും പുത്രിമാരോടും എന്ന പോലെയാണ് ഞാൻ വൎത്തിച്ചിട്ടുള്ളതു്. എന്റെ മക നായി ഞാൻ ഉത്തരയെ സ്വീകരിക്കുന്നു." എന്ന് അൎജ്ജു നൻ പറയുന്നു.

വിരാടൻ അതുകേട്ടു അത്യന്തം സന്തോഷിക്കയും "ഇന്നത്തെ ഗ്രഹനില നല്ലതാണ്. പാണിഗ്രഹണകൎമ്മം

നമുക്ക ഇന്നു തന്നെ നടത്തണം." എന്നു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. ഉത്തരയുടെ വിവാഹം നിശ്ചയിച്ച വിവരം ഭീഷ്മരെ അറിയിക്കാൻ ഉത്തരനേ അയക്കണമെന്നു യുധിഷ്ഠിരൻ പറയുന്നു. ആ സന്തോഷം അനുഭവിക്കാൻ രാജാവു് യുധിഷ്ഠിരനോടും ഭീമനോടും അർജ്ജുനനോടുംകൂടി അകത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം, അഭിമന്യുവിൻെറസൂതൻ പ്രവേശിച്ചു് "കൃഷ്ണനേയും പാണ്ഡവരേയും ഭയപ്പെടാതെയും കുരുവില്ലാളികളെ കൂസാതെയും അഭിമന്യു കുമാരനെ പിടിച്ചുകൊണ്ടു പോയിരിക്കുന്നു. അവർ ലജ്ജിക്കട്ടെ" എന്നു കുരുയുദ്ധവീരന്മാരോടു വിളിച്ചു പറയുന്നു. ഭീഷ്മരും ദ്രോണരും പ്രവേശിക്കുന്നു. ദ്രോണർ, ആരാണു് അഭിമന്യുവിനെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോയതു് എന്നും ആരാണു് അത്ര സാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി അമ്പുകൾ എയ്തു അവനേ യുദ്ധത്തിൽ പിന്മാററിയതെന്നും സൂതനോടു ചോദിക്കുന്നു. "തോററു അവശരായ സൈനികരുടെ പിൻവാങ്ങലിലേ അപകടങ്ങൾ ചിന്തിക്കാതെ ധീരതയോടെനിന്നു യുദ്ധം ചെയ്തു അഭിമന്യുവിനേ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോയതാരായിരിക്കും" എന്നു് ഭീഷ്മരും ചോദിക്കുന്നു. ആ സമയം ദുര്യോധനനും കർണ്ണനും ശകുനിയും പ്രവേശിക്കുന്നു. "കുടുംബത്തിൽ കലഹം ഉള്ളതിനു് കുട്ടികൾ അപരാധികളല്ലല്ലോ. ഒന്നാമതായി ഞാൻ അവനെ എൻെറ മകനായിട്ടാണു് ഗണിക്കുന്നതു്. രണ്ടാമതു മാത്രമാണു് അവനേ പാണ്ഡവപുത്രനായി വിചാരിക്കുന്നുള്ളു. അതുകൊണ്ടു് ഞാൻ തന്നെ അവനേ വിടുവിക്കുന്നതാണു്." എന്നു ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു. "അവിടുത്തേ വാക്കുകൾ സ്നേഹപൂർവ്വങ്ങളും

ഉചിതങ്ങളും ആയിരിക്കുന്നു. നമുക്കു വേണ്ടി യുദ്ധം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോളാണു് അവനു ഈ വിപത്തു സംഭവിച്ചതു് എന്നു നമ്മൾ ഓർക്കണം. അവനെ രക്ഷിക്കാൻ നമ്മൾ ഉപേക്ഷ കാണിച്ചു. ഇനി ഒന്നുകിൽ നമ്മൾ അവനേ മോചിപ്പിക്കണം. അല്ലെങ്കിൽ നമ്മൾ ആയുധമുപേക്ഷിച്ചു സന്ന്യസിക്കണം." എന്നു കർണ്ണൻ പറയുന്നു.

"അവനു് വളരെ രക്ഷകന്മാരുണ്ടു്. നിങ്ങൾ പേടിക്കേണ്ട. അവനു വേഗം മോചനം ലഭിക്കും. അവൻ അർജ്ജുനൻെറ മകനാണെന്നറിഞ്ഞില്ലേ, യുദ്ധത്തിലാരും തോല്പിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ദാമോദരൻെറയും ഭയങ്കരനായ ബലരാമൻെറയും ഭാഗിനേയനാണെന്നു കേട്ടില്ലേ, വിരാടൻ തന്നെ അവനേ ഇന്നുതന്നെ വിട്ടയക്കാം. അല്ലെങ്കിൽ ഭീമൻ ശത്രുക്കളെകൊന്നു അവനേ ഇവിടെ എടുത്തുകൊണ്ടുവരാം." എന്നു ശകുനിപറയുന്നു.

"അവനേ എങ്ങനെയാണു് പിടിച്ചതു്? അവന്റെ തേരു തകൎന്നുപോയോ? കുതിരകൾ വിരണ്ടു നിയന്ത്രണാതീതങ്ങളായോ? ഇളകിയ മണലിൽ ചക്രങ്ങൾ പുതഞ്ഞുപോയോ? തേരിൻെറ അച്ചുതണ്ടു് ഒടിഞ്ഞോ? അവന്റെ ആവനാഴിയിൽ അമ്പില്ലാതായോ? വില്ലിൻെറ ഞാണു് പൊട്ടിപ്പോയോ? നീ തേരു് ശരിക്കു തെളിച്ചില്ലേ? അവൻ അമ്പുകളേററു വശംകെട്ടോ? എന്നാൽ അവൻ ധനുൎവ്വിദ്യയിൽ അതിനിപുണനാണല്ലോ. എന്താണു് സംഭവിച്ചതു്?" എന്നു് ദ്രോണർ സൂതനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അതേ, അതേ, കുമാരൻ ഇടവിടാതെ ശരവൎഷം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. എങ്കിലും ഒരു കാലാൾ കേറിവന്നു് കുമാരനേ തൂക്കിയെടുത്തുംകൊണ്ടുപോയി." എന്നു സൂതൻ പറയുന്നു.

"ഒരു കാലാളോ?" എന്നു് എല്ലാവരും ചോദിക്കുന്നു.

"അങ്ങനെ തന്നെ. അവൻ ദയാവഹമായ വേഗത്തിൽ വന്നു തേരുപിടിച്ചു നിർത്തി പോരുചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന കുമാരനെ പിടിച്ചെടുത്തുകൊണ്ടുപോയി."

അതുകേട്ടു ഭീഷ്മർ, "എന്നാലതു ഭീമസേനനായിരിക്കണം എന്തെന്നാൽ ഒരിക്കൽ ജരാസന്ധൻ ദ്രൗപദിയെ പിടിച്ചുംകൊണ്ടുപോകാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ അവൻ ഈ മാതിരി യുദ്ധംചെയ്തു അവനെ തോല്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്." എന്നു പറയുന്നു.

ദ്രോണർ:—"ഭീഷ്മർ പറഞ്ഞതു ശരിയാണു്. അതു ഭീമൻതന്നെ ആയിരിക്കണം. ഒരിക്കൽ അവൻ ഒരു അമ്പു് എയ്തുവിട്ടിട്ടു് അതിന്റെ പിന്നാലെ ഓടിച്ചെന്നു അതു് ലക്ഷ്യത്തിൽ തൊടുന്നതിനു മുമ്പേപിടിച്ചു."

ശകുനി:—"എന്തൊരസംബന്ധമാണിതു്. നിങ്ങൾ വൃദ്ധന്മാർ രണ്ടുപേരും നിങ്ങൾക്കു് പ്രിയന്മാരായവർക്കു് ഏതഭ്യാസം കാണിക്കാനും കഴിവുണ്ടെന്നു പറയും. നിങ്ങൾ പറയുന്നതു കേട്ടാൽ, ഭൂമിമുഴവൻ പാണ്ഡവരെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നും. ലോകത്തിൽ കരുത്തുള്ളവർ മററാരുമില്ലേ?"

ഭീഷ്മർ:—"ഉണ്ടായിരിക്കാം. എന്നാൽ നമ്മൾ, തേരിൽ കേറി വാളുകളും വില്ലുകളും കൊണ്ടാണു് യുദ്ധംചെയ്യുന്നതു്. താഴെനിന്നും വെറും കൈകൾകൊണ്ടു യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതു് ഭീമനും ബലഭദ്രനും മാത്രമാണു്."

ശകുനി:—"നമ്മളെ തോല്പിച്ച ആൾ ഉത്തരനല്ല അൎജ്ജുനനാണു്" എന്നായിരിക്കും ഇനി നിങ്ങൾ പറയുന്നതു്." "ഇത്ര ഉച്ചത്തിലുള്ള രഥിതത്തോടുകൂടി വില്ലു കുലച്ചതും സൂൎയ്യനെപ്പോലും മറയ്ക്കത്തക്കവണ്ണം ശരവർഷംചെയ്തതുംഅൎജ്ജുനൻ തന്നെയായിരിക്കണം." എന്നു ദ്രോണരും ഭീഷ്മരും ഉത്തരം പറയുന്നു.

സൂതൻ ഒരമ്പുംകൊണ്ടു് പ്രവേശിച്ചു്, "ഇതാ ഞാൻ പെറുക്കിഎടുത്ത ഒരമ്പു്. ഇതിന്മേൽ ആരുടേയോ പേരുണ്ടു്" ഭീഷ്മർ അതുവാങ്ങി സൂക്ഷിച്ചു നോക്കീട്ടു്, "ഉണ്ണി, വാദ്ധക്യാംകൊണ്ടു് എന്റെ കണ്ണിനു് കാഴ്ചപോരാ. ഈ അമ്പിന്മേലുള്ള പേരു് എന്നേ വായിച്ചു കേൾപ്പിക്കു." എന്നു ശകുനിയോടു പറയുന്നു. ശകുനി അതു കൈയിൽ വാങ്ങി നോക്കി "അൎജ്ജുനന്റെ" എന്നു പറഞ്ഞു അതു ദൂരത്തെറിയുന്നു. അതു് ചെന്നു ദ്രോണരുടെ കാല്ക്കൽ വീഴുന്നു. ദ്രോണർ അതെടുത്തു് "ഉണ്ണീ, ഭീഷ്മരെ വന്ദിക്കാൻ അൎജ്ജുനൻ ഇതെയ്തു. പിന്നീടിപ്പോൾ അവന്റെ ആചാൎയ്യനായ എന്നെയും വന്ദിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നുപറയുന്നു.

"ഇവിടെയുള്ള ഏതൊരു യോദ്ധാവിനും 'അൎജ്ജുനൻ' എന്നപേരു് വരാം. ഈ അമ്പുകൊണ്ടുള്ള തെളിവു മാത്രം പോരാ" എന്നു ശകുനി പറയുന്നു.

"ഞാൻ യുധിഷ്ഠിരനേകാണുന്നതുവരെ ഞാൻ കൊടുക്കാമെന്നു പറഞ്ഞ പകുതി രാജ്യം കൊടുക്കുകയില്ല. ഇവിടെ സൎവ്വവും വ്യാജബഹുലമെന്നു് ഞാൻ സംശയിക്കുന്നു." എന്നു് ദുൎയ്യോധനൻ പറയുന്നു.

ഒരു ദൂതൻ പ്രവേശിച്ചു്, "ഇതാ ഉത്തരകുമാരൻ" എന്നു അറിയിക്കയും ഉത്തരനെ പ്രവേശിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ദ്രോണർ "വിരാട രാജാവു് പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുള്ളതു് എന്താണു്?" എന്നു ഉത്തരനോടു ചോദിക്കുന്നു. "എന്നെ അച്ഛനല്ല അയച്ചിരിക്കുന്നതു്" എന്നു ഉത്തരൻ പറയുന്നു.

ദ്രോണർ:—എന്നാൽ ഉണ്ണിയെ ആരാണു് അയച്ചിരിക്കുന്നതു്?"

ഉത്തരൻ:—യുധിഷ്ഠിര മഹാരാജാവു്."

ദ്രോണർ:—ധർമ്മനിരതനായ രാജാവു് പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുള്ളതു് എന്താണു്?

ഉത്തരൻ:—"ഉത്തരയെ എന്റെ പുത്രനേക്കൊണ്ടു് വിവാഹം കഴിപ്പിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. അവിടെ വന്നിട്ടുള്ള എല്ലാരാജാക്കന്മാരേയും ഞാൻ ക്ഷണിക്കുന്നു. അടിയന്തിരം ഇവിടെവച്ചോ നടത്തേണ്ടതു്? ഇതാണു് അവിടുന്നു പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുള്ളതു്."

ശകനി:—"വേളി അവിടെവച്ചു നടത്തിയാൽമതി."

ദ്രോണർ, ഇതാ അഞ്ചു ദിവസങ്ങൾ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. ഭവാൻ എനിക്കു യഥാവിധി വാഗ്ദാനംചെയ്തിട്ടുള്ള ഭിക്ഷ യഥാവിധി ഇനി തരണം" എന്നു ദുര്യോധനനോടു പറയുന്നു.

"പാണ്ഡവന്മാക്കു് മുമ്പുണ്ടായിരുന്ന രാജ്യം ഞാൻ നൽകുന്നു. എന്തെന്നാൽ, സത്യംകെട്ടാൽ ലോകരും കെടും, സത്യം നിലനിന്നാൽ ലോകരും നിലനില്ക്കും."

ദ്രോണർ: "ഈ പ്രബലവംശം വീണ്ടും യോജിക്കയാൽ നമ്മളെല്ലാവരും സന്തുഷ്ടരായിരിക്കുന്നു. സിംഹപരാക്രമനായ നമ്മുടെ മഹാരാജാവു് ഭൂലോകം മുഴുവൻ ഭരിക്കമാറാകട്ടെ."

മൂന്നാമങ്കവും നാടകവും അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൭

ദൂത ഘടോൽക്കചം

ഘടോൽക്കച ദൂതു്:—ഭാസന്റെ ഏകാങ്കനാടകങ്ങളിൽ ഒന്നാണു് ഇതും. കൗരവരുടെ ഒരു ഭടൻപ്രവേശിച്ചു്, അർജ്ജുനന്റെ വീരപുത്രൻ അഭിമന്യു യുദ്ധംചെയ്തു കുരുസേനയെയാകെ സന്ത്രസിപ്പിച്ചു എന്നും, ഒടുക്കം ഒരു നൂറു രാജാക്കന്മാർ ഒരുമിച്ചു ഒരേ സമയം നേരിട്ടു് യുദ്ധം ചെയ്തു കുമാരനേ കൊന്നു എന്നും വിളിച്ചറിയിക്കുന്നു. അതു കേട്ടു് ധൃതരാഷ്ട്രരും ഗാന്ധാരിയും ദുശ്ശളയും പ്രവേശിക്കുന്നു. “ഈ ഗർഹ്യവും എനിക്കു കർണ്ണാരുന്തുദവും ആയ വാർത്ത എനിക്കു സന്തോഷപ്രദമാകുമെന്നുവച്ചു് വിളിച്ചുപറയുന്നതു ആരാണു്? ഒരു ബാലൻ മാത്രമായ അവനെ ഇപ്രകാരം കൊന്നവാർത്തയും ആ കൊലയാൽ പാപപങ്കിലമായ എന്റെ വംശത്തിന്റെ നാശവും ഇങ്ങനെ വിളിച്ചറിയിക്കാൻ ധൃഷ്ടനായതു് ആരാണു്?” എന്നു ധൃതരാഷ്ട്രർ ചോദിക്കുന്നു. “അതേ, അതേ, മഹാരാജാവേ, ഭ്രാതാക്കന്മാർ തമ്മിലുള്ള ഈ യുദ്ധം നമ്മുടെ കുട്ടികളുടെ എല്ലാം നാശമായിട്ടു അവസാനിക്കൂ.” എന്നു ഗാന്ധാരി പറയുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രർ: —“പുത്രമരണത്താൽ വ്യസനോന്മാദം പൂണ്ടു് അർജ്ജുനൻ അവന്റെ തേരിൽ നിന്നു ശരപ്രയോഗം ചെയ്യുന്നതും കൃഷ്ണൻ ക്രുദ്ധനായി കടിഞ്ഞാണും ചമ്മട്ടിയും പ്രയോഗിച്ചു തേരുതെളിക്കയും ചെയ്യും. ഭൂമിയിലുള്ളവരെല്ലാം. ചത്തൊടുങ്ങിയെ സാമാധാനം ഉണ്ടാകൂ.”

"അഭിമന്യു! എൻെറ ഓമന കൊച്ചുമകനെ, ഈ ദ്ദശമുള്ള ഒരു ഭ്രാതാക്കൾ തമ്മിൽകൊല്ലുന്ന പോരിൽ നിൻെറ താരുണ്യത്തെ ബലികൊടുത്തുംവച്ചു് നീ എവിടേയ്ക്കാണു് പോയതു്?" എന്നു ഗാന്ധാരി വിലപിക്കുന്നു.

ദുശ്ശള, ഉത്തരയ്ക്കു് വൈധവ്യം വരുത്തിയവൻ തൻെറ പതിയ്ക്കു വൈധവ്യം വിധിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു പറയുകയും അതു ചെയ്തതു് തൻെറ ഭർത്താവു് ജയദ്രഥനാണെന്നു് ഉടൻ പറഞ്ഞറിഞ്ഞു് ശോകാകുലയാകയും ചെയ്യുന്നു.

"കഷ്ടം! ജയദ്രഥ നിഗ്രഹം തീർച്ചപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞതു തന്നെ" എന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രർ വ്യസനിക്കുന്നു. ദുശ്ശള കരയുകയും താൻ ഉത്തരയെപ്പോലെ വിധവയുടെ വസ്ത്രങ്ങളും ധരിച്ചു് അവളുടെ അടുക്കൽ പോകാമെന്നു് പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. കൗരവയുദ്ധവീരന്മാർ മററാരിടത്തേയ്ക്കു് അർജ്ജുനനേയും കൃഷ്ണനേയും അകററിക്കൊണ്ടുപോയി എന്നും അപ്പോൾ അഭിമന്യു ചെന്നു യുദ്ധംചെയ്തു എന്നും ആ സന്ദർഭത്തിലാണു് അദ്ദേഹത്തിനെ അങ്ങനെ വധിച്ചതെന്നും മററു പാണ്ഡവർ കുമാരൻെറ ശരീരം സംസ്കരിക്കാതെ അർജ്ജുനൻ അതുകണ്ടിട്ടു് പ്രതികാരം ചെയ്യാനായി സൂക്ഷിച്ചിരിക്കയാണെന്നും ഉള്ള വിവരം ധൃതരാഷ്ട്രർ ഉടനോടു ചോദിച്ചറിയുന്നു.

"ഗാന്ധാരീ, വരൂ, നമുക്കു് ഗംഗാതീരത്തേയ്ക്കു് പോകാം" എന്നു് അദ്ദേഹം രാജ്ഞിയോടു് പറയുന്നു.

"ഗംഗാ സ്നാനത്തിനാണോ, മഹാരാജാവേ?"

"അല്ല, അവിടത്തെ പുത്രന്മാരുടെ ഉദകക്രിയ ചെയ്യാൻ. അവർ മരിച്ചുകഴിഞ്ഞു."

അപ്പോൾ ദുര്യോധനനും ദുശ്ശാസനനും ശകുനിയും അഭിമന്യുവിന്റെ മരണത്താൽ സന്തോഷത്തോടും സംതൃപ്തിയോടുംകൂടി പ്രവേശിക്കുന്നു. തങ്ങൾ ചെന്നു ധൃതരാഷ്ട്രരെ അഭിവാദനം ചെയ്യാമെന്നു ദുശ്ശാസനൻ പറയുന്നു. ശകുനിക്കു് അതു സമ്മതമാകുന്നില്ല. ഈ യുദ്ധം വൃദ്ധനായ രാജാവിനു ഹിതമായിട്ടില്ലെന്നും ആ കുട്ടിയെ കൊന്നതിനും അതിൽ തങ്ങൾ സന്തോഷം കൊള്ളുന്നതിനും അദ്ദേഹം തങ്ങളെ ശകാരിക്കുമെന്നും ശകുനി ദുര്യോധനനോടു പറയുന്നു. തങ്ങൾ ചെന്നു് വൃദ്ധനും അന്ധനും ആയ രാജാവിനെ വന്ദിക്കേണ്ടതാണെന്നു് ദുര്യോധനൻ നിർബന്ധം പിടിക്കുന്നു. മൂന്നുപേരും ചെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനെ നമസ്കരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം അവരെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നില്ല. "എന്താണു് ഞങ്ങളെ ഒരൊററവാക്കെങ്കിലും പറഞ്ഞു് അനുഗ്രഹിക്കാതിരിക്കുന്നതു്?" എന്നു് അവർ ചോദിക്കുന്നു. "ജീവിച്ചിരിക്കുമെന്നു് ആശിക്കേണ്ടാത്തവരെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഫലമുണ്ടോ? എന്റെ ഉണ്ണികളെ, എനിക്കു അനേകം ആത്മാക്കളെത്തന്നു ഈശ്വരൻ അനുഗ്രഹിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ ഒരു മകളെ മാത്രമേ തന്നിട്ടുള്ളു. നൂറു പുത്രന്മാരേക്കാൾ എനിക്കു പ്രിയതരയാണു് അവൾ. നിങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തികൊണ്ടു് അവൾ അചിരേണ അപകൃഷ്ടമായവൈധവ്യം പ്രാപിക്കും." "എന്നാൽ ജയദ്രഥൻ ഇപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു." എന്നു് ദുര്യോധനൻ ഉത്തരം പറയുന്നു.

"മററുള്ളവരും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടു്. അവരെല്ലാം ചാകാൻ താമസമുണ്ടാകയില്ല. അത്രവളരെപ്പേർകൂടി ആ കുട്ടിയെ ആക്രമിച്ചു് പടവെട്ടിയപ്പോൾ അവരുടെ കൈകൾ സ്തംഭിച്ചു പോകാത്തതെന്താണോ? എന്നു വൃദ്ധൻ

പറയുന്നു. "വൃദ്ധനായ ഭീഷ്മരോടു എതിൎത്തു കപടോപായങ്ങൾ പ്രയോഗിച്ചു പോരുചെയ്തവരുടെ കൈകൾ സ്തംഭിച്ചു പോകാഞ്ഞതു് എന്താണു?" എന്നു ദുൎയ്യോധനൻ ചോദിക്കുന്നു.

"ഭീഷ്മർ തോററുവീണതും കുട്ടി അഭിമന്യുവിനെ കൊന്നതും തമ്മിൽ ഒരു സാമ്യവും ഇല്ല. ഭീഷ്മർ മരണത്തെ വരിച്ചു. മരിക്കാൻ തൃപ്തനും ആയിരുന്നു. ഈ കുട്ടി അതുപോലെയല്ലല്ലൊ" എന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രർ പറയുന്നു.

"അവനൊരു കുട്ടിയൊന്നും അല്ലായിരുന്നു,അച്ഛ, അവൻ ഇടിവാളുപോലെ തീക്ഷ്ണമായ ഒരു വില്ലെടുത്തു്, സൂൎയ്യൻ രശ്മികൾ എന്നപോലെ അമ്പുകൾ ചൊരിഞ്ഞു രാജാക്കന്മാരെ എല്ലാവരേയും മുറിവേല്പിച്ചു." എന്നു് ദുൎയ്യോധനൻ പറയുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രർ: അൎജ്ജുനന്റെ മകൻ അത്രത്തോളം നാശം ചെയ്തെങ്കിൽ, തന്റെ പുത്രന്റെ വധത്താൽ ക്രുദ്ധനായിതീരുന്ന അൎജ്ജുനൻ എത്രമാത്രം ചെയ്കയില്ല!"

ദുൎയ്യോധനൻ; "അവനെന്തുചെയ്യും, അച്ഛ?"

ധൃതരാഷ്ട്രർ: "അവനെന്തുചെയ്യുമെന്നു് നിങ്ങളിൽ ശേഷിക്കുന്നവർ കാണും".

ദുൎയ്യോധനൻ വീണ്ടും അൎജ്ജുനൻ എന്തുചെയ്യുമെന്ന ചോദ്യം ആവൎത്തിക്കുന്നു. "അൎജ്ജുനൻ പോരിലേറ്റ ശിവനോടും ഖാണ്ഡവവനത്തിൽവച്ചു് അവന്റെ അമ്പുകൾ കൊണ്ടുമുറിവേററ അഗ്നിയോടും ദുൎയ്യോധനനേ തോല്പിച്ചു പിടിച്ചുകെട്ടിക്കൊണ്ടുപോയ ചിത്രാംഗദനോടും ചോദിക്കു" എന്നു് അദ്ദേഹം മറുപടി പറയുന്നു.

അർജ്ജുനന്നു തുല്യം ബലവാനായ കർണ്ണനുണ്ട് തന്റെ സൈന്യത്തിൽ എന്നു് ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രർ: "പാവപ്പെട്ട കർണ്ണൻ! എനിക്കു ചിരി വരുന്നു. തനിക്കു ജനനാൽ കിട്ടിയ കവചം ഇന്ദ്രനു കൊടുത്ത വിഡ്ഢി, മൂഢൻ. അവൻ ആയുധവിദ്യ ഗുരുവിനെ വഞ്ചിച്ചു പഠിച്ചു. ഗുരുവിങ്കൽ നിന്നു്, 'ആവശ്യം വരുന്ന സന്ദർഭത്തിൽ നിനക്കതു ഉതകാതെ പോകട്ടെ എന്നൊരു ശാപവും വാങ്ങി."

"ഞങ്ങളെ അപകർഷിച്ചു പറയാൻ അവിടേയ്ക്കധികാരമുണ്ടു്," എന്നു് ശകുനി ഇടയ്ക്കുകേറിപ്പറയുന്നു.

"അല്ല! ചൂതാടിയോ? നിന്റെ കൃതികൾ എന്റെ വീട്ടിനു തീവച്ചു. ഇളം തൈകൾ പോലും നശിക്കണം."

അപ്പോൾ ഒരു ഭയങ്കരമായ ശബ്ദം കേൾക്കുന്നു. ഒരു ഭടൻ പ്രവേശിച്ചു് അർജ്ജുനൻ ഒരു ഉഗ്രശപഥം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. 'എന്റെ മകനെ കൊന്നവനേയും അതിൽ സന്തോഷിച്ചിരിക്കുന്നവരെയും—അവരെയെല്ലാം നാളെ സൂര്യൻ അസ്തമിക്കുന്നതിനുമുമ്പു് ഞാൻ കൊല്ലുന്നുണ്ടു് എന്നു്, എന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രരെ അറിയിക്കുന്നു.

താൻ തന്റെ സേനകളെ എല്ലാംകൊണ്ടു ജയദ്രഥനെ ഒളിച്ചു് അർജ്ജുനന്റെ ശപഥത്തിനു ഭംഗം വരുത്തും; ശാപഭംഗംമൂലം പാണ്ഡവരെല്ലാം തീയിൽ ചാടിച്ചാകാൻ ഇടവരുത്തും, എന്നു ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു.

"അവൻ ഭൂമികുഴിച്ചു് അതിനകത്തുപോയി ഒളിച്ചാലും ആകാശത്തു കേറിഒളിച്ചാലും അർജ്ജുനന്റെ അമ്പു് അവന്റെ കൂടെ എത്തി അവനേ പിടികൂടും" എന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രർ പറയുന്നു.

മററാരെങ്കിലുമാണ് ഞങ്ങളുടെ നിഷ്ഠൂരനായ മഹാരാജാവിനോട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞതെങ്കിൽ പിന്നെ ഒരു നിമിഷംപോലും അവൻ ജീവനോടിരിക്കയില്ല എന്നു ഭടൻ പറയുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രക്ക് കൊടുക്കാനായി കൃഷ്ണൻെറ ഒരു സന്ദേശവുംകൊണ്ടു ഘടോൽക്കചൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.

"വരു, വരു, നിങ്ങളുടെ ശത്രുക്കളുടെ പാളയത്തിൽ കടക്കാം. എനിക്കു വളരെ കൗതുകം ഉണ്ടു്. കൃഷ്ണൻെറ ഉദ്ധതമായ സന്ദേശം കേൾക്കട്ടെ" എന്നു ദുര്യോധനൻ ഘടോൽക്കചനോടു പറയുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ ധൃതരാഷ്ട്രരെ കണ്ടിട്ടു്, "എത്ര വിശേഷപ്പെട്ട ആകാരം! എത്ര ശാന്തം! എത്ര ധീരം! വയസ്സു വളരെ ആയെങ്കിലും ജര ബാധിച്ചിട്ടില്ല. സഹിഷ്ണുത അത്ഭുതകരമായിരിക്കുന്നു. ഇദ്ദേഹത്തെ അന്ധനായി സൃഷ്ടിച്ചതു്, കണ്ണിനു കാഴ്ചകൂടി കൊടുത്താൽ ത്രിലോകങ്ങൾക്കും രക്ഷയില്ല എന്നു് ഈശ്വരന്മാർ ഭയപ്പെട്ടിട്ടായിരിക്കണം" എന്നു പറയുന്നു. ഘടോൽക്കചൻ ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനേ വന്ദിക്കുന്നു. "നിൻെറ ഭ്രാതാവിൻെറ ദുർബ്ബുദ്ധിയോർത്തു എൻെറ ഹൃദയം വേദനപ്പെടുന്നു. എൻെറ പുത്രന്മാരുടെ ദുർവൃത്തികൾ എന്നെ വല്ലാതെ വലയ്ക്കുന്നു" എന്നു ധൃതരാഷ്ട്രൻ പറയുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ: മഹാരാജാവേ! അവിടുന്നു് ഒരു മഹാത്മാവാണു്. ഭഗവാൻ ചക്രപാണി ഇങ്ങനെ അരുളിച്ചെയ്തു് എന്നേ അവിടുത്തേ സന്നിധിയിൽ അയച്ചിരിക്കുന്നു".

ധൃതരാഷ്ട്രർ സിംഹാസനത്തിൽ നിന്നും എണീച്ചു നിന്നിട്ടു്, "ഭഗവാൻ എന്താണു് അരുളിച്ചെയ്തയച്ചിരിക്കുന്നതു്?"

ഘടോൽക്കചൻ: ജനാർദ്ദനന്റെ സന്ദേശം അവിടുന്ന് ഇരുന്നുകൊണ്ടു കേൾക്കണം. അവിടുന്ന് ഇങ്ങനെ അറിയിക്കുന്നു. " 'എന്റെ മകനേ, അഭിമന്യു, കുരുകുലത്തിന്റെ ആശേ, യദുവംശത്തിന്റെ ഉത്തമ സന്താനമേ, നീ നിന്റെ അമ്മാവനായ ജനാർദ്ദനനേയും, നിന്റെ അച്ഛനായ എന്നേയും ഉപേക്ഷിച്ച് നിന്റെ മുത്തച്ഛനേ കാണാൻ സ്വർഗ്ഗത്തേയ്ക്കു പോയിരിക്കുന്നു!' എന്നു അർജ്ജുനൻ തനിയെ ഇരുന്നു കരയുന്നു. മകന്റെ നഷ്ടത്താൽ അർജ്ജുനൻ നിശ്ശരണനായിരിക്കുന്നു. ഒരു ഒററ മകനേക്കുറിച്ചുള്ള അർജ്ജുനന്റെ ദുഃഖം ഇത്രയും വലുതാണെങ്കിൽ അവിടത്തെ നൂറു മക്കളുടെ നിർവ്വാണത്തിൽ അവിടുത്തേയ്ക്കുണ്ടാകുന്ന ദുഃഖം എത്ര വലുതായിരിക്കും?"

"എത്ര ചിരിവരുത്തുന്ന വാക്കുകൾ!" എന്ന് ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു.

ഘടോൽക്കചന് കൃഷ്ണന്റെ ഒരു സന്ദേശം ദുര്യോധനനും നൽകാനുണ്ട്. അദ്ദേഹം അതുപറയാൻ ഭാവിക്കുന്നു. ഒരു ഇടയന്റെ സന്ദേശം അദ്ദേഹം കേൾക്കുകയില്ലെന്നു ദുശ്ശാശനൻ പറയുന്നു.

"അപ്പോൾ കൃഷ്ണൻ നിങ്ങൾക്ക് ഒരു രാജാവല്ലെന്നോ? ജരാസന്ധൻ തടവിലടച്ചിരുന്ന രാജാക്കന്മാരെയെല്ലാം ആ രാജാവിന്റെ രാജധാനിയിൽചെന്നു മോചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുപോന്ന, ഭീഷ്മരുടെ കൈയാൽ അഗ്രപൂജ ഏററു്, മററുരാജാക്കന്മാരെ അസൂയപ്പെടുത്തിയ, സാക്ഷാൽ ശ്രീ ഭഗവതിയാൽ സേവിക്കപ്പെടുന്ന അത്ഭുത രാജാധിരാജൻ ഒരു രാജാവല്ല, എന്നോ? മടയന്മാരേ?"

"ഈ വാദപ്രതിവാദംഅവസാനിപ്പിക്കൂ"എന്നുദുര്യോധനൻ ദുശ്ശാസനനോട് ആജ്ഞാപിച്ചിട്ടു ഘടോൽക്കചനോടു

അയാളുടെ സ്വാമി പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുള്ളതു് എന്താണെന്നു പറയാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ:—"ലോകൈകനാഥനും എന്റെ സ്വാമിയും ആയ നാരായണൻ എന്നോടു പറഞ്ഞയച്ചിരുന്നതു് ഇപ്രകാരമാണു്. 'അവിടത്തെ സൈന്യങ്ങളുടെ നാശം തീർച്ചയായി എന്നു് അവിടേയ്ക്കറിയാം. അനേകരാജാക്കന്മാർ ചത്തൊടുങ്ങി ഭൂമിയുടെ ഭാരം അത്രത്തോളം കുറയട്ടെ. അർജ്ജുനനും അർജ്ജുനന്റെ ഭയങ്കര ശരങ്ങൾക്കും അസാദ്ധ്യമായിട്ടൊന്നുമില്ല.' എന്നു്"

ശകുനി:—"വാക്കുകൊണ്ടുമാത്രം അതു സാദ്ധ്യമായിരുന്നു എങ്കിൽ ലോകവിജയം സിദ്ധംതന്നെ. അതു വാക്കുകളാൽ മാത്രം, മറ്റൊന്നുകൊണ്ടുമല്ലാതെ വാക്കുകളാൽമാത്രം, ചെയ്യപ്പെടാമായിരുന്നു എങ്കിൽ യുദ്ധവീരന്മാരുടെയെല്ലാം വധം കഴിഞ്ഞു."

ഘടോൽക്കചൻ:—"അല്ല, ശകുനിയും അദ്ദേഹത്തിനു പറയാനുള്ളതു് പറയുന്നോ? അല്ലേ, ശകുനി, അങ്ങയുടെ ചക്കിണികൾ കളഞ്ഞു കളയൂ. എന്നിട്ടു ഒരു ചൂതുകളപ്പലകയായി അമ്പുകൾ കൊള്ളാനുള്ള ലാക്കായി നിൽക്കുക. ഇവിടെ കട്ടുകൊണ്ടുപോകാൻ സ്ത്രീകളില്ല, പിടിച്ചു പറിക്കാൻ സിംഹാസനങ്ങളില്ല. ഇവിടെ പണയം ജീവനും ലാഭം അമ്പുകൾ കൊണ്ടു മരണവുമത്രേ."

ദുശ്ശാസനൻ:—"നിനക്കു കർക്കശങ്ങളായ വാക്കുകൾ പറയാനറിയാം. നിനക്കു നിന്റെ അമ്മയിൽനിന്നു് ഒരു ഭയങ്കരമായ രൂപം കിട്ടിയിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ നിനക്കു് ആവുന്നതിലധികം ഗർവം ആത്മവിശ്വാസവുംവേണ്ട.

വേണ്ട. ഞങ്ങളും രാക്ഷസന്മാരോടൊപ്പം ഭയങ്കര സ്വഭാവികളും നിഷ്ഠുരന്മാരും തന്നെയാണു്."

"ഈശ്വരാ രക്ഷ! നിങ്ങൾ രാക്ഷസന്മാരേക്കാൾ അധികം ചീത്തകളും കഠിനന്മാരും തന്നെയാണു്. രാക്ഷസന്മാർ അവരുടെ ഭ്രാതാക്കന്മാരെ അരക്കുകോട്ടയിലാക്കി അവർ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്ന അവസരം നോക്കി തീവെച്ചു ദഹിപ്പിക്കയില്ല. രാക്ഷസന്മാർ നിങ്ങൾചെയ്തവിധം അവരുടെ ഭ്രാതാക്കരുടെ ഭാര്യമാരുടെ തലമുടികളേയും വസ്ത്രങ്ങളെയും തൊടാറില്ല. രാക്ഷസന്മാർ പടക്കളത്തിൽ ഒരു കൊച്ചുകുട്ടിയെ കൊന്നതു കൊണ്ടാടാറില്ല. രാക്ഷസന്മാരുടെ ആകൃതികൾ ഭയങ്കരങ്ങളാണു്. രാക്ഷസന്മാരുടെ സമ്പ്രദായങ്ങൾ ഭയജനകങ്ങളാണു്. എന്നാൽ അവരുടെ ഹൃദയങ്ങൾ നിങ്ങളുടെപോലെ അനുകമ്പയില്ലാത്തവയല്ല." എന്നു ഘടോൽക്കചൻ പ്രത്യുത്തരം നൽകുന്നു.

"നീ നിൻെറ ദൂതുംകൊണ്ടു പൊയ്ക്കൊള്ളു. ഒരുദൂതനെ കൊല്ലുന്നവരല്ലഞങ്ങൾ. യുദ്ധത്തിനല്ലാതെ ഒരു ദൂതനായി വന്നതു് നിൻെറ ഭാഗ്യം." എന്നു ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു.

"എന്തു്! ഞാൻ ഒരു ദൂതനായി വന്നതാണോ എനിക്കുള്ളകുററം? ഇതാ, ആ പദവി ഞാനിതാ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. വരുവിൻ കൂട്ടരെ, എല്ലാവരുംകൂടി എന്നോടു പോരുചെയ്യുവിൻ; അത്യാവശ്യഘട്ടത്തിൽ പൊട്ടിപ്പോകുന്ന ഒരു ഞാണിനെ ആശ്രയിക്കുന്ന അഭിമന്യുയല്ല ഞാൻ. ഞാൻ ആശ്രയിക്കുന്നതു നല്ല കരുത്തുള്ള എൻെറ ഈ തടിച്ച മുഷ്ടികളെയാണു്. വരുവിൻ! കാലപുരിയ്ക്കുപോകാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന എല്ലാവരും. എൻെറ കുട്ടിക്കാലംമുതലേ ഇങ്ങനെയുള്ള യുദ്ധം ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതാണു്.

ധൃതരാഷ്ട്രർ:—"പൗത്രാ, ഘടോൽക്കചാ, ക്ഷമിക്കൂ ക്ഷമിക്കൂ. എൻെറ വാക്കുകൾ കേൾക്കൂ."

ഘടോ:—"എൻെറ മുത്തച്ഛൻെറ വാക്കുകൊണ്ടു് ഞാൻ എൻെറ കോപത്തെ ശമിപ്പിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ നാരായണനോടു ഞാൻ എന്താണറിയിക്കേണ്ടതു്?"

ദുര്യോ:—"ഞാൻ പറഞ്ഞതായി കൃഷ്ണനോടു ഇങ്ങനെ പറയൂ. 'എന്തിനിത്ര വളരെ ഫലമില്ലാത്ത വാക്കുകൾ! വാക്കുകൾ ഞങ്ങളെ തോല്പിക്കയില്ല. ഒരു യുദ്ധം ആസന്നമായിരിക്കുമ്പോൾ അവ നിരുപയോഗങ്ങളാണു്. ഒരു നൂറു രാജാക്കന്മാരുടെ ധവളാതപത്രങ്ങൾകൊണ്ടു പരിവൃതനാണു് ഞാൻ. ഭവാൻെറ പാണ്ഡവരോടുകൂടി അവിടെ കാത്തിരിക്കൂ ഭവാൻെറ സന്ദേശത്തിനു എൻെറ അസ്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു തക്കതായ മറുപടിതരാം."

"നാളെ സൂര്യൻെറ രശ്മികളോടുകൂടി കാലൻ നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ എത്തും" എന്നു് ദുര്യോധനനോടും രാജാക്കന്മാരോടും പറഞ്ഞിട്ടു് ഘടോൽക്കചൻ പോകുന്നു.

നാടകം അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൫.

ഊരുഭംഗം

ഒടിഞ്ഞതുടകൾ: ഒരു ഏകാങ്കനാടകമാണു് ഇതു്. സാംസ്കൃത നാടകങ്ങളിൽ ഇന്നുവരെ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടുള്ള കലൎപ്പില്ലാത്ത ദുഃഖപൎയ്യവസായിനാടകം ഊരുഭംഗം മാത്രമാണു്. പ്രധാന യുദ്ധത്തിനു പിൻപും ഭീമദുൎയ്യോധനന്മാർ തമ്മിലേ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിനു് അടുത്തു മുൻപും കുരുക്ഷേത്രത്തിലെ പോൎക്കളത്തിന്റെ വൎണ്ണനയോടുകൂടി നാടകം തുടങ്ങുന്നു. കുരുക്ഷേത്രത്തിന്റെ സമതലപ്രദേശമായസമന്തപഞ്ചകത്തിൽ പോരിൽ മരിച്ച രാജാക്കന്മാരുടേയും ഭടന്മാരുടെയും കുതിരകളുടെയും ആനകളുടെയും ശവശരീരങ്ങൾ ചിതറിക്കിടക്കുന്നു. മൂന്നു ഭടന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നു. കുരുക്ഷേത്രം ഒരുസമരാശ്രമമാണു്. വൈരത്തിന്റെ നിലയവും, പരാക്രമത്തിന്റെ ഉരകല്ലും, അഭിമാനത്തിന്റെയുംയശസ്സിന്റെയും ആലയവും, മനുഷ്യപ്രാണനെ ഹോമിച്ചുള്ള യാഗവും, രാജാക്കന്മാൎക്കു സ്വൎഗ്ഗത്തുപോകാനുള്ള പാലവും ആകുന്നു ഇതു്. വൻപാറകൾപോലെ ചിതറിക്കിടക്കുന്ന ആനകളുടെ ശവക്കൂട്ടങ്ങളാൽനിലം നിമ്നോന്നതമായിരിക്കുന്നു. എല്ലായിടത്തും കഴുകന്മാർ കൂട്ടകെട്ടിയിരിക്കുന്നു. രഥികൾഇല്ലാത്ത രഥങ്ങൾ സൎവ്വദിക്കിലും കിടക്കുന്നു. പക്ഷികൾ ചോരപുരണ്ട കൊക്കുകൾകൊണ്ടു് രാജാക്കന്മാരുടെ മൃതശരീരങ്ങളെ കൊത്തുന്നു. കുറുക്കന്മാർ യുദ്ധവീരന്മാരുടെ ശവങ്ങളെ തേരുകളിൽനിന്നു കടിച്ചുവലിച്ചു താഴെയിടുന്നു. ചോരഒഴുകി നിലത്തു ചളികെട്ടി

കിടക്കുന്നു. പറിച്ചു ചീന്തിയ തൊലിത്തുണ്ടുകൾ, വെൺകററക്കുടകൾ, ചാമരങ്ങൾ, ശൂലങ്ങൾ, അമ്പുകൾ, കുന്തങ്ങൾ, വാളുകൾ, ഗദകൾ, പടച്ചട്ടകൾ, തലകൾ, തലയില്ലാത്ത ഉടലുകൾ എന്നിവയെല്ലാം ഇടഞ്ഞു കിടക്കുന്നു: ആനകളുടെ ശവങ്ങൾകൊണ്ടു പാലമുണ്ടാക്കി ചോരപ്പുഴകൾ കടക്കപ്പെടുന്നു. ചില യോദ്ധാക്കളുടെ ഉടലുകൾ തല പോയിട്ടും മുന്നായംകൊണ്ടു മുമ്പോട്ടോടുന്നു. എന്നിങ്ങനെ അവർ വർണ്ണിക്കുന്നു.

പിന്നീടവർ, ദ്രൗപദിയെ ഉപദ്രവിച്ചതിനാൽ കുപിതനായ ഭീമനും തൻെറ നൂറു അനുജന്മാരെയെല്ലാം കൊന്നതിനാൽ കുപിതനായ ദുര്യോധനനും തമ്മിൽചെയ്യു ഭയങ്കരയുദ്ധത്തെക്കുറിച്ചു സംഭാഷിക്കുന്നു. ഭീമന് ദുര്യോധനനേക്കാൾ ദേഹബലം കൂട്ടും. ദുര്യോധനന് ഭീമനേക്കാൾ അഭ്യാസബലം കൂട്ടും. രണ്ടുപേരും ഭയങ്കരങ്ങളായ താഡനങ്ങൾ ഏല്പിക്കുന്നു. ഒടുക്കം ദുര്യോധനൻ തൻെറ ഗദകൊണ്ടു ഒരു നല്ല അടികൊടുത്തു ഭീമനെ വീഴ്ത്തുന്നു. യുധിഷ്ഠിരൻ അത്യന്തം അവശപ്പെടുന്നു. വിദുരൻെറ കണ്ണുകൾ അശ്രുകലുഷമാകുന്നു. വ്യാസൻ ഒരു കൈകൊണ്ടു താടിയുഴിഞ്ഞു വച്ച് മേല്പോട്ടു നോക്കി വിസ്മയിച്ചു നില്ക്കുന്നു. "ഭീമ, പേടിക്കേണ്ട പോരിൽ താഴെവീണുപോയവരെ വീരന്മാർ കൊല്ലുന്നതല്ല" എന്നു പറഞ്ഞു ദുര്യോധനൻ ഭീമനേ പരിഹസിക്കുന്നു. കൃഷ്ണൻ തൻെറ തുടയുരുട്ടിച്ച് ആകാശത്തേയ്ക്കു നോക്കുന്നു. ദുര്യോധനൻെറ ബലഹീനമായ അവയവങ്ങൾ ഊരുക്കളാണെന്നു ഭീമനെക്കാണിച്ചു കൊടുക്കുന്ന ഒരു ഗൂഢസാംജ്ഞയാകുന്നു അതു്.

ഭീമൻ എണീച്ചു് യുദ്ധധർമ്മങ്ങളെയെല്ലാം ഉപേക്ഷിച്ചു കൃഷ്ണൻ കൊടുത്ത സൂചനം അനുസരിച്ചു് തൻെറ

ചിത്രാംഗദം എന്ന ഗദകൊണ്ടു ദുര്യ്യോധനൻെറ തുടകളെ ലക്ഷ്യമാക്കി നല്ലവണ്ണം ആഞ്ഞെറിയുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ദുര്യ്യോധനൻ തുടകരം മുറിഞ്ഞു താഴെ വീഴുന്നു. ബലരാമ ൻെറ മുഖം ദേഷ്യത്താൽ വിറയ്ക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൽ നിന്നു് അപകടം ഉണ്ടാവാതിരിക്കാൻ ഭീമനേ മററു പാണ്ഡവരും കൃഷ്ണനുംകൂടി അവിടെനിന്നും കൊണ്ടുപോകുന്നു. ഭീമൻ യുദ്ധത്തിൽ ധർമ്മ ലംഘനം ചെയ്തിരിക്കുന്നു എന്നും താൻ അവനേയും അവൻെറ വംശത്തേയും ഇല്ലായ്മ ചെയ്യും എന്നും ബലരാമൻ അട്ടഹസിക്കുന്നു. ദുര്യ്യോധനൻ ഒരു ശിശുവിനേപ്പോലെ ഇഴഞ്ഞു അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽചെന്നു് കോപമടക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു് അപേക്ഷിക്കുന്നു. "ഇവർ കുരുകുല നിവാപാംബുവാഹകന്മാരായി ജീവിക്കട്ടെ. ഞങ്ങരം തമ്മിലേ ശത്രുതാപവും ഞാനും അവസാനിച്ചല്ലൊ" എന്നു് അദ്ദേഹം ബലരാമനോടു പറയുന്നു. "ഒരല്പനേരംകൂടി ജീവിച്ചിരുന്നു താൻ തൻെറ കലപ്പകൊണ്ടു പാണ്ഡവരെ കൊല്ലുന്നതു വീക്ഷിക്കാൻ ബലരാമൻ ദുര്യ്യോധനനോടു പറയുന്നു. ഭീമൻ വഞ്ചന കൊണ്ടാണു് ജയം സമ്പാദിച്ചതെന്നു് അദ്ദേഹം ദുര്യ്യോധനനേ അറിയിക്കുന്നു". ഭീമൻ ചതികൊണ്ടാണു് എന്നേ തോല്പിച്ചതെങ്കിൽ ഞാൻ തോററിട്ടില്ല. വല്ലവഞ്ചനയും ഇതിലുണ്ടെങ്കിൽ അതു് ഭീമൻെറ ഗദയിലാവേശിച്ച ജഗൽ പ്രിയനായ കൃഷ്ണൻെറയാണു്.

ദുര്യ്യോധനനെ അന്വേഷിച്ചു അദ്ദേഹത്തിൻെറ അച്ഛനമ്മമാരായ ധൃതരാഷ്ട്രരും ഗാന്ധാരിയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ പത്നിമാരായ മാളവിയും പൗരവിയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൊച്ചുമകൻ ദുർജ്ജയനും പ്രവേശിക്കുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ: "ഇന്നു് പോരിൽ ചതിച്ചു എന്റെ മകനേവീഴ്ത്തി എന്നു കേട്ടപ്പോൾ എന്റെ അന്ധങ്ങളായ കണ്ണുകൾ അന്തർബ്ബാഷ്പംകൊണ്ടു് അന്ധതരങ്ങളായി. ഈ സമയത്തുപോലും എന്റെ മകനേ ഒരു നോക്കുകാണാൻ കഴിവില്ലാത്ത ഞാൻ ശപിക്കപ്പെട്ടവനത്രെ. നൂറു പുത്രന്മാരുടെ അച്ഛനെന്നു അഭിമാനമുള്ളവൻ, ധീരൻ, വിജ്ഞൻ, ശൂരൻ, ഉത്ഥാനശീലൻ, അങ്ങിനെയുള്ള ധൃതരാഷ്ട്രൻ പുത്രൻ നിലത്തുഉഴവുന്ന തിലോദകം ലഭിക്കാൻ അഹനല്ലെ?

തന്റെ അന്ധനായ ഭർത്താവിലെപ്പോലെയാവാൻ തന്റെ കണ്ണുകൾ മൂടിക്കെട്ടി അന്ധതവരിച്ചിരിക്കുന്ന ഗാന്ധാരി, "ദുര്യോധന, എന്റെ മകനേ, എന്നോടും നിന്റെ ഹതഭാഗ്യനായ അച്ഛനോടും സംസാരിക്കൂ" എന്നു് മകനോടു വിളിച്ചു പറയുന്നു.

"അഹോ! രാജ്ഞി ഗാന്ധാരി! ഭർത്തൃഭക്തിയുടെ അടയാളമായി രാജ്ഞി തന്റെ കണ്ണുകൾ മൂടികെട്ടിയിരിക്കുന്നു. ആ മൂടുപടം ഇപ്പോൾ അശ്രുധാരകൊണ്ടു് അനവരതം നനയുന്നു. തന്റെ പുത്രന്മാരുടെയും പൌത്രന്മാരുടെയും മുഖങ്ങൾ കാണാൻ രാജ്ഞി ഒരിക്കലും ആഗ്രഹിച്ചിട്ടില്ല. രാജ്ഞിയുടെ താദൃശധീരത ഇപ്പോൾ അശേഷം നശിച്ചിരിക്കുന്നു." എന്നു ബലരാമൻ പറയുന്നു.

തന്റെ അച്ഛനമ്മമാരുടേയും ഭാര്യമാരുടേയും ദുഃഖത്താൽ വേദനപ്പെട്ടു് ദുര്യോധനൻ, "ഞാൻ ഗദകൊണ്ടടികൊണ്ട നൊമ്പലം അപ്പോൾ അറിഞ്ഞില്ല. കഷ്ടം! ഇതു് രണ്ടാമത്തെ അടിയാണു്. ഭീമന്റെ ആ ഗദാതാഡനം എന്റെ തുടകളെ മാത്രമല്ല കവർന്നതു്. എന്റെ അച്ഛന്റെ കാല്ക്കൽ നമസ്കരിക്കാനുള്ള കഴിവും കവന്നു." എന്നു് ദുര്യോധനൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രർ ദുർജ്ജയനോടും ഗാന്ധാരിമാളവീപൗരവിമാദരോടും ദുര്യ്യോധനനേ തിരക്കാൻ പറയുന്നു. താൻ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കയാണെന്നു ദുർജ്ജയൻ പറയുന്നു.

"ഓടിച്ചെല്ലു. നിനക്കു നിൻെറ അച്ഛൻെറ മടിയിൽ കേറിയിരുന്നു് ക്ഷീണം തീക്കാം." എന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രർ വീണ്ടും അവനോടു പറയുന്നു.

ദുർജ്ജയൻ "അച്ഛാ, അച്ഛനെവിടെയാണു്?" എന്നു ഉറക്കെ വിളിച്ചു ചോദിക്കുന്നു.

"അല്ല, ഇവനും വന്നിട്ടുണ്ടോ? എല്ലാററിലും അധികം എൻെറ പുത്രവാത്സല്യം എന്നെ ചുട്ടെരിക്കുന്നു. ദുഃഖമെന്നതെന്തെന്നറിയാത്ത ദുർജ്ജയൻ എന്റെ മടിയിലിരിക്കാൻ അഗ്രഹിക്കുന്നു. തോററടിപ്പെട്ട എന്നേ കാണുമ്പോൾ അവൻ എന്തു പറയും?" എന്നു ദുര്യ്യോധനൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ദുര്യ്യോധനൻ നിലത്തിരിക്കുന്നതുകണ്ടു ദുർജ്ജയൻ അടുത്തുചെല്ലുന്നു. "മകനേ നീയെന്തിനാണു് വന്നതു്?" എന്നു ദുര്യ്യോധനൻ അവനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അച്ഛ, അച്ഛൻ പോന്നിട്ടു വളരെ നേരമായല്ലൊ. വരു അച്ഛ, ഞാൻ അച്ഛൻെറ മടിയിലിരിക്കട്ടെ." എന്നു ദുർജ്ജയൻ മറുപടി പറയുന്നു. ദുര്യ്യോധനൻ മകനെ തടുത്തിട്ടു്, കരയുന്നു.

"എന്താ അച്ഛൻെറ മടിയിലിരുന്നുകൂടാത്തതു്?" എന്നു അവൻ ചോദിക്കുന്നു, "നിൻെറ പതിവിലുള്ള ഇരിപ്പിടം ഇല്ലാതായി ഞാൻ പോകാറുമായി" എന്നു ദുര്യ്യോധനൻ മറുപടിപറയുന്നു.

ദുർജ്ജയൻ:—"അച്ഛനെങ്ങോട്ടാണു് പോകുന്നതു്?"

ദുര്യോധനൻ:—"എന്റെ അനുജന്മാർ നൂറുപേരും പോയ ദിക്കിലേയ്ക്കു്."

ദുജ്ജയൻ:—"അച്ഛൻ എന്നേക്കൂടി കൊണ്ടുപോകണം."

ദുര്യോധനൻ:—"മകൻചെന്നു ഭീമനോടു പറയു."

ദുർജ്ജയൻ:—വരണമച്ഛ, അവർ അച്ഛനേ അന്വേഷിക്കുന്നു."

ദുര്യോധനൻ:—"ആരെല്ലാമാണു്."

ദുർജ്ജയൻ:—"മുത്തച്ഛനും മുത്തശ്ശിയും അമ്മമാരും."

ദുര്യോധനൻ:—"മകനേ, പൊയ്ക്കോൾക. എനിക്കു നടക്കാൻ വയ്യ."

ദുർജ്ജയൻ:—"അച്ഛനേ ഞാൻ എടുത്തുകൊണ്ടു പോകാം.

ദുര്യോധനൻ:—"നീ ഒരു കൊച്ചുകുട്ടിയാണല്ലൊ? നിനക്കതിനു കെല്പില്ല."

"അമ്മമാരേ, മഹാരാജാവു് ഇതാ ഇവിടെയുണ്ടു്." എന്നു് അവൻ ഉറക്കെ വിളിച്ചുപറയുന്നു. ധൃതരാഷ്ട്രരും രാജ്ഞിമാർ മൂവരും അവിടെ വരുകയും ദുര്യോധനൻ നിലത്തിരിക്കുന്നതു് കാണുകയും ചെയ്യുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈകൾകൊണ്ടു് ദുര്യോധനന്റെ മെയ് തലോടിയിട്ടു്, "ഇതോ മഹാരാജാവു്! ലോകത്തിലെ എല്ലാരാജാക്കന്മാരുടേയും അധിരാജാവു്! ത്രൈലോക്യത്തിന്റെ പൊന്നും തൂണു്!" ഇവനിതാ കോട്ടവാതിലിന്റെ മുറിഞ്ഞ ഓടാമ്പൽപോലെ നിലത്തു കിടക്കുന്നു. എന്നു നിലവിളിക്കുന്നു.

ഗാന്ധാരിയും അവിടെവന്നു പതുക്കെ കരയുന്നു.

അതാരാണെന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രർ ചോദിക്കുന്നു. "മഹാരാജാവേ, അവിടേയ്ക്കു ശൂരവീരപുത്രന്മാരെതന്നെ അവർ" ഗാന്ധാരി ഉത്തരം പറയുന്നു.

"അച്ഛ, ഞാൻ വീണ്ടും ജനിച്ചതുപോലെ ഇന്നെനിക്കു തോന്നുന്നു. വ്യസനത്തിനു് ഒരാവശ്യവും ഇല്ല, അച്ഛ," എന്നു ദുര്യോധനൻ ധൃതരാഷ്ട്രരോടു പറയുന്നു.

"ഞാനിനി എന്തിനു വ്യസനിക്കുന്നു മകനേ? ബലവാന്മാരും വീരന്മാരും ആയ നിന്റെ സഹോദരന്മാർ എല്ലാം മരിച്ചു. നീ കൂടി മരിച്ചപ്പോൾ ശൂരപേരും മരിച്ചുകഴിഞ്ഞു." എന്നു പറഞ്ഞു ധൃതരാഷ്ട്രർ താഴെവീഴുന്നു.

ദുര്യോധനൻ, ധൈര്യപ്പെടാനും ഗാന്ധാരിയേയും രാജ്ഞിമാരേയും ആശ്വസിപ്പിക്കാനും ധൃതരാഷ്ട്രരോടു അപേക്ഷിക്കുന്നു.

"ഗാന്ധാരിയേയും രാജ്ഞിമാരെയും ആശ്വസിപ്പിക്കയോ! ഞാൻ ഒരു പടുവൃദ്ധൻ, ജനനത്തിലെ അന്ധൻ, ജീവിച്ചിരിക്കാൻ ആഗ്രഹമില്ലാത്തവൻ, എന്റെ പുത്രന്മാരെപ്പറ്റിയുള്ള കഠിനദുഃഖം എന്റെ ആത്മവീര്യം നശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു." എന്നു ധൃതരാഷ്ട്രർ പറയുന്നു.

"കഷ്ടം! ഇദ്ദേഹത്തിനു് ദുര്യോധനനേക്കുറിച്ചു ആശയെല്ലാം നശിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്നു. ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് ഇദ്ദേഹത്തിനേ അറിയിക്കാൻ എനിക്കു മനസ്സുവരുന്നില്ല." എന്നു ബലരാമൻ പറയുന്നു.

"അതെ, ഞാൻ അവിടുത്തെ അടുക്കൽ ഒന്നുണർത്തിച്ചുകൊള്ളട്ടെ", എന്നു ദുര്യോധനൻ ഗാന്ധാരിയൊടു അഭ്യർത്ഥിക്കുന്നു.

ഗാന്ധാരി: "പറയൂ മകനേ."

ദുര്യോധനൻ: എന്റെ അമ്മേ, ഞാൻ ഇതാ തൊഴുകൈയോടെ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. ഞാൻ വല്ല പുണ്യവും സമ്പാദിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ, അടുത്തജന്മത്തിലും അവിടുന്നു എന്റെ അമ്മയാകണം."

ഗാന്ധാരി: "എന്റെ മോഹം തന്നെയാണു് നീ പറഞ്ഞതു്."

ദുര്യോധനൻ: "മാളവി, നിന്റെ ഭർത്താവു് യുദ്ധത്തിലാണു് അടിപെട്ടു വീണതു്. എന്റെ വീരപത്നിയായ നീ എന്തിനു കരയുന്നു? കരയരുതു്."

മാളവി: "ഞാൻ ഒരു തരുണിമാത്രമാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ കരഞ്ഞുപോകുന്നു."

ദുര്യോധനൻപിന്നെ പൗരവിയോടു പറയുന്നു: "പൗരവി, നീ എന്റെ യശസ്സിനെകുറിച്ചു് അഭിമാനത്തോടെ ചിന്തിക്കൂ. ഇങ്ങനെയുള്ള പുരുഷന്മാരുടെ ഭാര്യമാർ കരയുകയില്ല."

പൗരവി: "സതീകർമ്മം അനുഷ്ഠിച്ചു് ഞാൻ അവിടത്തെ അനുഗമിക്കാൻ ഉറച്ചിരിക്കയാണു്. ഇനി ഞാൻ കരയുകയില്ല" എന്നു മറുപടി പറയുന്നു.

ദുര്യോധനൻ ദുർജ്ജയനോടു, പാണ്ഡവരെ അനുസരിക്കണമെന്നും ദ്രൗപദിയേയും കുന്തിയേയും അവന്റെ അമ്മമാരെപ്പോലെ ബഹുമാനിക്കണമെന്നും പാണ്ഡവരോടു ചേർന്നു തന്റെ ഉദകക്രിയ കഴിക്കണമെന്നും പറയുന്നു.

"അഹോ! വൈരം പശ്ചാത്താപമായി പരിണമിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു് ബലരാമൻ പറയുന്നു.

അപ്പോൾ ചെറുഞാണൊലിയിട്ടുകൊണ്ടും ദുര്യോധനന്റെ നേർക്കുചെയ്ത വഞ്ചനയെ അപലപിച്ചുകൊണ്ടും

അശ്വത്ഥാമാവ് പ്രവേശിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം ദുര്യോധനനെ കണ്ടിട്ട് "ഇതാ മഹാരാജാവ്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസാന ഗ്രഹത്തിലേ കൽത്തറയിൽ ഇരിക്കുന്നു. ഇദ്ദേഹം അസ്തോന്മുഖനായി മൂവന്തിയിലേയ്ക്കു വീഴാൻ തുടങ്ങുന്ന പശ്ചിമസൂര്യനേപ്പോലെ കാണപ്പെടുന്നു. ഇതെന്താണ്?" എന്നു അദ്ദേഹം ദുര്യോധനനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"തൃപ്തിവരാത്ത ഉച്ചപദാഭിലാഷത്തിന്റെ ഫലം" എന്നു ദുര്യോധനൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. ഒരു നല്ലപടത്തിൽ നിന്നു ഒരു ചിത്രത്തേ എന്നപോലെ കൃഷ്ണനേയും പാണ്ഡവരേയും കൊന്നു അവരേ ഭൂമുഖത്തുനിന്നു മായ്ച്ചുകളയാൻ താൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് അശ്വത്ഥാമാവ് പറയുന്നു.

"വേണ്ട അങ്ങനെ പറയരുതു് എല്ലാ രാജാക്കന്മാരും മരിച്ചു. കർണ്ണൻ സ്വർഗ്ഗംപൂകി. ഭീഷ്മർ ശരശയനത്തിന്മേൽ കിടപ്പായി. എന്റെ സോദരന്മാരെല്ലാം കൊല്ലപ്പെട്ടു. ഞാൻ ഈ അവസ്ഥയിലായി. ഇനിയും എന്തിനാണ് യുദ്ധം തുടരുന്നതു്. അങ്ങു വില്ലിന്റെ ഞാണഴിക്കുക." എന്നു ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു.

ഗദാഘാതമേററ് ദുര്യോധനന്റെ ആശ നശിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് അശ്വത്ഥാമാവ് അദ്ദേഹത്തിനോടു പറയുന്നു.

"ഗദയല്ല അതു ചെയ്തതു്. ദ്രൗപദിയെ തലമുടിക്കു പിടിച്ചു വലിച്ചിഴച്ചു; അഭിമന്യുവിനെ വധിച്ചു; പാണ്ഡവന്മാരെ കാട്ടുമൃഗങ്ങളേപ്പോലെ കാട്ടിൽ അലഞ്ഞു നടക്കാൻ അയച്ചു; ഇതിന്റെ എല്ലാം ഓർമ്മയാണ്" എന്നു ദുര്യോധനൻ പറയുന്നു.

താൻ രാത്രിയിൽ ഒരാക്രമണം നടത്തി പാണ്ഡവരെ നശിപ്പിക്കുന്നുണ്ടു് എന്നു് അശ്വത്ഥാമാവ് തന്നെത്താനെ തൊട്ടാണയിടുന്നു.

"ഗുരുപുത്രൻ പറഞ്ഞതാകയാൽ അതു് നടക്കും" എന്നു ബലരാമൻ പറയുന്നു.

"കഷ്ടം! അശ്വത്ഥാമാവു് വഞ്ചനചെയ്യുമെന്നു് പറഞ്ഞതിനു ഒരു സാക്ഷിയുമായി" എന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രർ പറയുന്നു.

അശ്വത്ഥാമാവു് ദുർജ്ജയനെ തന്റെ അടുക്കൽ വിളിച്ചു്, അവനേ രാജാവായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നു.

അതുകേട്ടു് ദുര്യോധനൻ പറയുകയാണു്; "ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചിരുന്നതു് സഫലമായിരിക്കുന്നു. എന്റെ പ്രാണൻ എന്നേ വിട്ടുപോകുന്നു. അതാ ശന്തനു തുടങ്ങിയ എന്റെ പൂജ്യരായ പൂർവ്വികർ; അതാ കർണ്ണൻ; അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിറകിൽ എന്റെ സഹോദരന്മാർ; ഇതാ ഇന്ദ്രന്റെ ആനയുടെ പുറത്തിരുന്നു എന്നെ ശകാരിക്കുന്ന അഭിമന്യു; ഇതാ ഉർവ്വശിമുതലായ അപ്സരസ്ത്രീകൾ എന്നേ എതിരേററുകൊണ്ടു പോകാൻ വരുന്നു; ഇതാ മഹാസമുദ്രങ്ങൾ; ഇതാ ഗംഗമുതലായ മഹാനദികൾ; ഇതാ എന്നേ കൊണ്ടുചെല്ലാൻ കാലൻ അയച്ചിരിക്കുന്ന ആയിരം അരയന്നങ്ങളെ പൂട്ടിയ വിമാനം. ഇതാ ഞാൻ വരുന്നു." അദ്ദേഹം മരിക്കുന്നു.

അവർ മൃതദേഹം ഒരു വസ്ത്രംകൊണ്ടു് ആവരണം ചെയ്യുന്നു. "ഇതാ ഞാൻ പുണ്യവാന്മാരായ തപസ്വികളാൽ നിറയപ്പെട്ട തപോവനത്തിലേയ്ക്കു് പോകുന്നു. എന്റെ പുത്രന്മാർ മരിച്ചു് ഫലശൂന്യമായ ഈ ജനപദം എനിക്കു വേണ്ട" എന്നു ധൃതരാഷ്ട്രർ പറയുന്നു

ഉറങ്ങികിടക്കുന്ന പാണ്ഡവന്മാരെ കൊല്ലാൻ അശ്വത്ഥാമാവു് അവിടം വിട്ടുപോകുന്നു.

നാടകം അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൯.

അവിമാരകം

ആടിനേ കൊന്നവൻ: ഇതു് ഒരു ആറങ്കനാടകമാണു്. ഇതിലെ ഇതിവൃത്തം നാടോടികഥകളിൽ നിന്നെടുത്തതും ഇതു് ഭാസൻെറ വളരെനല്ല നാടകങ്ങളിൽ ഒന്നും ആകുന്നു.

കഥാവസ്തുവിൻെറ ചുരുക്കം: വൈരന്ത്യ രാജാവായ കുന്തിഭോജനു സുദൎശനയെന്നും സുചേതനയെന്നും രണ്ടു സഹോദരിമാരുണ്ടായിരുന്നു. അവരിൽ ജ്യേഷ്ഠപുത്രിയെ കാശിരാജാവിനു വിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുത്തു. അവൾ തനിക്കു് തേജസ്വിയായ ഒരു പുത്രനുണ്ടാകണമെന്നു അഗ്നിഭഗവാനേ ഭജിച്ചു പ്രാൎത്ഥിച്ചു. അഗ്നിദേവൻ പ്രസാദിച്ചു അവൾക്കു് ഒരു പുത്രനെ നല്കി. തൻെറ മകൻ അഗ്നിയുടെ പുത്രനാകയാൽ അവൾ ഭൎത്താവിനെ പേടിച്ചു്, ആ കുട്ടിയെ സൗവീരരാജാവിൻെറ രാജ്ഞിയായ തൻെറ സോദരി സുചേതനയേ ഏല്പിക്കുന്നു. സുചേതനയുടെകുട്ടി പ്രസവിച്ചഉടനേ തന്നെ മരിച്ചുപോയിരുന്നു. കുട്ടിയുടെ മരണം അവളുടെ ഭൎത്താവു് അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അവൾ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ കുട്ടിയ്ക്കു് വിഷ്ണുസേനൻ എന്നു പേരിട്ടു അതിനേ സ്വന്തം പുത്രനായി വളൎത്തിവന്നു.

ബാലൻ ബലവാനും നിൎഭയനും ആയി വളരുന്നു. ബാലനായിരുന്നപ്പോൾതന്നെ, ഒരു ആടിൻെറ രൂപത്തിൽ ബാലന്മാരെ കൊന്നുകൊണ്ടിരുന്ന ഒരു രാക്ഷസനെ കൊന്നതിനാൽ സൗവീരന്മാർ വാത്സല്യത്തോടുകൂടി അവനു് അവിമാരകൻ എന്ന ഓമനപ്പേരു നൽകുന്നു.

സൗവീര രാജാവു് ഒരു ദിവസം നായാട്ടിനു പോയപ്പോൾ ക്ഷുന്ദഭാഗ്ഗവൻ എന്നൊരു താപസനേ അഭിഗമിക്കുന്നു. ക്ഷുന്ദഭാഗ്ഗവൻെറ ശിഷ്യൻ കശ്യപനേ ഒരു കടുവാ ആക്രമിച്ചു കഠിനമായി മുറിവേല്പിച്ചതിനാൽ ക്ഷിപ്രകോപിയായ അദ്ദേഹം രാജാവിനെക്കുറിച്ചു ക്രുദ്ധനായി ആശ്രമങ്ങളെ കാട്ടുമൃഗങ്ങളിൽ നിന്നു സംരക്ഷിക്കാതിരിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനേ ക്രമം വിട്ടു അധിക്ഷേപിക്കുന്നു. രാജാവിനും ദേഷ്യം വരുന്നു. "കാരണം ഒന്നുംകൂടാതെ എന്നേ ശകാരിക്കുന്ന അങ്ങു വേഷത്തിൽ മാത്രമാണു് താപസൻ എന്നു തോന്നുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ പട്ടിയെ തിന്നുന്ന ഒരു നീചനാണു് അങ്ങു്" എന്നു് അദ്ദേഹം പറയുന്നു. ഇതുകേട്ടു് താപസൻ കോപംകൊണ്ടു് ഉന്മത്തനായി രാജാവും രാജ്ഞിയും പുത്രനും ജാതിഭ്രഷ്ടരായിപോകട്ടെ എന്നു ശപിക്കുന്നു. ശാപം കേട്ട രാജാവു് വിഷണ്ണനായി ശാപമോക്ഷത്തിനു് അപേക്ഷിക്കുന്നു. താപസൻ പ്രസാദിച്ചു് ശാപത്തിന്റെഫലം ഒരു വർഷത്തേയ്ക്കുമാത്രം നിലനില്ക്കട്ടെ എന്നു ശാപമോക്ഷംകൊടുത്തു അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. അപ്പോഴെയ്ക്കു മുറിവുകളെല്ലാം ഉണങ്ങിയ കാശ്യപനേയും കൂട്ടിച്ചുംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പോകുന്നു.

ശാപം ഹേതുവായി രാജാവു രാജ്യഭാരം മന്ത്രിമാരെ ഏല്പിച്ചിട്ടു രാജ്ഞിയോടും പതിനെട്ടു് വയസ്സായ പുത്രനോടുംകൂടി രാജ്യംവിട്ടു ചണ്ഡാലവേഷംപൂണ്ടു വൈരന്ത്യത്തിൽ ചെന്നുപാക്കുന്നു. കുന്തിഭോജരാജാവിനു് വിവാഹപ്രായമായ കുരംഗി എന്നൊരു അതിസുന്ദരിയായ പുത്രി ഉണ്ടു്. കുരംഗിയുടെ വിവാഹകായ്യത്തെപ്പററിയും തത്സംബന്ധമായി അതുവരെ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ആലോചനകളെക്കുറിച്ചും കുന്തിഭോജരാജാവു അതിനുചെയ്ത തീരുമാനത്തെക്കുറിച്ചും അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജ്ഞി രാജാവിനോടു

ചോദിക്കുന്നു. താൻ അതുവരെ ഒരു തീരുമാനവും ചെയ്തിട്ടില്ല; എന്തെന്നാൽ ഒരു കന്യകയെ അവൾക്കു ബോധിക്കാത്ത അയോഗ്യനായ ഒരാൾക്കു് വേളികഴിച്ചുകൊടുക്കുന്നതായാൽ അച്ഛന്റെ ദുഃഖം, വെള്ളപ്പൊക്കത്തിൽ ഒരു ആറു് ഇരുകരകളേയും എന്നപോലെ, അച്ഛന്റെയും ഭർത്താവിന്റെയും കുടുംബങ്ങൾക്കു നാശംവരുത്തും എന്നു അദ്ദേഹം മറുപടി പറയുന്നു. ആ സമയത്തു അവർ ഒരു ഭയങ്കരമായ ആരവം കേൾക്കുന്നു. കുരംഗി കൗഞ്ജായനൻ എന്ന മന്ത്രിയോടൊരുമിച്ചു രാജകീയോദ്യാനത്തിലേയ്ക്കു പോയിരിക്കയായിരുന്നു. കൗഞ്ജായനന്റെ പ്രായോഗികബുദ്ധിയിൽ തീരെ വിശ്വാസമില്ലാതിരുന്നതിനാൽ അവർക്കു രണ്ടുപേൎക്കും കുരംഗിയെക്കുറിച്ചു ഉല്ക്കണ്ഠയുണ്ടാകുന്നു. അതിനാൽ രാജ്ഞി, അന്തഃപുരകാൎയ്യാന്വേഷകനായ മന്ത്രി ഭ്രൂതികനേ മകളുടെ രക്ഷയ്ക്കായിനിയോഗിക്കുന്നു.

രാജദമ്പതിമാർ ഉല്ക്കണ്ഠയോടെ കാത്തിരിക്കുമ്പോൾ മന്ത്രി കൗഞ്ജായനൻ മന്ത്രിമാരുടെ തലവിധിയെ ശപിച്ചുംകൊണ്ടു് അവിടെ വരുന്നു. കാൎയ്യങ്ങളെല്ലാം ഭംഗിയായിനടന്നാൽ ജനങ്ങൾ രാജാവിനെ സ്തുതിക്കും; വഷളായിതീൎന്നാൽ അവർ മന്ത്രിമാരെ പഴിക്കും; എന്നു് അദ്ദേഹം ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. അദ്ദേഹം രാജസന്നിധിയിൽ ചെന്നു്, കുരംഗി മതിവരുംവരെ കളിച്ചുംവച്ചു് തിരിച്ചു വരുമ്പോൾ അഞ്ജനഗിരി എന്ന ആന ആനക്കാരനേ കുടഞ്ഞു താഴെ ഇട്ടിട്ടു വിരണ്ടോടിവന്നു എന്നും, അതിനെ കുളിപ്പിച്ചിരുന്നു എങ്കിലും അതിന്റെ ദേഹം മുഴുവൻ പൊടി പുരണ്ടിരുന്നു എന്നും അതുകൊണ്ടു അതിന്റെ ആകൃതി വ്യക്തമായി കാണാൻ വയ്യാതിരുന്നു എന്നും, അതിന്റെ വേഗം വായുവിന്റെ ഗതിയോടു തുല്യമായിരുന്നു

എന്നും അതിൻെറ ധിക്കാരം അതിൻെറ ധൈൎയ്യത്തേയോ അതിനെ തളപ്പിയ്ക്കാൻ മന്ത്രിമാരുടെ പ്രാപ്തിയില്ലായ്മയേയും ഭീരുത്വത്തേയുമൊ കാണിക്കുന്നു എന്നും മററും മററും അദ്ദേഹത്തിനു സ്വാഭാവികമായ നീണ്ടുവലിഞ്ഞിഴഞ്ഞ മാതിരി വിവരിച്ചു രാജസന്നിധിയിൽ അറിയിക്കുന്നു. പിന്നെയുമിങ്ങനെ ദീർഘിപ്പിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ രാജാവ് അനുമതിയാക്കാൻ കല്പിച്ചിട്ട് കുമാരി രക്ഷപ്പെട്ടോ എന്നു ചോദിക്കുന്നു. മന്ത്രി പിന്നെയും വിട്ടുന്നില്ല. "ആളുകളെല്ലാം ഓടി; സ്ത്രീകൾ വാവിട്ടു നിലവിളിച്ചു; ഓടാതെ, ധൈൎയ്യം പിടിച്ചുനിന്നവരെ തള്ളിയിട്ടു; പെട്ടെന്ന് ആന കുമാരികേറിയിരുന്ന വണ്ടിയുടെ നേക്കു പാഞ്ഞണഞ്ഞു; ഞാനും നീതിഭ്രഷ്ടനും ഉദ്യാനവാതിൽ സൂക്ഷിച്ചുംകൊണ്ടു നില്ക്കയായിരുന്നു; അപ്പോൾ, യുവാവാണെങ്കിലും വിനയവാനും, ധീരനെങ്കിലും ആദരശീലനും, കോമളശരീരനെങ്കിലും ബലിഷ്ഠനും, ആയ ഒരുസുന്ദരൻ ചെറുപ്പക്കാരൻ മുന്നോട്ടുവന്ന് ആനയുടെ അടുത്തുചെന്ന് അതിനെകൈകൊണ്ടുതട്ടി. ആന കോപിച്ചു അവനേ കൊല്ലാനായി അവൻെറനേരെ തിരിഞ്ഞു. അപ്പോൾ ഞാനും ഭൃതികനും കൂടി ഓടിച്ചെന്ന് കുമാരിയെ വണ്ടിയിൽ കയററി ആപത്തൊന്നും കൂടാതെ കുമാരിയുടെ മണിയറയിൽ കൊണ്ടു ചെന്നാക്കി."

"ഈ മഹാശയനായ യുവാവിൻെറ കുടുംബം ഏതാണ്? എന്നു രാജാവു ചോദിക്കുന്നു.

കൗഞ്ജായനൻ: "അതു എനിക്കു ഒരു കടംകഥയായിരിക്കയാണു്. അവൻ പറയുന്നതു് അവൻ ഒരു താണജാതിയിൽ ജനിച്ചവനാണെന്നാണു്."

രാജ്ഞി: "താണജാതിയിൽ ജനിച്ച ഒരുവൻ അത്രത്തോളം ധീരനും ഊൎജ്ജസ്വലനും ആകുമോ?"

ഭ്രതികൻ: "എന്തെല്ലാം രത്നങ്ങളാണു് ഭൂമിയിൽ ഒളിഞ്ഞു കിടക്കുന്നതു്? അവൻെറ പൗരുഷം, പൗരുഷത്തേക്കുറിച്ചു് നടപ്പിലുള്ള നമ്മുടെ ആശയങ്ങൾ തെററാണെന്നു തെളിയിക്കുന്നു. എന്നാൽ എന്താണു് അവൻ വാസ്തവത്തിൽ ആരാണെന്നു വെളിപ്പെടുത്താത്തതു്? വല്ല സ്വകാര്യകാരണത്താലും ആയിരിക്കാം. അല്ലെങ്കിൽ അവൻെറ അച്ഛനമ്മമാരും മററും പറഞ്ഞതനുസരിച്ചായിരിക്കും. എന്നാൽ അവൻെറ വേഷത്തിനൊത്തു നില്ക്കാനുള്ള ശ്രമം അവൻെറ പരോപകാരത്തിനുള്ള ശ്രമത്താൽ പരാജിതമായിരിക്കുന്നു. അവൻെറ ആ വീരപ്രവൃത്തി അവൻെറ വാസ്തവികതയെക്കുറിച്ചു ഒരു സ്ഥൂലവീക്ഷണം തരുന്നുണ്ടു്." എന്നെല്ലാം വിചാരിച്ചുംകൊണ്ടു് ഒരമ്പരപ്പോടുകൂടി രാജസന്നിധിയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു. മന്ത്രിചെല്ലുന്നതുകണ്ടു് രാജാവു് രാജ്ഞിയെ, കുരംഗിയേ ചെന്നുകാണാൻ പറഞ്ഞു് അവിടെനിന്നയക്കുന്നു. രാജ്ഞിപോയതിനുശേഷം, തൻെറജീവൻെറ രക്ഷ കരുതാതെ പരരക്ഷ ചെയ്ത ആ വീരപുരുഷനേപ്പററിയുള്ള വർത്തമാനങ്ങൾ, രാജാവു് മന്ത്രിയോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അവൻ, ആന അവൻെറ ഒരുകളിപ്പാട്ടം എന്നമട്ടിൽ അതിനേ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ഓടിച്ചും ഇടത്തോട്ടും വലത്തോട്ടും തിരിച്ചും കുറേനേരം അതിനെയിട്ടു കളിപ്പിച്ചു. ഒടുക്കം അതു തീരെ കുഴഞ്ഞു. അപ്പോൾ ജനക്കൂട്ടത്തിൻെറ സ്തുതിവാക്കുകൾ കേട്ടു വിസ്മിതനെന്നപോലെയും അത്യന്തമായ ലജ്ജയാലെന്നപോലെയും തലകുനിച്ചുപിടിച്ചുംകൊണ്ടു അവൻ സാവധാനത്തിൽ നടന്നു വീട്ടിലേയ്ക്കു് പോയി. അപ്പോഴെയ്ക്കു് ചില പിടിയാനകളെകൊണ്ടുവന്നു് അഞ്ജനഗിരിയെ പിടിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു പോയി ലായത്തിലാക്കി. ഞാൻ ആ യുവാവിൻെറയും

അവൻെറ കുടുംബത്തിൻെറയും വിവരങ്ങൾ അറിയാൻ പോയി. അവൻ ഒരു ഉൽകൃഷ്ട കുടുംബത്തിൽ ജനിച്ചവനാണെന്നും അല്ലാതെ-ഹീനജാതിയിൽ പെട്ടവനല്ലെന്നും, വാസ്തവത്തിൽ ആരാണെന്നുള്ളതു് എന്തോ കാരണവശാൽ വെളിപ്പെടുത്താതിരിക്കയാണെന്നും ഉള്ളതിനു സംശയമില്ല. അവൻെറ ഹൃദയഹാരികളായ അവയവങ്ങളും അവൻെറ കുററവും കുറവും കൂടാതെയുള്ള ഭാഷാരീതിയും അവൻെറ യോധോചിതമായ ഉടലെടുപ്പും അവൻെറ സഹജശക്തിയും സൗകുമാര്യവും എല്ലാം അവൻെറ അഭിജാതത്വത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു." എന്നു് ഭൃതികൻ മറുപടി പറയുന്നു.

രാജാവു്: "അവൻ വിവാഹം കഴിച്ചവനാണോ?"

മന്ത്രി: "അതു് ഞാനന്വേഷിച്ചില്ല."

രാജാവു്: "അങ്ങു് അവൻെറ അച്ഛനേ കണ്ടോ?"

മന്ത്രി: "ഉവ്വു് ആ യോഗ്യനായ മകൻെറ അച്ഛൻെറ യോഗ്യതകളെല്ലാം അയാൾക്കുണ്ടു്; അയാളുടെ ഭുജങ്ങൾ വിസ്തൃതങ്ങളാണു്; കണങ്കയ്യിൽ തഴമ്പുണ്ടു; അയാൾ ഒരു ജാതിഭ്രഷ്ടൻ എന്നു നടിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും അയാളുടെ ആകൃതിവിശേഷം മേഘച്ഛന്നനായ സൂര്യൻ പ്രകാശത്താൽ എന്നപോലെ അയാളുടെ കുലീനതയെ ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു."

അനന്തരം രാജാവു് പുത്രിയുടെ വിവാഹം സംബന്ധിച്ചു് കാശിയിൽനിന്നു വന്ന ദൂതനോടു പറഞ്ഞയക്കേണ്ട മറുപടിയേക്കുറിച്ചു മന്ത്രിമാരോടു് ആലോചിക്കുന്നു

"ഇങ്ങനെ അനേകം ദൂതന്മാർ വരും. മല്ലന്മാർ വിജയസമ്മാനലബ്ധിക്കു് എന്നപോലെ, നമ്മുടെ കുമാരിയേപ്പോലെയുള്ള സുന്ദരിയും ചതുരയും ആയ ഒരു കുമാരിയുടെ

പാണിഗ്രഹണത്തിനു രാജകുമാരന്മാർ തമ്മിൽ മത്സരിക്കും. ബദ്ധപ്പാടൊ ദീർഘസൂത്രതയോ കൂടാതെ അവരിൽ ഉത്തമനെ തിരിഞ്ഞെടുക്കണം." എന്നു ഭൂതികൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. സൗവീരരാജകുമാരന്റെ അമ്മയും കാശിരാജകുമാരന്റെ അമ്മയും കുന്തിഭോജരാജാവിന്റെ സഹോദരിമാരായതുകൊണ്ടു് ആ കുമാരന്മാരിലാരെങ്കിലുമാണു് ഏററവും യോജിക്കുന്നതു് എന്നു് കൗഞ്ജായനൻ പറയുന്നു. അദ്ദേഹം തുടരുന്നു. "സൗവീരരാജാവു് മുമ്പൊരു ദൂതനെ അയച്ചിരുന്നു. കുമാരിക്കു പ്രായം ആയില്ലെന്നു് അവിടുന്നു മറുപടി കല്പിച്ചു് ആ ദൂതനെ തിരിയെ അയച്ചു. ഇപ്പോൾ കാശിരാജാവു് ഒരു ദൂതനെ അയച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ രണ്ടു കുമാരന്മാരിൽ ഒരുവനെ തിരുമേനി തിരഞ്ഞെടുക്കണം." രാജാവു് നിർബന്ധിച്ചു ചോദിച്ചപ്പോൾ ഭൂതികൻ, സൗവീരരാജകുമാരന്റെ അച്ഛൻ മഹാരാജ്ഞിയുടെ ഒരു സോദരനും അമ്മറാണി, മഹാരാജാവിന്റെ സോദരിയും ആയതുകൊണ്ടു തനിക്കു ആ രാജകുമാരനെയാണു് അധികം ബോധിച്ചതു് എന്നു അറിയിക്കുന്നു. എന്നാൽ എന്താണു് സൗവീരരാജാവു് വീണ്ടും ആളയക്കാതിരിക്കുന്നതെന്നു് രാജാവു് ചോദിച്ചതിനു്, അദ്ദേഹം രാജ്യഭാരം മന്ത്രിമാരെ ഏല്പിച്ചിട്ടു രാജ്ഞിയും കുമാരനും ഒരുമിച്ചു് ആരുമേതുമറിയാതെ എവിടെയൊ പോയിരിക്കയാണെന്നു ഭൂതികൻ പറയുന്നു. "കാരണം ആൎക്കുമറിഞ്ഞുകൂടാ. കൊട്ടാരത്തിനകത്തേയ്ക്കു് ആരെയും വിടുന്നില്ല."

"ഇതിനു കാരണം എന്തായിരിക്കാം. അദ്ദേഹത്തിനു വല്ലദുഃഖാനുഭവവും ഉണ്ടായൊ? അദ്ദേഹത്തിന്റെ മന്ത്രിമാർ ചതിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിനെ ബന്ധിച്ചു് വല്ലദിക്കിലും രഹസ്യമായിതാമസിപ്പിച്ചിരിക്കയാണോ? അദ്ദേഹത്തിനു

വല്ല കുത്സിതരോഗവും ബാധിച്ചോ? തന്റെ ജനങ്ങളുടെ രാജഭക്തിയെ പരീക്ഷിച്ചു നോക്കുകയാണോ? വല്ല ക്രുദ്ധനായ താപസന്റെയും ശാപത്തിന്റെ ഫലം അനുഭവിക്കയാണൊ? അതു് അങ്ങുവേഗം കണ്ടുപിടിക്കണം." എന്നു കുന്തിഭോജരാജാവു് ഭൃതികനെ ചുമതലപ്പെടുത്തുന്നു പിന്നെ മന്ത്രി കൗണ്ഡായനനേ വിളിച്ചു് കാശിരാജാവിന്റെ ദൂതനോടു പറയേണ്ടതെന്താണെന്നു ചോദിക്കുന്നു. "അദ്ദേഹത്തിനേ ആദരപൂർവ്വം വേണ്ടവണ്ണം ഉപചരിച്ചു സല്ക്കരിക്കണം. അദ്ദേഹം ഇവിടെ കുറേനാൾ താമസിക്കട്ടെ, പലമാർഗ്ഗങ്ങളും തുറന്നിട്ടുംകൊണ്ടുവേണം വിവാഹകാര്യം നിർണ്ണയിക്കാൻ അതാണു് നല്ലതു്" എന്നു മന്ത്രി ഉപദേശിക്കുന്നു. "മന്ത്രിമാർ സദാ കാര്യമാത്രവ്യഗ്രരാണു്. മററുമനോഭാവങ്ങളെക്കുറിച്ചു് അവർ ചിന്തിക്കയില്ല". എന്നു രാജാവു് പറയുന്നു.

പോയി കുളിമുതലായ ദിനകൃത്യങ്ങൾ കഴിച്ചു് കുമാരിയേ സമാധാനിപ്പിക്കയും, രാജ്ഞിയെ അഭിനന്ദിക്കയും ചെയ്തിട്ടു്, കുമാരി ഭാഗ്യവശാൽ ആപത്തിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെട്ടതറിഞ്ഞു അവിടെ വന്നുകൂടിയിട്ടുള്ള പ്രജകൾക്കു ദർശനം നല്കാൻ മന്ത്രി ഭൃതികൻ രാജാവിനോടു പറയുന്നു.

രാജാവു് പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, "ഒരു രാജാവിന്റെ ഭാരം എത്ര കനത്തതാണു്! രാജാവു് നിയമം പാലിക്കണം; സന്ദർഭത്തിനുചിതമായവിധം തന്റെ സ്നേഹകോപങ്ങളെ മറച്ചു ശാന്തതയൊ നിഷ്ഠുരതയൊ അനുഷ്ഠിക്കണം; ജനങ്ങൾ എന്തു വിചാരിക്കുന്നു എന്നും എന്തു ചെയ്യുന്നു എന്നുമെല്ലാം ഗ്രഹിക്കണം; അയൽ രാജാക്കന്മാരുടെ ചെയ്തികളെക്കുറിച്ചു തന്നെ അറിയിക്കുന്നതിനു് ചാരന്മാരെ ഏർപ്പെടുത്തണം. മന്ത്രിമാരുടെ മനോഗതങ്ങളെ

ഷിക്കഞ്ഞു തോണ്ടിയെടുക്കണം. തന്റെ ജീവനെ സൂക്ഷിക്കണം. എന്നാൽ സേനാമുഖത്തിൽ അതിനെ അവഗണിക്കണം." എന്നെല്ലാം അദ്ദേഹം തന്നോടുതന്നെ പറയുന്നു.

ഒന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം. വിഷ്കംഭം. വിദൂഷകൻ സന്തുഷ്ടൻ, ഒരു ബ്രാഹ്മണനാണെങ്കിലും, അയാളുടെ പ്രിയസ്നേഹിതനായ അവിമാരകനും ആയി സമ്പർക്കം പുലർത്തിവരുന്നുണ്ടു്. താൻ ഒരു നീചജാതിക്കാരനാണെന്നുള്ള സ്ഥിതിമറന്നു്, അവിമാരകൻ മുൻപിൻ വിചാരംകൂടാതെ കുരംഗിയെ മതിമറന്നു പ്രേമിക്കുന്നതിനേയും കുമാരിയെ വിവാഹം കഴിക്കുക അവനു ഒരിക്കലും സാധ്യമല്ലല്ലൊ എന്നുള്ള വസ്തുതയേയും കുറിച്ചു വിലപിച്ചുംകൊണ്ടു് അയാൾ തെരുവിൽക്കൂടി പോകുന്നു. "എന്നെ ബ്രാഹ്മണർ പിഴപറയാതിരിക്കാൻ നോക്കണം. ചില ബ്രാഹ്മണഗൃഹങ്ങളെല്ലാം സന്ദർശിക്കണം. അങ്ങനെ, നടക്കുന്നവഴി അവർക്കു് സംശയത്തിനിടം കൊടുക്കാതെ സൂത്രത്തിൽ അവിമാരകന്റെ വീട്ടിൽ കേറണം," എന്നയാൾ തന്നോടായി പറയുന്നു.

അപ്പോൾ ചന്ദ്രിക എന്നൊരു പരിചാരിക പ്രവേശിക്കുന്നു. അവൾ, താൻ ഒരു കാലുകഴുകിച്ചൂട്ടിനു് അയാളെ ക്ഷണിക്കാനായി വന്നിരിക്കയാണെന്നു വിശ്വസിപ്പിച്ചു്, അയാളുടെ മോതിരം, അതിന്മേൽ കൊത്തിയിട്ടുള്ള നാമാക്ഷരസങ്കേതമുദ്ര വായിച്ചുനോക്കാനെന്നു് ഒഴികഴിവു പറഞ്ഞു കയ്ക്കലാക്കിക്കൊണ്ടു ഓടിപ്പോകുന്നു. അയാൾ അവളുടെ പിറകെ ഓടുന്നു. എങ്കിലും അവളെ പിടികിട്ടുന്നില്ല. ആ വിവരം അവിമാരകനോടു പറഞ്ഞേയ്ക്കാം എന്നു അവളോടു് അയാൾ പിറകെ വിളിച്ചുപറയുന്നു.

അങ്കാരംഭം. അവിമാരകൻ കുരംഗിയെക്കുറിച്ചുള്ള ചിന്തയിൽ മുഴുകി അവന്റെ വീട്ടിലിരിക്കുന്നു. "പേടി കൊണ്ടുവിറച്ചും നേത്രങ്ങൾ ചലിച്ചും അവയവങ്ങൾ അക്രമിയായ ആനയുടെ തുമ്പിക്കയ്യിൽനിന്നു ജലകണങ്ങൾ തെറിച്ചുവീണു നനഞ്ഞു മരവിച്ചും—ആ വിധത്തിൽ അവളെ ഇപ്പോഴും ഞാൻ കാണുന്നു. അന്നുമുതൽ ഞാൻ അവളെ ഇടവിടാതെ സ്വപ്നംകാണുന്നു. സ്വപ്നങ്ങളിൽ നിന്നുണരുമ്പോൾ ഞാൻ യഥാൎത്ഥത്തിലുള്ള അവളെക്കുറിച്ചു ചിന്തിക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു. എന്റെ കണ്ണുകൾ മറെറാരു രൂപവും കാണ്മാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല. അവളുടെ വിചാരത്താൽമാത്രമേ എന്റെ ഹൃദയം ആഹ്ളാദിക്കയൊള്ളു. എന്റെ മുഖം വിളറുന്നു എന്റെ ശരീരം മെലിയുന്നു. പകലെല്ലാം വ്യസനിച്ചും രാത്രിയെല്ലാം മായമോഹാവേശം പൂണ്ടും കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നു. എന്നാൽ ഇതെല്ലാം എന്റെ പ്രേമത്തെ അധികമധികം വൎദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. അവളെക്കുറിച്ചു് ഇനി ഞാൻ വിചാരിക്കാതിരിക്കണം. ഹാ, അവളുടെ സൗന്ദൎയ്യം എത്ര സമ്പൂൎണ്ണം! സ്രഷ്ടാവു് അവളെ സൗന്ദൎയ്യദേവതയുടെ പ്രതിരൂപമായി സൃഷ്ടിച്ചതാണു്. അഥവാ, നക്ഷത്രനായകൻ സ്ത്രീയായി മാറിവന്നിരിക്കയാണു്. അതുമല്ല, സാക്ഷാൽ മഹാലക്ഷ്മിതന്നെ ഭൂമിയിൽ കുരംഗിയായി അവതരിച്ചതാണു്. അല്ല! പിന്നെയും ഞാൻ അവളെപ്പററി വിചാരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ മനസ്സിൽ നമ്മൾ പഠിച്ചു ഉരുക്കഴിച്ചുഉറപ്പിച്ചിട്ടുള്ളമന്ത്രം നമ്മുടെ ആഗ്രഹം കൂടാതെതന്നെ പരിശീലനംകൊണ്ടു് ആവൎത്തിച്ചാവൎത്തിച്ചു ആവിൎഭവിക്കുന്നതുപോലെ അവളെക്കുറിച്ചുള്ള വിചാരങ്ങൾ എന്റെ ഇച്ഛാശക്തിയെ അതിക്രമിച്ചു് എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ പാഞ്ഞുവരുന്നു. എന്റെ ഇച്ഛാശക്തിയ്ക്കു് എന്റെ മനസ്സിനോളം ശക്തിയില്ല.

അതിനാൽ ഞാൻ അവളെക്കുറിച്ചുതന്നെ വിചാരിക്കാം. സ്ത്രീത്വത്തിൻെറ മനസ്സു മയക്കുന്ന ഭംഗികൾ എല്ലാം ഈ ഒരു യുവതിയിൽ എങ്ങനെ സഞ്ചരിച്ചിരിക്കുന്നു!"

രാജകുമാരിയുടെ ധാത്രിയും പരിചാരിക നളിനികയുംകൂടി അവൻെറ വീട്ടിൽ വരുന്നു. "ഇതൊരു വലിയ വിഷമം പിടിച്ച സംഗതിയത്രെ. അവനേ ഞാൻ രാജകുമാരിയേ രഹസ്യമായി കാണാൻ വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നപക്ഷം ഞാൻരാജകുടുംബത്തിനു മാനഹാനിവരുത്തുകയായിരിക്കും. ഞാനതു ചെയ്യില്ലെങ്കിൽ കുമാരി മരിക്കും. അവനെ കണ്ട നിമിഷംമുതൽ കുമാരിക്കു പൂക്കൾവേണ്ട, ആഹാരം വേണ്ട, സംസാരിക്കുന്നതിൽ പ്രിയമില്ല, എപ്പോഴും നെടുവീർപ്പുകൾ വിടുന്നു, അസംബന്ധങ്ങൾ പുലമ്പുന്നു, താൻ പറയുന്നതെന്താണെന്നു അറിയുന്നില്ല, തനിച്ചിരുന്നു ചിരിക്കുകയും കരയുകയും ചെയ്യുന്നു, ദേഹം മെലിഞ്ഞു വരുന്നു, എന്നാൽ ഈ പല ഭാവങ്ങളൊന്നിലും ലജ്ജയാലൊ ഭയത്താലൊ കുടുംബാഭിമാനത്താലൊ ഇക്കാര്യം സംബന്ധിച്ചു് ആരൊടും ഒരക്ഷരം പോലും ഉരിയാടുന്നില്ല" എന്നു് ധാത്രി പറയുന്നു. "ആരോടും ഒന്നും ഉരിയാടുന്നില്ലെന്നോ? എന്നാൽ അക്കാര്യം എല്ലാം കുമാരി എന്നോടു പറയാറുണ്ടല്ലൊ" എന്നു നളിനിക പറയുന്നു.

ധാത്രി: "അതിൻെറ അർത്ഥം എനിക്കു മനസ്സിലായി. 'അദ്ദേഹം ആരാണെന്നറിയണം. അദ്ദേഹത്തിനെ എൻെറ അടുക്കൽ വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരണം' എന്നു നിന്നോടു പറയുന്നു. ഇല്ലെ?"

നളിനിക: "അച്ചണ്ണമെല്ലാം ഉള്ള ഒരാൾ എങ്ങനെ ഒരു ഹീനജാതിക്കാരനാകും?"

ധാത്രി: "അവൻ ഒരു നല്ലജാതിയിൽ ജനിച്ചവനായിരിക്കണം. അവൻ, അവൻ നടിക്കുന്നപോലെയുള്ളവനല്ല' എന്നു ഭ്രതികമന്ത്രി രാജ്ഞിയോടു പറയുന്നതു ഞാൻ കേട്ടു."

ആ സന്ദർഭത്തിൽ ഒരു അശരീരി വചനം കേൾക്കുന്നു. "അവൻെറ ഓജസ്സും രൂപഭംഗിയും അറിവും പൗരുഷവും അവൻ ഒരു ഉല്കൃഷ്ടവംശത്തിൽ ജനിച്ചവനാണെന്നു പ്രത്യക്ഷമാക്കുന്നു. അതിന്നുള്ള സമയം വരുമ്പോൾ അവൻെറ വംശത്തെക്കുറിച്ചു നിങ്ങൾ കേൾക്കുന്നതാണു്. അവൻെറ കുലത്തേക്കുറിച്ചുള്ള സംശയമെല്ലാം കളയുക. ഇക്കാര്യം മംഗളപര്യവസായി ആകുക." എന്നു്. ആകാശത്തുനിന്നു കേട്ട ഈ വാക്കുകൾ അവരെ ആശ്ചര്യപ്പെടുത്തുകയും ആനന്ദിപ്പിക്കയും ചെയ്തു. "ഇനി എനിക്കു് ഇക്കാര്യം അവനോടു തുറന്നു പറയാൻ തടസ്സമില്ല. എന്നാൽ അവൻ അനുസരിക്കുമോ? ഇല്ല, അവൻ അനുസരിക്കാതിരിക്കയില്ല. അവളുടെ സൗന്ദര്യശോഭ കണ്ടാൽ കാമദേവനും കാമാത്തനാവുമല്ലൊ," എന്നു ധാത്രി പറയുന്നു.

അവർ, അവൻ പാർക്കുന്ന ഭവനത്തിൽ കടക്കുന്നു. ഭംഗിയായി കൊത്തുവേലകൾ ചെയ്തിട്ടുള്ള പടിവാതിലും തോവാരംകഴിച്ചു തൂവിയിട്ടുള്ള പൂക്കളും മലരുംകണ്ടു് അവർ വിസ്മയിക്കുന്നു. അവിമാരകൻ എവിടെയാണെന്നു് ഒരു പരിചാരികയോടു ചോദിച്ചറിഞ്ഞു അവർ; അവൻ ഇരിക്കുന്നിടത്തേയ്ക്കു ചെല്ലുന്നു. "അഹോ! അവൾ എത്ര സുന്ദരിയായിരിക്കുന്നു! അയഞ്ഞ വക്ഷസ്ഥലം, ഉയൎന്നു നില്ക്കുന്ന മുലകൾ, കോമളമായ കളേബരം, നല്ല രൂപത്തിലുള്ള അരക്കെട്ടു്, അത്യന്തം മനോഹരമായ മുഖം, തൊണ്ടിപ്പഴം

പോലെയുള്ള പൂഞ്ചൊടികൾ!," എന്നു് അവിമാരകൻ തന്നത്താൻ മന്ത്രിക്കുന്നതു് അവർ കേൾക്കുന്നു. കുരംഗിയ്ക്കു് അവനോടുള്ളടത്തോളം അനുരാഗം അവനു് അങ്ങോട്ടും ഉണ്ടു് എന്നു് ധാത്രിയും നളിനികയും ഗ്രഹിക്കുന്നു. അവർ അവന്റെ കുശലം അന്വേഷിക്കയും അവൻ ചിന്താനിമഗ്നനായി കാണപ്പെടുന്നതു എന്താണെന്നു ചോദിക്കയും ചെയ്യുന്നു. താൻ സംയോഗശാസ്ത്ര സംബന്ധമായി ചിന്തിക്കുകയാണെന്നു് അവൻ മറുപടി പറയുന്നു. തങ്ങൾ ആ ശാസ്ത്രത്തിൽ കൂട്ടുഗവേഷകരാണെന്നും അതിന്റെ പ്രായോഗികവശത്തിനു അവനേ സഹായിക്കാൻ ആശിച്ചുവന്നിരിക്കയാണെന്നും അവർ അവനോടു പറയുന്നു. "കൊട്ടാരത്തിലെ ഒരു ഒഴിഞ്ഞകോണിൽ സംയോഗ ശാസ്ത്രത്തിൽ കൂടുതൽ ചിന്തചെലുത്തി ഒരാൾ ഇരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ രണ്ടാളും ഒരുമിച്ചാലോചിച്ചാൽ വിജയസിദ്ധി ഉണ്ടാകും" എന്നുകൂടി അവർ പറയുന്നു.

കുമാരിയുടെ കൊട്ടാരത്തിലെ മേൽനോട്ടം വഹിക്കുന്ന മന്ത്രി ഭൂതികൻ അന്നു രാത്രിയിൽ കാശിരാജാവിന്റെ പ്രതിനിധിയോടുകൂടി താമസിക്കാൻ പോകുമെന്നും കൊട്ടാരത്തിന്റെ വാതിലുകൾക്കു തഴുതിടുകയില്ലെന്നും അവർ അവനേ ധരിപ്പിക്കയും രാത്രിയിൽ അവിടെ ചെല്ലാൻ അവനേ ക്ഷണിക്കയും ചെയ്യുന്നു. കൊട്ടാരത്തിന്റെ പ്ലാനും കുമാരിയുടെ മണിയറയിൽ ചെല്ലാനുള്ള വഴിയും അവർ വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞു അവനേ ധരിപ്പിക്കുന്നു. അർദ്ധരാത്രിയ്ക്കു തന്നെ കാത്തിരിക്കാൻ അവൻ അവരോടു പറയുന്നു. "തന്റെ രോഗം നിശ്ചയമായി ശമിപ്പിക്കുന്ന ദിവ്യൗഷധം ഉപേക്ഷിക്കുന്നവൻ ആരാണു്?" എന്നു ചോദിച്ചു് അവൻ അവരെ യാത്രയാക്കുന്നു. ധാത്രിയും നളിനികയും പോകുന്നു.

അങ്ങാടിത്തെരുവിലെ ഉലാത്തുവഴികളിലും മട്ടുപ്പാവുകളിലും പതിയൻശക്കരപോലെ പററിപ്പിടിച്ചുകിടക്കുന്ന വെയിലിനേ നോക്കി രസിച്ചുംകൊണ്ടു വിദൂഷകൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. ധാത്രിയും നളിനികയും അവിമാരകന്റെ വീട്ടിൽചെന്നു് കണ്ടുപോയ വിവരം അയാൾ അങ്ങാടിത്തെരുവിലുള്ള സഞ്ചാരത്തിനിടയിൽ പറഞ്ഞുകേട്ടു. അയാൾ അവന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കു് പോയി അവനുമായി സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നു.

അവിമാരകൻ:—"ഞാൻ ഇന്നുരാത്രിയിൽ കുമാരിയുടെ അരമനയിൽ പോകുന്നുണ്ടു്."

വിദൂഷകൻ:—ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു് "നീ എങ്ങനെ പോകും? നിനക്കു് തടവിൽ കിടക്കാൻ മോഹമുണ്ടോ? നീ എങ്ങനെ അകത്തു കടക്കും? കുന്തിഭോജന്റെ മന്ത്രിമാർ പേടിക്കേണ്ട ആളുകളാണു്."

അവിമാരകൻ:—"എന്റെ ഈ കൈകൾകൊണ്ടു് ഞാൻ വളരെ പോരുചെയ്കയും ജയിക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. എന്തുകൊണ്ടു് എനിക്കവരോടും ഒരു കൈനോക്കിക്കൂടാ! ഞാൻ കുട്ടിക്കാലത്തു ഒരു ആടായിവന്ന രാക്ഷസനേ കൊന്നിട്ടുണ്ടെന്നു് ഓത്തു നോക്കു."

വിദൂഷകൻ:—"അതെല്ലാം ശരിതന്നെ. നീ ചെയ്തിട്ടുള്ള അതിമാനുഷ പ്രവൃത്തികളെക്കുറിച്ചെല്ലാം എനിക്കറിയാം. എന്തായാലും മറെറാരാളിന്റെ വീട്ടിൽ രാത്രിയിൽ കേറിച്ചെല്ലുന്നതു് കുറേ ഏറെ ആപല്ക്കരമാണു്."

അവിമാരകൻ:— "എന്തുതന്നെവന്നാലും, എനിക്കു് അന്തർഗൃഹത്തിൽ കടക്കണം."

വിദൂഷകൻ:—"ഞാനും വരാം നിന്നോടുകൂടി. അപകൃത്യങ്ങളിലുംമറ്റൊരുവന്റെ തുണ വേണ്ടിവന്നേയ്ക്കാം. ആ വിധമുള്ള ഒരിടത്തു നീ തനിച്ചു പോകാൻ ഞാൻ സമ്മതിക്കയില്ല."

അവിമാരകൻ:—"അല്ല അങ്ങനെയല്ല. ഇങ്ങനെയുള്ള ഒരു ഏർപ്പാടിന്ന് ഒരുവൻ തനിയെവേണം പോകാൻ, മറ്റൊരുത്തനോടു ആലോചിക്കണം, പലരോടുകൂടി പ്രവൃത്തിക്കണം. കൊട്ടാരങ്ങളിൽ പണം കൊണ്ടു എന്തും സാധിക്കാം. ഞാൻ യുദ്ധം ചെയ്യാൻ മിടുക്കനെമാണ്."

വിദൂഷകൻ:—"ശരി, എന്നാൽ നഗരത്തിനകത്തു വന്നു ഒരു സ്നേഹിതന്റെ വീട്ടിലിരിക്കൂ. അവിടെയുന്നു പുറപ്പെടുവാനുള്ള സമയമാകുമ്പോൾ അവിടെ നിന്നു പോകാം."

അവിമാരകൻ:—"അങ്ങനെതന്നെ. ഞാൻ കുളിച്ചു നിത്യകർമ്മങ്ങൾ കഴിച്ചു അച്ഛനെ വന്ദിച്ചിട്ട് കിടക്കാൻ പോകുന്നമട്ടിൽ എന്റെകിടക്കമുറിയിലേയ്ക്ക് പോകാം. അതിൽനിന്നു ഒളിച്ചുപുറത്തിറങ്ങി അങ്ങേടെ കൂടെ വരാം. നേരം ഇരുട്ടിത്തുടങ്ങി; ഇതാ നോക്കൂ, ഇതെത്ര രമണീയമായിരിക്കുന്നു. കിഴക്കേദിക്ക് ഇരുണ്ടിരുണ്ടു വരുന്നു; പടിഞ്ഞാറു ദിക്കു ലോഹിതനിറംപൂണ്ടു വിളങ്ങുന്നു. അവയ്ക്കിടയ്ക്കുള്ള ഈ രണ്ടു വർണ്ണങ്ങളാൽ വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ആകാശം പകുതി ഈശ്വരനും പകുതി ഈശ്വരിയും ചേർന്നുള്ള ശിവന്റെ അർദ്ധനാരീശ്വരരൂപംപൂണ്ടു പരിശോഭിക്കുന്നു. ലോകം എത്ര വിസ്മയാവഹമായ ഒരു വസ്തുവാണ്! അത് ഇപ്പോളിതാ ആദിത്യപ്രഭയായ മേല്ക്കുപ്പായം മാറ്റി നക്ഷത്രക്കസവുപുള്ളികളുള്ള

നീലനിചോളം ധരിക്കുന്നു; അതു് ചൂടുകളഞ്ഞു് മൃദുലവും അനുഭവയോഗ്യവും ആയ മന്ദവായുവിനെ സ്വീകിച്ചിരിക്കുന്നു. മുതലാളിലോകവും തൊഴിലാളിലോകവും പോയി. പ്രണയാർത്തരായ സ്ത്രീപുരുഷലോകവും ഇരതേടി നടക്കുന്ന ചോരലോകവും അവിടെ പ്രവേശിച്ചിരിക്കുന്നു. “ലോകമാകപ്പാടെ ഒരു നവലോകമായി മാറിയിരിക്കുന്നു.”

രണ്ടാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം: അസ്വസ്ഥയായ കുരംഗിയും അവളെ ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ടു് മാഗധിക എന്നും വിലാസിനി എന്നും രണ്ടു ചേടിമാരും പ്രവേശിക്കുന്നു. കുരംഗി അവളുടെ ഉന്മാദാവസ്ഥയിൽ “അദ്ദേഹം എന്തു പറഞ്ഞു?” എന്നു മാഗധികയോടു ചോദിക്കുന്നു.

“ആരു്? മന്ത്രിയോ?” എന്നു ചേടി ചോദിക്കുന്നു. തനിക്കു ഒരു കിളിക്കൂട്ടു് ഉണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടുവരാൻ പറഞ്ഞയച്ചിട്ടു് അതുവരെയും അതുണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടുവന്നു കൊടുക്കാത്ത കൊട്ടാരം വിചാരിപ്പുകാരനെ ഉദ്ദേശിച്ചാണു് താൻ ചോദിച്ചതെന്നു് കുരംഗി നടിക്കുന്നു. അവനതുണ്ടാക്കിക്കഴിഞ്ഞു എന്നു് മാഗധിക മറുപടി പറയുന്നു. വേറൊരുകൂട്ടിനേയാണു് താൻ ഉദ്ദേശിച്ചതെന്നു അപ്പോൾ കുരംഗിപറയുന്നു. കുമാരിക്കു് പോയിരുന്നു സൂര്യാസ്തമനം കാണാൻ ചന്ദ്രശാലയിൽ പീഠങ്ങൾ തയ്യാറാക്കിയിരിക്കുന്നു എന്നു മാഗധിക വിലാസിനിയിൽ നിന്നു് ഗ്രഹിക്കുന്നു. കുമാരിയും ചേടിമാർ രണ്ടുപേരും മുകളിലേക്കു പോകുന്നു. കുമാരി അവിടെ ഒരു കല്പടിയിന്മേലിരിക്കുന്നു.

മാഗധിക:—“കുമാരി ഞാൻ അവിടുത്തോടു ഒരു കഥ പറയട്ടെ?”

കുമാരി:—"വേണ്ട, വേണ്ട, അടുക്കും അൎത്ഥവുമില്ലാത്ത ആഭാസമയമായ നിൻെറ നീണ്ടകഥയൊക്കെ എനിക്കറിയാം."

മാഗധിക:—"ഇതൊരു പുതിയ കഥയാണു കുമാരി."

കുരംഗി:—"ഓഹോ എനിക്കറിയാം. എനിക്കു ഉറക്കം വരുന്നു."

അക്കഥ തന്നോടു പറയാൻ വിലാസിനി മാഗധികയോടു അപേക്ഷിക്കുന്നു. അതു കുമാരിയെ സംബന്ധിച്ചുള്ളതാണെന്നു മാഗധിക മറുപടിപറയുന്നു. താൻ അവിമാരകനേ പ്രേമിക്കുന്ന രഹസ്യം വെളിപ്പെട്ടിരിക്കുമോ എന്നു കുരംഗി ശങ്കിക്കുന്നു. എന്നാൽ, അവൾ പറഞ്ഞതു് കാശിരാജാവിൻെറ പുത്രൻ ജയവൎമ്മനും താനും തമ്മിലെ വിവാഹക്കഥയാണെന്നും അതു രാജ്ഞിയുടെ പരിചാരകൻ വസുമിത്രൻ അവളോടു പറഞ്ഞതാണെന്നും മംഗല്യാലേഖ്യം സ്വീകരിച്ചു കഴിഞ്ഞു എന്നും രാജ്ഞിയുടെ പുത്രിയുടെ വിരഹയോഗം ദുസ്സഹമായതുകൊണ്ടു് വരനേ വൈരന്ത്യത്തിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരാൻ ആളയച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും മാഗധിക വിലാസിനിയോടു പറഞ്ഞതുകേട്ടപ്പോൾ കുരംഗിക്കു് ആശ്വാസമായി.

"ആ വേളി നടക്കുകയില്ല. എന്നോ എൻെറ ഇഷ്ടംപോലെ ചെയ്യാൻ എനിക്കു കഴിയും." എന്നു കുരംഗി തന്നോടുതന്നെ പറയുന്നു. "ഈ രോഗം മുമ്പു് എനിക്കുണ്ടായിട്ടില്ല. ഇതിനേക്കുറിച്ചു അധികമധികം ചിന്തിക്കുംതോറും ഞാൻ അധികമധികം മൂഢയായിത്തീരുന്നു. ഇപ്പോൾ എനിക്കു പൂക്കളിൽ കൊതിയില്ല. ആഹാരത്തിനു് രുചിയില്ല. കൂട്ടുകാരോടു സല്ലാപം ചെയ്വാൻ താല്പൎയ്യമില്ല. ഇതു ഘോരമാണു്—എന്നാൽ ആനന്ദദായകവുമാണു്."

എന്നു് കുരംഗി തന്നോടൊപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന കാമാതുരതയെക്കുറിച്ചു ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

രാത്രി ആഗമിക്കുന്നു. അവിമാരകൻ ഒരു കവർച്ചക്കാരന്റെ വേഷംധരിച്ചു് ഒരു കൈയിൽ ഒരു കയറും മറേറക്കയ്യിൽ ഒരു വാളുമായി പ്രവേശിക്കുന്നു. "അഹോ! യൗവ്വനം ഒരു വിചിത്രവസ്തുവാണു്. അതു് വികാരനിർഭരവും സാഹസോദ്ദീപകവുമാകുന്നു. അതിന്നു വീണ്ടുവിചാരമില്ല. പ്രയാസങ്ങളെ അതു ക്രൂരമാക്കുന്നില്ല. അതിനു കരുതലില്ല. അതു ബുദ്ധിയെ അടിമപ്പെടുത്തുന്നു. അതു് നിയമത്തേ സാരമാക്കുന്നില്ല. ഇങ്ങനെയൊക്കെയാണെങ്കിലും അതു് ആഹ്ളാദകരമത്രേ. ഈ അർദ്ധരാത്രി എങ്ങനെ ഭയങ്കരമായിരിക്കുന്നു. ഗർഭപാത്രങ്ങളിലെ ശിശുക്കളെന്നപോലെ സകല ആളുകളും ഉറക്കത്തിൽ മുഴുകിയിരിക്കുന്നു. ഗംഭീരങ്ങളായ കൊട്ടാരങ്ങൾ സമാധിയിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ കാണപ്പെടുന്നു. വൃക്ഷങ്ങളെ തൊട്ടറിയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. സകലവസ്തുക്കളേയും ഇരുൾ വിഴുങ്ങിയിരിക്കുന്നു. തെരുവുകൾ ഒരു അന്ധകാരരാജ്യത്തിൽക്കൂടി ഒഴുകുന്ന ആറുകളെന്നപോലെ കാണപ്പെടുന്നു. വീടുകൾ അവയിലെ മണൽത്തിട്ടകൾപോലെയും. ഈ വിസ്തൃതമായ തമസ്സിൽ ദിക്കുകൾ തിരിച്ചറിയാൻ വയ്യാതിരിക്കുന്നു. വടക്കു തെക്കു കിഴക്കു പടിഞ്ഞാറു എന്നീവാക്കുകൾ നിരർത്ഥകങ്ങളായിഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ ഇരുട്ടിൽ കൂടി ഒരു വന്നു നീന്തിഃപോകാം. അതാ, ആ കേൾക്കുന്നതു സംഗീതസ്വരങ്ങളാണെന്നു തോന്നുന്നു. ഈ സമയത്തു തന്റെ പ്രിയതമയുമൊത്തിരുന്നു സംഗീതത്താൽ സുഖിക്കുന്നതാരാണാവോ? വീണ വായിക്കുന്നതു് പുരുഷനായിരിക്കണം. വാതിലുകളെല്ലാം അടച്ചിരുന്നിട്ടും സ്വരങ്ങൾ ഇത്ര വ്യക്തമായി പുറത്തു കേൾക്കത്തക്കവണ്ണം കമ്പികൾമീട്ടാൻ ഒരു

സ്ത്രീയുടെ കൈവിരലുകൾക്കു് ബലം ഉണ്ടായിരിക്കയില്ല. എന്നാൽ പാടുന്നതു് സ്ത്രീ തന്നെ. എന്തെന്നാൽ ശാരീരം മൃദുലവും അക്ഷരങ്ങൾ വ്യക്തവും ആയിരിക്കുന്നു. കൈ കൊണ്ടു താളം പിടിക്കുമ്പോൾ വളകൾ കിലുങ്ങുന്ന ശബ്ദ യും കേൾക്കുന്നുണ്ടു്." അവൻ ചുററും നോക്കുന്നു. മറെറാരു ഗൃഹത്തിൽ പ്രണയബദ്ധരായ ഒരു സ്ത്രീയേയും ഒരു പുരു ഷനേയും കാണുന്നു. "ഞാൻ നിങ്ങൾക്കാരാണു് ?" എന്നു് സ്ത്രീ പുരുഷനോടു് ഗൽഗദത്തോടെ ചോദിക്കുന്നു. അവ വൾ നെടുവീർപ്പിടുന്നു. അവൾക്കു വാസ്തവത്തിൽ അവ നോടു ഏററവും സന്തോഷപ്രദമായ വത്തമാനമാണു് പ റയാനുള്ളതു്. അതിനു നേരേ അത്യന്തം വിപരീതമായ താണു് പറയുന്നതു്. അപ്പോൾ ഒരു മൃങ്ങയുടെ മൂളൽ കേൾക്കുന്നു. ആ സ്ത്രീ പേടിച്ചു തന്റെ കാമുകന്റെ ഹസ്ത ങ്ങളെ ശരണം പ്രാപിക്കുന്നു. അങ്ങനെ ആ പാവം, അ വൻ, ആഗ്രഹിച്ച ആലിംഗനം ലഭിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ മററാ ളുകളുടെ കാര്യങ്ങൾക്കു് ഞാനെന്തിനു സാക്ഷിയാകുന്നു! ഞാൻ എന്റെ കാര്യംകാണാൻ പോകാം." അവൻ നട ക്കുന്നു. അപ്പോൾ ഒരു കാമുകൻ കതവിന്മേൽ തട്ടിവിളി ക്കാൻ ഭയപ്പെട്ടു പടിവാതലിന്റെ അടുത്തു നില്ക്കുന്നതു് അവൻ കാണുന്നു. പാവം! ഇവൻ ഒരു ഏർപ്പാടു ചെയ്തി ട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ അതു പാലിക്കാൻ ഇവൻ സംശയിക്കു ന്നു. അടുത്തതായി അവൻ ഒരു കള്ളൻ ഒരു കണ്ണുകൊണ്ടു വിളക്കുകളിന്മേൽ നോക്കിക്കൊണ്ടും ആരുടെയെങ്കിലും കാൽപെരുമാററം കേൾക്കുമ്പോൾ വിറച്ചുകൊണ്ടും ഓടി പ്പോകുന്നതു് കാണുന്നു. അവൻ ഒഴിഞ്ഞു മാറിനില്ക്കുന്നു. കള്ളൻ കടന്നുപോകുന്നു. "ആ തെമ്മാടി പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു. ഇനി എനിക്കു മുൻപോട്ടുചെല്ലാം." അവൻ നടന്നുപോ കുന്നു. അപ്പോൾ അവൻ നഗരരക്ഷികളെ വഴിമദ്ധ്യേ

കാണുന്നു. ഇവർ വിളക്കുകളുംകൊണ്ടു രാജപാതകളിൽ റോന്തുചുററാൻപോകയാണ്. ഞാനിപ്പോൾ എന്തുചെയ്യണം? എനിക്കറിയാം. ഞാൻ നാലുവലയിലുള്ള കള്ളന്മാരുടെ സങ്കേതശാലയിൽ കേറി ഒളിക്കാം." അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു. "രക്ഷികളെ പേടിച്ചോടിയതിന്ന് എന്റെ വാളെന്നെ പരിഹസിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഞാനെന്റെ കാമുകിയേ കാണാൻ പോവുകയാണ്. അല്ലാതെ ഒരധർമ്മകൃത്യത്തിനൊന്നുമല്ല. കാമപീഡിതരായാലും ദുരാഗ്രഹികളായാലും വികാരപരവശരായാലും രാത്രിയിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നവർ വിശ്വസിക്കുന്നതു് അവരുടെ സ്വന്തം ധൈര്യത്തേയാണ്; മററാരുടെ സഹായത്തെയല്ല. അനേകം രസകരങ്ങളായ കാഴ്ചകളും കണ്ടു് നല്ല ഇരുട്ടുള്ള രാത്രികളിൽ ഇങ്ങനെയുള്ള സഞ്ചാരം അപകടം നിറഞ്ഞതാണെങ്കിലും സന്തോഷപ്രദമത്രെ."

രക്ഷികൾ കടന്നുപോയതിന്ന ശേഷം അവൻ കൊട്ടാരത്തിന്ന സമീപത്തുചെല്ലുന്നു. "ഉദ്യമം മാത്രമാണ് കാര്യമായിട്ടുള്ളതു്. അതുകൊണ്ടു കാര്യം പാറുന്നില്ലെങ്കിൽ വാമ്മരം കുററക്കാരല്ല." "ഈശ്വരോജയ! മായാദേവതകളെ പ്രസാദിക്കുവിൻ! എന്റെ ശിവനേ, എന്റെ ശംബര, എന്റെ ബലി; എന്നെ കടാക്ഷിച്ചാലും! ഇരുട്ടിന്റെ കറപ്പ് വദ്ധിക്കട്ടെ! ഉറക്കം കടുത്തതാകട്ടെ! ഭാഗ്യദേവത എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കട്ടെ. എല്ലാ തടസ്സങ്ങളും നീങ്ങിപ്പോകട്ടെ! എന്നേ തടുക്കുന്നവർ മരിക്കട്ടെ! മായാദേവതാരാജ്ഞി ജയിക്കട്ടെ!" എന്നിങ്ങനെ ജപിച്ചുംകൊണ്ടു് അവൻ അവന്റെ കയ്യിലുള്ള കയറു കൊട്ടാരമതിലിന്റെ ഒരു ശിഖരം ലക്ഷ്യമാക്കി എറിയുന്നു. കയറിലേ കുരുക്ക് ആദ്യത്തെ ഏറിൽതന്നെ അതിൽവീഴുന്നു. അവൻ വളരെ സന്തോഷിക്കുന്നു. വീരന്മാർ അവരുടെ ഊർജ്ജസ്സ്

അവരുടെശ്രമങ്ങളിൽപ്രയോഗിക്കുന്നു. ജയസിദ്ധി വിധിയുടെകൈവശമാണു്. ഞാൻ ഈ കയറിന്മേൽ പിടിച്ചുകയറാം." അവൻ കയറിന്മേൽ പിടിച്ചുകയറി അകത്തിറങ്ങി ധാത്രിയും നളിനികയും പറഞ്ഞുകൊടുത്തവഴിയെ പോയി കയറു ജനലായത്തിലെറിഞ്ഞിട്ടു്, ധാരായന്ത്രത്തിനു സമീപത്തുകൂടി ആലോചനമണ്ഡപം കടന്നു കുമാരിയുടെ കൊട്ടാരപ്രാന്തത്തിലെത്തി മുകളിലേയ്ക്കു് കേറുന്നു. "ഇതു് വളരെ എളുപ്പമുള്ളതാണെല്ലോ. എത്രപ്രയാസമുള്ളതായിരുന്നാലും ഞാനിതു് സന്തോഷത്തോടു ചെയ്യുമായിരുന്നു ദാഹംകൊണ്ടു പൊരിഞ്ഞു ചാകാൻ പോകുന്ന ഒരുവൻ ഒരു താമരപ്പൊയ്ക കാണുന്നു എങ്കിൽ താമരത്തണ്ടുകൾക്കു മുള്ളുണ്ടെന്നു വിചാരിച്ചു അതിലിറങ്ങാൻ സംശയിക്കുമോ?" അവൻ ജനാലയുടെ അടുക്കൽചെന്നു് വ്യാജവേഷംമാററി അകത്തു കടക്കുന്നു.

ആ രാത്രിയിൽ കുമാരിയുടെ കമിതാവു് വരുമെന്നു് താൻ അവിടുത്തോടു പറഞ്ഞുടനേ വളരെനാളുകളായി ഉറക്കമെന്നതു് എന്തെന്നറിയാതിരുന്ന അവിടുന്നു ഉറക്കത്തിൽ വീണു എന്നു് നളിനിക ധാത്രിയോടു അപ്പോൾ പറഞ്ഞുനിർത്തിയതെയുള്ളു; ഉടനേ അവിമാരകൻ അവിടെയെത്തി താൻ വന്നിരിക്കുന്ന വിവരം അവളെ അറിയിക്കുന്നു. അവൾ അവനു് സ്വാഗതം പറയുന്നു.

അവൻ കുരംഗിയെ കണ്ണിമയ്ക്കാതെ നോക്കിനിന്നിട്ടു്, "ഇവളുടെ അവയവങ്ങൾ എത്രനേരം നോക്കിനിന്നാലും എന്റെ കണ്ണുകൾ തളരാറില്ല. ഇവൾ ഉണരത്തക്കവണ്ണം ഉച്ചത്തിലുള്ള ഒച്ചയോടെ എന്റെ ഹൃദയം ഇടിക്കുന്നു. ഇവളെ കൈകളിൽ എടുത്തു മാറോടുചേർത്താൻ പ്രേമം എന്നെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നു. എന്റെ ആത്മാവു് ശാന്തമാണു്; എന്നാൽ ആഹ്ളാദാവേശംകൊണ്ടു

അതു് മൂർച്ഛിക്കുന്നു? എന്നു് അവൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. അവൻ ഒരു മഞ്ചത്തിന്മേൽ ചെന്നു് ഇരിക്കുന്നു. കുമാരിയെ ഉണർത്തട്ടൊ എന്നു് നളിനിക ചോദിക്കുന്നു. ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്ന അവളെ അതേ വിധത്തിൽ തന്റെ കണ്ണുകൾ കുറേനേരം നുകരട്ടെ; അതുകൊണ്ടു് അപ്പോൾ ഉണർത്തേണ്ട എന്നു അവൻ പറയുന്നു. കുരംഗി പകുതി ഉണൎന്നു അവളുടെ കാലുകൾ തടവിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന നളിനികയോടു, "പ്രിയ തോഴി, ആ ക്രൂരൻ നിന്നോടു എന്തു പറഞ്ഞയച്ചു?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു. "എന്റെ ബുദ്ധി ഉഴലുകയാണു്" എന്നു കൂടി അവൾ പറയുന്നു. അവൾ പിന്നെ നേരമെന്തായി എന്നു നളിനികയോടു ചോദിക്കുന്നു. പാതിരാത്രിയായി എന്നവൾ മറുപടി പറയുന്നു. അവൾ ഉറക്കം തൂങ്ങിക്കൊണ്ടു നളിനികയോടു തന്നെ കെട്ടിപ്പിടിച്ചു കിടക്കാൻ പറയുന്നു. തനിക്കു പകരം കുമാരിയെ ആശ്ലേഷിക്കാൻ അവിമാരകനോടു പറയുന്നു.

അവൻ കുരംഗിയെ മുറുകെ പുണരുന്നു. അവൾ ഉരുണ്ടുപിടച്ചു് എണീച്ചു്; "അയ്യോ! കഷ്ടം! എന്റെ നല്ലപേരു മുടിഞ്ഞു" എന്നു ആക്രോശിക്കുന്നു. എന്റെ പ്രേമധാമമേ, ഞാനും നീയും വേറല്ലല്ലൊ. നമ്മുടെ ഹൃദയങ്ങൾ തമ്മിൽപൊരുത്തപ്പെടുകയും വിവാഹം കഴിക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടല്ലൊ. കൊടുങ്കാററത്തു പൂവള്ളി എന്നപോലെ ഇങ്ങനെ വിറയ്ക്കാതിരിക്കൂ" എന്നു് അവൻ അവളെ സമാധാനിപ്പിക്കുന്നു. രണ്ടുപേരുംകൂടി അകത്തെ മണിയറയിൽ പോകാനും അവിടെ കിടക്ക വിരിച്ചു ഒരുക്കിയിട്ടുണ്ടെന്നും നളിനികയും ധാത്രിയും അവരോടു പറയുന്നു. അവൻ ആനന്ദാശ്രുക്കൾ പൊഴിഞ്ഞും വക്ഷസ്സു് നിശ്വാസവേഗത്താൽ നിമ്നതമായി പൊങ്ങിയും താണും നില്ക്കുന്ന കുമാരിയുടെ കൈപിടിച്ചു് ഏഴടി മുമ്പോട്ടു

വച്ചിക്കുന്നു. അവൾ ലജ്ജയാൽ കാലിടറുകളൊട്ടുക്രൂടി അതു് ചെയ്യുന്നു. അവൻ, "ഇതു നമ്മുടെ വിവാഹത്തിന്റെ "സപ്തപദി"യാണു്. ഇതിനാൽ നമ്മുടെ വിവാഹബന്ധം മുഴുവനായിരിക്കുന്നു. ഈ രാത്രി ഒരു നൂറാണ്ടു് നീണ്ടുനിന്നെങ്കിൽ ഞാനെത്ര ഭാഗ്യവാനായേനെ" എന്നു പറയുന്നു. രണ്ടുപേരും അകത്തേയ്ക്കുപോകുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

നാലാമങ്കം: വിഷ്കംഭം. ആണ്ടു് ഒന്നു അങ്ങനെ കഴിഞ്ഞുപോകുന്നു. കുമാരിക്കു കളഭക്കൂട്ടുംകൊണ്ടു മാഗധിക പ്രവേശിക്കുന്നു. വിലാസിനിക്കൈയിൽ ഒരു വിശറിയുമായി പിറകേ വന്നു് അവളെ തടുത്തുനിർത്തി, "ഇതു് എന്തിനാണു് കുമാരിക്കു? സൗന്ദര്യത്തിനു് സൗന്ദര്യം തന്നെയാണു് അലങ്കാരം" എന്നു പറയുന്നു. "അലങ്കാരം സൗന്ദര്യത്തിനു ശോഭ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു" എന്നു് മാഗധിക മറുപടി പറയുന്നു. നളിനിക കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു പ്രവേശിച്ചു്, സുഖാനുഭവങ്ങളെ ദുഃഖസംഭവങ്ങൾ വിച്ഛിപ്പെടുത്തുന്നു എന്നു പറയുന്നതു് സത്യംതന്നെയാണു്. "കുമാരിയുടെ പ്രണയകാര്യം വെളിപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു് അവിമാരകനു് പിരിഞ്ഞു പോകേണ്ടിവന്നതിനാൽ ഒരു കൊല്ലമായി അവർ ഇടവിടാതെ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന സുഖം നിന്നുപോയിരിക്കുന്നു." കൊട്ടാരം ഇപ്പോൾ തിരികെട്ട വിളക്കുപോലെ അപ്രസന്നമായിരിക്കുന്നു. രാജകുമാരനു അപകടമൊന്നും നേരിടാതെ പോകാൻ കഴിഞ്ഞതു മാത്രമാണു് ഏകസമാധാനം. ഇപ്പോൾ രാജകുമാരിയുടെ കൊട്ടാരത്തിന്റെ വാതുക്കലെല്ലാം രക്ഷികളെ കാവൽ നിർത്തിയിരിക്കുന്നു എന്നെല്ലാം പറയുന്നു. അവർ കരയുകയും,

ഉത്സവം കഴിഞ്ഞു—രാജകുമാരൻ പോയിരിക്കുന്നു—എന്നൊന്നോയൂമായി, എന്നു മാഗധികയോടും വിലാസിനിയോടും പറയുകയും ചെയ്യുന്നു.

അങ്കാരംഭം: അവിമാരകൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. "കുമാരിയുടെ കൊട്ടാരത്തിൽ നിന്നു ഞാൻ ഒരു വിധത്തിൽ രക്ഷപ്പെട്ടു പിഴച്ചു. അതായതു് എൻെറ ശരീരം രക്ഷപ്പെട്ടു ഇങ്ങുപോന്നു; എൻെറ ഹൃദയം ഇപ്പോഴും അവിടെ അവളുടെ അടുക്കലാണു്. എന്നാൽ ഞാൻ അവളെ ഏതൊരവസ്ഥിതിയിലാണു് വിട്ടുംവച്ചു് പോന്നതു്! പരിജനങ്ങൾ തുമ്പുകെട്ടു ഓരോന്നു പറഞ്ഞു ലജ്ജിപ്പിക്കുക; രാജാവിനാൽ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിക്കപ്പെടുക, എൻെറ വേർപാടാൽ കരഞ്ഞു കണ്ണുനീരിനാൽ കാണാതാവുക! ഇതൊക്കെയായിട്ടും അവളെക്കുറിച്ചല്ലായിരുന്നു അവളുടെ വിചാരം. എൻെറ രക്ഷയെക്കുറിച്ചു് ഉൽക്കണ്ഠപ്പെട്ടതേ ഉള്ളു അവൾ. അവളുടെ നിഷ്കപടമായ സ്നേഹം പരിചയപ്പെടുന്തോറും ഒന്നിനൊന്നു വളൎന്നുവന്നു. ആ എൻെറ പ്രിയയെ പിരിഞ്ഞിട്ടും ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന ഞാൻ എത്ര കഠിനമനസ്കനാണു്? അഹോ! ഇതാ സൂൎയ്യൻ, ഹൃദയം വിരഹാഗ്നിയാൽ ദഹിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ശരീരം അനുകമ്പയില്ലാതെ തൻെറ കിരണങ്ങളാൽ നീറ്റാൻ ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നു! ചൂടു് എത്ര ദുസ്സഹമായിരിക്കുന്നു. ഭൂമി, വെയിൽ നനവുമുഴുവൻ ഊററിക്കുടിക്കയാൽ വലിയ പനിപിടിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ ചുടുന്നു. വൃക്ഷങ്ങൾ, കാട്ടതീകൾക്കു് വാസസ്ഥലം കൊടുത്തതുകൊണ്ടെന്നപോലെ അവയുടെ തണൽ അപഹരിക്കപ്പെട്ടു് ക്ഷയരോഗം പിടിപെട്ടതുപോലെ കാണപ്പെടുന്നു. പൎവ്വതങ്ങൾ ശൂന്യങ്ങളായ ഗുഹാമുഖങ്ങൾ തുറന്നു കോട്ടുവായകളിട്ടുകൊണ്ടു

വെള്ളത്തിന വിളിക്കുന്നു. സൂര്യന്റെ ജ്വലിക്കുന്ന രശ്മി കളാൽ നിശ്ചേതനമാക്കപ്പെട്ട് ഭ്രമി ആസകലം മൂർച്ഛ യിൽ വീണിരിക്കുന്നു. ചൂടുപിടിച്ച കാററുകൾ സകല വ സ്തുക്കളേയും ചുട്ടുപഴുത്ത മണൽകൊണ്ടു മൂടുന്നു. ക്ഷയരോ ഗികൾ കഫം തുപ്പുന്നതുപോലെ, വൃക്ഷങ്ങൾ വെള്ളില കൾ പൊഴിക്കുന്നു. സൂര്യാഷ്ടാവ് തട്ടി ഭ്രമുഖം ആകെ വെടിച്ചു കീറുന്നു. എന്റെ ഓമനേ എന്റെ ഹൃദയത്തി ന്റെ വിളിക്ക ഒന്നു വിളികേൾക്കൂ." അവൻ മൂർച്ഛിക്കുന്നു. ഉണർന്നിട്ട് "എന്റെ ഹൃദയം കത്തിയെരിക്കുന്നതീയുടെ ചൂടിനോടു സാദൃശ്യപ്പെടുത്തുന്നതായാൽ സൂര്യന്റെ ചൂടു ചൂ ടേ അല്പം. ജീവിച്ചിരുന്ന് ഈ മരണവേദന അനുഭവിക്കുന്ന തു് എന്തിനാണ്. അതാ ആ കാട്ടുപൊയ്കയിൽ ചാടി ഞാൻ എന്റെ ഈ നിസ്സാര ജീവൻകളയാം. അതുവേണ്ട, വെള്ളത്തിൽച്ചാടി ആത്മഹത്യ ചെയ്യുന്നതു് ഒരു നികൃഷ്ട മായ. മരണമാണ്. അതാ ആ കാട്ടുതീയിൽ ചാടി മരിക്കാം."

അവൻ പോയി കാട്ടുതീയിൽ ചാടുന്നു. എന്നാൽ അതു ചന്ദനച്ചാറുപോലെ തണുത്തതായി അവനുതോ ന്നുന്നു. "ഇതെന്താണ്! ഈ തീയ് അച്ഛൻ മകനേവാത്സ ല്യത്തോടുകൂടി ആലിംഗനം ചെയ്യുന്നതുപോലെ എന്നെ ആലിംഗനം ചെയ്യുന്നു" എന്ന് അവൻ പറയുന്നു. ഉദ്ദേശം ഫലിക്കാത്തതിനാൽ അവൻ ഒരുമലയരുവിയിൽ കുളിച്ചു ഈശ്വരപ്രാർത്ഥനയും കഴിച്ചു മലമുകളിൽ കേറി ഒരു കിഴക്കാൻ തൂക്കിൽ കീഴ്പ്പോട്ടു ചാടിച്ചാകാൻ നിശ്ചയി ക്കുന്നു. അവൻ ചാടാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ഒരു വിദ്യാധരൻ തന്റെ പത്നിയായ സൗദാമിനിയോടുകൂടി മാനസസരസ്സിൽ സ്നാനം കഴിച്ചു്, മലയാളത്തിലുള്ള ചന്ദനവനങ്ങളിലേ യ്ക്കു പോകാൻ ആ വഴി പറന്നുവരുന്നു. അവരങ്ങനെ പ റന്നു വരുമ്പോൾ "സൗദാമിനി, നോക്കൂ; താഴെക്കാണുന്ന

ഈ ഭൂമി എത്ര മനോഹരിയായിരിക്കുന്നു! വലിയപർവ്വതങ്ങൾ ചെറിയ ആനകളെപ്പോലെയും മഹാസമുദ്രങ്ങൾ നീന്തിക്കളിക്കാനുള്ള ചെറു പൊയ്കകളെപ്പോലെയും കാണപ്പെടുന്നു. വന്മരങ്ങൾ പനകളും കരിമ്പായലും ആണെന്നുതോന്നുന്നു. ചെറുകുന്നുകളും മലയിടുക്കുകളും കാണാനേ വയ്യാ. ആറുകൾ അതിരിത്തി രേഖകൾപോലെയും ഗംഭീരങ്ങളായ രാജസൗധങ്ങൾ മിന്നമിനുങ്ങുന്ന മഞ്ഞിൻതുള്ളികൾപോലെയും തോന്നുന്നു." എന്നു് വിദ്യാധരൻ സൗദാമിനിയെ ഓരോന്നും ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു പറയുന്നു.

സൗദാമിനിക്കു് കുറച്ചൊന്നു വിശ്രമിക്കണമെന്നു് ആഗ്രഹമുണ്ടാകുന്നു. അതിന്നായിഅവർ അവിമാരകൻ ചാടാനൊരുങ്ങിനില്ക്കുന്ന മലയുടെ മുകളിൽ ഇറങ്ങുന്നു. അവർ അതി വേഗത്തിൽ താഴത്തേയ്ക്കു വരുമ്പോൾ അവൻ, "മേഘങ്ങൾ നമ്മുടെ അടുക്കൽ നിന്നു ഓടിപ്പോകുന്നതായും ഭൂമി തന്റെ മലകളോടും കടലുകളോടുംകൂടി നമ്മളെ എതിരേല്ക്കാനായി നമ്മുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു ഓടിവരുന്നതായും തോന്നുന്നു" എന്നു് തന്റെ പ്രിയതമയോടു പറയുന്നു.

വിദ്യാധരനും സൗദാമിനിയും താഴെയിറങ്ങി പുക്കളുറുത്തു് നേരം പോക്കുന്നു. അവൻ അവിമാരകനേ കാണുന്നു. അവിമാരകൻ മായാശക്തിപോയ ഒരു വിദ്യാധരനായിരിക്കണമെന്നു് അവൻ തെററിദ്ധരിക്കുന്നു. മററാരും ഇത്രത്തോളംസുന്ദരനായിരിക്കുന്നതല്ല. എന്നു് അവൻ വിചാരിക്കുന്നു. കീഴോട്ടുചാടാൻ ഭാവിച്ച മാത്രയിൽ അവിമാരകൻ വിദ്യാധരനേയും കാണുന്നു. "ഇതു് വെറുമൊരു ഭാവന, വെറുമൊരു സ്വപ്നം, ആയിരിക്കും. ഒരുവൻ മരണസമയത്തു പലതും കാണും" എന്നു് അവൻ ആദ്യം വിചാരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അതു മാഞ്ഞുപോകുന്നില്ലെന്നു

കാണുകയാൽ, "ഇതു ഭാവനയും സ്വപ്നവും ഒന്നുമല്ല. ഞാൻ അങ്ങനെ വിശ്വസിക്കത്തക്ക ഒരു മൂഢനല്ല" എന്നു വിചാരിച്ചുംകൊണ്ടു് അവൻ വിദ്യാധരനോടു് അവൻ ആരാണെന്നു ചോദിക്കുന്നു. തന്റെ പേർ മേഘനാദനെന്നാണെന്നും താനും തന്റെ ഭാര്യ സൗദാമിനിയുംകൂടി അഗസ്ത്യമുനിയെ പുരസ്കരിച്ചു് വിദ്യാധരന്മാർ ആഘോഷിക്കുന്ന ഒരു ഉത്സവത്തിനു മലയാദ്രിയിലേയ്ക്കു് പോവുകയാണെന്നും വിദ്യാധരൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. അവിമാരകൻ സൗവീര രാജാവിന്റെ പുത്രനാണെന്നു അവൻ പറഞ്ഞു വിദ്യാധരൻ അറിയുന്നു. ആ യുവാവിന്റെ അലൗകികമായ സൗന്ദര്യവും ദേവാംശലക്ഷണങ്ങളും കണ്ടു് വിദ്യാധരനതു വിശ്വസിക്കുന്നില്ല. അവിമാരകൻ അഗ്നിദേവന്റെ പുത്രനാണെന്നും അതു് അവനറിഞ്ഞുകൂടാ എന്നും അവൻ കുരംഗിയുടെ വിരഹദുഃഖത്താൽ ക്ലേശിക്കുകയാണെന്നും, അവൻ ആ കിഴക്കാൻ തൂക്കിന്റെ വക്കിൽനിന്നു കീഴ്പ്പോട്ടു ചാടിച്ചാകാൻ ഒരുമ്പെട്ടിരിക്കയാണെന്നും വിദ്യാധരൻ തന്റെ ദിവ്യജ്ഞാനത്താൽ ഗ്രഹിക്കുന്നു. അവൻ അവനെ സഹായിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചു, "നിനക്കു മററാരും അറിയാതെ നിന്റെ പ്രിയതമയുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലാനുള്ള ശക്തി ലഭിക്കുന്നതായാൽ നീ എന്തു ചെയ്യും" എന്നു അവനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അങ്ങേയ്ക്കു് എന്തു തോന്നുന്നു? ഞാൻ നിശ്ചയമായും അവളുടെ അടുക്കൽ പോകും" എന്നു അവിമാരകൻ ഉത്തരം പറയുന്നു.

വിദ്യാധരൻ, ഒരു മോതിരം എടുത്തു അവനെ കാണിക്കയും അതു് വലതുകൈവിരലിന്മേൽ ഇട്ടാൽ ആരും കാണാതെ ആകാശത്തുകൂടി പറന്നുസഞ്ചരിക്കാനുള്ള ശക്തിയുണ്ടാകുമെന്നും ഇടതു കൈവിരലിന്മേൽ ഇട്ടും വീണ്ടും

എല്ലാവർക്കും കാണാറാകാമെന്നും അവനോടുപറയുന്നു. "ഇതു് സാദ്ധ്യമാണോ?" എന്നു അവൻ ചോദിക്കുന്നു. അപ്പോൾ മേഘനാദൻ ആ മോതിരം ആദ്യം തന്റെ ഇടത്തുകൈയിലെ ഒരു വിരലിന്മേലും പിന്നീടു വലത്തുകൈയിലെ ഒരു വിരലിന്മേലും ഇട്ടു് അതിന്റെ ഫലം പ്രായോഗികമായി കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നു. "മായാശക്തികൊണ്ടു ആകാശത്തുകൂടി ഇഷ്ടംപോലെ സഞ്ചരിക്കാനും സകലതും അറിയാനും കഴിയുന്ന ഇക്കൂട്ടർ എത്ര ഭാഗ്യമുള്ളവരാണു്?" എന്നു വിചാരിച്ചു അവിമാരകൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. വിദ്യാധരൻ ആ മോതിരം അവനു കൊടുക്കുകയും അവൻ നന്ദിവാക്കുകൾ പറഞ്ഞു അതു വാങ്ങിക്കയും ചെയ്യുന്നു. "ഒരു നിധികിട്ടുന്ന ഒരു നല്ല മനുഷ്യനുണ്ടാകുന്ന സന്തോഷം വാസ്തവത്തിൽ അതിന്റെ ആവശ്യമുള്ള ഒരുവനു് അതു ദാനം ചെയ്യുമ്പോൾ അയാൾക്കുണ്ടാകുന്ന സന്തോഷത്തോളം വലുതല്ല. അതുകൊണ്ടു് ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കാണു നന്ദിപറയേണ്ടതു്." എന്നു് മേഘനാദൻ പറയുന്നു. അവിമാരകൻ അതു തന്റെ കൈവിരലിന്മേലിട്ടു പരീക്ഷിക്കുന്നതിനു് അനുമതി വാങ്ങി അപ്രകാരം ചെയ്തുനോക്കുകയും അവനും ആ ഫലം സിദ്ധിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അനന്തരം മേഘനാദൻ സൂര്യനേപോലെ പ്രകാശവും കാട്ടുതീപോലെ ഭയജനകവും ആയ അവന്റെ മായാഖഡ്ഗം അവനു കാണിക്കുന്നു. ആ മോതിരം അവനേയും അവനെ തൊടുന്ന മറ്റൊരുത്തനേയും ആ മറ്റൊരുത്തനേ തൊടുന്നവനേയും അങ്ങനെ തൊട്ടു തൊട്ടു നില്ക്കുന്ന എല്ലാവരേയും അദൃശ്യരാക്കുമെന്നു് അവിമാരകനു ഉറപ്പുകൊടുക്കുന്നു. താനെന്താണു് ഇതിനു പ്രത്യുപകാരം ചെയ്യേണ്ടതെന്നു് അവിമാരകൻ ചോദിക്കുന്നു. "നീ ചെന്നു് നിന്റെ പ്രാണപ്രിയയോടു ചേരുക; നിനക്കു്

തൃപ്തിവരുവോളം അവളുമായി രമിക്കുക; എന്നെയും എന്റെ പത്നിയേയുംകുറിച്ചു അവളോടു പറയുക. ഇത്ര മാത്രം. ഞങ്ങളിപ്പോൾ പോകട്ടെ; നമുക്കു് ഇനിയും കാണാൻ സംഗതിവരട്ടെ." എന്നു പറഞ്ഞു മേഘനാദൻ സൗദാമിനിയോടുകൂടി പറന്നു പോകുന്നു.

വിദ്യാധരനും ഭാര്യയും മേഘങ്ങളിൽ മറയുന്നതുവരെ അവൻ അവരെ നോക്കിക്കൊണ്ടു അവിടെ നില്ക്കുന്നു. പിന്നെ അവൻ മലയുടെ മുകളിൽനിന്നു ഇറങ്ങിവന്നു് അവന്റെ കൂട്ടുകാരനായ വിദൂഷകനെ അന്വേഷിക്കുന്നു. അയാൾ അവനേ തിരക്കി അങ്ങുമിങ്ങും നടന്നു തളൎന്നു ഒരു മരച്ചുവട്ടിൽ കിടന്നുറങ്ങുകയായിരുന്നു. അയാളെ കണ്ടുകിട്ടിയതിൽ അവൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. ആ സമയത്തു അയാൾ ഉണരുന്നു. അയാൾ തന്റെ ചങ്ങാതിയെക്കണ്ടു ആഹ്ളാദംപൂണ്ടു് അവനെ കെട്ടിപ്പിടിച്ചു്, "നീ ഈ നേരമെല്ലാം എവിടെപോയിരുന്നു?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

"ഇതാ ഇതിന്നായി" എന്നു പറഞ്ഞു അവിമാരകൻ ആ മോതിരം തന്റെ വലത്തുകൈയിലേ ഒരു വിരലിലിട്ടു അദൃശ്യനാകുന്നു.

വിദൂഷകൻ "ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു തിരുമേനി, അവിടുന്നു എവിടെയാണു്," എന്നു വിളിച്ചു ചോദിക്കുന്നു. "എന്റെ രാജകുമാരനേ കാണാനുള്ള എന്റെ ആഗ്രഹം ഞാൻ അവിടത്തെ കണ്ടു എന്നും അവിടത്തേ കെട്ടിപ്പിടിക്കപോലും ചെയ്തു എന്നും എനിക്കു് ഒരു തോന്നലുണ്ടാക്കിയതായിരിക്കും. ഏതു വിധത്തിലും ഞാൻ ഇതിന്റെ സത്യം കണ്ടുപിടിക്കും." എന്നു നിശ്ചയിച്ചു അവിമാരകൻ യഥാൎത്ഥത്തിൽ അവിടെയുണ്ടെങ്കിൽ, അദ്ദേഹം മറിഞ്ഞിരിക്കയാണെങ്കിൽ, ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനേ ശപിക്കുമെന്നു പറഞ്ഞു് ഭയപ്പെടുത്തുന്നു. അപ്പോൾ അവിമാരകൻ മോതിരം

തന്റെ ഇടത്തുകൈയ് വിരലിന്മേലിട്ടു വെളിപ്പെടുന്നു. "ഇതാ ഒരു വെറും അവിമാരകൻ ഒരു മായാവി അവിമാരകനായിരിക്കുന്നു" എന്നു വിദൂഷകൻ ഉൽഘോഷിക്കുന്നു. "നന്നായി, അല്ലെ, ശ്രീമാൻ മായാവി, അങ്ങേയ്ക്കു ഈ സൂത്രം അറിയാമല്ലൊ. ഏതു സ്ഥിതിക്കു് അങ്ങെന്താണു് ആരും കാണാതെ കുമാരിയുടെ മണിയറയിൽ പോകാതിരിക്കുന്നതു്?" എന്നു അയാൾ ചോദിക്കുന്നു.

"എനിക്കിതു ഇപ്പോൾ കിട്ടിയതേ ഉള്ളു" എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് ആ മോതിരത്തിന്റെ മായാശക്തി അയാൾക്കു കാണിച്ചു കൊടുക്കുന്നു. താനും തന്റെ ഇഷ്ടനും അദൃശ്യരാവുന്നതുകണ്ടിട്ടു്, "എനിക്കു് എന്റെ ശരീരം ഉണ്ടോ ഇല്ലയോ?" എന്നു് അയാൾ സന്ദേഹിക്കയും അതുണ്ടോ ഇല്ലയോ എന്നറിയുന്നതിനു അയാളുടെ കൈയ്യിൽ തുപ്പി നോക്കുകയും അതുണ്ടെന്നുകണ്ടു് സമാധാനപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു. അവിമാരകനു് ഉടൻതന്നെ കുമാരിയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പുറപ്പെടാൻ ഉല്കടമായ മോഹം ഉണ്ടാകുന്നു. "അനദ്ധ്യായാരംഭത്തിൽ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കുപോകാൻ ബദ്ധപ്പെടുന്ന ഒരു വിദ്യാർത്ഥിയെപ്പോലെ അവിടുന്നെന്തിനിത്ര ബദ്ധപ്പെടുന്നു?" എന്നു് വിദൂഷകൻ ചോദിക്കുന്നു. അവിമാരകനാകട്ടെ, മോതിര ശക്തിയാൽ രണ്ടുപേരെയും അദൃശ്യരാക്കി വേഗം വിദൂഷകനേയും പിടിച്ചുംകൊണ്ടു കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു പറന്നുപോകുന്നു. അവിടെ എത്തിയപ്പോൾ അവിമാരകൻ, "ആദ്യം ഞാൻ എന്റെ ധൃഷ്ടതകൊണ്ടു രാത്രിയിൽ ഇതിനകത്തു കടന്നു. ഇപ്പോൾ ഞാൻ ഒരു ഖലൻ സജ്ജനങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചെല്ലുന്നതുപോലെ മായാശക്തികൊണ്ടു ഇവിടെ കടക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ കുരംഗി കളികഴിഞ്ഞു അവളുടെ മണിയറയിൽ ചെന്നിരിക്കും" എന്നു് അവിമാരകൻ വിദൂഷകനോടുപറയുന്നു. "വേഗ

മാവട്ടെ, വേഗമാവട്ടെ, ഊണിന്നുള്ള നേരം അതിക്രമിക്കു ന്നു" എന്നു വിദൂഷകൻ ബദ്ധപ്പെടുത്തുന്നു. "എന്നാൽ വരൂ, നമുക്കു അകത്തേയ്ക്കുപോകാം" എന്നു പറഞ്ഞു രണ്ടു പേരും പോകുന്നു.

നാലാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം: കുരംഗി പ്രവേശിക്കുന്നു. അവൾ അവി മാരകനെ ഓർത്തോർത്തു് അത്യാർത്തയായി കഴിയുന്നു. ഒടു ക്കം അവൾ ആത്മഹത്യചെയ്തു ദുഃഖത്തിനു അറുതിവരു ത്താൻ നിശ്ചയിക്കുന്നു. പുത്തു മണമേറിയ പൂക്കളും ഇ പ്പോൾ തനിക്കു സന്തോഷം നൽകുന്നതിനുപകരം തന്നോ ഭ്രാന്തിയാക്കുന്നു. തന്റെ മയിലുകൾ തന്റെ അസ്വാസ്ഥ്യ ത്തെ ഗണിക്കാതെ അവയുടെ സ്വന്തം രസത്തിനുവേണ്ടി ആടുന്നു; തത്തകളും കുയിലുകളും അവസാനമില്ലാതെ കൂവി യും ചിലച്ചും രസിക്കുന്നു. അതിലും തനിക്കു ഹിതം തോ ന്നുന്നില്ല; തന്റെ ഹൃദയാസ്വാസ്ഥ്യം ശരിക്കു് ഗ്രഹിക്കാൻ ശേഷിയില്ലാത്ത തന്റെ പരിജനങ്ങൾ സദാ വെടിപറഞ്ഞു കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. എന്നെല്ലാം അവൾ ആത്മഗതം ചെ യ്യുന്നു.

അവളും നളിനികയുംകൂടി മേഘങ്ങളെക്കാണാൻ അ ളിന്ദത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നു. വിദ്യുല്ലതാവിലസിതമായ ഒരു കാർമേഘത്തെ അവർ കാണുന്നു. മേഘത്തെ നോക്കി ആശ്വാസം കൊള്ളാൻ നളിനിക അവളോടു പറയുന്നു. അപ്പോൾ രാജ്ഞി അയച്ച ഒരു പരിചാരികവന്നു കുമാരിയുടെതലവേദന എങ്ങനെഇരിക്കുന്നു എന്നു് അന്വേഷിക്കയും രാജ്ഞി കൊടുത്തയച്ച ഒരു മരുന്നു കുമാ രിക്കു കൊടുക്കയും ചെയ്യുന്നു. കുമാരി നളിനികയെ ആശ്ലേ ഷണം ചെയ്തു അവളെ കുളിക്കാനുള്ള സാധനങ്ങളോടുകൂടി മാഗധികയെ വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരാൻ പറഞ്ഞയക്കുന്നു.

"ഞാനിവളെ എൻെറ കൈകളംകൊണ്ടു കെട്ടിപ്പുണരു ന്നതു് ഒട്ടക്കലെത്തേത്തവണയാണു്," എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു കുമാരി, രാജ്ഞി അയച്ചുകൊടുത്ത മരുന്നുകൊണ്ടു തൻെറ തലവേദനശമിച്ചു എന്നു് അവരെ അറിയിക്കു ന്നതിനു് ഹരിണികയേയും അവിടെ നിന്നു അയക്കുന്നു. പിന്നീടവൾ തൻെറ ഉത്തരീയംകൊണ്ടു കെട്ടിഞാന്നുചാ കാനുള്ള ഒരുക്കം തുടങ്ങുന്നു.

അവിമാരകനും സന്തുഷ്ടനുംകൂടി പറന്നു വരുമ്പോൾ കുമാരി മട്ടപ്പാവിന്മേൽ നില്ക്കുന്നതു കാണുന്നു. "അവി ടുന്നു് അവിടുന്നാണു് ലോകത്തിലേയ്ക്കും സുന്ദരൻ എന്നു വിചാരിച്ചുപോന്നു. ഇപ്പോഴിതാ ഈ മഹതിയുടെ പ്രകൃത്യാ മനോമോഹനമായ സൗന്ദര്യം ഒരല്പലുംകൂടാതെ അവിടത്തെ സൗന്ദര്യത്തെ തരംതാഴ്ത്തിയിരിക്കുന്നു. അ വിടുത്തേ വിചാരിച്ചുള്ള വ്യസനഭാരം ആര്യുടെയു ദേഹം കൃശമാക്കിയിരിക്കുന്നു എങ്കിലും ആര്യയിപ്പോൾ ചന്ദ്രക്കല പോലെ കണ്ണിനു ആഹ്ളാദം തരുന്നു" എന്നു സന്തുഷ്ടൻ അവിമാരകനോടു പറയുന്നു.

"ഇതു് ഒരു പുസ്തകത്തിൽ നിന്നു വായിച്ചു പറയു ന്നതുപോലെയിരിക്കുന്നു, തോഴരേ," എന്നു അവിമാരകൻ പറയുന്നു.

"അവിടെയ്ക്കെന്നെ അറിയാം. അതു കൊണ്ടാണു് ഈ പരിഹാസം. എന്നേ അറിയാത്ത ഒരുവനാണെങ്കിൽ ഈ വർണ്ണനയ്ക്കു് എന്നേ പോററി പുകഴ്ത്തും" എന്നു വിദൂഷകൻ സമാധാനം പറയുന്നു.

അവിമാരകൻ മട്ടപ്പാവിൽ ഇറങ്ങി അവിടെ വച്ചു കുരംഗിയോടു സംഭാഷണം ചെയ്യാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. അ ദ്ദേഹം തനിച്ചുപോകാൻ സന്തുഷ്ടൻ ഉപദേശിക്കുന്നു.

തനിച്ചുപോകാൻ അയാളെവിട്ടാൽ അയാൾ ദൃശ്യനാകുമെന്നുള്ള സംഗതി അവിമാരകൻ അയാളെ ധരിപ്പിക്കുന്നു. അപ്പോൾ അയാൾകൂടി ചെല്ലാമെന്നു സമ്മതിക്കുന്നു. കുരംഗി മെല്ലടവച്ചു കൊണ്ടു തുടങ്ങിച്ചാകാൻഭാവിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ഒരു ഇടി വെട്ടുന്നു. അതുകേട്ടു പേടിച്ചു അവൾ "രക്ഷിക്കണേ, രക്ഷിക്കണേ!" എന്നു നിലവിളിക്കുന്നു.

അവിമാരകൻ ആ മോതിരം വലത്തുകൈയിൽനിന്നു ഊരി ഇടത്തുകൈയ്യിന്മേലിട്ടു ദൃശ്യനായി "ഭാമനേ പേടിക്കണ്ടാ" എന്നു അവളോടു പറയുന്നു. "ഇതു യഥാർത്ഥമാണോ? സംഭ്രമംകൊണ്ടു എനിക്കു ഒന്നും മനസ്സിലാകുന്നില്ല." എന്നു കുരംഗി സസന്തോഷം പറയുന്നു. "ഭയമെല്ലാം ദൂരെക്കളയൂ" എന്നു പറഞ്ഞു ആശ്വസിപ്പിച്ചു അവിമാരകൻ അവളെ ആശ്ലേഷിക്കുന്നു. "ആശ്ചര്യം! ആശ്ചര്യം! എന്റെ വേദനയെല്ലാം ഒരു നിമിഷത്തിനിടയിൽ മാറിയിരിക്കുന്നു" എന്നു കുരംഗി പറയുന്നു. അവർ രണ്ടാളും കെട്ടിപ്പിടിച്ചു കരയുന്നു.

"എന്തു? നിങ്ങൾ കരയുന്നോ? എന്നാൽ ഞാനും കരയട്ടെ. പക്ഷേ കണ്ണുനീരൊരു തുള്ളിപോലും എന്റെ കണ്ണുകളിൽ പൊടിക്കുന്നില്ല. എന്റെ അച്ഛൻ മരിച്ചപ്പോൾ ഒന്നു കരയാൻ ഞാൻ ആവുന്നതു ശ്രമിച്ചു. എന്തായിട്ടും ഒരുതുള്ളിക്കണ്ണുനീർ വന്നില്ല. പിന്നെ മറെറാരാളിന്റെ ദുഃഖത്തിൽ അതു ഇപ്പോൾ എങ്ങനെ വരാനാണു" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. "തന്റെ പരിഹാസം നിർത്തു. സാക്ഷാൽ പ്രേമത്തിനു കപടമില്ല. അതിനാൽ ഞങ്ങൾ കരയുന്നു. പ്രതിസന്ധിഘട്ടങ്ങളിൽ, മനസ്സിനേ സംബന്ധിച്ചല്ലെങ്കിലും ശരീരത്തെസംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഒരു അറിവുള്ളവനും മടയനും മിക്കവാറും ഒരുപോലെയാണു" എന്നു അവിമാരകൻ പറയുന്നു.

നളിനിക തിരിച്ചു വന്നപ്പോഠം മുറിയുടെ വാതിലട ച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടു്, "ഹരിണികെ, ഹരിണികെ, ആര്യ കതകടച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്താണു്? തന്റെ ദുഃഖത്തിൽ നിന്നു തന്നെവിമോചിപ്പിക്കുന്നതിനാണോ എന്നു ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു. ഹരിണികെ! ഹരിണികെ! അഹോ! സംഭവി ച്ചതു് അതാണെന്നു് എനിക്കു ഭയമുണ്ടു്" എന്നു അവഠം വിളിച്ചു ചോദിക്കുന്നു. അവിമാരകൻ സന്തുഷ്ടനോടു വാ തിൽ തുറക്കാൻ പറയുകയും അയാഠം വാതിൽ തുറക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

അവരെ മുറിക്കുള്ളിൽ കണ്ടു് നളിനിക അമ്പരക്കുന്നു. അവഠം സന്തുഷ്ടനേ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ടു, "ഇവൻ ആരാണു്" എന്നുചോദിക്കുന്നു. "എന്തൊരുതിരിച്ചറിവു്? ഞാൻ ഒരു 'ഇവൻ' ആണെന്നു വേറെ ആരും വിചാരി ച്ചില്ല. ഞാനൊരു വയസ്സുചെന്ന 'ഇവഠം' ആണെന്നാണു് അവഠം വിചാരിച്ചതു്" എന്നു് വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. "താൻ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള ആ സന്തുഷ്ടനെന്ന ബ്രാഹ്മണ നാണു് ഈയാഠം" എന്നു് അവിമാരകൻ നളിനികയോടു പറയുന്നു. "ഉവ്വ്, നഗരത്തിലേ നടവഴിയിൽ വച്ചു് ഞാൻ ഈയാളെ ഒന്നോ രണ്ടോ തവണ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്" എന്നു നളിനിക പയുന്നു. വിദൂഷകൻ, "എന്റെ ഈ പൂണുനൂലിട്ടിരിക്കുമ്പോഠം ഞാനൊരുബ്രാഹ്മണൻ. അതുരി ക്കളഞ്ഞു ഒരുകീറമുണ്ടുടുക്കുമ്പോഠംഞാൻഒരുഋഷി. എന്റെ മുണ്ടെല്ലാം അഴിച്ചുകളയുമ്പോഠം ഞാൻ ഒരു ജൈനസ ന്ന്യാസി" എന്നു വിദൂഷകൻ അവളോടുപറയുന്നു. പിന്നെ അയാഠം നളിനികയുടെ കൈയ്യിലിരിക്കുന്നതു് എന്താ ണെന്നു അവളോടു ചോദിക്കുന്നു. രാജകുമാരിക്കു കളിക്കാനു ള്ള സാധനങ്ങളാണെന്നുഅവഠം മറുപടി പറയുന്നു. "കളി ക്കുള്ള സാധനങ്ങഠം ഇപ്പോഠം ആർക്കുവേണം? അവഠം വിശന്നുചാവുകയാണു്. നീഓടിച്ചെന്നു തിന്നാൻവല്ലതും

കൊണ്ടുവരൂ. ഊണിന്ന മാന്യസ്ഥാനത്തു ഞാനിരിക്കാം" എന്നു അയാൾ അവളോടു പറയുന്നു. "ഈ മുടിഞ്ഞ ബ്രാഹ്മണന്നു എപ്പോഴും ഊണിന്റെ ഒരു വിചാരമേ ഉള്ളു. വഴിയിലുള്ള ആൾക്കൂട്ടത്തെ ഒളിച്ചു രാജകുമാരൻ ഇവിടെ വന്നുചേൎന്നതു എങ്ങനെയാണെന്നു ഞാൻ ആദ്യം അറിയട്ടെ" എന്നു നളിനിക പറയുന്നു. കഥകൾ എല്ലാം സന്തുഷ്ടൻ പറയുമെന്നു അവിമാരകൻ അവളോടുപറയുന്നു. അതുകേട്ടയുടനേ നളിനിക, "കൊള്ളാം, ഞാൻ ഈയാളെ എന്റെ തോഴിമാരുടേയും വിടുവായന്മാരുടേയും മുമ്പിൽ കൊണ്ടുപോയി അവിടെ വച്ചു ആ കഥകേൾക്കാം" എന്നു പറഞ്ഞു അയാളെ അവിടെ നിന്നും പിടിച്ചു വലിച്ചുംകൊണ്ടുപോകുന്നു.

"രക്ഷിക്കണേ, രക്ഷിക്കണേ, ഇതാ ഒരു ബ്രാഹ്മണനേ കയ്യേറ്റം ചെയ്യുന്നു" എന്നു വിദൂഷകൻ നിലവിളിക്കുന്നു. "എന്തൊരു ഉപഹാസ്യനായ കിഴട്ടു ബ്രാഹ്മണനാണിയ്യാൾ!" എന്നു കുരംഗി അയാളെ പരിഹസിക്കുന്നു. "താനതു കേൾക്കുന്നോ തോഴരെ, താൻ പരിഹസിക്കപ്പെടേണ്ടവൻതന്നെ" എന്നു അവിമാരകനും പറയുന്നു. "ആത്മഹത്യ ചെയ്യാനാഗ്രഹിച്ചു, എന്നാൽ ഒരു ഇടി വെട്ടിയതുകേട്ടപ്പോൾ അക്കാൎയ്യം മറന്നു ബോധംകെട്ടു താഴെ മറിഞ്ഞുവീണ; ആ രാജകുമാരിതിരുമേനിയോളം പരിഹാസപാത്രമല്ല ഞാൻ" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. തന്നോടുകൂടിച്ചെല്ലാൻ നളിനിക വിദൂഷകനേ വിളിക്കുന്നു. "എനിക്കു ഭക്ഷണംതരാമെങ്കിൽ ഞാൻവരാം. പുതുതായി വരുന്ന അതിഥിയ്ക്കു അന്നംകൊടുത്താൽ സ്വൎഗ്ഗംകിട്ടും" എന്നു അയാൾ പറയുന്നു. "ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു എന്റെ ആഭരണങ്ങളെല്ലാം തരാം" എന്നു നളിനിക പറയുന്നു. "വെണ്ണ എന്നവാക്കു പിത്തത്തെശമിപ്പിക്കയില്ല. നീ കാൎയ്യമാണു പറഞ്ഞതെങ്കിൽ അങ്ങനെ ചെയ്യൂ" എന്നു

വിദൂഷകൻ മറുപടി പറയുന്നു. നളിനിക ഉടനേ ആഭരണങ്ങളെല്ലാം അഴിച്ച് അയാൾക്കു കൊടുക്കുന്നു. അപ്പോൾ അയാൾ ആ കഥ അപ്പോൾ അവിടെവച്ചു പറയാമെന്നു പറയുന്നു. അവൾക്കുഃഖമായി അയാൾ അവളോടുകൂടി പരിജനങ്ങളുടെ മുറിയിൽ ചെന്നു മററുള്ള ബാലികമാരുടെ നടുക്കിരുന്നു അതു പറയണം. അയാൾക്കു അതുപോലെ ചെയ്യാൻ സമ്മതമാണ്. എന്നാൽ അതിനു മുമ്പിൽ അയാൾക്കു കുമാരിയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു യാത്രപറയണം. അവളുടനേ അയാളെപിടിച്ചു വലിച്ച് അവിടെനിന്നും കൊണ്ടുപോകുന്നു.

കുരംഗിയുടെ സഹവാസം വീണ്ടും ലഭിച്ചതിനാൽ അവിമാരകൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. അവളെ മേഘങ്ങളെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ട് അവിമാരകൻ, "വർഷാരത്തിൽ സ്വാഗതാർഹങ്ങളും അതിമനോഹരങ്ങളും ആയ ആ ഇരുണ്ടു നീലിച്ച മേഘങ്ങളേ നോക്കൂ. പല നൃത്തങ്ങൾ ചെയ്യുന്ന നർത്തകിമാരെപ്പോലെ അവ ഇടികൊട്ടുന്ന താളത്തിനൊത്തു നൃത്തം ചെയ്യുന്നു. അവ വർഷദേവനായ ഇന്ദ്രന്റെ പശുക്കളാകുന്നു. അവ നക്ഷത്രസംഹതികളുടെ തിരശ്ശീലകളാകുന്നു; അവ മിന്നൽപ്പിണരുകളായ നാഗയക്ഷികളുടെ പുറവുകളാകുന്നു; അവ ആകാശത്തിലെ രാജപാതയുടെ പാർശ്വങ്ങളിലുള്ള ചെറുമരങ്ങളാകുന്നു. അവ മലകൾക്കു കുളിക്കാനുള്ള ജലപാത്രങ്ങളാകുന്നു; അവ സമുദ്രങ്ങളിലെ യാചകന്മാരാകുന്നു; അവ സൂര്യചന്ദ്രന്മാരെ യഥാസ്ഥാനങ്ങളിൽ പിടിച്ചിരിക്കുന്ന അച്ചുതണ്ടുകളാകുന്നു; അവ സ്വർഗ്ഗത്തിലെ ധാരായന്ത്രങ്ങളുടെ ജലദ്രോണികളാകുന്നു" എന്നെല്ലാം ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നു.

"അതേ ഇപ്പോൾ ഈ മേഘങ്ങൾ കാഴ്ചയ്ക്കു കൗതുകകരങ്ങളാണ്. എന്നാൽ ഇതിനുമുമ്പ് അവ എനിക്കു അങ്ങനെ അല്ലായിരുന്നു" എന്ന് കുരംഗി ഉത്തരം പറയുന്നു.

ആ സമയത്തു മഴപെയ്യാൻ തുടങ്ങുന്നു. അപ്പോൾ അവിമാരകൻ, "കടലിലെ കല്ലോലങ്ങളെന്നപോലെ ഇരമ്പിക്കൊണ്ടു മഴവീണുതുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. മേഘങ്ങൾക്കുള്ളിൽനിന്നു മുളച്ചു വളരുന്നതുപോലെ വെള്ളത്തുള്ളികൾ താഴത്തേക്കു വീഴുന്നതുനോക്കൂ; കോപംകൊണ്ടു മുഖങ്ങൾ കറുത്ത രാക്ഷസസ്ത്രീകളുടെ ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന നേത്രങ്ങളെന്നപോലെ മിന്നൽപ്പിണരുകൾ പ്രകാശിക്കുന്നതു നോക്കൂ; ഇനി നമുക്കു അകത്തുപോയി ആലിംഗനംചെയ്തു സുഖിക്കാം" എന്നു അവിമാരകൻ പറയുന്നു. രണ്ടുപേരും പോകുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

ആറാമങ്കം: വിഷ്ക്കംഭം. കൊട്ടാരത്തിലെ സംഭവവികാസങ്ങളാൽ വ്യഥയോടുകൂടി ധാത്രിയും രാജ്ഞിയുടെ പരിചാരികമാരിൽ ഒരുവളായ വസുമിത്രയും പ്രവേശിക്കുന്നു. "ഈ വിധിയെന്നു പറയുന്നതു് എത്ര ചഞ്ചലമാണു്. നമ്മുടെ കുമാരിയെ സൗവീരരാജകുമാരനായ വിഷ്ണുസേനനു് വിവാഹംകഴിച്ചുകൊടുക്കണമെന്നായിരുന്നു ആദ്യത്തെ നിശ്ചയം. ഇപ്പോഴാകട്ടെ, കാഴ്ചയിൽ അത്യന്തം വിശേഷപ്പെട്ട ആകൃതിയും നല്ല യോഗ്യതകളും ഉള്ളവനാണെങ്കിലും കുലം ഏതെന്നു് അറിയാൻവയ്യാത്തൊരു പുരുഷനെ അവൾ തന്നത്താൻ തന്റെ വരനായി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ കുഴപ്പത്തിനു മാററംകൂട്ടാൻ എന്നപോലെ ഇപ്പോൾ ഭൂതികനോടുകൂടി കാശിരാജകുമാരനായ ജയവർമ്മനും അവിടത്തെ അമ്മ സുദർശനയും വിവാഹക്കാര്യം തീർച്ചയാക്കാനായി വന്നുചേർന്നിരിക്കുന്നു. ഇനി എന്തു സംഭവിക്കാൻ പോകുന്നോ" എന്നു ധാത്രി പറയുന്നു. "ആ വഞ്ചകരായ ജ്യോത്സ്യന്മാർ മുടിഞ്ഞുപോകട്ടെ! ഒരു നക്ഷത്രത്തെമാത്രം നോക്കി ആ നീചന്മാർ ചില കഥകൾ കെട്ടിയുണ്ടാക്കുന്നു; ആകാശത്തുള്ള മററു നക്ഷത്രങ്ങളെ

അവർ മറന്നു കളയുന്നു. ഭൂമിയുടെ സംഗതി ചോദിക്കയും വേണ്ട. രാജകുമാരൻ ഇതാ ഇപ്പോൾ വന്നുചേൎന്നതേയുള്ളു; വിഷ്ണുസേനന്റെ വൎത്തമാനം അറിയുന്നതുവരെ കുമാരിയെ ജയവൎമ്മനു വിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനു രാജ്ഞിയ്ക്കു മനസ്സില്ല. മഹാരാജാവും വിഷ്ണുസേനന്റെ വിവരങ്ങൾ അറിയാഞ്ഞു വിഷമിക്കുന്നു. എങ്കിലും ആ വിഡ്ഢ്യാന്മാർ കുരംഗീജയവൎമ്മന്മാരുടെ വിവാഹത്തിന് ഇന്നു മുഹൂൎത്തം നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു വസുമിത്ര പറയുന്നു. അവൾ വിഷമിച്ചും പിണങ്ങിയും നില്ക്കുന്ന ചേടി ജയദയെ വിളിച്ച് രാജ്ഞി അവളെ ആവശ്യപ്പെടുന്നതിനാൽ വേഗം അവിടുത്തെ അടുക്കൽ ചെല്ലാൻ പറയുന്നു.

അപ്പോൾ ഏററവും ഒടുക്കത്തെ വൎത്തമാനവുംകൊണ്ടു നളിനിക അവിടെ വരുന്നു. സൗവീര രാജാവ് വൈരന്ത്യനഗരിയിൽതന്നെ വേഷംമാറി താമസിക്കുന്നുണ്ടെന്ന് അവിടുത്തെ മന്ത്രിമാരുടെ ഒരു എഴുത്ത് മഹാരാജാവിനു കിട്ടിയിരിക്കുന്നു എന്നും അതു കിട്ടിയ ഉടനേ കുന്തിഭോജനും ഭൂതികനുംകൂടി അവിടത്തെ അന്വേഷിച്ചു പോയിരിക്കുന്നു എന്നും അവൾ ധാത്രിയോടും വസുമിത്രയോടും പറയുന്നു.

അനന്തരം. കുന്തിഭോജനും ഭൂതികനാൽ ആനീതനായി സങ്കടഭാരത്താൽ പരിക്ലാന്തനായ സൗവീര രാജാവും പ്രവേശിക്കുന്നു. കുന്തിഭോജൻ സൗവീര രാജാവിനെ ആശ്ലേഷിച്ചുംകൊണ്ടു, "അവിടത്തെ വാക്കുകൾ ഇടറുന്നതെന്താണ്? അവിടത്തെ ഒച്ച ബാഷ്പനിരുദ്ധമാകുന്നത് എന്തുകൊണ്ടാണ്? അവിടുന്നു കണ്ണുനീർ പൊഴിക്കുന്നതു എന്തിനാണ്? അവിടത്തെമുഖം വിഷണ്ണമായിരിക്കുന്നത് എന്തുകൊണ്ടാണ്?" എന്നുഅദ്ദേഹത്തിനോടു ചോദിക്കുന്നു.

തൻെറ കുട്ടി അവിമാരകനേക്കുറിച്ചു ഒരുണ്ടായി ഒന്നും കേൾക്കാനില്ല, അതുകൊണ്ടാണു് എന്നു് അദ്ദേഹം മറുപടിപറയുന്നു. അനന്തരം അദ്ദേഹം ചണ്ഡഭാർഗ്ഗവന്റെ ശാപത്തെക്കുറിച്ചും അവിമാരകൻ തൻെറ അച്ഛനമ്മമാരോടുകൂടി വൈരന്ത്യയിൽ വേഷംമാറി അജ്ഞാതവാസം ചെയ്യുന്നതിനിടയിൽ എവിടെയൊപോയതിനേക്കുറിച്ചും കുന്തിഭോജനോടും ഭൂതികനോടും പറയുന്നു.

രാജകുമാരൻെറ ഗതിയെക്കുറിച്ചു താൻ ചെയ്ത അന്വേഷണമെല്ലാം വിഫലമായി എന്നു് ഭൂതികൻ അറിയിക്കുന്നു. "ഞാൻ വേദങ്ങൾ ഗാനം ചെയ്തു ബ്രഹ്മാവിനെ പ്രസാദിപ്പിക്കുന്നു; ഞാൻ മനോമോഹനങ്ങളായ പാട്ടുകൾ പാടി വിഷ്ണുവിനേ പ്രസാദിപ്പിക്കുന്നു. ഞാൻ ദിവസേന എന്റെ വീണയിൽ വായിക്കാനായി പുതിയ പുതിയ രാഗങ്ങൾ നിർമ്മിക്കുന്നു. ഞാൻ ദിവസന്തോറും ലോകത്തിൽ പുതിയ പുതിയ കലഹങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ എൻെറ ഒരു പഴയ സ്നേഹിതൻെറ പുത്രൻ കുന്തിഭോജനും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ബന്ധുവായ സൗവീരനും, അവിമാരകൻെറ കാര്യം കൊണ്ടു വലിയദുഃഖത്തിൽ അകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു അവൻ എവിടെയാണെന്നു ഞാൻ അവരോടു പറയാം എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തുകൊണ്ടു ദിവ്യർഷി നാരദൻ അവിടെ വരുന്നു. രണ്ടു രാജാക്കന്മാരും അദ്ദേഹത്തിനെ ഉപചാരങ്ങൾചെയ്തു സ്വീകരിക്കുന്നു. സുദർശനയെ കൂടി അവിടെ വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരാൻ നാരദൻ ഭൂതികനോടു പറയുന്നു. സുദർശന വരുന്നു.

കുന്തിഭോജൻ:—(നാരദനോടു്) മഹർഷേ! സൗവീരരാജകുമാരൻ ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ടോ?

നാരദൻ:—"ഉണ്ടു്."

സൗവീരൻ:—"എന്നാൽ അവനെ എങ്ങും കാണാതിരിക്കുന്നതു് എന്താണു്?"

നാരദൻ:—"അവൻെറ മനസ്സു മുഴുവൻ അന്യചിന്തകൂടാതെ അവൻെറ വിവാഹം സംബന്ധിച്ച സംഗതികളിൽ മുഴുകിയിരിക്കുകയായതുകൊണ്ടു്."

സൗവീരൻ:—"എന്തു്? അവൻെറ വിവാഹം കഴിഞ്ഞോ?"

കുന്തിഭോജൻ:—"എവിടെ?"

നാരദൻ:—"വൈരന്ത്യ നഗരത്തിൽ"

കുന്തിഭോജൻ:—"വേറൊരു വൈരന്ത്യ ഉണ്ടോ? അതിരിക്കട്ടെ? ആരുടെ പുത്രിയെ ആണു് അവൻ വേളികഴിച്ചിരിക്കുന്നതു്?"

നാരദൻ:—"കുന്തിഭോജൻെറ"

കുന്തിഭോജൻ:—"ഈ കുന്തിഭോജൻ ആരാണു്?"

നാരദൻ:—"കുരംഗിയുടെ അച്ഛൻ, വൈരന്ത്യാധിപൻ, ദുര്യോധനൻെറ പുത്രൻ, അല്ലയോ കുന്തിഭോജ! ഭവാൻതന്നെ."

കുന്തിഭോജൻ:—(അമ്പരപ്പോടെ) "രാജകുമാരൻ എൻെറ പുത്രി കുരംഗിയെ വേട്ടിരിക്കുന്നു എന്നാണു് ഭഗവാൻ പറയുന്നതു്?"

നാരദൻ:—"അതെ, നിശ്ചയമായും."

കുന്തിഭോജൻ:—"അല്ലയോ, മഹാമുനേ, എനിക്കിതുകേട്ടിട്ടു നാണമാകുന്നു. അവളെ അവനു വേളികഴിച്ചുകൊടുത്തതാരാണു്? അവനെങ്ങനെ കുമാരിയുടെ കൊട്ടാരത്തിനുള്ളിൽ കടന്നു?"

നാരദൻ:—"വിധിയാണു് അവളെ വിവാഹംകഴിച്ചുകൊടുത്തതു്. അവളുടെ വണ്ടി ആക്രമിച്ചപ്പോഴുണ്ടായ ബഹളത്തിനിടയിൽ അവൻ അവളെ ആദ്യംകണ്ടു.

അവൻ അവളുടെ കൊട്ടാരത്തിൽ കടന്നതു ആദ്യം അവന്റെ ധൈര്യംകൊണ്ടു പിന്നീടു് അവനു ലഭിച്ച മായാശക്തികൊണ്ടുമാണു്."

കുന്തിഭോജൻ:—"വന്നതുവന്നു. ഇനി എനിക്കതു വിധിപ്രകാരം നടത്തണം. ഇന്നു വിവാഹത്തിനു ഒരു നല്ല ദിവസമാണെന്നു ജ്യോത്സ്യന്മാർ പറയുന്നു. ഞാൻ ഉടനേതന്നെ അവരുടെ വിവാഹം നടത്തിയ്ക്കാം."

നാരദൻ:—"കല്യാണം നടന്നുകഴിഞ്ഞു; പരസ്പരസമ്മതപ്രകാരം ഉള്ള ഗാന്ധർവ്വവിവാഹം."

കുന്തിഭോജൻ:—"എനിക്കു വിധിപ്രകാരമുള്ള അഗ്നിസാക്ഷികമായ വിവാഹം നടത്തണം.

നാരദൻ:—നടന്ന വിവാഹക്രിയയ്ക്കു് അഗ്നിയും ഉണ്ടായിരുന്നു; യഥാർത്ഥമായ പ്രണയാഗ്നി; ശാസ്ത്രസാക്ഷിയായി. എന്നാലും അങ്ങയുടെ തൃപ്തിക്കുവേണ്ടി വധൂവരന്മാരെ ഇവിടെ വരുത്തി കുടുംബപാരമ്പര്യക്രമമനുസരിച്ചു് പുരോഹിതനെക്കൊണ്ടു ക്രിയകൾ നടത്തിക്കുക.

അവരെ കൊണ്ടുവരുന്നതിനു കുന്തിഭോജൻ തന്നെ പോകാൻ ഭാവിക്കുന്നു. നാരദൻ അദ്ദേഹത്തിനേ തടഞ്ഞിട്ടു ഭൃത്യനെ അയക്കുന്നു.

അപ്പോൾ കുന്തിഭോജരാജാവു് കുരംഗിയെ സുദർശനയുടെ പുത്രനു വേളികഴിച്ചുകൊടുക്കാമെന്നുള്ള തന്റെ വാഗ്ദാനത്താൽ സംഭവിച്ചിട്ടുള്ള തകരാറിനെക്കുറിച്ചു മഹർഷിയോടു പറയുന്നു. അതിൽ നിന്നു വ്യാവർത്തിക്കുന്നതു് എങ്ങനെ എന്നു അദ്ദേഹം നാരദനോടു ചോദിക്കുന്നു. അക്കാര്യം താൻ ശരിയാക്കിക്കൊള്ളാമെന്നു നാരദൻ വാക്കു കൊടുക്കുന്നു. അദ്ദേഹം സുദർശനയെ ഒരുകിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി, അവിമാരകൻ അവൾക്കു് അഗ്നിയാലുണ്ടായ

പുത്രനാണെന്നു അവളെ ഓൎമ്മിപ്പിക്കുന്നു. അതിനാൽ, പ്രായക്കൂടുതൽകൊണ്ടു കരിംഗി ജയവൎമ്മനെ യോജിക്കയില്ലെന്നു ഒരു ഒഴികഴിവു് ഭൎത്താവിനോടു പറയണം; അവളുടെ അനുജത്തി സുമിത്രയേ ആ രാജകുമാരനേക്കൊണ്ടു വിവാഹം കഴിപ്പിക്കാൻ ആവശ്യപ്പെടണം; എന്നു പറയുന്നു. അവൾ അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.

വിവാഹത്തിനുള്ള വസ്ത്രാഭരണാദികൾ ധരിച്ചു ഭ്രുതികനും ഒരുമിച്ചു പ്രവേശിക്കുന്നു. അവിമാരകനു് ഒരു സംഭ്രാന്തിയും ലജ്ജയും തോന്നുന്നു. "ആ ആനയേ സംബന്ധിച്ചു അന്നു് ഞാൻ ചെയ്ത ധീരകൃത്യത്തിനു് എന്നേ പ്രശംസിച്ച ആളുകൾ ഈ ഗൂഢകൃത്യത്തിനു് എന്നേ കുറ്റപ്പെടുത്തുകയില്ലെ?" എന്നു് അവിമാരകൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം നാരദനെ കാണുകയാൽ ആത്മസുഹൃത്തുക്കളേപ്പോലും തമ്മിൽ പിണക്കാനും ആരെയും നിരാശപ്പെടുത്തുന്ന ഏതു വലിയ കുഴപ്പങ്ങളെയും നേരേയാക്കാനും വിരുതനും വൈദിക ഗാനങ്ങളും ലൗകികഗാനങ്ങളും പാടാൻ വിദഗ്ദ്ധനും ആയ നാരദമഹൎഷി ഇവിടെയുണ്ടല്ലോ ഇനി വിഷമിക്കാനില്ല എന്നു ഉറയ്ക്കുന്നു. കുമാരനും കുരംഗിയും നാരദനെ വന്ദിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം അവരേ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. അനന്തരം കുമാരൻ തന്റെ ശ്വശുരനായ കുന്തിഭോജനേ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. "നീ ദയകൊണ്ടു ബ്രാഹ്മണരുടെ വാത്സല്യം സമ്പാദിക്കണം. അനുകമ്പകൊണ്ടു നിന്റെ ഭൃത്യജനങ്ങളെ വശത്താക്കണം. ധൈൎയ്യംകൊണ്ടു രാജാക്കന്മാരെ ജയിക്കണം. സത്യജ്ഞാനംകൊണ്ടു് നിന്നേതന്നെ ജയിക്കണം" എന്നു അദ്ദേഹം ഉപദേശിക്കുന്നു. പിന്നീടു അവിമാരകൻ തന്റെ അച്ഛനേ നമസ്കരിക്കുന്നു. "ഗുരുക്കന്മാരെ നീ എപ്പോഴും ആദരിക്കണം. ഞാൻ ഇപ്പോൾ നിന്നെ കാണുന്നതുപോലെ

നിനക്കും ഒരിക്കൽ ഒരു ഓമനമകനെ കണ്ടുസുഖിക്കാൻ സംഗതിവരട്ടെ!" എന്നു പറഞ്ഞു അദ്ദേഹം കുമാരനെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. കുമാരൻ പിന്നീടു സുദർശനയെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. രാജ്ഞി കുമാരനേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മഹിഷിയേയും അനുഗ്രഹിക്കയും ഒരിക്കൽ കൂടി ഒരു അമ്മയ്ക്കുണ്ടാകുന്ന വാത്സല്യം തന്റെ ഹൃദയം നിറഞ്ഞു തുളുമ്പുന്നു എന്നു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. അവിമാരകനും പത്നിയും പിന്നെ സുചേതനയേ വന്ദിക്കാൻ പോകുന്നു.

അനന്തരം നാരദൻ സൗവീര രാജാവിനോടു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ രാജ്യത്തു തിരിച്ചുപൊയ്ക്കൊള്ളാനും സുമിത്രയെ ജയവർമ്മനു വിവാഹം ചെയ്തു കൊടുക്കാനും കുന്തിഭോജനോടു എപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിനോടുകൂടി പാക്കാനും വേണ്ട നിർദ്ദേശങ്ങൾ കൊടുത്തതിനു ശേഷം അവിടെ നിന്നും പോകുന്നു.

നാടകം അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൧൦

പ്രതിമാ നാടകം

പ്രതിമകൾ:– ഇതു ഭാസന്റെ നല്ല നാടകങ്ങളിൽ ഒന്നാകുന്നു. ഇതിനു് ഏഴങ്കങ്ങളുണ്ടു്. ഒന്നാമങ്കം: രംഗം അയോദ്ധ്യയിൽ ദശരഥമഹാരാജാവിന്റെ കൊട്ടാരം. നടകാവല്ക്കാരി വിജയ പ്രവേശിച്ചു്, ദേവാസുരയുദ്ധത്തിൽ വീര്യപരാക്രമങ്ങൾ പ്രദർശിപ്പിച്ചു് യശസ്വിയായ ദശരഥ

മഹാരാജാവു് രാമനെ യുവരാജാവായി അഭിഷേകം കഴിക്കാൻ വേണ്ട സാധനസാമഗ്രികൾ ഉടനേ തയ്യാറാക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നു കഞ്ചുകി ആയ്യബാലകിയോടു പറയുന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ കല്പനപോലെ എല്ലാം തയ്യാറാക്കിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു് കഞ്ചുകി മറുപടി പറയുന്നു. വെൺകൊറക്കുടയും, വെൺചാമരങ്ങളും, പഞ്ചവാദ്യങ്ങളും, മണിപീഠവും എല്ലാം ഒരുക്കിയിരിക്കുന്നു. പൊൻകുടങ്ങളിൽ തീർത്ഥം നിറച്ചു ദർഭപ്പുല്ലും പൂക്കളും ഇട്ടു് പൂജിച്ചുവച്ചിരിക്കുന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ പുഷ്യം എന്ന മഹാരഥം കുതിരകളെപ്പൂട്ടി നിർത്തിയിരിക്കുന്നു. പൗരന്മാരും മന്ത്രിമാരും വന്നുചേർന്നിരിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠൻ വേദയിൽ സന്നദ്ധനായി ഇരിക്കുന്നു" എന്നു് അയാൾ പറയുന്നു.

"മഹാരാജാവു് ശ്രീരാമന്റെ അഭിഷേകകർമ്മം നടത്തിയാൽ പ്രജകൾ സർവ്വഥാ കൃതാർത്ഥരാവും. അവരുടെ അഭീഷ്ടങ്ങളെല്ലാം ലഭിക്കും" എന്നും കഞ്ചുകി പറയുന്നു. വിജയപുരോഹിത മുഖ്യനേ ധരിപ്പിക്കാൻ ഒരു പരിചാരകനായ സംഭവകനേയും, സന്ദർഭത്തിനു ഉചിതമായ ഒരു നാടകം അഭിനയിക്കാൻ ഒരുങ്ങുന്നതിനു് നടികളോടു പറയുന്നതിനു് ചേടി സാരസികയേയും പറഞ്ഞയക്കയും അടിയന്തിരത്തിനു എല്ലാം ഒരുങ്ങിയിരിക്കുന്ന വിവരം മഹാരാജാവിനേ അറിയിക്കുന്നതിനു് അവൾതന്നെ പോകയും ചെയ്യുന്നു.

അനന്തരം സീതയുടെ ഒരു തോഴി അവദാതിക കയ്യിൽ ഒരു വല്ക്കലവുമായി പ്രവേശിക്കുന്നു. "നേരമ്പോക്കിനായി ഒരു വല്ക്കലം കൈക്കലാക്കിക്കൊണ്ടു പോരുന്ന ഞാൻ ഇങ്ങനെ പേടിച്ചു വിറക്കുകയാണെങ്കിൽ

തൻെറ സ്വന്തം ആവശ്യത്തിന മോഷ്ടിച്ചെടുക്കുന്ന ഒരു കള്ളൻെറ മനസ്ഥിതി എന്തായിരിക്കും? ഈ വിനോദ പ്രവൃത്തി ചെയ്തതിന്ന് എനിക്കൊന്നു ചിരിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ട്. എന്നാൽ എനിക്കു ചിരി വരുന്നില്ല" എന്നു അവൾ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. സീത പരിജനങ്ങളോടു കൂടി പ്രവേശിക്കുന്നു. സീത അവദാതികയെ കണ്ടിട്ടു്, "അവദാതിക പരിഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നു, ഇതുഎന്തുകൊണ്ടായിരിക്കാം?"എന്നു തോഴിയോടു ചോദിക്കുന്നു. "ഭൃത്യജനം എപ്പോഴും തെററുചെയ്തുപോകും. ഒന്നല്ലെങ്കിൽ മറെറാന്നു്. അവൾ വല്ലതും ചെയ്തിരിക്കും" എന്നു് അവൾ മറുപടിപറയുന്നു. "അതാണെന്നു എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. അവളുടെ ഭാവം കണ്ടിട്ടു് അവൾ ചിരിക്കാൻ പോകുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നു." അവദാതിക സീതയുടെ അടുക്കൽചെന്നു "കുമാരി ജയിച്ചാലും, കുമാരി, ഞാൻ തെററൊന്നുംചെയ്തിട്ടില്ല" എന്നു അവൾ പറയുന്നു. "ആരുപറഞ്ഞു നീ കുററം ചെയ്തെന്നു്? അവദാതികെ നിൻെറ ഇടത്തുകൈയിലിരിക്കുന്നതെന്താണു്?" എന്നു് സീത അവളോടുചോദിക്കുന്നു. "ഇതു് മരവുരികൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ വസ്ത്രമാണു്" എന്നു അവൾ പറയുന്നു.

സീത: "ഇതു നിനക്കെവിടെനിന്നു കിട്ടി?"

അവദാതിക: "അണിയറ വിചാരിപ്പുകാരി ആര്യ രേവ നാടകശാലയിലെ ജോലിയൊക്കെ ചെയ്തു തീർത്തു കഴിഞ്ഞു. ഒരശോകക്കളുപ്പു് തരണമെന്നു ഞങ്ങൾ അവരോടു അപേക്ഷിച്ചു. അവർക്കു് അതു തരാൻ മനസ്സുണ്ടായില്ല. അതിന്ന പ്രതികാരമായി ഇതു് ഞാൻ എടുത്തും കൊണ്ടു പോന്നതാണു്."

സീത: "ഇങ്ങനെ വീണ്ടുവിചാരമില്ലാത്ത പ്രവൃത്തികൾ കളിയായിട്ടു ചെയ്താലും അവ സ്വഭാവദൂഷ്യത്തെ

വർദ്ധിപ്പിക്കും നീ അതു കൊണ്ടുപോയി തിരിച്ചുകൊടു ക്കണം.

അവദാതിക അതു തിരിച്ചുകൊണ്ടുപോകാൻ പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ സീത അവളെ തിരിയെ വിളിച്ചു് ആ വല്ക്കലം തനിക്കു ഭംഗിയായിരിക്കുമോ എന്നു ചോദിക്കുന്നു. "നല്ലാകാരത്തിനു എല്ലാം ഭംഗിയായിരിക്കും, കുമാരി ഇതൊന്നുടുത്തുനോക്കു" എന്നു് അവൾ മറുപടിപറയുന്നു. സീത അതുവാങ്ങി ഉടുക്കുന്നു. അപ്പോൾ അവദാതികയും മററു പരിജനങ്ങളും അതു് കുമാരിക്കു വളരെ ഇണങ്ങുന്നുണ്ടെന്നു പറയുന്നു. സീത ഒരു ദാസിയോടു ഒരു കണ്ണാടികൊണ്ടു വരാൻ പറയുകയും അവൾ അതു കൊണ്ടുവരുകയും ദേവി, അതു കൈയിൽവാങ്ങി നോക്കാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ദാസിയുടെ മുഖഭാവംകണ്ടു അതു നോക്കാതെ, "നിനക്കെന്തോ എന്നോടു പറയാനുള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നു, അതെന്താണു്" എന്നു് അവളോടു ചോദിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. "ദേവി, കഞ്ചുകി ആര്യ്യബാലകി, അഭിഷേകം അഭിഷേകം എന്നു് മന്ത്രിച്ചുകൊണ്ടു നടക്കുന്നു" എന്നു് അവൾ ഉത്തരം പറയുന്നു. ആരോ ഒരാൾ രാജ്യത്തിന്റെ അധിപതിയാകാൻ പോകുന്നു എന്നാണു് അതിന്റെ അത്ഥം" എന്നു സീത പറയുന്നു.

മററൊരു ചേടി പ്രവേശിച്ചു്, രാമനേ രാജാവായി അഭിഷേകം കഴിക്കാൻ പോകുന്നു എന്നു് സീതയോടുപറയുന്നു. "എന്താണു്, അച്ഛനു് സുഖമില്ലേ?" എന്നു സീത ചോദിക്കുന്നു. "തിരുമേനിക്കു് സുഖംതന്നെ, അവിടുന്നു തന്നെയാണു് കിരീടം ധരിപ്പിക്കുന്നതു്" എന്നു് അവൾ ഉത്തരം പറയുന്നു. "എന്നാൽ ഇതൊരു സന്തോഷവാത്തയാണു്" എന്നു്പറഞ്ഞുസീത തന്റെ ആഭരണങ്ങളെല്ലാം അഴിച്ചെടുത്തു ചേടിമാക്കു് സമ്മാനിക്കുന്നു. അപ്പോൾ

അഭിഷേകം അടുത്തു എന്നറിയിക്കുന്ന സന്തോഷസൂചകമായ വാദ്യഘോഷം അവരെല്ലാവരും കേൾക്കുന്നു. വാദ്യഘോഷം പെട്ടെന്നു നില്ക്കുന്നു "ഒരുവേള അഭിഷേകം മാററിവച്ചിട്ടായിരിക്കാം. കൊട്ടാരങ്ങളിൽ പലതും സംഭവിക്കാം" എന്നു രണ്ടാമതുവന്ന ചേടി പറയുന്നു. "കുമാരി, മഹാരാജാവു് കുമാരനെ അഭിഷേകം ചെയ്തിട്ടു് വനവാസത്തിന്നെഴുന്നെള്ളുന്നു എന്നു് ആളുകൾ പറയുന്നു" എന്നു് ആദ്യത്തെ ചേടി സീതയോടു പറയുന്നു. "അതു ശരിയാണെങ്കിൽ, പൂജകഴിച്ചുവച്ചിട്ടുള്ള തീർത്ഥം നമ്മുടെ മുഖത്തുനിന്നും കണ്ണുനീർ കഴുകിക്കളയാനുള്ള വെള്ളമാവും" എന്നു് സീത പറയുന്നു.

"പെരുമ്പറകൾ കൊട്ടി. ഗുരുജനങ്ങൾ ഒരുങ്ങിവന്നു. ഞാൻ ഭദ്രാസനത്തിൽ ഇരുന്നു. ഞാൻ തലകുനിച്ചു. മന്ത്രം കൊണ്ടു പൂജിച്ച തീർത്ഥജലം എന്റെ തലയിലും മുഖത്തും വീണു വീണില്ല എന്ന മട്ടായി. ആ സമയത്തു് മഹാരാജാവു് എന്നെ വിളിച്ചു "മകനേ നീ പുറത്തുപോയി കുറേ നേരം വിശ്രമിക്കൂ" എന്നു പറഞ്ഞു എന്നെ അവിടെ നിന്നും അയച്ചു. ഞാൻ സമാധാനത്തോടെ അതുപോലെ ചെയ്തപ്പോൾ പൗരന്മാർ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. അച്ഛന്റെ വാക്കുകൾ മകൻ കേൾക്കുന്നതു് ആശ്ചര്യകരമാണോ? എനിക്കാണെങ്കിൽ എന്റെ തലയിൽനിന്നു ഒരു വലിയ ചുമടിറക്കിയതുപോലെ ഒരാശ്വാസം തോന്നി. ഭാഗ്യത്താൽ ഞാൻ ഇപ്പോഴും ഒരു രാമനും മഹാരാജാവു് മഹാരാജാവും തന്നെ. ഞാൻ പോയി സീതയെകാണട്ടെ" എന്നു തന്റെ സഖാക്കളോടു പറഞ്ഞു അവരെ വാതില്ക്കൽ നിറുത്തിയിട്ടു രാമൻ അകത്തുവരുന്നു.

"കുമാരി ഇതാ കുമാരൻ വന്നിരിക്കുന്നു, അവിടുന്നു വല്ക്കലം മാററിയിട്ടില്ലല്ലോ" എന്നു അവദാതിക സീതയോടു പറയുന്നു. രാമൻ സീതയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു സീതയോടു

"മൈഥിലിയ്ക്കു ക്ഷേമമല്ലേ?" എന്നു കുശലം ചോദിച്ചിട്ടു ഇരിക്കാൻ പറയുന്നു. രാമൻ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതു സാധാരണ ധരിക്കാറുള്ള വസ്ത്രമാണെന്നും അതിനാൽ കഞ്ചുകിപറഞ്ഞതു നേരായിരിക്കാനിടയില്ലെന്നു് അവദാതിക സീതയോടു രഹസ്യമായി പറയുന്നു. കഞ്ചുകി കള്ളം പറയുകയില്ലെന്നും കൊട്ടാരങ്ങളിൽ പലതും സംഭവിക്കുമെന്നും സീതയും അവളോടു രഹസ്യമായി പറയുന്നു. അവദാതിക പറഞ്ഞതു് അഭിഷേകത്തെക്കുറിച്ചാണെന്നു സീത രാമനോടു പറയുന്നു. "ഉവ്വ് ഒരഭിഷേകത്തിനു ഒരുക്കമൊക്കെയിട്ടു. മഹാരാജാവു് ഇന്നു് എന്നെ വിളിപ്പിച്ചു് ആചാര്യന്റെയും അമാത്യന്മാരുടേയും പൗരന്മാരുടേയും മുമ്പിൽ വച്ചു്, ഞാൻ ഒരു ശിശുവായിരുന്ന നാളത്തെപ്പോലെ മടിയിലിരുത്തി, കോസലരാജപുത്രിയുടെ [illegible] മ ധാനമേ, രാമ, എന്റെ മകനേ, നീ [illegible] ഏററുവാങ്ങുക" എന്നു് എന്നോടു് അരുളിച്ചെയ്തു എന്നു രാമൻ പറയുന്നു. "അപ്പോൾ ആര്യപുത്രൻ എന്തു പറഞ്ഞു?" എന്നു സീത ചോദിക്കുന്നു. "മൈഥിലി, നീ എന്തു വിചാരിക്കുന്നു?" എന്നു രാമൻചോദിക്കുന്നു. "ആര്യപുത്രൻ ഒന്നും മിണ്ടാതെ നെടുവീർപ്പുകൾ വിട്ടുകൊണ്ടു മഹാരാജാവിന്റെ കാല്ക്കൽ വീണിരിക്കുമെന്നു്" എന്നു് സീത പറയുന്നു. "ആ ഊഹം ശരിയാണു്. ഒരേ സ്വഭാവത്തോടുകൂടിയ ഭാര്യാഭർത്താക്കന്മാർ ദുർല്ലഭമാണു്. ഞാൻ അവിടത്തെ കാല്ക്കൽവീണു. അവിടത്തെ കണ്ണുനീർ എന്റെ തലമേലും എന്റെ കണ്ണുനീർ അവിടത്തെ പാദങ്ങളിലും ചൊരിഞ്ഞു്; എന്റെ തല അച്ഛനും അവിടത്തെ പാദങ്ങൾ ഞാനും നനച്ചു. അവിടത്തെ അനുനയ വാക്കുകൾ ഞാൻ കേട്ടില്ല. അപ്പോൾ അവിടത്തെ ജീവനേക്കൊണ്ടു ആണയിട്ടു ഞാൻ രാജ്യം കയ്യേല്ക്കണമെന്നു എന്നോ

അഭിഷേകം അടുത്തു എന്നറിയിക്കുന്ന സന്തോഷസൂചക
മായ വാദ്യഘോഷം അവരെല്ലാവരും കേൾക്കുന്നു. വാദ്യ
ഘോഷം പെട്ടെന്നു നില്ക്കുന്നു "ഒരുവേള അഭിഷേകം
മാററിവച്ചായിരിക്കാം. കൊട്ടാരങ്ങളിൽ പലതും സംഭവി
ക്കാം" എന്നു രണ്ടാമതുവന്ന ചേടി പറയുന്നു. "കുമാരി,
മഹാരാജാവു് കുമാരനെ അഭിഷേകം ചെയ്തിട്ടു് വനവാസ
ത്തിനെഴുന്നെള്ളുന്നു എന്നു് ആളുകൾ പറയുന്നു" എന്നു്
ആദ്യത്തെ ചേടി സീതയോടു പറയുന്നു. "അതു ശരിയാ
ണെങ്കിൽ, പൂജകഴിച്ചുവച്ചിട്ടുള്ള തീൎത്ഥം നമ്മുടെ മുഖ
ത്തുനിന്നും കണ്ണുനീർ കഴുകിക്കളെയാനുള്ള വെള്ളമാവും"
എന്നു് സീത പറയുന്നു.

"പെരുമ്പറകൾ കൊട്ടി. ഗുരുജനങ്ങൾ ഒരുങ്ങിവന്നു.
ഞാൻ ഭദ്രാസനത്തിൽ ഇരുന്നു. ഞാൻ തലകുനിച്ചു. മന്ത്രം
കൊണ്ടു പൂജിച്ച തീൎത്ഥജലം എന്റെ തലയിലും മുഖത്തും
വീണു വിണില്ല എന്ന മട്ടായി. ആ സമയത്തു് മഹാരാജാ
വു് എന്നെ വിളിച്ചു "മകനേ നീ പുറത്തുപോയി കുറേ
നേരം വിശ്രമിക്കൂ" എന്നു പറഞ്ഞു എന്നെ അവിടെ നി
ന്നും അയച്ചു. ഞാൻ സമാധാനത്തോടെ അതുപോലെ
ചെയ്തപ്പോൾ പൗരന്മാർ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. അച്ഛന്റെ വാ
ക്കുകൾ മകൻ കേൾക്കുന്നതു് ആശ്ചര്യകരമാണൊ? എനി
ക്കാണെങ്കിൽ എന്റെ തലയിൽനിന്നു ഒരു വലിയ ചുമ
ടിറക്കിയതുപോലെ ഒരാശ്വാസം തോന്നി. ഭാഗ്യത്താൽ
ഞാൻ ഇപ്പോഴും ഒരു രാമനും മഹാരാജാവു് മഹാരാജാവും
തന്നെ. ഞാൻ പോയി സീതയെകാണട്ടെ" എന്നു തന്റെ
സഖാക്കളോടു പറഞ്ഞു അവരെ വാതില്ക്കൽ നിറുത്തിയിട്ടു
രാമൻ അകത്തുവരുന്നു.

"കുമാരി ഇതാ കുമാരൻ വന്നിരിക്കുന്നു, അവിടുന്നു വ
ല്ക്കലം മാററിയിട്ടില്ലല്ലോ" എന്നു അവദാതിക സീതയോടു
പറയുന്നു. രാമൻ സീതയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു സീതയോടു

"മൈഥിലിയ്ക്കു ക്ഷേമമല്ലേ?" എന്നു കുശലം ചോദിച്ചിട്ടു ഇരിക്കാൻ പറയുന്നു. രാമൻ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതു സാധാരണ ധരിക്കാറുള്ള വസ്ത്രമാണെന്നും അതിനാൽ കഞ്ചുകിപറഞ്ഞതു നേരായിരിക്കാനിടയില്ലെന്നു് അവദാതിക സീതയോടു രഹസ്യമായി പറയുന്നു. കഞ്ചുകി കള്ളം പറയുകയില്ലെന്നും കൊട്ടാരങ്ങളിൽ പലതും സംഭവിക്കുമെന്നും സീതയും അവളോടു രഹസ്യമായി പറയുന്നു. അവദാതിക പറഞ്ഞതു് അഭിഷേകത്തെക്കുറിച്ചാണെന്നു സീത രാമനോടു പറയുന്നു. "ഉവ്വ് ഒരഭിഷേകത്തിനു ഒരുക്കമൊക്കെയിട്ടു. മഹാരാജാവു് ഇന്നു് എന്നേ വിളിപ്പിച്ചു് ആചാര്യന്റെയും അമാത്യന്മാരുടേയും പൗരന്മാരുടേയും മുമ്പിൽ വച്ചു്, ഞാൻ ഒരു ശിശുവായിരുന്ന നാളത്തേപ്പോലെ മടിയിലിരുത്തി, കോസലരാജപുത്രിയുടെ വാത്സല്യനിധാനമേ, രാമ, എന്റെ മകനേ, നീ എന്നോടു ഈ രാജ്യം ഏററുവാങ്ങുക" എന്നു് എന്നോടു് അരുളിച്ചെയ്തു എന്നു രാമൻ പറയുന്നു. "അപ്പോൾ ആര്യപുത്രൻ എന്തു പറഞ്ഞു?" എന്നു സീത ചോദിക്കുന്നു. "മൈഥിലി, നീ എന്തു വിചാരിക്കുന്നു?" എന്നു രാമൻചോദിക്കുന്നു. "ആര്യപുത്രൻ ഒന്നും മിണ്ടാതെ നെടുവീർപ്പുകൾ വിട്ടുകൊണ്ടു മഹാരാജാവിന്റെ കാല്ക്കൽ വീണിരിക്കുമെന്നു്" എന്നു് സീത പറയുന്നു. "ആ ഊഹം ശരിയാണു്. ഒരേ സ്വഭാവത്തോടുകൂടിയ ഭാര്യാഭർത്താക്കന്മാർ ദുർല്ലഭമാണു്. ഞാൻ അവിടത്തേ കാല്ക്കൽവീണു. അവിടുത്തേ കണ്ണുനീർ എന്റെ തലമേലും എന്റെ കണ്ണുനീർ അവിടത്തെ പാദങ്ങളിലും ചൊരിഞ്ഞു്; എന്റെ തല അച്ഛനും അവിടത്തേ പാദങ്ങൾ ഞാനും നനച്ചു. അവിടുത്തേ അനുനയ വാക്കുകൾ ഞാൻ കേട്ടില്ല. അപ്പോൾ അവിടുത്തേ ജീവനേക്കൊണ്ടു ആണയിട്ടു ഞാൻ രാജ്യം കയ്യേല്ക്കണമെന്നു എന്നോ

കിഴിഞ്ഞുപറഞ്ഞു: ലക്ഷ്മണശത്രുഘ്നന്മാർ പൂജിച്ച കലശങ്ങൾ എടുത്തു; മഹാരാജാവു് കണ്ണുനീർ തൂകിക്കൊണ്ടു വെൺകൊറക്കുട എടുത്തു; ആ അവസരത്തിൽ മന്ഥരവന്നു മഹാരാജാവിന്റെ ചെവിയിൽ എന്തോ മന്ത്രിച്ചു. ഞാൻ രാജാവല്ലാതെ ആവുകയും ചെയ്തു" എന്നു രാമൻ പറയുന്നു. "എനിക്കു സന്തോഷമായി അപ്പോൾ മഹാരാജാവു്തന്നെ മഹാരാജാവും ആര്യപുത്രൻ എന്റെ സ്വന്തം ആര്യപുത്രൻ മാത്രവും ആയിരിക്കുന്നു" എന്നു സീത പറയുന്നു.

സീത ആഭരണങ്ങളെല്ലാം അഴിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്താണെന്നു രാമൻ ചോദിക്കുന്നു. "വിശേഷിച്ചൊന്നും കൊണ്ടല്ല ഞാൻ അതൊന്നും ഇട്ടില്ല അത്രെ ഉള്ളു" എന്നു സീത മറുപടി പറയുന്നു. "അതല്ല അവ ഇപ്പോൾ അഴിച്ചിട്ടത്തേയുള്ളു കുണ്ഡലങ്ങൾ കിടന്നകാതുകൾ ഇപ്പോഴും ചുരുണ്ടുതന്നെ ഇരിക്കുന്നു. വളകൾ കിടന്ന പാടുകൾകൂടി മാഞ്ഞിട്ടില്ല. മററാഭരണങ്ങൾ കിടന്ന ഭാഗങ്ങളിലെ ചുളുക്കുകൾ ഇനിയും നേരെ ആയിട്ടില്ല" എന്നു രാമൻ പറയുന്നു.

സീത: "ആര്യപുത്രൻെറ വാക്കുകൾ കേട്ടു ഞാൻ അതെല്ലാം വിശ്വസിച്ചു പോകുന്നു."

രാമൻ: "വരൂ. ആഭരണങ്ങളൊക്കെ കെട്ടു. ഞാൻ കണ്ണാടി കാണിച്ചു തരാം."

സീതയെ അടുത്തു നോക്കിയിട്ടു്, "ദേവി എന്താണീ വല്ക്കലം ധരിച്ചിരിക്കുന്നതു്? നേരംപോക്കായിട്ടോ അതോ തപസ്സുചെയ്യാൻ ആഗ്രഹിച്ചാണോ?" എന്നു രാമൻ ചോദിക്കുന്നു.

ദേവി അതു ഉടുത്തതു് അതു ദേവിയ്ക്കു് ചേരുമോ എന്നു നോക്കാനുള്ള കൌതുകം കൊണ്ടാണെന്നു അവദാതിക

പറയുന്നു. "മൈഥിലി, ഇക്ഷ്വാകുവംശരാജാക്കന്മാർ വയസ്സുകാലത്തു വാനപ്രസ്ഥത്തിനു പോകുമ്പോൾ ധരിക്കുന്ന വസ്ത്രമാണ് ദേവി ഇപ്പോൾ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഈ വസ്ത്രം ഞാൻ പ്രിയപ്പെടുന്നു. അതിങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുവരു. ഞാനൊന്നു ഉടുത്തുനോക്കട്ടെ" എന്നു രാമൻ പറയുന്നു.

"അരുതു്, അരുതു്, വിശേഷിച്ചു അഭിഷേകം മാറ്റിവച്ചിരിക്കുന്ന ഈ സന്ദർഭത്തിൽ അതു് അമംഗളകരമാണു്" എന്നു സീതപറയുന്നു.

"ദേവി എനിക്കു ദേഷ്യം വരുത്തരുതു്. അതു ദേവി ധരിച്ചപ്പോൾ എന്റെ പകുതിദേഹം അതു ധരിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നുള്ളകാര്യം ദേവി മറക്കരുതു്" എന്നു രാമൻ പറയുന്നു.

അപ്പോൾ സീത മറ്റൊരു വല്കലംകൊണ്ടു വരാൻ ആര്യരേവയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു് ഒരു ചേടിയേ അയക്കുന്നു.

അപ്പോൾ "അയ്യോ! അയ്യോ! മഹാരാജാവു്" എന്നൊരു നിലവിളി അവർ കേൾക്കുന്നു. കഞ്ചുകി പ്രവേശിച്ചു, മഹാരാജാവിനെ രാമൻ രക്ഷിക്കണമെന്നു് പറയുന്നു.

ആരിൽ നിന്നാണു് താൻ മഹാരാജാവിനേ രക്ഷിക്കേണ്ടതു് എന്നു് രാമൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വജനത്തിൽ നിന്നു്" എന്നു അയാൾ മറുപടി പറയുന്നു. "അതു് കാര്യം ഗൗരവപ്പെട്ടതാണു്. പ്രതിയോഗി ശരീരത്തിന്മേലേ പ്രഹരിക്കു. സ്വജനം ഹൃദയത്തേയാണു് പ്രഹരിക്കുന്നതു്" എന്നു രാമൻ പറയുന്നു. "ഈ നാണമില്ലാത്ത സ്വജനം ആരാണു്?" എന്നു് അദ്ദേഹം ചോദിക്കുന്നു.

"രാജ്ഞി കൈകേയി" എന്നു് കഞ്ചുകി മറുപടി പറയുന്നു.

"എന്തു! എന്റെ അമ്മയോ? എന്നാൽ അതൊരു ദൈവവിധിയാണു്" എന്നു് രാമൻ പറയുന്നു. "ഇന്ദ്രനോടു തുല്യമായ പരാക്രമമുള്ള ഒരു ഭർത്താവും എന്നേപ്പോലെയുള്ള ഒരു പുത്രനുമുള്ള രാജ്ഞി അങ്ങനെ ഒരധർമ്മ പ്രവൃത്തിചെയ്യുന്നതു എന്തിനാണു്?" എന്നു രാമൻ ചോദിക്കുന്നു.

"കുമാര, അവിടുത്തെ തോതുവച്ചു മററുള്ളവരെ അളക്കരുതു്. മോഹം പൂണ്ട സ്ത്രീചിത്തത്തിന്റെ പോക്കിനു് അതിരൊന്നുമില്ല. ആ രാജ്ഞി ആവശ്യപ്പെട്ടതുകൊണ്ടാണു് അഭിഷേകം മാററിവച്ചതു്" എന്നു കഞ്ചുകി പറയുന്നു.

രാമൻ:—ആര്യ, അതിൽ ഗുണങ്ങളല്ലേ ഉള്ളു."

കഞ്ചുകി:—"എന്തു ഗുണങ്ങളാണു്?"

രാമൻ:—"മഹാരാജാവു് വനവാസത്തിനു പോകേണ്ടി വന്നില്ല. ജനങ്ങൾക്കു് ഭരണകാര്യങ്ങളിൽ പരിചയമില്ലാത്ത ഒരു പുതിയ രാജാവിനെക്കൊണ്ടുള്ള ഉപദ്രവം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. എന്റെയും എന്റെ ഭ്രാതാക്കളുടെയും പദവിക്കു വ്യത്യാസം വരുന്നില്ല. ഞാൻ മഹാരാജാവിന്റെ കീഴിൽത്തന്നെയിരിക്കുന്നു."

"രാജ്ഞി വലിയെ കേറിവന്നു ഭരതകുമാരനേ അഭിഷേകം കഴിക്കണമെന്നു മഹാരാജാവിനോടു ആവശ്യപ്പെട്ടു. എന്തൊരു അതിമോഹം!" എന്നു കഞ്ചുകി പറയുന്നു.

രാമൻ: "ആര്യാ അങ്ങേയ്ക്കെന്നോടുള്ള ദാക്ഷിണ്യം കൊണ്ടു ഇതിൽ പ്രകടമായിട്ടുള്ള യഥാർത്ഥസ്ഥിതിയെ കുറിച്ചു ചിന്തിക്കുന്നില്ല. മഹാരാജാവു് കൈകേയി അമ്മയേ വിവാഹം കഴിച്ച അവസരത്തിൽ ആ അമ്മയുടെ

മകനേ രാജാവാക്കാമെന്നു വരം കൊടുത്തിട്ടുണ്ടു്, എന്നുള്ള വസ്തുത ആൎയ്യൻ ഓൎമ്മിക്കണം. അപ്പോൾ അമ്മ എങ്ങനെയാണു് അതിമോഹിയാകുന്നതു്? രാജാവായി അഭിഷേകം കഴിക്കാൻ സമ്മതിച്ച എന്നേ അതിമോഹി എന്നു വിളിക്കുന്നതായിരിക്കും അധികം ന്യായം."

"കുമാര, എന്നാൽ—" കഞ്ചുകി സംസാരിക്കാൻ ഭാവിക്കുന്നു.

"എന്റെ അമ്മയ്ക്കു് വിരോധമായി ഒന്നും എനിക്കു കേൾക്കണ്ടാ" എന്നു പറഞ്ഞു രാമൻ കഞ്ചുകിയെ തടുക്കുന്നു.

"കൈകേകിയുടെ അപേക്ഷകേട്ടു് എന്നേ ആലിംഗനം ചെയ്തു വനവാസത്തിനു് ആജ്ഞാപിച്ചു ... "

"കൈകേകിയുടെ അപേക്ഷകേട്ടു് എന്നേ ആംഗ്യകാണിച്ചു അവിടുന്നു എന്നേ അവിടെ നിന്നും അയച്ചു. ഉടനേ അവിടുന്നു മൂൎച്ഛിച്ചു് വീഴുകയും ചെയ്തു്."

"മഹാരാജാവു് മൂൎച്ഛിച്ചു! ആകയാൽ വില്ലു കൈയിലെടുക്കു. അനുകമ്പ അശേഷം വേണ്ടാ. ആ ആൎയ്യ മഹാരാജാവിനോടു പ്രിയമുള്ളവരെ എല്ലാം ദൂരെതള്ളി; അവർ അനീതി അനുഭവിക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠനു് അതു ഹിതമല്ലെങ്കിൽ അക്കാൎയ്യം എനിക്കു വിട്ടേയ്ക്കൂ. കൈകേകിയേപ്പോലെയുള്ള യുവതികളെയെല്ലാം ഭൂമുഖത്തുനിന്നു ഞാൻ തുരത്തിയേയ്ക്കാം. ആ ആൎയ്യ നമ്മളെ വഞ്ചിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ലക്ഷ്മണൻ കൈയ്യിൽ വില്ലുമമ്പുമായി പ്രവേശിക്കുന്നു.

സീത: "സൗമിത്രി കരയേണ്ട ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ വില്ലെടുത്തിരിക്കുന്നു. അനുജൻ വിചാരിക്കുന്നതുപോലെയുള്ള സാഹസം കേട്ടിട്ടില്ലാത്ത ഒന്നാണു്."

"ഇതിന്റെയെല്ലാം അൎത്ഥമെന്താണു്?" എന്നു രാമൻ ലക്ഷ്മണനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"ജ്യേഷ്ഠൻ ഇതിൻെറ അർത്ഥമെന്താണെന്നു ചോദിക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠനു് പാരമ്പര്യമുറയ്ക്കു് കിട്ടേണ്ട രാജ്യം അപഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. വൃദ്ധനായ മഹാരാജാവു് വ്യസനിച്ചു് നിലത്തുകിടന്നുരുളുന്നു. കാരുണ്യത്തിനോ ഭീരുത്വത്തിനോ ഇതാണോ സമയം?" എന്നു ലക്ഷ്മണൻ ചോദിക്കുന്നു. "ഭരതൻ രാജാവാകുന്നതും ഞാൻ രാജാവാകുന്നതും അന്നു ജനു ഒരുപോലെയാണു് അല്ലേ? അനുജൻ അനുജൻെറ വില്ലിൽ എന്തെങ്കിലും അഭിമാനം കരുതുന്നുണ്ടെങ്കിൽ ഭരതനായാലും ഞാനായാലും നാടുവാഴുന്ന രാജാവിനെ സഹായിക്കാൻ ഉപയോഗിക്കണം. അദ്ദേഹത്തിനെതിരായിട്ടല്ല. എനിക്കു് രാജ്യം നഷ്ടമായതുകൊണ്ടു അനുജൻെറ ഈ ക്ഷോഭം എത്ര വിരുദ്ധമാണു്?" എന്നു് രാമൻ പറയുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ ദേഷ്യപ്പെട്ടുപോകാൻ തുടങ്ങുന്നു. രാമൻ ലക്ഷ്മണനെ പിറകേ വിളിച്ചു നിർത്തി, "എന്നോടു് പറഞ്ഞതുപോലെ അച്ഛൻ ചെയ്യുന്നില്ലെന്നുവച്ചു ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ നേരേ വില്ലു കുലയ്ക്കണോ? എൻെറ അമ്മ എൻെറ സ്വത്തു അപഹരിക്കുന്നതിനു ഞാൻ അമ്മയെ എയ്യണോ? ഇതിലൊന്നും ഒരു പങ്കും ഇല്ലാത്ത എൻെറ അനുജൻ ഭരതനെ ഞാൻ കൊല്ലണമോ? ഈ മൂന്നു പാപകർമ്മങ്ങളിൽ ഏതു നിൻെറ ദേഷ്യത്തെ ശാന്തമാക്കും?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ കരഞ്ഞു കണ്ണുനീരൊഴുക്കികൊണ്ടു, "എൻെറ ദേഷ്യത്തിനുള്ള കാരണം ഗ്രഹിക്കുന്നതിനു മുമ്പു് ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നേ ശകാരിക്കുന്നു. രാജ്യം തരാതിരിക്കുന്നതിൽ എനിക്കൊരുചിന്തയും ഇല്ല. എന്നാൽ ജ്യേഷ്ഠനേ അന്യായമായി രാജ്യത്തുനിന്നും ബഹിഷ്കരിച്ചു പതിന്നാലുവർഷം കാട്ടുകളിൽ പാർക്കാനയയ്ക്കുന്നതിൽ എനിക്കു സങ്കടമുണ്ടു്.

രാമൻ: ഉവ്വ്. ഇപ്പോൾ എനിക്കു മനസ്സിലായി. മഹാരാജാവ് മോഹാലസ്യപ്പെട്ടതു് എന്തിനാണെന്നു്. അതു് ഒരു രാജാവിൻെറ ബലഹീനതയേ കാണിക്കുന്നു. സീതേ, ആ വല്ക്കലം ഇങ്ങട്ടുതരൂ. മററു രാജാക്കന്മാർക്കു ലഭിച്ചിട്ടില്ലാത്തതും ലഭിക്കാൻ അവർ ശ്രമിക്കപോലും ചെയ്തിട്ടില്ലാത്തതും ആയ പുണ്യകർമ്മം ഞാൻ ചെയ്യാം."

"ആര്യപുത്രനോടുകൂടി കാട്ടിലേയ്ക്കുപോകാൻ ഞാൻ ഉറച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു് സീത രാമനോടു പറയുന്നു.

"വയ്യ, വയ്യ, ഞാൻ തനിച്ചേ പോകുന്നുള്ളൂ" എന്നു രാമൻ മറുപടി പറയുന്നു.

"അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് ഞാൻ ആര്യപുത്രനോടൊരുമിച്ചു് വരാൻ ഉറച്ചിരിക്കുന്നതു്" എന്നു സീത പറയുന്നു.

രാമൻ:—"വേണ്ട, കാട്ടിൽ പാർക്കുക എന്നാണു് അതിന്റെ അർത്ഥം."

സീത:—"അതുകൊണ്ടെന്താണു് എന്റെ ഭർത്താവു് പാർക്കുന്നിടമാണു് എൻെറ കൊട്ടാരം."

രാമൻ:—"ദേവിയ്ക്കു് എൻെറ അച്ഛനമ്മമാരെ ശുശ്രൂഷിക്കേണ്ടതുണ്ടെന്നു് ഓർക്കണം."

സീത: "ആ അപ്രധാനകൃത്യങ്ങൾ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു് ഈശ്വരന്മാർ ക്ഷമിക്കും. എന്റെ സ്ഥാനം എന്റെ ഭർത്താവിൻെറ നികടമാണു്."

സീതയെ തടയാൻ രാമൻ ലക്ഷ്മണനോടു പറയുന്നു.

"രാഹു ഗ്രസിക്കുമ്പോഴും താര ചന്ദ്രനോടുകൂടിപ്പോകുന്നു. കാട്ടുമരം കൊടുങ്കാററത്തു പുഴകി വീഴുമ്പോൾ അതിനേ ചുററി നില്ക്കുന്ന വള്ളികൂടെ വീഴുന്നു.

ചെളിയിൽ ഉറച്ച കൊമ്പന്റെ പിടി ഉപേക്ഷിച്ചു പോകുന്നില്ല. അതുപോലെ ധമ്മപത്നി ഭത്താവിനോടു ചേൻ സ്വധമ്മം അനുഷ്ഠിക്കട്ടെ. ഭത്താക്കന്മാരാണു് ഭാര്യമാക്കു ഈശ്വരന്മാർ. ഞാനതിനാളല്ല" എന്നു ലക്ഷ്മണൻ പറയുന്നു.

ചേടി വല്ക്കലവുംകൊണ്ടു പ്രവേശിച്ചു്, ദേവി, അവരോധിക സംഗീതശാലയിൽ കടന്നുവന്നു് ഒരു വല്ക്കലം എടുത്തുകൊണ്ടു പോയിരിക്കുന്നു. ആരും ഉടുത്തിട്ടില്ലാത്ത ഒരു വല്ക്കലം ഇതാ കൊടുത്തയയ്ക്കുന്നു. എന്നു അണിയറ വിചാരിപ്പുകാരിയായആര്യരേവപറഞ്ഞു് ഈവല്ക്കലംതന്നയച്ചിരിക്കുന്നു. രാമൻ അതു് ചേടിയുടെ കൈയ്യിൽനിന്നു അതുവാങ്ങി ഉടുക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠ, ജ്യേഷ്ഠനു് ആഭരണങ്ങളോ മാലകളോ അലങ്കാരങ്ങളോ എന്തെല്ലാം കിട്ടിയാലും പകുതി എനിക്കുതരും. ഈ വല്ക്കലത്തിന്റെ കാര്യത്തിൽ എന്താണിത്ര സ്വാത്ഥത? അതിൽ പകുതി എനിക്കു തരണം" എന്നു് ലക്ഷ്മണൻ പറയുന്നു. രാമൻ ലക്ഷ്മണനേ തടയാൻ സീതയോടു പറയുന്നു. സീത ലക്ഷ്മണനേ കൂടെ ചെല്ലാതിരിക്കാൻ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നു.

"ദേവി, ജ്യേഷ്ഠന്റെ പാദസേവ തനിച്ചു ചെയ്യാൻ ദേവിക്കു സന്തോഷമായിരിക്കും. എന്നാൽ എനിക്കും അദ്ദേഹത്തിനെ സേവിക്കണം. ജ്യേഷ്ഠന്റെ വലതുകാൽ ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കും ഇടതുകാൽ എനിക്കും" എന്നു് ലക്ഷ്മണൻ സീതയോടു പറയുന്നു. ഇതുകേട്ടു സീതയുടെ ഹൃദയം ആർദ്രമാകുന്നു. "ആര്യപുത്ര, അൻജനു് വല്ക്കലത്തിൽ പാതി കൊടുത്തേയ്ക്കണം. കുമാരനു് അത്രമാത്രം വ്യസനമുണ്ടു്" എന്നു സീത രാമനോടു പറയുന്നു. "ലക്ഷ്മണ, ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കൂ. ഇതു തപസ്സമരത്തിനു ഉതകുന്ന ചട്ടയും ആത്മസംയമനഗജത്തിനു തോട്ടിയും ഇന്ദ്രിയാശ്വങ്ങളെ പിടിച്ചു

നിത്താൻ ധമ്മസാരഥിക്കു് കടിഞ്ഞാണും ആണു്" എന്നു പറഞ്ഞു അതുകൊടുക്കുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ കൃതജ്ഞതപറഞ്ഞു അതു വാങ്ങി ഉടുക്കുന്നു.

"വത്തമാനങ്ങൾകേട്ടു് പൗരജനങ്ങൾ രാജപാതയിൽ തിങ്ങി കൂടിയിരിക്കുന്നു. അവരെ പറഞ്ഞയക്കൂ," എന്നു രാമൻ ലക്ഷ്മണനോടു പറയുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ "മാറിനില്ലുണേ മാറിനില്ലുണേ," എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു മുമ്പിലും രാമനും സീതയും പിറകേയും നടക്കുന്നു രാമൻ സീതയോടു മൂടുപടം മാററാൻ പറയുകയും സീത അതു മാററുകയും ചെയ്യുന്നു. "കണ്ണുനീർ ഒഴുകി ദീനവദനന്മാരായ നിങ്ങൾ എൻെറ ദയിതയെ സ്വച്ഛന്ദം കണ്ടുകൊൾവിൻ! കല്യാണം; സവനം, വ്യസനം, വനവാസം ഈ നാലവസരങ്ങളിലും കുലവധൂക്കളെ കാണുന്നതിൽ തെററില്ല" എന്നു രാമൻ പൗരന്മാരോടു വിളിച്ചു പറയുന്നു. കഞ്ചുകി പ്രവേശിച്ചു്, "കുമാര, അവിടുന്നു പോകരുതു്. കുമാരൻ ലക്ഷ്മണനോടും സീതയോടുംകൂടി കാട്ടിലേയ്ക്കു്പോകുന്ന വത്തമാനം മഹാരാജാവു് കേട്ടു്, നിലത്തുനിന്നെണീച്ചു് പൊടിയണിഞ്ഞ വയസ്സുചെന്ന കൊമ്പനാനയെപ്പോലെ ദേഹം ആസകലം പൊടിപുരണ്ട വേഷത്തിൽ ഇവിടേയ്ക്കു വരുന്നു"എന്നു് രാമനോടു പറയുന്നു. "ജ്യേഷ്ഠ; വല്ക്കലവും ഉടുത്തു കാടുകളിൽ വസിക്കേണ്ടവർ ആരെയും കാണേണ്ട" എന്നു ലക്ഷ്മണൻ പറയുന്നു. "അതങ്ങനെതന്നെ. മഹാരാജാവു് നമ്മളില്ലാത്ത നമ്മുടെ കോവിലകങ്ങൾ കാണട്ടെ" എന്നു രാമൻ പറയുന്നു. അതിന്നശേഷം രാമനും സീതയും ലക്ഷ്മണനും വനത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നു.

ഒന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം: വിഷ്ക്കംഭം. കഞ്ചുകിപ്രവേശിച്ചു്രാമന്റെ വനവാസയാത്രയെ തടയാൻ കഴിയാതെ മഹാരാജാവിനു്

കുമാരൻ പിരിഞ്ഞുപോയതിനാലുണ്ടായ വ്യസനത്തെ വിവരിക്കുന്നു. "മഹാരാജാവിന്റെ അംഗങ്ങളും ബുദ്ധിയും ദുഃഖാതുരവശത്താൽ ഭ്രമിച്ചുപോയിരിക്കുന്നു. അവിടുന്നു, തേജസ്സ് നിശ്ശേഷം കെട്ടു ബിംബമാത്രനായ അസ്തമനസൂര്യനേപ്പോലെയും, വെള്ളം വാറിവരണ്ട അത്യഗാധമായ സമുദ്രംപോലെയും, ലോകാവസാനത്തിൽ വരുന്ന കൊടുങ്കാററ തട്ടി ആടുന്ന മഹാപർവ്വതംപോലെയും കാണപ്പെടുന്നു. ഒരു ഭ്രാന്തനേപ്പോലെ വ്യസനാധിക്യത്താൽ പുലമ്പിക്കൊണ്ടു സമുദ്രഗൃഹത്തിൽ കിടക്കുന്നു" എന്നു ബാലകി തവണക്കാരിയോടു പറയുന്നു. "കഷ്ടം! രാമൻ പോയദിവസംമുതൽ അയോധ്യ മരുഭൂമിപോലെ ശൂന്യമായിരിക്കുന്നു. ഗംഭീരങ്ങളായ ആനകൾ തീററിതിന്നാതെ നില്ക്കുന്നു. വിശിഷ്ടങ്ങളായ കുതിരകൾ ചിനയ്ക്കാതെ കണ്ണുനീരൊഴുക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു. പുരുഷന്മാർക്കും സ്ത്രീകൾക്കും കുട്ടികൾക്കും ഊണിനു രുചിയില്ലാതായിരിക്കുന്നു. അവർക്കു വർത്തമാനം പറയാൻ രസമില്ലാതായിരിക്കുന്നു. അവർ ഉറച്ചു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു രാമസീതാലക്ഷ്മണന്മാർ പോയവഴിയേതന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നിൽക്കുന്നു. ഇനി എനിക്കു മഹാരാജാവിനെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ പോകണം. അല്ല, ഇതാ മഹാരാജാവു്, 'പുത്രവിരഹത്താലുള്ള ദുസ്സഹമായ ദുഃഖത്തെ നിശ്ശേഷം അടക്കിയിരിക്കുന്ന കൗസല്യാസുമിത്രമാരാൽ അനുസേവിതനായി ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു. ഇതു് വലിയൊരു കഷ്ടസ്ഥിതിയത്രെ. അവിടുന്നു വീഴുന്നു, എണീക്കുന്നു, വീഴുന്നു, എണീക്കുന്നു, ഉറക്കെ നിലവിളിക്കുന്നു. രാമൻ പോയവഴിയേത്തന്നെ നോക്കുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞുപോകുന്നു. വിഷ്കംഭം കഴിയുന്നു.

അങ്കാരംഭം: കൗസല്യാസുമിത്രമാരാൽ പരിചരിക്കപ്പെട്ടു്, യാതനാപരവശനായ രാജാവു് പ്രവേശിക്കുന്നു.

"ഹാ! ലോകാഭിരാമനായ രാമ," ജ്യേഷ്ഠനെ അത്യന്തം സ്നേഹിക്കുന്ന ലക്ഷ്മണ! ഭർത്താവിനെ അതിമാത്രം സ്നേഹിക്കുന്ന മൈഥിലി! മൂന്നുപേരും കാട്ടിലേയ്ക്കുപോയി. അഹോ! കഷ്ടം! കഷ്ടം. ജ്യേഷ്ഠനോടുള്ള സ്നേഹത്താൽ ലക്ഷ്മണന് അച്ഛനോടു സ്നേഹം ഇല്ലാതായി എന്നിട്ടും ഞാൻ അവനെ കാണാൻ കൊതിക്കുന്നു. ഇതാശ്ചര്യംതന്നെ! രാമാ, ലക്ഷ്മണ, വൈദേഹി, എന്റെ കുട്ടികളെ നിങ്ങൾ വിളികേൾക്കിൻ. അഹോ! ആരും ഒന്നും മിണ്ടുന്നില്ല! ലോകത്തിലുള്ള സകലർക്കും നയനാനന്ദകരനും ഹൃദയാനന്ദകരനും ആയ, തന്റെ വാക്കുകളനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിക്കുന്ന, *ഗുരുജനങ്ങളോട് ഏററവും അനുസരണമുള്ള*, അവശജനങ്ങളോടു അത്യന്തം ദയയുള്ള, രാജത്വത്തെ ഒരു വിലയും ഇല്ലാത്ത മുക്ക് പണത്തെപ്പോലെ കരുതുന്ന രാമൻ, അവനെവിടെ? രാമ, നീ നിന്റെ വൃദ്ധനായ അച്ഛനെ ഉപേക്ഷിച്ചുപോകുന്നു എങ്കിൽ നിന്റെ അർത്ഥമില്ലാത്ത ധർമ്മകൃത്യംകൊണ്ടു എന്തൊരു പ്രയോജനമാണുള്ളത്? ഹാ! രാമൻ സൂര്യനേപ്പോലെ പോയിരിക്കുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ പകലെന്നപോലെ അവന്റെ പിറകേപോയിരിക്കുന്നു. സീത, സൂര്യനും പകലും പോയപ്പോൾ നിഴൽപോലെ അപ്രത്യക്ഷയായിരിക്കുന്നു. അഹോ! ദുർവ്വിധേ, എനിക്ക് കുട്ടികളുണ്ടാകരുതെന്നു വിധിക്കാഞ്ഞതു് എന്താണ്? അല്ലെങ്കിൽ രാമനെ മററൊരു രാജാവിന്റെ പുത്രനായി ജനിപ്പിക്കാമായിരുന്നില്ലേ? അല്ലെങ്കിൽ കൈകേയിയെ കാട്ടിൽ ഒരു വ്യാഘ്രിയായി സൃഷ്ടിക്കരുതായിരുന്നോ?" എന്നു് മഹാരാജാവു് വിലപിക്കുന്നു. കൗസല്യ കരയുന്നു. നിർവ്വാസകാലം കഴിഞ്ഞാലുടൻ ആ മൂന്നുപേരേയും രാജാവു് കാണുകതന്നെചെയ്യും എന്നും ഇങ്ങനെ ദുഃഖംകൊണ്ടായാസപ്പെടരുതെന്നും പറഞ്ഞു് കൗസല്യ അദ്ദേഹത്തിനെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.

"ഹേ! നീയാരാണു്?" എന്നു് അദ്ദേഹം രാജ്ഞിയോടു ചോദിക്കുന്നു.

കൗസല്യ: "സ്നേഹിക്കപ്പെടാത്ത ആ പുത്രനേ അവിടേയ്ക്കു പെററതന്നവരം."

രാജാവു്: "എന്തു്, എന്തു്, ലോകത്തിന്റെ എല്ലാം പ്രിയനായ രാമന്റെ അമ്മ കൗസല്യയാണോ നീ? നീ മഹതിയെത്രേ. മഹാനായ രാമനേ നീ നിന്റെ ഗർഭപാത്രത്തിൽവഹിച്ചു. തീ പോലെ കത്തിയെരിയുന്ന ഈ ദുഃഖം വഹിക്കാൻ എനിക്കു വയ്യാതിരിക്കുന്നു. ഇവരം, ഈ മറ്റവരം ആരാണു്?"

കൗസല്യ "ലക്ഷ്മണ........"

രാജാവു് നിലത്തുനിന്നു ചാടി എണീച്ചു്, "അവനെവിടെ? ലക്ഷ്മണൻ എവിടെ?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു. രാജ്ഞിമാർ രണ്ടുപേരുംകൂടി രാജാവിനേ താങ്ങുന്നു. "ലക്ഷ്മണന്റെ അമ്മ സുമിത്ര എന്നു ഞാൻ പറയാൻ തുടങ്ങുകയായിരുന്നു" എന്നു് കൗസല്യ പറയുന്നു.

"സുമിത്രെ, നിന്റെ പുത്രൻ ഒരു സല്പുത്രനാണു്. എന്താണെന്നാൽ അവൻ കാട്ടിൽ രാവും പകലും ഒരു നിഴലെന്നവണ്ണം രാമന്റെ പിറകേ പോകുന്നു" എന്നു രാജാവു് സുമിത്രയോടു പറയുന്നു.

കഞ്ചുകി പ്രവേശിച്ചു്, സുമന്ത്രൻ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നറിയിക്കുന്നു. രാജാവു് സന്തോഷാധിക്യത്തോടു പെട്ടന്നെണീച്ചു് "സുമന്ത്രൻ രാമനോടുകൂടി വന്നിരിക്കുന്നോ?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു. "ഇല്ല വെറും രഥവും കൊണ്ടു്" എന്നു കഞ്ചുകി ഉത്തരം പറയുന്നു. രാജാവു് മൂർച്ഛിക്കുന്നു. രാജ്ഞിമാർ അദ്ദേഹത്തിനോടു ധൈര്യപ്പെടാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു. അവർ അദ്ദേഹത്തിനേ തലോടുന്നു" ഹാ! വിധിക്കു ഒരു മാർദ്ദവവും ഇല്ല. വലിയ വലിയ

ആളുകളും ഈ വിധമുള്ള ആപത്തുകളിൽ അകപ്പെട്ടു സങ്കടമനുഭവിക്കുന്നു" എന്നു കഞ്ചുകി പറയുന്നു. രാജാവിനു് അല്പമൊരു ബോധം വീഴുന്നു. അദ്ദേഹം സുമന്ത്രൻ തനിച്ചേ വന്നിട്ടുള്ളോ എന്നു ചോദിക്കുകയും കഞ്ചുകി അതെ എന്നു മറുപടി പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. "രഥം ശൂന്യമായിട്ടാണു് വന്നിരിക്കുന്നതെങ്കിൽ എന്റെ ഹൃദയം തകർന്നിരിക്കുന്നു. അതു ദശരഥനെകൊണ്ടു ചെല്ലാൻ കാലൻ അയച്ചരഥമാണു്, ഈ ദുർഭഗനായ എന്നോടല്ലാതെ ഇഷ്ടംപോലെ രാമനെ സ്പർശിക്കാൻ കഴിയുന്ന അരണ്യവായുക്കൾ അനുഗൃഹീതരത്രെ.

സുമന്ത്രൻ പ്രവേശിച്ചു. മുറിയിൽ ചുററും നോക്കി വ്യസനത്തോടുകൂടി, "ഈ ഭൃത്യജനങ്ങൾ രാമനേ വിചാരിച്ചു കരഞ്ഞു ആശ്രുക്കൾകൊണ്ടു അന്ധരായി അവരുടെ വേലകൾ ചെയ്യാതെ ഓരോന്നു പറഞ്ഞു നിലവിളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന രാജാവിനേ നിന്ദിച്ചു പറയുന്നു" എന്നു പറയുന്നു. അദ്ദേഹം രാജാവിനു വിജയാശംസ ചെയ്യുന്നു. "എന്റെ മൂത്തമകനായ രാമൻ, അങ്ങേക്കും ഒരു മകനായിരുന്ന രാമൻ, എവിടെ? തന്റെ ഭർത്താവിനോടു കേവലമായ സ്നേഹമുള്ള ആ ജനകപുത്രി എവിടെ? ഭ്രാതൃസ്നേഹവിഷയത്തിൽ അദ്വിതീയനായ സുമിത്രാപുത്രൻ എവിടെ" മരിക്കാറായിരിക്കുന്ന അവരുടെ അച്ഛനേക്കുറിച്ചു അവർ എന്തുപറയുന്നു? എന്റെ പ്രജകൾക്കെല്ലാം സന്താപം വരുത്തിയിരിക്കുന്ന എന്നേക്കുറിച്ചു അവരെന്തു പറയുന്നു? വൈദേഹി കാടുകളിൽകൂടിയുള്ള സഞ്ചാരത്താൽ കഷ്ടപ്പെടുന്നില്ലേ?" എന്നു രാജാവു് ചോദിക്കുന്നു. "അവർ ഞങ്ങളോടൊ മഹാരാജാവിനോടോ പറയാൻ എന്തെങ്കിലും പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുണ്ടോ? പ്രായംകൊണ്ടു് അവൾ ഒരു ശിശുവാണെങ്കിലും, വല്ക്കലവും ഉടുത്തു് അവളുടെ ഭർത്താവിനേ അനുഗമിച്ച അവൾ ഒരു ശിശുവല്ലല്ലൊ" എന്നു സുമിത്ര

ചോദിക്കുന്നു. സുമന്ത്രൻ രാജാവിനോട് "അവരെല്ലാവരും ...." സുമന്ത്രൻ പറയാൻ തുടങ്ങിയതു തടഞ്ഞു രാജാവ്, "അതുപോരാ, അതുപോരാ, അവരിൽ ഓരോരുത്തരുടേയും പേരുകൾ പറഞ്ഞു് അവർ പറഞ്ഞയച്ചതു പറയൂ." അവരുടെ പേരുകൾ കേൾക്കുന്നതു എന്റെ ചെവികൾക്ക് അമൃതും എന്റെ ഹൃദയവ്യഥയ്ക്കു മരുന്നും ആണു്.

സുമന്ത്രൻ കല്പനപോലെ "ആയുഷ്മാൻ രാമൻ..."

രാജാവു് "രാമൻ ശരി. രാമൻ, അവന്റെ പേരു പറഞ്ഞുകേട്ടപ്പോൾ അവൻ എന്റെ അടുക്കൽ വന്നിരിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നുന്നു."

സുമന്ത്രൻ: "ആയുഷ്മാൻ ലക്ഷ്മണൻ..."

രാജാവു്: "ഇതാ ലക്ഷ്മൻ......ശേഷം പറയൂ"

സുമന്ത്രൻ: "ആയുഷ്മതി ജനകരാജപുത്രി രാമന്റെ വധു സീത."

രാജാവു്: ശരി ഇതാ രാമൻ ലക്ഷ്മൻ, സീത അല്ല അതല്ലാ ശരിയായ ക്രമം.

സുമന്ത്രൻ: "ഏതാണു് ശരിയായക്രമം?"

രാജാവു്: "രാമൻ, സീത, ലക്ഷ്മണൻ, അതാണു് ശരിയായക്രമം. മിഥിലരാജപുത്രി അപത്തുകൾ നിറഞ്ഞ വൻകാടുകളിൽ നല്ലവണ്ണം രക്ഷിക്കപ്പെടുന്നതിനു രണ്ടു പേരുടേയും ഇടയ്ക്കു് നില്ക്കണം. രാമ, സീത, ലക്ഷ്മണ, എന്റെ കുട്ടികളെ നിങ്ങൾ എന്നേ ആശ്ലേഷിക്കുവിൻ. രാമനെ എനിക്കൊന്നു തൊടാൻ കഴിഞ്ഞെങ്കിൽ, മരിച്ച ഒരുവനു് അമൃതുകൊടുത്താലെന്നപോലെ ഞാൻ ഇനിയും ജീവിക്കും."

സുമന്ത്രർ: "ശൃംഗിവേരപുരത്തു എത്തിയപ്പോൾ അവർ തേരിൽനിന്നു ഇറങ്ങി അയോദ്ധ്യയ്ക്കഭിമുഖമായി നിന്നു" താണുവണങ്ങി. അവർ അവിടത്തോടറിയിയ്ക്കാൻ എന്തൊക്കെയോ ആലോചിച്ചു എന്നു എനിക്കു തോന്നി. വളരെനേരം അവരങ്ങനെ നിന്നു. അവരുടെ ചുണ്ടുകൾ ചില വാക്കുകൾ പറയാനെന്നപോലെ ഇളകി. അപ്പോഴെയ്ക്കു അവരുടെ കണ്ണുകൾ കണ്ണുനീർകൊണ്ടു അടഞ്ഞു പോയി. ഒരു വാക്കും പറയാൻ കഴിയാതെ അവർ കാട്ടിൽ പ്രവേശിച്ചു് നടന്നുപോയി."

"ഒരു വാക്കും പറയാതെ കാട്ടിനകത്തു കയറി പോയി!" എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു് രാജാവു് മോഹാലസ്യപ്പെടുന്നു. രാജാവിന്റെ അവസ്ഥ ഗുരുതരമാണെന്നു മന്ത്രിമാരോടു പറയാൻ സുമന്ത്രൻ ബാലകിയോടു പറയുന്നു. ബാലകിപോകുന്നു. രാജ്ഞിമാർ രണ്ടുപേരും മഹാരാജാവിനേ ആശ്വസിപ്പിച്ചു ധൈര്യപ്പെടാൻ പറയുന്നു. അല്പം ബോധം ഉണ്ടായി അദ്ദേഹം "കൗസല്യേ, എന്റെ കൈയ്യിന്മേൽ ഒന്നു തൊടൂ. നിന്നെ എന്റെ കണ്ണുകൾ കൊണ്ടു എനിക്കു കാണാൻ വയ്യാ. എന്റെ മനസ്സ് രാമന്റെ പിറകെപോയി. അതു ഇതുവരെ തിരിച്ചു വന്നിട്ടില്ല. രാമ, നിന്നെ രാജാവാക്കി എന്റെ പ്രജകൾക്കു് നല്ല ഒരു രാജാവിനേ നൽകി നീ നിന്റെ സോദരന്മാർക്കു് തുല്യമായി വിഭവങ്ങൾകൊടുക്കണമെന്നു് നിന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടു എനിക്കു് വാനപ്രസ്ഥം സ്വീകരിക്കണമെന്നു ഞാൻ ആശിച്ചു. എന്നാൽ ഒരു നിമിഷത്തിൽ കൈകേയി എല്ലാം തെററിച്ചു"എന്നു് പറയുന്നു. പിന്നീടു് സുമന്ത്രനോടു്: "സുമന്ത്ര, അങ്ങുചെന്നു് കൈകേയിയോടു ഇങ്ങനെ ഞാൻ പറഞ്ഞയച്ചതായി പറയണം. "രാമൻ പോയിരിക്കുന്നു. നീ തൃപ്തയാവുക. ഞാൻ മരണത്തിന്റെ വക്കിലെത്തിയിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ മകൻ ഭരതനു് ഉടനെ ആളയക്കണം.

ദുഷ്കൃതത്തിന്റെ ഫലം സിദ്ധിക്കട്ടെ!" എന്നു പറയുന്നു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം തന്റെ പിതൃക്കളുടെ നിഴലുകൾ കാണുന്നു. അദ്ദേഹം കഞ്ചുകിയോടു കുറേ വെള്ളം കൊണ്ടു വരാൻ പറയുന്നു. കഞ്ചുകികൊണ്ടുവന്ന വെള്ളം കൈയ്യിലെടുത്തു ചമനം ചെയ്തിട്ട്, ഇതാ ഇന്ദ്രസഖനായ ദിലീപൻ, ഇതാ മഹാനായരഘു, ഇതാ എന്റെ അച്ഛൻ അജൻ, എനിക്ക് അവരോടുകൂടി താമസിക്കാനുള്ള സമയമായി. രാമ, സീതെ, ലക്ഷ്മണ, ഞാൻഇതാഇവിടെനിന്ന് എന്റെ പിതൃക്കളുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകുന്നു. എന്റെ മഹാന്മാരായ പിതൃക്കളെ ഞാൻ ഇതാ വരുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞ് അദ്ദേഹം മൂർച്ഛിക്കുന്നു. മഹാരാജാവ് മരിക്കുന്നു. കഞ്ചുകി ഒരു വസ്ത്രം എടുത്തു ശവംമൂടുന്നു. മഹാനായ രാജാവിന്റെ മരണത്തിൽ എല്ലാവരും ദുഃഖിക്കുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം: പ്രവേശകം. പ്രതിമാഗൃഹത്തിലെ സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ പ്രവേശിച്ച്, കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നു അയച്ച സംഭാവകന്റെ നിർദ്ദേശം അനുസരിച്ചു രാജ്ഞിമാരുടെ സന്ദർശനത്തിനു അവിടമെല്ലാം വൃത്തിയാക്കിയിട്ടു അവിടെ കിടന്നു ഒന്നു മയങ്ങുന്നു. വൃത്തിയാക്കൽ കഴിഞ്ഞോ എന്നു നോക്കുന്നതിന് കൊട്ടരത്തിൽനിന്നയച്ച ഒരു ശിപായി പ്രവേശിച്ച് "എടാ തെമ്മാടി, നീ വേലചെയ്യാത്തതു എന്താണ്?" എന്ന് ചോദിച്ചു അവനെ അടിക്കുന്നു. സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ എണീച്ച്, "എന്നേ അടിക്കു. അതെനിക്ക് ശരിയായ ശമ്പളം തന്നെ." ശിപായി, "ഞാൻ നിന്നെ അടിച്ചാൽ നീ എന്തുചെയ്യും?" എന്നു ചോദിച്ചുംകൊണ്ടു പിന്നെയും അടിക്കുന്നു. "ഹാ എനിക്ക് കാർത്തവീര്യാർജ്ജുനനെപ്പോലെ ആയിരം കൈകളില്ലല്ലോ, കഷ്ടം!" എന്ന് അവൻ ഉത്തരം പറയുന്നു.

ശിപായി:—"നിനക്കു് ആയിരം കൈകളുണ്ടെങ്കിൽ നീ എന്തുചെയ്യും?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

തൂപ്പുകാരൻ:—"ഞാൻ നിങ്ങളെ അടിച്ചടിച്ചു കൊല്ലും" എന്നുത്തരം പറയുന്നു.

ശിപായി:—"ഓ! നീ എന്നെ കൊല്ലുമോ? എടാ, തെമ്മാടി, ഞാൻ നിന്നെ അടിച്ചുകൊല്ലുന്നുണ്ടു്" എന്നു പറഞ്ഞു് അവനെ പിന്നെയും പിന്നെയും അടിക്കുന്നു.

തൂപ്പുകാരൻ:—"എന്റെ കുറ്റമെന്താണെന്നു പറയുമോ; യജമാനനെ?" എന്നു കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു ചോദിക്കുന്നു.

ശിപായി:—"തെറ്റോ? കൊള്ളാം. രാമൻ രാജ്യഭ്രഷ്ടനായി കാട്ടിൽ പോകേണ്ടിവന്നതിനാൽ പശ്ചാത്താപവ്യാകുലനായി സ്വർഗ്ഗാരോഹണം ചെയ്ത ദശരഥമഹാരാജാവിന്റെ പ്രതിമകാണാൻ രാജ്ഞിമാർ ഇവിടെ എഴുന്നെള്ളുന്നുണ്ടെന്നു ഞാൻ നിന്നോടു പറഞ്ഞിരുന്നില്ലേ? അതിന്നു് നീയിപ്പോൾ ഇവിടെ എന്താണു ചെയ്തതു്?"

തൂപ്പുകാരൻ:—"ഇതാ നോക്കൂ യജമാനനേ, അകത്തെ മുറികളിലെ പ്രാവിൻകൂട്ടുകളും നരിച്ചിൽ കൂട്ടുകളും എല്ലാം തൂത്തുവാരി വൃത്തിയാക്കി. പൂമാലകൾ കെട്ടിത്തൂക്കി വാതിലുകളെല്ലാം അലങ്കരിച്ചു. നിലത്തു വെള്ളമണൽവിരിച്ചു. ഞാൻ ചെയ്യാത്തതെന്താണു് യജമാനനേ?"

ശിപായി:—"നീ ഇതെല്ലാം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ നിനക്കു മനസ്സമാധാനത്തോടു് സ്വസ്ഥമായിരിക്കാം. രാജ്ഞിമാരുടെ എഴുന്നെള്ളത്തിന്നു് എല്ലാം ഇവിടെ ശരിയായി എന്നു ഞാൻ ചെന്നു മന്ത്രിമാരെ അറിയിക്കാം" പോകുന്നു.

അങ്കാരംഭം. രഥാരൂഢനായി ഭരതൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.

"സൂത, ഞാൻ അമ്മാവന്റെകൂടെ താമസിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഇവിടത്തെ വത്തമാനം ഒന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാ. മഹാരാജാവിന്നു് എന്തോവലിയ സുഖക്കേടാണെന്നു് കേട്ടു. അച്ഛന്റെ സുഖക്കേടു് എന്താണു്?എന്നു് ഭരതൻ സൂതനോടു ചോദിക്കുന്നു.

സൂതൻ:—"മഹാരാജാവിന്റെ സുഖക്കേടു ഹൃദയം സംബന്ധിച്ചതാണു്" എന്നു ഉത്തരം പറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"വൈദ്യന്മാരുടെ അഭിപ്രായം എന്താണു്?"

സൂതൻ:—"അവരെക്കൊണ്ടൊന്നും ആവില്ലെന്നു."

ഭരതൻ:—അച്ഛൻ പതിവുപോലെ ഭക്ഷണം കഴിക്കുന്നുണ്ടോ? അവിടുന്നു നല്ലവണ്ണം ഉറങ്ങുന്നുണ്ടോ?"

സൂതൻ:—"മഹാരാജാവു് ആഹാരം ഒന്നും കഴിക്കുന്നില്ല. വെറും നിലത്താണു് കിടപ്പു്."

ഭരതൻ:—"ആശവല്ലതും ഉണ്ടോ?"

സൂതൻ:—"അതു് വിധിയേ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നു."

ഭരതൻ:—"എന്റെ ഹൃദയം പിടയ്ക്കുന്നു. തേരു വേഗത്തിൽ ഓടിക്കൂ."

തേരു അതിവേഗത്തിൽ തെളിക്കുന്നു. "തേരു എത്ര വേഗത്തിൽ പായുന്നു! ആ വൃക്ഷങ്ങൾ അതിവേഗത്തിൽ നമ്മുടെനേരെ ഇങ്ങോട്ടു ഓടിവരുന്നതായി തോന്നുന്നു. രഥവേഗംകൊണ്ടു അവയുടെ അകലം വേഗം വേഗം കുറഞ്ഞു കുറഞ്ഞു വരുന്നു. ഭൂമി ഇളകിമറിയുന്ന ആറുപോലെ ചക്രങ്ങളുടെ ഇടയിലുള്ള സ്ഥലത്തേയ്ക്കു ചാടിക്കയറുന്നു. വേഗത്താൽ ആറക്കാലുകൾ കാണാൻ വയ്യാതെ ചക്രം ഒററവൃത്തം മാത്രമെന്നപോലെ തോന്നുന്നു. കുതിരകളാൽ

ളുളക്കപ്പെടുന്ന പൊടിപടലങ്ങൾ പിറകിൽതന്നെ തങ്ങുന്നു. ഒരൊററ പൊടിപോലും മുൻവശത്തില്ല". എന്നു ഭരതൻ പ്രസ്താവിക്കുന്നു.

അയോധ്യ അടുത്തു എന്നു സൂതൻ ഭരതനോടു പറയുന്നു. "എൻെറ ബന്ധുജനങ്ങളെ കാണാൻ എൻെറ ഹൃദയം എത്ര ബദ്ധപ്പെടുന്നു! ഞാൻ എൻെറ അച്ഛൻെറ കാല്ക്കൽവീണു നമസ്കരിക്കുന്നു, അവിടുന്നു വാത്സല്യത്തോടുകൂടി എന്നെ പിടിച്ചെഴുനേല്പിക്കുന്നു, എൻെറ സോദരന്മാർ എൻെറ അടുക്കൽ വരുന്നു, എൻെറ അമ്മമാർ കണ്ണുനീർകൊണ്ടു എന്നെ അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നു, എൻെറ വേഷത്തേയും ഭാഷാവൈചിത്ര്യത്തേയും കുറിച്ചു ലക്ഷ്മണൻ പറയുന്ന കളിവാക്കുകളും ആക്ഷേപങ്ങളും വക്രോക്തികളും ഞാൻ കേൾക്കുന്നു, 'ഞാൻ എത്ര നന്നായിരിക്കുന്നു, എനിക്കെത്രപൊക്കം വച്ചു, കരുത്തു എത്ര വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു' എന്നു പരിജനങ്ങൾ എന്നെ അനുമോദിക്കുന്നു, എന്നെല്ലാം എനിക്കു തോന്നുന്നു" എന്നു് ഭരതൻ സ്വഗതം ചെയ്യുന്നു.

"കഷ്ടം! മഹാരാജാവിൻെറ മരണവാർത്ത അറിയാതെയും പലേ ആശകളോടുകൂടിയും കുമാരൻ അയോദ്ധ്യയിൽചെന്നു കേറുന്നതു് എത്രവ്യസനകരമാണു്! എന്നാൽ, അച്ഛൻെറ മരണം, അമ്മയുടെ ധനലോഭം, ജ്യേഷ്ഠൻെറ രാജ്യഭ്രംശം ഈ മൂന്നു അനിഷ്ടസംഭവങ്ങളും കുമാരനോടു ആരു പറയാനാണു്?" എന്നു സൂതൻ വിചാരിക്കുന്നു.

അപ്പോൾ അവിടെ വന്ന ഒരു ഭടനോടു്, ശത്രുഘ്നൻ തന്നെ എതിരേല്ക്കാൻവരുന്നുണ്ടോ എന്നു ചോദിക്കുന്നു. ഭരതനെ എതിരേല്ക്കാൻ ശത്രുഘ്നൻ വരുന്നുണ്ടെന്നും, എന്നാൽ രോഹിണിനക്ഷത്രം തുടങ്ങിയേ ഭരതൻ അയോദ്ധ്യയിൽ പ്രവേശിക്കാവൂ എന്നും കാർത്തികനക്ഷത്രം കഴിയാൻ

ഇനി ഒരു നാഴിക കൂടിയുണ്ടെന്നും ആചാര്യൻ തന്നേ പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കയാണെന്നും ഭടൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. താൻ ആചാര്യൻെറ വാക്കുകളെ ഒരിക്കലും ലംഘിച്ചിട്ടില്ലെന്നും, അത്രയും സമയം താൻ എവിടെയാണു കഴിച്ചുകൂട്ടേണ്ടതെന്നു ചിന്തിക്കയാണെന്നും ഭരതൻ പറയുന്നു.

ഭരതൻ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി പ്രതിമാഗൃഹം കാണുകയും അതു് ഒരു ക്ഷേത്രമാണെന്നു തെററിദ്ധരിച്ചു്, ദേവാരാധനയും വിശ്രമവും ആ രണ്ടു കാര്യങ്ങളും സാധിക്കാമെന്നു കരുതി അവിടെ ചെല്ലാൻ നിശ്ചയിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അദ്ദേഹം തേരിൽനിന്നിറങ്ങി, അതു് ഒരു ഒഴിഞ്ഞ കോണിൽ നിൎത്താൻ സൂതനോടു പറഞ്ഞിട്ടു പ്രതിമാഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നു. അടുത്തുചെന്നു ചുററും നോക്കി, "ഇവിടെ തൂവിയിരിക്കുന്ന പൂവും മലരും ബലികൎമ്മത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഭിത്തിയിന്മേൽ ചന്ദനംകൊണ്ടു കൈമുദ്രകൾ പതിച്ചിരിക്കുന്നു. വാതിലുകൾ പൂമാലകൾതൂക്കി അലങ്കരിച്ചിരിക്കുന്നു. നിലത്തു പുതുമണൽ വിരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ വിശേഷാലായി കാൎത്തികോത്സവം തുടങ്ങിയിരിക്കയാണോ? അതോ പതിവായിട്ടുള്ള പൂജയുടെ ചടങ്ങുമാത്രമാണോ ഇതു്? ഈ ക്ഷേത്രത്തിലേ പ്രതിഷ്ഠ ഏതു ദേവതയുടെയാണു്? പുറത്തു ഒരടയാളവും കാണുന്നില്ല. ആയുധമോ കൊടിയോ കൊടിമരമോ വാഹനമോ ഒന്നും ഇല്ല. ആകട്ടെ അകത്തുകടന്നു നോക്കി അറിയാം" എന്നു് വിചാരിക്കുന്നു.

അദ്ദേഹം അതിനകത്തു പ്രവേശിക്കുന്നു. അവിടെ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിരിക്കുന്ന നാലു പ്രതിമകൾകണ്ടു, "അഹോ! ഈ പ്രതിമകൾക്കു് ജീവനുള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നു, ഇവ എത്ര ഭംഗിയായി കൊത്തിയെടുത്തിരിക്കുന്നു! ഇവ മനുഷ്യപ്രതിമകൾ എന്നപോലെ തോന്നുന്നു. ഈശ്വരന്മാരുടെയാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അതെന്തെങ്കിലും ആയിരിക്കട്ടെ.

ഇവ എൻെറ ഹൃദയത്തെ ആഹ്ളാദിപ്പിക്കുന്നു. ഇവ ഈശ്വരപ്രതിമകളാണെങ്കിൽ ഇവയേ ഞാൻ മന്ത്രം ചൊല്ലി നമസ്ക്കരിക്കേണ്ടതാണു്. മര്യാദകെട്ടവർ മാത്രമേ ഈശ്വരാരാധന ചെയ്യാതിരിക്കു" എന്നു ചിന്തിച്ചു ഭരതൻ അവയെ നമസ്ക്കരിക്കാൻ ഭാവിക്കുന്നു.

പ്രതിമാഗൃഹത്തിൽ ആരോ ഒരാൾ കടക്കുന്നതുകണ്ടു് അതിൻെറ സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ ഓടിച്ചെന്നു്, "അകത്തുകടന്ന ആയാൾ ആ പ്രതിമകളെപ്പോലെയിരിക്കുന്നു എന്നു എനിക്കുതോന്നുന്നു. ഞാൻ അകത്തുചെന്നു് ആരാണെന്നറിയട്ടെ" എന്നു വിചാരിച്ചുംകൊണ്ടു അകത്തേയ്ക്കു ചെല്ലുന്നു. ഭരതൻ നമസ്ക്കരിക്കാൻ തുടങ്ങുന്നതുകണ്ടു്, "അരുതരുതു്, അവയെ നമസ്ക്കരിക്കരുതു്" എന്നു അവൻ ഭരതനോടു പറയുന്നു.

"ആര്യ, ഈ തടസ്സം ചട്ടവട്ടങ്ങളുടെ ദുർന്നയത്തിൻെറ ഫലമാണോ? അതോ ഒരു ശാന്തിക്കാരൻ വഴിയായല്ലാതെ ആളുകൾക്കു ഇവരെ വന്ദിച്ചുകൂടാ എന്നു നിരോധിച്ചിട്ടുണ്ടോ?" എന്നു ഭരതൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അല്ല ഇവ ഈശ്വരന്മാരുടെ പ്രതിമകളല്ല. ഈശ്വരന്മാരുടെ എന്നു വിചാരിച്ചു് ഇവയെ ബ്രാഹ്മണർ നമസ്ക്കരിച്ചുകൂടാ. ഇവ കേവലം ഇക്ഷ്വാകുവംശത്തിലെ ക്ഷത്രിയരാജാക്കന്മാരുടെ പ്രതിമകളാണു്."

ഭരതൻ പുളകിതഗാത്രനാകുന്നു. "അഹോ! ഇവർ അയോദ്ധ്യാധിപരും, ദേവാസുരയുദ്ധങ്ങളിൽ ദേവന്മാരെസഹായിച്ച മഹാരാജാക്കന്മാരും ആയുധബലംകൊണ്ടു ലോകം മുഴുവൻ ജയിച്ചു കീഴടക്കിയവരും ഹിതം നോക്കാതെ യമൻ ഭൂമിയിൽനിന്നു കൊണ്ടുപോകപ്പെടാത്തവരും പുണ്യകർമ്മങ്ങളാൽ സ്വപ്രജകളോടുകൂടി സ്വർഗ്ഗംപ്രാപിക്കുന്നവരും ആയ എൻെറ പൂർവ്വികരാണു്! എന്തൊരു മഹത്തായ

പദവിയാണു് ഈ യാദൃശ്ചികസംഭവം എനിക്കു തന്നിരിക്കുന്നതു്!" എന്നു അദ്ദേഹം ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. "ആര്യാ ഈ ശ്രേഷ്ഠനായ രാജാവു് ആരാണു്?" എന്നു് അദ്ദേഹം സൂക്ഷിപ്പുകാരനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"ഇദ്ദേഹം രാജസൂയയാഗം കഴിച്ചു്, അസംഖ്യം ദാനങ്ങൾ ചെയ്തു്, ധർമ്മപ്രദീപം കൊളുത്തിയ ദിലീപനാണു്" എന്നു അയാൾ മറുപടിപറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"ധർമ്മഭക്തനായ ആ മഹാത്മാവിനു് നമസ്കാരം. ഈ മഹാനായ രാജാവു് ആരാണു്?"

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"ഇദ്ദേഹം ആരു് ഉറങ്ങി എഴുനേല്ക്കുമ്പോഴും ഉറങ്ങാൻ കിടക്കുമ്പോഴും അനേകായിരം ബ്രാഹ്മണർ വേദമന്ത്രജപം നടത്തിയിരുന്നുവോ ആ രഘുവാണു്."

ഭരതൻ:—അഹോ! ആ രക്ഷയേയും അതിക്രമിക്കാൻ മൃത്യുവിനു് ബലമുണ്ടല്ലോ! തന്റെ രാജത്വത്തിന്റെ ഫലം അനേകായിരം ബ്രാഹ്മണർക്കു് ദാനം ചെയ്ത അവിടേയ്ക്കു് നമസ്കാരം! ഇതാരാണു്?

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"ഇദ്ദേഹം തന്റെ പ്രിയതമയുടെ വിയോഗത്താൽ ദുഃഖിതനായി രാജ്യമുപേക്ഷിച്ചു അനേകം പുണ്യകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്തു ദുഃഖത്തിനു ശാന്തി നേടിയ അജനാണു്."

ഭരതൻ:—"ആ വിധം പ്രശംസാർഹമായ തപസ്സുചെയ്ത അവിടേയ്ക്കു് നമസ്കാരം," അദ്ദേഹം പിന്നീടു് ദശരഥന്റെ പ്രതിമയേ നോക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു് അപ്പോൾ അസ്വസ്ഥമായി ഭവിക്കുന്നു. അതാരുടെ പ്രതിമയാണെന്നുടനേ ചോദിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സുവരാതെ "എന്റെ മനസ്സു് ഭ്രമിച്ചിരിക്കയാൽ എനിക്കു ഒന്നും ശരിയായി ഗ്രഹിക്കാൻ

കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. ഇതാരാണു്?" എന്നു വീണ്ടും ചോദിക്കുന്നു.

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"ഇതു ദിലീപമഹാരാജാവു്."

ഭരതൻ:—"മഹാരാജാവിന്റെ അച്ഛന്റെ മുത്തച്ഛൻ," ഇതു്?

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"രഘുമഹാരാജാവു്."

ഭരതൻ:—"മഹാരാജാവിന്റെ മുത്തച്ഛൻ." ഇതു്?

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"അജമഹാരാജാവു്."

ഭരതൻ:—"എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട അച്ഛന്റെ അച്ഛൻ. ആകട്ടെ ഇവരുടെ പേരുകൾ എനിക്കുവേണ്ടി ഒരിക്കൽക്കൂടി പറയുക."

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"ഇതു് ദിലീപൻ, ഇതു രഘു, ഇതു് അജൻ" എന്നു് ഓരോപ്രതിമയെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ടു് പറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"ആട്ടെ, ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന രാജാക്കന്മാരുടെയും പ്രതിമകൾ പ്രതിഷ്ഠിക്കാറുണ്ടോ?"

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"ഇല്ല മരിച്ചുപോയവരുടെ മാത്രം."

ഭരതൻ സൂക്ഷിപ്പുകാരനോടു യാത്രപറഞ്ഞു ബദ്ധപ്പെട്ടുപോകാൻ ഭാവിക്കുന്നു.

'സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ: "വരട്ടെ ശുല്കമായി തന്റെ ജീവനും രാജ്യവും ഉപേക്ഷിച്ച ദശരഥമഹാരാജാവിന്റെ ഈ പ്രതിമ ആരുടെയാണെന്നു അങ്ങു് ചോദിക്കാതിരുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടാണു്?"

"അയ്യോ! എന്റെ അച്ഛൻ!" എന്നു നിലവിളിച്ചുംകൊണ്ടു് ഭരതൻ ബോധംകെട്ടുവീഴുന്നു.

"അയ്യോ! എൻെറ ഹൃദയമേ, നിൻെറ സന്ദേഹങ്ങൾ തീൎന്നല്ലൊ. ഇനി നീ ധൈൎയ്യപ്പെടുക. നിന്ദ്യമായ ആ ശുല്കത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ആ പരാമൎശം എന്നെ സ്പൎശിക്കുമെന്നുള്ള പക്ഷം ഞാൻ എൻെറ ഈ ദേഹം അഗ്നികൊണ്ടു ശുദ്ധമാക്കണം" എന്നു ഭരതൻ ബോധം വന്നപ്പോൾ നിലവിളിക്കുന്നു.

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"അങ്ങു കൈകേയിരാജ്ഞിയുടെ മകൻ ഭരതകുമാരനാണോ?"

ഭരതൻ:—"ഞാൻ ദശരഥൻെറ മകനായ ഭരതനാണു്; കൈകേയിയുടെ അല്ല."

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"എന്നാൽ അവിടുന്നു എനിക്കു മാപ്പു തരണം. ഞാൻ പോകുന്നു."

ഭരതൻ:—"നില്ക്കൂ! ശേഷം കഥകളും പറയൂ."

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"നിവൃത്തിയില്ലല്ലൊ. എന്നാൽ കേൾക്കുക. ദശരഥമഹാരാജാവു് അന്തരിച്ചു. സീതയോടും ലക്ഷ്മണനോടുംകൂടി രാമൻ വനവാസത്തിനുപോയി."

ഭരതൻ:—"ശ്രേഷ്ഠനായ എൻെറ ജ്യേഷ്ഠൻ വനവാസത്തിനുപോയോ? എന്തു്!" എന്നു പറഞ്ഞു് ഗാഢമായി മൂൎഛിക്കുന്നു.

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ:—"ആശ്വസിക്കൂ കുമാര; ധൈൎയ്യപ്പെട്ടു" എന്നു പറഞ്ഞു ഭരതനെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.

ഭരതൻ കുറഞ്ഞൊന്നു് ആശ്വസിച്ചിട്ടു്, "എൻെറ അച്ഛനും ജ്യേഷ്ഠനും ഇല്ലാത്ത അയോദ്ധ്യ എനിക്കു് ഒരു കാടായിട്ടു തോന്നുന്നു. ഞാൻ ദാഹംകൊണ്ടു വലഞ്ഞു അതു തീൎക്കാൻ ഒരാററിൽ ചെന്നിറങ്ങിയപ്പോൾ അതു വററികിടക്കുന്നതുകണ്ട ഒരുവനേപ്പോലെയായിരിക്കുന്നു. ആട്ടെ, അതുകേൾക്കത്തക്ക ഒരുകരുത്തു എൻെറ മനസ്സിനു ഉണ്ടാക്കാം. ഒന്നും മറയ്ക്കാതെ എല്ലാം എന്നോടു പറയൂ."

സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ: "എന്നാൽ കേൾക്കണം. രാജാവു് രാമനെ അഭിഷേകം കഴിക്കാൻ ഭാവിക്കയായിരുന്നു. അപ്പോൾ അവിടത്തെ അമ്മ പറഞ്ഞു......"

ഭരതൻ: "നില്ക്കൂ. ശേഷം എനിക്കൂഹിക്കാം. 'നമ്മുടെ വിവാഹകാലത്തു അവിടുന്നു എനിക്കു തന്ന വരം ഓൎക്കണം. എന്റെ മകനെ രാജാവായി അഭിഷേകം കഴിക്കണം' എന്നു് എന്റെ അമ്മ അച്ഛനോടു പറഞ്ഞു. അച്ഛന്റെ ദൌർബല്യം കണ്ടു് ധൈര്യപ്പെട്ടു. "മകനേ, നീ വനവാസംചെയ്യൂ" എന്നു് ജ്യേഷ്ഠനോടും പറഞ്ഞു. വല്ക്കങ്ങൾ ധരിച്ചു കാട്ടിലേക്കു് യാത്രപുറപ്പെട്ട രാമനെകണ്ടു് ഹൃദയം പൊടിഞ്ഞു അച്ഛൻ മരിച്ചു. അതിനു ജനങ്ങൾ ന്യായമായി എന്നെ പഴിക്കുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞു മോഹിക്കുന്നു.

"മാറിനില്ക്കുവിൻ, മാറിനില്ക്കുവിൻ" എന്നു് ആരോ വിളിച്ചു പറയുന്നതു്കേട്ടു സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ പുറവും നോക്കി, "രാജകുമാരൻ മൂർച്ഛിച്ചു വീണു കിടക്കുന്ന ഈ സമയത്തു് രാജ്ഞിമാർ ഇവിടേയ്ക്കു് ഇതാ വരുന്നു, മാതാവിന്റെ കരസ്പർശം, ദാഹിക്കുന്നവനു് ഒരു കൈ നിറയേ വെള്ളംപോലെയാണു്" എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. രാജ്ഞിമാരും ഒരുമിച്ചു സുമന്ത്രൻ പ്രവേശിച്ചു്, "നമ്മുടെ മഹാരാജാക്കന്മാരുടെ പ്രതിമകൾ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിട്ടുള്ള ഗൃഹം ഇതാ ഇതാണു്. ഇവിടെ വഴിപോക്കർക്കു് ആചാരം ചെയ്യാതെയും തവണക്കാരുടെ ഉപദ്രവം കൂടാതെയും യഥേഷ്ടം വിശ്രമിക്കാം" എന്നു പറയുന്നു. അദ്ദേഹം അകത്തുകടന്നു്, ഭരതൻ നിലത്തു കിടക്കുന്നതു് കണ്ടു്, "ദേവിമാർ അകത്തോട്ടു വരരുതു്. നമ്മുടെ മഹാരാജാവിന്റെ ചെറുപ്പകാലത്തെ രൂപസാദൃശ്യമുള്ള ഒരാൾ ഇവിടെ കിടക്കുന്നു" എന്നു വിളിച്ചു പറയുന്നു.

"ഇദ്ദേഹം ഭരതകുമാരനാണു്. ഇദ്ദേഹത്തിനെ എണീപ്പിക്കുവിൻ" എന്നു സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ പറയുന്നു. രാജ്ഞിമാർ ഭരതന്റെ അടുക്കൽ ചെല്ലുന്നു.

ഭരതൻ അല്പം ആശ്വസിച്ചിട്ടു്, "ആര്യ, ഇപ്പോൾ എന്റെ അമ്മമാരുടെ സ്ഥിതി എന്താണു്?" എന്നു ഭരതൻ സുമന്ത്രരോടു ചോദിക്കുന്നു.

"ആ ഒച്ച ദശരഥമഹാരാജാവിന്റെ പ്രതിമയിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്നതായി തോന്നുന്നു" എന്നു അദ്ദേഹം പ്രസ്താവിക്കുന്നു. രാജ്ഞിമാർ മൂടുപടങ്ങൾ മാററി കരയുന്നു. സുമന്ത്രർ അവരോടു അവരുടെ വികാരങ്ങളെ സംയമനം ചെയ്യാൻ പറയുന്നു.

ഭരതൻ സുമന്ത്രനേ നോക്കി, "ആര്യ, രാജ്ഞിമാരോടു അങ്ങയുടെ സ്വാതന്ത്ര്യ പെരുമാററം കണ്ടിട്ടു് ആര്യൻ സുമന്ത്രനാണെന്നു തോന്നുന്നു. അതു ശരിയാണോ?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

സുമന്ത്രൻ:—"അതെ കുമാര, ഞാൻ സുമന്ത്രൻ തന്നെ. ഇപ്പോൾ ഒരു ഒഴിഞ്ഞ തേരിന്റെ സാരഥി, മഹാരാജാവു് നിര്യാതനായി എങ്കിലും വാർദ്ധക്യത്തിന്റെ ദോഷങ്ങൾ അനുഭവിച്ചും എന്റെ നന്ദികേടോർത്തു ലജ്ജിച്ചും ഞാനിനിയും ജീവിക്കുന്നു.

ഭരതൻ:—"പാവപ്പെട്ട വയസ്സൻ! ആര്യ ഞാൻ ഈ ആര്യമാരിൽ ആരെയാണു് ആദ്യം അഭിവാദ്യം ചെയ്യേണ്ടതു്?"

സുമന്ത്രൻ:—"അതു ചോദിക്കാനുണ്ടോ? കുമരാൻ രാമന്റെ അമ്മയായ കൗസല്യാ ദേവിയെതന്നെ."

ഭരതൻ:—"അമ്മേ, തീരെ നിരപരാധിയായ ഞാൻ അമ്മയെ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു."

കൗസല്യ:—"മകനേ, നിനക്ക ദുഃഖത്തിൽ നിന്നു് മോചനം ലഭിക്കട്ടെ!"

ഭരതൻ:—"ജ്യേഷ്ഠന്റെ രാജ്യഭ്രംശത്തിനും ബഹിഷ്ക്കരണത്തിനും ഞാൻ ദുഃഖിക്കേണ്ടതാണെന്നു് ഒരുശകാരത്തിന്റെ സൂചന ഇതിലുണ്ടു്" എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു്, ഉറക്കെ, "അമ്മേ, ഞാൻ ചരിതാൎത്ഥനായിരിക്കുന്നു" എന്നു പറയുന്നു.

സുമന്ത്രൻ:—"ഇതാ കുമാരൻ ലക്ഷ്മണന്റെ അമ്മ സുമിത്രാദേവി."

ഭരതൻ:—"അമ്മേ, ലക്ഷ്മണൻ പിറകിലാക്കിയ ഞാൻ അമ്മയെ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു."

സുമിത്ര:—"നീ യശസ്വിയായിഭവിക്കട്ടെ."

ഭരതൻ:—"അമ്മേ, ഞാൻ അതിനു യത്നിക്കാം."

സുമന്ത്രൻ:—കൈകേയിയേ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു്, "ഇതാ കുമാരന്റെ അമ്മ."

ഭരതൻ ക്രോധത്തോടുകൂടി എണീച്ചു് "മഹാപാപി, എന്റെ ഈ അമ്മയുടേയും ആ അമ്മയുടേയും ഇടയിൽ നീ ശോഭിക്കുന്നില്ല, നീ പുണ്യ നദികളായ ഗംഗയുടേയും യമുനയുടേയും ഇടയ്ക്കു പതുങ്ങിക്കേറിയ ഒരു വൃത്തികെട്ട ആറുപോലെയാണു്."

കൈകേയി:—"കുഞ്ഞേ, ഞാൻ എന്തുചെയ്തു?"

ഭരതൻ:—"എന്തുചെയ്തു എന്നോ? എന്നെ ദുശ്ശസ്സിനാലും എന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ രാമനേ വല്ക്കലംകൊണ്ടും മൂടി. മഹാരാജാവു ദശരഥനെ കൊന്നു അയോദ്ധ്യയെ അശുദ്ധപ്പെടുത്തി. ലക്ഷ്മണനേ കാട്ടുമൃഗങ്ങളുടെകൂടെ പാക്കാനയച്ചു. സീതാദേവിയെ സഞ്ചാര

ക്ലേശങ്ങൾക്കു പാത്രമാക്കി. നിനക്കു നീ നല്ലവണ്ണം മർഹിക്കുന്ന നിന്ദ്യാവസ്ഥ സമ്പാദിച്ചു."

കൗസല്യ:—"മകനേ നിനക്കു് ആചാരമര്യാദകൾ നല്ലവണ്ണം അറിയാമല്ലോ? നീ നിൻെറ അമ്മയേ അഭിവാദ്യം ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതു എന്താണു്?"

ഭരതൻ:—"എൻെറ അമ്മയല്ല അതു്. എൻെറ അമ്മ അവിടുന്നാണു്. ഞാൻ അവിടത്തെ വന്ദിക്കയും ചെയ്തു."

കൗസല്യ:—"അങ്ങനെയല്ല. ഇതുതന്നെയാണു് നിൻെറ അമ്മ."

ഭരതൻ:—"ആയിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അല്ല. പുത്രന്മാർ അവരുടെ അച്ഛനമ്മമാരെ സ്നേഹിക്കാതെയാകുമ്പോൾ പുത്രന്മാരില്ലാതെയാകുന്ന ഭർത്താവിനോടു് വിശ്വാസവഞ്ചന ചെയ്യുന്ന ഒരമ്മ ഒരമ്മയല്ല എന്നു് ഒരു പുതിയ ചട്ടം ഞാൻ ലോകത്തിൽ ഏർപ്പെടുത്തുന്നതാണു്."

താൻ മഹാരാജാവിൻെറ പ്രതിജ്ഞ നിറവേററാനാണു് അപ്രകാരം ചെയ്തതെന്നു കൈകേയി പറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"നിങ്ങളുടെ വിവാഹത്തിനു നൽകിയവരം നിങ്ങളുടെ പുത്രനേ രാജാവാക്കണമെന്നല്ലേയുള്ളു. രാമൻ നിങ്ങളുടെ പുത്രനല്ലേ? അവിടുന്നു നിങ്ങളുടെ ഭർത്താവിൻെറ ജ്യേഷ്ഠപുത്രനല്ലേ? ആര്യന്മാരുടെ നിയമം അനുസരിച്ചു അച്ഛൻെറ രാജ്യം മുറയ്ക്കു് കിട്ടേണ്ടതു ജ്യേഷ്ഠപുത്രനല്ലേ? ജ്യേഷ്ഠൻ തൻെറ ഭ്രാതാക്കന്മാരെ അത്യന്തം സ്നേഹിച്ചില്ലേ? ജനങ്ങൾ ജ്യേഷ്ഠനേ അംഗീകരിക്കാതിരുന്നോ?"

കൈകേയി:—"ഒരുസ്ത്രീയ്ക്കു് വിവാഹാവസരത്തിൽ ദാനം ചെയ്തിട്ടുള്ള വരം അവകാശപ്പെട്ടുകൂടാ എന്നോ?"

ഭരതൻ:—"രാമനേ വല്ക്കലവും ഉടുപ്പിച്ചു് ഭാര്യയോടു കൂടി കാൽനടയായി കാട്ടിലയച്ചതും അദ്ദേഹം കാട്ടു മൃഗങ്ങളോടുകൂടി കാട്ടിൽ താമസിക്കാൻ കല്പിച്ചതും എന്തിനാണു്? അതും ആ വരത്തിലുണ്ടോ?"

കൈകേയി:—"അതിനു സമാധാനം തക്ക കാലത്തു തക്കസ്ഥലത്തുവച്ചു് ഞാൻ പറയാം."

ഭരതൻ:—"ആര്യെ, ഭവതിയ്ക്കു ഭവതിയുടെ ദുരയെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തണം. അതിനു ഭവതി എന്റെ പേരു അതിൽ വലിച്ചിട്ടതു എന്തിനാണു്? രാജവാഴ്ചയിൽ നിന്നു എന്തുലാഭമാണു് ഭവതി ഇച്ഛിയ്ക്കുന്നതു്? ചോദിച്ചാൽ മാത്രം മതി, മഹാരാജാവു് ഭവതി ആവശ്യപ്പെടുന്നതെല്ലാം തരുമായിരുന്നില്ലേ? ഒരു രാജാവിന്റെ മാതാവു് എന്ന പദവി ഭവതി കൊതിച്ചു ഇല്ലേ? അതാണെങ്കിൽ രാമന്റെയും അമ്മയല്ലെ ഭവതി? ആര്യേ, ഭവതി ചെയ്തതു ഒരു ദുഷ്കൎമ്മമാണു്. അധികാരമോഹംകൊണ്ടു ഭവതി മഹാരാജാവിനേയൊ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവനേയോ കുറിച്ചു ചിന്തിച്ചില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജ്യേഷ്ഠപുത്രനേ ഭവതി കാട്ടിൽ അലയാൻ അയച്ചു. കഷ്ടം? ബ്രഹ്മാവു് ഭവതിയുടെ ഹൃദയം കടുത്ത പാറക്കല്ലായിട്ടാണു് സൃഷ്ടിച്ചതു്. സീതയെ വല്ക്കലമുടുത്തു കണ്ടപ്പോൾ ഭവതിയുടെ ഹൃദയം തകൎന്നുപോകാതിരുന്നതു് അതുകൊണ്ടാണു്.

സുമന്ത്രൻ:—"കുമാരാ, അവിടത്തെ അഭിഷേകത്തിനു വസിഷ്ഠനും വാമദേവനും ജനങ്ങളും ഇതാ വന്നിരിക്കുന്നു. രാജാവില്ലാത്ത രാജ്യം കന്നുകാലിക്കാരനില്ലാത്ത

കന്നുകാലിക്കൂട്ടത്തേപ്പോലെ നശിക്കുന്നു എന്നു അവർ കുമാരനെ അറിയിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു അവർ കുമാരനെ അഭിഷേകം കഴിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു."

ഭരതൻ:—കൈകേയിയേ കാണിച്ചു, "അഭിഷേകം അവൾക്കു് ചെയ്തേക്കൂ ഞാൻ പോകയാണു്."

സുമന്ത്രൻ;—"എവിടേയ്ക്കു്?"

ഭരതൻ:—"രാമൻ പാർക്കുന്നിടത്തേയ്ക്കു് രാമനില്ലാത്ത അയോദ്ധ്യ അയോദ്ധ്യയല്ല. രാമൻ പാർക്കുന്നേടമാണു് അയോദ്ധ്യ" പോകുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

നാലാമങ്കം: പ്രവേശകം. വിജയ, നന്ദിനി എന്നു രണ്ടു ചേടികൾ പ്രവേശിച്ചു് പ്രതിമാഗൃഹത്തിലെ സംഭവത്തേയും തനിക്കു് നൽകിയ കിരീടം ത്യജിച്ചു് ഭരതൻ രാമന്റെ തപോവനത്തിലേയ്ക്കു് പോയതിനേയും കുറിച്ചു സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നു.

അങ്കാരംഭം. ഭരതൻ സുമന്ത്രനോടൊന്നിച്ചു ഒരു തേരിൽ രാമൻ അന്നു പാർക്കുന്ന ചിത്രകൂടത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നു. "രാജാക്കന്മാർക്കു് മാതൃകയും ഗുണവാന്മാരുടെ ഉജ്ജ്വലമായ ദൃഷ്ടാന്തവും, യശോഭാജനവും, സത്യസന്ധനും, കർത്തവ്യപരായണനായ പുത്രനും ആയ ആ രാമൻ എവിടെയാണു്? അദ്ദേഹമാണു് എന്റെ പരദേവത" എന്നു് ഭരതൻ സുമന്ത്രനോടു പറയുന്നു.

"കുമാര, സത്യവും ധർമ്മവും ഭക്തിയും ഉടലെടുത്ത രാമസീതാലക്ഷ്മണന്മാർ പാർക്കുന്ന ആശ്രമം ഇതാണു്." ഭരതൻ തേരു അവിടെ നിർത്തിച്ചു. "രാജ്യലുബ്ധയായ കൈകേയിയുടെ പുത്രൻ" വന്നിരിക്കുന്നു എന്നറിയിക്കാൻ സുമന്ത്രരോടുപറയുന്നു. ഗുരുജനങ്ങളെ അധിക്ഷേപിച്ചുകൂടാ എന്നു സുമന്ത്രൻ ഉപദേശിക്കുന്നു. മററുള്ളവരുടെ

കുററങ്ങളെ പറയാതിരിക്കുന്നതു് നല്ലതാണെന്നും അതിനാൽ "ഇക്ഷ്വാകുവംശത്തിനു കളങ്കമായ ഭരതൻ" വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു അറിയിക്കാനും ഭരതൻ പറയുന്നു.

അങ്ങനെ പറയാനും തനിക്കു സാധ്യമല്ലെന്നും "ഭരതൻ വന്നിരിക്കുന്നു" എന്നുമാത്രം താൻ പറയുമെന്നും സുമന്ത്രൻ മറുപടി പറയുന്നു. "അതു വയ്യാ അങ്ങനെമാത്രം അറിയിച്ചാൽ 'ഞാൻ പാപപരിഹാരം വരുത്തിയിട്ടില്ല' എന്നു് അതു സൂചിപ്പിക്കും. ബ്രഹ്മഹത്യ ചെയ്യുവർ കാണാൻ വരുമ്പോൾ മററുള്ളവർ ചെന്നു അറിയിക്ക പതിവില്ല. എന്റെ നില അതുപോലെയാണു് ഞാൻ തന്നെ അറിയിക്കാം എന്നു പറഞ്ഞു ഭരതൻ "ക്രൂരനും നന്ദികെട്ടവനും പ്രാകൃതനും അക്രമിയും എന്നാൽ ഭക്തനും ആയ ഒരുവൻ കാണാൻ വന്നിരിക്കുന്നു. നില്ക്കണോ പോകണോ?" എന്നു ഉച്ചത്തിൽ വിളിച്ചു പറയുന്നു.

രാമൻ അതുകേട്ടു് ആശ്ചര്യപ്പെടുകയും സന്തോഷിക്കയും ചെയ്യുന്നു. "മഴപോലെ മധുരവും എന്നാൽ മേഘഗർജ്ജനംപോലെ ഗംഭീരവും ആയി എന്റെ അച്ഛന്റെ പോലെയുള്ള ഈ ഒച്ച ആരുടെയാണു്? നിശ്ചയമായും ഇതു് ഒരു ബന്ധുവിന്റെ തന്നെയാണു്" എന്നു രാമൻ ലക്ഷ്മണനോടും സീതയോടും പറയുന്നു. "ഈ ശബ്ദം വ്യക്തവും ഇടറൽ ഇല്ലാത്തതും മൃദുവും സ്നിഗ്ദ്ധവും കാമമത്തനായ കാളയുടെ മുക്കറപോലെ ബലവത്തും ആയിരിക്കുന്നു. ഇതു് ലോകത്തിൽനിന്നു ഭയത്തെ നിഷ്കാസനം ചെയ്യുന്നതിന്നായി ജനിച്ച ഒരുവന്റെ എന്നപോലെ മുഴങ്ങുന്നു" എന്നു് ലക്ഷ്മണൻ പറയുന്നു. അതാരാണെന്നു നോക്കുന്നതിനു് രാമൻ ലക്ഷ്മണനേ അയക്കുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ പോയിനോക്കിയപ്പോൾ രാമനേപ്പോലെയിരിക്കുന്ന ഭരതനേക്കണ്ടു് അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ സുമന്ത്രനേ

കാണുന്നു. സുമന്ത്രൻ "കുമാരലക്ഷ്മണൻ" എന്നു പറഞ്ഞു കുശലാംശസ ചെയ്യുന്നു. ഭരതൻ ലക്ഷ്മണനേജ്യേഷ്ഠനെന്നു വിളിച്ചു വണങ്ങുകയും സുമന്ത്രൻ അതു ഭരതനാണെന്നു ലക്ഷ്മണനോടു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ ഭരതനു് സ്വാഗതം പറഞ്ഞിട്ടു രാമന്റെ അടുക്കൽച്ചെന്നു വന്നിരിക്കുന്നതു് ഭരതനാണെന്നു് അറിയിക്കുന്നു.

രാമൻ, ഭരതനെക്കാണാൻ കണ്ണുമുഴുവൻ തുറന്നുകൊള്ളുന്നതിനു് സീതയോടുപറയുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ ഭരതനേ അകത്തേയ്ക്കു് കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് വരട്ടെയോ എന്നു ചോദിക്കുന്നു. രാമൻ അതിനും എന്റെ അനുവാദം വേണോ എന്നു ചോദിച്ചിട്ടു ആദ്യം ഭരതനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ ലക്ഷ്മണനോടു പറയുന്നു. പിന്നീടു് ഒന്നുകൂടി ചിന്തിച്ചിട്ടു് "നിൽക്കൂ, ലക്ഷ്മണ, മനസ്സലിഞ്ഞു മഞ്ഞുകൊണ്ടുനനഞ്ഞ താമരപ്പൂ ആനന്ദബാഷ്പം പൊഴിക്കുന്ന ഒരമ്മ മകനേ എന്നപോലെ ഭരതനേ ബഹുമാനിക്കാൻ രാജകുമാരിതന്നെ പോകട്ടെ" എന്നു പറയുന്നു. സീതപോകുന്നു. ഭരതനെക്കണ്ടു് കുമാരനും തന്റെ ഭർത്താവിനും തമ്മിലുള്ള രൂപസാദൃശ്യം കണ്ടു് ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നു. അതു സീതയാണെന്നു സുമന്ത്രൻ ഭരതനോടു പറയുന്നു. "അതേയോ! ജനകമഹാരാജാവിന്റെ പുത്രി രാജ്ഞിയോ? അദ്ദേഹം കലപ്പകൊണ്ടു നിലം ഉഴുതപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിച്ച സ്ത്രീരൂപത്തിലുള്ള മഹസ്സോ?" എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു്, "ആര്യേ, ഭരതൻ ഭവതിയെ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞുവന്ദിക്കുന്നു. സീത അതു കേട്ടു് "ഒച്ചയും ഒരുപോലെ ഇരിക്കുന്നു" എന്നു വിചാരിക്കുന്നു. അകത്തു വരൂ, വത്സ, ജ്യേഷ്ഠന്റെ ഹൃദയത്തേ ആനന്ദിപ്പിക്കൂ" എന്നു പറഞ്ഞു സീത ഭരതനെ അകത്തേയ്ക്കു് ക്ഷണിക്കുന്നു.

ഭരതൻ അകത്തുചെന്നു രാമനെ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു. "പടിവാതലിൻെറ കതകുകൾപോലെ നിൻെറ മാറിടം വികസിപ്പിക്കു. നിൻെറ ഉരത്ത രണ്ടു കൈകൾ കൊണ്ടും എന്നെ കെട്ടിപ്പിടിക്കു. ശരച്ചന്ദ്രനെപ്പോലുള്ള നിൻെറ മുഖം ഉയർത്തു, എന്നിട്ടു വ്യസനംകൊണ്ടു എരിയുന്ന എൻെറ ഹൃദയത്തിനു് കുളൎമനൽകു" എന്നു് രാമൻ പറയുന്നു. ഭരതൻ കൃതജ്ഞനായി രാമനെ ആലിംഗനം ചെയ്യുന്നു. അനന്തരം സുമന്ത്രൻ രാമൻെറ അടുക്കൽചെന്നു് "കുമാര, ആയുഷ്മനായി ഭവിച്ചാലും" എന്നു് ആശംസിക്കുന്നു. അപ്പോൾ രാമൻ, "പ്രിയസുഹൃത്തേ, കഷ്ടം! അസുരന്മാരോടുള്ള യുദ്ധത്തിനു ദേവന്മാരെ സഹായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഒരു മഹാരാജാവു് ഉണ്ടായിരുന്നു. 'പരാക്രമിയായ ദശരഥമഹാരാജാവു് അതാപോകുന്നു' എന്നു പറഞ്ഞു് അദ്ദേഹത്തിനെ ആളുകൾ വാഴ്ത്തിയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനോടു് അത്രമാത്രം സ്നേഹവും അത്രമാത്രം ഭക്തിയുമുള്ള ഭവാനേയുംകൈവെടിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം തൻെറ പിതൃക്കളോടുകൂടി പാർക്കാൻ സ്വൎഗ്ഗത്തേയ്ക്കു പോയി" എന്നു സുമന്ത്രരോടുപറയുന്നു. "മഹാരാജാവിന്റെ നിൎയ്യാണം, അങ്ങയുടെ വിയോഗം, ഭരതൻെറ ശോകപാരവശ്യം, രാജകുടുംബത്തിൻെറ അനാഥത്വം, ഇങ്ങനെയെല്ലാമുള്ള ദുസ്സഹസങ്കടകാലത്തു് എന്റെ വാർദ്ധക്യം അനവധി കുററങ്ങളുടെ ഒരു മാലകൊണ്ടു കുററപ്പെട്ടതാണെന്നു എനിക്കു തോന്നുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞു സുമന്ത്രൻ കരയുന്നു. രാമനും കരയുന്നു. "ആൎയ്യപുത്ര, അവിടത്തെ കണ്ണുനീർ ഉണങ്ങിയതേയുള്ളു. അപ്പോൾ ഇതാ ഈ വയസ്സൻ അവിടുത്തെ വീണ്ടും കരയിക്കുന്നു" എന്നു സീത പറയുന്നു. "ആൎയ്യെ, ഞാനെൻെറ ദുഃഖത്തെ അടക്കാം" എന്നു പറഞ്ഞു രാമൻ സീതയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചിട്ടു്, ലക്ഷ്മണനോടു കുറെ വെള്ളംകൊണ്ടുവരാൻ പറയുന്നു. അപ്പോൾ

ഭരതൻ, "ആര്യ, നമ്മുടെ ജ്യേഷ്ഠനേ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ എന്റെ തവണയാണു് ഇതു്" എന്നു പറഞ്ഞു ലക്ഷ്മണന്റെ കൈയിൽനിന്നു കുടം പിടിച്ചു് വാങ്ങിച്ചു് പോയി വെള്ളം കൊണ്ടുവരുന്നു. "മൈഥിലി, ലക്ഷ്മണന്റെ ജോലി തുലഞ്ഞു" എന്നു രാമൻ കളിയായി പറയുന്നു. "ഭരതകുമാരനും അവിടത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കാനുള്ളവനാണല്ലോ" എന്നു സീത മറുപടി പറയുന്നു. "ഇവിടെ ലക്ഷ്മണൻ എന്നെ ശുശ്രൂഷിക്കട്ടെ. അയോദ്ധ്യയിൽ ഭരതനും" എന്നു രാമൻ പറയുന്നു. ഭരതൻ താൻകൂടി അവിടെ പാർത്തു ജ്യേഷ്ഠനേ ശുശ്രൂഷചെയ്യാൻ അനുവദിക്കണമെന്നു അപേക്ഷിക്കുകയും ജ്യേഷ്ഠന്റെ പേരുതന്നെ അയോദ്ധ്യയെ രക്ഷിച്ചുകൊള്ളുമെന്നു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. "വത്സ, ഭരത, ഞാൻ കാട്ടിലേയ്ക്കുപോന്നതു് അച്ഛന്റെ കല്പന അനുസരിച്ചാണു്. അല്ലാതെ ഗർവ്വ്കൊണ്ടോ ഭയംകൊണ്ടോ വിഭ്രമംകൊണ്ടോ അല്ല. അതുപോലെ നീയും നമ്മുടെ അച്ഛന്റെ ഇച്ഛ അനുസരിച്ചു പോയി രാജ്യരക്ഷ ചെയ്യൂ" എന്നു രാമൻ പറയുന്നു.

"ആരെയാണു് അഭിഷേകം ചെയ്യേണ്ടതു്?" എന്നു സുമന്ത്രൻ ചോദിക്കുന്നു.

"ആരെ അഭിഷേകം ചെയ്യണമെന്നാണോ എന്റെ അമ്മ പറഞ്ഞതു് ആ ആളെതന്നെ" എന്നു് രാമൻ മറുപടിപറയുന്നു.

"ജ്യേഷ്ഠ, അവിടുന്നു പച്ചപ്പുണ്ണിൽ തീക്കൊള്ളി കുത്തരുതു്. എന്റെ വംശവും അവിടുത്തെ വംശവും ഒന്നാണു്. അവിടുത്തേയച്ഛൻതന്നെയാണു് എന്റെ അച്ഛനും. അമ്മചെയ്ത തെററിനു് മകനേ കുററപ്പെടുത്തരുതു്. അവിടത്തെ ഈ വാക്കു് എന്നെ എത്രമാത്രം ദുഃഖിപ്പിക്കയും കഷ്ടപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യുന്നു എന്നു ജ്യേഷ്ഠൻ കണ്ടാലും" എന്നു ഭരതൻ പറയുന്നു.

"ആൎയ്യപുത്ര, ഭരതനു വളരെ സങ്കടമുണ്ട്. അവിടുന്നു ഇക്കാൎയ്യത്തിൽ എന്താണു് ചിന്തിക്കുന്നതു്?" എന്നു് സീത ചോദിക്കുന്നു.

"സീതേ തന്റെ പുത്രനു് ഇത്രത്തോളം വിശിഷ്ടങ്ങളായ ഗുണങ്ങളുണ്ടെന്നു്, അറിയുന്നതിനുമുമ്പു് സ്വൎഗ്ഗം പൂകിയ മഹാരാജാവിനെക്കുറിച്ചാണു് ഞാൻ ചിന്തിക്കുന്നതു്. സൽഗുണങ്ങളുടെ സാക്ഷാൽ നിക്ഷേപമായ ഇങ്ങനെയുള്ള ഒരു പുത്രനെ ലഭിച്ച ഒരു മഹാത്മാവിനേയും അടിപ്പെടുത്താൻ കഴിയുന്ന ദുഷ്ടനാണല്ലൊ വിധി! കഷ്ടം തന്നെ" എന്നു സീതയോടും "അനുജാ, നീ ഒരു കുറ്റവും ചെയ്തിട്ടില്ല. മഹാരാജാവിന്റെ പ്രതിജ്ഞ നിറവേറ്റേണ്ടതായില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ഞാൻ നിന്റെ ഇച്ഛപോലെ ചെയ്വാൻ സമ്മതം തരുമായിരുന്നു. നിന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരു പുത്രൻ അച്ഛന്റെ പ്രതിജ്ഞ നിറവേറ്റേണ്ടതാണു്. അല്ലാതെ ജനങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനെ അസത്യവാദിയാക്കാൻ ഇടയാക്കരുതു്" എന്നു ഭരതനോടും രാമൻ പറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"അതങ്ങനെയെല്ലാമാണെങ്കിലും, ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠന്റെ വ്രതസമാപ്തിവരെ ഇവിടെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ അടുക്കൽ പാർക്കാം."

രാമൻ:—"എന്റെ വ്രതസമാപ്തി ഞാൻ തന്നെ നിവ്വഹിക്കണം. നീ പോയി രാജ്യരക്ഷചെയ്യു. അല്ലെങ്കിൽ നീ ശാപമേല്ക്കും.

ഭരതൻ:—"കഷ്ടംതന്നെ. എനിക്കതിന്നു ഒന്നും ഇനി പറയാനില്ല. ഞാൻ നിരസിച്ചതും ത്യജിച്ചതും ആയ രാജ്യരക്ഷ ഒരു വ്യവസ്ഥയിന്മേൽ ഞാൻ ഏല്ക്കാം."

രാമൻ:—"ആ വ്യവസ്ഥ എന്താണു്?"

ഭരതൻ:—"ഞാൻ ഒരു ന്യാസമായിട്ടാണു് രാജ്യം ഏല്ക്കു ന്നതു്. രാജ്യം ജ്യേഷ്ഠൻെറയാണു്. പതിനാലാം വർഷത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠൻ തിരിയെ വന്ന അതു് ഏററുവാങ്ങണം എന്നു്."

രാമൻ അതു സമ്മതിക്കയും ഭരതൻ ലക്ഷ്മണനേയും സീതയേയും സുമന്ത്രനേയും അതിന്നു് സാക്ഷികളാക്ക കയും ചെയ്യുന്നു. അതിനുശേഷം ഭരതൻ രാമൻെറ പാദു കങ്ങൾ തനിക്ക നൽകണമെന്നു അപേക്ഷിക്കയും താൻ അവയെ അഭിഷേകം കഴിച്ചു് അവയുടെ ദാസനായി ജ്യേഷ്ഠൻ തിരിയെ വരുന്നതുവരെ ജ്യേഷ്ഠൻെറ പേരിൽ രാജ്യപാലനം നടത്താം എന്നു സമ്മതിക്കയും ചെയ്യുന്നു. "പതുരെനാൾകൊണ്ടു വളരെ ഉപദ്രവങ്ങൾ സഹിച്ചും ഞാനാർജ്ജിച്ച യശസ്സ് എത്ര തുച്ഛം! ഭരതൻ അതു ഒരൊ ററനിമിഷംകൊണ്ടു ആൎജ്ജിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു ആത്മ ഗതം ചെയ്തിട്ടു രാമൻ അതിന്നു സമ്മതം നൽകുന്നു. "ഇനി എൻെറ ബന്ധുജനങ്ങൾ എന്നേ വിശ്വസിക്കും. ജനങ്ങൾ എന്നെ സ്നേഹിക്കും. എനിക്കു് തല ഉയർത്തി പ്പിടിച്ചു് ഭൂമിയിൽ നടക്കാം. ഞാൻ മരിച്ചുപോയ മഹാ രാജാവിൻെറ ഉത്തമപുത്രനായി. എൻെറ സോദരന്മാർ എന്നെ ആദരിക്കും. സജ്ജനങ്ങൾ എന്നേ പ്രശംസിക്കും. എനിക്ക മുമുക്ഷുക്കളുടെ വാത്സല്യത്തിനു് ഭാജനമാകാം" എന്നു ഭരതൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

രാമൻ:—"ഭരത, രാജ്യകാൎയ്യം ഒരു ക്ഷണനേരത്തേയ്ക്കു പോലും ഉപേക്ഷയിൽ തള്ളാൻ പാടില്ല. അതു കൊണ്ടു നീ ഇന്നുതന്നെ തിരിയെപ്പോകണം."

സീത:—"കുമാരൻ ഇന്നു തന്നെ പോകണോ?"

രാമ:—"അതെ, നമുക്കു കുമാരനോടു വളരെ സ്നേഹമുണ്ടെങ്കിലും അതു രാജ്യകാൎയ്യത്തെ ബാധിച്ചുകൂടാ. ഇന്നു തന്നെപോകണം."

ഭരതൻ:—"ആൎയ്യ, ഞാൻ ഇന്നു തന്നെ പോകാം. നഗരത്തിൽ പൗരന്മാർ ജ്യേഷ്ഠനെകാണാൻ കൊതിച്ചിരിക്കയായിരിക്കും. ജ്യേഷ്ഠൻ പ്രസാദിച്ചുതന്ന ഈ പാദുകങ്ങളെ കാണിച്ചു ഞാൻ അവരെ തൃപ്തിപ്പെടുത്താം."

"മഹാരാജാവിനേ താതൻ എങ്ങനെ നോക്കിയോ അതുപോലെ ഭരതനേയും നോക്കിക്കൊള്ളണം" എന്നു സുമന്ത്രനോടു് അഭ്യൎത്ഥിച്ചിട്ടു് രാമൻ ഭരതനെ തന്റെ മുമ്പിൽവച്ചു തേരിൽ കേററുന്നു. രാമനും സീതയും ലക്ഷ്മണനും ആശ്രമത്തിന്റെ പടിവരെ ഭരതനെ അനുയാത്ര ചെയ്യുന്നു.

നാലാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം: വിഷ്ക്കംഭം. രംഗം ജനസ്ഥാനം. സീത പ്രവേശിച്ചു് ആശ്രമവാടത്തിൽ ചിന്നിച്ചിതറികിടക്കുന്ന നിൎമ്മല്യപുഷ്പങ്ങളെല്ലാം അടിച്ചു വാരിക്കളയുകയും പുതിയ പുഷ്പങ്ങളെക്കൊണ്ടു ദേവപൂജ നടത്തുകയും ചെയ്തിട്ടു ചെറുമരങ്ങളെ നനച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. അപ്പോൾ രാമൻ സീതയെ അന്വേഷിച്ചുംകൊണ്ടു വരുകയും മരങ്ങൾക്കു പുതുതായി വെള്ളം ഒഴിച്ചിരിക്കുന്നതായികണ്ടു് സീത ദൂരെയെങ്ങും പോയിരിക്കയില്ലെന്നു അനുമാനിക്കയും ചെയ്യുന്നു. "വൃക്ഷങ്ങളുടെ തടങ്ങളിൽ നുരകളോട്ടുംകൂടി വെള്ളം ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. വെള്ളം കലക്കൽ പോയി തെളിഞ്ഞിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു വെള്ളംകുടിക്കാൻ താഴത്തേയ്ക്കുവന്ന ഈ പക്ഷികൾ അതു കുടിക്കുന്നില്ല.

മാളങ്ങളിൽ വെള്ളം കേറുകയാൽ പുഴക്കറം നനവില്ലാത്ത സ്ഥലങ്ങളിലേയ്ക്കു് ഇഴഞ്ഞുകയറുന്നു. തടങ്ങിൽ വെള്ളം വററി ഉണ്ടായ പാടുകറം പുതിയ അരഞ്ഞാണങ്കളിട്ടതു പോലെ കാണപ്പെടുന്നു. വൈദേഹി ഇതാ വരുന്നു. കണ്ണാടി എടുത്താൽ തളൻറുപോകാറുള്ള ഇവളുടെ കൈകറം ഇപ്പോറം വെള്ളം നിറഞ്ഞ കുടങ്ങറം എടുത്തിട്ടു ക്ഷീണിക്കുന്നില്ല. സുകുമാരശരീരകളായ സ്ത്രീജനങ്ങറംക്കു വനവാസം വള്ളികറംക്കെന്നപോലെ അംഗകാഠിന്യം നൽകുന്നു" എന്നു രാമൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. അവിടെ ഇരുന്നു ചിലസംഗതികളെക്കുറിച്ചു സംസാരിക്കാൻ രാമൻ സീതയെ ക്ഷണിക്കുന്നു. രണ്ടുപേരും ഇരിക്കുന്നു.

രാമൻ "നാളെ അച്ഛൻെറ ആട്ടശ്രാദ്ധദിവസമാണു്. വേദവിധിപ്രകാരമുള്ള ക്രിയകളെല്ലാം കഴിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു് എനിക്കു ആഗ്രഹമുണ്ടു്. അതിനിപ്പോളെനിക്കു് നിവൃത്തിയില്ലല്ലൊ എന്നു വലിയ വിചാരമായിരിക്കുന്നു. എന്റെ ഇപ്പോഴത്തേയവസ്ഥ എന്റെ പിതൃക്കറംക്കറിയാവുന്നതുകൊണ്ടു് എങ്ങനെ നടത്തിയാലും അവർ തൃപ്തിപ്പെടും. എങ്കിലും രാമനും രാമൻെറ അച്ഛനും യോഗ്യമായവിധം അവ നടത്തിയാൽ കൊള്ളാമെന്നാണു് എന്റെ ആഗ്രഹം."

സീത "ആര്യപുത്ര, രാജോചിതമായവിധം ഭരതൻ ശ്രാദ്ധകർമ്മങ്ങറം നടത്തുമല്ലോ. അവിടുന്നു ജലവും ഫലങ്ങളുംകൊണ്ടു് നടത്തണം. അച്ഛനതു് പ്രിയതരമായിരിക്കും."

രാമൻ: "ദർഭവിരിച്ചു അതിന്മേൽ ഫലങ്ങറം അർപ്പിക്കുമ്പോറം അതു അച്ഛനേ നമ്മുടെ വനവാസകാര്യം ഓർമ്മിപ്പിക്കും. അവിടുന്നിപ്പോറം സ്വർഗ്ഗത്താണെങ്കിലും അതു വിചാരിച്ചു കരയും."

അങ്കാരംഭം. ഒരു തപസ്വിയുടെ വേഷത്തിൽ രാവണൻ പ്രവേശിച്ച് "ഖരനേ കൊന്നതിനാൽ ഞാൻ വെറുക്കുന്ന രാമനെ വഞ്ചിച്ചു സീതയെ പിടിച്ചുകൊണ്ടു പോകാനായി ഈ വേഷം ധരിച്ചു ഈ ആശ്രമത്തിൽ വന്നിരിക്കുന്നു. ഒരതിഥിയുടെ നിലയിൽ ഞാൻ അകത്തുചെല്ലാം" എന്നുള്ള വിചാരത്തോടുകൂടി ആശ്രമത്തിന്റെ കതകിന്മേൽ തട്ടി. "ഹൊ! ഇവിടെ ആരുമില്ലേ? ഇതാ ഒരു അതിഥി വന്നിരിക്കുന്നു" എന്നു വിളിച്ചു പറയുന്നു. രാമൻ പുറത്തു വന്നു അതിഥിയെ വന്ദനം പറഞ്ഞു് സ്വീകരിച്ചു ഒരു പീഠം നീക്കിയിട്ടുകൊടുത്തു ഇരിക്കാൻ ക്ഷണിക്കുകയും താപസന്റെ കാൽകഴുകാൻ വെള്ളംകൊണ്ടുവരാൻ സീതയെ വിളിച്ചുപറയുകയും സീത വെള്ളം കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ അതു് അതിഥിയുടെ കാലുകളിൽ ഒഴിച്ചുകൊടുക്കാൻ പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. സീത അതു ചെയ്കയാണെങ്കിൽ തനിക്കുണ്ടാകുന്ന വികാരക്ഷോഭം തന്റെ വ്യാജവേഷത്തെ വെളിപ്പെടുത്തുമെന്നു ശങ്കിച്ചു് രാവണൻ, "അതു വേണ്ട, ദേവിയുടെ പരിചരണംകൂടാതെ തന്നെ തൃപ്തനായി" എന്നു പറഞ്ഞു സീതയെ തടയുന്നു. "എന്നാൽ ഞാൻ തന്നെ ഭവാനെ ഉപചരിക്കാം. സീതെ വെള്ളം ഇങ്ങു തരു" എന്നു് രാമൻ പറയുന്നു. "ഇവൻ എനിക്കു അതിഥിപൂജകൾ ചെയ്താൽ മായകൊണ്ടുള്ള എന്റെ ഈ വേഷമാററം പോയി എന്റെ കള്ളം വെളിപ്പെടും" എന്നു് ആത്മഗതംചെയ്തു് രാവണൻ, "ഭവാന്റെ വാക്കുകളാൽതന്നെ ഞാൻ സല്ക്കരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഭവാൻ ഇരിക്കുക," എന്നു് രാമനോടു പറയുന്നു. ഇനി താൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ ചെയ്യുന്നതുപോലെ എല്ലാം ചെയ്യണമെന്നു ഓർത്തു് രാവണൻ "ഞാൻ കാശ്യപഗോത്രക്കാരനാണു്; വേദങ്ങളും വേദാംഗങ്ങളും ഞാൻ അധ്യയനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. മനുവിന്റെ ധർമ്മശാസ്ത്രവും മാഹേശ്വരന്റെ

യോഗശാസ്ത്രവും ബൃഹസ്പതിയുടെ നീതിശാസ്ത്രവും മേധാതിഥിയുടെ തക്കശാസ്ത്രവും പ്രചേതസ്സിന്റെ ശ്രാദ്ധകല്പവും എല്ലാം ഞാൻ പഠിച്ചിട്ടുണ്ടു്" എന്നു രാമനോടു പറയുന്നു.

രാമൻ ശ്രാദ്ധങ്ങളിൽ പിതൃപ്രീതി വരുത്തുന്നതിനുള്ള വിധി അറിയാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടെന്നു രാമൻ പറയുന്നു. "ഭക്തിയോടും ശ്രദ്ധയോടും ചെയ്യുന്നതെല്ലാം ശ്രാദ്ധത്തിനു നല്ലതാണു്" എന്നു രാവണൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. ശ്രാദ്ധങ്ങളിൽ ബലിഅർപ്പിക്കുന്നതിനു് വിശേഷാലായിട്ടുള്ള ദ്രവ്യങ്ങളായ സാധനങ്ങളുടെ വിവരങ്ങൾ പറഞ്ഞു കൊടുക്കാൻ രാമൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നു. "തൃണങ്ങളിൽ ദർ, ധാന്യങ്ങളിൽ എള്ളു്, പയറുകളിൽ ഉഴുന്നു്, മത്സ്യങ്ങളിൽ ശഫരം, പക്ഷികളിൽ കൊക്കു്, മൃഗങ്ങളിൽ പശുവും വാൎദ്ധ്രീണസവും അല്ലെങ്കിൽ......" എന്നു പറഞ്ഞു രാവണൻ നിൎത്തുന്നു.

"ആ അല്ലെങ്കിൽ......എന്താണു്" എന്നു രാമൻ ചോദിക്കുന്നു.

രാവണൻ, "അതു അങ്ങയോടു പറയുന്നതുകൊണ്ടു പ്രയോജനമില്ല. അതിന്റെ വാസം ഹിമവാൻ പൎവ്വതത്തിലാണു്. അതിന്റെ പേർ കാഞ്ചനമൃഗം എന്നാത്രെ. വായുവിനെപ്പോലെ വേഗമുള്ളതാണു് അതു്. ശിവന്റെ ശിരസ്സിൽനിന്നു പതിക്കുന്ന ഗംഗാജലമാണു് അതു കുടിക്കുന്നതു്. വൈഖാനസന്മാർ, ബാലഖില്യന്മാർ, നൈമിശീയന്മാർ, മുതലായ മഹർഷിമാർ അവരുടെ തപശ്ശക്തികൊണ്ടു് അതിനെ വരുത്തി പിതൃക്കളുടെ ശ്രാദ്ധത്തിനു് ബലികൊടുക്കുന്നു. അതിനെ ശ്രാദ്ധക്രിയയ്ക്കു് ഉപയോഗിച്ചാൽ പിതൃക്കൾ നേരെ സ്വർഗ്ഗത്തേയ്ക്കു പോകയും വിമാനങ്ങളിൽ സഞ്ചരിക്കയും ചെയ്യുന്നതാണു്" എന്നു

പറയുന്നു. അതുകേട്ട രാമൻ ഹിമവാനിലേയ്ക്കു പുറപ്പെ ടാൻ തയ്യാറാകുന്നതിനു സീതയോടു പറയുന്നു. ആ മൃഗത്തെ രാമനു കാണാൻ കഴികയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു അദ്ദേഹം അങ്ങോട്ടുപോകുന്നതു നിഷ്ഫലമാണെന്നു രാവണൻ പറയുന്നു. ഒന്നുകിൽ ഹിമവാൻ ആ മൃഗത്തെതന്നെ കാണിക്കും. അല്ലെങ്കിൽ സ്കന്ദൻ ക്രൗഞ്ച പൎവ്വതത്തെ എന്നപോലെ താൻ ഹിമവാനേ ഛിന്നഭിന്നമാക്കും എന്നു രാമൻ പറയുന്നു.

"അഹോ, ഇവന്റെ ഗർവ്വ് ദുസ്സഹമായിരിക്കുന്നു" എന്ന് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. "നോക്കൂ, അതാ ഒരു പൊന്മാൻ ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു" എന്നു രാവണൻ രാമനോടു പറയുന്നു. അതിനേ പിടിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നതിന് ലക്ഷ്മണനോടു പറയാൻ രാമൻ സീതയോടു പറയുന്നു. തീൎത്ഥയാത്രകഴിഞ്ഞു മടങ്ങിവരുന്ന കുലപതിയെ എതിരേല്ക്കാൻ ലക്ഷ്മണനേ അയച്ചിരിക്കുന്ന വിവരം സീത രാമനേ ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നു. അതിനാൽ രാമൻ അതിഥിയെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിന് സീതയേ ഏല്പിച്ചുംവച്ചു തന്നത്താൻ അതിനേ പിടിക്കാൻ പോകുന്നു.

"തന്റെ പിതൃക്കളുടെ ശ്രാദ്ധത്തിനു ശരിയായി വേണ്ട സാധനം ലഭിക്കുന്നതിലേയ്ക്ക് ഇതാ മഹാനായ രാമൻ പാഞ്ഞുപോകുന്നു. എത്ര ധീരൻ? 'രാമൻ' എന്ന ആ ചെറിയ വാക്ക് ലോകം മുഴുവൻ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നതു് അത്ഭുതമല്ല. എന്നാൽ ആ മാൻ കുതിച്ചുചാടി ശരപ്പാടിനപ്പുറം കടന്നു ഒരു ഇടതൂൎന്ന കാട്ടിൽകേറിയിരിക്കുന്നു" എന്നു രാവണൻ മനസ്സിൽ കുറിക്കുന്നു. "ആൎയ്യപുത്രൻ എന്നെ വിട്ടുപോയതിനാൽ എനിക്കു ഭയം തോന്നുന്നു" എന്നു സീതപറയുന്നു. "ഈ ഉപായംകൊണ്ടു അവനെ ഞാൻ അകലെയാക്കി ഇനി എനിക്കു സീതയെ പിടിച്ചു

കൊണ്ടുപോകാം" എന്നു് രാവണൻവിചാരിക്കുന്നു. "ഞാൻ അകത്തേയ്ക്കു പോകട്ടെ," എന്നു പറഞ്ഞു സീത പുറപ്പെടാൻ ഭാവിക്കുന്നു. രാവണൻ സ്വന്തം രാക്ഷസരൂപംപൂണ്ടു് "സീതെ, അവിടെ നില്ക്കു്" എന്നു പറയുന്നു. സീത ഭയക്രാന്തയായി, "അയ്യോ ഇതാരാണു്?" എന്നു ഉൽക്രോശിക്കുന്നു. രാവണൻ, താൻ യുദ്ധത്തിൽ ഇന്ദ്രനേ ജയിച്ചവനും തന്റെ സഹോദരിയുടെ അംഗങ്ങൾ ഛേദിച്ചു അവൾക്കു് വൈരൂപ്യം വരുത്തിയതിനും തന്റെ സോദരന്മാരെ കൊന്നതിനും പ്രതിക്രിയയായി അവളെ പിടിച്ചു കൊണ്ടുപോകാൻ വന്നവനും ആയ രാവണനാണെന്നു സീതയോടു പറയുന്നു. സീത അവിടെ നിന്നു പോകാൻ ശ്രമിക്കുന്നു. "നീ എവിടെ പോകയാണു്? ഒരിക്കൽ രാവണന്റെ കണ്ണിൽ പെട്ടാൽ യാതൊന്നിനും പിന്നെ രക്ഷപ്പെടാൻ സാധിക്കയില്ല" എന്നു് രാവണൻ അവളോടു പറയുന്നു. സീത രാമനേയും ലക്ഷ്മണനേയും വിളിച്ചു് തന്നെ രക്ഷിക്കാൻ പറയുന്നു. "അതു നിഷ്ഫലമാണു്. ഞാൻ ഇന്ദ്രനേപ്പോടിച്ചു; ഞാൻ സോമനെകെട്ടി നിലത്തിട്ടുവലിച്ചിഴച്ചു; ഞാൻ സൂര്യപുത്രനായ യമനേ ചവട്ടിമെതിച്ചു; ഞാൻ കുബേരനേവിറപ്പിച്ചു ;ദേവന്മാരാസകലം വന്നു സഹായിച്ചാൽക്കൂടി രാമനും ലക്ഷ്മണനും എന്നോടെതിൎത്തു തോല്പിക്കാൻ ശേഷിയില്ല. എന്തിനു് നിലവിളിക്കുന്നു? എന്നേ നിന്റെ ആൎയ്യപുത്രനായികരുതി എന്നോടുകൂടിപ്പോരൂ" എന്നു് രാവണൻ പറയുന്നു. സീത, "നിന്നേ ഞാൻ ശപിക്കുന്നു" എന്നു രാവണനോടു പറയുന്നു. "സൂൎയ്യകിരണങ്ങൾക്കു് എന്നേ പൊളിക്കാൻ ശക്തിയില്ല. അഹോ! ഈ സാധ്വിയുടെ ശാപം എന്നേ എരിക്കുന്നു" എന്നു രാവണൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. "ഹോ! ഹോ! ജനസ്ഥാന വാസികളായ താപസന്മാരേ, രാവണൻ

ഇതാ സീതയേ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്നു. രാമനു പൗരുഷമുണ്ടെങ്കിൽ അവനതു കാണിക്കട്ടെ." സീത അയ്യോ; ആര്യപുത്ര, രക്ഷിക്കണേ രക്ഷിക്കണേ" എന്നു് ഉച്ചത്തിൽ നിലവിളിക്കുന്നു. സീതയുടെ നിലവിളികേട്ടു് ജടായു എന്ന ഒരു വലിയ പക്ഷി, "എടാ രാവണ, ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കെ നീ എവിടെ പോകുന്നു" എന്നു ഉറക്കെ പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു അവിടെ എത്തി രാവണനോടു് എതിരിടുന്നു. അതിന്റെ ചിറകുകൾ വെട്ടി ചോരചാടിച്ചു താനതിനെ കൊല്ലുമെന്നു രാവണൻ ഭത്സനം ചെയ്യുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

ആറാമങ്കം: വിഷ്കംഭം. രണ്ടു വൃദ്ധതാപസന്മാർ പ്രവേശിച്ചു്, രാവണനും ജടായുവും തമ്മിൽ യുദ്ധംചെയ്യുന്നതും രാവണൻ ജടായുവിന്റെ ചിറകുകൾ വെട്ടിക്കളയുന്നതും ജടായു മുറിവേററു മരിക്കുന്നതും വിവരിക്കുന്നു. ആ സംഭവം രാമനോടുചെന്നു പറയുന്നതിനായി രണ്ടുപേരും പോകുന്നു.

അങ്കാരംഭം. രംഗം അയോധ്യ. കഞ്ചുകിപ്രവേശിച്ചു കൊട്ടാരം തവണക്കാരി വിജയയേ വിളിച്ചു സുമന്ത്രൻ തിരിച്ചുവന്നിരിക്കുന്ന എന്ന വിവരം അവളോടു പറയുന്നു. വല്ക്കലമുടുത്തും ജടധരിച്ചും ഒരു മഹിമയുള്ള കുട്ടിക്കൊമ്പനാനയെപ്പോലെ നടന്നു ഭരതൻ അവിടേയ്ക്കു വരുന്നു. "ഞാൻ ആദ്യം മഹാരാജാവു് മരിക്കുന്നതുകണ്ടു. അതിനുശേഷം അവിടത്തെ മകൻ നാടുവിട്ടു പോകുന്നതുകണ്ടു. ഇപ്പോഴിതാ കുമാരിയെ അപഹരിച്ചു എന്ന വത്തമാനം കേട്ടു. എന്റെ ഈ വയസ്സുകാലത്തു് ആപത്തുകൾ ഒരു ചങ്ങലപോലെ എന്നേ ചുററുന്നു" എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തുംകൊണ്ടു് സുമന്ത്രൻ കാഞ്ചനതോരണദ്വാരത്തിൽ ക്കൂടി വരുന്നു. അദ്ദേഹം ഭരതനു കുശലമാശംസിക്കുന്നു.

"ആര്യ, ആര്യൻ ആ പിതൃസ്നേഹത്തിന്റെ അവതാരമായ രാമനെകണ്ടോ? പാതിവ്രത്യത്തിൽ അരുന്ധതിയോടു കിട നില്ക്കുന്ന സീതയെകണ്ടോ? വനവാസത്തിനുപോയ സഹോദരാദർശമായ ലക്ഷ്മണനേ കണ്ടോ?" എന്നു ഭരതൻ സുമന്ത്രനോടു ചോദിക്കുന്നു. സുമന്ത്രൻ വിചാരമഗ്നനായി ഒന്നും ഉരിയാടാതെ നില്ക്കുന്നു. "ആര്യ, കുമാരൻ ഇതാ ആര്യനോടു സംസാരിക്കുന്നു" എന്നു വിജയ അദ്ദേഹത്തിനോട്ടു് പറയുന്നു.

സുമന്ത്രൻ "ഭദ്രേ, എന്നോടൊ!" എന്നു അക്ഷരവ്യക്തിയില്ലാതെ ചോദിക്കുന്നു. "ഇദ്ദേഹത്തിനു കലശലായ ക്ഷീണം കാണുന്നു. ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു ഉഴലുകയാണു്" എന്നു ഭരതൻ ഗ്രഹിക്കുന്നു. "ആര്യൻ യാത്രമഴവനാകാതെ തിരിച്ചുപോരുകയാണോ ചെയ്തതു്?" എന്നു ഭരതൻ ചോദിക്കുന്നു.

സുമന്ത്രൻ:—"ഞാൻ അങ്ങനെ ചെയ്യുമോ?"

ഭരതൻ:—"പിന്നെന്താണു് ആര്യൻ അവരെ കാണാഞ്ഞതു്? ദേഷ്യപ്പെട്ടോ ലജ്ജിച്ചോ അവർ ഒളിച്ചു മാറിയൊ?"

സുമന്ത്രൻ:—"കുമാര, ആത്മസംയമമുള്ളവർ ദേഷ്യപ്പെടില്ല. ഹൃദയശുദ്ധിയുള്ളവർ ലജ്ജിക്കയുമില്ല. അങ്ങനെയാണെങ്കിലും ആശ്രമം അവരില്ലാതെ ശൂന്യമായിട്ടാണു് ഞാൻ കണ്ടതു്.

ഭരതൻ:—"അവർ എവിടെ പോയെന്നൊന്നും ആര്യൻ കേട്ടില്ലെ?"

സുമന്ത്രൻ:—"അവർ കിഷ്കിന്ധയിൽപോയി അവിടെ വാനരന്മാരുടെ ഇടയിൽ പാക്കുന്നു എന്നാണു് കേൾവി."

ഭരതൻ:—"കഷ്ടം! കഷ്ടം! വാനരന്മാർക്കു തിരിച്ചറിവില്ലല്ലോ. അവർ അവിടെ വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞുകൂടുകയായിരിക്കണം."

സുമന്ത്രൻ:—"തിര്യക്കുകൾക്കുമുണ്ടു് നന്ദി. വാനരരാജാവായ കുമാര സുഗ്രീവനെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ രാജ്യത്തുനിന്നു് ഓടിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യയേയും അപഹരിച്ചു. സുഗ്രീവൻ മറ്റൊരു പർവ്വതത്തിന്മേൽ താമസമാക്കി. തുല്യദുഃഖനായ അദ്ദേഹത്തിനെ രാമൻ രക്ഷിച്ചു. അതിന്നു അദ്ദേഹം രാമനോടു കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു."

ഭരതൻ:—"തുല്യ ദുഃഖനോ? അതെങ്ങനെ?"

സുമന്ത്രൻ:—"അയ്യോ! ഞാൻ അകപ്പെട്ടുപോയല്ലൊ," എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു, "കുമാര, മറ്റൊന്നുമല്ല. രണ്ടാളും രാജ്യഭ്രഷ്ടരായതാണു് വ്യസനകാരണം" എന്നു ഭരതനോടു സുമന്ത്രൻ സമാധാനം പറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"ആര്യ, ആര്യൻ എന്തോ ഒന്നൊളിക്കുന്നു. എന്റെ അച്ഛനാണു് ആര്യൻ സത്യം എന്നോടു പറയണം. ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ആര്യനെ ശപിക്കും."

സുമന്ത്രൻ:—"ഇനി ഒഴിയാൻ വഴിയൊന്നുമില്ല. കുമാരൻ കേൾക്കുക മഹർഷിമാരുടെ രക്ഷാകർമ്മത്താൽ രാമൻ രാവണനെന്നൊരു രാക്ഷസന്റെ ശത്രുവായി ഭവിച്ചു. അവൻ ചതികൊണ്ടു് സീതയെ മോഷ്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയി."

"സീതയേ മോഷ്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയോ!" എന്നു നിലവിളിച്ചുംകൊണ്ടു ഭരതൻ മൂർച്ഛിക്കുന്നു. അതിൽ നിന്നുണൎന്നു "മുമ്പേ അച്ഛനും രാജ്യവും നഷ്ടമായി. പിന്നെ കാട്ടിൽ

കിടന്ന കഷ്ടങ്ങൾ അനുഭവിച്ചു; ഇപ്പോഴിതാ അങ്ങനെയുള്ള എന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ, ഈ രാക്ഷസൻ ഭാര്യയെ അപഹരിക്കുകയാൽ കാർമേഘം പ്രകാശംനശിപ്പിച്ച ചന്ദ്രനെപ്പോലെ ആയിരിക്കുന്നു. 'കഷ്ടം കഷ്ടം!" എന്നു പറഞ്ഞു കരയുന്നു. അതിനുശേഷം അദ്ദേഹം, കാട്ടിൽ നിന്നു തിരിയെ വന്ന സുമന്ത്രനോടുകൂടി താൻ കാണാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നു് പറഞ്ഞയച്ചു് സമ്മതംവാങ്ങി കൈകേയിയുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലുന്നു. "എന്തെല്ലാം മൂർച്ചയുള്ള വാക്കുകൾകൊണ്ടാണോ ഭരതൻ ഇപ്പോൾ എന്നെ ശകാരിക്കാൻ പോകുന്നതു്?" എന്നുള്ള വിചാരത്തോടുകൂടി കൈകേയി ഭരതന്റെ അടുക്കൽചെന്നു് "എന്റെ മകനേ സുമന്ത്രൻ രാമന്റെ അടുക്കൽനിന്നു് തിരിയെ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് വിജയ എന്നോടു പറയുന്നു" എന്നു പറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"ഉള്ളതുതന്നെ. ഒരു വലിയ സന്തോഷവർത്തമാനം അവിടുത്തോടു് ഉണർത്തിക്കാനുണ്ടു്."

കൈകേയി:—"എന്നാൽ നമുക്കു് കൗസല്യയ്ക്കും സുമിത്രയ്ക്കുംകൂടി ആളയക്കാം."

ഭരതൻ:—"അവർ കേൾക്കാനുള്ള വർത്തമാനമല്ല അതു്" കൈകേയി അതെന്തായിരിക്കാമെന്നു വിചാരിച്ചു അത്ഭുതത്തോടെ "ഉണ്ണി അതെന്നോടു പറയൂ" എന്നു് പറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"എന്നാൽ അമ്മ കേൾക്കണം. അമ്മയുടെ ആവശ്യപ്രകാരം രാമൻ രാജ്യം ഉപേക്ഷിച്ചു വനവാസത്തിനുപോയി. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാധ്വിയായ ജീവേശ്വരി സീത അപഹൃതയും ആയി. അവിടേയ്ക്കു് തൃപ്തിയായോ?

കൈകേയി:—"എന്തു്?"

ഭരതൻ:—"ഭവതി വധുവായിവന്നുചേർന്ന സൽഭാഗ്യം കൊണ്ടു് ധീരന്മാരായ യുദ്ധവീരന്മാരുടെ ഈ രാജവംശത്തിനു് മറെറാരു വധു മോഷ്ടിക്കപ്പെടാനുള്ള മറെറാരു ഭാഗ്യംകൂടി ലഭിക്കാനിടയായി."

"ഇവനോടു പറയാനുള്ള സമയം വന്നിരിക്കുന്നു" എന്നു കണ്ടു കൈകേയി, "മകനേ നിൻെറ അച്ഛനായ മഹാരാജാവിനു ഒരു ശാപമേററിട്ടുള്ള കഥ നീ കേട്ടിട്ടില്ലേ?" എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

"ഇല്ല, ശാപമെന്താണു്?" എന്നു് ഭരതൻ ചോദിക്കുന്നു അതു ഭരതനോടു പറയാൻ കൈകേയി സുമന്ത്രനോടു പറയുന്നു. "ഒരിക്കൽ കുമാരൻെറ അച്ഛൻ മഹാരാജാവു് നായാട്ടിനു കാട്ടിൽപോയി. അവിടെ അന്ധനായ ഒരു താപസന്റെ ഏകപുത്രൻ, അവൻ ഈശ്വരന്മാരെപ്പോലെ ആരാധിച്ചിരുന്നവരും അവനേ വളരെ വത്സല്ലിച്ചിരുന്നവരും ആയ അവന്റെ അച്ഛനമ്മമാരുടെ ആവശ്യത്തിനു് ആശ്രമത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകാൻ അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്ന ഒരു പൊയ്കയിൽനിന്നും ഒരു കുടത്തിൽ വെള്ളം മുക്കിയെടുക്കുന്ന ശബ്ദംകേട്ടു. അതു് ഒരു കാട്ടാന തുമ്പിക്കൈയ്യിൽ വെള്ളം വലിച്ചെടുക്കുന്ന ശബ്ദമെന്നു തെററിദ്ധരിച്ചു് ആ ശബ്ദത്തെ ലക്ഷ്യമാക്കി അവിടുന്നു ഒരു ശരം പ്രയോഗിച്ചു......"

ഭരതൻ, ഭയാകുലനായി "ആ ഋഷികുമാരനെകൊന്നു ഇല്ലേ? ഈശ്വരന്മാർ മഹാരാജാവിനു മാപ്പു്കൊടുക്കട്ടെ!" എന്നു ഉൽക്രോശിക്കുന്നു.

അനന്തരം സുമന്ത്രൻ തുടന്നു പറയുന്നു. "മഹാരാജാവു് ആശ്രമത്തിൽചെന്നു മഹർഷിയെ വിവരം അറിയിച്ചു. അദ്ദേഹംകുറേനേരം പൊട്ടിക്കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു.

പിന്നെ അദ്ദേഹം ഉഛ്വാസം വലിച്ചപ്പോൾ "നീയും ഞാനെന്നപോലെ പുത്രദുഃഖംകൊണ്ടു മരിക്കട്ടെ" എന്നു ശപിച്ചുഎന്നു് സുമന്ത്രൻ പറയുന്നു.

ഭരതൻ:—"ഇതു അതിഭയങ്കരമായിരിക്കുന്നു."

കൈകേയി:—"മകനേ നീ ഇപ്പോൾ കാണുന്നില്ലേ ധനലോഭംകൊണ്ടല്ല ഞാൻ രാമന്റെ വനവാസത്തിനു അപേക്ഷിച്ചതു് എന്നു്. അനിവാര്യവും മകനെ അകററുന്നതുകൊണ്ടുമാത്രം നിറവേറാവുന്നതും ആയ മഹർഷിശാപം എന്നേക്കൊണ്ടു അങ്ങിനെ പറയിപ്പിച്ചതാണു്."

ഭരതൻ:—"എന്നാൽ എന്നേ നാടുകടത്താൻ അമ്മ അപേക്ഷിക്കാഞ്ഞതു എന്താണു?

കൈകേയി:—"കുഞ്ഞേ നീ നിന്റെ അമ്മാവന്റെ രാജ്യത്തു അച്ഛനേ പിരിഞ്ഞു പാക്കുകയായിരുന്നല്ലോ"

ഭരതൻ:—"എന്നാൽ പതിന്നാലു വർഷത്തേയ്ക്കു് എന്തിനാണമ്മേ?"

കൈകേയി:—പതിന്നാലു ദിവസത്തേയ്ക്കു് എന്നു ചോദിക്കാനാണു് ഞാൻ വിചാരിച്ചതു്. എന്നാൽ പതിന്നാലുവർഷമെന്നു നാക്കു് പിണക്കത്താൽ തെററിപ്പറഞ്ഞുപോയതാണു്."

ഭരതൻ:—"അമ്മയുടെ ഇക്കഥ ആചാര്യന്മാരും അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ?" എന്നു സുമന്ത്രനോടു ചോദിക്കുന്നു.

സുമന്ത്രൻ:—"അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. വസിഷ്ഠനും വാമദേവനും മറെറല്ലാവരും അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്" എന്നു ഉത്തരം പറയുന്നു.

"അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അമ്മേ, അമ്മ ഒരു തെററും ചെയ്തിട്ടില്ല. എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനോടു എനിക്കുള്ള

സ്നേഹംകൊണ്ടു് ഞാൻ അമ്മയോട് ദേഷ്യപ്പെട്ടു കഠിന വാക്കുകൾ പറഞ്ഞു. അതിനു് അമ്മ എനിക്കു മാപ്പു തരണം. ഞാൻ അമ്മയെ നമസ്കരിക്കുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞു ഭരതൻ കൈകേയിയെ നമസ്കരിക്കുന്നു.

കൈകേയി: "ഏതമ്മയുണ്ടു് മക്കളുടെ തെററു ക്ഷമിക്കാത്തവളായിട്ടു? കുഞ്ഞേ, എണീക്കു്, നിനക്കു് ഒരു കുററവും ഇല്ല" എന്നു പറഞ്ഞു ഭരതനെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു.

ഭരതൻ എണീച്ചു്, തനിക്കു സൈന്യങ്ങളെ എല്ലാം ഒരുക്കൂട്ടി രാവണനു എതിരായി രാമനേ സഹായിക്കാൻ പോകണമെന്നു പറയുന്നു. അപ്പോൾ വിജയവന്നു് സീതയുടെ അപഹരണവൃത്താന്തം കേട്ടു് കൗസല്യാദേവി മോഹാലസ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നു് ഭരതനേ അറിയിക്കുന്നു. കൈകേയി "വത്സമകനേ നമുക്കു ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ പോകാം" എന്നു പറയുകയും രണ്ടുപേരും പോകയും ചെയ്യുന്നു.

ആറാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

ഏഴാമങ്കം: വിഷ്കംഭം. രംഗം ജനസ്ഥാനത്തിലെ ആശ്രമം. ഒരു താപസൻ പ്രവേശിച്ചു നന്ദിലകൻ എന്ന പരിചാരകനേ വിളിച്ചു വരുത്തി, രാവണനെ നിഗ്രഹിച്ചു, ചാരിത്രത്തിനു ഉത്തമമാതൃകയായ സീതയേ പരിഗ്രഹിച്ചു്, ലങ്കാധിപനായി വിഭീഷണനേ അഭിഷേകം കഴിച്ചു് അവരോടൊരുമിച്ചുവരുന്ന രാമനേ സല്ക്കരിക്കുന്നതിനു അവിടെയുള്ള ഒന്നാന്തരം വിഭവങ്ങളെല്ലാം ചേത്തു വട്ടംക്കൂട്ടണം എന്നു പറയുന്നു. "ആര്യ, എല്ലാം ഒരുക്കിക്കഴിഞ്ഞു എന്നാൽ——" എന്നു പറഞ്ഞു നന്ദിലികൻ നില്ക്കുന്നു.

താപസൻ: "എന്നാൽ എന്താണു്?"

നന്ദിലകൻ: "ആര്യ, വിഭീഷണനും വിഭീഷണന്റെ കൂടെയുള്ളവരും മനുഷ്യമാംസം ഭക്ഷിക്കുന്ന രാക്ഷസന്മാരാണല്ലൊ. അവരുടെ ഊണിനു് എങ്ങനെയാണു് ഒരുക്കേണ്ടതു്?" "നീ ഭയപ്പെടേണ്ട. വിഭീഷണൻ രാക്ഷസരെ നിയമനം ചെയ്തുകൊള്ളും" എന്നു താപസൻ പറയുന്നു. അപ്പോൾ രാമനും കൂടെയുള്ളവരും വിമാനത്തിൽ നിന്നിറങ്ങുന്നു. അവരെ ആശ്രമവാസികൾ ഉപചരിച്ചു സല്ക്കരിക്കുന്നു.

അങ്കാരംഭം. രാമൻ പ്രവേശിച്ചു് "ഞാൻ രാവണനേക്കൊന്നു" പരിശുദ്ധതയുടെ ജീവനും സകല സൽഗുണങ്ങളുടേയും ഉല്പത്തിസ്ഥാനവും ആയ സീതയെ വീണ്ടും ഞാൻ ഈ മനോഹരമായ ആശ്രമത്തിൽ ഒരിക്കൽക്കൂടി വന്നിരിക്കുന്നു. സീത അവളുടെ മുമ്പിലത്തെ ചങ്ങാതിമാരെകണ്ടു വന്ദിക്കാൻ പോയിരിക്കയാണു്. അല്ല 'സീതേ, ഓമനേ, ജാനകി, മകളേ,' എന്നിങ്ങനെ പ്രായമനുസരിച്ചു വിളിക്കുന്ന ഋഷി പത്നിമാരോടുകൂടി സീത അതാവരുന്നു" എന്നു രാമൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. അനന്തരം സീത ഒരു താപസിയോടുകൂടി പ്രവേശിക്കുന്നു. "അതാ നിന്റെ ഭത്താവു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽ ചെല്ലു നിന്നെ തനിച്ചുകാണാൻ എനിക്കുവയ്യ" എന്നു താപസി സീതയോടു പറയുന്നു. "ഇന്നും അതെല്ലാം യഥാത്ഥമെന്നു വിശ്വസിക്കാൻ വയ്യാത്തതായി തോന്നുന്നു" എന്നു് സീത പറയുന്നു.

രാമൻ: മൈഥിലി, നമ്മൾ മുമ്പിവിടെ താമസിച്ചിരുന്നപ്പോൾ ഭവതി നട്ടുപിടിപ്പിച്ച ഈ വൃക്ഷങ്ങളെ ഓക്കുന്നുണ്ടൊ?

സീത, "ഉണ്ട്, ഞാൻ ഓർക്കുന്നുണ്ട്. എന്നാൽ അന്ന് ഞാൻ നിന്ന ദിക്കിൽ നിന്നു അവയുടെ ഓരോ ഇലയും കാണാമായിരുന്നു. ഇന്ന് മുകളിലേയ്ക്കു് നോക്കണം അവ കാണാൻ."

രാമൻ: "മൈഥിലി, ലോകഗതി അതാണ്. കാലം വരുത്തുന്ന ഉയർച്ചയേയും താഴ്ചയേയും അതു പ്രതിനിധീകരിക്കുന്നു. ഭരതനേകണ്ടപ്പോൾ പേടിച്ച മാൻകൂട്ടത്തേയും നമ്മുടെ വ്രതങ്ങൾക്കു സാക്ഷിയായിരുന്ന ആ ചളിക്കുണ്ടിലെ ആമക്കുററനേയും ഓർമ്മിക്കുന്നോ? നമ്മൾ ഇതാ ഇവിടെ ഇരുന്നു പ്രിയ പിതാവിന്റെ ശ്രാദ്ധസാധനങ്ങളെക്കുറിച്ചു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതും അപ്പോൾ ആ പൊന്മാൻ വന്നതും ദേവി ഓർക്കുന്നോ?"

സീത, ആപാദചൂഡം വിറച്ചുംകൊണ്ട്, "അയ്യോ! അതിനേക്കുറിച്ചു പറയാതിരിക്കണെ" എന്ന് അപേക്ഷിക്കുന്നു.

രാമൻ: "ഭവതി പേടിക്കേണ്ട. അക്കാലമങ്ങു പോയേ പോയി" എന്നു പറഞ്ഞു സീതയെ സമാധാനപ്പെടുത്തുന്നു. അപ്പോൾ ശംഖനാദങ്ങളും ഭേരികളുടെ ശബ്ദങ്ങളും കേട്ട് രാമൻ "ഈ വനത്തെ ഒരു പട്ടണത്തെപ്പോലെ ശബ്ദായമാനമാക്കുന്ന ഇതെല്ലാം എന്താണ്? എന്നു ചോദിക്കുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ പ്രവേശിച്ച് "രാജ്ഞിമാരോട്ടും ഒരു വലിയ സേനയോട്ടുംകൂടി ഭരതൻ വന്നിരിക്കുന്നു" എന്ന് പറയുന്നു. "കണ്ണുകൾ ആവുന്നിടത്തോളം തുറന്ന് ഭരതനേയും രാജ്ഞിമാരേയും കാണാൻ സീതയോടു രാമൻ പറയുന്നു. "ഒരു നല്ല സമയത്താണ് ഭരതൻ വന്നുചേർന്നിരിക്കുന്നതു്" എന്നു സീത പറയുന്നു. ഭരതൻ പ്രവേശിച്ച്, "കാർമേഘങ്ങൾ വിട്ടൊഴിഞ്ഞ ചന്ദ്രനേപ്പോലെ ആപത്തുകളിൽ നിന്നു വിമുക്തനായ ജ്യേഷ്ഠനേ

കണ്ടു് ഞാൻ ഭാഗ്യവാനായിരിക്കുന്നു" എന്നു പറയുന്നു. രാമനും സീതയും ലക്ഷ്മണനും രാജ്ഞിമാരേ നമസ്കരിക്കുന്നു. ഭരതൻ രാമനേയും ലക്ഷ്മണനേയും ആശ്ലേഷിക്കയും സീതയേ അഭിവാദനം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു.

അനന്തരം ഭരതൻ "ജ്യേഷ്ഠ, ഇനി രാജ്യം സ്വീകരിച്ചാലും."

രാമൻ "വത്സ, എന്താണിതു്?"

കൈകേയി: "ഞാൻ വളരെ നാളായി ഇതു് ആഗ്രഹിക്കുന്നു."

അപ്പോൾ ശത്രുഘ്നൻ പ്രവേശിച്ചു്, രാമനേയും ലക്ഷ്മണനേയും സീതയേയും നമസ്കരിച്ചിട്ടു് "രാമനെ രാജാവായി അഭിഷേകം കഴിക്കാൻ വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങളോടെ വസിഷ്ഠനും പൗരന്മാരും വന്നിട്ടുണ്ടു്. അനേകം നദികളിൽ നിന്നും നദങ്ങളിൽനിന്നും മഹർഷിമാർ തീർത്ഥം കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടു്; ആര്യന്റെ അഭിഷേകം കാണാൻ വളരെ ഋഷിമാർ കൂട്ടംകൂട്ടമായി വന്നിട്ടുണ്ടു്" എന്നു് അറിയിക്കുന്നു.

"മകനേ, ചെല്ലു അഭിഷേകം സ്വീകരിച്ചു് രാജാവായി കിരീടം ധരിക്കൂ" എന്നു കൈകേയി രാമനോടു പറയുന്നു.

രാമൻ: "അമ്മ കല്പിക്കുന്നതുപോലെയാകട്ടെ."

"ഞങ്ങടെ മഹാരാജാവു് ജയിക്കട്ടെ! മനുഷ്യരിൽ ഉത്തമനായ ഭവാൻ ജയിക്കട്ടെ! രാവണാന്തകനായ ആര്യൻ ജയിക്കട്ടെ." എന്നിങ്ങനെ ചെവിപൊട്ടുമാറുച്ചത്തിലുള്ള മംഗലാശാസകൾക്കിടയിൽ അഭിഷേകം നടക്കുന്നു. കൈകേയിയും സുമിത്രയും അവകേട്ടു ആനന്ദതുന്ദിലരാവുന്നു.

രാമൻ കിരീടധാരണം കഴിഞ്ഞു തിരിച്ചുവന്നു്, "പ്രിയപ്പെട്ട അച്ഛാ, അവിടുന്നു പരലോകത്താണെങ്കിലും ഇതറിഞ്ഞു, ദുഃഖമെല്ലാം കളഞ്ഞു സംതൃപ്തനായി ഭവിച്ചിരിക്കണം. അവിടുന്നു അന്നു എനിക്കായി ആഗ്രഹിച്ചകാര്യം ഇന്നു നടന്നിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ഇപ്പോൾ രാജാവും ഒരു ശോഭനമായ ഭാരം വഹിക്കുന്നവനും ആയിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. ധർമ്മം അനുസരിച്ചു് ജനരക്ഷചെയ്തുകൊള്ളാമെന്നു ഞാൻ ശപഥം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു" എന്നു് ആകാശത്തേയ്ക്കു നോക്കിപ്പറയുന്നു.

ജ്യേഷ്ഠൻ ഇപ്പോൾ അഭിനവചന്ദ്രനെപ്പോലെ ശോഭിക്കുന്നു എന്നും, കിരീടം ധരിച്ചു് വെൺകൊററക്കുടയും പിടിപ്പിച്ചു ഇരിക്കുന്ന ജ്യേഷ്ഠനെകണ്ടിട്ടും തനിക്കു മതിവരുന്നില്ലെന്നു് ഭരതനും "ജ്യേഷ്ഠനെ അഭിഷേകം ചെയ്തു് ഇക്ഷ്വാകുവംശം അതിൻെറ കളങ്കം നീക്കിയിരിക്കുന്നു എന്നും ചന്ദ്രോദയം ഇരുട്ടിനെ നിഷ്ക്കാസിച്ചതുപോലെ ലോകം തെളിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു് ശത്രുഘ്നനും ഉൽഘോഷിക്കുന്നു. ലക്ഷ്മണൻ ജ്യേഷ്ഠനു ധന്യവാദം ചെയ്യുന്നു. വിഭീഷണനും, സുഗ്രീവനും, നീലനും, മൈന്ദനും, ജാംബവാനും, ഹനുമാനും മററുള്ളവരും "അല്ലയൊ,രാമ, അവിടുന്നു അവിടത്തെ പരാക്രമംകൊണ്ടു വിജയം സമ്പാദിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു അനുമോദനസന്ദേശം അയക്കുന്നു" എന്നു ലക്ഷ്മണൻ രാമനെ അറിയിക്കുന്നു.

"അങ്ങനെയല്ല, എൻെറ സ്നേഹിതന്മാരുടേയും ചങ്ങാതിമാരുടേയും സഹായംകൊണ്ടു്" എന്നു താൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതായി അവരെ അറിയിക്കാൻ രാമൻ ലക്ഷ്മണനെ അയക്കുന്നു.

കൈകേയി: "ഞാൻ ഇപ്പോഠം അനുഗ്രഹീതയായിരിക്കുന്നു. ഈ ഭാഗ്യാനുഭവമെല്ലാം എനിക്ക് അയോദ്ധ്യയിൽവച്ചുകൂടി സിദ്ധിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു് ആഗ്രഹമുണ്ടു്."

രാമൻ: "അമ്മയ്ക്കു് അവിടെവച്ചും അതു വേഗം കാണാം."

ആകാശം പ്രകാശമാനമാകുന്നു. പുഷ്പകവിമാനം വന്നെത്തുന്നു. രാമൻ, എല്ലാവരേയും അതിൽ കയററി താനും കയറി അയോദ്ധ്യയിലേയ്ക്കു പോകുന്നു.

"നക്ഷത്രങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ചന്ദ്രൻ എന്നപോലെ ജ്യേഷ്ഠനേ ഇന്നു പൗരന്മാർ കാണും" എന്നു് ലക്ഷ്മണൻ രാമനോടു പറയുന്നു.

ഏഴാമങ്കവും നാടകം അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൧൧

പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണവും സ്വപ്നവാസവദത്തവും

"യൗഗന്ധരായണന്റെ പ്രതിജ്ഞയും വാസവദത്തയുടെ സ്വപ്നവും"—ഈ രണ്ടു നാടകങ്ങളും കാര്യത്തിൽ ഒന്നുതന്നെ. സ്വപ്നവാസവദത്തം പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണത്തിന്റെ തുടർച്ച മാത്രമാകുന്നു.

പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം: ഇതിവൃത്തം-വത്സരാജാവായ ഉദയനന്റെ കഥ.

വത്സരാജാവു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഏററവും പ്രിയപ്പെട്ട വിനോദമായ ആനവേട്ടയ്ക്കു് വിന്ധ്യപൎവ്വതത്തിലെ കാട്ടുകളിൽ പോകുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനെ ആക്രമിച്ചു പിടിച്ചു ബന്ധിച്ചുകൊണ്ടു ചെല്ലാൻ അവന്തി രാജാവായ പ്രദ്യോതമഹാസേനൻ ക്രമത്തിലധികം വലിപ്പവും നീലനിറവും ഉള്ള ഒരാനയേ കൃത്രിമമായി നിൎമ്മിച്ചു് അതിനകത്തു് താൻെറ വിശ്വസ്തരായ ഭടന്മാരേ നിറച്ചു കയറ്റി ആ കാട്ടുകളിൽ ആനക്കൂട്ടം അധിവസിക്കുന്ന നാഗവനത്തിലേയ്ക്കയച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും ഈ ചതിവിനു് സഹായകമായി സാക്ഷാൽ ആനകളെക്കൂടി സമീപപ്രദേശങ്ങളിൽ വിട്ടിരിക്കുന്നു എന്നും വത്സരാജാവിന്റെ പ്രധാനമന്ത്രി യൗഗന്ധരായണൻ ചാരന്മാൎമുഖേന ഗ്രഹിക്കുന്നു.

അതിനാൽ അപ്പോൾതന്നെ പുറപ്പെട്ടു് അതിവേഗത്തിൽ യാത്രചെയ്തു് രാജാവിൻെറ അടുക്കൽ എത്തി അദ്ദേഹത്തിനു മുന്നറിയിപ്പു നൽകണമെന്നും അദ്ദേഹം അപ്പോൾ താമസിക്കുന്ന വേണുവനത്തിൽനിന്നും നാഗവനത്തിലേയ്ക്കു് പിറേറന്നാൾ പുറപ്പെടുമെന്നും അവിടെ എത്തുന്നതിനു് മൂന്നു വൻകാട്ടുകൾ അദ്ദേഹത്തിനു കടക്കേണ്ടതുണ്ടെന്നും അദ്ദേഹം പുറപ്പെടുന്നതിനു മുമ്പു് അവിടെ എത്തേണ്ടതു് അത്യാവശ്യമാണെന്നും യൗഗന്ധരായണൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിശ്വസ്തദൂതനായ ശലാകനോടു പറയുന്നു. "പ്രദ്യോതനു് ഒരു വലിയ സൈന്യമുണ്ടു്. എന്നാൽ സേനാവിഭാഗങ്ങൾ തമ്മിൽ ലക്ഷ്യത്തോടു സംബന്ധിച്ചു യോജിപ്പില്ല. ആ സൈന്യത്തിൽ ധീരന്മാരായ യോധന്മാർ വേണ്ടുവോളം ഉണ്ടു്. എന്നാൽ അവൎക്കു് കാൎയ്യസാദ്ധ്യത്തിൽ താല്പൎയ്യം ഇല്ല. അവർ സ്നേഹമില്ലാത്ത ഭാൎയ്യമാരെപ്പോലെയാണു്". ജീവിതത്തിലേ പ്രതിദിന സമരത്തിൽ ആ ഭാൎയ്യമാരെക്കൊണ്ടെന്നപോലെ യുദ്ധത്തിൽ

അവരെക്കൊണ്ടു ഉപയോഗമില്ല. അതിനാൽ നമ്മളോടു നേരേ യുദ്ധത്തിനു വരാതെ അദ്ദേഹം ഈ കൃത്രിമമാർഗ്ഗം സ്വീകരിക്കയാണു്" എന്നു് അദ്ദേഹം തുടർന്നുപറയുന്നു. ശലാകനു് വളരെദൂരം യാത്രചെയ്യേണ്ടതുണ്ടെന്നു അദ്ദേഹം അയാളോടു പറയുന്നു. തനിക്കു് അദ്ദേഹത്തോടുള്ള സ്നേഹാധിക്യത്താൽ അതിലും അധികം ദൂരം പോകാൻ കഴിയുമെന്നു് ശലാകൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. രാജാവിനു് ഒരു എഴുത്തു എഴുതി അപ്പോൾതന്നെ കൊടുക്കണമെന്നു് അയാൾ മന്ത്രിയോടു അപേക്ഷിക്കുന്നു.

ഉടനേ മന്ത്രി അമ്മ മഹാരാജ്ഞിയുടെ അടുക്കൽ നിന്നു് രാജാവിനു് ഒരെഴുത്തും ഭൂതങ്ങളുടേയും ശത്രുക്കളുടേയും കാട്ടുമൃഗങ്ങളുടേയും ഉപദ്രവങ്ങൾ രാജാവിനു സംഭവിക്കാതിരിക്കാൻ കൈയിന്മേൽ കെട്ടുന്നതിനുള്ള ഒരു രക്ഷാസൂത്രവും വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവരാൻ തവണക്കാരി വിജയയേ പറഞ്ഞയക്കുന്നു. വിജയപോയി മടങ്ങിവന്നു്, രക്ഷാസൂത്രം കൊട്ടാരത്തിലുള്ള എല്ലാ സുമംഗലികളും തൊട്ടനുഗ്രഹിക്കുന്നതിനു് അവരുടെ അടുക്കലൊക്കെ കൊണ്ടുപോയിരിക്കുന്നു എന്നു മന്ത്രിയോടു പറയുന്നു. അദ്ദേഹം അക്ഷമനായി, എല്ലാവരും തൊട്ടനുഗ്രഹിച്ചാലും കൊള്ളാം ഒരുത്തി തൊട്ടനുഗ്രഹിച്ചാലും കൊള്ളാം. തനിക്കു ഉടനേ അതു് കിട്ടണമെന്നു പറഞ്ഞു അതു വാങ്ങിച്ചുകൊണ്ടുവരാൻ വിജയയേ പിന്നെയും അയക്കുന്നു. അതു വാങ്ങാൻ വിജയ പോകുന്നു.

അപ്പോൾ പ്രധാന ഗൃഹകാര്യസ്ഥൻ നിമ്മുണ്ഡകൻ പ്രവേശിച്ചു്, ഉദയനന്റെ അംഗരക്ഷകൻ ഹംസകൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാളയത്തിൽനിന്നു വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് യൗഗന്ധരായണനോടു പറയുന്നു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം "പോകേണ്ടി വരുന്നു എങ്കിൽ മുന്നിരട്ടി വേഗത്തിൽ പോകണം. ഇല്ലെങ്കിൽ പോകേണ്ടാ ഏതായാലും

തയ്യാറായിരിക്കണം" എന്നു പറഞ്ഞു ശലാകനോടു മാറി നില്പാൻ പറഞ്ഞിട്ടു ഹംസകനേ വരുത്തി അയാളോടു രാജാവു ഏതു ദിക്കിലാണെന്നു ചോദിക്കയും അദ്ദേഹം നാഗവനത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടിട്ടില്ലെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നതായി പറയുകയും രാജാവു തലേന്നാൾ തന്നെ അവിടെ എത്തിക്കഴിഞ്ഞു എന്നു ഹംസകനിൽനിന്നു ഗ്രഹിച്ചു പരിഭ്രാന്തനാവുകയും ചെയ്യുന്നു. "അഹോ! ഞങ്ങൾ അകപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞു. ഇനി ദൂതനേ അയച്ചതുകൊണ്ടു ഫലമില്ല. വല്ല ആശയ്ക്കും വകയുണ്ടോ? അഥവാ ഇന്നു തന്നെ ഞാനെന്റെ പ്രാണൻത്യജിയ്ക്കണോ?" എന്നു അദ്ദേഹം ഉൽക്രോശിക്കുന്നു. "ഏതായാലും രാജാവു ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടു. അതിനാൽ ആശയ്ക്കു ഏതാണ്ടു വകയുണ്ടു. രാജാവിനേ പിടിച്ചു തടവിലിട്ടിരിക്കയാണു" എന്നു പറഞ്ഞു ശലാകൻ രാജാവു പിടിക്കപ്പെട്ട വൃത്താന്തം പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കുന്നു.

"ഉദിക്കുന്നതിനു അല്പം മുമ്പു, സവാരിക്കു രസകരമായ സമയത്തു രാജാവു മണൽപ്പുറംവഴി നമ്മദാനദി കടന്നു. അന്തഃപുരസ്ത്രീജനങ്ങളെ വേണുവനത്തിലെ പാളയത്തിൽ താമസിപ്പിച്ചിട്ടു, ആനവേട്ടയ്ക്കു വേണ്ടടത്തോളം മാത്രം ഒരു ചെറുസംഘം ആളുകളൊടും തന്റെ കുടയെടുപ്പുകാരനോടുംകൂടി കാട്ടുമൃഗങ്ങൾക്കുമാത്രം കൊള്ളാവുന്ന ഒരു ഒററയടിപ്പാതവഴി അദ്ദേഹം നാഗവനത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. സൂര്യൻ ഒരു ശരപ്പാടു ചക്രവാളത്തിനു മുകളിലായി. അപ്പൊഴെയ്ക്കു ഞങ്ങൾ വളരെ ദൂരം കടന്നുകഴിഞ്ഞു. ഞങ്ങൾ മദഗന്ധിരപർവ്വതത്തിനു ഉദ്ദേശം രണ്ടുനാഴിക അടുത്തു എത്തിയപ്പോൾ അവിടെ വെള്ളം പകുതിയോളം വററിയ ഒരു തടാകത്തിൽ പകുതിയോളം പണിതീൎന്നതും നിരപ്പില്ലാത്തതും ആയ ഒരു

ഒരു മതില്ക്കെട്ടുപോലെ, ഒരു ആനക്കൂട്ടം മേലാസകലം ചെളിവാരി എറിഞ്ഞുംകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നതുകണ്ടു. ഞങ്ങളുടെ ആൾക്കാർ വേട്ടയ്ക്കു തരപ്പെട്ടസ്ഥലംനോക്കിക്കൊണ്ടു നാതിനു് അങ്ങുമിങ്ങും ചുററിനടക്കുന്നതിനിടയിൽ അടുത്തു് ആൾപ്പെരുമാററത്തെക്കുറിച്ചു് സംശയം ഉണ്ടായി. ആനകൾ ഒന്നിച്ചുകൂടി തിക്കത്തിരക്കിനിന്നു. അപ്പോൾ ഒരു കാലാൾപ്പടയാളി, അയാളാണു് ഈ കുഴപ്പത്തിനെല്ലാം കാരണഭൂതൻ, നമ്മുടെ സ്വാമിയുടെ അടുക്കൽചെന്നു്, "ഇവിടെനിന്നു രണ്ടുനാഴിക അപ്പുറത്തു് നഖങ്ങളും കൊമ്പുകളും ഒഴികെ മററവയവങ്ങളെല്ലാം നല്ല നീലനിറത്തിലുള്ള ഒരു ആന മുല്ലവള്ളികളുടെയും പയിന്മരങ്ങളുടേയും മറവിൽനില്ക്കുന്നതു് കണ്ടു" എന്നറിയിച്ചു. സ്വാമി ഉടനേതന്നെ ആ കുരുത്തംകെട്ട ദുഷ്ടനു് നൂറുപൊൻപണം സമ്മാനം കൊടുത്തിട്ടു്, 'ആതു ഞാൻ വായിച്ച ആനയെക്കുറിച്ചുള്ള ഒരു ഗ്രന്ഥത്തിൽ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്ന 'നീലകുവലയതനു' എന്നു് വിളിക്കപ്പെടുന്ന ഗജചക്രവർത്തികളിൽ ഒന്നായിരിക്കണം. നിങ്ങൾ ഈ ആനക്കൂട്ടത്തെ ശ്രദ്ധയോടെ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം. ഞാൻ എന്റെ വീണയുമായിപ്പോയി അതിനെ പിടിച്ചു്, കൊണ്ടുവരാം" എന്നു് ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞു. നമ്മുടെ മന്ത്രി രുമണ്വാൻ അവിടത്തെ തടുത്തു വളരെയൊക്കെപ്പറഞ്ഞു. തനിച്ചു പോകരുതെന്നു് അദ്ദേഹം നിർബ്ബന്ധമായി അപേക്ഷിച്ചു. 'മഹാരാവണൻ മുതലായ അഷ്ടദിഗ്ഗജങ്ങളേയും പിടിയ്ക്കാൻ അവിടെയ്ക്കു് ധാരാളം സാധിക്കുമായിരിക്കും. എന്നാൽ മേൽവിചാരം ചെയ്യാനും ഭരിക്കാനും ഉള്ള വിഷമംകൊണ്ടു അതിർത്തിപ്രദേശങ്ങൾ സദാ ആപല്ക്കരങ്ങളും ആളുകൾ നിയമം അനുസരിക്കാത്തവരും ആണു്. അവർ

നില്ലജ്ജരും നീചരുമാണ്. അതുകൊണ്ടു ഈ ആനക്കൂട്ട ത്തെ നോക്കിക്കൊള്ളാൻ നമ്മുടെ കാലാൾപ്പട്ടാളത്തെ ആ ക്കിയുംവച്ച് മറെറല്ലാവരേയുംകൊണ്ടു നമുക്കു പോകാം. തിരുമേനി തനിച്ചുപോകരുതു് എന്നു് അദ്ദേഹം ഉണ ത്തിച്ചു. അപ്പോൾ രാജാവു് തൻെറ പ്രാണനാണെ താൻ തനിച്ചുതന്നെ പോകുമെന്നാണയിട്ടു മന്ത്രിയുടെ വായടച്ചു കളഞ്ഞു.

"അദ്ദേഹത്തിന്റെ നീലവലാഹകം എന്ന ആനയുടെ പുറത്തു നിന്നിറങ്ങി അദ്ദേഹം സുന്ദരപാടലം എന്ന കുതിരപ്പുറത്തു കയറി ഞങ്ങൾ ഇരുപതാളുകളോടുകൂടി ഉച്ചയ്ക്കുമുമ്പു് പുറപ്പെട്ടുപോയി.

"രാജാവു് കുതിരപ്പുറത്തുനിന്നിറങ്ങി, ഈശ്വരന്മാരെ ധ്യാനിച്ചു വന്ദിച്ചിട്ടു് വീണയുമെടുത്തു ആ കൃത്രിമഗജ ത്തിനു സമീപത്തേയ്ക്കു് നടന്നുപോയി. അപ്പോൾ ഞങ്ങ ളുടെ പിൻവശത്തു ഒരു വലിയ അരവംകേട്ടു. ആ ശബ്ദ കോലാഹലം എന്താണെന്നറിയുന്നതിനു് ഞങ്ങൾ തിരി ഞ്ഞുനോക്കിയപ്പോൾ ആനക്കാരല്ല, വേണ്ട ആയുധകവ ചാദികൾ ധരിച്ച ശരിക്കുള്ള ഒരു ഭടസമൂഹത്താൽ നയി ക്കപ്പെട്ടു് ആ കൃത്രിമഗജം ഞങ്ങളുടെ നേക്കണഞ്ഞു. രാ ജാവു് അതുകണ്ടു് തൻെറ കൂടെയുള്ള പ്രഭുകുമാരന്മാരെ ഒരോരുത്തനേയും അവരവരുടെ കുടുംബപ്പേരും പേരും വിളിച്ചു് "ഇതു പ്രദ്യോതൻെറ കൃത്രിമോപായങ്ങളിൽ ഒന്നാണു്. എൻെറ കൂടെ വരിൻ. ഞാൻ ശത്രുവിൻെറ വഞ്ചനയേ, ആ വശത്തു അധാർമ്മികമായ ബലം അധി കമുണ്ടെങ്കിലും എൻെറ പൗരുഷംകൊണ്ടു വിഫലപ്പെടു ത്തുന്നുണ്ടു്" എന്നു പറഞ്ഞു അവരെ സന്തുഷ്ടരാക്കി അ ദ്ദേഹം ശത്രുക്കളുടെ അണിയിൽ കടന്നു.

അദ്ദേഹത്തിൻെറ എത്രയും ലഘുവായ ചലനങ്ങളെയും അനുസരിച്ചു പ്രവൎത്തിച്ച അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുതിരയെക്കൊണ്ടു് അഭ്യാസങ്ങൾ കാണിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ ശത്രുക്കൂട്ടത്തിൽ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും നവനേ നയിച്ചു്, അവർ സംഖ്യയിൽ വളരെഅധികംകൂടുതലുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ തന്റെശക്തിമുഴുവൻ പ്രയോഗിച്ചു പ്രയത്നിച്ചു്താൻ വിചാരിച്ചിരുന്നതിലധികംവെറിയോടെഅവരെദണ്ഡിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുചരന്മാരെല്ലാവരും മരിക്കയോ മുറിവേല്ക്കയോ ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിനേ സഹായിക്കാനോ അഥവാ അദ്ദേഹത്തിനാൽ സഹായിക്കപ്പെടാനോ ഞാൻ മാത്രം ശേഷിച്ചു. അപ്പോഴേയ്ക്കും സൂൎയ്യൻ അസ്തമിച്ചു. ആ ഭാഗ്യംകെട്ട അവസരത്തിൽ ഇടവിടാതെ യുദ്ധംചെയ്തു തളൎന്നും മേലാസകലം അനവധി മുറിവുകളേറ്റും അദ്ദേഹം ബോധംകെട്ടു കുതിരപ്പുറത്തുനിന്നു വീണു.

"അനന്തരം അവർ അടുത്തൊരു കാട്ടിൽനിന്നും കൈയിൽകിട്ടിയ മുരട്ടുവള്ളികൾ പറിച്ചെടുത്തു് രാജാവിൻെറ ശരീരം ഒരു സാധാരണക്കാരൻെറ എന്നപോലെ വരിഞ്ഞുകെട്ടി. അദ്ദേഹത്തിനേ അവർ അവൎക്കു തോന്നിയതെല്ലാം പറഞ്ഞു ശകാരിച്ചുവമാനിച്ചു. അതിനു മതിവന്നപ്പോൾ അതു് നിൎത്തി. കുറേനേരം കഴിഞ്ഞു അദ്ദേഹത്തിനുബോധം വീണു.

"അദ്ദേഹത്തിനു് ബോധംവീണുഎന്നു കണ്ടപ്പോൾ ആ ദ്രോഹികൾ, 'ഇവൻ എൻെറ ചേട്ടനേ കൊന്നു,' 'ഇവൻ എൻെറ മകനേ കൊന്നു' 'ഇവൻ എൻെറ കൂട്ടുകാരനേ കൊന്നു,' എന്നെല്ലാം പിന്നെയും പിന്നെയും വിളിച്ചുപറഞ്ഞു് നമ്മുടെ രാജാവിൻെറ പരാക്രമത്തിനു പരോക്ഷമായി ശ്ലാഘനൽകിക്കൊണ്ടു നാലുദിക്കിലേയ്ക്കും ഓടിപ്പോയി. അദ്ദേഹത്തിനേ പിടിച്ചുകെട്ടാൻ പരസ്പരം

ഉത്സാഹിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ചിലരിൽ ഒരുവൻ അപ്പോൾ ഏററവും ദാരുണമായ ഒരു കൃത്യം ചെയ്തു. അവൻ യുദ്ധത്തിനിടയിൽ അഴിഞ്ഞുവീണ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലമുടിയ്ക്കു് പിടിച്ചു മൃഗീയമായി വലിച്ചിഴച്ചിട്ടു അദ്ദേഹത്തിനെ തെക്കോട്ടുമുഖമാക്കി അവിടെയിട്ടു. പിന്നെ അവൻ ചെന്നു് ഒരു വാളെടുത്തുംകൊണ്ടുവന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു നല്ല ഒരു വെട്ടുകൊടുക്കാൻ ആയം പെരുക്കി ഓടിയടുത്തസമയത്തു് ഒരു ചോരക്കളത്തിൽ ചവിട്ടി കാൽവഴുതിക്കമിഴ്ന്നു വീണുപോകയാൽ അവന്റെ ഉദ്ദേശം ഫലിക്കാതെപോയി.

"ആ സന്ദർഭത്തിൽ, നമ്മുടെ സ്വാമി അതിനടുത്തു മുമ്പിലത്തെ പോരിൽ തന്റെ കുന്തംകൊണ്ടുകുത്തി ബോധംകെടുത്തിവീഴ്ത്തിയ പ്രദ്യോതന്റെ മന്ത്രിമാരിൽ ഒരാളായ സാലങ്കായനൻ മൂർച്ഛയിൽനിന്നുണൎന്നു ആസ്ഥലത്തു ഓടിച്ചെന്നു് രാജാവിനെ ഒട്ടും ഹിംസിച്ചുകൂടാ എന്നു വിലക്കി. സാലങ്കായനൻ നമ്മുടെ സ്വാമിയെ അഭിവാദനോപചാരം ചെയ്തു അദ്ദേഹത്തിന്റെ കെട്ടുകളെല്ലാം അഴിച്ചുകളഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ മുറിവുകൾ ഏററിരുന്നതുകൊണ്ടു് കുതിരപ്പുറത്തുകേറാൻ വയ്യായിരുന്നതിനാൽ മന്ത്രി വേണ്ട പ്രഥമ ശുശ്രൂഷകൾ ചെയ്യിക്കയും അനുകമ്പയോടുകൂടി സംസാരിക്കയും ചെയ്തു് ഒരു മഞ്ചലിൽ എടുപ്പിച്ചു ഉജ്ജയിനിയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി."

വിദേശ ശത്രുക്കളിൽനിന്നും അധൎമ്മത്തിൽനിന്നും ഉദയനൻ രക്ഷിച്ച രാജ്യം അദ്ദേഹത്തിനു രക്ഷ ആവശ്യമായി വന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു അതു നൽകി എന്നു യൗഗന്ധരായണൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. എന്നാൽ രാജാവു് ബന്ധനസ്ഥനായിതീൎന്നതിൽ അദ്ദേഹം ഖേദിക്കുന്നു. ആദര

പൂർവ്വമായ പെരുമാററം അനുഭവിച്ചും ഉപചാരവാക്കുകൾ കേട്ടും ശീലിച്ച ആ അഭിമാനിയായ രാജാവു് ആ ഭീരുക്കളുടെ ഭത്സനങ്ങളെ എങ്ങനെ സഹിക്കുമെന്നും അദ്ദേഹത്തിനു വരുന്ന ക്രോധം എങ്ങനെ അടക്കുമെന്നും യൗഗന്ധരായണൻ അത്ഭുതത്തോടെ ചിന്തിക്കുന്നു. "നല്ലതായി! പെരുമാറിയാലും ചീത്തയായി പെരുമാറിയാലും ഒരു തടവുകാരന്റെ സ്ഥിതി മാനംകെട്ടതുതന്നെ" എന്നു അദ്ദേഹം അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ രക്ഷാസൂത്രവും കൊണ്ടു വിജയ വന്നുചേരുന്നു. അതു കിട്ടേണ്ട സമയം കഴിഞ്ഞുപോയതുകൊണ്ടു് പടയ്ക്കൊരുക്കുന്ന പടക്കുതിരയ്ക്കു് മംഗലദീപം ഉഴിയുന്നതുപോലെ അതു നിഷ്പ്രയോജനമായിരിക്കയാൽ അതു ദൂരെക്കളഞ്ഞേയ്ക്കാൻ അദ്ദേഹം അവളോടു പറയുന്നു. താൻ അമ്മ രാജ്ഞിയോടു് എന്തു പറയണമെന്നു് അവൾ ചോദിക്കുന്നു. "വിജയേ, ഇങ്ങനെ അറിയിക്കു." ശേഷം പറയുന്നതിനു അദ്ദേഹത്തിനു ശക്തിയില്ലാതായി. അവൾ നിർബന്ധിച്ചപ്പോൾ ആ വ്യസനകരമായ വൃത്താന്തം അദ്ദേഹം അവളോടു പറയുന്നു. "അയ്യൊ! പാപം!" എന്നു അവൾ നിലവിളിക്കുന്നു. മനസ്സിനെ നല്ലവണ്ണം ഉരുക്കുപോലെയുറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് ഈ വർത്തമാനം എത്രയും സൗമ്യമായവിധത്തിൽ അമ്മരാജ്ഞിയോടു പതുക്കെപ്പതുക്കെപ്പറയണം; ആദ്യം യുദ്ധത്തെക്കുറിച്ചു്, പിന്നെ അതിൽ സംഭവിക്കാൻ ഇടയുള്ള ആപത്തുകളെക്കുറിച്ചു്; രാജാവു് മരിച്ചുപോയി എന്നു രാജ്ഞി ആശങ്കിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം യുദ്ധത്തിൽ തടവുകാരനായി പിടിക്കപ്പെട്ടകാര്യം വെളിപ്പെടുത്തണം. അവർ കഠിനവേദന അനുഭവിക്കാതിരിക്കാൻ നോക്കിക്കൊള്ളണം", എന്നു അദ്ദേഹം ഉപദേശിച്ചു് അവളെ അയക്കുന്നു.

വിജയയെ അയച്ചതിനശേഷം യൗഗന്ധരായണൻ ഹംസകനോടു അയാൾ, രാജാവിനെ ഉജ്ജയിനിയിലേയ്ക്കു അനുഗമിക്കാഞ്ഞതു എന്താണു് എന്നു ചോദിക്കുന്നു. "താൻ ഈ വർത്തമാനമെല്ലാം കൗശാംബിയിൽ ചെന്നറിയിക്കൂ" എന്നു പറഞ്ഞു സാലങ്കായനൻ തന്നെ അവിടേയ്ക്കയച്ചതാണെന്നു ഹംസകൻ മറുപടിപറയുന്നു. രാജാവു് ഒന്നും പറഞ്ഞയിച്ചില്ലെ എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ ചോദിച്ചതിനു്, താൻ വിടവാങ്ങിയ അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു പലതും പറയാനുള്ളതായി തോന്നി. എന്നാൽ ഒടുക്കം കണ്ണുനീർകൊണ്ടു പ്രകൃതികാഴ്ചയില്ലാതായ കണ്ണുകളോടുകൂടി "പോയി യൗഗന്ധരായണനെ കാണൂ" എന്നു മാത്രം കല്പിച്ചു എന്നു ഹംസകൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. അതുകേട്ടു് യൗഗന്ധരായണൻ താൻ രാജാവിന്റെ കൈയിൽനിന്നു തിന്നചോറിനോ തനിക്കു രാജാവു പ്രദാനം ചെയ്തിട്ടുള്ള ബഹുമതിക്കും പദവിയ്ക്കും ഒട്ടും നന്ദികാണിച്ചിട്ടില്ലെന്നും താൻ രാജാവിന്റെ രക്ഷയ്ക്കു് വേണ്ടടത്തോളം കരുതലുകൾ ചെയ്തിരുന്നില്ലെന്നും ആണു് ആവാക്കുകളുടെ അർത്ഥമെന്നു അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. താൻ ഇനിമേൽ നല്ലജാഗ്രതയോടുകൂടിയിരിക്കുമെന്നും മഹാസേനനെ തന്ത്രത്താൽ കളിപ്പിച്ചു് കാട്ടിലൊ തടവുമുറിയിലൊ ചെന്നുകണ്ടു് രാജാവിന്റെ ശ്ലാഘ സമ്പാദിക്കുകയൊ അല്ലെങ്കിൽ അതിനുള്ള ശ്രമത്തിൽ മരിക്കുകയൊ ചെയ്യുമെന്നും അദ്ദേഹം ശപഥം ചെയ്യുന്നു. രാജാവിന്റെ ദുര്യോഗം അറിഞ്ഞു സ്ത്രീജനങ്ങൾ നിലവിളിക്കുന്നതു് അപ്പോൾ അവർ കേൾക്കുന്നു. "സ്ത്രീജനങ്ങൾ നിലവിളിച്ചു അവരുടെ ദുഃഖം സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഇവർ ഇവരുടെ ഈ നിലവിളികളാൽ ഇവരുടെ അരക്ഷിതാവസ്ഥയെ ദ്യോതിപ്പിക്കയും മന്ത്രിമാരുടെ പിടിപ്പില്ലായ്മയെ ജനങ്ങളെ വിളിച്ചറിയിക്കയും ചെയ്യുന്നു" എന്നു അദ്ദേഹം പറയുന്നു.

അപ്പോൾ വിജയ അമ്മരാജ്ഞി പറഞ്ഞയച്ച ചുവടെ ചേക്കുന്ന സന്ദേശത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽ വരുന്നു. "പലരെ സ്നേഹിതന്മാരാൽ പരിവൃതനായ ധീരനായ വത്സരാജാവിനു് ഈ ഭയങ്കരമായ ഭാഗ്യദോഷം സംഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനു് നമ്മൾ എന്തു പ്രതിവിധിചെയ്യണം? അദ്ദേഹത്തിൻെറ മിത്രങ്ങളെ സ്വീകരിച്ചു അവരുടെ സഹായത്തോടുകൂടി നമുക്കു കാര്യം നേരെയാക്കാം. അങ്ങു ഒരു വലിയ ബുദ്ധിശാലിയാണു്. അങ്ങു് ആപത്തുകളിൽ ഇതികർത്തവ്യതാമൂഢനാകയൊ പ്രയാസങ്ങൾ നേരിടുമ്പോൾ നിരാശപ്പെട്ടു ഒന്നും ചെയ്യാതിരിക്കയോ, ചതിക്കപ്പെടുമ്പോൾ ആശവെടിയുകയൊ തോൽവിപറ്റുമ്പോൾ ആത്മഹത്യ ചെയ്കയോ ചെയ്കയില്ല എനിക്കു് ഇതൊന്നു മാത്രമേ അങ്ങയോടു പറയാനുള്ളു. 'അങ്ങു വത്സരാജാവിന്റെ ഒരു വയസ്യനായിരുന്നു ആദ്യം. പിന്നീടുമാത്രമാണു് അങ്ങു അദ്ദേഹത്തിൻെറ മന്ത്രിയായതു്. അങ്ങു് എനിക്കു ഒരു മകനേപ്പോലെയാണു്. മകനേ, നീ എനിക്കു് എൻെറ മകനെകൊണ്ടുവന്നു തരണം!" മഹാരാജ്ഞി പറഞ്ഞ ധീരവാക്കുകൾ ആ രാജവംശത്തിനു യോഗ്യങ്ങളായവയാണു് എന്നു് അഭിപ്രായപ്പെട്ടിട്ടു യൗഗന്ധരായണൻ കുറെവെള്ളം കൊണ്ടുവരാൻ വിജയയോടു പറയുകയും അവൾ പോയി അതുകൊണ്ടുവരുകയും ചെയ്യുന്നു. അദ്ദേഹം ആ വെള്ളം കൈയിൽവാങ്ങി കാലും മുഖവും കഴുകി അംഗശുദ്ധിചെയ്തിട്ടു, "അമ്മറാണി പറഞ്ഞയച്ചതു് എന്താണു്." എന്നു് വിജയയോടു ചോദിക്കുന്നു. "മകനേ നീ എനിക്കു് എൻെറ മകനേകൊണ്ടുവന്നു തരണം എന്നു" എന്നു അവൾ മറുപടിപറയുന്നു. പിന്നീടു് "രാജാവു് പറഞ്ഞതെന്താണു്?" എന്നു ഹംസകനോടുചോദിക്കുന്നു. "പോയി യൗഗന്ധരായണനേ

കാണും എന്നു്" എന്ന അയാൾ ഉത്തരം പറയുന്നു. അനന്തരം അദ്ദേഹം "രാഹു ചന്ദ്രനേ എന്നപോലെ ശത്രുക്കൾ പിടികൂടിയിരിക്കുന്ന വത്സരാജാവിനെ ഞാൻ മോചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുവരും. അതു ചെയ്യുന്നില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ യൗഗന്ധരായണനല്ല" എന്നു് അദ്ദേഹം പ്രതിജ്ഞചെയ്യുന്നു. നാടകത്തിനു പേരുനൽകിയ രണ്ടു പ്രതിജ്ഞകളിൽ ഒന്നാമത്തേതാകുന്നു ഇതു്.

യൗഗന്ധരായണന്റെ ഈ പ്രതിജ്ഞയ്ക്കുശേഷം വിജയ പോകുന്നു. അപ്പോൾ നിർമ്മുണ്ഡകൻ പ്രവേശിച്ചു്, "ആര്യ, ഒരു അത്ഭുതം നടന്നിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ രാജാവിന്റെ ക്ഷേമത്തിനായി, അനേകം ബ്രാഹ്മണർക്കു കാലുകഴികിച്ചൂട്ടു നടത്തി. അവർ ഊണുകഴിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ, ഭ്രാന്തനേപ്പോലെ വസ്ത്രംധരിച്ച ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ അവിടെക്കേറിവന്നു് ഉറക്കെച്ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു് 'ആര്യന്മാരെ നിങ്ങൾ സമാധാനത്തോടെ ഇരുന്നു ഊണുകഴിക്കുവിൻ നിങ്ങൾക്കു തൃപ്തിവരുന്നതുവരെ ഊണുകഴിക്കുവിൻ. ഈ രാജകുടുംബം ആപത്തിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെട്ടു് അഭ്യുദയം പ്രാപിക്കും "എന്നിത്രയും പറഞ്ഞു; ഉടനേ അപ്രത്യക്ഷനാവുകയും ചെയ്തു" എന്നു അദ്ദേഹത്തിനേ അറിയിക്കുന്നു.

യൗഗന്ധരായണൻ അതു കേട്ടു് ആശ്ചര്യപ്പെടുകയും അതു സത്യമാണൊ എന്നു് അയാളോടു് ചോദിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അപ്പോൾ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ വന്നു്, "ഇതാ ആ വന്ദ്യബ്രാഹ്മണൻ ധരിച്ചിരുന്ന വിചിത്രവസ്ത്രങ്ങളാണു് ഇവ. അദ്ദേഹം ഇവ ഇവിടെ ഇട്ടുംവച്ചു് പോയതു വല്ല സ്വന്ത കാര്യസാദ്ധ്യത്തിനും ആയിരിക്കാം. ആര്യ, ആ ഭ്രാന്തന്റെ വസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചുവന്നതു് ദ്വൈപായനമഹർഷിതന്നെയായിരുന്നു." എന്നു യൗഗന്ധരായണനോടു

പറയുന്നു. അദ്ദേഹം ആ മുണ്ടുകൾ എടുത്തുടുത്തുനോക്കി. അപ്പോൾ താൻ ആരെന്നു് ആക്കും തിരിച്ചറിയാൻ കഴിയാത്തവിധം തനിക്ക വേഷപ്പകർച്ച വന്നിരിക്കുന്നു എന്നുകണ്ടു് ശ്രീദ്വൈപായനൻ അവ അവിടെ ഇട്ടിരുന്നതു താൻ അവധരിച്ചു ആക്കുംസംശയത്തിനിടവരാതെ ഉജ്ജയിനിയിൽ ചെന്നു് രാജാവിനെ മോചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു വരാൻ തനിക്ക സൗകര്യം നൽകുന്നതിനാണെന്നു അദ്ദേഹം അത്ഭുതപ്പെട്ടു പറയുന്നു. അപ്പോൾ വിജയ വന്നു അമ്മറാണി അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതായി അറിയിക്കുന്നു. ബ്രാഹ്മണനോടു തേവാരപ്പുരയിൽ തനിക്ക കാത്തിരിക്കാനും ഹംസകനോടു പോയി വിശ്രമിക്കാനും പറഞ്ഞിട്ടു് അദ്ദേഹം,

മരം കടന്നതഗ്നി, മറയ്ക്കു ഭൂമി
തുരന്നു നീരെ,നിവനാം ലഭിപ്പൂ,
ജയത്തൊടും നേർവഴിയേ ചരിക്കും
നയജ്ഞനാം നിർഭയനെന്തസാധ്യം?

എന്നു ചിന്തിച്ചുംകൊണ്ടു വിജയയോടുകൂടിപ്പോകുന്നു.

ഒന്നാംമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം: രംഗം ഉജ്ജയിനിയിലുള്ള മഹാസേനന്റെ കൊട്ടാരം. വിഷ്ക്കംഭം. മഹാസേനന്റെ പ്രധാന കഞ്ചുകി ബാദരായണൻ പ്രവേശിച്ചു് രാജകുമാരി വാസവദത്തയുടെ പാണിഗ്രഹണം അർത്ഥിച്ചു അനേകം ദൂതന്മാർ വന്നിട്ടുണ്ടെന്നും ആ കാൎയ്യം സംബന്ധിച്ചു ഒന്നും തീരുമാനിച്ചിട്ടില്ലെന്നും ഒടുക്കം വന്നുചേന്നിരിക്കുന്നതു കാശിരാജാവിന്റെ ആചാൎയ്യൻ ശ്രീ ജൈവന്തിയാണെന്നും ആഗമനം ചെയ്യുന്നു. ആൎയ്യ ജൈവന്തിയുടെ താമസത്തിനു വേണ്ടവിധത്തിലെല്ലാം ഏർപ്പാടു ചെയ്യണമെന്നും അദ്ദേഹത്തിനോടു സാധാരണ അതിഥികളോടെന്നപോലെ

പെരുമാററുതെന്നും ബാദരായണൻ അഭിരകനോടു പറയു ന്നു. അനന്തരം അയാൾ മഹാസേനൻ ആ വിഷയത്തിൽ ഒന്നും ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതിനെക്കുറിച്ചു ആശ്ചയ്യപ്പെട്ടു കയും വിവാഹകാൎയ്യങ്ങൾ നടക്കുന്നതു വിധിഹിതം അനു സരിച്ചു മാത്രമാണെന്നു സമാധാനിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

മഹാസേനൻ പ്രവേശിച്ചു്, അസംഖ്യം രാജാക്ക ന്മാർ നിസ്സന്ദേഹം തന്നേ വഴങ്ങി വാഴുന്നുണ്ടെങ്കിലും വത്സരാജാവു് കീഴടങ്ങുന്നതുവരെ താൻ തൃപ്തിപ്പെടുന്നത ല്ലെന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. ആൎയ്യ ജൈവന്തിയുടെ താ മസത്തിനു വേണ്ടപോലെയെല്ലാം ചട്ടംചെയ്തു കൊടുത്തോ എന്നു് അദ്ദേഹം കഞ്ചുകിയോടു ചോദിക്കയും കൊടുത്തി ട്ടുണ്ടെന്നു അയാൾ മറുപടി പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. വാസവ ദത്തയ്ക്കു ഒരു വരനേ തിരഞ്ഞെടുക്കുന്ന കാൎയ്യത്തിൽ ഒരു തീർച്ചയും ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതെന്താണെന്നു് ബാദരായ ണൻ ചോദിച്ചതിനു് താൻ അവളെ അത്ര വളരെ സ്നേ ഹിക്കുന്നതിനാൽ സകല സൽഗുണസമ്പന്നനായ ഒരു വര നേ അവൾക്കു കിട്ടണമെന്നുള്ള ഉല്ക്കണ്ഠകൊണ്ടു തന്റെ മനസ്സു് പതറുന്നതിനാലാണെന്നു മഹാസേനൻ മറുപടി പറയുന്നു. ഒരു വരൻ ഉല്കൃഷ്ടകുലത്തിൽ ജനിച്ചവനാ യിരിക്കണം, അവന്റെ ഹൃദയം സ്നേഹവും അനുകമ്പയു ള്ളതുമായിരിക്കണം; അവനു് അവന്റെ വധുവിനേ ഭരി ക്കാനും രക്ഷിക്കാനും വേണ്ട ശക്തി ഉണ്ടായിരിക്കണം; സ്ത്രീകളെ സന്തോഷിപ്പിക്കത്തക്ക രൂപഭംഗിയും അവനു ണ്ടായിരിക്കണം എന്നു് അദ്ദേഹം അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. അമ്മയ്ക്കു മകളെ വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുത്തു് അയക്കു മ്പോൾ വ്യസനം ഉണ്ടാവുക സാധാരണമാണു് എന്നു് അദ്ദേഹം പറയുകയും അതുകൊണ്ടു് തന്റെ അടുക്കൽ വരാൻ രാജ്ഞിയോടു അപേക്ഷിക്കുന്നതിനു ബാദരായണ നേ അയക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ബാദരായണൻ പോയതിനുശേഷം മഹാസേനൻ, സാലങ്കായനിൽ നിന്നു വൎത്തമാനമൊന്നും കിട്ടാത്തതെന്താണെന്നു് ആലോചിക്കയും വ്യാജഗജം കൊണ്ടുള്ള തന്റെ ചതിപ്രയോഗത്തിന്റെ ജയത്തെക്കുറിച്ചു അദ്ദേഹത്തിനു സന്ദേഹം ജനിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

അപ്പോൾ രാജ്ഞി അംഗാരവതി വരുന്നു. അദ്ദേഹം രാജ്ഞിയോടു വാസവദത്ത എവിടെയാണെന്നു ചോദിക്കുന്നു. അവൾ നാരദവീണ വായിക്കാൻ സംഗീത വിദുഷി ഉത്തരയുടെ അടുക്കൽ പോയിരിക്കയാണെന്നും അവളുടെ തോഴി കാഞ്ചനമാല ആ വീണ വായിക്കുന്നതുകണ്ടു് അതിൽ വായിച്ചു പഠിക്കാൻ അവൾക്കും മോഹം ഉണ്ടായി എന്നും രാജ്ഞി പറയുന്നു. "അതു പെൺകിടങ്ങളുടെ സ്വഭാവം!" എന്നു അദ്ദേഹം പറയുന്നു. അതിനുശേഷം രാജാവും രാജ്ഞിയും വാസവദത്തയുടെ വിവാഹകാൎയ്യം പൎയ്യാലോചിക്കുന്നു. വാസവദത്തയ്ക്കു് വിവാഹപ്രായമായിരിക്കുന്നതിനാൽ അവളെ വേഗം വിവാഹം കഴിച്ചു കൊടുക്കണം എന്നു് ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവളെപ്പിരിഞ്ഞിരിക്കേണ്ടിവരുമല്ലോ എന്നു് ഓൎക്കുമ്പോൾ എനിക്കു ദുഃഖം വരുന്നു എന്നു രാജ്ഞി പറയുന്നു. സ്നേഹം കൎത്തവ്യം എന്ന രണ്ടു തീകളുടെ നടുവിൽപ്പെട്ടു് മാതൃഹൃദയം വേവുകയും ഉൽക്കണ്ഠാവിഹ്വലമാകയും ചെയ്യുന്നു, എന്നു രാജാവു് പറയുന്നു. ആൎയ്യജൈവന്തി പറഞ്ഞ വേഴ്ചയേക്കുറിച്ചു് രാജാവു് രാജ്ഞിയെ ഓൎമ്മിപ്പിക്കുന്നു. അതു കേട്ടപ്പോൾ രാജ്ഞി പരിഭ്രമിച്ചും കണ്ണുനീർ വാൎത്തും ഒന്നും മിണ്ടാതെ നില്ക്കുന്നു. എന്തായാലും വരനെക്കുറിച്ചു ഖണ്ഡിതമായ ഒരഭിപ്രായം മഹാസേനനു് കിട്ടണം. അതിനാൽ അദ്ദേഹം പുത്രിയുടെ വിവാഹത്തിനു്

അപേക്ഷകരായ രാജാക്കന്മാരുടെ പേരുവിവരം രാജ്ഞിയോടു പറയാൻ ഭാവിക്കെ "ഈ വിസ്താരം ഒക്കെ എന്തിന്? നമ്മൾക്ക് പശ്ചാത്താപത്തിന്ന സംഗതി വരാത്ത തരത്തിലുള്ള ഒരുവന്റെ പേർ പറഞ്ഞുതരു" എന്ന് രാജ്ഞി ക്ഷമകേടോടെ പറയുന്നു. "അതെയതെ, ഇപ്പോൾ അങ്ങനെ പറയാൻ വളരെ എളുപ്പമാണ്. പിന്നീട് വല്ല ദോഷവും സംഭവിച്ചാൽ എന്നെ വേണ്ടത്ര ശകാരിക്കയും ചെയ്യാം. പ്രിയേ, ഭവതിതന്നെ ഒരാളെ നിശ്ചയിക്കണം. മാഗധം; കാശി, വംഗം, സൗരാഷ്ട്രം, മിഥിലം, സൗരസേനം എന്നീ രാജ്യങ്ങളിലെ രാജാക്കന്മാർ ദൂതന്മാരെ അയച്ചിട്ടുണ്ട്. അവരിലാരാണ് ഭവതിക്കു ബോധിച്ച ആൾ? പറയൂ" എന്ന് അദ്ദേഹം ചോദിക്കുന്നു.

ആ അവസരത്തിൽ ബാദരായണൻ ബദ്ധപ്പെട്ട് അവിടെ വന്ന്, "വത്സരാജാവ്......" എന്നു വിളിച്ചു പറഞ്ഞു അർദ്ധോക്തിയിൽ വിരമിച്ച് "മഹാരാജാവ് ജയിച്ചാലും" എന്ന ഉപചാരവാക്കു പറയാതെ വർത്തമാനം പറയാൻ തുടങ്ങിയതിന്ന് രാജാവിനോടു ക്ഷമായാചനം ചെയ്കയും അതു വളരെ സന്തോഷകരമായ ഒരു വർത്തമാനമായതുകൊണ്ട് ഉപചാരവാക്കു പറയാൻ മറന്നുപോയതാണെന്ന് ഒഴികഴിവു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. ആ വർത്തമാനം എന്താണെന്ന് രാജാവ് ചോദിക്കുകയും "സാലങ്കായനൻ വത്സരാജാവിനെ പിടിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു ബാദരായണൻ മറുപടിപറകയും ചെയ്യുന്നു. മഹാസേനൻ അതുകേട്ട് വിസ്മയാധീനനായി, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായപ്രകാരം അതു വിശ്വസിക്കാവുന്നതിലധികം നല്ല ഒരു വർത്തമാനമായതുകൊണ്ട് അത് നിശ്ചയപ്പെടുത്തുന്നതിന്ന് ബാദരായണനോടു പല വിധത്തിലുള്ള ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിക്കുന്നു. ഒടുക്കം, സാലങ്കായനൻ വത്സ

രാജാവിനേ ബന്ധിച്ചു് ഉജ്ജയിനിയിൽകൊണ്ടു വന്നിരി ക്കുന്നു എന്നും അദ്ദേഹം മംഗളദ്വാരത്തിൽ കാത്തുനില്ക്കുന്നു എന്നും ബാദരായണൻ രാജാവിനേ അറിയിക്കുന്നു. രാജാവു് അതീവ സന്തുഷ്ടനായി, "അഹോ എന്തൊരു സന്തോഷം! ഇന്നു മുതൽ എൻെറ സൈന്യത്തിനു വിശ്ര മിക്കാം. രാജാക്കന്മാൎക്കു് ഇനി ഉദയനനേ ഭയപ്പെടാ തെ മനസ്സമാധാനത്തോടുകൂടി എന്നേ കാണാൻ വരാം. ഞാൻ ഇന്നു മാത്രമാണു് വാസ്തവത്തിൽ മഹാസേനനാന യതു്." എന്നു് ഘോഷിക്കുന്നു.

സാലങ്കായനനേ ഒരു രാജകുമാരനോടു വേണ്ട ആ ചാരോപചാരങ്ങളോടുകൂടി സ്വീകരിച്ചു വിജയാഘോഷ സമേതം വത്സരാജാവിനോടുകൂടി തൻെറ മുമ്പാകെ കൂട്ടി ക്കൊണ്ടുവരാൻ മഹാസേനൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രധാന മന്ത്രി ഭരതരോഹകനോടു പറയാൻ ബാദരായണനോടു പറയുന്നു. "പൗരന്മാർ വത്സരാജാവിൻെറ ധീരകൃത്യങ്ങ ളെക്കുറിച്ചു് മുമ്പു് ഗ്രഹിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അവരിപ്പോൾ അദ്ദേ ഹത്തിനേ ഒരു തടവുപുള്ളിയായി കാണണം. അവരി ലൊരാളെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനേ കാണാതിരിക്കാൻ ഇട യാകരുതു്" എന്നു് അദ്ദേഹം നിർദ്ദേശം നൽകുന്നു. പ ലേ സന്തോഷസന്ദർഭങ്ങളിലും താൻ അടുത്തുണ്ടായിരുന്നി ട്ടുണ്ടെങ്കിലും ഇത്രയും സന്തോഷത്തോടുകൂടി താൻ അദ്ദേ ഹത്തിനെ ഒരിക്കലെങ്കിലും കണ്ടിട്ടില്ലെന്നു രാജ്ഞി രാജാ വിനോടു പറയുന്നു. ഈ നല്ല ഒരു വാൎത്ത താൻ നാളിതു വരെ കേട്ടിട്ടില്ലെന്നു രാജാവു് പറയുന്നു. "അനേകം രാ ജാക്കന്മാർ സഖ്യമൎത്ഥിച്ചു നമുക്കു ദൂതന്മാരെ അയച്ചിട്ടു ണ്ടു്. എന്നാൽ വത്സരാജാവു് മാത്രം ഇതുവരെ ഒരു ദൂത നേ അയക്കപോലും ഉണ്ടായിട്ടില്ല" എന്നു രാജ്ഞി സാ ൎത്ഥമായി പറയുന്നു. അനേകം തലമുറ രാജൎഷിമാരും

പരമ്പരാഗതമായ വൈദികവിജ്ഞാനവും ഉള്ള ഒരേ വംശത്തിലേ ജനനം അദ്ദേഹത്തിനെ അതിഗർവ്വിഷ്ഠനാക്കിയിരിക്കുന്നു; അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്തുലമായ സംഗീതവിജ്ഞാനം ഒരു ഗർവ്വത്തെ വർദ്ധിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ യുവത്വവും ആകാരസൗകുമാര്യവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലതിരിച്ചിരിക്കുന്നു; അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രജകൾക്കു അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേൎക്കുള്ള അത്ഭുതകരമായ ഭക്തി അദ്ദേഹത്തിനേ അത്യാത്മവിശ്വാസിയാക്കിയിരിക്കുന്നു" എന്നു മഹാസേനൻ അതിനു മറുപടിപറയുന്നു. "അതെയതെ, ഒരു ജാമാതാവിൽ ഒരാൾ ഇച്ഛിക്കുന്ന അതേ ഗുണങ്ങൾ!" എന്നു രാജ്ഞി അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. കാട്ടുതീപോലെ ആരും മറുക്കാതെ എവിടെയും ചെല്ലുന്ന തന്റെ ആജ്ഞകളെ നിന്ദാപൂർവ്വം അനാദരിക്കുന്ന ഒരു ശത്രുവിനേ വാഴ്ത്തിപ്പറയുന്നതിനു് രാജ്ഞിയെ മഹാസേനൻ ശാസിക്കുന്നു.

കഞ്ചുകി വന്നു്, സാലങ്കായനനെ വേണ്ട ബഹുമാനങ്ങളോടെ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും, അദ്ദേഹം, ജാലവിദ്യകൊണ്ടെന്നപോലെ കാട്ടാനകളെ മയക്കുന്ന വത്സരാജാവിന്റെ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട വീണഘോഷവതി മഹാരാജാവിനു കാഴ്ചയായി കൊടുത്തയച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും മഹാസേനനേ അറിയിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം അതു് ഒരു ശുഭപ്രദമായ വിജയചിഹ്നമായി സന്തോഷപൂർവ്വം സ്വീകരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ആ വീണ ആൎക്കാണു കൊടുക്കേണ്ടതു് എന്ന വിചാരം അദ്ദേഹത്തെ അസ്വസ്ഥനാക്കുന്നു. മൂത്തമകൻ ഗോപാലകൻ രാജ്യതന്ത്രത്തിൽ വിദഗ്ദ്ധനാണു്. എന്നാൽ കാവ്യകലകളിൽ അവനു വാസനയില്ല. ഇളയമകൻ പാലകനു് കായികാഭ്യാസങ്ങളിലാണു് പ്രതിപത്തി. സംഗീതവാസന കണികപോലും അവനില്ല. ഇങ്ങനെയൊക്കെ ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു് കടശിയിൽ

അതു വാസവദത്തയ്ക്കു് കൊടുക്കാൻ അദ്ദേഹം രാജ്ഞിയോടു പറയുന്നു അവൾക്കതു കൊടുക്കയാണെങ്കിൽ അവൾക്കു വീണവായനയിലുള്ള ഭ്രമം വളരെ അധികം കലശലാവും എന്നു് രാജ്ഞി സ്വാഭിപ്രായം വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. "അവൾ വായിക്കട്ടെ, എപ്പോഴും വായിക്കട്ടെ! അവളുടെ ശ്വശുരൻെറ ഭവനത്തിൽ വീണവായനക്കു് അവൾക്കിത്ര സൗകര്യം കിട്ടുകയില്ല" എന്നു അദ്ദേഹം സന്തോഷപ്രദമായ സ്നേഹത്തോടെ പറയുന്നു.

പിന്നീടു് മഹാസേനൻ വത്സരാജാവു് എവിടെയാണെന്നു ചോദിക്കുന്നു. വത്സരാജാവിനു വളരെ മുറിവുകളേററിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു് പറഞ്ഞാൽ അനുസരിക്കുന്നുണ്ടെന്നും അദ്ദേഹത്തിനെ ഒരു മഞ്ചലിൽ കിടത്തി നടുക്കെക്കൊട്ടാരത്തിൽ കൊണ്ടുപോയിരിക്കുന്നു എന്നും കഞ്ചുകി പറന്നു. "വത്സരാജാവിനു അത്യധികം മുറിവുകൾ പററിയിട്ടുണ്ടെന്നറിയുന്നതിൽ ഞാൻ ഖേദിക്കുന്നു. ഇതു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ നിർഭീകമായ പരാക്രമത്താൽ അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിച്ച ഒരു ശിക്ഷാനുഭവമാണു്. ഈ അവസ്ഥയിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കാര്യത്തിൽ ശ്രദ്ധിക്കാതിരിക്കുന്നതു് ക്രൂരമായിരിക്കും. ബാദരായണ, അങ്ങു ചെന്നു ഭാരതാരോഹകനോടു പറയണം 'അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുറിവുകളെ ചികിത്സിക്കുന്നതിൽ ശ്രദ്ധിക്കണം, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഓരോ ഭാവഭേദങ്ങളും സൂക്ഷിക്കണം, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിലാഷങ്ങളെ അവയിൽനിന്നു ഊഹിച്ചറിയണം. യുദ്ധത്തെയോ പരാജയത്തെയോ കുറിച്ചു ഒരക്ഷരംപോലും ആരും ഉരിയാടരുതു്. അദ്ദേഹം തുമ്മുമ്പോൾ ഓരോ തുമ്മിനും 'ഹരി' എന്നു പറയണം. പ്രശംസകൾ അവസരോചിതങ്ങളും വിവേകപൂർവ്വങ്ങളും ആയിരിക്കണം' എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു്."

വത്സരാജാവിന്റെ മുറിവുകൾ വഴിക്കുവച്ചുതന്നെ വച്ചുകെട്ടിയെന്നും അതഴിച്ചുകെട്ടാറായില്ലെന്നും കഞ്ചുകി പോയി മടങ്ങിവന്നു രാജാവിനോ അറിയിക്കുന്നു. നേരം മദ്ധ്യാഹ്നമായിരിക്കുന്നു എന്നു് അയാൾ പ്രസ്താവിക്കുന്നു. എവിടെയാണു് വത്സരാജാവിനെ കിടത്തി സൂക്ഷിക്കുന്നതു എന്നു് രാജാവു് അയാളോടു ചോദിക്കയും മയിലുകളുടെ ചേക്കയ്ക്കുടുത്താണെന്നു അയാൾ മറുപടി പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. "ശാന്തം പാപം! അതു രോഗിയെ കിടത്താൻ കൊള്ളാവുന്നസ്ഥലമല്ല. അദ്ദേഹത്തിനു വെയിലിന്റെ ചൂടു തട്ടാതിരിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനേ ചിത്രമുറിയിലേയ്ക്കു് മാററാൻ അവരോടു പറയൂ" എന്നു രാജാവു് പറയുന്നു. കഞ്ചുകി പോയി അതുപോലെയെല്ലാം ചെയ്യിച്ചിട്ടു് തിരിച്ചുവന്നു് ഭാരതാരോഹകൻ അദ്ദേഹത്തിനേ കാണാൻ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് അറിയിക്കുന്നു. "വത്സരാജാവിനോടു് ദയകാണിക്കുന്നതു് അമാത്യസമ്മതമല്ലെന്നു തെളിയുന്നു. അയാളുടെ നയതന്ത്രം അതല്ലതാനും അയാളെ എന്റെ അഭിപ്രായത്തിലേയ്ക്കു് കൊണ്ടുവരണം" എന്നു് അദ്ദേഹം പറയുന്നു.

വാസവദത്ത ഇപ്പോഴും ഒരു പൈതൽ മാത്രമായതുകൊണ്ടു അവളുടെ വിവാഹക്കാര്യത്തിൽ അത്ര തിടുക്കപ്പെടാനൊന്നുമില്ലെന്നു രാജ്ഞി രാജാവിനോടു പറയുകയും, "അവിടത്തെ ഇഷ്ടംപോലെയാകട്ടെ," എന്നു രാജാവു് മറുപടിപറയുകയും ചെയ്യുന്നു. രാജ്ഞി പോകുന്നു. "ആദ്യം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗർവ്വു് എന്നേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശത്രുവാക്കി. അദ്ദേഹത്തിനേ പിടിച്ചു് ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ ഞാൻ ഏതാണ്ടു് ശത്രുവുമല്ല മിത്രവുമല്ല എന്ന നിലയിലായി. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹം യുദ്ധത്താൽ വളരെ

തളൎന്നിരിക്കുന്നു എന്നും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്ഥിതി വളരെ കഷ്ടത്തിലായിരിക്കുന്നു എന്നും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവൻ തന്നെ അപകടത്തിലാണെന്നും കേൾക്കയാൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനെക്കുറിച്ചു ഉൽക്കണ്ഠാവിവശനായിരിക്കുന്നു" എന്നു സ്വയം മന്ത്രിച്ചുംകൊണ്ടു രാജാവും പോകുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം: അങ്കാരംഭം. ഉജ്ജയിനിയിൽ വഴിവിട്ടു ഒരു ദിക്കിലുള്ള കാത്യായനീക്ഷേത്രത്തിൽ ഒരു പാത്രം മധുരപലഹാരം അന്വേഷിച്ചു ഒരു യാചകന്റെ വേഷത്തിൽ ഉദയനന്റെ വിദൂഷകനും വയസ്യനും ആയ വസന്തകനും കൈയിൽ പൊടിഞ്ഞു തകൎന്ന മധുരപലഹാരങ്ങളുമായി ഒരു ഭ്രാന്തന്റെ വേഷത്തിൽ മന്ത്രി യൗഗന്ധരായണനും പ്രവേശിക്കുന്നു. അവരുടെ മദ്ധ്യസ്ഥതപിടിച്ചുകൊണ്ടു ഒരു ബുദ്ധസന്ന്യാസിയുടെ വേഷത്തിൽ മന്ത്രിരുമണ്വാനും അവിടെ വരുന്നു. അവർ തമ്മിൽ ഒരു ഗൂഢാലോചന നടത്തുന്നു. അവർ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന വേഷങ്ങൾക്കു ചേൎന്നതും അവർ ആരു കാണുന്നതുപോലെയുള്ള ആളുകൾ തന്നെയാണെന്നു മറ്റുള്ളവരെ വ്യാമോഹിപ്പിക്കാൻ ഉദ്ദേശിച്ചുള്ളതും ആയ ചിരിച്ചു്ചാഞ്ചാടിയുള്ള കുറെവിഡ്ഢി സംഭാഷണങ്ങൾക്കുശേഷം മൂന്നുപേരും അഗ്നിദേവതയുടെ കോവിലിൽ കയറിപ്പോകുന്നു. അവിടെ ചെന്നുചേൎന്ന ഉടനെ വിദൂഷകൻ മഹാരാജാവിന്റെ മുറിവുകളെല്ലാം കരിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം കുളിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് മറ്റുരണ്ടുപേരോടും പറയുന്നു. "അദ്ദേഹത്തിനെ മോചിപ്പിക്കാൻ നമ്മൾ എങ്ങനെയെല്ലാം ശ്രമിച്ചു! ഇനിയും നമ്മൾ ആശയിൽ ജീവിക്കയാണു്!

പോകുംദിനം സപദിനാമിരവിന്നു കാക്കും
മിന്നുന്നുഷസ്സുവരവേ പകൽ പാൎത്തുവാഴും

നാളേവമോട്ടമളവേ വിഷമത്തിലാണ
നാം കാണണം വഴികൾ ഭാവിഗുണം ലഭിപ്പാൻ"

എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ മററവരോടു പറയുന്നു.

അനന്തരം അദ്ദേഹം ചുവടേചേക്കുന്ന സന്ദേശം രാജാവിനേ അറിയിക്കാൻ വസന്തകനോടു പറയുന്നു.

"നമ്മൾക്കു ഇവിടം വിട്ടുപോകാൻ നമ്മൾ ആലോചിച്ചു തീച്ച്യാക്കിയ സൂത്രം നാളെ പ്രയോഗിക്കണം. ആന നളഗിരിയേ മരുന്നുകൾകൊണ്ടും മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടും കോപിപ്പിക്കും. മരുന്നുകൾ അവനേ തളയ്ക്കുന്നിടത്തും കളിപ്പിക്കുന്ന ദിക്കിലും അവനു തീററിവയ്ക്കുന്നദിക്കിലും ഇടുന്നതിനുള്ള വഴികൾ ഞങ്ങൾ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. പുക അവന്റെ നേരേ പോകത്തക്കവണ്ണം കററവാക്കിനു് തീ കൊളുത്താനും ഞങ്ങൾ ഏർപ്പാടുചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. അവനു കോപം വർദ്ധിക്കാൻ അവന്റെ എതിരെയുള്ള ആനകൾക്കു് മദമിളകാൻ വേണ്ട ഉപായങ്ങളും ഞങ്ങൾ ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ആനാലായത്തിനു സമീപമുള്ള ഒരു വീടിനു തീ വയ്ക്കും. തീ കണ്ടാൽ ആനകൾ പേടിച്ചു വിരളുമെന്നു് അവിടേയ്ക്കറിയാമല്ലൊ. ശംഖുകളുതിയും പെരുമ്പറകൾ താക്കിയും വലിയ ശബ്ദകോലാഹലം ഉണ്ടാക്കി അവന്റെ ഭയത്തിനു ശക്തികൂട്ടും, നമ്മുടെ കൗശലങ്ങളാൽ നാളെ ഞങ്ങൾകൂടി ആനയെ വിരട്ടുമ്പോൾ പ്രദ്യോതൻ അവിടത്തേ സഹായം ആവശ്യപ്പെടുമെന്നു് നിശ്ചയമാണു്. അങ്ങനെ നമ്മുടെ ശത്രുവിന്റെ അനുമതിയോടുകൂടി അവിടത്തേ ബന്ധനത്തിലും ദുഃഖത്തിലും പങ്കുകൊള്ളുന്ന വീണയുംകൊണ്ടു കാരാഗൃഹത്തിനു പുറത്തു വന്നു നളഗിരിയെ ശാന്തനാക്കി വശപ്പെടുത്താൻ അവിടെയ്ക്കു സാധിക്കും. അനന്തരം അവന്റെ പുറത്തുകയറി കഴുത്തിൽ ഉറച്ചിരുന്നു അവനേ അതിവേഗത്തിൽ നടത്തി കാട്ടുകളിലൂടെ,

ആളുകഠം പിന്തുടൎന്നു കൂടെയെത്തി അവിടത്തെ പിടികൂടു ന്നതിനു മുമ്പു് കൗശാംബിയിൽ എത്തണം."

വസന്തകൻ ഇതെല്ലാം കേട്ടു ചിന്താമഗ്നനായി നി ല്ക്കുന്നു. "വസന്തക, അങ്ങെന്താണു് വിചാരിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നതു്?" എന്നു രുമണ്വാൻ ചോദിക്കുന്നു. "നിങ്ങ ളുടെ ഈ ശ്രമങ്ങളെല്ലാം വെറുതെയാണു്," എന്നായാഠം ഉത്തരം പറയുന്നു. "അങ്ങു പറഞ്ഞതിന്റെ അൎത്ഥം ഞങ്ങഠംക്കു മനസ്സിലാവുന്നില്ല" എന്നു മന്ത്രിമാർ അയാ ളോടു പറയുന്നു. "അതിലത്ഭുതമില്ല. ആൎയ്യന്മാരെ, എന്റെ വിചാരം ആദ്യം ഞാൻ മനസ്സിലാക്കുന്നു: പിന്നീ ടേയുള്ളു നിങ്ങഠം" പിന്നെ അയാഠം യൗഗന്ധരായണന്റെ ഉപായം രാജാവു് അനുവൎത്തിക്കാതിരിക്കാനുള്ള കാരണം പറയുന്നു. "കഴിഞ്ഞ കൃഷ്ണപക്ഷത്തിലെ അഷ്ടമി നാളിൽ കുമാരിവാസവദത്ത ധാത്രിയോടുകൂടി കാരാഗൃഹദ്വാര ത്തിന്റെ എതിൎവശത്തുള്ള യക്ഷിയമ്പലത്തിൽ തൊഴാൻ പോയിരുന്നു. കന്യകമാരെ ആരും കണ്ടുകൂടെന്നില്ലായ്ക യാൽ കുമാരി ഇരുന്ന പല്ലക്കിന്റെ മറ ഇട്ടിരുന്നില്ല. ഒരൊട അടച്ചിട്ടിരുന്നതിനാൽ അവൎക്കു രാജപാതയുടെ അരുകിൽക്കൂടി പോകേണ്ടിവന്നു. ആ സമത്തു് രാജാവു് കാരാഗൃഹമേലധികാരി ശിവകന്റെ അനുവാദത്തോടുകൂടി പുറത്തുവന്നു നില്ക്കുകയായിരുന്നു. പോണ്ടന്മാർ തോഠം മാറാനായി പല്ലക്കു അവിടെ കുറേനേരം നിറുത്തി. അ പ്പോഠം രാജാവു് കുമാരിയെ വ്യക്തമായി സ്വച്ഛന്ദംകണ്ടു. ആ സമയംമുതൽ ബന്ധനാലയം അവിടെയ്ക്കു് സ്വൎഗ്ഗ മായി പരിണമിച്ചിരിക്കയാണു്. അവിടത്തെയ്ക്കു് കുമാ രിയിൽ പ്രേമം ഉദിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു." ഈ വൎത്തമാനം കേട്ടു് യൗഗന്ധരായണനു് അത്ഭുതവും അമർഷവും ഉണ്ടാകുന്നു.

അതു സത്യമാണോ എന്നു് അദ്ദേഹം വിദൂഷകനോടു ചോദിക്കുന്നു. "ആപത്തുവരുമ്പോൾ ഒന്നിനു മീതെ ഒന്നു് എന്നു് ചൊല്ലുണ്ടല്ലൊ. അതു സത്യംതന്നെ" എന്നു് വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. 'പ്രിയതോഴ, അങ്ങയുടെ ഹൃദയം ഉരുക്കുപോലെ കട്ടപ്പെട്ടുത്തിക്കൊള്ളൂ. ഈ വേഷങ്ങളിൽ നമ്മളുടെ ആയുസ്സു് ദീർഘിക്കാൻ പോകയാണു്" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ രുമണ്വാനോടു പറയുന്നു. അപ്പോൾ വിദൂഷകൻ, "നമ്മുടെ സ്വാമി എന്നോടു് ഇതു കൂടിപ്പറഞ്ഞു. 'ഞാൻ ഇപ്പോഴത്തെ ഉപായത്തോടു അനുകൂലിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ ഇവിടെ നിന്നു രക്ഷപ്പെടുന്ന സമയത്തു പ്രദ്യോതന്റെ ഉള്ളിൽ കൊള്ളത്തക്കവണ്ണം അദ്ദേഹത്തിനേ ഒന്നവമാനിക്കാനുള്ള സൂത്രം ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയാണു്. ഞാൻ വികാരാവേശത്താൽ അന്ധനായിരിക്കയാണെന്നു വിചാരിക്കരുതു്. എന്നേ അവമാനിച്ചതിനു് അതിനൊത്ത ഒരു പ്രത്യവമാനം അങ്ങോട്ടു നൽകാൻ വിചാരിക്കയാണു്. അത്രെ ഉള്ളൂ" എന്നു യൗഗന്ധരായണനോടു പറയുന്നു. യൗഗന്ധരായണൻ രാജാവിന്റെ ഈ സന്ദേശത്താൽ വഞ്ചിക്കപ്പെടാൻ പോകുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വാമിയുടെ കാലുകളിൽ ചങ്ങലകൾ കിലുങ്ങുന്നു. അദ്ദേഹം നിലത്തു തന്നെത്താൻ വിരിയ്ക്കുന്ന വയ്ക്കോൽ കിടക്കയിൽ കിടക്കുന്നു. ഈ ദുരവസ്ഥയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ പ്രണയകാര്യം കൊണ്ടു യൗഗന്ധരായണൻ വിഷാദിക്കുന്നു.

അപ്പോൾ "ആര്യ, നമ്മൾ നമ്മുടെ രാജാവിന്റെനേക്കുള്ള ഭക്തി കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇനി നമ്മൾക്കു അദ്ദേഹത്തിനേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിധിയ്ക്കു വിട്ടുംവെച്ചു് നമ്മുടെ ഗൃഹങ്ങളിലേയ്ക്കു് പോകാം" എന്നു് വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"ഇങ്ങനെ സംസാരിക്കുന്നതു് ഞങ്ങടെ വസന്തക നാണോ? അല്ലേ വസന്തക, അങ്ങു ആ വിധം സംസാരി ക്കരുതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹിതന്മാരായ നമ്മളെ രക്ഷയ്ക്കു് അവലംബിച്ചിരിക്കുന്ന അദ്ദേഹത്തിനേ, പ്രണ യവും വ്യസനവുംകൊണ്ടു കാര്യ മങ്ങിപ്പോയിരിക്കുന്ന അ ദ്ദേഹത്തിനേ, നമ്മൾ എങ്ങനെ ഉപേക്ഷിക്കും?" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ ചോദിക്കുന്നു. "ശരി ശരി! എന്നാൽ നമ്മൾ പടുവൃദ്ധരാകുന്നതുവരെ നമുക്കിങ്ങനെ ഇവിടെ പാൎത്തു കഴിയാം" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. "അതു വളരെ വളരെ സ്തുത്യൎഹമായിരിക്കും "എന്നു് യൗഗന്ധ രായണൻ പറയുന്നു. "നമ്മൾ ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതെ ന്തിനായിട്ടാണെന്നു് ജനങ്ങളറിഞ്ഞാലല്ലെ?" എന്നു വിദൂ ഷകൻ പ്രത്യുത്തരം നൽകുന്നു. "ലോകത്തെ സന്തോഷി പ്പിക്കാനല്ല നമ്മളിതു ചെയ്യുന്നതു്. നമ്മൾ ചെയ്യുന്നതു് നമ്മുടെ സ്വാമിക്കുവേണ്ടിയാണു്." എന്നു യൗഗന്ധരായ ണൻ കോപംപൂണ്ടു പറയുന്നു. "നമ്മുടെ ത്യാഗങ്ങളേ അ ദ്ദേഹം അറിയുന്നില്ലല്ലൊ" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. "കാലക്രമംകൊണ്ടറിയും" എന്നു് അദ്ദേഹം ഉത്തരംപറ യുന്നു. "എന്നാൽ കാരാഗൃഹത്തിൽനിന്നു രാജാവിനേയും കൊട്ടാരത്തിലേ അന്തഃപ്പുരത്തിൽനിന്നു കുമാരിയെയുംകൊ ണ്ടു പോകാൻ അങ്ങേയ്ക്കു് കഴിവുണ്ടാകണം" എന്നു വിദൂ ഷകൻ പറയുന്നു.

രമണ്വാൻ, "അങ്ങു ഭംഗിയായിപറഞ്ഞു" എന്നു വി ദൂഷകനോടും "അങ്ങു ഈ രണ്ടുകാൎയ്യങ്ങളും സാധിക്കണം എന്നു യൗഗന്ധരായണനോടും പറയുന്നു. അപ്പോൾ യൗഗന്ധരായണൻ "ഞാൻ രാജാവിനേ രക്ഷപ്പെടുത്തു കയും പണ്ടു് അൎജ്ജുനൻ സുഭദ്രയെ എന്നപോലെ രാജാ വിനു വാസവദത്തയെ അപഹരിക്കാൻ കഴിവുണ്ടാക്കി

ക്കൊടുക്കയും ചെയ്യാതിരിക്കുന്നു എങ്കിൽ ഞാൻ യൗഗന്ധരായണനല്ല, എന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ രണ്ടാമത്തെ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യുന്നു.

തെരുവുകളിൽ ആൾസഞ്ചാരത്തിന്റെ കാൽപ്പെരുമാററം കേട്ടുതുടങ്ങി. അപ്പോൾ ഉപജാപകന്മാർ മൂവ്വരും അവരവർ എടുത്തിട്ടുള്ള വ്യാജവേഷത്തിൽ പിരിഞ്ഞു അവരവരുടെ വഴിക്കു പോയി. യൗഗന്ധരായണൻ ഒരു യഥാൎത്ഥ ഭ്രാന്തനേപ്പോലെ ഓരോ അസംബന്ധങ്ങൾ ഉറക്കെ വിളിച്ചുപറഞ്ഞുംകൊണ്ടു നടന്നു.

മൂന്നാംമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

മൂന്നാമങ്കത്തിന്റെയും നാലാമങ്കത്തിന്റെയും ഇടയ്ക്കുള്ള കാലത്തിൽ ചില സംഗതികൾ നടക്കുന്നു. യൗഗന്ധരായണനും ഭാരതാരോഹകനും തമ്മിലുള്ള ഒരു സംഭാഷണത്താൽ അവ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. യൗഗന്ധരായണന്റെയും അനുചരന്മാരുടേയും ഉപജാപങ്ങളുടെ ഫലമായി നളഗിരിക്കു മദമിളകുന്നു. ആ കൊമ്പൻ പ്രക്ഷുബ്ധനായി ഉജ്ജയിനിയിലെ തെരുവുകളിൽഓടിനടക്കുന്നു. ആളുകൾ ഭയവിഹ്വലരായി പായുന്നു. അപ്പോൾ മഹാസേനൻ, ആനകളെ പാട്ടിലാക്കാൻ ശക്തനെന്നു പ്രസിദ്ധനായ വത്സരാജാവിനേ ബന്ധനത്തിൽനിന്നു മോചിപ്പിക്കയും അദ്ദേഹത്തിന്നു അതിന്നുള്ള ആയുധമായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീണ ഘോഷവതി തിരിച്ചുകൊടുക്കയും ചെയ്യുന്നു. വത്സരാജാവു് തന്റെ വീണയിൽ മോഹനങ്ങളായ രാഗങ്ങളും ഗാനങ്ങളും വായിച്ചു് ആനയെ ഒരാടിനേപ്പോലെ ശാന്തനാക്കി പിടിച്ചു ലായത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി തളയ്ക്കുന്നു. മഹാസേനൻ അതിന്നുള്ള കൃതജ്ഞതയാൽ അദ്ദേഹത്തിനേ വീണ്ടും തടവിലയക്കാതെ കൊട്ടാരത്തിൽ പാർപ്പിക്കുകയും വാസവദത്തയേ വീണവായന

പഠിപ്പിക്കാൻ നിയോഗിക്കയും ചെയ്യുന്നു. വീണവായന പഠിപ്പിനിടയിൽ അവർ തമ്മിൽ പ്രേമബദ്ധരാകുന്നു.

നാലാമങ്കം. രംഗം ഉജ്ജയിനി. കുമാരിവാസവദത്ത യ്ക്കു് കുളിക്കാൻപോകുതിനു് കുമാരിയുടെ ആന ഭദ്രാവ തിയെകൊണ്ടു ചെല്ലുന്നതിനു അതിൻെറ ആനക്കാരൻ ഗാത്രവാഹകനെ അന്വേഷിച്ചു് കുമാരിയുടെ കൊട്ടാര ത്തിൽ ജോലിക്കാരനായ മഹാസേനൻെറ ഒരു ഭടൻ പ്ര വേശിക്കുന്നു. ഗാത്രവാഹകൻ ഒരു ചാരായക്കിടങ്ങിൽ കുടി ക്കാൻ പോയിരിക്കയാണെന്നറിഞ്ഞു ഭടൻ അവിടെചെ ന്നു് "ഗാത്രവാഹക, ഗാത്രവാഹക," എന്നു് ഉറക്കെ വിളി ക്കുന്നു. ഗാത്രവാഹകൻ വേഷംമാറിയ യൗഗന്ധരായണ ൻെറ ഒരു ചാരനായിരുന്നു. അവൻ വയറുനിറയെ കുടി ച്ചുകുഴതിരിഞ്ഞപോലെ ഉറക്കെ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചും ചീന പ്പനിനീരുപോലെ കണ്ണുകൾ ചുമപ്പിച്ചും പുറത്തുവന്നു, "'ഗാത്രവാഹക', 'ഗാത്രവാഹക' പെരുവഴിയിൽനിന്നും കൊണ്ടു് എന്നേ ഇങ്ങനെ പേരുചൊല്ലി വിളിക്കുന്നതു് ഏതവനാടാ" എന്നു വിളിച്ചു ചോദിക്കയും, ആദ്യം ചിരി, പിന്നെ കലഹം, അതിൽപിന്നെ കരച്ചിൽ എന്നി ങ്ങനെ കുടിയന്മാരുടെ അവസ്ഥാന്തരങ്ങളെല്ലാം പ്രകടി പ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നു. കുടിയെ വാഴ്ത്തി ഒരു പാട്ടുപാടുന്നു. "ഞാൻ എത്രനേരമായി തന്നെ തിരക്കി നടക്കുന്നു. കുമാരി വാസവദത്തയ്ക്കു നീരാട്ടിനെഴുന്നെള്ളണം. അവിടത്തെ ആന ഭദ്രാവതിയെ കാണാനില്ല. താൻ ഇവിടെ കുടി ച്ചുമദിച്ചു അലഞ്ഞുതിരിയുന്നു" എന്നു് ഭടൻ അവനോടു പറയുന്നു.

ഗാത്രസേവകൻ. "അതുകൊള്ളാം. അവൾ കുടിച്ചു. അവടെ ആമ്പ്രന്നോൻ കുടിച്ചു. നീ കുടിച്ചു. ഞാൻ കുടിച്ചു. ഭൂമിമുഴുക്കെകുടിച്ചു."

ഭടൻ: "എല്ലാം കടിച്ചുതിരിക്കട്ടെ. താൻ എന്താണ് ഇവിടെ കിടന്നു വട്ടംകറങ്ങുന്നതു്? താൻ എന്താണ് ഭദ്രാവതിയെ കൊണ്ടുവരാത്തതു്?

ഗാത്രസേവകൻ: "ഞാൻ ഇവിടെ കിടന്നു വട്ടംകറങ്ങുന്നു. ഞാൻ ഇവിടെ കിടക്കുന്നു. ഞാനതുകൊണ്ടു കടിക്കുന്നു."

ഭടൻ: "ഈ അസംബന്ധം പറച്ചിൽ നിറുത്തു. പോയി ഭദ്രാവതിയെ കൊണ്ടുവരൂ."

ഗാത്രസേവകൻ: "അവൾ വരട്ടെ; എടീ ഭദ്രാവതി, വാ, അയ്യോ! ഞാൻ ചന്ദ്രക്കലപോലെ വെളുത്ത അവളുടെ കഴുത്തുചങ്ങല പണയം വച്ചുപോയി.

ഭടൻ: അതു സാരമില്ല. അവളുടെ കഴുത്തിൽ നമുക്കൊരു പൂമാല കെട്ടിക്കാം. ഭദ്രാവതിയേ വേഗംകൊണ്ടു വരൂ.

ഗാത്രസേവകൻ: "അവൾ വരട്ടെ, എടീ ഭദ്രാവതി വാ. അയ്യോ ഞാൻ അവളുടെ മണി പണയംവച്ചു.

ഭടൻ: "ആന വെള്ളത്തിലിറങ്ങാൻ പോകയാണു്. അവൾക്കു മണി വേണ്ട. താൻ ചെന്നു ഭദ്രാവതിയെ കൊണ്ടുവരൂ."

ഗാത്രസേവകൻ: "അവൾ വരട്ടെ. എടീ ഭദ്രാവതി വാ. അയ്യോ? ഞാൻ അവളുടെ തോട്ടി പണയംവച്ചു.

ഭടൻ: "ഭദ്രാവതിയ്ക്കു് തോട്ടിവേണ്ടാ. എടോ മനുഷ്യ, അവളേ വേഗം കൊണ്ടുവരൂ."

ഗാത്രസേവകൻ: "അതെയതേ കൊണ്ടുവരാം ഞാൻ. ആയ് ഭദ്രാവതി വന്നോ, അയ്യോ!"

ഭടൻ: "എന്താ 'അയ്യോ!'"

ഗാത്രസേവകൻ: "അയ്യോ, ഞാൻ.........."

ഭടൻ: "താൻ, എന്തു്?"

ഗാത്രസേവകൻ: "അയ്യോ ഭദ്രാവതി.........."

ഭടൻ: "എന്താ ഭദ്രാവതി?"

ഗാത്രസേവകൻ: "ഞാൻ ഭദ്രാവതിയേയും പണയം വച്ചുപോയി!"

ഭടൻ: "അതു തന്റെ കുററമല്ല. ചാരായത്തിനു രാജാവിന്റെ ആനയെ പണയം വാങ്ങാൻ ധൈര്യപ്പെട്ട ഈ ചാരായവില്പനക്കാരന്റെ കുററമാണു".

ഗാത്രസേവകൻ: "അയ്യോ! ഞാനയാളോടു പറഞ്ഞു, പലിശകിട്ടാൻവേണ്ടി മുതൽ നഷ്ടപ്പെടുത്തരുതെന്നു!"

ഭടൻ: "എടൊ, താൻ കേട്ടോടൊ അതാ ആ അരവം?"

ഗാത്രസേവകൻ: "ആ അരവം എന്താണെന്നു എനിക്കറിയാം. ഭദ്രാവതി ചാരായവില്പനക്കാരന്റെ വീടു തകർത്തു ഓടിപ്പോകയാണു്!"

ഭടൻ: "താനെന്തു പറയുന്നു?"

(ആകാശത്തു് ഒരു ഒച്ച)

വത്സരാജാവു് കുമാരി വാസവദത്തയേയും കൊണ്ടു രക്ഷപ്പെട്ടു പോയിരിക്കുന്നു.

ഗാത്രസേവകൻ: (സ്വഗതം) സന്തോഷം സന്തോഷം! എന്റെ മഹാരാജാവിനു് പ്രതിബന്ധങ്ങൾ ഒന്നും നേരിടാതിരിക്കട്ടെ!"

ഭടൻ "ഇനി ഇതുപോലെ കടിച്ചുമദിച്ചു ചാഞ്ചാടി അലഞ്ഞു നടന്നോളു"

ഗാത്രസേവകൻ: "ആരാണു് കുടിച്ചുമത്തൻ? എന്താണു് കുടിച്ചതു്? സന്തോഷമോ? ചാരായമോ? ആക്കാണു് ലഹരിപിടിച്ചിരിക്കുന്നതു്? എന്റെ ചങ്ങാതി? ഞങ്ങളെല്ലാം യൗഗന്ധരായണന്റെ ചാരന്മാരാണു്. അദ്ദേഹം ഞങ്ങളിൽ ഓരോരുത്തനേയും ഓരോകാര്യത്തിനു് ഓരോ സ്ഥലത്താക്കിയിരിക്കയാണു്. താൻ അതു മനസ്സിലാക്കിക്കൊള്ളൂ. ഇതാ ഞാൻ എന്റെ കൂട്ടുകാർക്കു ഒരു അടയാളം കാണിക്കുന്നു. നോക്കൂ, അതാ അവർ പടം കളഞ്ഞ പാമ്പുകളെപ്പോലെ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ഓടുന്നു. തന്റെ സ്വാമിയുടെ ചോറും തിന്നുംകൊണ്ടു അദ്ദേഹത്തിനുവേണ്ടി പോരുചെയ്കയും മരിയ്ക്കയും ചെയ്യുന്നില്ലെങ്കിൽ അവൻ അവമാനകരമായ മരണം ഭവിച്ചു നരകത്തിൽവീഴും"

അപ്പോൾ ഭ്രാന്തവേഷം മാററി ഒരു മൂർച്ചയുള്ള വാളും പൊന്നുപൂശിയ പരിചയും എടുത്തു നിബിഡമായി യുദ്ധം നടക്കുന്നതിനിടയിൽ ചാടി പോരാടുന്ന യൗഗന്ധരായണനെ ഭടൻ കാണുന്നു. അദ്ദേഹം കുറേനേരത്തേയ്ക്കു് മഹാസേനന്റെ സേനയുടെ ഗതിമുട്ടിച്ചു തടുത്തുനിർത്തി, അസംഖ്യം ആനകളേയും ആനക്കാരെയും അസംഖ്യം കുതിരപ്പടയാളികളേയും കാൽപ്പടയാളുകളേയും കൊന്നൊടുക്കുകയും, ശത്രുസേന വാസവദത്തയോടുകൂടി രക്ഷനേടിപ്പോയ വത്സരാജാവിനെ പിന്തുടരാനിടകൊടുക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഒരു കൊടുമ്പോരുചെയ്തു വിജയസുന്ദരൻ എന്നൊരാന തന്റെ കൊമ്പുകൊണ്ടു യൗഗന്ധരായണന്റെ വാൾ കുത്തിയൊടിക്കുന്നു. ശത്രുഭടന്മാർ നിരായുധനായിതീൎന്ന അദ്ദേഹത്തിനേ പിടികൂടി പലകകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ ഒരു മഞ്ചത്തിലാക്കി എടുത്തുംകൊണ്ടുപോകുന്നു. താൻ തന്റെ സ്വാമിയെ രക്ഷപ്പെടുത്തി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേരും പേരുമയും ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും

താൻ ശാന്തിയും പ്രസാദവും സമ്പാദിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും അദ്ദേഹം വിളിച്ചു പറയുന്നു. ഒരു നിന്ദ്യമായ വേഷത്തിൽ മാത്രം തന്നെക്കണ്ടിട്ടുള്ള ഉജ്ജയിനിയിലെ പൗരന്മാൎക്കു തന്റെ ഈ വീരകൃത്യങ്ങൾക്കുശേഷം, ഒരു മന്ത്രിയാകാൻ അഭിലഷിക്കുന്നവൻ എന്തെല്ലാം ത്യാഗങ്ങൾ സഹിക്കാൻ സന്നദ്ധനായിരിക്കണമെന്നു് ബോധ്യപ്പെടുന്നതിന്നായി തന്നെ അടുത്തുനിന്നു നേരെ കാണാൻ അനുവാദം കൊടുക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹംരക്ഷിഭടന്മാരോടു ആവശ്യപ്പെടുന്നു.

ഒരു ഭടൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നു് വത്സരാജാവിനെ വീണ്ടും പിടിച്ചു തടവിലാക്കിയിരിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നു. "അതസാധ്യമാണു്. ഭദ്രാവതി അവരെ ത്തുമ്പൊഴെയ്ക്കു കാട്ടിനുള്ളിൽ കടന്നു യോജനകൾക്കപ്പുറം പോയിരിക്കും. അവളുടെ ഒപ്പമെത്താൻ കഴിയുന്നതല്ല" എന്നു അദ്ദേഹം ഉൽഘോഷിക്കുന്നു. നളഗിരിയുടെ പുറത്തുകയറിയാണു് അദ്ദേഹത്തിനെ പിന്തുടൎന്നതു്" എന്നു ആ ഭടൻ വീണ്ടും പറയുന്നു. "വത്സരാജാവിനല്ലാതെ മററാൎക്കും നളഗിരിയുടെ പുറത്തുകയറാൻ ഒക്കുന്നതല്ല. അതുകൊണ്ടു ആ പിൻതുടൎച്ചക്കഥ ഒരു സൃഷ്ടിയായിരിക്കണം" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ മറുപടി പറയുന്നു. അപ്പോൾ ഒരു ഭടൻ വന്നു യൗന്ധരായണനെ മഹാസേനന്റെ ഭടന്മാർ നല്ലവണ്ണം കാക്കുന്ന ആയുധശാലയിൽ അടച്ചു കാത്തുകൊള്ളണമെന്നു് മറെറ രണ്ടു ഭടന്മാരോടും പറയുന്നു. ആഭരണം മോഷണംപോയതിൽ പിന്നീടു അതിന്റെ പെട്ടി സൂക്ഷിക്കാൻ പറയുന്നതുപോലെ പരിഹാസ്യമായ ഒരു കല്പനയാണു് ഇതെന്നു യൗഗന്ധരായണൻ കളിയാക്കുന്നു.

ആ സമയത്തു മൂന്നാമതൊരു ഭടൻ പ്രവേശിച്ചു് യൗഗന്ധരായണന്റെ രക്ഷിഭടനോടു ഭാരതാരോഹകൻ

അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിലങ്ങുകൾ എടുത്തുകളയണമെന്നു പറയുകയും അയാൾ അതുപോലെ ചെയ്യുകയും ചെയ്യുന്നു. തന്റെ ബുദ്ധികൗശലംകൊണ്ടു്, ഗോദായിൽ സർവ്വഥാ മലത്തിയടിച്ചു തോല്പിക്കപ്പെട്ട ഒരു മല്പിടിത്തക്കാരനെന്നപോലെ ഉജ്ജ്വലമായ ലജ്ജകൊണ്ടു ഭാരതാരോഹകന്റെ തല കുനിഞ്ഞു, മനസ്സിടിഞ്ഞുപോയിരിക്കുമെന്നു യൗഗന്ധരായണൻ വിചാരിക്കുന്നു. ഭാരതാരോഹകനാകട്ടെ, യൗഗന്ധരായണനെ ഈ ദയനീയസ്ഥിതിയിൽ കാണുന്നതു് വേദനാജനകമാണെന്നും അദ്ദേഹം അതെല്ലാം ചെയ്തതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വാമിയോടുള്ള ഭക്തികൊണ്ടാകയാൽ അദ്ദേഹത്തിനെ അപലപിക്കാൻ കഴിയുന്നതല്ലെന്നും വിചാരിക്കുന്നു. "യൗഗന്ധരായണന്റെ ഉപായങ്ങളെല്ലാം നല്ലവണ്ണം ആലോചിച്ചു കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവയാണു്. അവ ശക്തിയോടും ഉത്സാഹത്തോടും അനുവർത്തിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. പിടിച്ചുകൂട്ടിലടച്ചതായാലും ക്രുദ്ധനായ പാമ്പു് എന്നപോലെ അദ്ദേഹം സദാ തലപൊക്കിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു" എന്നു് അദ്ദേഹം പറയുന്നു.

ഭാരതാരോഹകൻ യൗഗന്ധരായണന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. യൗഗന്ധരായണൻ "ഭോ!" എന്നു് ആരംഭിക്കുന്നു. "എന്തൊരു മാറ്റൊലിക്കൊള്ളുന്ന ശബ്ദം! ആ ഒരൊററ വാക്കു്കൊണ്ടു സകല ദിക്കും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു." എന്നു ഭടൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. യൗഗന്ധരായണൻ ഭാരതാരോഹകനെ കണ്ടപ്പോൾ തന്റെ അംഗങ്ങൾ ഒരു യോദ്ധാവിന്റെ പോലെ രക്തപങ്കിലങ്ങളായിരിക്കയാണു് എന്നും, അച്ഛന്റെ വധത്തിനു പ്രതികാരം നിർവ്വഹിച്ച അശ്വത്ഥാമാ

വിദൂഷകനെപ്പോലെ താൻ ശാന്തനായിരിക്കുന്നു എന്നും അദ്ദേഹം ഭാരതാരോഹകനോടു പറയുന്നു. കപടതന്ത്രംകൊണ്ടു് ജയം നേടിയതിനു് ആത്മപ്രശംസ ആവശ്യമാണോ എന്നു ഭാരതാരോഹകൻ ചോദിക്കുന്നു. വ്യാജഗജത്താൽ വത്സരാജാവിനോടു് പ്രയോഗിച്ച കപടതന്ത്രത്തെ ചൂണ്ടിപ്പറഞ്ഞു യൗഗന്ധരായണൻ പ്രത്യുത്തരം നൽകുന്നു. അപ്പോൾ, വിവാഹം കഴിക്കാതെ കന്യകവാസവദത്തയെ കൊണ്ടുപോയതു വത്സരാജാവിനു് ഉചിതമായ പ്രവൃത്തിയായോ എന്നു് ഭാരതാരോഹകൻ ചോദിക്കുന്നു. തന്റെ സ്വാമി വാസവദത്തയെ ഗാന്ധർവ്വവിവാഹം കഴിച്ചതിനു ശേഷമാണു് കൊണ്ടുപോയിട്ടുള്ളതെന്നു യൗഗന്ധരായണൻ മറുപടി പറയുന്നു. മഹാസേനനു് എതിരായി ഈ കൂടതന്ത്രങ്ങൾ സംഘടനം ചെയ്യുമ്പോൾ വത്സരാജാവിന്റെയും കൗശാംബിരാജ്യത്തിന്റെയും പിന്നത്തേ രക്ഷയെക്കുറിച്ചു അദ്ദേഹത്തിനു് ഭയപ്പാടുണ്ടായിരുന്നില്ലേ എന്നു് ഭാരതാരോഹകൻ അപ്പോൾ ചോദിക്കുന്നു. "എന്തൊരു പരിഹാസ്യമായ ചോദ്യം! അങ്ങയുടെ മൂക്കിനു മുമ്പിൽക്കൂടി എന്റെ രാജാവു് രക്ഷപ്പെട്ടുപോയി. അദ്ദേഹത്തിനേക്കുറിച്ചോ കൗശാംബിയെക്കുറിച്ചോ വിചാരിച്ചു ഞാനെന്തിനു എന്റെ മനസ്സു പുണ്ണാക്കുന്നു! തായ്മരം മുറിക്കുമ്പോൾ കമ്പുകളെവിചാരിച്ചു എന്തിനു കുണ്ഠിതപ്പെടുന്നു" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ ഉത്തരംപറയുന്നു.

അപ്പോൾ ബാദരായണൻ വന്നു്, മഹാസേനൻ യൗഗന്ധരായണനു് ഒരു സന്ദേശം അയച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് ഭാരതാരോഹകനോടു പറയുന്നു. ഭാരതാരോഹകന്റെ സമ്മതത്തോടുകൂടി അയാൾ അതു യൗഗന്ധരായണനു കൊടുക്കുന്നു. ആ സന്ദേശം ഇപ്രകാരമാണു്. "അങ്ങു് യഥാർത്ഥമായ യാതൊരപരാധവും എന്റെ നേക്കു ചെയ്തിട്ടില്ല.

അങ്ങയുടെ ഗുണങ്ങളെ ഞാൻ പ്രിയപ്പെടുന്നു. അതു കൊണ്ടു കഴിഞ്ഞതൊക്കെ മറന്നു് ഒരു ബഹുമാന്യനായ അതിഥിയ്ക്കു് ഞാൻ തരുന്ന ഒരു ഈ സുവർണ്ണചഷകം അങ്ങു് സ്വീകരിണക്കാം" ഈ സന്ദേശം യൌഗന്ധരായണ ന്റെ മനസ്സിനെ വികാരാധീനമാക്കി. "അഹോ! ഞാൻ തീവച്ച വീട്ടുകൾ ഇപ്പോഴും കത്തിദഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. വധശിക്ഷക്കർഹനായ എന്നോടു കാണിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ബഹുമാനം സഹിക്കാവതല്ല" എന്നു് അദ്ദേഹം ഉൽഘോ ഷിയ്ക്കുന്നു.

അപ്പോൾ കൊട്ടാരത്തിന്റെ മുകളിലത്തെ നില യിൽനിന്നു നിലവിളിക്കുന്ന ശബ്ദങ്ങൾ കേൾക്കുന്നു. ക്രൂര നായ കഴുകൻ പിടികൂടിയ തിത്തിരിപ്പക്ഷിയുടെ കര ച്ചിൽപോലെ പെട്ടെന്നുണ്ടായ ആ കരച്ചിലിന്റെ കാര്യം ചെന്നന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നതിനു് ഭരതാരോഹകൻ ബാദരായണനെ അയക്കുന്നു. അയാൾ പോയി തിരിച്ചു വന്നു് "അങ്ഗാരവതിരാജ്ഞി തന്റെ പുത്രി ഉദയന നോടുകൂടി ഒളിച്ചോടിപ്പോയതുകൊണ്ടു ദുഃഖത്താലും ലജ്ജ യാലും പരവശയായി ആത്മഹത്യചെയ്യാൻ ഭാവിച്ചു. അപ്പോൾ മഹാരാജാവു്, 'അവിടുത്തെ പുത്രിയുടെ വേളി ക്ഷത്രിയധർമ്മമനുസരിച്ചു ഗാന്ധർവ്വരീതിയിൽ കഴിക്കപ്പെ ട്ടിട്ടുണ്ടു്. സന്തോഷിക്കേണ്ട ഈ സമയത്തു അവിടുന്നുദുഃഖി ക്കുന്നതെന്താണു്? ഇനിയും നമുക്കു് വത്സരാജാവും വാസവ ദത്തയുംതമ്മിലെവിവാഹകർമ്മം അവരുടെ ചിത്രപടങ്ങൾ മുഖാന്തിരം ഇവിടെ ആഘോഷിക്കാം' എന്നു പറഞ്ഞു, രാജ്ഞിയെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നു. അതനുസരിച്ചു സുമംഗ ലികളായ സ്ത്രീ ജനങ്ങൾ, സന്തോഷത്തോടെ വലിയ ഉത്സാഹത്തോടെ ആർപ്പുവിളിച്ചും മററും വിവാഹച്ചടങ്ങു കൾ നടത്തുകയും വിവാഹോപകരണങ്ങളെ അവർ

ദർശകൻെറ സഹായം വേണം. അതു ലഭിക്കണമെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സോദരി പത്മാവതിയേ ഉദയനനേ ക്കൊണ്ടു വിവാഹം കഴിപ്പിക്കുകയല്ലാതെ, മന്ത്രിമാരായ യൗഗന്ധരായണനും രുമണ്വാനും വിദൂഷകൻ വസന്തകനും വേറൊരുമാർഗ്ഗവും കാണുന്നില്ല. എന്നാൽ ഉദയനന്റെ പ്രണയത്തിടമ്പായ വാസവദത്ത ജീവിച്ചിരിക്കുന്നടത്തോളം കാലം പത്മാവതിയേ ഉദയനനു് വിവാഹം കഴിച്ചു കൊടുക്കുന്നതല്ലെന്നു ദർശകൻ തീർച്ചയായി പറഞ്ഞുകളഞ്ഞു. അതിനാൽ അവർ, ഉദയനൻ നായാട്ടിനു് പോയി പാളയം അടിച്ചിരുന്ന ലാവണകഗ്രാമത്തിൽ സംഭവിച്ച ഒരു യാദൃഛികമായ തീപ്പിടിത്തത്തിൽ അകപ്പെട്ടു വാസവദത്ത മരിച്ചുപോയി എന്നൊരു വ്യാജകഥ കെട്ടിച്ചമയ്ക്കണമെന്നു് ആലോചിച്ചുറയ്ക്കുന്നു. വാസവദത്തയ്ക്കു് ഉദയനനോടുള്ള പ്രണയത്തേക്കുറിച്ചു ഉൽബോധിപ്പിച്ചും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ക്ഷേമത്തിനു ഒഴിക്കാൻ വയ്യാത്ത ആവശ്യമാണെന്നു വിവരിച്ചുപറഞ്ഞും അവളുടെ വ്യാജദഹനകഥാ പ്രചരണത്തിനും അവളുടെ ഭർത്താവിൻെറ രണ്ടാം വിവാഹത്തിനും അവർ അവളുടെ അനുമതിവാങ്ങിക്കുന്നു.

അവർ, ഉദയനൻ കാട്ടിൽ വേട്ടയ്ക്കു പോയിരുന്ന സമയത്തു് അദ്ദേഹം പാളയമടിച്ചിരുന്ന ഗ്രാമഭവനത്തിനു തീ കൊളുത്തുകയും, തീയിൽ അകപ്പെട്ടു വാസവദത്തയും അവളെ രക്ഷിക്കാൻ ഉദ്യമിച്ച യൗഗന്ധരായണനും ദഹിച്ചുപോയി എന്നു് രുമണ്വാനും വസന്തകനും ഭാവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. വാസവദത്തയുടെ ചില വസ്ത്രങ്ങളും ആഭരണങ്ങളും പകുതി കരിച്ചു അവരവിടെ ശ്രദ്ധയോടെ ഇടുന്നു. യൗഗന്ധരായണൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണസന്യാസിയുടെ വേഷംധരിച്ചു ആവന്തിക എന്നു പേരുള്ള ഒരു ബ്രാഹ്മണസ്ത്രീയുടെ വേഷം ധരിച്ചു വാസവദത്തയോടുകൂടി

സന്തോഷാശ്രുക്കൾതൂകി നനക്കുകയും ചെയ്യുന്നു" എന്നു ബാദരായണൻ പറയുന്നു. ഈ വർത്തമാനംകേട്ടു, യൗഗന്ധരായണൻ "മഹാസേനനും അതു് സംബന്ധമുറയ്ക്കുള്ള ഒരു സഖ്യമായി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇനി ആ പാനപാത്രം ഇങ്ങു തരൂ" എന്നു ബാദരായണനോടു പറയുന്നു. ബാദരായണൻ അതു കൊടുക്കുന്നു. "ആര്യ്യ, ഇനി മഹാസേനരാജാവു് ആര്യ്യനു് ഇതിലധികം എന്താണു് ചെയ്വാനുള്ളതു്?" എന്നു് ഭാരതാരോഹകൻ യൗഗന്ധരായണനോടു ചോദിക്കയും "മഹാസേനരാജാവിനു് എന്നും എന്നോടു് സ്നേഹമുണ്ടായിരിക്കണം എനിക്കു് ആ ഒരാഗ്രഹമേ ഉള്ളു," എന്നു യൗഗന്ധരായണൻ മറുപടി പറയുകയും ചെയ്യുന്നു.

നാടകം അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൧൨

സ്വപ്നവാസവദത്തം

ഇതു് ഒരു ആറങ്കനാടകവും പ്രതിജ്ഞാ യൗഗന്ധരായണത്തിന്റെ തുടർച്ചയും ആകുന്നു. വാസവദത്തയെ വിവാഹം കഴിച്ചതിനുശേഷം ഉദയനൻ വേട്ടയാടിയും പ്രേമലീലകളിൽ ലയിച്ചും സൈ്വരമായി വിവാഹജീവിതം നയിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കാലത്തു് ഒരു കശ്മലനായ രാജ്യാപഹാരി ആരുണി എന്നൊരുത്തൻ വത്സരാജ്യത്തിന്റെ ഭൂരിഭാഗവും തലസ്ഥാനനഗരമായ കൗശാംബിക്കുടിയും പിടിച്ചടക്കി. ആരുണിയെ തോല്പിച്ചു വത്സരാജ്യം വീണ്ടെടുക്കണം. അതിനു പ്രബലനായ മഗധരാജാവു്

ദൎശകന്റെ സഹായം വേണം. അതു ലഭിക്കണമെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സോദരി പത്മാവതിയേ ഉദയനനേക്കൊണ്ടു വിവാഹം കഴിപ്പിക്കുകയല്ലാതെ, മന്ത്രിമാരായ യൗഗന്ധരായണനും രുമണ്വാനും വിദൂഷകൻ വസന്തകനും വേറൊരുമാൎഗ്ഗവും കാണുന്നില്ല. എന്നാൽ ഉദയനന്റെ പ്രണയത്തിടമ്പായ വാസവദത്ത ജീവിച്ചിരിക്കുന്നേടത്തോളം കാലം പത്മാവതിയേ ഉദയനനു് വിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുക്കുന്നതല്ലെന്നു ദൎശകൻ തീൎച്ചയായി പറഞ്ഞുകളഞ്ഞു. അതിനാൽ അവർ, ഉദയനൻ നായാട്ടിനു് പോയി പാളയം അടിച്ചിരുന്ന ലാവണകഗ്രാമത്തിൽ സംഭവിച്ച ഒരു യാദൃഛികമായ തീപ്പിടിത്തത്തിൽ അകപ്പെട്ടു വാസവദത്ത മരിച്ചുപോയി എന്നൊരു വ്യാജകഥ കെട്ടിച്ചമയ്ക്കണമെന്നു് ആലോചിച്ചുറയ്ക്കുന്നു. വാസവദത്തയ്ക്കു് ഉദയനനോടുള്ള പ്രണയത്തെക്കുറിച്ചു ഉൽബോധിപ്പിച്ചും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ക്ഷേമത്തിനു ഒഴിക്കാൻ വയ്യാത്ത ആവശ്യമാണെന്നു വിവരിച്ചുപറഞ്ഞും അവളുടെ വ്യാജദഹനകഥാ പ്രചരണത്തിനും അവളുടെ ഭൎത്താവിന്റെ രണ്ടാം വിവാഹത്തിനും അവർ അവളുടെ അനുമതിവാങ്ങിക്കുന്നു.

അവർ, ഉദയനൻ കാട്ടിൽ വേട്ടയ്ക്കു പോയിരുന്ന സമയത്തു് അദ്ദേഹം പാളയമടിച്ചിരുന്ന ഗ്രാമഭവനത്തിനു തീ കൊളുത്തുകയും, തീയിൽ അകപ്പെട്ടു വാസവദത്തയും അവളെ രക്ഷിക്കാൻ ഉദ്യമിച്ച യൗഗന്ധരായണനും ദഹിച്ചുപോയി എന്നു് രുമണ്വാനും വസന്തകനും ഭാവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. വാസവദത്തയുടെ ചില വസ്ത്രങ്ങളും ആഭരണങ്ങളും പകുതി കരിച്ചു അവിടവിടെ ശ്രദ്ധയോടെ ഇടുന്നു. യൗഗന്ധരായണൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണസന്യാസിയുടെ വേഷം ധരിച്ചു ആവന്തിക എന്നു പേരുള്ള ഒരു ബ്രാഹ്മണസ്ത്രീയുടെ വേഷം ധരിച്ചു വാസവദത്തയോടുകൂടി

മഗധരാജ്യത്തിന്റെ തലസ്ഥാനമായ രാജഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടുന്നു. വാസവദത്തയെ ഒരു തോഴിയുടെ നിലയിൽ ന്യാസമായി പത്മാവതിയെ ഏല്പിക്കണമെന്നും അതിനുശേഷം ഉദയനനും പത്മാവതിയും തമ്മിലേ വിവാഹം സാധിക്കണമെന്നും അതുകഴിഞ്ഞു ഉദയനൻ ദൎശകന്റെ സഹായത്തോടുകൂടി വത്സരാജ്യം വീണ്ടെടുക്കണമെന്നും, അതിൽപിന്നെ, വാസവദത്ത ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടെന്നു വെളിപ്പെടുത്തി പിരിഞ്ഞു പാൎത്തകാലത്തു വാസവദത്തയുടെ ചാരിത്രം സുരക്ഷിതവും നടത്ത പാവനവും ആയിരുന്നു എന്നു് പത്മാവതിയുടെ സാക്ഷ്യത്തിന്മേൽ സ്ഥിരീകരിച്ചു അവളെ ഉദയനനുമായി സംഘടിപ്പിക്കണമെന്നും ആണു് യൗഗന്ധരായണന്റെ ഉദ്ദേശ്യം.

ഒന്നാമങ്കം: വിഷ്കംഭം. മഗധരാജാവിന്റെ കണിശക്കാരായ രണ്ടു ഭടന്മാർ പത്മാവതിയുടെ അംഗരക്ഷകളായി നഗരത്തിനു പുറത്തുള്ള ഒരു തപോവനത്തിലേയ്ക്കു് അകമ്പടിസേവിച്ചു പോകുമ്പോൾ, "മാറിനില്പിൻ, ആൎയ്യന്മാരെ, വഴിമാറി നില്പിൻപ്പിൻ" എന്നു വിളിച്ചുപറഞ്ഞു ആ കാട്ടുവഴിയിൽക്കൂടി സാധാരണ സഞ്ചരിക്കാറുള്ള ആളുകളെ വഴിവിലക്കുന്നു.

അങ്കാരംഭം: ഒരു സന്ന്യാസിയുടെ വേഷത്തിൽ യൗഗന്ധരായണനും ആവന്തികയുടെ വേഷത്തിൽ വാസവദത്തയും ആശ്രമത്തിനു സമീപമുള്ള വഴിയിൽക്കൂടി പോകുമ്പോൾ "മാറിനില്പിൻ ആൎയ്യന്മാരെ മാറിനില്പിൻ" എന്നു അംഗരക്ഷകഭടരിൽ ഒരുവൻ വിളിച്ചുപറയുന്നതു കേൾക്കുന്നു. അപ്പോൾ യൗഗന്ധരായണൻ, "എന്തു! ഇവിടെയും ആളുകളെ വഴിമാറ്റുകയോ? വല്ക്കലങ്ങൾ ഉടുത്തും കാട്ടുകായ്കനികൾ തിന്നും അഭിവന്ദ്യരായ താപസന്മാർ പട്ടണങ്ങളിലെ ബഹളങ്ങളിൽനിന്നു രക്ഷകിട്ടാനായി

ഇവിടെ വന്നു പാക്കുന്നു. യദൃച്ഛയാകിട്ടിയ ഭാഗ്യത്താൽ ഉദ്ധതനായി കർണ്ണകഠോരമായ ഒച്ചയാൽ അവരുടെ ശാന്തിയെ ധ്വംസിക്കുന്ന ഇവൻ ആരാണു്? ഇവിടെ പാക്കുന്ന സമാധാനപ്രിയരായ സാധുജനങ്ങളോടു് അടിമകളോടെന്നപോലെ പെരുമാറി അവരെ തടഞ്ഞുനിർത്തി ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുന്ന ഇവൻ ആരാണു്?" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ വിളിച്ചുചോദിക്കുന്നു. "ആര്യ, ഇങ്ങനെ ആളുകളെ വഴിയിൽനിന്നു് മാററുന്നതു് ആരാണു്? എന്നു വാസവദത്ത യൗഗന്ധരായണനോടു ചോദിക്കുന്നു. "അങ്ങനെ ചെയ്തു തന്നെത്താൻ ധർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു മാറിപ്പോകുന്നവൻ ആരോ അവൻ" എന്നു് അദ്ദേഹം ഉത്തരംപറയുന്നു. തന്നെയും മാററിനിർത്തുമോ എന്നു വാസവദത്ത അദ്ദേഹത്തിനോടു ചോദിക്കുന്നു. "ദേവി, ആളറിയാതിരുന്നാൽ ഈശ്വരന്മാക്കുകൂടിയും ഈ വിധം അനാദരം പററും" എന്നു് അദ്ദേഹം മറുപടിപറയുന്നു. വഴിനടത്തംകൊണ്ടുള്ള ക്ലേശം എന്നെ ഇത്രത്തോളം സങ്കടപ്പെടുത്തുന്നില്ല എന്നു വാസവദത്ത പറയുന്നു. "ആഡംബരങ്ങളും പദവികളും അവിടുന്നു ഹൃദയംനിറയെ അനുഭവിച്ചതാണല്ലൊ. അവിടുത്തെ ഭത്താവിനു് വീണ്ടും വിജയം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ അവിടേയ്ക്കതെല്ലാം ഇനിയും അനുഭവിക്കാം. ഓടുന്ന വണ്ടിയുടെ ചക്രത്തിന്റെ ആരക്കാലുകൾപോലെ, കാലഗതിക്കൊത്തു ഭാഗ്യചക്രം തിരിയുന്നു" എന്നു് പറഞ്ഞിട്ടു ഈ നിസ്സാരകാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു് ദേവി അസഹ്യപ്പെടരുതു് എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ സമാധാനം പറയുന്നു.

"മാറിനില്പിൻ ആര്യന്മാരെ മാറിനില്പിൻ" എന്നു ഭടന്മാർ പിന്നെയും പിന്നെയും വിളിച്ചുപറയുന്നു. കഞ്ചുകി പ്രവേശിച്ചു്, "സംഭാവക, താൻ ഇവിടെ ആള

കളോട്ട് വഴിമാറാൻ പറയരുത്. ഈ തപോവനത്തിൽ വച്ച് താൻ ആളുകളോട്ട പതിവുപോലെ കണിശമായി പെരുമാറി നമ്മുടെ മഹാരാജാവിന്റെ നല്ല പേരിന്ന ഹാനി വരുത്തരുത്. മഹാത്മാക്കൾ ഇവിടെ വരുന്നത് പട്ടണത്തിലെ തിക്കിലും തിരക്കിലും നിന്ന ഒഴിഞ്ഞിരിക്കാനാണു്" എന്നു് ഭടരോട്ട പറയുന്നു. "ആര്യ അങ്ങനെ ആവട്ടെ" എന്ന പറഞ്ഞു ഭടന്മാർ പോകുന്നു.

"ഈ കഞ്ചുകി നല്ല വിവേകമുള്ള ആളാണു്" എന്ന യൗഗന്ധരായണൻ വാസവദത്തയോട്ട പറഞ്ഞിട്ട അയാളുടെ അടുക്കൽചെന്നു് "ആര്യ, ഇവിടെ ആളുകളെ വഴിവിലക്കുന്നത് എന്തിനാണ്" എന്ന ചോദിക്കുന്നു. കഞ്ചുകി, "അല്ലെ, താപസ,—" എന്നു് സംബോധനചെയ്തു പറയാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ, യൗഗന്ധരായണൻ, "ഈ താപസൻ എന്നവാക്ക് ബഹുമാന്യം ആണെന്നുള്ളതിന്ന സംശയമില്ല, എന്നാൽ എന്നേ അങ്ങനെ വിളിച്ചുകേട്ട പരിചയിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ എനിക്കതിൽ സന്തോഷം തോന്നുന്നില്ല" എന്ന വിചാരിക്കുന്നു. "ഈ ആര്യ, ഗുരുജനങ്ങൾ ദർശകൻ എന്ന വിളിക്കുന്ന ഞങ്ങളുടെ മഹാരാജാവിന്റെ സഹോദരിയാണു്. അവിടുത്തെ അമ്മ ആശ്രമവാസം സ്വീകരിച്ചു ഒരു തപോവനത്തിൽവന്നു പാൎക്കുന്നതിനാൽ അവരെ കണ്ടുപോകാനായി വന്നു. ഇപ്പോൾ അവർ തിരിയെ രാജഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നവഴി ഒരുദിവസം ഈ ആശ്രമത്തിൽ താമസിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചു് ഇവിടെ വന്നിരിക്കയാണു്". എന്നാൽ, കുമാരി ഇവിടെയുണ്ടെന്നുള്ള കാൎയ്യം വകവയ്ക്കാതെ നിങ്ങൾക്കെല്ലാം തടസ്സംകൂടാതെ കാട്ടിൽ കടന്നു വെള്ളവും വിറകും പൂക്കളും പുല്ലും ഒക്കെ ശേഖരിച്ചുകൊണ്ടുവരാം. താപസരുടെ പാവന കൃത്യങ്ങൾ കാണുന്നതു് കുമാരിക്ക വളരെ സന്തോഷമാണു്.

കുമരിയുടെ വംശത്തിലുള്ള എല്ലാവരെയുംപോലെ കുമാരിയും ധർമ്മത്തെ നിഷ്ഠയോടെ ആചരിക്കുന്നു'' എന്നു മറുപടിപറയുന്നു. അതുകേട്ട യൗഗന്ധരായണൻ, "ഇതാണു മഗധരാജകുമാരി പത്മാവതി; ഇല്ലേ? ഈ കുമാരിയെ കുറിച്ചാണു പുഷ്പകഭദ്രകാദിസിദ്ധന്മാർ, 'കുമാരി ഉദയനനെ കല്യാണം കഴിക്കും' എന്നു ഭാവി ദർശനം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്. ആ ഭാവിദർശനത്തെ ആസ്പദമാക്കിയാണു ഞാൻ എന്റെ തന്ത്രങ്ങളെ രൂപവൽക്കരിച്ചിരിക്കുന്നതും. നോക്കണേ, അതിന്റെ രസികത്വം? 'മാറിനില്പിൻ മാറിനില്പിൻ,' എന്നുള്ള വഴിമുടക്കു കല്പനകേട്ടപ്പോൾ എനിക്കു ഈ ആളുകളോടു് വൈരസ്യം തോന്നി. ആ വിരോധം ഇപ്പോൾ മാറിപ്പോയിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ ആഗ്രഹങ്ങളുടെ ആജ്ഞ അനുസരിച്ചാണു നാം ബഹുമാനിക്കയൊ വെറുക്കുകയൊ ചെയ്യുന്നതു്. ഈ രാജകുമാരി ഞങ്ങടെ രാജാവിനെ വിവാഹംകഴിച്ചു ഞങ്ങടെ രാജ്യത്തെ രക്ഷിക്കുമെന്നു കാണുന്നതിനാൽ എനിക്കു ഇവിടത്തോടു് വലിയ ഭക്തി ജനിച്ചിരിക്കുന്നു'' എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

അനന്തരം പരിജനങ്ങളോടും ഒരു ചേടിയോടുംകൂടി പത്മാവതി പ്രവേശിക്കുന്നു. ആശ്രമത്തിന്റെ ഉമ്മരത്തിൽ ഒരു താപസി ഇരിക്കുന്നു. കുമാരി താപസിയെ അഭിവാദനം ചെയ്കയും താപസി കുമാരിയെ കുശലംപറഞ്ഞു സ്വീകരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. "ഭവതി ആയുഷ്മതിയായിഭവിക്കട്ടെ! വരൂ, അകത്തുവരൂ, ആശ്രമങ്ങൾ പഥികർക്കു അവരുടെ സ്വന്തം ഗൃഹംപോലെയാണു'' എന്നു പറഞ്ഞു താപസി കുമാരിയെ സൽക്കരിക്കുന്നു. "ആര്യെ, അതങ്ങനെ തന്നെ ഇവിടം എനിക്കെന്റെ സ്വന്തം ഗൃഹം പോലെ തോന്നുന്നു. ആര്യയുടെ വാത്സല്യംനിറഞ്ഞ സല്ക്കാരവാക്യങ്ങൾക്കു ഞാൻ കൃതജ്ഞയായിരിക്കുന്നു'' എന്നു

പത്മാവതി മറുപടിപറയുന്നു. പത്മാവതിയുടെ രാജകീയമായ ആകൃതിവിലാസംകണ്ടു് വിസ്മിതയായിരുന്ന വാസവദത്ത ഇപ്പോഠം പത്മാവതിയുടെ വാങ്മാധുര്യംകേട്ടു വിസ്മിതയാകുന്നു. രാജകുമാരിയുടെ വിവാഹത്തിനു് രാജാക്കന്മാരാരും ഇതുവരെ ആവശ്യപ്പെട്ടില്ലെ എന്നു താപസി പത്മാവതിയുടെ ചേടിയോടു ചോദിക്കുന്നു. തന്റെ പുത്രനുവേണ്ടി മഹാസേനരാജാവു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതിനിധികളെ അയച്ചിട്ടുണ്ടു് എന്നു ചേടി ഉത്തരം പറയുന്നു. പത്മാവതി തന്റെ നാത്തൂൻ ആയി വരുമല്ലൊ എന്നു വിചാരിച്ചു് വാസവദത്ത വളരെ സന്തോഷിക്കുന്നു.

താപസന്മാരെയെല്ലാം വിളിച്ചുവരുത്തി അവരിൽ ആർക്കെങ്കിലും എന്തെങ്കിലും ആവശ്യമുണ്ടൊ എന്നു ആരാഞ്ഞറിയാൻ പത്മാവതി കഞ്ചുകിയോടു പറയുന്നു. "ഈ പുണ്യാശ്രമത്തിൽ പാക്കുന്ന താപസരേ, നിങ്ങഠം കേട്ടാലും. മഗധരാജകുമാരി നിങ്ങളെ എല്ലാവരെയും ക്ഷണിക്കുന്നു. നിങ്ങഠം വന്നു് അവിടുത്തെ ധമ്മസിദ്ധിക്കായി അവിടുത്തെ ദാനങ്ങഠം സ്വീകരിച്ചു അനുഗ്രഹിക്കുവിൻ. കുടങ്ങഠം ആവശ്യമുള്ളവർ ആരുണ്ടു്, വസ്ത്രങ്ങളാവശ്യമുള്ളവരാരുണ്ടു്. ദീക്ഷകഴിഞ്ഞു ഗുരുദക്ഷിണകൊടുക്കാൻ ആക്കെന്താവശ്യമുണ്ടു്? ഇന്നാക്കു ഇന്നതു് വേണമെന്നു് പറഞ്ഞാൽ മതി അതു തരാൻ അവിടുന്നു എനിക്കു കല്പന തരും. പറയിൻ നിങ്ങഠംക്കു സന്തോഷം വരാൻ ദേവി എന്തു നൽകണം. ആക്കു നൽകണം! ദയവുണ്ടായി നിങ്ങഠം അവിടുത്തെ അടുക്കൽവന്നു അവരവരുടെ അഭീഷ്ടങ്ങഠം അറിയിക്കുന്നപക്ഷം അതൊരു വിശേഷാലനുഗ്രഹമായി അവിടുന്നു കരുതുന്നതാണു്" എന്നു് കഞ്ചുകി വിളിച്ചുപറയുന്നു.

"എനിക്ക വേണ്ട സന്ദർഭം കിട്ടിയിരിക്കുന്നു" എന്ന ആത്മഗതം ചെയ്തുംകൊണ്ടു് യൗഗന്ധരായണൻ മുൻപോട്ടുവന്നു് "ആര്യ്യ, എനിക്കു് ഒരപേക്ഷയുണ്ടു്" എന്ന പറയുന്നു. "ഞാൻ ഭാഗ്യവതിതന്നെ, എൻെറ തപോവനയാത്ര സഫലമായിരിക്കുന്നു" എന്ന പത്മാവതി പറയുന്നു. "ഇവിടെയുള്ളവൎക്കാക്കും ഒരാവശ്യവും ഇല്ല. എല്ലാവരും സംതൃപ്തരാണു്. ഇയാൾ ഒരു വരത്തനായിരിക്കണം" എന്ന താപസി ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു; "ആര്യ്യ, അങ്ങേയ്ക്കെന്താണുവേണ്ടതു്?" എന്ന കഞ്ചുകി ചോദിക്കുന്നു. യൗഗന്ധരായണൻ വാസവദത്തയെ കാണിച്ചുംകൊണ്ടു് "എൻെറ സോദരിയാണു് ഇവൾ, ഇവളുടെ ഭത്താവു് അന്യദിക്കിൽ പോയിരിക്കയാണു്. ഞാൻ തിരിയെ വന്നു് ഇവളെക്കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുന്നതു് വരയ്ക്കും രാജകുമാരി ഇവളെക്കൂടെ താമസിപ്പിച്ചു രക്ഷിച്ചാൽ അതു് എനിക്ക വലിയ ഒരനുഗ്രഹമായിരിക്കും. ഈ അപേക്ഷ അല്പം അസാധാരണമായി തോന്നാം എന്നാൽ എനിക്ക ധനംവേണ്ട, വസ്ത്രങ്ങൾവേണ്ട, ഭോഗ്യങ്ങൾ വേണ്ട, ഞാൻ കാവിമുണ്ടുടുത്തതു് ഉപജീവനത്തിനായിട്ടല്ല, ഈ രാജകുമാരി ബുദ്ധിമതിയും ഗുണവതിയും ആണു്. എൻെറ സോദരിയുടെ പാതിവ്രത്യത്തെ സംരക്ഷിക്കാൻ കുമാരി മതി" എന്ന പറയുന്നു.

"ആര്യ്യേ, ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ അപേക്ഷ അന്യായമാണു്. നമ്മളെങ്ങനെ അതിന്നു സമ്മതം നൽകും? ധനങ്ങളോ പ്രയാസപ്പെട്ടു സമ്പാദിച്ച തപസ്സോ, പ്രാണനെതന്നെയോ കൊടുക്കുക എളുപ്പമാണു്, എന്നാൽ ഒരു ന്യാസത്തെ വച്ചു കാത്തുസൂക്ഷിക്കുക ഏററവും പ്രയാസമുള്ള ഒരു സംഗതിയാണു്" എന്ന കഞ്ചുകി കുമാരിയോടു പറയുന്നു. "ആരുടെ ആയാലും ഏതപേക്ഷയായാലും

സാധിച്ചുകൊടുക്കാമെന്നു് ആദ്യം വിളിച്ചറിയിച്ചിട്ട ഇപ്പോൾ സംശയിക്കുന്നതു ശരിയല്ല" എന്ന പത്മാവതി മറുവടി പറയുന്നു. കഞ്ചുകിയും ചേടിയും താപസിയും എല്ലാവരും കുമരിയുടെ മനോഗുണത്തെ പ്രശംസിക്കുന്നു. യൗഗന്ധരായണൻ വാസവദത്തയെ കുമാരിയുടെ കൈയിൽ ഏല്പിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ ഇവൾ തന്റേതായി എന്നു പറഞ്ഞു പത്മാവതി വാസവദത്തയെ കൈയേല്ക്കുന്നു. ഇവളുടെ രൂപംകൊണ്ടു നോക്കിയതിൽ ഇവളും ഒരു രാജകുമാരിയാണെന്നു തോന്നുന്നു എന്നു താപസി അഭിപ്രായപ്പെടുകയും ചേടി അതിനോടു യോജിക്കയും ചെയ്യുന്നു. "ഇത്രത്തോളം എല്ലാം ഞാൻ നിരൂപിച്ചപോലെ നടന്നിരിക്കുന്നു. എന്റെ ജോലി പകുതി നിർവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നു. സിദ്ധന്മാർ കല്പിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ ശേഷം സംഗതികളും നടക്കുമെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല" എന്നു യൗഗന്ധരായണൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

ഒരു ബ്രഹ്മചാരി പ്രവേശിച്ചു് "നേരം ഉച്ചയായിരിക്കുന്നു. ഞാൻ വളരെ ക്ഷീണിച്ചുമിരിക്കുന്നു. എവിടെയാണൊന്നു വിശ്രമിക്കേണ്ടതു്? ഇതൊരാശ്രമമാണെന്നു തോന്നുന്നു. ഇതാ ഇവിടെ മാൻകൂട്ടം ഭയലേശംകൂടാതെ മേഞ്ഞു നടക്കുന്നു. വൃക്ഷങ്ങളെ വാത്സല്യത്തോടും ശ്രദ്ധയോടുംകൂടി നനച്ചിരിക്കുന്നു. അവയ്ക്കു ധാരാളം കൊമ്പുകളുണ്ടായി വളൎന്നു പൂക്കുകയും കായ്ക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ ചമപ്പുനിറത്തിലുള്ള വളരെ പശുക്കളെ കാണുന്നു. ചക്രവാളം വരെയുള്ള ഭൂമി ഉഴാതെ കിടക്കുന്നു. എല്ലായിടത്തും മരങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി പുകപൊങ്ങുന്നു. ഇവ ഹോമധൂമമായിരിക്കണം. ഞാൻ അങ്ങോട്ടു കടക്കാം" എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു് അകത്തേയ്ക്കു് ചെല്ലാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ കഞ്ചുകിയെകണ്ടു്, ഈയാൾ ആശ്രമത്തിനു

ചേൻവനല്ലല്ലൊ എന്നു വിചാരിച്ചു അവിടെ നില്ക്കുന്ന ചില താപസന്മാരെക്കൂടി അവിടെ കാണുകയാൽ അയാൾ അവരുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലുന്നു. അപ്പോൾ അവിടെ പത്മാവതിയേയും വാസവദത്തയേയും കണ്ടു്, "എയ് ഇവിടെ സ്ത്രീജനങ്ങളും ഉണ്ടു്," എന്നു പറഞ്ഞു പെട്ടെന്നു വീണ്ടും നില്ക്കുന്നു. "ആൎയ്യ അകത്തേയ്ക്കു വരാം ആശ്രമങ്ങൾ പൊതുവേ എല്ലാവൎക്കും ഉള്ളവയാണല്ലൊ" എന്നു കഞ്ചുകി അയാളോടു വിളിച്ചുപറയുന്നു. അയാൾ ആശ്രമത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു. അപ്പോൾ വാസവദത്തയ്ക്കു് ഒരു ചുളുക്കം ഉണ്ടാകുന്നു. അതുകണ്ടു്, ഈ ആൎയ്യയ്ക്കു് ഇത്രത്തോളം ലജ്ജയും വിനയവും ഉള്ളതുകൊണ്ടുള്ള ന്യാസത്തേ രക്ഷിക്കുന്നതിനു വിഷമമില്ല എന്നു് പത്മാവതി വിചാരിക്കുന്നു.

കഞ്ചുകി ബ്രഹ്മചാരിക്കു വെള്ളം കൊടുക്കുന്നു. അയാൾ നന്ദിപൂൎവ്വം വാങ്ങി അംഗശുദ്ധി ചെയ്തിട്ടു കുടിച്ചു ക്ഷീണംതീക്കുന്നു. "അങ്ങു് എവിടെനിന്നു വരുന്നു? എവിടേയ്ക്കു പോകുന്നു. അങ്ങയുടെ ദേശം ഏതാണു്? എന്നെല്ലാം യൗഗന്ധരായണൻ അയാളോടു ചോദിക്കുന്നു" എന്റെ ദേശം രാജഗൃഹമാണു്. ഞാൻ വേദങ്ങളിൽ വിശേഷജ്ഞാനം സമ്പാദിക്കുന്നതിനു് ലാവണകഗ്രാമത്തിൽ താമസിക്കുകയായിരുന്നു" എന്നു് ബ്രഹ്മചാരി ഉത്തരം പറയുന്നു. "അങ്ങയുടെ വേദാധ്യയനം പൂൎത്തിയായോ" എന്നു യൗഗന്ധരായണൻ ചോദിക്കുന്നു. "പൂൎത്തിയായികഴിഞ്ഞില്ല" എന്നു് അയാൾ മറുപടി പറയുന്നു.

"എന്നാൽ അങ്ങു് തിരിച്ചുപോന്നതു് എന്താണു്" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അവിടെ ഒരു ഭയങ്കരമായ ഒരു ആപത്തു സംഭവിച്ചു" എന്നയാൾ ഉത്തരം പറയുന്നു.

അതിനെക്കുറിച്ചു തങ്ങളോടു വിസ്തരിച്ചുപറയാൻ അപ്പോൾ യൗഗന്ധരായണൻ ബ്രഹ്മചാരിയോടു് ആവശ്യപ്പെടുകയും ലാവണകം എന്ന പേരുതന്നെ തന്റെ പഴയ ദുഃഖത്തെ പുനർജ്ജീവിപ്പിക്കുന്നു എന്നു വാസവദത്ത ആത്മഗതം ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നു.

ബ്രഹ്മചാരി ആ കഥ പറയുന്നു:—"ഉദയനൻ എന്നൊരു രാജാവു് അവിടെ പാൎത്തിരുന്നു. അദ്ദേഹം അവന്തി രാജപുത്രിയായ തന്റെ രാജ്ഞിയേ അത്യന്തം പ്രേമിച്ചിരുന്നു. ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം നായാട്ടിനു പോയിരുന്നപ്പോൾ ആ ഗ്രാമത്തിൽ ഒരഗ്നിബാധയുണ്ടായി. രാജ്ഞി തീയിൽഅകപ്പെട്ടു മരിച്ചുപോയി. യൗഗന്ധരായണൻ എന്നു പേരായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മന്ത്രി രാജ്ഞിയെ രക്ഷിക്കാൻ തീയിൽചാടി. അദ്ദേഹവും മരിച്ചുപോയി. രാജാവു് തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ അവർ രണ്ടുപേരുടേയും മരണവാൎത്ത കേട്ടു അവരുടെ വേർപാടിൽ അതിദുഃഖിതനായി അദ്ദേഹവും തീയിൽചാടി മരിക്കാൻ ഭാവിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനേ അതിൽനിന്നു തടുത്തുനിൎത്താൻ മന്ത്രിമാൎക്കു വളരെ പ്രയാസപ്പെടേണ്ടിവന്നു. രാജാവു് രാജ്ഞി ദേഹത്തിൽ ധരിച്ചിരുന്ന പകുതി കരിഞ്ഞ ആഭരണങ്ങളെടുത്തു നെഞ്ചത്തണച്ചു് മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു വീണു"

വാസവദത്തയുടെ നയനങ്ങൾ അശ്രുപൂൎണ്ണങ്ങളാവുകയും, ആവന്തികാദേവിയുടെ ഹൃദയം തീരെ മൃദുലമാണെന്നു് ചേടി പത്മാവതിയോടു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. "അതെ, അതെ, എന്റെ സോദരിയുടെ ഹൃദയം പ്രകൃത്യാ തന്നെ മൃദുലമാണു്" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ പറയുന്നു. കഥ ശേഷവും പറയാൻ അദ്ദേഹം ബ്രഹ്മചാരിയോടു ആവശ്യപ്പെടുന്നു.

"ക്രമേണ രാജാവിനു ബോധംവീണു" എന്നു ബ്രഹ്മചാരി കഥ തുടരുന്നു "ഈശ്വരാ, അദ്ദേഹം ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു എന്നു കേട്ടപ്പോൾ എൻെറ ഹൃദയം ശൂന്യമായിപ്പോയി" എന്നു് പത്മാവതി ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. പത്മാവതിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഉദയനനേക്കുറിച്ചു പ്രണയം മുളച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് ഇതു് വ്യക്തമാക്കുന്നു.

യൗഗന്ധരായണൻ ബ്രഹ്മചാരിയോടു ശേഷം കഥയും പറയാൻ പറയുന്നു. അയാൾ പറഞ്ഞുതുടങ്ങുന്നു. "പിന്നെ രാജാവു് വ്യസനിച്ചു നിലത്തുകിടന്നുരുണ്ടു് ദേഹംമുഴുവൻ പൊടിയോടുകൂടി പെട്ടെന്നെണീച്ചു് കഠിനയാതനയോടുകൂടി, "എൻെറ വാസവദത്തെ, എൻെറ അവന്തി രാജകുമാരി, എൻെറ ഹൃദയവല്ലഭേ, എൻെറ പ്രിയശിഷ്യേ," എന്നെല്ലാം വിളിച്ചു് പിന്നെയും പിന്നെയും കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. ചുരുക്കത്തിൽ ചക്രവാകപ്പക്ഷിയാകട്ടെ, യക്ഷകാമുകനാകട്ടെ ഇണയുടെ മരണത്തിൽ ഇത്രവളരെ ദുഃഖിച്ചിട്ടില്ല. ഇത്രത്തോളം ആത്മാത്ഥമായി ഭാത്താവു് വാത്സല്യപൂവ്വം പ്രേമിച്ചിരുന്ന ആ സ്ത്രീ ഭാഗ്യവതിയത്രെ. തീയിൽപെട്ടു മരിച്ചുപോയി എങ്കിലും അവൾ അവളുടെ ഭത്താവിന്റെ പ്രേമത്തിൽ എന്നെന്നേയ്ക്കും ജീവിക്കതന്നെ ചെയ്യുന്നു"

"എന്നാൽ ആര്യ, മന്ത്രിമാരിലാരെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചില്ലെ?" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ ചോദിക്കുന്നു. "ഉച്ച്, രുമണ്വാൻ എന്നു് പേരായ ഒരു മന്ത്രി അവിടെ ഉണ്ടു്, അദ്ദേഹം രാജാവിനെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ പരമാവധി ശ്രമിക്കുന്നു. രാജാവിനേപ്പോലെ അദ്ദേവും ഭക്ഷണം കഴിക്കുന്നില്ല. കണ്ണു

നീരൊഴുകി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കവിൾത്തടങ്ങൾ രണ്ടും കുഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. രാജാവിന്റെ ഭാവപ്പകർച്ചകൾ സൂക്ഷിച്ചറിഞ്ഞു് അദ്ദേഹം അവയെല്ലാം തത്ത്വവണ്ണമെല്ലാം രാപ്പകലൊഴിവില്ലാതെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം സദാ വ്യസനിക്കുന്നു. തന്റെ വസ്ത്രങ്ങളെക്കുറിച്ചോ തന്റെ ശരീരസ്ഥിതിയെക്കുറിച്ചോ അദ്ദേഹം ഗണിക്കുന്നില്ല. ഒരുവേള രാജാവു് മരിച്ചുപോകയാണെങ്കിൽ ഒരു നെടുവീർപ്പുകൂടി വിടാതെ അദ്ദേഹവും തൽക്ഷണം മരിക്കും."

"മഹാരാജാവിനെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ നല്ലയാളിനെയാണല്ലോ കിട്ടിയിട്ടുള്ളതു്" എന്നു് വാസവദത്ത സമാധാനിക്കുന്നു." അഹോ! രുമണ്വാൻ എത്ര വലിയ ഒരു ഭാരമാണു് ചുമക്കുന്നതു്! ഞാൻ വഹിക്കുന്ന ഭാരം എനിക്കൊട്ടൊരു വിശ്രമം തരുന്നുണ്ടു്. രാജാവിനെ നോക്കേണ്ട അദ്ദേഹത്തിനെയാണു് സകലവും അവലംബിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ആകയാൽ അദ്ദേഹം വഹിക്കുന്ന ഭാരം അദ്ദേഹത്തിനെ സർവ്വദാ ഞെരുക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു" എന്നു യൗഗന്ധരായണൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

അദ്ദേഹം പിന്നെ രാജാവു് സാന്ത്വനപ്പെട്ടോ എന്നു് ബ്രഹ്മചാരിയോടു ചോദിക്കുന്നു, "ആര്യ, അതെനിക്കു അറിഞ്ഞുകൂടാ. മന്ത്രിമാർ വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ടു് രാജാവിനെയുംകൊണ്ടു അവിടെനിന്നും പോയി. 'ഇവിടെവച്ചു് ഞാൻ അവളുമായി ചിരിച്ചു; ഇവിടെ വച്ചു് ഞാൻ അവളുമായി വെടിപറഞ്ഞു; ഇവിടെ ഞാൻ അവളോടൊരുമിച്ചു് ഇരുന്നു; ഇവിടെവച്ചു് ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ പ്രണയകലഹം നടന്നു; ഇവിടെ ഞങ്ങൾ ഒരുമിച്ചുകിടന്നു; എന്നെല്ലാം അദ്ദേഹം പ്രലപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. രാജാവു് പോയതോടുകൂടി ആ ഗ്രാമം ചന്ദ്രനും നക്ഷത്രങ്ങളും അസ്തമിച്ച ആകാശംപോലെ ശൂന്യമായിതീർന്നു. ഞാനും

അവിടെനിന്നും പോന്നു" എന്നു് ബ്രഹ്മചാരി മറുവടി പറയുന്നു.

"ആ രാജാവു് വാസ്തവത്തിൽ ശ്രേഷ്ഠനും ഗുണവാനും ആയിരിക്കണം. ഈ അന്യനും അദ്ദേഹത്തിനെ പ്രശംസിക്കുന്നല്ലോ" എന്നു് താപസി പറയുന്നു. പത്മാവതിയുടെ ചേടി ഉദയനൻ വേറൊരു സ്ത്രീയെ വിവാഹം കഴിക്കുമോ എന്നു സംശയിക്കുന്നു. തന്റെ ഹൃദയം അറിയാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതു അതുതന്നെയാണു് എന്നു് പത്മാവതി ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. ബ്രഹ്മചാരി യാത്രപറഞ്ഞുപോകുന്നു. യൗഗന്ധരായണനും രാജകുമാരിയോടു യാത്ര പറഞ്ഞു പോകുന്നു.

തിരിച്ചുപോകാൻ സമയമായി എന്നു് കഞ്ചുകി പത്മാവതിയെ അറിയിക്കുന്നു. പത്മാവതി താപസിയോടു യാത്ര ചോദിക്കയും "വത്സേ, നിനക്കു് വേഗത്തിൽ നിന്നുക്കുചിതനായ ഒരു ഭർത്താവിനെ ലഭിക്കട്ടെ" എന്നു് താപസി അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു. വാസവദത്തയും താപസിയേ വന്ദിക്കയും "വേഗത്തിൽ നിനക്കു നിന്റെ ഭർത്താവിനോടു ചേരാൻ സംഗതിവരട്ടെ" എന്നു് താപസി ആശംസനൽകയും ചെയ്യുന്നു. "ഇതാ പക്ഷികളെല്ലാം ചേക്കയേറിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. സന്ന്യാസിമാർ പൊയ്കകളിലിറങ്ങി സ്നാനകർമ്മം നടത്തുന്നു. ഹോമാഗ്നികൾ കത്തിജ്വലിക്കുന്നു. തപോവനത്തിൽ എല്ലാടിക്കിലും പുക പൊങ്ങുന്നു. സൂര്യൻ രശ്മികളടക്കി രഥത്തിൽനിന്നിറങ്ങി അസ്തമനപർവ്വതത്തിന്മേലിറങ്ങുന്നു" എന്നു് വഴിക്കു കഞ്ചുകി പത്മാവതിയോടു പറയുന്നു.

ഒന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം: പ്രവേശകം. ഒരു ചേടി പ്രവേശിച്ചു മറ്റൊരു ചേടി കുഞ്ജരികയോടു പത്മാവതികുമാരി എവിടെയാണെന്നു ചോദിക്കുന്നു. രാജകുമാരി മാധവീലതാ

മണ്ഡപത്തിൽ പന്തുകളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു എന്നു് അവരം ഉത്തരം പറയുന്നു. കുണ്ഡലങ്ങരം കാററത്താടിയും മുഖത്തു വ്യായാമംകൊണ്ടു വിയർപ്പുതുള്ളികരം പൊടിച്ചും ആയാസത്താൽ സൗന്ദര്യം വർദ്ധിച്ചും പന്തുകളിച്ചുകൊച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കുമാരിയെ അവരം കാണുന്നു. അവരം കുമാരിയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകുന്നു.

അങ്കാരംഭം: പത്മാവതി പന്തടിച്ചുംകൊണ്ടു പരിവാരങ്ങളൊടുകൂടി പ്രവേശിക്കുന്നു. വാസവദത്ത പന്തെടുത്തു പത്മാവതിയുടെ കൈയിൽ കൊടുക്കുന്നു. "കളിച്ചതു എനിക്കു ഇപ്പോരം മതിയായിരിക്കുന്നു എന്നു് പത്മാപതി പറയുന്നു. തോഴി അധികംനേരംകളിച്ചു. അതിനാൽതോഴിയുടെകൈകരം മയിലാഞ്ചിയിട്ടു ചുമപ്പിച്ച ഒരു നവവധുവിന്റെ കൈകരംപോലെയിരിക്കുന്നു. "കളിക്കൂ കുമാരി, കന്യകയായിരിക്കുന്ന ഈ മോഹനകാലത്തു് അവിടുന്നു വേണ്ടടത്തോളം കളിക്കൂ!" എന്നു ചേടി പറയുന്നു.

തന്നെ ഇത്രത്തോളം കൗതുകത്തോടുകൂടി നോക്കുന്നതെന്താണെന്നും പരിഹസിക്കാൻ തക്കതായി എന്തെങ്കിലും തന്നിൽ കാണുന്നുണ്ടൊ എന്നും പത്മാവതി വാസവദത്തയോടു ചോദിക്കുന്നു. കുമാരി അപ്പോരം വളരെ ശോഭിക്കുന്നു എന്നും താൻ കുമാരിയുടെ മുഖശോഭ നല്ലവണ്ണം നോക്കിക്കാണുകയാണെന്നും വാസവദത്ത ഉത്തരം പറയുന്നു. "പോവൂ, തോഴി എന്നെ വെറുതേ പരിഹസിക്കാതിരിക്കൂ" എന്നു് പത്മാവതി പറയുന്നു." "ഇനി ഞാൻ ഒന്നും മിണ്ടുകയില്ല. തോഴി മഹാസേനന്റെ സ്നുഷയാകാൻ പോകയാണല്ലൊ" എന്നു വാസവദത്ത പറയുന്നു "ഈ മഹാസേനൻ ആരാണു്?" എന്നു പത്മാവതി ചോദിക്കുന്നു. "ഉജ്ജയിനി രാജാവായ പ്രദ്യോതൻ. അദ്ദേഹത്തിനുവളരെ സൈന്യങ്ങളുള്ളതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനേ

മഹാസേനൻ എന്നാണു് എല്ലാവരും വിളിക്കുന്നതു്'' എന്നു ഉത്തരം പറയുന്നു. കുമാരി മഹാസേനനുമായി യാതൊരു വേഴ്ചയും ഇച്ഛിക്കുന്നില്ല, എന്നു ചേടി പറയുന്നു. ''പിന്നെ കുമാരി ആരുടെ വേഴ്ചയാണു് ഇച്ഛിക്കുന്നതു്'' എന്നു വാസവദത്ത ചോദിക്കുന്നു. ''ഉദയനൻ എന്നു പേരായി ഒരു വത്സരാജാവുണ്ടു്. അവിടുത്തെ ഗുണങ്ങളിൽ കുമാരി വിമോഹിതയാണു്'' എന്നു ചേടി പറയുന്നു. ''ഇവൾ എന്റെ ഭർത്താവിനെ വേൾക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കയാണു്!'' എന്ന വിചാരത്തോടെ ''അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗുണങ്ങളിൽ ഇത്രമാത്രം താല്പര്യം കുമാരിക്കുണ്ടാകാൻ കാരണമെന്താണെന്നു വാസവദത്ത ചേടിയോടു ചോദിക്കുന്നു. ''അദ്ദേഹം അത്രമാത്രം പരഹൃദയജ്ഞാനമുള്ളവനും ആർദ്രഹൃദയനും ആയതുകൊണ്ടു്'' എന്നു അവൾ മറുപടി പറയുന്നു.

ഉദയനൻ വിരൂപനാണെങ്കിൽ കുമാരി എന്തുചെയ്യുമെന്നു് ചേടി ചോദിക്കുന്നു. ഉദയനൻ അതിസുന്ദരനാണെന്നു വാസവദത്തപറയുന്നു. അതു് വാസവദത്തയ്ക്കു് എങ്ങനെ അറിയാമെന്നു പത്മാവതി ചോദിക്കുന്നു. വാസവദത്ത തനിയ്ക്കു പററിപ്പോയ അബദ്ധത്തെക്കുറിച്ചു പശ്ചാത്തപിക്കയും ''ഉജ്ജയനിയിൽ ആളുകളെല്ലാം അങ്ങനെ പറയുന്നു'' എന്നൊരു സമാധാനം പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. ''അതെയതെ, ഉജ്ജയിനിയിലെ ആളുകൾക്കു് അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാൻ പ്രയാസമില്ലല്ലൊ. സൗന്ദര്യം ആരുടെ ഹൃദയത്തേയും ആകർഷിക്കും. എല്ലാവരും അതിനേക്കുറിച്ചു സംസാരിക്കയും ചെയ്യും'' എന്നു പത്മാവതി പറയുന്നു.

പത്മാവതിയുടെ ധാത്രി പ്രവേശിച്ചു്, കുമാരിയെ ഉദയനരാജാവിനു വിവാഹംകഴിച്ചുകൊടുക്കാൻ നിശ്ചയി

ഈശ്വരന്മാർ നിർദ്ദയന്മാർതന്നെ!" എന്നു് വാസവദത്ത വിചാരിക്കുന്നു. "ആര്യേ, മാല വേഗം കെട്ടിത്തരൂ. വരൻ ഇതാ ചിത്രമുറിയിൽ കുളിക്കുന്നു. കുളികഴിഞ്ഞു വരാറായി" എന്നും ചേടി ബദ്ധപ്പെടുത്തുന്നു. ചേടി വരനേ കണ്ടോ എന്നു അദ്ദേഹം കാഴ്ചയിൽ എങ്ങനെയാണു് എന്നും വാസവദത്ത ചേടിയോടു ചോദിക്കുന്നു. "വില്ലുമമ്പുമില്ലാത്ത കാമദേവൻതന്നെയാണു് അദ്ദേഹം" എന്നു അവൾ മറുപടിപറയുന്നു. "നിത്തു അത്രയും മതി," എന്നു പറഞ്ഞു വാസവദത്ത അവളെ തടയുന്നു. "ആര്യേ എന്താണു് ഞാൻ പറയാൻ സമ്മതിക്കാത്തതു്?" എന്നു അവൾ ചോദിക്കുന്നു. "മററൊരു സ്ത്രീയുടെ ഭത്താവിനേ വണ്ണിച്ചു പറയുന്നതു് കേൾക്കുക ധർമ്മമല്ലല്ലൊ" എന്നു് വാസവദത്ത സമാധാനം പറയുന്നു. അതു കഴിഞ്ഞു വാസവദത്ത ചേടിയുടെ കൈയ്യിൽനിന്നും പൂക്കുട വാങ്ങിച്ചിട്ടു അതിൽനിന്നും ഒരില എടുത്തു് അതെന്താണെന്നു ചോദിക്കുന്നു. "ഇതു് അവിധവാകരണം" എന്നൊരു പച്ചിലമരുന്നാണു്" എന്നു അവൾ പറയുന്നു. "എനിക്കും പത്മാവതിക്കും വേണ്ടി ഇതു ധാരാളം കോത്തുകെട്ടണം" എന്നു് വാസവദത്ത ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. പിന്നെ മററൊരിലയെക്കുറിച്ചു് വാസവദത്ത ചോദിക്കുന്നു. അതു് "സപത്നീനാശകം" എന്ന മരുന്നാണെന്നു ചേടി പറയുന്നു. "ഇതുചേത്തുകെട്ടേണ്ടാ" എന്നു് വാസവദത്ത പറയുന്നു. "എന്തുകൊണ്ടാണു്?" എന്നു ചേടി ചോദിക്കുന്നു. "അദ്ദേഹത്തിന്റെ പത്നി മരിച്ചുപോയതിനാൽ നശിക്കാൻ സപത്നിയില്ല. അതു നിഷ്പ്രയോജനമാണല്ലൊ" എന്നു അപ്പൊഴപ്പോൾ വേണ്ടതു തോന്നുന്ന വാസവദത്ത പറയുന്നു.

മററൊരു ചേടി വന്നു് "ആര്യേ, വേഗമാവട്ടെ, വേഗമാവട്ടെ. വരനേ സുമംഗലിമാർ അകത്തേയ്ക്കു കൂട്ടി

കൊണ്ടുപോകുന്നു" എന്നു് വാസവദത്തയെ ധിറുതിപ്പിടിക്കുന്നു. "ഇതാ, മാല കൊണ്ടുപോകൂ" എന്നു് പറഞ്ഞു മാലകൊടുക്കുന്നു. അതു വാങ്ങി ചേടിമാർ രണ്ടുപേരും പോകുന്നു.

"കഷ്ടം കഷ്ടം! എന്റെ ഭർത്താവു് മറെറാരുത്തിയുടെ ആയി! ഞാൻ പോയി കിടന്നുനോക്കാം. ഉറക്കം വരുകയാണെങ്കിൽ എന്റെ വേദനയ്ക്കു ആശ്വാസം തരുമല്ലോ" എന്നു പറഞ്ഞു വാസവദത്തയും പോകുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

നാലാമങ്കം. പ്രവേശകം. രംഗം രാജഗൃഹരാജധാനി. ഭാഗ്യത്തിന്റെ പ്രത്യാഗമനത്തിൽ സന്തുഷ്ടനായി വിദൂഷകൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. "എന്റെ സ്വാമി വത്സരാജാവിന്റെ ഈ വിവാഹമംഗളോത്സവത്തിൽ ചേരാൻ ഭാഗ്യമുണ്ടായ എന്റെ സന്തോഷത്തിനു ഒരതിരും ഇല്ല. ദുർഭാഗ്യച്ചുഴിയ്ക്കുടിയിൽപ്പെട്ടുപോയ ഞങ്ങൾ ഇങ്ങനെ വീണ്ടും മുകളിൽ എത്തിച്ചേരുമെന്നു് ആർക്കെങ്കിലും സ്വപ്നം എങ്കിലും കാണാൻകൂടി കഴിയുമായിരുന്നോ? ഇപ്പോൾ ഞങ്ങൾ കൊട്ടാരങ്ങളിൽ താമസിക്കുന്നു. അകത്തേ നീരാഴികളിൽ കുളിക്കുന്നു. നല്ല സ്വാദും മൃദുത്വവും ഉള്ള പലഹാരങ്ങൾ തിന്നുന്നു. ഞാൻ മിക്കവാറും സ്വർഗ്ഗത്തു താമസിക്കുന്നതുപോലെ എനിക്കു തോന്നുന്നു. എനിക്കു സഹവാസത്തിനു് അപ്സരസ്ത്രീകൾ ഇവിടെയില്ലെന്നേ ഉള്ളൂ. ഇതൊക്കെയായാലും ഒരു വലിയ ന്യൂനതകാണുന്നു. എനിക്കു് ആഹാരം തീരെ ദഹിക്കുന്നില്ല. ഹംസതൂലികാശയ്യകളിൽ കിടന്നാലും എനിക്കു ഉറക്കം വരുന്നില്ല. രക്തവാതം പിടികൂടിയപോലെ എന്റെ മേലാസകലം നോവുന്നു. നല്ല ആരോഗ്യം വേണോ നല്ല ആഹാരം കഴിക്കണം. ഒന്നില്ലാതാവുക മററതു ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടിവരുക.

ജീവിതത്തിൽ പിന്നെന്തൊരു സുഖമാണു്?" എന്ന അയാൾ ഹർഷാലാപം ചെയ്യുന്നു. ഒരു ചേടി വന്നു്, "രാജാവു് കുളികഴിഞ്ഞോ? കുറിക്കൂട്ടും പൂക്കളും കൊണ്ടുവരട്ടെ?" എന്നു് അയാളോടു ചോദിക്കുന്നു. "അവിടുന്നു കുളിച്ചുകഴിഞ്ഞു. തിന്നാൻ ഒന്നും കൊണ്ടുവരണ്ട, മറ്റെല്ലാം കൊണ്ടുവരാം" എന്നു അയാൾ മറുപടി പറയുന്നു. "ഊണിന്റെ വകയൊന്നും വേണ്ടെന്നു പറയുന്നതെന്താണു്" എന്നവൾ ചോദിക്കുന്നു. "ഭാഗ്യദോഷംകൊണ്ടുതന്നെ. എന്റെ വയററിനകം കുയിലിന്റെ കൃഷ്ണമണികൾപോലെ വട്ടംകറങ്ങുകയാണു്" എന്നു് അയാൾ മറുപടി പറയുന്നു. "അങ്ങേയ്ക്കു എന്നും അങ്ങനെതന്നെ വരട്ടെ" എന്നു അവൾ പറയുന്നു. "പൊയ്ക്കോളൂ ഇവിടുന്നു. ഞാൻ മഹാരാജസന്നിധിയിലേയ്ക്കു് പോകുന്നു" എന്നു അയാൾ പറയുന്നു. രണ്ടുപേരും പോകുന്നു.

അങ്കാരംഭം. രംഗം കൊട്ടാരത്തിലെ ഉദ്യാനം. പത്മാവതിയും പരിവാരങ്ങളും വാസവദത്തയും പ്രവേശിക്കുന്നു. താൻ അവിടെ വന്നതു് ചേമന്തിച്ചെടികൾ പൂത്തോ എന്നു് നോക്കാനാണു് എന്നു പത്മാവതി ചേടിയോടു പറയുന്നു. "ചെടികളെല്ലാം പൂത്തിരിക്കുന്നു. അതു കണ്ടിട്ടു മുത്തും പവിഴവും ഇടവിട്ടുകോർത്ത തൊങ്ങലുകൾപോലെയിരിക്കുന്നു" എന്നു ചേടി പറയുന്നു. പത്മാവതിയും വാസവദത്തയും ഒരു കൽത്തറയിൽ ഇരിക്കുന്നു. ചേടി കുറേ പൂക്കളിറുത്തു പത്മാവതിക്കു കൊടുക്കുന്നു പത്മാവതി വാങ്ങി അവയുടെ ശോഭയും നിറവും നോക്കി രസിക്കുന്നു. പൂക്കളിറുത്തതു മതിയെന്നും രാജാവു് അവിടെ വരുമ്പോൾ കണ്ടു സന്തോഷിക്കട്ടെ എന്നു് പത്മാവതി ചേടിയോടു പറയുന്നു. "തോഴി, തോഴിയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തിനോടു പ്രേമം തോന്നുന്നുണ്ടോ" എന്നു വാസവദത്ത ചോദിക്കുന്നു. "അതെനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ തോഴി എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിനോടു

പിരിഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ എനിക്കു ഒരു ഏകാകിത തോന്നുന്നു "എന്നു പത്മാവതി മറുവടി പറയുന്നു. തനിക്കെന്നെ പോലെ ആര്യ്യ വാസവദത്തയ്ക്കും ഉദയനനേ വലിയ കാര്യ്യമായിരുന്നോ എന്നു് പത്മാവതി സംശയിക്കുന്നു. "സദാ, അതിലുമധികം" എന്നു് വാസവദത്ത ഉടനേ ഉത്തരം പറയുന്നു. അതു് ആവന്തികയ്ക്കെങ്ങനെ അറിയാമെന്നു് പത്മാവതി ചോദിക്കുന്നു. "വാസവദത്തയ്ക്കു് പ്രേമം കുറവായിരുന്നു എങ്കിൽ അവൾ സ്വജനങ്ങളെയെല്ലാം ഉപേക്ഷിച്ചു അദ്ദേഹത്തിനോടുകൂടി ഒളിച്ചോടിപ്പോകയില്ലായിരുന്നല്ലൊ" എന്നു പറഞ്ഞു തനിക്കു സംഭവിച്ചവിഡ്ഢിത്തത്തിനു സമാധാനമുണ്ടാക്കുന്നു. തനിക്കും വീണവായന പഠിക്കാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടെന്നു് ഭർത്താവിനോടു് സൗമ്യമായി സൂചിപ്പിക്കണമെന്നു ചേടി പത്മാവതിയോടു നിർദ്ദേശിക്കുന്നു. താൻ അതു് അദ്ദേഹത്തിനോടു പറഞ്ഞു എന്നും അതിനദ്ദേഹം ഒന്നും ഉരിയാടാതെ ഒരു നെടുവീർപ്പു് വിട്ടതെയുള്ളു എന്നും പത്മാവതി മറുപടി പറയുന്നു. "അതിൽനിന്നു തോഴി എന്തു ഊഹിക്കുന്നു," എന്നു വാസവദത്ത ചോദിക്കുന്നു. "ആര്യ്യ വാസവദത്തയേയും ആ ആര്യ്യയുടെ ഗുണങ്ങളെയും അദ്ദേഹം ഇന്നും ഓർമ്മിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു എന്നു് ഞാൻ ഊഹിക്കുന്നു. എന്നോടുള്ള ദാക്ഷിണ്യംമൂലം എന്റെ മുമ്പിൽ കരച്ചിലടക്കി എന്നേയുള്ളു" എന്നു പത്മാവതി മറുപടി പറയുന്നു.

രാജാവു് വസന്തകനും ഒരുമിച്ചു് ഉദ്യാനത്തിൽ വരുന്നു. "അഹോ! ഈ ഉദ്യാനം എത്ര മനോഹരമായിരിക്കുന്നു!" എന്നു വസന്തകൻ പ്രസ്താവിക്കുന്നു. വാസവദത്തയേ ഉജ്ജയിനിയിലെ കാരാഗൃഹത്തിൽവച്ചുകണ്ടെന്നു് കാമദേവൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അഞ്ചുശരങ്ങളും തന്നിൽ

പ്രയോഗിക്കയും അതിനാൽ അന്നുണ്ടായ മധുരവും കഠിനവും ആയ ആ പ്രേമം തന്റെ കരൾ ഇന്നും കാൎന്നുകൊണ്ടിരിക്കയും തന്റെ ചെവിയിൽ മുഴങ്ങുകയും ചെയ്യുന്നു, എന്നും അങ്ങനെയിരിക്കെ തന്റെ ദുഃഖങ്ങളെ വൎദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിന്നു് കാമദേവന്നു് ഈ ആറാമത്തേശരം എവിടെനിന്നു കിട്ടി എന്നു് താൻ വിസ്മയിക്കുന്നു എന്നും രാജാവു് വസന്തകനോടു പറയുന്നു. രാജാവും വസന്തകനും പത്മാവതിയെ അന്വേഷിക്കുന്നു. "ആൎയ്യ പത്മാവതി എങ്ങോട്ടു പോയി? അവിടുന്നു ലതാഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോയിരിക്കുമോ? അതോ വേങ്ങപ്പൂക്കൾ പൊഴിഞ്ഞുവീണു പുലിത്തോൽ വിരിച്ചതുപോലെ കാണപ്പെടുന്ന പൎവ്വതതിലകമെന്നുപേരായ പാറപ്പുറത്തുപോയിരിക്കുമോ? രൂക്ഷഗന്ധം പരന്ന ഏഴിലംപാലത്തോപ്പിൽ പോയിരിക്കുമോ? അതോ ചുവരുകളിൽ പക്ഷികളുടേയും മൃഗങ്ങളുടെയും ചിത്രങ്ങളുള്ള ഒരു പൎവ്വതത്തിലേയ്ക്കു പോയിരിക്കുമോ?" എന്നു വിദൂഷകൻ ചോദിക്കുന്നു. അയാൾ മേല്പോട്ടു നോക്കുകയും ശരല്കാലത്തേ നിൎമ്മലമായ ആകാശത്തുകൂടി വെള്ളിൽപക്ഷികൾ ഒരു വരിയായി അതിവേഗം പറന്നു പോകുന്നതുകണ്ടിട്ടു അതു രാജാവിനേ കാണിച്ചുകൊടുക്കയും ചെയ്യുന്നു. അതു് വിസ്മയാവഹമായിരിക്കുന്നു എന്നു രാജാവു് ഉൽഘോഷിക്കയും, "ഇതാ ഇപ്പോൾ വരിവളയാതെ ഇവ പറക്കുന്നു. ഇതാ ഇപ്പോൾ ഇടമുറിച്ചു പറക്കുന്നു. ഇതാ മേല്പോട്ടു പറക്കുന്നു. ഇതാ ഇപ്പോൾ താഴത്തേയ്ക്കു്, ഇതാ ഇപ്പോൾ മേല്പോട്ടു്. ഈ പക്ഷികളുടെ വരി ആകാശത്തെ രണ്ടായി ഭാഗിച്ചിരിക്കുന്നു. പടം പൊഴിഞ്ഞ പാമ്പിന്റെ പള്ളപോലെ ആകാശം വെളുത്തിരിക്കുന്നു. ഈ പക്ഷികൾ തിരിഞ്ഞു ചുറ്റിക്കറങ്ങി പറക്കുമ്പോൾസപ്തൎഷി

നക്ഷത്രങ്ങളുടെ ആകൃതിയിൻ നാം അവയെ കാണുന്നു എന്നു വർണ്ണിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

വരിതെറ്റാതെ മുമ്പോട്ടു പറന്നുപോകുന്ന വെളുത്ത ഭംഗിയുള്ള ആ പക്ഷികളെ വെള്ളത്താമരപ്പൂക്കൾ കെട്ടിയമാലപോലെയിരിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞു ചേടി പത്മാവതിക്കു കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നു. അവൾ പിന്നെ രാജാവു് വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് പ്രസ്താവിക്കുന്നു. വാസവദത്തയ്ക്കു വേണ്ടി താൻ ഇപ്പോൾ രാജാവിനെ കാണാതിരിക്കാമെന്നു പത്മാവതി വാസവദത്തയോടു പറയുകയും അവർ മൂന്നു പേരുംകൂടി കല്യാണമണ്ഡപത്തിൽനിന്നിറങ്ങി മാധവീലതാമണ്ഡപത്തിലേയ്ക്കു് പോകയും ചെയ്യുന്നു. അപ്പോൾ രാജാവും വിദൂഷകനും കല്ലുമണ്ഡപത്തിൽ വന്നുചേരുന്നു. പത്മാവതി അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നിരിക്കണമെന്നു ഭാവിടെനിന്നും അപ്പോൾപോയിരിക്കയെ ഉള്ളു എന്നും വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. അതു് എങ്ങനെയറിയാം എന്നു് രാജാവു് അയാളോടു ചോദിക്കുകയും ചേമന്തിപ്പൂക്കൾ അപ്പോൾതന്നെ ഇറുത്തെടുത്തിരിക്കുന്നതായി കാണുന്നതുകൊണ്ടു അങ്ങനെ ഊഹിച്ചതാണെന്നു അയാൾ മറുപടി പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. രാജാവു് കല്ലുമണ്ഡപപ്പടിയിന്മേൽ തൊട്ടുനോക്കിയിട്ടു, "താൻ പറഞ്ഞതു സത്യമാണു്. ഈ തറയിൽ ആളുകൾ ഇരുന്നതിന്റെ ചൂടുമാറിയിട്ടില്ല. താഴെ ചിതറിക്കിടക്കുന്ന പൂക്കളിൽ പുതിയതായി കാലടികൾ പതിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ആരൊ ഇവിടെ ഇരുന്നിരുന്നുഎന്നും നമ്മൾ വരുന്നതുകണ്ടു ഇവിടെനിന്നു എണീച്ചു പോയിരിക്കണമെന്നും വിചാരിക്കണം. വസന്തക, ഈ പൂക്കൾക്കു എത്ര നല്ല നിറപ്പകിട്ടു! നമുക്കു് ഈ കല്ത്തറയിന്മേൽ പത്മാവതിയെ കാത്തിരിക്കാം" എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു. രണ്ടുപേരും അവിടെ ഇരിക്കുന്നു.

എന്നാൽ വിദൂഷകൻ ഉടനേതന്നെ; "ഈ കൽത്തറ വെയിലുകൊണ്ടു ചൂടുപിടിച്ചിരിക്കുന്നു. നമുക്കു് മാധവീലതാമണ്ഡപത്തിൽ പോയി ഇരിക്കാം" എന്നു പറയുന്നു. അതുകേട്ടു്, പത്മാവതി, രാജാവു് മാധവീലതാമണ്ഡപത്തിൽ ചെല്ലുന്നപക്ഷം വാസവദത്ത കുഴങ്ങുമെന്നു വിചാരിച്ചു്, ഉല്ക്കണ്ഠപ്പെടുന്നു. അപ്പോൾ പത്മാവതിയുടെ ചേടി വള്ളിത്തുമ്പുപിടിച്ചിളക്കി അതിന്മേലുള്ള തേനിച്ചക്കൂട്ടിളക്കി ഈച്ചകളെ വസന്തകൻെറ നേരെവിട്ടു ആക്രമിപ്പിച്ചു് അവരുടെ ഉദ്ദേശം ഉപേക്ഷിപ്പിക്കാമെന്നു പറഞ്ഞു അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നു. ഈച്ചകൾ കൂട്ടത്തോടെ വിദൂഷകൻെറ നേരെ പറന്നു ചെല്ലുന്നു. "രക്ഷിക്കണെ, രക്ഷിക്കണേ ഈ തേവിടിയാൾക്ക പിറന്ന തേനീച്ചകൾ എന്നെ ആക്രമിക്കുന്നു" എന്നു അയാൾ നിലവിളിക്കുന്നു" അവയെ ചീത്തപറയാതിരിക്കൂ. തേനീച്ചകളെ ആരും ഭയപ്പെടുത്തരുതു്. ശ്രുതിമധുരമായി മൂളുന്ന തേനീച്ചകളുടെമേൽ നമ്മുടെ കാലുകൾ വയ്ക്കയോ ഉപദ്രവിക്കയൊ അരുതു്. തേൻകുടിച്ചുമദിച്ച അവ അവയുടെ പ്രണയാത്തിപൂണ്ട ഇണകളെ വാത്സല്യത്തോടു പുണരുന്നു. അവയേ അവയുടെ ഇണകളിൽനിന്നു പിരിക്കരുതു്. അവയും വിരഹത്തിൽ വ്യസനിക്കുന്നു. വരു നമുക്ക തിരിച്ചു പോയി കല്ത്തറയിൽ ഇരിക്കാം എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു. രണ്ടുപേരും അവിടെചെന്നു് ഇരിക്കുന്നു.

വാസവദത്ത തൻെറ ഭത്താവിനേ നല്ലപോലെനോക്കികണ്ടിട്ടു്. "എൻെറ ആര്യപുത്രൻ നല്ല ആരോഗ്യാവസ്ഥയിൽ ഇരിക്കുന്നതു് എനിക്കു് ആഹ്ലാദം തരുന്നു" എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. അവളുടെ കണ്ണുകളിൽ അശ്രുക്കൾ നിറയുന്നു. "കുമാരി, നോക്കൂ, ഈ ആര്യയുടെ കണ്ണുകളിൽ കണ്ണുനീർ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു" എന്നു ചേടി

പത്മാവതിയോടു പറയുന്നു. പറന്നുനടക്കുന്ന വണ്ടുകൾ ഇളക്കിവിട്ട കാശപ്പൂമ്പൊടികൾ വീണതുകൊണ്ടു തന്റെ കണ്ണുകളിൽ വെള്ളം വന്നതാണ് എന്നു വാസവദത്ത സമാധാനം പറയുന്നു.

"തോഴരേ, ഈ പ്രമദാവനത്തിൽ ഇപ്പോൾ ആരും ഇല്ല. എനിക്കു അവിടുത്തോടു ചിലതു ചോദിക്കണമെന്നുണ്ട്. ചോദിക്കട്ടെ?" എന്നു വിദൂഷകൻ രാജാവിനോടു ചോദിക്കുന്നു.

രാജാവ് "ഇഷ്ടംപോലെ ചെയ്തൂ" എന്നു ഉത്തരം പറയുന്നു.

"തോഴർക്കു ആരോടാണ് അധികം പ്രേമം. പണ്ടത്തെ രാജ്ഞി വാസവദത്തയോടൊ ഇപ്പോഴത്തെ രാജ്ഞി പത്മാവതിയോടൊ?" എന്ന് വിദൂഷകൻ ചോദിക്കുന്നു.

"തോഴരെന്നോ ഒരു വിലക്ഷണമായ ധർമ്മസങ്കടത്തിലാക്കുന്നതെന്തിനാണ്?" എന്നു രാജാവ് ചോദിക്കുന്നു.

"ഇതിലെന്താണ് വിലക്ഷണത? ഒരാൾ മരിച്ചുപോയി. മറ്റേയാൾ അടുക്കലെങ്ങും ഇല്ലതാനും. അതുകൊണ്ടു മറച്ചുവയ്ക്കാതെ എന്നോടു പറയൂ" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"ഇല്ല. തോഴരേ ഇല്ല. ഞാൻ തന്നോടു പറയില്ല. താനൊരു വിടുവായനാണ്" എന്നു രാജാവ് പറയുന്നു.

"ഞാനിതാ സത്യംചെയ്യുന്നു. ഞാനാരോടും ഒരു കാലത്തും പറയുകയില്ല. ഇതാ ഞാനെന്റെ നാക്കു കടിച്ചു പിടിച്ചിരിക്കുന്നു നോക്കൂ" എന്ന് വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"ഇല്ല. തോഴരെ, എനിക്കതിനു ധൈര്യമില്ല" എന്നു രാജാവ് പറയുന്നു.

"ഈയാൾ എത്രബുദ്ധികെട്ട നിർബ്ബന്ധക്കാരനാണു്! ഇത്രയ്ക്കുമായിട്ടും ഈയാൾക്കു് ആര്യപുത്രൻെറ ഹൃദയം ഗ്രഹിക്കാൻ വയ്യല്ലൊ" എന്നു പത്മാവതി പറയുന്നു.

പത്മാവതിയും വാസവദത്തയും ചേടിയും മാധവീലതാമണ്ഡപത്തിൽനിന്നു ഇവരുടെ ഈ സംഭാഷണം കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു.

"എന്തു! എന്നോടു പറയുകയില്ല, ഇല്ലെ? കൊള്ളാം. പറയാതെ തോഴർ ഈ കല്ത്തറയിൽനിന്നു് ഒരടിപോലും മാറാൻ പാടില്ല. ഞാനിതാ അവിടുത്തെ തടവിലാക്കിയിരിക്കുന്നു" എന്നു് വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"എന്തു്? ബലാൽക്കാരമോ?"

"അതെ, ബലാൽക്കാരം തന്നെ."

"കാണട്ടെ, നമുക്കൊന്നു പരീക്ഷിച്ചു നോക്കാം."

"തോഴർ എൻെറ അധികപ്രസംഗം ക്ഷമിക്കണേ! നമ്മൾതമ്മിലുള്ള സൗഹാർദ്ദം വിചാരിച്ചു സത്യം എന്നോടു പറയണം. ഞാൻ തോഴരെക്കൊണ്ടു് ആണയിട്ടു അപേക്ഷിക്കുന്നു.

"എന്താ ചെയ്ക? ഇനി എനിക്കു നിവൃത്തിയില്ല. എന്നാൽ കേൾക്കു. രൂപസൗന്ദര്യം, സൗശീല്യം, മാധുര്യം ഇവയാൽ പത്മാവതിയെ ഞാൻ വളരെവളരെ ബഹുമാനിക്കുന്നു. എന്നാൽ എൻെറ ഹൃദയം വാസവദത്തയുടെ സൂക്ഷിപ്പിലാണു്. ഞാൻ ദുഃഖിച്ചപ്പോൾ അവളും ദുഃഖിച്ചു; ഞാൻ സന്തോഷിച്ചപ്പോൾ അവളും സന്തോഷിച്ചു; എൻെറ ഹൃദയം കഠിനവേദന അനുഭവിച്ചപ്പോൾ, ഞാൻ അതറിയിച്ചില്ലെങ്കില്ലും, ആ അജ്ഞാതവേദനയിൽ അവളും വേദനപ്പെടുന്നതായി ഞാൻ കണ്ടു, ഞാൻ ദേഷ്യപ്പെട്ടപ്പോൾ അവൾ മധുരവാക്കുകൾകൊണ്ടെന്നെ സമാധാനപ്പെടുത്തി. അവസരോചിതമായി കാര്യങ്ങൾ

ചെയ്യാൻ അവൾക്കറിയാമായിരുന്നു. അഹോ! വാസവ ദത്ത, അവൾ എനിക്കൊരു ഭാൎയ്യയും, സഖിയും, വേലക്കാ രിയും, എല്ലാക്കാൎയ്യവും ശരിക്കു നോക്കിക്കണ്ടു പ്രവൎത്തി ക്കുന്ന ഒരു വലിയ മന്ത്രിയും ആയിരുന്നു" എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു.

"എൻെറ കഷ്ടതകൾക്കെല്ലാം ധാരാളം പ്രതിഫലം കിട്ടിയിരിക്കുന്നു. എൻെറ ഇപ്പോഴത്തെ ഈ ആൾമാറാ ട്ടത്തിനും ഗുണങ്ങളുണ്ടു്" എന്നു് വാസവദത്ത വിചാരി ക്കുന്നു.

"കുമാരി, രാജാവു് തീരെ ദാക്ഷിണ്യമില്ലാത്തവനാ ണു്" എന്നു ചേടി പത്മാവതിയോടു പറയുന്നു.

"നീ അങ്ങനെ പറയരുതു്. ആൎയ്യ വാസവദത്ത യുടെ ഗുണങ്ങളെ ഇന്നും ഓൎമ്മിക്കുന്ന ആൎയ്യപുത്രൻ ദാക്ഷി ണ്യമുള്ളവൻ തന്നെയാണു്" എന്നു് പത്മാവതി പറ യുന്നു.

"അവിടത്തെ വാക്കുകൾ അവിടുത്തെ കുലമഹിമ യ്ക്കു് അനുയോജ്യമായിരിക്കുന്നു" എന്നു വാസവദത്ത പ ത്മാവതിയോടു പറയുന്നു.

"ഞാൻ എന്റെ അഭിപ്രായം തോഴരോടു പറഞ്ഞു. ഇനി തോഴരുടെ മുറയാണു. ആരെയാണു് തോഴക്കു അ ധികം പ്രിയം? അന്നത്തെ വാസവദത്തയേയോ ഇന്നത്തെ പത്മാവതിയേയോ?" എന്നു രാജാവു് വിദൂഷകനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"മഹാരാജവു് ഇപ്പോൾ വിദൂഷകൻെറ ഭാഗം അഭി നയിക്കുന്നു" എന്നു് പത്മാവതി വാസവദത്തയോടു പറ യുന്നു.

"എൻെറ വിലയില്ലാത്ത അഭിപ്രായം പറഞ്ഞിട്ടു കൊണ്ടു എന്തുപയോഗമാണു്. രണ്ടു രാജ്ഞിമാരോടും എനിക്കു അത്യന്തബഹുമാനം ഉണ്ടു്" എന്നു വിദൂഷകൻ ഉത്തരം പറയുന്നു.

"മൂർഖ, പറയാൻ താനെന്നെ നിർബ്ബന്ധിച്ചു. ഇപ്പോൾ തൻെറ അഭിപ്രായം പറയില്ലെന്നോ?" എന്നു രാജാവു് ചോദിക്കുന്നു.

"എന്തു? അവിടുന്നു ബലം പ്രയോഗിക്കുമോ?"

"ഉവ്വ്, നിശ്ചയമായും."

"എന്നാൽ, ശരി, അവിടുന്നു് അതു ഒരിക്കലും കേൾക്കുക ഉണ്ടാവില്ല"

"മഹാബ്രാഹ്മണ, ക്ഷമിക്കു, അങ്ങേയ്ക്കു് ഇഷ്ടമുള്ളപ്പോൾ പറഞ്ഞാൽമതി" എന്നു പറഞ്ഞു രാജാവു് ഇണങ്ങിക്കൂടുന്നു.

"എന്നാൽ അവിടുന്നു കേട്ടാലും. രാജ്ഞിപത്മാവതി ചെറുപ്പക്കാരിയാണു്, സുന്ദരിയാണു്, പാവമാണു്, തണ്ടില്ല, ദോഷമില്ല, വളരെ ദാക്ഷിണ്യമുള്ളവൾ. ഇതെല്ലാം രാജ്ഞി വാസവദത്തയ്ക്കും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഇവയെല്ലാം മേലെയുള്ള ഒരു ഗുണം രാജ്ഞി പത്മാതിയ്ക്കുണ്ടു്. ആ ഗുണം രാജ്ഞിവാസവദത്തയ്ക്കു് അതിലധികമുണ്ടായിരുന്നു. ആ ദേവി നല്ല സ്വാദുള്ള പലഹാരങ്ങൾ എടുത്തുംകൊണ്ടു്, അയ്യ വസന്തകൻ എവിടെപ്പോയി എന്നു വിളിച്ചുചോദിച്ചുംകൊണ്ടു എന്നേ അന്വേഷിച്ചുവരുമായിരുന്നു" എന്നു് വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"ബലെ വസന്തക, നോക്കിക്കോളു, ഞാനിതെല്ലാം വാസവദത്താ രാജ്ഞിയോടു പറഞ്ഞേയ്ക്കാം" എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു.

"കഷ്ടം! വാസവദത്തേയോ! വാസവദത്ത എവിടെ? വാസവദത്ത വളരെ മുമ്പേ മരിച്ചുപോയി!" എന്നു് വിദൂഷകൻ ആക്രോശിക്കുന്നു.

"അതങ്ങനെതന്നെ, വാസവദത്ത പരേതയായി. തോഴരെ തന്റെ ആ വർത്തമാനംകേട്ടു്, എന്റെ മനസ്സു് അവർ ജീവിച്ചിരുന്ന പണ്ടത്തെ ആ ദിവസങ്ങളിലേയ്ക്കു് യാത്രചെയ്തു; എന്റെ ചുണ്ടുകൾ ശീലദാർഢ്യംകൊണ്ടു അവളുടെ പേരു ഉച്ചരിച്ചു" എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു.

"ഹാ, ഹാ, കാണാതിരിക്കെ ഈ വാക്കുകൾ കേൾക്കുന്നതു് എത്ര പ്രിയംകരമായിരിക്കുന്നു" എന്നു വാസവദത്ത പറയുന്നു" ധൈര്യം, തോഴരെ ധൈര്യം. തോഴരാശ്വസിക്കണേ, വിധിഹിതത്തേ ലംഘിക്കാൻ ആർക്കെങ്കിലും കഴിയുമോ? അതങ്ങനെ സംഭവിച്ചുപോയി അതേ അതിനേക്കുറിച്ചു പറയാനുള്ളൂ" എന്നു് പറഞ്ഞു വിദൂഷകൻ രാജാവിനേ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.

"തോഴരെ, ഹൃദയം ഇളക്കിമറിച്ച ഒരു പ്രേമത്തേ ഒരുവനു് വിസ്മരിക്കാൻ സാധിക്കുമോ? പ്രിയപ്പെട്ടഓർമ്മകൾ അതിനേ പിന്നെയും പിന്നെയും തിരിച്ചുകൊണ്ടു വരുന്നു. പുണ്യപ്പെടുത്തിയ ശോകമയമായ നമ്മുടെ മനസ്സിനു കണ്ണുനീർ ചൊരിഞ്ഞു ആ കടമെല്ലാം വീട്ടിത്തീർത്ത ശാന്തിയുണ്ടാവൂ" എന്നു പറഞ്ഞു രാജാവു് കരയുന്നു.

രാജാവിനു മുഖം കഴുകാൻ വെള്ളം കൊണ്ടുവരുന്നതിനു വിദൂഷകൻ പോകുന്നു. "ആര്യേ, എന്റെ ആര്യപുത്രന്റെ മുഖം അശ്രുക്കളായ മൂടുപടത്താൽ മറഞ്ഞിരിക്കയാണു്. ഇത്തരത്തിനു നമുക്കു കാണാതെ പൊയ്ക്കളായാം" എന്നു പത്മാവതി വാസവദത്തയോടു പറയുന്നു.

വാസവദത്ത ആദ്യം സമ്മതിക്കുന്നു. "അരുതു് അവിടുന്നു് ഇവിടെ നില്ക്കയാണു് വേണ്ടതു്. അവിടുത്തെ ഭർത്താവിനെ ഈ അവസ്ഥയിൽ വിട്ടുംവച്ചു പോകുന്നതു് അവിടേയ്ക്കു് ധർമ്മമല്ല, ഞാൻ തനിച്ചു കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു് പൊയ്ക്കൊള്ളാം" എന്നു് അവൾ പിന്നീടു് പറയുന്നു. വാസവദത്ത പോകുന്നു.

ചേടി പറഞ്ഞതുപോലെ പത്മാവതി രാജാവിന്റെ സമീപത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു. കുമാരി ഒരു താമര ഇലയിൽ വെള്ളം എടുത്തുകൊണ്ടുവരുന്ന വസന്തകനുമായി കണ്ടുമുട്ടുന്നു. "ഇതാ ആര്യപത്മാവതി!" എന്നു് അയാൾ വിളിച്ചുപറയുന്നു. "ഇതെന്താണു്?" എന്നു് പത്മാവതി ചോദിക്കുന്നു. "ഇതു അതു്; അതു് ഇതു്;" എന്നു് അയാൾ പരിഭ്രമിച്ചു് ഉത്തരംപറയുന്നു! "കാര്യം നേരേ പറയു. എല്ലാം പറയു" എന്നു പത്മാവതി ആവശ്യപ്പെടുന്നു. കാററടിച്ചു കാശപ്പൂമ്പൊടി രാജാവിൻെറ കണ്ണുകളിൽ വീണു അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖം കണ്ണുനീരിൽ കുളിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുപറഞ്ഞു്, ആ വെള്ളം അദ്ദേഹത്തിനു മുഖം കഴുകാൻ കൊടുക്കുന്നതിനു് അയാൾ പത്മാവതിയോടു പറയുന്നു. പത്മാവതി അതുകേട്ടു "ദാക്ഷിണ്യശീലനായ യജമാനന്നു് ദാക്ഷിണ്യശീലനായ ശിഷ്യൻ!" എന്നു പറഞ്ഞു പത്മാവതി ആ വെള്ളം വാങ്ങിച്ചു്, "ആര്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും ഇതാ മുഖം കഴുകാൻ വെള്ളം" എന്നു് പറഞ്ഞു രാജാവിനു കൊടുക്കുന്നു.

രാജാവു് പത്മാവതിയെക്കണ്ടു ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു, വസന്തകനുമായി രഹസ്യസംഭാഷണം ചെയ്തു് വിവരമെല്ലാം ചോദിച്ചറിഞ്ഞു പത്മാവതിയോടു ഇരിക്കാൻ പറയുന്നു. തൻെറ കണ്ണുകളിൽ കാശപ്പൂവിൻെറ പൊടി

കാറ്റടിച്ചു് ഇട്ടു എന്നും അതിനാൽ തന്റെ മുഖം കണ്ണുനീരിൽ ആറാടിയിരിക്കയാണെന്നും കുമാരിയോടു പറയുന്നു. "തങ്ങൾക്കു് പ്രിയപ്പെട്ട വസ്തു നഷ്ടപ്പെട്ടുപോയേക്കുമെന്ന ഭീതി സ്ത്രീകളുടെ ഹൃദയത്തിൽ എപ്പൊഴും ഉണ്ടായിരിക്കും. ഇവൾ ധീരയാണെങ്കിലും നവോഢയായതുകൊണ്ടു എന്റെ കണ്ണുനീരിന്റെ യഥാൎത്ഥ കാരണമറിഞ്ഞാൽ ഇവളുടെ ഹൃദയം തകൎന്നുപോകും" എന്നു് രാജാവു് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. ഈ കുഴപ്പത്തിൽനിന്നു വിദൂഷകൻ രാജാവിനെ രക്ഷിക്കുന്നു. "അവിടത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചു് മഗധരാജാവു് ഇന്നു ഉച്ചതിരിഞ്ഞു സുഹൃത്തുക്കൾക്കു ഒരു വിരുന്നു നൽകുന്നുണ്ടല്ലോ. സല്ക്കാരം, അന്യോന്യമുള്ള സല്ക്കാരം, സന്തോഷജനകമാണു്. അവിടേയ്ക്കു് അങ്ങോട്ടുപോകാനുള്ള സമയമായിരിക്കുന്നു" എന്നു് വിദൂഷകൻ രാജാവിനോടു പറയുന്നു. രാജാവു് അതു ശരിയാണെന്നു സമ്മതിക്കയും, "ലോകത്തിൽ ഉൽകൃഷ്ടഗുണങ്ങളും സല്ക്കാരശീലവും ഉള്ള ധാരാളമാളുകളെ കാണാൻ കഴിയും. എന്നാൽ ആ ഗുണങ്ങൾക്കു വിലവയ്ക്കുന്ന ആളുകൾ വളരെ ചുരുക്കമാണു്" എന്നു പറഞ്ഞു എണീക്കയും ചെയ്യുന്നു.

നാലാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം: പ്രവേശകം. രംഗം മഗധരാജധാനി. കൊട്ടാരത്തിലെ ഒരു തവണക്കാരി പത്മിനിക പ്രവേശിച്ചു്, മറെറാരു തവണക്കാരിയായ മധുരികയെ വിളിച്ചുവരുത്തി പത്മാവതി കഠിനമായ തലവേദനപിടിപ്പെട്ടു സമുദ്രഗൃഹത്തിൽ കിടക്കുന്നു എന്നും അവൾ ചെന്നു് വിവരം വാസവദത്തയോടു പറയണമെന്നും വാസവദത്ത ചെന്നു് നല്ല രസമുള്ള കഥകൾ പറഞ്ഞു ആശ്വസിപ്പിക്കുമെന്നും അവളോടു പറഞ്ഞു അവളെ വാസവദത്തയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു അയക്കുന്നു. പത്മനിക, ഈ തലവേദനയുടെ

വിവരം ഉദയനനേ അറിയിക്കാൻ വസന്തകനോട പറയു ന്നതിന്ന് അയാളെ അന്വേഷിച്ചുപോകുന്നു. അവൾ വസ ന്തകനേക്കണ്ടു വിവരം പറഞ്ഞിട്ടു പത്മാവതിയുടെ നെറ്റി യ്ക്കു പുരട്ടാൻവേണ്ട കുഴമ്പുകൊണ്ടുവരുന്നതിനു പോകു ന്നു. വിദൂഷകൻ രാജാവിനെ അന്വേഷിച്ചു പോകുന്നു.

അങ്കാരംഭം: രാജാവു് പ്രവേശിച്ചു് "ഞാൻ ഒരി ക്കൽക്കൂടി വൈവാഹിക ജീവിതസമുദ്രത്തിൽ കപ്പൽ യാത്ര ചെയ്യുന്നു എങ്കിലും എന്റെ വിചാരങ്ങൾ സദാബു ഭുക്ഷയോടുകൂടിയതും മാരകമുനയുള്ളതും ആയ നാവുള്ള മൂടൽമഞ്ഞു മുളയിലെനശിപ്പിച്ചുകളഞ്ഞ ഒരു പൂവു്പോ ലെ ലാവാണകത്തിലേ ആ ഭയങ്കരമായ അഗ്നിജ്വാലകൾ ദഹിപ്പിച്ച അവന്തിരാജപുത്രി, എന്റെ പ്രിയപത്നി; ഓമന വാസവദത്തയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുചെല്ലുന്നു" എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

വിദൂഷകൻ പ്രവേശിച്ചുപത്മാവതിയ്ക്കു് കലശലായ തലവേദനയാണെന്നും വേഗം സമുദ്രഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു ചെ ല്ലേണമെന്നും രാജാവിനോടു പറയുന്നു. "സൗഭാഗ്യവും കൃത്യനിഷ്ഠയും തികഞ്ഞ പത്മാവതിയുമായുള്ള ഈ നൂ തന വിവാഹം എന്റെ മനോവേദനയ്ക്കു് എത്താണ്ടുമയം വരുത്തിയിരുന്നു. എന്നാൽ മുമ്പൊരിക്കൽ അത്യന്തം കഷ്ടതകൾ അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു് പത്മവതിയെ ക്കുറിച്ചു് എനിക്കു് ഭയപ്പാടുണ്ടായിരിക്കുന്നു.

രാജാവും വിദൂഷകനുംകൂടി സമുദ്രഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു് പുറപ്പെടുന്നു. വിദൂഷകൻ മുമ്പിൽ നടക്കുന്നു. "അയ്യോ! അയ്യോ! രക്ഷിക്കണെ പുറകോട്ടുമാറിക്കൊൾക, തോഴരെ പുറകോട്ടുമാറിക്കൊൾക, ഇതാ ഒരു മൂക്കൻപാമ്പു് ഇവി ടെ നിലത്തുകിടന്നുപുളയുന്നു" എന്നുവളിച്ചുപറയുന്നു. രാജാ വു് വേഗത്തിൽ മുമ്പോട്ടുചെന്നു് അതെന്തോന്നാണെന്നു

സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുന്നു. മുകളിലുള്ള കമാനത്തിൽനിന്നു പൊട്ടിത്താഴെവീണു് കാററുകൊണ്ടിളകിച്ചുരുണ്ടു പുളയുന്ന ഒരു പൂമാലയായിരുന്നു അതു്. "എടോ വിഡ്ഢി, ഈ മാലയേയാണു് താൻ പാമ്പാണെന്നുവിചാരിച്ചതു്" എന്നു അയാളോടു പറയുന്നു. അയാൾ അതു നല്ലവണ്ണം പരിശോധിച്ചിട്ടു അതൊരു പൂമാലതന്നെ എന്നു സമ്മതിക്കുന്നു.

പത്മാവതി അവിടെ ചെന്നുംവച്ചു പോയിരിക്കണം എന്നു വിദൂഷകൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. കിടക്കയിന്മേൽ ചുളിവുകളൊന്നും ഇല്ലെന്നും അതു് വിരിച്ചിട്ടതുപോലെ തന്നെയിരിക്കുന്നു എന്നും വിരിപ്പും ഉടഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നും തലയണ പതുങ്ങുകയൊ അതിന്മേൽ തലവേദനയുടെ മരുന്നു പുരളുകയൊ ചെയ്തിട്ടില്ലെന്നും രോഗിയുടെ കണ്ണുകൾക്കു് സുഖം നൽകാൻ അവിടെ അലങ്കാരങ്ങളൊന്നും കാണുന്നില്ലെന്നും, ഒരു ദീനക്കാരി ഇത്രവേഗം കിടക്കയിൽനിന്നു എണീച്ചു പോവുകയില്ലെന്നും അതുകൊണ്ടു പത്മാവതി അവിടെ ചെന്നിരിക്കയില്ലെന്നും രാജാവു് അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. രാജാവു് കുറേനേരം രാജ്ഞിയെക്കാത്തു് ആ കിടക്കയിന്മേൽ ഇരിക്കുന്നതു കൊള്ളാമെന്നു് വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. രാജാവു് അതു സമ്മതിച്ചു കിടക്കയിന്മേലിരിക്കുകയും "തോഴരെ, എനിക്കു് ഉറക്കം കലശലായി വരുന്നു. താനൊരു കഥ പറയൂ" എന്നു വിദൂഷകനോടു പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. "ഞാൻ പറയാം തോഴരു കേട്ടോളൂ. ഉജ്ജയിനി എന്നൊരു നഗരമുണ്ടു്. ആ നഗരത്തിൽ അതിമനോഹരങ്ങളായി ചില നീരാഴികൾ ഉണ്ടു്. "എന്തു് ഉജ്ജയിനി എന്നാണോ അങ്ങുപറഞ്ഞതു്?" എന്നു രാജാവു് ചോദിക്കുന്നു.

ഈ കഥ അവിടേയ്ക്കിഷ്ടമല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ വേറൊരുകഥ പറയാം" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"അല്ല, അതല്ല ഈ കഥ എനിക്കു രസിക്കായ്കയല്ല. ഉജ്ജയിനി എന്നവാക്കു് അവന്തിരാജപുത്രിയേ എന്റെ ഓർമ്മയിൽ കൊണ്ടുവരുന്നു. ഞങ്ങൾ അവിടെ നിന്നു പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ അവൾ അവളുടെ ബന്ധുക്കളെയെല്ലാം ഓർത്തു കരഞ്ഞു. അവളുടെ കണ്ണുകളിൽനിന്നു തിളച്ചുപൊങ്ങിയ ചുടുകണ്ണുനീർ എന്റെ മാറിൽ ഒഴുക്കി. അവൾ ഒരു മാടപ്രാവിനെപ്പോലെ വിറച്ചു. ഇത്രെയുള്ളു. തോഴരെ, ഞാൻ അവളെ പഠിപ്പിക്കുമ്പോൾ പാഠങ്ങൾക്കിടയിൽ അവൾ കൂടെക്കൂടെ ദൃഷ്ടിഉറപ്പിച്ചു എന്റെ അന്തർഗ്ഗതം ഗ്രഹിക്കാനോ എന്നു തോന്നുമാറു എന്നേ നോക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. അങ്ങനെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കെ മുട്ടാണി വീണുപോയതറിയാതെ അവളുടെ കൈ എന്റെ പ്രാണതന്ത്രികളെയോ എന്റെ ഹൃദയക്കെട്ടുകളേയൊ മീട്ടുന്നതുപോലെ ചലിച്ചിരുന്നു" എന്നു രാജാവു് പറയുന്നു.

"ആകട്ടെ ഞാൻ അവിടുത്തോടു വേറൊരു കഥ പറയാം. ബ്രഹ്മദത്തം എന്നൊരു നഗരവും അവിടെ കാമ്പില്ല്യൻ എന്നൊരു രാജാവും ഉണ്ടായിരുന്നു" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"ഏഭ്യ; ബ്രഹ്മദത്തൻ എന്ന രാജാവും കാമ്പില്ല്യം എന്ന നഗരവും; എന്നു പറയൂ" എന്നു രാജാവു് പറയുന്നു.

"എന്തി രാജാവു് ബ്രഹ്മദത്തൻ, കാമ്പില്യം നഗരം എന്നോ?" എന്നു വിദൂഷകൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അങ്ങനെതന്നെ" എന്നു് രാജാവു് ഉത്തരം പറയുന്നു.

"എന്നാൽ അവിടുന്നു കുറച്ചുനേരം ക്ഷമിച്ചിരിക്കുക. ഞാനതു ഉരുവിട്ടുറപ്പിക്കട്ടെ" എന്നു പറഞ്ഞു അതു മന സ്സിൽ ഉറപ്പിക്കുന്നതിനു "രാജാവു് ബ്രഹ്മദത്തൻ, കാമ്പി ല്യം നഗരം" എന്നു് അനേകംതവണ ഉരുവിട്ടതിനുശേ ഷം "ഇനി ഞാൻ പറയാം" എന്നു് പറയുന്നു. എന്നാൽ ഉദയനൻ ഗാഢമായി ഉറങ്ങുന്നതുകണ്ടു്, "അല്ല, മഹാ രാജാവു് നല്ല ഉറക്കമായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ നല്ല തണുപ്പുണ്ടു്. ഞാൻ പോയി എന്റെ സാൽവ എടുത്തുകൊണ്ടുവരാം"എന്നു പറഞ്ഞു പോകുന്നു.

അയാൾ പോയതിൽപിന്നെ മധുരിക വാസവദത്ത യെക്കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു് ആ മുറി കാണിച്ചുകൊടുത്തിട്ടു കുമാരിക്കു തലവേദനയ്ക്കുള്ള മരുന്നു കൊണ്ടുവരാൻ പോകു ന്നു. കിടക്കയിന്മേൽ കിടന്നുറങ്ങുന്നതു് പത്മാവതിയാണെ ന്നു വിചാരിച്ചു വാസവദത്ത, "തീർച്ചയായും ഈശ്വര ന്മാർക്കു് എന്നോടു് ദയയില്ല. എന്റെ ആര്യപുത്രനു് അ വിടുത്തെ ദുഃഖത്തിൽ ആശ്വാസത്തിനു ആസ്പദമായിരിക്കു ന്ന പത്മാവതിക്കും ഇപ്പോൾ സുഖക്കേടു പിടിപെട്ടല്ലൊ? അഹോ! ഭൃത്യജനങ്ങളുടെ ഉപേക്ഷ! ഇവൾക്കു ദീനമാണു് എന്നിട്ടും, ഇവൾക്കു കൂട്ടായി ഒരു വിളക്കു് മാത്രംവച്ചും വച്ചു് അവരെല്ലാവരും പോയിരിക്കുന്നു. ഇവൾ ഉറങ്ങു കയാണു്. ഞാൻ ഇവിടെയിരിക്കാം. അകലെ എങ്ങാനും ഇരുന്നാൽ ഞാൻ അവളെ അത്ര സ്നേഹിക്കുന്നില്ലെന്നു തോന്നാം. അതുകൊണ്ടു കിടക്കയിൽതന്നെ ഇരിക്കാം" എന്ന വിചാരത്തോടെ കിടക്കയുടെഅററത്തു് ഇരിക്കുന്നു. "അഹോ! ഇതെന്താണു് ഞാനിവിടെ ഇരുന്നപ്പോൾ എ ന്റെ ഹൃദയം സന്തോഷംകൊണ്ടു പിടയ്ക്കുന്നതു്? ഈ സംഭ്രമം എന്തുകൊണ്ടാണു്? ഇവളുടെ ശ്വാസഗതി തട വില്ലാതെയും സുഖമായും ഇരിക്കുന്നു. തലവേദന

പ്പോയിരിക്കണം. ഭാഗ്യംതന്നെ. കിടക്കയുടെ ഒരു ചെറിയ ഭാഗത്തു ചേൎന്നുകിടക്കുന്നതുകൊണ്ടു ശേഷം ഭാഗം ഞാൻ കിടന്നു കൈചേൎത്തു് കെട്ടിപ്പിടിക്കാനായി ഒഴിച്ചിട്ടിരിക്കയാണെന്നു തോന്നുന്നു. ഞാൻ ഇവിടെ കിടക്കാം" എന്നു പറഞ്ഞു വാസവദത്ത കിടക്കാൻ ഭാവിക്കുന്നു.

അപ്പോൾ ഉദയനൻ "വാസവദത്തേ! ഹാ വാസവദത്തേ!" എന്നു ഉറക്കത്തിൽ വിളിക്കുന്നു. വസവദത്ത കിടക്കയിൽനിന്നു പിടഞ്ഞെണീച്ചു്, "ആവൂ! എന്റെ ആൎയ്യപുത്രനാണിതു പത്മാവതിയല്ല. ഇവിടുന്നു് എന്നെക്കണ്ടോ? എങ്കിൽ ആൎയ്യ യൗഗന്ധരായണന്റെ പ്രതിജ്ഞ നിഷ്ഫലമാകും. ആൎയ്യപുത്രൻ ഇപ്പോൾതന്നെ എന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽ കൊണ്ടുപോകും. ദൎശകന്റ വത്സരാജ്യം ആരുണിയുടെ അടുക്കൽ നിന്നു പിടിച്ചെടുക്കാൻ സഹായിക്കാതെയും ഇരുന്നേയ്ക്കാം" എന്നു പറയുന്നു.

"ഹാ! എന്റെ അവന്തിരാജപുത്രി!" എന്നു് രാജാവു് വീണ്ടും വിളിക്കുന്നു. "ഭാഗ്യം. എന്റെ ആൎയ്യപുത്രൻ സ്വപ്നം കാണുകമാത്രമാണു്. ഇവിടെ മററാരും ഇല്ല. അതുകൊണ്ടു കുറേനേരം ഇവിടെനിന്നു എന്റെ കണ്ണുകളേയും ഹൃദയത്തേയും ആനന്ദിപ്പിക്കാം" എന്നു് അവൾ വിചാരിക്കുന്നു. "ഹാ എന്റെ ഓമനേ! ഹാ എന്റെ പ്രിയശിഷ്യേ! വിളികേൾക്കു എന്റെ വിളിക്കു്" എന്നു ഉദയനൻ വിളിച്ചുപറയുന്നു "ഞാൻ വിളികേൾക്കുന്നു ആൎയ്യപുത്ര, ഞാൻ വിളികേൾക്കുന്നു" എന്നു വാസവദത്ത പറയുന്നു. നീ എന്നോടു ദേഷ്യപ്പെട്ടിരിക്കയാണോ? എന്നു ഉദയനൻ ചോദിക്കുന്നു. "അല്ലല്ല. ദുൎഭഗയായ ഞാൻ വ്യസനിച്ചിരിക്കയാണു്" വാസവദത്ത പറയുന്നു. നീ കലഹിച്ചിരിക്കയല്ലെങ്കിൽ നീ എന്താണു് ആഭരണ

ങ്ങളെല്ലാം അഴിച്ചുകളഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്?" എന്നു് ഉദയനൻ ചോദിക്കുന്നു. "ഇതില്പരം എന്തുവേണം?" എന്നു വാസവദത്ത വിചാരിക്കുന്നു. "വിരചിതമായുള്ള എന്റെ വേഷ്ടയേക്കുറിച്ചു് സ്മരിക്കയാണോ നീ?" എന്നു ഉദയനൻ ചോദിക്കുന്നു. "കുറച്ചിൽ, അത ഇവിടെയും വിരചിതയൊ?" എന്നു് വാസവദത്ത പറയുന്നു. വിരചിതയ്ക്കുവേണ്ടി ഞാൻ ഭവതിയോടു മാപ്പുചോദിക്കുന്നു" എന്നു ഉദയനൻ പറയുന്നു. "ഞാൻ അധികം നേരമായി ഇവിടെ നില്ക്കുന്നു. ആരെങ്കിലും വന്നു കണ്ടേയ്ക്കാം. ഞാൻ പൊയ്ക്കളയാം. അല്ലെങ്കിൽ കിടക്കയിൽനിന്നു തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്ന ആര്യപുത്രന്റെ കൈയു് എടുത്തു നേരെ വച്ചിട്ടു പോകാം" എന്നു വിചാരിച്ചുകൊണ്ടു് വാസവദത്ത കൈ എടുത്തു കിടക്കയിൽവച്ചിട്ടു ഓടിപ്പോകുന്നു. "നില്ക്കു വാസവദത്തെ നില്ക്കു" എന്നു വിളിച്ചുപറഞ്ഞുകൊണ്ടു് രാജാവു് കിടക്കയിൽനിന്നു പെട്ടെന്നെണീച്ചു് അവളുടെ പിറകെ ഓടുന്നു. ഓടുന്നവഴി അദ്ദേഹത്തിന്റെ തല കട്ടിളമേൽ മുട്ടുകയാൽ അദ്ദേഹം അവിടെ നില്ക്കുന്നു. താൻ കണ്ടതു യഥാർത്ഥത്തിൽ വാസവദത്തയേയാണൊ അതോ വെറും സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ടതാണൊ എന്നു അദ്ദേഹം സംശയിക്കുന്നു.

വിദൂഷകൻ പ്രവേശിച്ചു് "എയു് അവിടുന്നു ഉണന്നിരിക്കുന്നു" എന്നു പറയുന്നു. "തോഴരെ, തന്നോടെനിക്കൊരു സന്തോഷവർത്തമാനം പറയാനുണ്ടു്. വാസവദത്ത ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ടു്. ഞാൻ ഇപ്പോൾ അവളെക്കണ്ടു. അവൾക്കു് സൗന്ദര്യം മാത്രമേ ആയുധമുള്ളു. എന്നിട്ടു അവൾ എന്റെ ഹൃദയപ്രാകാരത്തെ ആക്രമിച്ചു നേത്രദ്വാരത്തിൽക്കൂടി അകത്തുകടന്നു അതുമുതൽ സദാ അവിടെ പാക്കുന്നു" എന്നു രാജാവു് അയാളോടു പറയുന്നു.

"കഷ്ടം വാസവദത്ത! വാസവദത്ത എവിടെ? വാസവദത്ത എന്നേ മരിച്ചുപോയി" എന്നു് അയാൾ പറയുന്നു. "അങ്ങനെ പറയരുതു് എന്റെ തോഴരെ, അവൾ ഇപ്പോൾ ഇവിടെവന്നു, എന്നെ ഉണത്തി, ഞാൻ ഈ കിടക്കയിൽ കിടന്നുറങ്ങുമ്പോൾ. എന്നിട്ടു ഓടിക്കളഞ്ഞു. അവൾ തീയിലകപ്പെട്ടു മരിച്ചുപോയി എന്നു് രുമണ്വാൻ എന്നോടന്നുപറഞ്ഞു. ഞാൻ അതു വിശ്വസിച്ചുപോയി. എന്നാൽ സത്യം ഇപ്പോൾ വെളിപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. എനിക്കു് സർപ്പം ഉപദേശിച്ചുതന്ന മായാത്തതിലകം പത്മാവതിയുടെ നെററിയ്ക്കുകണ്ടപ്പോൾ. തന്നെ അവന്തിരാജപുത്രി ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് എന്റെ ഹൃദയം എന്നോടു പറഞ്ഞു" എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു.

"കഷ്ടം അങ്ങനെ ഒന്നുണ്ടാകയില്ല. ഞാൻ ഉജ്ജയിനിയിലെ നീരാഴികളെക്കുറിച്ചു പറഞ്ഞു ആര്യയേക്കുറിച്ചു വിചാരിക്കാൻ ഇടവരുത്തിയതിനാൽ അവിടുന്നു ആര്യയെ സ്വപ്നംകണ്ടതായിരിക്കണം" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. "ഞാൻ സ്വപ്നമാണു് കണ്ടതെങ്കിൽ ആ സ്വപ്നം എപ്പൊഴും കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. അതൊരു ചിത്തവിഭ്രമം ആയിരുന്നെങ്കിൽ അതു എന്നെന്നേയ്ക്കും നില നില്ക്കട്ടെ ആ വിധമുള്ള ഒരു സ്വപ്നത്തിൽനിന്നും ഞാൻ ഒരിക്കലും ഉണരരുതു് ആ വിധമുള്ള ഒരു ചിത്തവിഭ്രമത്തിൽനിന്നും ഞാൻ മോചിക്കരുതു്" എന്നു രാജാവു് പറയുന്നു.

"തോഴരെ, ഈ കൊട്ടാരത്തിൽ അവന്തിസുന്ദരി എന്നൊരു യക്ഷിയുടെ അധിവാസം ഉണ്ടു്. അവിടുന്നു കണ്ടതു അവളെ ആയിരിക്കും" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"അല്ല, ഒരിക്കലും അല്ല. അതൊരു ചിത്തവിഭ്രമം ആയിരുന്നില്ല. തലമുടി ഒതുക്കിക്കെട്ടാതെയും ഭംഗിയുള്ള

കണ്ണുകളിൽ മഷി അണിയാതെയും വിരഹദുഃഖമാന്ന സാധ്വിയുടെ വേഷത്തിൽ ഞാൻ അവളെ കണ്ടു. അത്ര മാത്രമല്ല, ഞാനുറങ്ങുമ്പോൾ അവൾ പിടിച്ച എന്റെ ഈ കൈയ് നോക്കൂ. ഇപ്പോഴും അതു രോമാഞ്ചംകൊള്ളുന്നു" എന്നു രാജാവു് പറയുന്നു.

"അവിടുന്നു ഇങ്ങനെയുള്ള അസംബന്ധങ്ങളൊന്നും വിചാരിക്കരുതു. പോകാം, നമുക്കു് അന്തഃപുരത്തിലേയ്ക്കു പോകാം. എന്നു് വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

കഞ്ചുകി പ്രവേശിച്ചു്, മഹാരാജാവു് ജയിച്ചാലും, ഞങ്ങളുടെ മഹാരാജാവു് ദർശകൻ അവിടുത്തോടു പറയുന്നു, 'അങ്ങയുടെ മന്ത്രി രുമണ്വാൻ ആരുണിയോടു യുദ്ധം ചെയ്യാൻ ഒരു വലിയ സൈന്യത്തോടുകൂടി സമീപത്തോരിടത്തു എത്തിയിട്ടുണ്ടു് ആനയും കുതിരയും തേരും കാലാളും ഉൾപ്പെട്ട എന്റെ സൈന്യത്തേയും ചേർത്തിട്ടുണ്ടു്. അതിനാൽ പുറപ്പെടാൻ തയ്യാറാവുക. എന്നു മാത്രമല്ല, അവിടുത്തെ ശത്രുക്കളുടെ ഇടയിൽ ഛിദ്രമുണ്ടാക്കിയിട്ടുണ്ടു് അവിടുത്തെ പൗരജനങ്ങളിൽ വിശ്വാസം ജനിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു് അവിടുത്തെ പിൻഭാഗം എന്റെ സേനയാൽ രക്ഷിക്കപ്പെടും. ശത്രു തോല്ക്കുന്നതിനു വേണ്ടതെല്ലാം ഞാൻ ചെയ്തിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ സൈന്യം ഗംഗാനദി കടന്നിരിക്കുന്നു. അവിടുന്നു വീണ്ടും വേഗം വത്സരാജ്യാധിപനാകും എന്നു്'" എന്നു പറയുന്നു.

ഉദയനൻ എണീച്ചു്, "വളരെ നന്നായി. സമുദ്രത്തിലെ തിരമാലകൾപോലെ ആനകൾ ഗർജ്ജിക്കയും കുതിരകൾ ഹേഷാരവം മുഴക്കുകയും ശരങ്ങൾ പേമാരിപോലെ പതിക്കയും ചെയ്യവേ ഞാൻ ദുഷ്ടനായ ആരുണിയോടേററു് അവനെ കൊല്ലുന്നുണ്ടു്" എന്നു പറഞ്ഞു പുറപ്പെടുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

ആറാമങ്കം: വിഷ്ക്കംഭം. രംഗം കൗശാംബിയിലെ ശയനമാളിക കൊട്ടാരം. ഉദയനന്റ മഹാസേനന്റെയും അംഗാരവതിയുടേയും സന്ദേശത്തോടുകൂടി മഹാസേനന്റെ കഞ്ചുകി ബാദരായണനും വാസവദത്തയുടെ ധാത്രി വസുന്ധരയും പ്രവേശിക്കുന്നു. കഞ്ചുകി ഉദയനന്റെ തവണക്കാരി വിജയയേ വിളിച്ചു്, "ഭദ്രേ, വത്സരാജ്യം തിരിയെ പിടിച്ചെടുത്തതിനാൽ യശസ്സു വർദ്ധിച്ച ഉദയനമഹാരാജാവിനോടു് അറിയിക്കൂ 'മഗധരാജാവു് മഹാസേനൻ അയച്ച രൈഭ്യഗോത്രക്കാരനായ കഞ്ചുകിയും അംഗാരവതി രാജ്ഞി അയച്ച വാസവദത്താരാജ്ഞിയുടെ ധാത്രി ആര്യവസുന്ധരയും വന്നു ഇവിടെ ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ കാത്തുനില്ക്കുന്നു എന്നു!" എന്നു പറയുന്നു.

"അതു ചെന്നറിയിക്കാനുള്ള അവസരമല്ല ഇതു്" എന്നു വിജയ മറുപടി പറയുന്നു. അതെന്താണെന്നു ബാദരായണൻ ചോദിക്കുന്നു. "ആര്യ, ഇന്നു് ശയനമാളികകൊട്ടാരത്തിൽ ആരോ ഒരാൾ വീണവായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതുകേട്ടു 'ഘോഷവതിയുടെ ശബ്ദമാണു് അതു്' എന്നു മഹാരാജാവു് കല്പിച്ചു. അപ്പോൾ ആരൊ ചെന്നു് 'തനിക്കു് ഈ വീണ എവിടെനിന്നു കിട്ടി?' എന്നു വൈണികനോടു ചോദിച്ചു. 'നർമ്മദാ നദീതീരത്തുള്ള ഒരു ഈററക്കാട്ടിൽനിന്നു കിട്ടിയതാണു്. മഹാരാജാവിനു് അതുപയോഗമുള്ളപക്ഷം നിങ്ങൾക്കിതു കൊണ്ടുപോകാം. എന്നു് അയാൾ പറഞ്ഞു. അവർ അതു വാങ്ങി മഹാരാവിനു് കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തു. അതു അവിടുന്നു നേഞ്ചോടുചേർത്തു കെട്ടിപ്പിടിച്ചു മൂർച്ഛിച്ചു. ബോധംവന്നപ്പോൾ, 'അഹോ! ഘോഷവതി നിന്നേ എനിക്കുകിട്ടി. എന്നാൽ അവളെ കിട്ടിയില്ല,' എന്നു കണ്ണുനീർതൂകിക്കൊണ്ടു കരഞ്ഞു" എന്നു് അവൾ മറുപടി പറയുന്നു.

"ഭദ്രേ, ചെന്നു ഉണർത്തിക്കൂ. ഞങ്ങളുടെ വരവും ഏതാണ്ടു് അതു സംബന്ധിച്ചാണു്" എന്നു കഞ്ചുകി അവളോടു പറയുന്നു. "എന്നാൽ ശരി, ആര്യ, നിങ്ങൾ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് വേഗം പോയി അറിയിക്കാം. ഇതാ മഹാരാജാവു്, ശയന മാളികയിൽനിന്നു ഇങ്ങോട്ടു് എഴുന്നെള്ളുന്നു" എന്നു വിജയ പറയുന്നു. രണ്ടുപേരും പോകുന്നു.

അങ്കാരംഭം: വീണ എടുത്തുംകൊണ്ടു രാജാവു് പ്രവേശിച്ചു്, "അല്ലെ, ശ്രുതിമധുരമായ സ്വനമുള്ള വീണെ, ഒരു കാലത്തു നീ അതിസുന്ദരിയായ രാജ്ഞിയുടെ സ്തനങ്ങളിലും മടിയിലും വിശ്രമിച്ചിരുന്നു. നീ അവളിൽനിന്നു വേർപെട്ടു് പക്ഷികൾ നിന്റെ മേൽവർഷിച്ച മലിനതകൾ ഏററു് ആ കാട്ടിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു് എങ്ങനെയാണു്? ഘോഷവതി, നിനക്കു സ്നേഹമില്ല. അല്ലെങ്കിൽ ആ ഭാഗ്യം കെട്ട രാജ്ഞിയെ നിനക്കു മറക്കാൻ കഴിഞ്ഞതെങ്ങനെ? അല്ലയൊ ഘോഷവതി, അവൾ നിന്നെ അവളുടെ ചേതോഹരമായ അരക്കെട്ടിൽ ചേർത്തു് എടുത്തുംകൊണ്ടു നടന്നപ്പോൾ നീ അവളുടെ ആ ആലിംഗന സുഖം അറിഞ്ഞില്ല, അവൾ ക്ഷീണിക്കുമ്പോൾ അവളുടെ മുലകൾക്കിടയിൽ കിടന്ന നിനക്കു് അവളുടെ അവ്യക്തവർണ്ണരമണീയങ്ങളായ മധുരഭാഷണങ്ങൾ എങ്ങനെ മറക്കാൻ കഴിഞ്ഞു? അല്ലെങ്കിൽ പാഠങ്ങൾക്കിടയിൽ അവൾ പറഞ്ഞ വാക്കുകളേയും ചൊരിഞ്ഞ പുഞ്ചിരികളെയും, അല്ലെങ്കിൽ എന്റെ വിരഹത്തിൽ എന്നെക്കുറിച്ചു ചെയ്ത വിലാപങ്ങളെയും മറക്കാൻ നിനക്കെങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു?" എന്നു ഘോഷവതിയോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അവിടുന്നിങ്ങനെ അതിരുവിട്ടു വ്യസനിക്കരുതു്" എന്നു വസന്തകൻ പറയുന്നു. "അങ്ങനെ പറയരുതു്

തോഴരെ, ഉറങ്ങിക്കിടന്ന എൻെറ വ്യസനം ഈ വീണ ഉണൎത്തിയിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ഈ വീണയെ കാണുന്നു. ഈ വീണയേയും ഇതിൻെറ നിസ്വനത്തേയും അതിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്ന സ്വരങ്ങളെയും സ്നേഹിച്ചിരുന്ന അവളെ ഞാൻ കാണുന്നുമില്ല. ഇതു് ഒരു സമൎത്ഥനായ പണിക്കാരൻെറ അടുക്കൽ കൊണ്ടുപോയി ഇതിൻെറ തന്തികം മാററിക്കെട്ടിച്ചു കൊണ്ടുവരു" എന്നു രാജാവു് പറയുന്നു. വസന്തകൻ വീണയുംകൊണ്ടു പോകുന്നു.

വിജയ പ്രവേശിച്ചു, മഹാസേനൻെറയും അംഗാരവതിയുടെയും സന്ദേശങ്ങളോടുകൂടി ബാദരായണനും വസുന്ധരയും വന്നു ഗോപുരവാതില്ക്കൽ കാത്തുനില്ക്കുന്നു എന്നു് ഉദയനനോടു പറയുന്നു. ഉദയനൻ പത്മാവതിയേക്കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ അവളെ അയക്കുന്നു. പത്മാവതി വരുന്നു. ഉജ്ജയിനിയിൽനിന്നു വന്നിരിക്കുന്ന ദൂതരെ സ്വീകരിക്കാൻ തൻെറകൂടെയിരിക്കണമെന്നു ഉദയനൻ പത്മാവതിയോടു പറയുന്നു. താൻ അവിടെ ഇരിക്കുന്നപക്ഷം, താൻ ഇപ്പോൾ ഉജ്ജയനീരാജകുമാരി വാസവദത്തയുടെ സ്ഥാനത്തായിരിക്കയാൽ അതു് താനൊരു നിർദ്ദയയാണെന്നു തോന്നിക്കുമെന്നു പത്മാവതി ശങ്കിക്കുന്നു. പതിയെ കാണാൻ അവകാശമുള്ളവരെ കാണിക്കാതിരിക്കുന്നതു് മൎയ്യാദയ്ക്കു് വിരുദ്ധമാകയാൽ അവിടെ ഇരിക്കണമെന്നു് ഉദയനൻ നിർബ്ബന്ധിക്കയും പത്മാവതി അവിടെ ഇരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. മഹാസേനനും അംഗാരവതിയും പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുള്ളതു് എന്തായിരിക്കുമെന്നു് വിചാരിച്ചു പത്മാവതി താൻ ഉല്ക്കണ്ഠപ്പെടുന്നു എന്നു പറയുന്നു. പ്രിയതമേ, എനിക്കും പൂർവ്വകഥകൾ ഓൎത്തു് ആശങ്കകൾ ഉണ്ടു്. മഹാസേനൻ പറയാവുന്ന കഠിനവാക്കുകളെ ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മകളേയും

കൊണ്ടു ഒളിച്ചോടിപ്പോന്നു. എന്നിട്ടു വേണ്ടപോലെ നോക്കാതെ അവൾ തീയിൽപെട്ടു മരിക്കാൻ ഞാൻ സംഗതിവരുത്തി. എനിക്കൊരുഗുണവും ഇല്ലെന്നായി. ഭാഗ്യം എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചു. ഭയങ്കരഫലങ്ങളുളവാക്കുന്ന മൂഢ പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടു അച്ഛനു വെറുപ്പുണ്ടാക്കിയ മകനെപ്പോലെ ഞാൻ ഭയചകിതനായിരിക്കുന്നു എന്നു ഉദയനൻ പറയുന്നു.

ബാദരായണനേയും ധാത്രിയേയും അകത്തു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്നു. ഒരു ബന്ധുരാജ്യത്തു വന്നതിനാൽ താൻ സന്തോഷിക്കുന്നു എന്നും എന്നാൽ വാസവദത്തയുടെ വിധിയോർത്തു തനിക്കു വളരെ വ്യസനമുണ്ടെന്നും "അഹോ ഹതവിധേ, നീ ഉദയനനു രാജ്യനഷ്ടം വരുത്തിക്കൊള്ളു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിനു അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹധർമ്മചാരിണിയെ കൊടുത്തേയ്ക്കാമായിരുന്നല്ലൊ" എന്നെല്ലാം അയാൾ വഴിയ്ക്കു് വിചാരിച്ചുകൊണ്ടു രാജസന്നിധിയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു. രാജാവു് എണീച്ചുനിന്നു്, "രാജാക്കന്മാരെ കൂട്ടുകയും നീക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ആ രാജാധിരാജനു് ക്ഷേമമല്ലെ? അവിടുന്നു എന്താണു് പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നതു്?" എന്നു് ചോദിക്കുന്നു കഞ്ചുകി രാജാവിനോടു ഇരിക്കാൻ പറഞ്ഞിട്ടു മഹാസേനന്റെ സന്ദേശം അറിയിക്കുന്നു. "ശത്രുക്കൾ പിടിച്ചടക്കിയ അവിടത്തെ രാജ്യം വീണ്ടെടുത്തതിൽ എന്റെ അഭിനന്ദനങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചാലും. അവിടത്തെ സത്വത്തിന്റെ ഈ പ്രകാശനം എന്നെ സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നു. മനശ്ശക്തിയില്ലാത്തവക്കും ഭീരുക്കൾക്കും പൗരുഷമോ ഉത്സാഹമോ ഒന്നിലും ഒരിക്കലും ഉണ്ടാവുന്നതല്ല. അതുപോലെതന്നെ ശ്രമത്തിനും കഷ്ടാനുഭവത്തിനും സന്നദ്ധനല്ലാത്ത ഒരുവനും രാജ്യശ്രീയുടെ സ്വപ്നം കാണുവാൻകൂടി കഴിയുകയില്ല.'

"ആര്യ്യ, ഇതെല്ലാം മഹാസേനൻെറ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു നടന്നതാണു്. പരാജിതനായ ഞാൻ ലജ്ജകൊണ്ടു മുഖം കുനിച്ചു അവിടത്തെ മുമ്പിൽനിന്നു. എന്നാൽ അവിടുന്നു എന്നെ ഒരു മകനെന്നോണം ആശ്ലേഷിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മകളെ ഞാൻ കവൎന്നുകൊണ്ടുപോയി. അവളുടെ രക്ഷയ്ക്കുവേണ്ടി ഒന്നും ചെയ്തുമില്ല. എന്നാൽ അവളുടെ മൃതിയെക്കുറിച്ചു കേട്ടിട്ടും അവിടേയ്ക്കുന്നോടുള്ള സ്നേഹത്തിനു് ലേശവും കുറവുവന്നില്ല. ഇപ്പോഠം അവിടുന്നു ഈ സന്ദേശം അയച്ചു എന്നെ ബഹുമാനിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു" എന്നു് ഉദയനൻ കഞ്ചുകിയോടു് പറയുന്നു. "ഇനി ഈ ആൎയ്യ രാജ്ഞിയുടെ സന്ദേശം അവിടത്തെ അറിയിക്കും" എന്നു് കഞ്ചുകി അറിയിക്കുന്നു. ഉദയനൻ രാജ്ഞിയുടെ ക്ഷേമത്തെക്കുറിച്ചു ധാത്രിയോടു് അന്വേഷിക്കുന്നു "പതിനാറു രാജ്ഞിമാരിൽമൂപ്പുസ്ഥാനം വഹിക്കുന്ന രാജ്ഞിമാരിൽ രാജ്ഞിയും ഉജ്ജയിനിയുടെ ഭരദേവതയും ആയ രാജ്ഞിയ്ക്കു സുഖമല്ലെ?" എന്നു് ചോദിക്കുന്നു. രാജ്ഞിയ്ക്കു് ക്ഷേമമാണെന്നും രാജാവിന്റെയും പ്രജകളുടേയും ക്ഷേമത്തെക്കുറിച്ചു രാജ്ഞി അന്വേഷിക്കുന്നു എന്നും ധാത്രി മറുപടി പറയുന്നു. "എൻെറ പ്രജകഠംക്കോ? എൻെറ പ്രജകളുടെ ക്ഷേമമെന്തന്നു് അവിടേയ്ക്കറിയാമല്ലൊ" എന്നു് ഉദയനൻ പറയുന്നു.

"അവിടുന്നു ഇനിയും ഇങ്ങനെ ദുഃഖിക്കരുതു്" എന്നു് ധാത്രി സമാധാനിപ്പിക്കുന്നു.

"മഹാരാജാവേ, മഹാസേനപുത്രി മരിച്ചുപോയെങ്കിലും, ഈദൃശമായ അവിടത്തെ അനുതാപത്തിൽ അവഠം ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു. മരണത്തിനുള്ള സമയം വരുമ്പോഠം ആൎക്കും അതിനെ തടഞ്ഞുനിൎത്താൻ കഴിയുന്നതല്ല. കയറററാൽ കുടം കിണററിൽ വീഴുകതന്നെ ചെയ്യും

മനുഷ്യനും കാടിനും നിയമമൊന്നാണു്. ഒരിക്കൽ നശിക്കുന്നു: പിന്നെയും കിളിച്ചുവളരുന്നു.

"എന്റെ പ്രിയ പത്നിയും പ്രിയശിഷ്യത്തിയുമായിരുന്ന മഹാസേനപുത്രിയെ ജന്മാന്തരങ്ങളിലും എനിക്കെങ്ങനെ മറക്കാൻ കഴിയും. എനിക്കു മരണം സംഭവിക്കാം. ഭൂമി വെള്ളമായി പരിണമിക്കാം. എന്നാലും അവളേക്കുറിച്ചു എനിക്കുള്ള സ്മരണയെ അവയ്ക്കു് സ്തംഭിപ്പിക്കാൻ കഴിയില്ല" എന്നു് ഉദയനൻ മറുപടി പറയുന്നു.

"വാസവദത്ത മരിച്ചുപോയി. എനിക്കും മഹാസേനനും ഞങ്ങളുടെ ഗോപാലനോടും പാലകനോടും ഒപ്പം പ്രിയനാണു് അങ്ങു്. ആദ്യം മുതല്ക്കേ ഞങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ മകൾക്കു വരനായി അങ്ങയെ സങ്കല്പിക്കയും അങ്ങയേ സ്നേഹിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. ആ സങ്കല്പത്തോടു കൂടിയാണു് അവളെ വീണവായന പഠിപ്പിക്കാനെന്നുള്ള ഒഴികഴിവിന്മേൽ അങ്ങയെ കൊട്ടരത്തിൽ വരുത്തി പാർപ്പിച്ചതും, അഗ്നിസാക്ഷികമായി വിവാഹം ചെയ്യിക്കുന്നതിനു് മുമ്പുതന്നെ അവളേ അങ്ങയെ ഏല്പിച്ചതന്നതും. എന്നാൽ അങ്ങയുടെ ധൃതഗതികൊണ്ടു് വിവാഹം നടക്കുന്നതിനു മുമ്പു് അവളെയുംകൊണ്ടു അങ്ങു ഒളിച്ചോടിപ്പോയി, അപ്പോൾ ഞങ്ങൾ നിങ്ങൾ രണ്ടാളുടെയും ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിച്ചുവച്ചു മുറയ്ക്കുള്ള വിവാഹക്രിയകൾ നടത്തിച്ചു. ആ ചിത്രങ്ങൾ ഇതാ കൊടുത്തയക്കുന്നു. അതു കണ്ടു് അങ്ങു് ആശ്വസിക്കുക" എന്നുള്ള രാജ്ഞിയുടെ സന്ദേശം ധാത്രി നൽകുന്നു.

ഉദയനൻ കൃതജ്ഞതയോടെ തനിക്കു നൂറു രാജ്യങ്ങളേക്കാൾ വിലകൂടിയതാണു് രാജ്ഞിയുടെ ഈ വാക്കുകൾ എന്നു് ധാത്രിയോടു പറയുന്നു. പത്മാവതി, ചിത്രം കൈയിലെടുത്തു കൌതുകത്തോടുകൂടി സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുകയും

വാസവദത്തയുടെ ചിത്രത്തിൽ ആവന്തികയുടെ ശരിക്കുള്ള ഛായകണ്ടു്, വിസ്മയിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ചിത്രത്തിൽ വാസവദത്തയുടെ ഛായ നല്ലവണ്ണം ഒത്തിട്ടുണ്ടോ എന്നു പത്മാവതി ഉദയനനോടു ചോദിക്കുന്നു. "അവളുടെ ഛായയല്ല, അവൾതന്നെയാണെന്നു് എനിക്കു് തോന്നുന്നു" എന്നു രാജാവു് ഉത്തരം പറയുകയും ആ നിറവും ആ മുഖഭംഗിയും എങ്ങനെ വെറുതെ നശിച്ചുപോയി എന്നു വിലപിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഉദയനന്റെ ഛായ ഒത്തിരിക്കുന്നു എങ്കിൽ വാസവദത്തയുടെ ഛായയും ഒത്തിരിക്കണം എന്നു വിചാരിച്ചു പത്മാവതി ഉദയനന്റെ ചിത്രവും എടുത്തു നോക്കുന്നു. ഉദയനന്റെ ചിത്രത്തിനു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ രൂപത്തോടെ നല്ല സാമ്യം കണ്ടതിനാൽ ആവന്തിക വാസവദത്തതന്നെ എന്നു തീർച്ചയാക്കുന്നു. പത്മവതി സന്തോഷിക്കയും സംഭ്രമിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

അപ്പോൾ വിജയവന്നു്, ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ തന്റെ സോദരിയേ വിളിച്ചുകൊണ്ടുപോകാനായി ഉജ്ജയിനിയിൽനിന്നു വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു അറിയിക്കുന്നു.

പത്മാവതി ആവന്തികയേയും വിജയ യൗഗന്ധരായണനേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരുന്നു. രാജാവിന്റെ ഗുണത്തിനായി മാത്രമാണു് ഞാൻ ഈ പോരൊപ്പിച്ചതു് എങ്കിലും അതിനെക്കുറിച്ചു എന്തു വിചാരിക്കുമോ എന്നു് വിചാരിച്ചു യൗഗന്ധരായണൻ ഉല്ക്കണ്ഠപ്പെടുന്നു. അദ്ദേഹം രാജാവിന്റെ അടുക്കൽചെന്നു് "മഹാരാജാവു് ജയിച്ചാലും" എന്നു് വിജയാശംസ ചെയ്യുന്നു. ആ ഒച്ച താൻ മുൻപു കേട്ടിട്ടുണ്ടു് എന്നും എന്നാലും അതാരുടെയാണെന്നു് ഉടനേ ഓർമ്മിക്കാൻ കഴിയുന്നില്ലെന്നും രാജാവു് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. സോദരിയെ കൊണ്ടുപോകാനാണോ വന്നതെന്നു രാജാവു് അദ്ദേഹത്തിനോടു ചോദിക്കയും അതെയെന്നു അദ്ദേഹം മറുപടിപറയുകയും ചെയ്യുന്നു.

പത്മാവതി ആവന്തികയേ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്നു. പണയം തിരിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനു് നിയമപ്രകാരം സാക്ഷികൾ വേണമെന്നും അതിനു ആര്യ്യബാദരായണനും ആര്യ്യവസുന്ധരയും അവിടെയുണ്ടെന്നും അവരെ സാക്ഷിയാക്കി ആവന്തികയെ തിരിയെ ഏല്പിക്കാമെന്നും രാജാവു് പറയുന്നു. പത്മാവതി ആവന്തികയെ യൗഗന്ധരായണൻവശം ഏല്പിക്കുന്നു. ധാത്രി, ആവന്തികയെ കണ്ടിട്ടുള്ളതു് "വാസവദത്താരാജ്ഞിയാണു്" എന്നു് വിളിച്ചുപറയുന്നു. "എന്തു? മഹാസേനപുത്രിയോ?" എന്നു് ആശ്ചര്യത്തോടെ ചോദിച്ചു്, വാസവദത്തയെ അന്തഃപുരത്തിലേയ്ക്കു് കൊണ്ടുപോകാൻ രാജാവു് ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. "മഹാരാജാവേ, അവിടുന്നു് അഭിമാനിയായ ഒരു ഭാരതവംശസന്തതിയാണു. സംശുദ്ധിയും, വൈദഗ്ദ്ധ്യവും ധർമ്മനിഷ്ഠയും ഭവാനിൽ പരിശോഭിക്കുന്നു. അവിടുന്നു് ഇവളെ ബലാല്കാരമായി കൊണ്ടുപോകരുതു്. അതു് ഒരു രാജാവിനു് ഉചിതമല്ല" എന്നു യൗഗന്ധരായണൻ പറയുന്നു.

"ശരി, നമുക്കു് ഈ സംഗതി അവധാനപൂർവ്വം ചിന്തിച്ചു തീരുമാനിക്കാം. ഇവൾ മൂടുപടം മാററട്ടെ. ഇവൾ വാസവദത്തയാണൊ അല്ലയൊ എന്നു നോക്കാം" എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു.

വാസവദത്ത മൂടുപടം മാററിയിട്ടു "എന്റെ ആര്യ്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും" എന്നു് പറഞ്ഞു രാജവിനു് വിജയാശംസ ചെയ്യുന്നു.

"ഈശ്വരാ, ഇതു് വാസ്വദത്ത! മഹാസേനപുത്രി! ഇതു് എന്റെ മന്ത്രി യൗഗന്ധരായണൻ! ഇതു് സ്വപ്നമാണോ? അതോ വാസ്തവം തന്നെയാണോ?" എന്നു് പറഞ്ഞു രാജാവു് വാസവദത്തയെ നല്ലവണ്ണം നോക്കിയിട്ടു്

"സംശയമില്ല. ഇതു എന്റെ പ്രിയപത്നിതന്നെ, മരിച്ചു പോയി എന്നു് ഞാൻ വിചാരിച്ച അവൾ, മരണത്താൽ ചേരണമെന്നു് ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ച അവൾ, ആ അവളെ ഈജന്മത്തിൽതന്നെ എനിക്കു കിട്ടിയിരിക്കുന്നു" എന്നു പറയുന്നു.

യൗഗന്ധരായണൻ രാജാവിൻെറ കാല്ക്കൽവീണു്, "സ്വാമി, രാജ്ഞിയെ ഒളിച്ചുവച്ചതിനാൽ ഞാൻ ഒരു വലിയ കുറ്റം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. അവിടുന്നു എനിക്കു മാപ്പു തരണം" എന്നു വിളിച്ചുപറയുന്നു.

രാജാവു് മന്ത്രിയെ എണീപ്പിച്ചിട്ടു, "മാപ്പുതരാനെന്താണു് ഇതിൽ? ഭ്രാന്തുനടിച്ചും സമർത്ഥമായി ആ സൂത്രണം ചെയ്ത തന്ത്രങ്ങൾ പ്രയോഗിച്ചും അങ്ങു നാശഗർത്തത്തിൽ വീണ എന്നെ കരകയററുകയല്ലെ ചെയ്തതു്" എന്നു പറയുന്നു.

"ഞാൻ എൻെറ സ്വാമിയുടെ ഭാഗ്യത്തേ പിന്തുടരുകയല്ലാതെ ഒന്നും ചെയ്തില്ലല്ലൊ" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ മറുപടി പറയുന്നു.

പത്മാവതി വാസവദത്തയുടെ പാദങ്ങളിൽ നമസ്ക്കരിച്ചിട്ടു്, "ആര്യെ, അവിടുത്തോടു താണനിലയിലുള്ള ഒരു തോഴിയെന്ന ഭാവനയിൽ പെരുമാറിപ്പോയതിൽ ഞാൻ അറിയാതെ ഒരു മഹാപരാധം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ഇതാ നമസ്ക്കാരപൂർവ്വം ആര്യയോടു ക്ഷമായാചനം ചെയ്യുന്നു" എന്നു പറയുന്നു.

രാജ്ഞിയെ ഒളിച്ചുവച്ചതിൽ അന്തർഭവിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രധാനാശയം എന്തു് എന്നു് രാജാവു് യൗഗന്ധരായണനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"കൗശാംബിയുടെ രക്ഷമാത്രമായിരുന്നു എൻെറ ആശയം" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ മറുപടി പറയുന്നു.

"എന്തിനാണു് ദേവിയെ ന്യാസമായി പത്മാവതിയെ ഏല്പിച്ചതു്?" എന്നു് രാജാവു് ചോദിക്കുന്നു. "സിദ്ധന്മാരായ പുഷ്പകനും ഭദ്രനും പത്മവതി അവിടത്തെ പത്നിയാവുമെന്നു ലക്ഷണം പറഞ്ഞിരുന്നു. അതിനാൽ ഞാൻ വാസവദത്താ രാജ്ഞിയെ പത്മാവതിദേവിയുടെ അടുക്കൽ കൊണ്ടുവന്നാക്കിയതാണു്" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ ഉത്തരം പറയുന്നു.

"രുമണ്വാനും ഇതെല്ലാം അറിഞ്ഞിരുന്നോ? എന്നു് രാജാവു് ചോദിക്കുന്നു.

"ഉവ്വ്. അവർക്കെല്ലാമറിയാമായിരുന്നു" എന്നു യൗഗന്ധരായൻ പറയുന്നു" എന്തൊരു വികൃതിയാണു് രുമണ്വാൻ!" എന്നു് രാജാവു് തമാശയായി പറയുന്നു.

"സ്വാമി, വാസവദത്താദേവി ക്ഷേമമായിരിക്കുന്നു എന്നറിയിക്കാൻ ആര്യ രൈഭ്യനും ആര്യ വസുന്ധരയും ഇന്നുതന്നെ ഉജ്ജയിനിക്കു തിരിച്ചുപോകട്ടെ" എന്നു് യൗഗന്ധരായണൻ പറയുന്നു.

"അങ്ങനെയല്ല, ദേവിയോടും പത്മാവതിയോടും കൂടി നമുക്കെല്ലാവർക്കും പോകാം" എന്നു് രാജാവു് പറയുന്നു.

നാടകം അവസാനിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൰൩

ചാരുദത്തം

ചാരുദത്തം നാലങ്കങ്ങൾ ഉള്ള ഒരു അപൂർണ്ണനാടകമാകുന്നു. പക്ഷേ ഭാസൻ ഇതു പൂർണ്ണമാകുന്നതിനുമുമ്പു മരിച്ചുപോയിരിക്കാം. ശൂദ്രകന്റെ മൃച്ഛകടികം എന്ന പ്രസിദ്ധനാടകം ഈ നാടകത്തിന്റെ ഒരു വികസനമാകുന്നു. വസന്തസേനയെ വധിച്ചു എന്നു കൃത്രിമമായി ചമച്ച ഒരു കൊലപാതകക്കുററം ചുമത്തി വധശിക്ഷ വിധിക്കപ്പെട്ട ചാരുദത്തന്റെ മോചനം വരെയുള്ള കഥ ഇതിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

ഒന്നാമങ്കം: വിദൂഷകൻ മൈത്രേയൻ ഉജ്ജയിനിയിൽ ചാരുദത്തന്റെ ഗൃഹത്തിനു പുറത്തുനിന്നുകൊണ്ടു് അയാളെ ഭക്ഷണത്തിനു ക്ഷണിക്കുന്ന ഒരാളോടു് "താൻ മറെറാരുത്തനേ ക്ഷണിച്ചുകൊള്ളൂ എനിക്കു ഇടയില്ല അതിനു വരാൻ കേട്ടോ? താനെന്തുപറയുന്നു? ഊണു് കേങ്കേമമാണെന്നോ? ഉള്ളതുതന്നെ എനിക്കറിയാം. എത്ര മധുരമായ മാമ്പഴമായാലും അതിന്റെ അണ്ടി ആരെങ്കിലും തിന്നാറുണ്ടോ? എന്തിനാണു് താൻ എന്നേ വീണ്ടും വീണ്ടും ക്ഷണിക്കുന്നതു്? എനിക്കു വേറേ ജോലിയുണ്ടു്, മനസ്സിലായോ? താൻ എന്തു പറയുന്നു? പൊൻപണം ദക്ഷിണയും ഉണ്ടെന്നോ? എനിക്കതുവേണ്ടാ. അതു എന്റെ മനസ്സിൽ പററിപ്പിടിച്ചു നില്ക്കുന്നു എങ്കിലും വാക്കുകൾകൊണ്ടു് ഞാൻ നിഷേധിക്കുന്നു. അയ്യോ! കഷ്ടം. ഈ ഞാനും ഇത്തരം ക്ഷണങ്ങൾക്കായി കാത്തിരിക്കുന്ന

ഒരിക്കൽ ഞാൻ ചാരുദത്തന്റെ ഗൃഹത്തിൽ മധുരപലഹാരങ്ങളും മണവും സ്വാദും ഉള്ള മററുസാധനങ്ങളും മൂക്കുമുട്ടെ ചെലുത്തി അണ്ണാക്കുവരെ തിന്നുനിറച്ചു അങ്ങാടിക്കാളയെപ്പോലെ തികട്ടി തികട്ടിച്ചവച്ചിറക്കി സുഖമായി കഴിച്ചുകൂട്ടിയിരുന്നു. രാപ്പകൽ മുടക്കമില്ലാതെ, അനേകം ഭക്ഷ്യങ്ങൾ നിറഞ്ഞ പാത്രങ്ങളുടെ നടുക്കു് ഞാൻ വിവിധ ചായങ്ങൾ നിറച്ച അനവധി പാത്രങ്ങളുടെ മധ്യത്തിൽ ഒരു ചിത്രമെഴുത്തുകാരനെന്നപോലെ ഇരുന്നിരുന്നു. സകല സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങളും ചേർത്ത ഭക്ഷ്യങ്ങൾ! ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് കണ്ണൊന്നിളക്കിയാൽ മതി ഉടനേ കൊണ്ടുവരുന്ന പാനീയങ്ങൾ! ഇപ്പോൾ ആ ഈ ഞാൻ ചാരുദത്തനു് ദാരദ്ര്യം വന്നതിൽപിന്നെ, ഒരു മാടപ്രാവിനെപ്പോലെ മററുവല്ല ദിക്കിലുംപോയി ആഹാരം കഴിക്കയും. ഈ വീട്ടിൽ ചേക്കേറുകയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ ചാരുദത്തന്റെ കാര്യങ്ങളിൽ വന്ന മാററം എന്റെ വയറു മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കുന്നു. അതു യഥാർത്ഥത്തിൽ ഒരത്ഭുതം തന്നെ. ഇപ്പോൾ അതു കുറച്ചുമാത്രംകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടുന്നു. ധാരാളം ചോറുകിട്ടിയാൽ അത്രയും അകത്താക്കുകയും ചെയ്യാം. ഒന്നും കിട്ടിയില്ലെങ്കിൽ വേണമെന്നു ആഗ്രഹിക്കയൊ കിട്ടാൻ കാത്തിരിക്കയൊ ചെയ്കയില്ല. എന്നാൽ ഇപ്പോഴത്തെ അവസ്ഥയിൽ ഞാൻ തൃപ്തിപ്പെട്ടിരിക്കയാണെന്നു വിചാരിക്കരുതു്. ചാരുദത്തനു് ദാരദ്ര്യം സഹിക്കാൻ കഴിയുമ്പോൾ എനിക്കെന്തുകൊണ്ടു വയ്യാ? ഇന്നു ആര്യ ചാരുദത്തനു ഷഷ്ഠിവ്രതമാണു്. അതിനു അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുക്കാൻ ഒരു മാലയും കാററുപോലെ കട്ടികുറഞ്ഞ ഒരു വസ്ത്രവും കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു് ചെല്ലട്ടെ. ഇതാ സുന്ദരനും പ്രസന്നനും എന്നാൽ പ്രഭാതത്തിലെ ചന്ദ്രബിംബംപോലെ പരിക്ഷീണനും ആയ തോഴരിങ്ങോട്ടു

വരുന്നു. തന്റെ അത്ഥത്തിനൊത്തു ഗൃഹദേവതകൾക്കു പൂജകൾ കഴിച്ചിട്ടു വരുകയാണു്''

ഒരു മരപ്പുളിപ്പാത്രം കൈയിലെടുത്തിട്ടുള്ള ഒരു ദാസിയോടുകൂടി ദേവതാർച്ചനകൾ അർപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു് ചാരുദത്തൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.

"ചാരുദത്തൻ നെടുവീർപ്പുവിട്ടുംകൊണ്ടു്," അഹോ അഭിമാനികൾക്കു ദാരദ്ര്യം ജീവനിരിക്കെയുള്ള മരണമാണു് നോക്കുക; അരയന്നങ്ങളും കൊക്കുകളും കൂട്ടമായി വന്നു് ഞാൻ ബലിയിട്ട ധാന്യങ്ങൾ തിന്നിരുന്ന എന്റെ ഗൃഹാങ്കണത്തിലേ ബലിത്തറ നോക്കുക! ഇന്നു് അവിടെ എന്റെ നല്ല കാലത്തു ഞാൻ അർച്ചിച്ചിരുന്ന ധാന്യങ്ങൾ മുളച്ചുനില്ക്കുന്നതിനിടയിൽ ഞാൻ തൂവിയ ഒരു പിടി ധാന്യം മാത്രമാണു് ഉള്ളതു്

"തോഴരേ, അങ്ങു് ഇങ്ങനെ അതിയായി വേദനപ്പെടരുതു്. ധനം പരിവത്തനങ്ങൾക്കും അവസ്ഥാന്തരങ്ങൾക്കും വിധേയമാണു് നാട്ടുനീളെയുള്ള ദാനങ്ങൾകൊണ്ടു അങ്ങേയ്ക്കുണ്ടായിട്ടുള്ള വിഭവക്ഷയം അങ്ങയുടെ ദാരദ്ര്യത്തിനു് കൃഷ്ണപക്ഷത്തിലെ അന്ധകാരത്തിനു വെളിച്ചം നൽകാൻ ചന്ദ്രൻ തന്റെ ചന്ദ്രികയെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതുപോലെയുള്ള ഒരു അഭിരാമത അരുളുന്നു" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"തോഴരെ വിഭവനാശംകൊണ്ടല്ല ഞാൻ ഖേദിക്കുന്നതു്. ദാരദ്ര്യത്തിന്റെ മററു ഫലങ്ങളെ ഓത്തിട്ടാണു്. സമ്പൽസ്സമൃദ്ധി അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നവനു് ദാരദ്ര്യം സംഭവിച്ചാൽ അവൻ മരിച്ചതുപോലെ തന്നെ; അവൻ ശരീരത്താൽ മാത്രം ജീവിക്കുകയാണു് ദാരദ്ര്യാനുഭവത്തിനുശേഷം സമ്പത്തു ലഭിക്കുന്നതു്, ഇരുട്ടിൽ ഉഴലുന്നവനു്

ദീപലാഭംപോലെ ആനന്ദപ്രദമാകുന്നു" എന്നു് ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു.

"കരക്കച്ചവടത്തിലും കപ്പൽക്കച്ചവടത്തിലും നിന്നും ലാഭം കിട്ടി കുന്നുകുന്നായിക്കൂടിയ ആ ധനമെല്ലാം എവിടെപ്പോയി?" എന്നു് മൈത്രേയൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അതെല്ലാം എന്റെ ഭാഗ്യത്തിന്റെ പിറകെ പോയി. എന്റെ സ്നേഹിതന്മാരുടെ ആവശ്യങ്ങൾ നിറവേററാൻ എന്റെ സ്വത്തു മുഴുവൻ ഞാൻ ചിലവിട്ടു. എന്റെ സഹായത്തിനുവേണ്ടിയുള്ള അപേക്ഷകളിൽ ഒന്നെങ്കിലും ഞാൻ നിരസിച്ചിട്ടുള്ളതായി ഓക്കുന്നില്ല. ഇപ്പോൾ ഈ ദാരദ്ര്യം എന്റെ സത്വത്തെ ക്ഷയിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നിരുന്നാലും എന്റെ ധനങ്ങളേ ഞാൻ വീണ്ടെടുത്താൽ ഞാൻ ഇതുപോലെതന്നെ ചെയ്യും" എന്നുപറഞ്ഞു ചാരുദത്തൻ നെടുവീർപ്പിടുന്നു.

"അങ്ങയുടെ ധനവും സമൃദ്ധിയും നഷ്ടപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു അങ്ങ ദുഃഖിക്കയാണോ?" എന്നു വിദൂഷകൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അല്ല, ഭാഗ്യചക്രത്തിന്റെ ഒരു തിരിച്ചിൽകൊണ്ടു വിത്തങ്ങൾ ഇനിയും വരും. എനിക്കു് ചങ്ങാതിമാർ നഷ്ടപ്പെട്ടതിലാണു് വ്യസനം. വെറും നല്ലവനായതുകൊണ്ടു മാത്രം അവർ എന്നോടു സഹവാസം ചെയ്യുന്നതല്ല. അവക്കെല്ലാം എന്നിൽ താല്പര്യമില്ലാതായിരിക്കുന്നു. ഒരുവൻ ദരിദ്രനായാൽ അവന്റെ ബന്ധുക്കൾ അവന്റെ വാക്കുകളെ വകവയ്ക്കുയില്ല. അവന്റെ അന്തസ്സു് ഹാസ്യമാകും. ഒരു ശത്രുത്വവും ഇല്ലെങ്കിലും ചങ്ങാതിമാർ പിണങ്ങിപ്പിരിയും. ഒരു പേരുംകാററത്തേ മഴപോലെ വിപത്തുകൾ അവന്റെ മേൽ നിപതിക്കും. മററുള്ളവർ ചെയ്ത

കുററങ്ങൾക്ക് പഴി അവന്റെ തലയിൽ കെട്ടിവയ്ക്കും" എന്ന് ചാരുദത്തൻ മറുപടിപറയുന്നു.

"ദതോഴരെ അങ്ങേയ്ക്കു് ബുദ്ധിക്ഷയം വരരുതു്. വേനല്ക്കാലത്തു ഈററകൾപോലെ ഇപ്പോൾ നശിച്ചിട്ടുള്ള ഐശ്വര്യങ്ങൾ വസന്തകാലത്തു ഈററകൾപോലെ വീണ്ടുംഉണ്ടായി ധാരാളം വദ്ധിക്കും. മൂട്ടകളേപ്പേടിച്ചു വീട്ടു വിട്ട കന്നുകാലിപ്പിള്ളരെപ്പോലെ അങ്ങയുടെ ഭവനംവിട്ടു ഓടിപ്പോയ വ്യാപാരഏർപ്പാടുകൾ എല്ലാം ഇനിയും തിരിച്ചുവരും" എന്നു മൈത്രേയൻ പറയുന്നു.

"തോഴരെ, എനിക്കെന്തിനു് ബുദ്ധിക്ഷയം ഉണ്ടാകണം? എന്റെ ഭാഗ്യത്തിനൊത്തു എന്നോ അനുഗമിക്കുന്ന ഒരു ഭാര്യയും എന്റെ സുഖങ്ങളിലും ദുഃഖങ്ങളിലും പങ്കുകൊള്ളുന്ന ഒരു ഉത്തമബന്ധുവും എനിക്ക് ഉള്ളപ്പോൾ ഞാൻ യഥാൎത്ഥത്തിൽ ദരിദ്രനല്ലല്ലൊ" എന്നു് ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു.

വസന്തസേന എന്ന വേശ്യതെരുവിൽക്കൂടി ബദ്ധപ്പെട്ടുപോകുന്നതും പിറകേ ശകരനും അയാളുടെ ചങ്ങാതി വിടനുമൊരുമിച്ചു് ചെല്ലുന്നതും കാണപ്പെടുന്നു. "നില്ക്കു്, വസന്തസേനേ, നില്ക്കു്. ഇടെയിടെ കാലിടറിവീണിട്ടും നീയിങ്ങനെ നെട്ടോട്ടം ഓടിപ്പോകുന്നതു് എന്താണു്? എനിക്കുവേണ്ടതു നിന്നെയാണു്. നിന്നോടു കാമം മൂഴത്തു തീക്കനലിന്മേൽ വീണ പഴഞ്ചെരിപ്പിന്റെ തുണ്ടുപോലെ എന്റെ ദേഹം പൊള്ളിക്കഴലുന്നു" എന്നു ശകാരൻ അവളൊടു വിളിച്ചുപറയുന്നു. "വസന്തസേനേ, പിറകെ ചാടിവരുന്ന കടുവായേപ്പേടിച്ച മാനിനേപ്പോലെ നീ പേടിച്ചോടുന്നതെന്തിനു്? മനം കുളർപ്പിക്കുന്ന ആട്ടത്തിനു് മിടുക്കുള്ള നിന്റെ ഓമനക്കാലുകളെ ഉന്തിത്തള്ളിക്കൊണ്ടുപോകുന്നതു് എന്തിനു്? കാമക്കടാക്ഷങ്ങളയക്കാതെ നിന്റെ ഓമനക്കണ്ണുകളിൽനിന്നു പേടിച്ചരണ്ട

നോട്ടങ്ങളെ എറിയുന്നതു് എന്തിനു്?" എന്നു വിടൻ വിളിച്ചുപറയുന്നു. "ആയ് ആയ്; രണ്ടു വേട്ടനായ്ക്കൾ പിടിക്കാൻ ഓടിക്കുന്ന ഒരു കുറുനരിയേപ്പോലെ നമ്മൾ രണ്ടുപേരുംകൂടി ഓടിച്ചുംകൊണ്ടു പോയ പ്രിയ വസന്തസേന ഓട്ടോടോ ഓട്ടം ഓടിക്കളയുന്നു. അവൾ ഓടുമ്പോൾ അവളുടെ ചിലമ്പുകളും കിങ്ങിണികളും കിലുങ്ങുന്നു. എന്റെ കരളും കരളിന്റെ പുറന്തൊലികൂടിയും കട്ടുകൊണ്ടാണു് ഇവൾ ഒടുന്നതു്'" എന്നു് ശകാരൻ പറയുന്നു.

"വസന്തസേനേ, എനിക്കു് വായുവേഗത്തിൽ ഓടാം. എനിക്കു് നിന്നെ ഓടിപ്പിടിക്കാൻ ഒക്കത്തില്ല എന്നാണോ വിചാരം?" എന്നു് വിടൻ ചോദിക്കുന്നു.

"പല്ലവക, പല്ലവക്, പരഭൃതികെ, പരഭൃതികെ! മധുരികെ! ശാരികെ! ശാരികെ, കഷ്ടം എന്റെ പരിജനങ്ങളെല്ലാം എവിടെപ്പോയി? ആരും വിളികേൾക്കുന്നില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് എന്റെ രക്ഷയ്ക്കു് ഞാനേ ഉള്ളൂ" എന്നു വസന്തസേന നിലവിളിക്കുന്നു.

"വിളിക്ക്, വിളിക്ക്, വിളിയോടു വിളിവിളിക്കു്. കുയിലേ, വണ്ടേ, ആയി, വസന്തത്തിലെ പക്ഷികളേ എല്ലാം വിളിക്കു്. ഈ ഭൂലോകത്തിൽ ആരു നിന്നെ രക്ഷിക്കും? ഞാൻ വിഷ്ണു, ചുടലമാടൻ, കുന്തിയുടെ മകൻ ജനമേജയൻ, ദുശ്ശാസനൻ സീതയെ ചെയ്തതുപോലെ നിന്നെ, ഞാൻ നിന്റെ തലമുടിയ്ക്കു കുത്തിപ്പിടിക്കും" എന്നു് ശകാരൻ പറയുന്നു.

"വസന്തസേനേ, എനിക്കു പേടി ഒട്ടും തന്നെയില്ല. ഇക്കാര്യം ഒരു ചെറുപ്പക്കാരിയായ നിന്നോടു പറയുന്നതു് എനിക്കിഷ്ടമല്ല. ഞാൻ കൊല്ലാതെ രക്ഷപ്പെട്ടുപോയിട്ടുള്ളവൻ ആരുണ്ടെന്നു അങ്ങാടിസ്ഥലത്തുചെന്നു രക്ഷികളോടു ചോദിച്ചുനോക്കു. ഈ രാത്രിയിലെ കൂരിരുട്ടു് എനിക്കൊരു തടസ്സമല്ല. എന്റെ സ്വഭാവം ഈ

രാത്രിയെക്കാൾ ഇരുണ്ടതാ. ഒന്നു നോക്കിയാൽ എന്റെ സ്വഭാവത്തേക്കാൾ ഈ രാത്രിയ്ക്കു വെളിച്ചമുണ്ടു്. വിവരിക്കാൻ വാക്കു്കിട്ടാത്ത ഈയിരുട്ടത്തു ഏതു ഇടവഴിയിൽക്കൂടിയും എനിക്കു പോകാനൊക്കും" എന്നു് വിടൻ പറയുന്നു.

"പൊന്നേ, ഞങ്ങൾ പറയുന്നതു കേൾക്കു്, നല്ല വാക്കുപറഞ്ഞാൽ കേൾക്കണം. അല്ലെങ്കിൽ ദേഷ്യമാകും വരും, ദേഷ്യംവന്നാൽ ഞാൻ എന്തും ചെയ്യും. വിശേഷിച്ചും, എന്റെ കൈയ്യു് നീണ്ടതാണു്. ഈ വാളുകൊണ്ടു അതിനു നീളം കൂടുതലായിട്ടും ഉണ്ടു്. നിന്നെ നീ കൊലയിൽനിന്നു രക്ഷിക്കു്. ഒരു ചെറുപ്പക്കാരിപ്പെണ്ണിന്റെ കൊലയിൽനിന്നു നീ, എന്നെ രക്ഷിക്കയും ചെയ്യു്" എന്നു ശകാരൻ പറയുന്നു.

"ഇവന്റെ പ്രണായാൎത്ഥനയും ഭയങ്കരമായിരിക്കുന്നു" എന്നു വസന്തസേന ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

"എടീ, തേവിടിച്ചിപ്പെണ്ണേ, നീ നോക്കു്. എന്റെ വാളിനു നല്ല മൂൎച്ചയുണ്ടു്. ഞാൻ നിന്റെ കഴുത്തറുത്തു നിന്നേ കൊന്നുകളയും. ചത്താൽ പിന്നെ ജീവിക്കയില്ല. ഓൎത്തോ?" എന്നു ശകാരൻ തുടരുന്നു.

"നല്ല കൊച്ചങ്ങുന്നേ, വലിയ ആളുകൾ തരുന്ന പാരിതോഷികങ്ങൾകൊണ്ടു ഉപജീവിക്കുന്ന ഒരു വേശ്യ മാത്രമാണല്ലൊ ഞാൻ" എന്നു വസന്തസേന വിടനോടു പറയുന്നു.

"അതുകൊണ്ടാണല്ലൊ ഞങ്ങൾ നിന്നോടപേക്ഷിക്കുന്നതു്."

"അങ്ങുന്നേ, എന്റെ ദേഹമാണോ എന്റെ ആഭരണങ്ങളാണോ നിങ്ങൾ അപേക്ഷിക്കുന്നതു്?" എന്നു വസന്തസേന ചോദിക്കുന്നു.

"പൂവള്ളിയുടെ പൂവ് ആരെങ്കിലും അപഹരിക്കു മോ?" എന്നു ശകാരൻ ചോദിക്കുന്നു.

"ഇങ്ങുകൊണ്ടു വരൂ നിന്റെ ആഭരണങ്ങൾ" എന്നു് വിടൻ പറയുന്നു.

"അത്രയെ ഉള്ളൂ? എന്നാൽ ഒട്ടും വിഷമിക്കേണ്ട" എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു.

"വസന്തസേനേ, നീ എന്നേ കാമിക്കണം. അതൊന്നേ എനിക്കുവേണ്ടു, നിന്റെ ആഭരണം വേണ്ട." ഞാൻ ഒരു രാജകുമാരനാണു്.

"അങ്ങനിക്കു് വേണ്ടതു് ഒരു നീണ്ടനീണ്ട വിശ്രമവും ഒരു കാലത്തും അവസാനിക്കാത്ത—നിത്യശാന്തിയും ആണു്" എന്നു് വസന്തസേന പറയുന്നു.

"അതുകേൾക്കൂ പണ്ഡിതരെ, ഇവൾ വിചാരിക്കുന്നു എനിക്കു വിശ്രമം ആവശ്യമായിരിക്കുന്നു എന്നു് എന്നാൽ എനിക്കു മതിയായ ആരോഗ്യമുണ്ടു്; വിശ്രമം ആവശ്യമില്ല" എന്നു് ശകാരൻ പറയുന്നു.

"ഈ മടയനു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. ഇവൾ ഇവനേ ശപിക്കയാണെന്നു്. ഇവൻ ചത്തുപോകട്ടെ എന്നു ശപിക്കയാണിവൾ. ഇവൻ മനസ്സിലാക്കുന്നതു് ഇവനൊരു വിശ്രമചികിത്സ വേണമെന്നാണു് ഇവൾ പറയുന്നതെന്നാണു്. അവയവങ്ങളെല്ലാം ഇളക്കി ആംഗ്യങ്ങൾ കാണിച്ചുംകൊണ്ടു ഇവൻ ഒരത്ഥവും ഇല്ലാതെ വെറും വിട്ടുവാക്കുകൾ ജല്പിക്കുന്നു. ഇവന്റെ നടപ്പും ഇരിപ്പും കിടപ്പും എല്ലാം അറയ്ക്കുന്നവ, ഇവന്റെ വത്തമാനം നീചം, ഇവൻ മനുഷ്യാകൃതിയിൽ പിറന്ന ഒരു മൃഗം." എന്നു് വിടൻ ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു്, "എന്റെ മുഖത്തുനോക്കി നീയിപ്പറയുന്നതു് എന്താണു്? ഇതു വേശ്യാധർമ്മത്തിനു വിരുദ്ധ

മാണല്ലോ നിന്റെ വാക്കുകൾ. വേശ്യാഗൃഹങ്ങൾ എല്ലാ ചെറുപ്പക്കാൎക്കും തുറന്നിരിക്കണം. നീ വഴിയോരത്തുള്ള ഒരു പൂമരംപോലെയാണു്. അതിന്റെ പൂക്കൾ ആൎക്കും പറിക്കാം. നിന്റെ ശരീരം വിലയ്ക്കു് വാങ്ങാവുന്ന ഒരു സാധനമാണു്. അതിനാൽ നിനക്കു സ്നേഹം തോന്നുന്നവനേയും വെറുപ്പുതോന്നുന്നവനേയും ഭേദംകൂടാതെ സല്ക്കരിക്കണം." എന്നു വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു.

"പണ്ഡിതരെ, ഇതാ ഇവിടെ ഇരുളടഞ്ഞ ഒരു ഇടവഴിയുണ്ടു്. ഇവൾ അതിൽകേറി ഓടിക്കളയാതെ സൂക്ഷിച്ചോളണെ. കാമമാത്സവം മുതൽ ഇവളുടെ നോട്ടത്തിൽ മാത്രം യോഗ്യനായ ഒരു പിച്ചക്കാരൻചെട്ടിവ്യാപാരി ചാരുദത്തനോടു് ഇവൾക്കു വലിയ അടുപ്പമാണു്. അവന്റെ വീട്ടിന്റെ പടിക്കലാണു് ഇപ്പോൾ നമ്മൾ." എന്നു ശകാരൻ പറയുന്നു

വസന്തസേന ഇതുകേട്ടു് സന്തോഷത്തോടെ, "ഭാഗ്യത്താൽ എന്റെ ശത്രുക്കളുടെ ശല്യം എന്നെ ഓടിച്ചു് എന്റെ പ്രിയന്റെ സമീപത്തു കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു. നന്നായി! ഞാൻ ഇവർ കാണാതെ ഈ വീട്ടിൽ കേറി ഒളിക്കാം." എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു തപ്പിത്തിരിഞ്ഞു വാതിൽ കണ്ടുപിടിച്ചു കട്ടിളപ്പടിയൽ ഒതുങ്ങി മറഞ്ഞു നില്ക്കുന്നു.

"പണ്ഡിതരെ, അവൾ കൈവിട്ടുപോയല്ലൊ. ആഭരണക്കെട്ടു് കളഞ്ഞുപോയല്ലൊ." എന്നുശകാരൻ ആക്രോശിക്കുന്നു.

' കളഞ്ഞുപോയോ? നമുക്കവളെ തേടിപ്പിടിക്കണം" എന്നു് വിടൻ പറയുന്നു. രണ്ടാളുംകൂടി അവളേ തേടുന്നു.

അവളുടെ കാൽവളകളുടെ കിലുക്കംകൊണ്ടും പൂമാല യുടെ മണംകൊണ്ടും അവളെവിടെയാണെന്നു നമുക്കു വേഗം കണ്ടുപിടിക്കാം" എന്നു വിടൻ വിളിച്ചുപറയുന്നു.

വസന്തസേന അവളുടെ മാലയും ചിലമ്പും അഴിച്ചു അകലത്തെറിയുന്നു. "ഈ ഇരുട്ട് എന്റെ മേലെല്ലാം പുരളുന്നു. ആകാശം കരിമഴ പെയ്യുന്നു. ദുഷ്ടനു ചെയ്യു ന്ന ഉപകാരംപോലെ എന്റെ കണ്മിഴികൾ പാഴിലായി രിക്കുന്നു. ഇരുട്ടു ഒരു കൊട്ടകോട്ടപോലെ ഒരു അഭയ സ്ഥാനവും ആപന്മൂലവും ആകുന്നു അതു ഭയപ്പെടുന്നാ വനെയും ഭയപ്പെടുത്തുന്നവനേയും സഹായിക്കുന്നു. എന്റെ കണ്ണുകൾ തുറന്നിരിക്കയാണെങ്കിലും ഈ ഇട തൂർന്ന ഇരുട്ടിനാൽ അവ അടച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെതന്നെ തോന്നുന്നു." എന്ന് വിടൻ ഉറക്കെപ്പറയുന്നു.

പടിവാതില്ക്കൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിട്ടുള്ള ദേവതകൾക്ക് ബലി കൾ അർപ്പിക്കാൻ ചാരുദത്തൻ മൈത്രേയനോടു പറ യുന്നു. തനിക്കതിൽ വിശ്വാസമില്ലെന്നും വിശ്വാസമുള്ള വല്ലവരും പോകായാണു നല്ലതെന്നും തന്റെ ബുദ്ധി ഇട തുവശം വലത്തും വലതുവശം ഇടത്തും കാണുന്ന ഒരു മുഖ ക്കണ്ണാടിയിലെ പ്രതിരൂപംപോലെയാണെന്നും അയാൾ മറുപടി പറയുന്നു. ഭക്തിമാത്രം മതി ദൈവങ്ങളേ തൃപ്തി പ്പെടുത്താൻ. എന്നു ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു. അപ്പോൾ അയാൾക്കു കൂട്ടായി ഒരാൾവേണം. ചാരുദത്തൻ രദനിക യെക്കൂടി അയയ്ക്കുന്നു. മൈത്രേയൻ ഒരു വിളക്കുംകൊ ളുത്തിയെടുത്തുംകൊണ്ടു വാതിൽ തുറക്കുന്നു. വസന്തസേന പുടകത്തുമ്പുവീശി ദീപം കെടുത്തിക്കളയുന്നു. കാററടി ച്ചാണ് ദീപം കെട്ടതെന്നു വിചാരിച്ചു വിദൂഷകൻ മറ്റൊ രു വിളക്കെടുത്തുംകൊണ്ടുവരാൻ അകത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു. ,'വീട്ടിന്റെ വാതിലിതാ തുറന്നു കിടക്കുന്നു. അകത്തു

കടക്കാം. തെററും ശരിയും നോക്കാനുള്ള സമയമല്ല ഇതു്" എന്നു വിചാരിച്ചു് വസന്തസേന ഉള്ളിലേയ്ക്കുപോകുന്നു.

വിടൻ വിദൂഷകനേ കാത്തുനില്ക്കുന്ന രദനികയെ കണ്ടു് "ഇതാ ഈ വീട്ടിനകത്തുനിന്നിറങ്ങിവന്ന ഒരു സ്ത്രീ. ഇവളെക്കാണിച്ചുകൊടുത്തു ഈ പന്നിത്തടിയനെ ഒന്നു കളിപ്പിക്കാം." എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു് "സുഗന്ധതൈലത്തിന്റെ നല്ല ഒരു മണം ഇവിടെ" എന്നു ഉറക്കെപ്പറയുന്നു.

"ആയ്. പണ്ഡിതരെ, ശരിതന്നെ. മണം എന്റെ ചെവികൊണ്ടുകേൾക്കുന്നു. എന്നാൽ മഞ്ഞുകൊണ്ടു എന്റെ മൂക്കടഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ എനിക്കു കാണാൻ വയ്യാ." എന്നു ശകാരൻ പറയുന്നു. അയാൾ രദനികയെ പിടിക്കുന്നു. അവൾ പേടിച്ചു താഴെ വീഴുന്നു. യൗവ്വനത്തിന്റെ മദംകൊണ്ടു് ഇവൾ നമ്മളേപ്പോലെയുള്ള വലിയവരുടെ പ്രാൎത്ഥനകളേ തൊഴിച്ചുതള്ളിക്കളഞ്ഞു. ഇവളുടെ തലമുടിയ്ക്കുപിടിച്ചു് വലിച്ചിഴയ്ക്കട്ടെ, പൂക്കൾ ചൂടേണ്ട തലമുടിക്കുപിടിച്ചു് വലിച്ചിഴയ്ക്കട്ടെ, പൂക്കൾ ചൂടേണ്ട തലമുടിക്കുപിടിച്ചു വലിയ്ക്കുന്നുണ്ടു്" എന്നു പറഞ്ഞു് വിടൻ അവളുടെ തലമുടിക്കുപിടിച്ചു വലിക്കുന്നു.

"ഞാൻ അവളുടെ കഴുത്തറുക്കും. പിന്നെകൊല്ലും" എന്നു് വിടനോടു പറഞ്ഞിട്ടു അവളെ പിടികൂടി, "ഞാനിവളുടെ തലയ്ക്കും, തലമുടിയ്ക്കും കുറുനിരകളിലും, വാൎക്കുന്തലിലും പിടികൂടിയിരിക്കുന്നു. ഇനി നീ നിന്റെ ദൈവത്തിനേയോ സൎവ്വശക്തനേയൊ ഒക്കെ വിളിക്കുകയൊ കൂക്കിടുകയൊ കരഞ്ഞു വിളിക്കയൊ ചെയ്തോ" എന്നു പറഞ്ഞു അയാൾ രദനികയെ ബലമായി വലിക്കുന്നു.

"ആൎയ്യന്മാരെ, നിങ്ങൾ എന്നെ എന്തുചെയ്യാൻ പോകയാണു്?" എന്നു് അവൾ നിലവിളിച്ചു ചോദിക്കുന്നു.

"ഹേ, പണ്ഡിതരെ ഇവൾ വസന്തസേനയല്ലെന്ന ഇവളുടെ ഒച്ചകേട്ടിട്ടു എനിക്കു തോന്നുന്നു." എന്നു ശകാരൻ പറയുന്നു.

"മടത്തരം പറയാതിരിക്കൂ. ഇവൾ വസന്തസേന തന്നെ, ഇവൾ അരങ്ങേറി ആടിയവളാണു്. ഇവൾ നാട്യം പഠിച്ചവളാണു്. ഇവൾ ഒച്ച മാററിപ്പറയാൻ മിടുക്കിയാണു്" എന്നു വിടൻ പറയുന്നു."

"എനിക്കു വിളക്കു കിട്ടി. എന്നാൽ ഇതു കെടാതെ സൂക്ഷിക്കാൻ വിഷമം. ഇതു പിടിച്ചുകൊണ്ടു് നടക്കുമ്പോൾ ഇതിലെ എണ്ണ കാററത്തു് ഇളകി മറിയുന്നു." എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു വിദൂഷകൻ ഒരു വിളക്കുമായി വരുന്നു.

രദനിക ശകാരനേ തൊഴിച്ചു തള്ളിയിട്ടിട്ടു "ആയ്യ മൈത്രേയ, നോക്കൂ ഇക്കാണിക്കുന്നതു് മുഷേക്കാ, ബലാല്ക്കാരമോ വെറും കുതിരകളിയൊ?" എന്നു മുറയിടുന്നു.

"അരുതു് അരുതു്," എന്നു് വിളിച്ചുപറഞ്ഞും കൊണ്ടു മൈത്രേയൻ ശകാരൻെറയും വിടൻെറയും അടുക്കലേയ്ക്കു് ചെല്ലുന്നു. അവരുടെ കൈയിൽ വാളുകണ്ടു ശങ്കിച്ചു നില്ക്കുന്നു. തങ്ങൾ ചെറുപ്പംകൊണ്ടു അഹമ്മതിപൂണ്ട വസന്തസേന എന്നവേശ്യയെ അന്വേഷിച്ചുവന്നതാണെന്നും അവൾ തങ്ങളെ കളിപ്പിച്ചു ഒളിച്ചുകളഞ്ഞു എന്നും അവളാണെന്നു തെറ്റിദ്ധരിച്ചു പിടിച്ചു പോയതാണെന്നും അറിഞ്ഞുംകൊണ്ടോ അഹമ്മതിയോടെയൊ ഒന്നും ചെയ്തതല്ലെന്നും" വിടൻ മൈത്രയനോടും "ഈ ആയ്യർ ആയ്യ ചാരുദത്തന്റെതൊഴനാണെ"ന്നു് ശകാരനോടും പറയുന്നു.

"അയ്യോ കഷ്ടം! അപ്പോൾ ആ മഹാദരിദ്രനായ വ്യാപാരി ചാരുദത്തൻെറ വേലക്കാരിപ്പെണ്ണാണു് ഇവൾ,

അല്ലാതെ വസന്തസേനയല്ല. ഇല്ലേ? ബലേ വസന്തസേനേ! നീ ഈ പണ്ഡിതരെ പററിച്ചു് അയാൾക്കു് പിടി കൊടുക്കാതെ ഇരുട്ടത്തു് ഒാടിഒളിച്ചുകളഞ്ഞു! ഈ നില വിളിക്കാരി തെണ്ടിത്തിരിക്കുന്ന വേലക്കാരി എന്നേ ചതിച്ചു." എന്നു ശകാരൻ പറയുന്നു. "ഇഷ്ടാ, ഇതു ശരിയല്ല" എന്നു് വിടൻ പറയുന്നു.

"ഹേ, മഹാബ്രാഹ്മണ അങ്ങു എനിക്കു മാപ്പുതരണമെന്നു് ഞാൻ തൊഴുകൈയോടു പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു" എന്നു വിടൻ വിദൂഷകനോടു പറയുന്നു.

"പ്രിയപ്പെട്ട ഇഷ്ടാ ആ പോക്കണംകെട്ട ചാരുദത്തനേ, ഒരു വരണ്ട കുളംപോലെയുള്ള ഒരു കാശിനുപോലും വകയില്ലാത്ത കച്ചോടക്കാരനേ അങ്ങേയ്ക്കു് വലിയ പേടിയാണു" എന്നു തോന്നുന്നു എന്നു് ശകാരൻ പറയുന്നു.

"അതേ, എനിക്കു അദ്ദേഹത്തിനേ പേടിതന്നെയാണു്. എന്തെന്നാൽ എന്നേപ്പോലെയുള്ളവരുടെ സഹായാപേക്ഷകളാണു് അദ്ദേഹത്തിനെ ദരിദ്രനാക്കിയതു്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ധനംകൊണ്ടു് ആശ്വാസം ലഭിക്കാത്ത ഒരൊററ മനുഷ്യനുമില്ല. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഒരു വെള്ളംവററിയ കുളംതന്നെ, എന്നാൽ ബഹുജനങ്ങളുടെ ദാഹശാന്തികൊണ്ടാണു് അതു വററിയതു എന്നുള്ള വസ്തുത മറക്കരുതു്" എന്നു് വിടൻ ശകാരനോടു പറഞ്ഞിട്ടു്, ഇതൊന്നും ചാരുദത്തനേ അറിയിക്കരുതെന്നു് വിദൂഷകനോടു അപേക്ഷിക്കയും ശകാരനോടു ഒന്നും പറയാതെയും അയാൾ കാണാതെയും അവിടെനിന്നു പോകയും ചെയ്യുന്നു.

"എടാ പുരോഹിതച്ചാര, എൻെറ കുട്ടി. ആ കെട്ടികെട്ട കച്ചവടക്കാരൻെറ പിള്ളയാണ്ടനോടു്, ആ ചാരുദത്ത

ചെട്ടിക്കുഴുതയോടു, ഞാൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതായി നീ ചെന്നു പറയണം, മഹാരാജാവിൻെറ ശ്യാലൻ സമസ്ഥാനൻ രത്നങ്ങൾ പതിച്ച തലപ്പാവുവച്ചതല കുമ്പിട്ടു തെരിയപ്പെടുത്തുന്നു 'ഒരു രസികൻ തേവിടിയാൾ മകൾ വസന്തസേന എന്ന കൂത്തുക്കാരി ഞങ്ങൾ രണ്ടാളും കിണിഞ്ഞു ചോദിച്ചിട്ടും ഞങ്ങളുടെക്കൂടെ വരാതെ ഒരുപാടു പൊൻപണ്ടങ്ങളോടുക്കൂടി നിൻെറ വീട്ടിനകത്തു കേറിയിരിക്കുന്നു. നാളെ ഇരുട്ടുന്നതിനുമുമ്പേ അവളെ ഞങ്ങളുടെ പക്കൽ ഏല്പിക്കണം അല്ലാത്തപക്ഷം. എടാ അടിമയ്ക്കുപിറന്നവനേ, കാട്ടുപിറാവു് വെളുത്തുള്ളിവേരു കൊക്കുകൊണ്ടു കൊത്തിപ്പൊട്ടിക്കുന്നതുപോലെ ഞാൻ നിൻെറ തല തച്ചുടയ്ക്കും. നിൻെറ തല ചവച്ചു ചവച്ചു രണ്ടു മുട്ടൻ കതവുകൾക്കിടയിലകപ്പെട്ട പഴുത്ത മത്തങ്ങപോലെ കുഴമ്പുപരുവത്തിലാക്കും, എന്നു്" എന്നു് ശകാരൻ പറയുന്നു.

"ഓഹോ! നീ ചെയ്യും അങ്ങനേ ഉവ്വോ!" എന്നു പറഞ്ഞു് വിദൂഷകൻ ശകാരൻെറ മുഖത്തിനുനേരെ വിളക്കോങ്ങി അയാളെ പേടിപ്പിക്കുന്നു. അയാൾ ചുററും നോക്കി വിടൻ പൊയ്ക്കളഞ്ഞു എന്നുകണ്ടു് അയാളും ഒളിച്ചുമാറി പൊയ്ക്കളയുന്നു. താൻ അകത്തുപോയി ദേവതാരാധനം കഴിച്ചു വിവരം ചാരുദത്തനേ അറിയിച്ചുകൊള്ളാമെന്നും അവളെ ഉപദ്രവിച്ചതു സംബന്ധിച്ചു അദ്ദേഹത്തിനോടു ഒന്നും പറയരുതെന്നും വിദൂഷകൻ രദനികയോടു പറയുകയും അവൾ സമ്മതിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

തൻെറ ഭവനത്തിനകത്തു കടന്നുചെന്നതു് രദനികയാണെന്നു് വിചാരിച്ചു ചാരുദത്തൻ ദേവതാർച്ചനം കഴിഞ്ഞോ എന്നു വസന്തസേനയോടു ചോദിക്കയും തൻെറ അങ്കവസ്ത്രം അവളുടെ കൈയിൽ കൊടുത്തു് അതു് അകത്തുകൊണ്ടുപോയി വയ്ക്കാൻ അവളോടു പറയുകയും

ചെയ്യുന്നു. വസന്തസേന അതു സന്തോഷത്തോടുകൂടി വാങ്ങി, "ഇതിനു നല്ല വാസന! ചെറുപ്പക്കാരുടെ മോടികളും ഇദ്ദേഹത്തിനു തീരെയില്ലാതില്ല." എന്ന് ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. ചാരുദത്തൻ അവളോടു അകത്തു പൊയ്ക്കൊള്ളാൻ പറയുന്നു. വസന്തസേന സംശയിച്ചുനില്ക്കുന്നു. "രദനികെ, നീയെന്താണ് ഇവിടെത്തന്നെ നില്ക്കുന്നതു് എന്നു അദ്ദേഹം ചോദിക്കുന്നു. എന്തുചെയ്യണമെന്നു വിചാരിച്ചു അവൾ വിഷമിക്കുന്നു. അപ്പോൾ രദനികയും വിദൂഷകനും അവിടെ എത്തുന്നു. രദനികയെക്കണ്ടിട്ട്, "എന്നാൽ പിന്നെ ശരന്മേഘങ്ങളാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ട ചന്ദ്രനേപ്പോലെ കാണുന്ന ഈ യുവതി ഏതാണു്? അറിയാതെ ഞാൻ എന്റെ അങ്കവസ്ത്രം ഇവളുടെ കൈയിൽ കൊടുത്തല്ലൊ" എന്നു് ചാരുദത്തൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. "ഇതാ അദ്ദേഹം ദീപപ്രകാശമേററു് തെളിഞ്ഞുനില്ക്കുന്നു. ഞാൻ ജീവിക്കുന്നതു് ഇദ്ദേഹത്തിനോടു സംഗമിക്കാനുള്ള ആശകൊണ്ടുമാത്രമാണു്" എന്നു് വസന്തസേനയും ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

ശകാരൻ പറഞ്ഞയച്ചതെല്ലാം വിദൂഷകൻ ചാരുദത്തനോടു പറയുന്നു. വസന്തസേന ചാരുദത്തനോടു രക്ഷ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. ചാരുദത്തൻ അവൾക്കു് അഭയം നൽകുന്നു. ചാരുദത്തൻ "ഇതു വസന്തസേനയാണോ" എന്നു് വിദൂഷകനോടു ചോദിക്കുന്നു. അതേ; ഇവൾ വസന്തസേനതന്നെ എന്നു് വിദൂഷകൻ ഉത്തരം പറയുന്നു. അനന്തരം അയാൾ ചാരുദത്തന്റെ അടുക്കൽചെന്നു്, "കാമദേവന്റെ ഉത്സവത്തിനാൽ അങ്ങയുടെ കണ്ണുകൾ ആവോളം നുകർന്നവളും പിന്നെ അന്നുമുതൽ സദാ പുകൾത്തിപ്പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവളും ആയ ആ വസന്തസേന തന്നെയാണിവൾ! അതിനാൽ അങ്ങേയ്ക്കു്

ശ്ലിയാവുന്നടത്തോളം നോക്കി ആനന്ദിച്ച് അങ്ങയുടെ പ്രേമപരവശമായ ഹൃദയത്തെ ആശ്വസിപ്പിച്ചാലും" എന്നു രഹസ്യമായി പറയുന്നു. "ഞാൻ ഇവളെ നോക്കുന്നുണ്ട് താഴെരെ, എന്നാൽ എന്റെ സ്വത്ത് എന്നെ വിട്ടു പോയപ്പോഴാണല്ലോ പ്രേമം എന്റെ അടുക്കൽ വന്നിരിക്കുന്നതു്. ആകയാൽ ഒരു ഭീരു അവന്റെ കോപത്തെ എന്നപോലെ ഞാൻ എന്റെ പ്രേമത്തെ എന്റെ മനസ്സിൽ തന്നെ അമർത്തണം" എന്നു ചാരുദത്തൻ അയാളോടു മന്ത്രിക്കുന്നു. "ആര്യ, ഞാൻ അനുവാദംകൂടാതെ ആര്യന്റെ ഗൃഹത്തിനകത്തു കടന്നതിനു് ക്ഷമായാചനം ചെയ്തുകൊള്ളുന്നു" എന്നു വസന്തസേന ചാരുദത്തനോടു പറയുന്നു. "ഞാൻ ഭവതിയോടു എന്റെ പരിജനത്തിന്റെ നിലയിൽ പെരുമാറിയതിനു് ഭവതിയോടു ക്ഷമായാചനം ചെയ്തുകൊള്ളുന്നു" എന്നു ചാരുദത്തൻ അവളോടു പറയുന്നു.

"നോക്കണേ ഇവർ രണ്ടുപേരും വണ്ടിക്കു കെട്ടുമ്പോൾ വണ്ടി രണ്ടുവശത്തേയ്ക്കുമായി വലിയ്ക്കുന്ന പുതുക്കാളകളെപ്പോലെ ഫലരഹിതമായ ക്ഷമായാചനംകൊണ്ടു അന്യോന്യം വിഷമിപ്പിക്കുന്നതു്!" എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു, വിദൂഷകൻ "ഞാനും നിന്നോടു ക്ഷമായാചനം ചെയ്യുന്നു" എന്നു ഉറച്ചു പറയുന്നു.

"ആര്യെ, ഞാനിപ്പോൾ ഒരു ധനികനല്ല. അതിനാൽ സ്വച്ഛന്ദാധീനനും അല്ല. പ്രേമത്തിനു് ഇവിടെ ഇപ്പോൾ എന്തു സ്ഥാനമാണുള്ളതു്" എന്നു ചാരുദത്തൻ വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു.

"ഇന്നു രാത്രിയിൽ ഇദ്ദേഹത്തിനോടുകൂടി ഇവിടെ എനിക്കു താമസിക്കാൻ സാധിക്കുമെങ്കിൽ അതു അനുഭവയോഗ്യമായിരിക്കും. എന്നാൽ അദ്ദേഹം വിളിക്കാതെ

ഞാൻ തന്നത്താൻ വന്നു കേറിയതായതുകൊണ്ടു അതു ശരിയല്ല. എന്റെ ലക്ഷ്യലബ്ധിയ്ക്കു് ഞാൻ ഇങ്ങനെ ചെയ്യാം" എന്നു ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു അവൾ "അങ്ങു പ്രസാദിക്കുന്നു എങ്കിൽ എന്റെ ഈ ആഭരണങ്ങൾ ഇവിടെ സൂക്ഷിപ്പിന്നു് ഏല്പിച്ചുംവച്ചു് പോകണമെന്നാഗ്രഹമുണ്ടു്. അവ എന്റെ കൈവശം ഉള്ളതുകൊണ്ടു് തെമ്മാടികൾ എന്നേ ഉപദ്രവിക്കാൻ വരുന്നു. എനിക്കു് വീട്ടിൽപോകാൻ അങ്ങയുടെ രക്ഷ കിട്ടിയാൽ കൊള്ളാമെന്നുമുണ്ടു്" എന്നു ചാരുദത്തനോടു പറയുന്നു. ചാരുദത്തൻ ആഭരണങ്ങൾ വാങ്ങിക്കൊള്ളാൻ മൈത്രേയനോടു പറയുന്നു. ആദ്യം അയാൾ അതു കഴിയില്ലെന്നു പറയുകയും പിന്നീടു ചാരുദത്തന്റെ നിർബ്ബന്ധത്താൽ വാങ്ങുകയും ചെയ്യുന്നു. ഷഷ്ഠിനാളിലും സപ്തമിനാളിലും അവരദനിക സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണമെന്നും അഷ്ടമിനാളിൽ താൻ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളാമെന്നും വിദൂഷകൻ അവളോടു പറയുകയും അവൾ അതു സമ്മതിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ചാരുദത്തൻ ഒരു വിളക്കു് ആവശ്യപ്പെടുന്നു. "ഒരു വേശ്യയിൽ സ്നേഹമെന്നതുപോലെ. ഈ വിളക്കിലും സ്നേഹമില്ല." എന്നു് മൈത്രേയൻ പറയുന്നു.

"വിളക്കിന്റെ ആവശ്യമില്ല. ചിലവൊന്നും ഇല്ലാത്ത ലോകപ്രദീപമായ ചന്ദ്രൻ ഉദിച്ചിരിക്കുന്നു. തെരുവുവീഥികൾക്കു വിളക്കും, യുവതികൾക്കു് തുണയാളും ആയ ഈന്തപ്പഴംപോലെ മഞ്ഞച്ചു വിളറിയ നിറത്തോടെ ഉദിച്ചുയരുന്ന ചന്ദ്രനേ നോക്കൂ. ചന്ദ്രകിരണങ്ങൾ ഇരുട്ടിൻനടുവിൽ വെള്ളംവററിയ ചെളിക്കുണ്ടിൽ പാലരുവികൾപോലെ വീഴുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞു് ചാരുദത്തൻ നാട്ടുവഴിവരെ വസന്തസേനയോടുകൂടി പോയിട്ടു പിന്നീടു വിദൂഷകനേക്കൂടെ അയക്കുന്നു.

ഒന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം: രംഗം വസന്തസേനയുടെ ഗൃഹം. വസന്തസേനയും അവളുടെ പരിചാരിക മദനികയും തമ്മിൽ സംസാരിക്കുന്നു. തന്റെ സ്വാമിനിക്കു് വേശ്യാവൃത്തിയ്ക്കു് വിരുദ്ധമായി ആരോടോ അനുരാഗം ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതായി താൻ വിചാരിക്കുന്നു എന്നു് മദനിക വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു. "നിന്റെ ബോധ്യം തെറ്റല്ല. എന്നാൽ നീ അതു ഊഹിച്ചതെങ്ങനെ?" എന്നു വസന്തസേന ചോദിക്കുന്നു.

"അമ്മ ആഭരണങ്ങൾ അണിഞ്ഞിട്ടില്ല. എന്നാൽ ഉടുത്തൊരുങ്ങിയിരിക്കുന്നു. കാമദേവൻ ഈ വിധമുള്ള മറവികൾ ഉണ്ടാക്കും. ആവക മറവികൾ അമ്മയ്ക്കുണ്ടാക്കുന്ന ആൾ ഒരു സുഭഗനും സരസനും ആയിരിക്കണം. അദ്ദേഹം സൗന്ദര്യവും പ്രതാപവും ഉള്ള വല്ല രാജകുമാരനും ആണോ?" എന്നു മദനിക ചോദിക്കുന്നു.

"ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതു് പ്രേമിക്കാനാണു്. സേവിക്കാനല്ല" എന്നു് വസന്തസേന മറുപടി പറയുന്നു.

"വേദങ്ങളിൽ അഗാധജ്ഞാനമുള്ള വല്ല വൈദികനും ആണോ?"

"അങ്ങനെയുള്ളവർ സ്വാശ്രയശീലം കൈവെടിയുമോ? അതുമല്ല. ഞാൻ ആ വിധമുള്ള ഒരാളെ പൂജിക്ക ആയിരിക്കും വേണ്ടതു്" എന്നു വസന്തസേന മറുവടി പറയുന്നു.

"വല്ല ധനികനായ വ്യാപാരിയുടെയും മകനാണോ?" എന്നു മദനിക ചോദിക്കുന്നു.

"ഭ്രാന്തി, നശിച്ചുപോകുന്നതാണു് ധനം. അതിനെ ആസ്പദമാക്കി പ്രേമവശയായ ഏതു സ്ത്രീ തന്റെ ആശകളെ പ്രതിഷ്ഠിക്കും?" എന്നു വസന്തസേന മറുപടി പറയുന്നു.

"അമ്മയുടെ ഹൃദയത്തിന്റെ ഉടമസ്ഥൻ ആരാണെന്നു എന്നോടു പറയരുതോ?" എന്നു് മദനിക ചോദിക്കുന്നു.

"കാമോത്സവം കാണാൻ നീ എന്റെകൂടെ വന്നിരുന്നില്ലേ?

"ഉവ്വു്."

"എന്നാൽ നിനക്കു ഊഹിക്കരുതോ?"

"വയ്യാ, ആരാണെന്നു അമ്മ പറയൂ" എന്നു് മദനിക പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

"ചാരുദത്തൻ" എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു.

"അന്നു രാത്രിയിൽ അമ്മയെ രക്ഷിച്ച ആൾ അല്ലേ?" എന്നു് മദനിക ചോദിക്കുന്നു.

"അതെ, ആ ആൾ തന്നെ" എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു.

"കഷ്ടം, അദ്ദേഹം ദരിദ്രനാണല്ലോ" എന്നു മദനിക പറയുന്നു.

"അതുകൊണ്ടാണു് ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ പ്രേമിക്കുന്നതു്. പാവപ്പെട്ടവനെ പ്രേമിക്കുന്ന വേശ്യയെ ആരും അപവദിക്കയില്ലല്ലോ" എന്നു വസന്തസേന ഉത്തരം പറയുന്നു.

"എന്റെ പൊന്നു കൊച്ചമ്മ, പൂവെല്ലാം കൊഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ തേനീച്ചകൾ തേന്മാവിന്മേൽ പാക്കുമോ?" എന്നു മദനിക ചോദിക്കുന്നു.

"അവയുടെ ആ പ്രവൃത്തിക്കു് അവ പ്രയാസപ്പെട്ടു കൂട്ടിവയ്ക്കുന്ന തേൻ അപഹരിച്ചു ശിക്ഷിക്കപ്പെടുന്നുണ്ടല്ലോ" എന്നു വസന്തസേന ഉത്തരം പറയുന്നു.

"പണമുള്ളവർ മാത്രമേ വേശ്യാഗൃഹങ്ങളിൽ കേറിയിറങ്ങാറുള്ളുവല്ലൊ. അതിനാൽ ചാരുദത്തൻ ഇവിടെ വരാതിരുന്നേക്കും" എന്നു മദനിക പറയുന്നു.

"ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ അങ്ങോട്ടു പ്രേമിക്കയാണെന്നു നിനക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ലേ?" എന്നു് വസന്തസേന ചോദിക്കുന്നു.

"അത്ര അധികം അമ്മ അദ്ദേഹത്തെക്കുറിച്ചു വിചാരിക്കുന്നു എങ്കിൽ അമ്മെ അമ്മ എന്താണു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽ പോകാതിരിക്കുന്നതു്?" എന്നു മദനിക ചോദിക്കുന്നു.

"ഞാൻ പോകയില്ലെന്നു് ഞാൻ പറയുന്നില്ല. എന്നാൽ ഞാൻ പെട്ടെന്നു കേറിച്ചെന്നാൽ എനിക്കെന്തെങ്കിലും തരാൻ അദ്ദേഹം കഴങ്ങും. അതുകൊണ്ടു വീണ്ടും എനിക്കു അവിടെ പോകാൻ വയ്യാതാവും" എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു.

"അമ്മേ, എനിക്കിപ്പോൾ മനസ്സിലായി. അതാണു് അമ്മ അമ്മയുടെ ആഭരണങ്ങൾ അവിടെ വച്ചുംവച്ചു് പോന്നതു്" എന്നു മദനിക പറയുന്നു.

ഒരു സംവാഹകൻ സംഭ്രമത്തോടെ ആ ഭവനത്തിനകത്തു കേറിവന്നു് തന്നേ രക്ഷിക്കണമെന്നു് വസന്തസേനയോടു് അപേക്ഷിക്കുന്നു. മദനിക തടസ്സം പറഞ്ഞതു വകവയ്ക്കാതെ അയാളെ രക്ഷിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു അവൾ ച്ചൊല്ലുന്നു. താൻ ഭയംകൊണ്ടു ആചാരോപചാരങ്ങൾ ചെയ്യാൻ വിട്ടുപോയി എന്നും ആ മയ്യാദക്കേടു് ക്ഷമിക്കണമെന്നും അയാൾ വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു "അതു വിചാരിച്ചു് ക്ലേശിക്കേണ്ട. ഞാൻ ഒരു വേശ്യതന്നെയല്ലൊ" എന്നു അവൾ പറയുന്നു.

"ജനനത്താൽ ആയിരിക്കാം. സ്വഭാവത്താൽ അല്ല" എന്നു അയാൾ പറയുന്നു. വസന്തസേനയ്ക്കു അതു സന്തോഷകരമായി, അവൾ അയാളുടെ ഭയത്തിന്റെ കാരണം ചോദിക്കുന്നു. "ഒരു കടക്കാരൻ എന്നെ മർദ്ദിക്കുന്നു" എന്നു അയാൾ ഉത്തരം പറയുന്നു. അവൾ അയാളോടു ഇരുന്നു സൗകര്യമായി അയാളുടെ കാര്യം പറയാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നു. അയാൾ ഇരുന്നിട്ടു, "ഞാൻ പാടലീപുത്രത്തിലാണു ജനിച്ചതു ജനനത്താൽ ഞാൻ ഒരു വ്യാപാരിയാണു". എന്നാൽ ഭാഗ്യവിപര്യയം കൊണ്ടു ഞാൻ ഇപ്പോൾ സംവാഹകവൃത്തി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു പറയുന്നു.

"തീരെ പൗരുഷമില്ലാത്ത ഒരുകലയാണല്ലൊ അതു" എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു.

"ഒരു കലയാണല്ലൊ എന്നുവച്ചു ഞാൻ അഭ്യസിച്ചു. ഇപ്പോൾ അതാണു എന്റെ തൊഴിൽ" എന്നു സംവാഹകൻ പറയുന്നു.

"അങ്ങയുടെ വാക്കു ഏതോ ചില ദുരനുഭവങ്ങളെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു" എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു.

"ഉവ്വു, എനിക്കു അങ്ങനെ വന്നിട്ടുണ്ടു. ഈ ഉജ്ജയിനി നഗരത്തെപ്പറ്റി ദേശസഞ്ചാരികൾ വളരെയൊക്കെ പുകഴ്ത്തിപ്പറയുന്നതു കേട്ടു വലിയ ആളുകളെ കാണ്മാനാഗ്രഹിച്ചു ഞാൻ ഇവിടെ വന്നു. ആദ്യം ഭാഗ്യം എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചു. ഒരു ചെറുപ്പക്കാരൻ വ്യാപാരി എന്നെ ജോലിയിലേർപ്പെടുത്തി. അദ്ദേഹം ഒരു തികഞ്ഞ പൗരുഷമുള്ളവൻ, മഹത്വശാലി, എന്നാൽ ഗർവ്വിഷ്ഠനല്ല. ശ്രീയുള്ളവൻ എന്നാൽ അതിധനകരിച്ചു അജ്ഞൻ, സമർത്ഥൻ, എന്നാൽ ദയാലു, ശേഷിയുള്ളവൻ എന്നാൽ ഉപചാരശീലൻ, ബഹുജനമാന്യനും ശാന്തനും തനിക്കാൻ

പോന്നവനും എന്നാൽ എളപ്പം സന്തോഷിക്കുന്നവൻ, ദാനശീലൻ എന്നാൽ ദാനം ചെയ്തുംവച്ചു അതിനേക്കുറിച്ചു വമ്പു് പറയാത്തവൻ, ചെറിയ ഉപകാരങ്ങളെയും ഓക്കുന്നവൻ എന്നാൽ വലിയ അപകാരങ്ങളേയും മറക്കുന്നവൻ; വേനല്ക്കാലത്തെ നീണ്ട ദിവസം മുഴുവൻ ഇരുന്നു പറഞ്ഞാലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ മഹാത്മ്യങ്ങളുടേയും ഗുണങ്ങളുടേയും പത്തിലൊന്നുപോലും പറഞ്ഞു തീരുകയില്ല. തൻെറ ശരീരത്തെ ഒരു പൊതു നിക്ഷേപസ്വത്തുപോലെ ആണു് അദ്ദേഹം ഗണിച്ചുപോന്നതു്" എന്നു് സംവാഹകൻ പറയുന്നു.

വസന്തസേന അതു് ചാരുദത്തനാണെന്നു ഊഹിച്ചു്, "ആ മനുഷ്യൻ ഒരു ദരിദ്രനല്ലേ?" എന്നു അയാളോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അതേ, ആൎയ്യേ, അതായ്യ എങ്ങനെ അറിഞ്ഞു" എന്നു വിസ്മയത്തോടെ അയാൾ അവളോടു ചോദിക്കുന്നു.

"ധനവും ആ ഗുണങ്ങളും ഒന്നിച്ചുചേരുകയില്ല. അതുകൊണ്ടു്. ആകട്ടെ ആ യോഗ്യപുരുഷൻെറ പേരെന്താണു്?" എന്നു് അവൾ ചോദിക്കുന്നു.

"ചാരുദത്തൻ."

"ഞാനങ്ങനെ വിചാരിച്ചു. ശേഷവും പറയൂ."

"ദരദ്ര്യം വർദ്ധിച്ചുവന്നതോടുകൂടി അദ്ദേഹം പരിചാരകരെഎല്ലാംപിരിച്ചുവിട്ടിട്ടു സത്സ്വഭാവമൊന്നല്ലാതെ മറെറാന്നും കൈവശം വച്ചേയ്ക്കാതെ അദ്ദേഹം സ്വഭവനത്തിൽ താമസിച്ചുപോന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിശേഷപ്പെട്ട ശരീരം തടകിയ കൈ സാധാരണക്കാരൻെറ ശരീരം തടകി കളങ്കപ്പെടുത്താൻ മനസ്സുവരായ്കയാൽ ഞാൻ ആ തൊഴിലുപേക്ഷിച്ചു് ഈ കെട്ട ശരീരത്തെ പുലത്താൻ

ഞാൻ ചൂതുകളിതുടങ്ങി. ഞാൻ പല ദിവസവും ചൂതിൽ തോല്പിച്ച ഒരു ചൂതുകളിക്കാരനോടു ഞാൻ പത്തു വരാഹന തോററുപോയി. ഇന്നു് അയാൾ എന്നെ പിടിക്കാൻ വന്നു. അയാളുടെ കൈയിൽ അകപ്പെടാതെ തപ്പിപ്പിഴച്ചോടി ഞാൻ ഇവിടെ വന്നുചേൎന്നു. എന്നെ രക്ഷിക്കണം" എന്നു് അയാൾ വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു.

"ചോക്കമരം നശിച്ചാൽ പക്ഷികൾക്കു അങ്ങുമിങ്ങും പറന്നു പോകാനല്ലേ കഴിയൂ" എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു വസന്തസേന അയാളുടെ കടം വീട്ടി കടംകൊടുത്തവനെ പറഞ്ഞയക്കാൻ മദനികയോടു പറയുന്നു. "ഈ പണത്തെക്കുറിച്ചു് അങ്ങു ഉല്കണ്ഠപ്പെടേണ്ട. ഇതു് ചാരുദത്തൻ നല്കിയ ഒരു ദാനമായി അങ്ങു കരുതിക്കൊണ്ടാൽ മതി" എന്നു് അവൾ സംവാഹകനോടു പറയുന്നു. മദനിക തിരിച്ചുവന്നു്, പണംകൊടുത്തു കടക്കാരനെ പറഞ്ഞയച്ചു എന്നു് പറയുന്നു. വസന്തസേന സംവാഹകനു് യാത്ര പറയുന്നു. അവളുടെ പരിജനങ്ങളെ തന്റെ കലാവിദ്യ പഠിപ്പിച്ചു് അവളെ താൻ സേവിക്കാമെന്നു സംവാഹകൻ പറയുന്നു. അങ്ങനെ അവൾ ചെയ്ത ഉപകാരത്തിനു് പ്രത്യുപകാരംസ്വീകരിക്കാൻഅവൾ വിസമ്മതിക്കുന്നു. അനന്തരം അവൻ യാത്രപറഞ്ഞു പോകുന്നു.

വസന്തസേനയുടെ പാൎശ്വപരിചരൻ പ്രവേശിച്ചു, തന്റെ പരാക്രമം തന്റെ സ്വാമിനി കാണാൻ സംഗതി വരാത്തതിൽ തനിക്കു വ്യസനമുണ്ടെന്നും കണ്ടിരുന്നെങ്കിൽ സ്വാമിനി അത്ഭുതപ്പെട്ടുമായിരുന്നു എന്നും അവളോടു പറയുന്നു.

"എന്താ അതു്". അന്തസ്സാരമില്ലാത്തവൻ എളുപ്പത്തിൽ അത്ഭുതപ്പെടും" എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു. "നമ്മുടെ ക്ഷേത്രത്തിലെ ഭദ്രകപോതൻ എന്ന ആനയെ

കളിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു വരുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ അവൻ ഒരു സന്ന്യാസിയുടെ കഷായവസ്ത്രം കണ്ടു് വിരണ്ടു അദ്ദേഹത്തിൻെറ നേരെ പാഞ്ഞുചെന്നു തുമ്പിക്കൈകൊണ്ടു കാലുകളിൽ പിടിച്ചുപൊക്കിയെടുത്തു കുടഞ്ഞു. അദ്ദേഹം അവൻെറ കൊമ്പുകൾക്കിടയിൽ അശരണനായി കിടന്നു. 'അയ്യോ കഷ്ടം! അയ്യോ കഷ്ടം! അവൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം വലിച്ചുകീറി കൊല്ലും' എന്നു് ആളുകൾ നിലവിളികൂട്ടി. ഞാനെൻെറ കൈ ചുരുട്ടിപ്പിടിച്ചു് നല്ല ഇടി ഇടിച്ചു അവനേ ഞാൻ ഓടിച്ചു. അപ്പോൾ 'ബലെ, ഭേഷ്', കുട്ടി, നിൻെറ പ്രവൃത്തി നന്നായി!' എന്നു എല്ലാവരും വിളിച്ചുപറഞ്ഞു. എന്നാൽ ആരും എനിക്കു ഒരു കൈമടക്കു തന്നില്ല. അപ്പോൾ കാഴ്ചയിൽ ഒരു വലിയ ആൾ എന്നു് തോന്നിയ ഒരു ചെറുപ്പക്കാരൻ ആയ്യൻ എനിക്കു് സമ്മാനിക്കാൻ മോതിരമോ കടുക്കനോ ഉണ്ടോ എന്നു കൈവിരലിലും കാതിലും തപ്പിനോക്കി. ഒന്നും ഇല്ലാതിരുന്നതിനാൽ വിധിയേ പഴിച്ചുംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ധരിച്ചിരുന്ന ഈ അങ്കവസ്ത്രം എടുത്തു എനിക്കു തന്നു" എന്നു അവൻ പറയുന്നു.

അകത്തു കൊണ്ടുചെന്നിടാൻ ചാരുദത്തൻ തൻെറ കൈയ്യിൽ തന്ന അങ്കവസ്ത്രമാണു് അതു് എന്നു കണ്ടു് വസന്തസേന ആ ആൾ ചാരുദത്തനായിരിക്കുമെന്നു സംശയിച്ചു് അവനുപകാരം ചെയ്ത ആളിൻെറ പേരറിയാമോ എന്നു് അവനോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അതെനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. അദ്ദേഹം വരുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞു അവൻ അദ്ദേഹത്തിനേ കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നു. അവൾ മാളികപ്പുറത്തു കേറിനിന്നു അങ്ങോട്ടു നോക്കി, "അതെ, ചാരുദത്തൻ തന്നെ. ഇപ്പോൾ ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ

അങ്കവസ്ത്രം പൂണ്ടതുൽമാത്രമാണു്. എനിക്കു മതിയാവോളം ഞാൻ ഇദ്ദേഹത്തിനേ നോക്കാം" എന്നു പറയുന്നു.

രണ്ടാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

മൂന്നാമങ്കം: ചാരുദത്തനും മൈത്രേയനുംകൂടി ഒരു പാട്ടുകച്ചേരിയ്ക്കുപോയി രാത്രി അധികമായപ്പോൾ ചാരുദത്തന്റെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു മടങ്ങുന്നു.

"തോഴരെ, വീണ ഒരു രത്നം തന്നെയാണു്. അതു ഒരു അനുരാഗിയുടെ ഹൃദയത്തിനു പാറുന്ന ഒരു ചങ്ങാതിയാകുന്നു, അഗാധങ്ങളായ വികാരങ്ങളെ ആഹ്ലാദജനകമായി ആവിഷ്കരിക്കാൻ അതിനു കഴിവുണ്ടു്," എന്നു ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു.

"ഇപ്പോൾ നേരം എന്തായി? രാത്രിയിൽ ഇന്നമണിക്കുമേൽ ആളുകൾ പുറത്തിറങ്ങി വഴികളിൽ സഞ്ചരിച്ചുകൂടാ എന്ന നിയമം ഏർപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നോ എന്നു തോന്നുമാറു് തെരുവുകളിൽ ആരും സഞ്ചാരമില്ലാതായിരിക്കുന്നു. നായ്ക്കൾകൂടി ഉറങ്ങാൻ പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു. എന്നാൽ നമ്മൾ ഉറങ്ങാൻ പോയിട്ടില്ല. ഞാനൊന്നു പറയട്ടെ, ആ നാശംപിടിച്ച വീണയുടെ ഒച്ച കേട്ടു എനിക്കു നന്നാ മുഷിഞ്ഞു അതിന്റെ കമ്പികളൊക്കെ പൊട്ടിപ്പോകട്ടെ" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"എന്നാൽ ഇന്നത്തെ പാട്ടു വളരെ മധുരമായിരുന്നു. അങ്ങേയ്ക്കു അതും സുഖകരമായിരുന്നില്ലേ?" എന്നു ചാരുദത്തൻ ചോദിക്കുന്നു.

"ഇല്ല, അധികം മധുരമുള്ളവക എനിക്കു ദഹിക്കയില്ല" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"പാട്ടുകാരന്റെ ശാരീരം വിശദവും സുഖശ്രാവ്യവും മധുരവും ആയിരുന്നു. അയാൾ ദേഹമെങ്ങും ഇളക്കാതെ

ഇരുന്നു പാടുന്നു. അയാൾ ഒരു മതിലിനപ്പുറത്തിരുന്നാണ് പാടിയതെങ്കിൽ പാടിയതു ഒരു സ്ത്രീയായിരുന്നു എന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചുപോയേനേ" എന്നു ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു.

"തോഴർ യഥേഷ്ടം സ്തുതിച്ചോളു എനിക്കു ആണുങ്ങൾ പാടുന്നതും പെണ്ണുങ്ങൾ പ്രസംഗിക്കുന്നതും രസമല്ല. പാടുന്ന പുരുഷൻ ചുവന്ന പൂക്കൾകൊണ്ടു കെട്ടിയ മാലയിട്ട ഒരു നികൃഷ്ടപുരോഹിതനായിട്ടാണ് എനിക്കു തോന്നാറുള്ളതു് ഒരു സ്ത്രീ പ്രസംഗിക്കുന്നതു് മൂക്കുതുളച്ച പശുമൂക്കറയിടുന്നതുപോലെ ഭയങ്കരമായും തോന്നും" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"തോഴരെ, നേരം അർദ്ധരാത്രി ആയിരിക്കുന്നു. ജനസഞ്ചാരം നിന്നിരിക്കുന്നു. ഉജ്ജയിനി ഗാഢനിദ്രയിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്നു. അസ്തമിച്ചുന്ദ്രൻ, മുങ്ങുന്ന ആനയുടെ വളഞ്ഞ കൊമ്പിന്റെ അഗ്രം വെള്ളത്തിൽ താഴുന്നതുപോലെ ചക്രവാളത്തിനടിയിലേയ്ക്കു താഴുന്നു" എന്നു് ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു.

"തോഴർ പറഞ്ഞതു് ശരിയാണ്. ചന്ദ്രൻ അസ്തമിക്കുമ്പോൾ ഇരുട്ടിനു നല്ലതരം കിട്ടുന്നു. അതു ചാളിപ്പതുങ്ങി പുരമുകളിൽനിന്നിറങ്ങി വരുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നു" എന്നു മൈത്രേയൻ പറയുന്നു.

"ഇതാ നമ്മുടെ ഗൃഹമായി" എന്നു പറഞ്ഞു ചാരുദത്തൻ, വർദ്ധമാനക, എന്നു വിളിക്കുന്നു. ഭൃത്യൻ വെള്ളം കൊണ്ടുവന്നു ചാരുദത്തന്റെ കാൽകഴുകുന്നു. തന്റെ കാലുകളും കഴുകാൻ വിദൂഷകൻ അവനോടു പറയുന്നു. അവൻ കുറേ വെള്ളംകൊണ്ടു അയാളുടെയും കാൽകഴുകിയിട്ടു ബാക്കിവെള്ളം അയാളുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു ഒഴിച്ചു അയാളേ അസഹ്യപ്പെടുത്തുന്നു. വാൎദ്ധക്യത്തിന്റെ ശക്തി വൎദ്ധിച്ചു

വർദ്ധിച്ചു വരുകയും അതു ബാധിച്ചവന്റെ ശക്തി കുറഞ്ഞു കുറഞ്ഞു വരുകയും ചെയ്യുന്നതുപോലെ ഉറക്കം അറിയാതെയും ഒളിഞ്ഞും എന്നെ ബാധിക്കുന്നു. മൈത്രേയ നമുക്ക ഉറങ്ങാൻ പോകാം'' എന്നു ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു. ഭൃത്യർ പോകുന്നു.

മദനിക വസന്തസേനയുടെ ആഭരണപ്പെട്ടിയുംകൊണ്ടുവന്നു് പറഞ്ഞതുപോലെ താനതു ഷഷ്ഠിനാളും,സപ്തമിനാളും സൂക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും അന്നാഷ്ടമിയാകയാൽ അതു ഏററുവാങ്ങണമെന്നും വിദൂഷകനോടു പറയുന്നു. "അതു് അകത്തെങ്ങാനും കൊണ്ടുചെന്നു വയ്ക്കരുതോ?" എന്നു വിദൂഷകൻ ചോദിക്കുന്നു. "മൂർഖ, ഈ ആഭരണങ്ങൾ എന്റെ പത്നി കാണരുതു്'' എന്നു ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു. "ഞാൻ അതുവാങ്ങിക്കൊള്ളാം. എന്നാൽ അതു വല്ല കള്ളന്മാരും കട്ടുകൊണ്ടുപോകും. നിശ്ചയം തന്നെ "എന്നു് അയാൾ പറയുന്നു. മദനിക അതു അയാളുടെ കൈവശം ഏല്പിച്ചിട്ടു പോകുന്നു.

"തോഴരെ, അങ്ങെന്തിനാണു് അങ്ങയുടെ അങ്കവസ്ത്രം വേശ്യയുടെ പരിചാരകനു കൊടുത്തതു്?'' എന്നു മൈത്രേയൻ ചോദിക്കുന്നു.

"ദയകൊണ്ടു്'' എന്നു് ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു.

"എന്തു? ആ നാശം പിടിച്ച ജന്തുവിനോടും ദയയൊ? എന്നു മൈത്രേയൻ ചോദിക്കുന്നു.

"തോഴരങ്ങനെ പറയരുതു്.'' എന്നു ചാരുദത്തൻ ഉത്തരം പറയുന്നു.

"എന്തുകൊണ്ടു വയ്യാ? ചുമടിറക്കിയ കഴുതയെപ്പോലെ നിലത്തു കിടന്നുരുളണമല്ലൊ ഞാൻ'' എന്നു മൈത്രേയൻ പറയുന്നു.

"എനിക്കു് ഉറക്കം വരുന്നു. മിണ്ടാതിരിക്കൂ" എന്നു ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു.

"നല്ലവണ്ണം ഉറങ്ങൂ. ചൈതന്യത്തോടുകൂടി ഉണരൂ. എനിക്കും ഉറക്കം വരുന്നു. ഞാനും ഉറങ്ങട്ടെ." എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു. രണ്ടാളും ഉറങ്ങുന്നു.

മദനികയുടെ കാമുകനായ സജ്ജാലകൻ എന്നൊരു കള്ളൻ വളപ്പിനകത്തു കടക്കുന്നു. "ഇതാ ഞാൻ എന്റെ ശരീരശക്തിയും മിടുക്കുംകൊണ്ടു തോട്ടമതിലിൽ ഒരു തുരങ്കമുണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്നു. എനിക്കകത്തു നുഴഞ്ഞുകേറാൻ വേണ്ടവിധമുണ്ടു് ഇതിനു് നിലത്തിഴയുമ്പോഴും പഴകിയ പടം പൊഴിയുന്ന പാമ്പിനെപ്പോലെ ഞാൻ അതിൽക്കൂടി ഇഴഞ്ഞു് വളപ്പിനകത്തു കടന്നിരിക്കുന്നു. ഇനി വീട്ടിനകത്തുകേറി അകത്തെ മുറികളിൽ ചെല്ലണം. മോഷണത്തെസംബന്ധിച്ചു് സജ്ജനങ്ങൾ പറയുന്നതു് ഞാൻ വകവയ്ക്കുന്നില്ല. കച്ചവടക്കാർ അവരെ വിശ്വസിച്ചു സാമാനങ്ങൾ വാങ്ങിക്കുന്നവരെ പകൽതന്നെ വഞ്ചിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. കള്ളന്മാർ അവരുടെ ജോലി നിർവ്വഹിക്കാൻ രാത്രിസമയം ഉപയോഗിക്കുന്നു. അതു അവരുടെ ധീരപ്രവൃത്തികളിലുള്ള പ്രതിപത്തികൊണ്ടത്രെ അല്ലാതെ ക്രൂരതകൊണ്ടല്ല. അശ്വത്ഥാമാവു് രാത്രിയിൽ പാണ്ഡവന്മാരുടെ കൈനിലയാക്രമിച്ചു രാജാക്കന്മാരെ കൊന്നു. അതിനു ആരും അയാളെ ദൂഷ്യം പറയുകയൊ അയാളുടെ പ്രവൃത്തിയെ നിന്ദിക്കയൊ ചെയ്യുന്നില്ല. അകീർത്തികരമായ സ്വാതന്ത്ര്യവും, കൈയ്യും കെട്ടിനടക്കേണ്ട സേവാവൃത്തിയേക്കാൾ മെച്ചമാണു്. കച്ചവടക്കാരോടു എനിക്കു ഒട്ടും ദയവില്ല. പണം വലിച്ചുകൂട്ടുക, അതിനതിനു ദ്രവ്യം വർദ്ധിക്കുക, ദ്രവ്യ, അധികംധനം, പരമാർത്ഥികളിൽ പുച്ഛം, തൊഴിലിൽ നിർദ്ദയമായ കണിശം, ഇതെല്ലാമാണു അവരുടെ

മാതിരി. കാമദേവൻ നമ്മളെക്കൊണ്ടു എന്തുതന്നെ ചെയ്യിക്കയില്ല? ഇനി ഞാൻ എന്റെ ജോലി തുടങ്ങണം. ഇതാ ഇവിടെ വെള്ളം വാർന്നൊലിച്ചു ഇഷ്ടികകളിളകിയ ഒരു സ്ഥലം കാണുന്നു. ഒച്ച ഉണ്ടാക്കാതെ ഇവിടെ ഒരു തുരങ്കമുണ്ടാക്കാം. ഞാനിവിടെ ഒരു ദ്വാരമുണ്ടാക്കട്ടെ. ദ്വാരം വീട്ടിനകത്തു വെച്ചപ്പെടാതിരിക്കാനും സ്ത്രീജനങ്ങൾ ഉണരാതിരിക്കാനും ഞാൻ ശ്രദ്ധിക്കണം. ഏതുതരം തുരങ്കമാണു ഞാൻ ഇവിടെയുണ്ടാക്കേണ്ടതു്? സിംഹാക്രാന്തമോ, പൂർണ്ണചന്ദ്രമോ, ശൂലവക്ത്രമോ, വ്യാഘ്രമുഖമോ ചന്ദ്രാർദ്ധമോ, ത്രികോണമോ? അഥവാ പീഠാകാരത്തിലുള്ളതോ ആനവായ്പോലെയുള്ളതോ? ഞാൻ സിംഹാക്രാന്തമാതൃകയിൽതന്നെ തുരക്കാം." എന്നു് അവൻ ആലോചിച്ചുനില്ക്കുന്നു.

അപ്പോൾ വിദൂഷകൻ; "അങ്ങു ഉണർന്നിരിക്കയാണു്. അല്ലേ?" എന്നു ചാരുദത്തനോടു വിളിച്ചു ചോദിക്കുന്നു.

ചാരുദത്തൻ, ഉറക്കംതൂങ്ങിക്കൊണ്ടു് "എന്താ അതു്" എന്നു ചോദിക്കുന്നു.

"സങ്കേതസ്ഥലത്തു് എത്താൻ ഭൃത്യസ്ത്രീയോടു ഏർപ്പാടുചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു സന്യാസിക്കെന്നതുപോലെ എനിക്കു ഉറക്കം വരുന്നില്ല. എന്റെ ഇടതുകണ്ണു തുടിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഈ ആഭരണങ്ങൾ സൂക്ഷിക്കാനുള്ള ഉല്ക്കണ്ഠയാൽ ആയിരിക്കാം. കള്ളൻ കന്നക്കോൽകൊണ്ടു ചുവരു തുളയ്ക്കുന്നതുപോലെയുള്ള ഒരു ഒച്ച കേൾക്കുന്നപോലെ എനിക്കു തോന്നുന്നു. പണക്കാരന്റെ പാടു് ഈ വിധമാണെങ്കിൽ എനിക്കു് പണ്ടത്തെ ദാരിദ്ര്യം മതി."

"ഛീ, മിണ്ടാതിരിക്കൂ, ദാരിദ്ര്യത്തിനെ വിളിച്ചുവരുത്തുവാൻ എന്തൊരു മൂർഖനാണു താൻ?" എന്നു ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു. രണ്ടുപേരും ഉറങ്ങുന്നു.

"തുരങ്കത്തിന്ന അളവെടുക്കാൻ ഞാൻ ഇപ്പോൾ എന്താണ് ഉപയോഗിക്കുക" എന്ന് സജ്ജാലകൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. കുറേനേരം ആലോചിച്ചിട്ട്, പകൽ പൂണൂലും രാത്രിയിൽ അളവുനാടയും ആയി ഉപയോഗിക്കാൻ ഇതുണ്ടല്ലോ." എന്ന് വിചാരിക്കുന്നു. അവൻ, അകത്തുള്ളവർ ഉറങ്ങുകയാണൊ എന്നു പരിശോധിക്കാൻ വണ്ടിന്റെ മുരൾച്ചപോലെ ശബ്ദമുള്ള ഒരു വാദ്യവിശേഷമെടുത്തു ഊതുന്നു. ആക്കും ആ ശബ്ദംകേട്ട് നിദ്രാഭംഗം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. "കള്ളന്മാരുടേയും കവർച്ചക്കാരുടെയും ഇഷ്ടദേവതേ ജയജയ" എന്ന മന്ത്രം ജപിച്ചിട്ടു തുരങ്കത്തിൽക്കൂടി അകത്തു കടക്കുന്നു. "ഇതാ ഇവിടെ ഒരു വിളക്കു കത്തുന്നുണ്ട്. പൊയ്ക്കളയുകയാണ് നല്ലത്. എന്നു അവൻ വിചാരിക്കുന്നു. കുറഞ്ഞൊന്നു ചിന്തിച്ചു നിന്നതിനുശേഷം "പാടില്ല. ഞാൻ സജ്ജാലനകനല്ലെ?—ചാടാൻ പൂച്ചയും പതുങ്ങിനടക്കാൻ ചെന്നായ് ഇഴയാൻ പാമ്പും റാഞ്ചാൻ കഴുകും ആൾമാറാട്ടത്തിനുമായയും ഭാഷാവിഷയത്തിൽ വാണിയും രാത്രിയിൽ ദീപവും ആപത്തിൽ ഇരുട്ടും കരയ്ക്ക് കാററും, വെള്ളത്തിൽ വഞ്ചിയും ഉറങ്ങുന്നവന്റെ കണ്ണുകളിൽ ഉറക്കവും അല്ലെ? ഞാൻ എന്തിനു പൊയ്ക്കളയണം? ഞാൻ എല്ലായിടത്തും ഒന്നു നോക്കട്ടെ," എന്ന് പറഞ്ഞു, നോക്കിയിട്ട് "ഞാൻ ഈ നാട്ടുകാരനല്ലാത്തവനാകയാൽ ഈ മനുഷ്യന്റെ ധനസ്ഥിതിയേക്കുറിച്ച് ഒന്നും എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. വീടിന്റെ വലിപ്പവും മോടിയും കണ്ടുകൊണ്ടു മാത്രം ആണ് ഞാൻ ഇവിടെ കേറിയതു്; എന്നാൽ ഇവിടെ വിലപ്പിടിപ്പുള്ള ഗൃഹോപകരണങ്ങളാകട്ടെ കയ്ക്കലാകാൻ കൊള്ളാവുന്ന മററു സാധനങ്ങളാകട്ടെ ഒന്നും കാണുന്നില്ല. ആകപ്പാടെ ഇയാളൊരു ദാരിദ്ര്യമൂർത്തിയാണെന്നു വരുമോ? അതോ

വിലപിടിച്ചതെല്ലാം വല്ല ഗിക്കിലും പൂട്ടിക്കെട്ടി ഒളിച്ചുവച്ചിരിക്കയാണോ? സ്വത്തെല്ലാം സുഖാനുഭവങ്ങൾക്കുവേണ്ടി നശിപ്പിച്ചിട്ടു താൻ ജനിച്ച വീടാണല്ലൊ . എന്നാലുള്ള സ്നേഹംകൊണ്ടുമാത്രം പണമില്ലെങ്കിലും ഇതു വിറ്റുകളയാതെ വച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയാണോ? കാണുന്നതുപോലെയുള്ള ദരിദ്രനാണു് വാസ്തവത്തിൽ ഈയാളെങ്കിൽ ഈയാളും എന്നേപ്പോലെ കെട്ടുപോയ ഒരു തറവാട്ടുകാരനായിരിക്കണം. ഈയാളെ ഉപദ്രവിച്ചുകൂടാ, കൊള്ളാം. ഞാൻ പൊയ്ക്കളയാം." എന്നു് അവൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

ആ സന്ദർഭത്തിൽ വിദൂഷകൻ കണ്ണുതുറക്കാതെ "ഏഹേ! ഈ ആഭരണക്കെട്ടു വാങ്ങി എന്നെ ഈ ഉപദ്രവത്തിൽനിന്നു് ഒഴിക്കണേ" എന്നു ഉറക്കത്തിൽ പറയുന്നു.

സജ്ജാലകൻ അത്ഭുതത്തോടുകൂടി, "ആഭരണക്കെട്ടെന്നോ ഇവൻ പറയുന്നതു്! ഇവൻ എന്നെക്കണ്ടോ? അതോ ഇവൻ ഉറക്കത്തിൽ പറയുകയാണൊ? നോക്കട്ടെ "എന്നു പറഞ്ഞു വിദൂഷകനെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയിട്ടു്, "ഇവൻ വാസ്തവത്തിൽ ഉറങ്ങുകതന്നെയാണു്. ഇവന്റെ ശ്വാസക്രമത്തിൽ തെററില്ല. ശരിയായ ഇടവിട്ടുതന്നെ ശ്വാസോച്ഛ്വാസങ്ങൾ നടക്കുന്നു. ശരീരം നീണ്ടുനിവന്നും അവയവങ്ങൾ അയഞ്ഞും കിടക്കുന്നു. കൺപോളകൾ ഇളകുന്നില്ല. അവ ഇറുകെ അടഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഇവൻ ഉറങ്ങുന്നതുപോലെ ഭാവിക്കയാണെങ്കിൽ മുഖം ദീപത്തിന്റെ നേരേ വച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയില്ല. 'എന്നാൽ ഈ ആഭരണഭാണ്ഡം എവിടെ? ഇതാ ഇവന്റെ കൈയ്ക്കൂടിയിൽ വച്ചിരിക്കുന്നു. ഓഹോ! എന്തുചെയ്യണമെന്നു് എനിക്കറിയാം." അവൻ കൊണ്ടുവന്നിരുന്ന ഒരു ചെപ്പു തുറന്നു്

ഏതാനും വണ്ടുകളെ വിളക്കിൻെറ നേരേ വിടുന്നു. അവ അപ്പോൾതന്നെ വിളക്കു കെടുത്തിക്കളയുകയും ചെയ്യുന്നു. വണ്ടുകളേ ഓടിക്കാൻ വിദൂഷകനു് ഭാണ്ഡത്തിൽനിന്നു കൈയെടുക്കണം "നാശം! വിളക്കു് കെട്ടുപോയിരിക്കുന്നു. ആഭരണഭാണ്ഡം എൻെറ കൈയിൽനിന്നു ആരെങ്കിലും കവൎന്നുകൊണ്ടു പോകുമല്ലൊ. ചാരുദത്താ! ഈ ആഭരണഭാണ്ഡം വാങ്ങിക്കൊള്ളൂ. കവലപിണങ്ങിയ കച്ചവടക്കാരനേപ്പോലെ പേടികൊണ്ടു എനിക്കു ഉറങ്ങാൻ വയ്യാതിരിക്കുന്നു. എന്നോടു് ഇതു വാങ്ങിച്ചില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ അങ്ങേ ശപിക്കും" എന്നു് അയാൾ വിളിച്ചു പറയുന്നു. വിദൂഷകൻെറ കൈയിൽനിന്നു സജ്ജലകൻ അതു വാങ്ങുന്നു. ചാരുദത്തനാണു് അതു വാങ്ങിയതെന്നു വിചാരിച്ചു, വിദൂഷകൻ "ഇനി എനിക്കു ഉപദ്രവംകൂടാതെ ഉറങ്ങാം. തൻെറ സാമാനങ്ങളെല്ലാം വിററുതീൎന്ന ഒരു വ്യാപാരിയെപ്പോലേ സുഖമായി ഉറങ്ങാം" എന്നു പറയുന്നു.

നേരം പ്രഭാതമായതറിയിച്ചുകൊണ്ടു പട്ടണത്തിൽ നകരാവുകൊട്ടുന്ന ഒച്ചകേട്ടു് സജ്ജലകൻ "ഈ ബ്രാഹ്മണൻ വിശ്വാസപൂൎവ്വം എന്നേ ഏല്പിച്ച ഈ ആഭരണഭാണ്ഡം എനിക്കു കൊണ്ടുപോകാമോ? ദാരിദ്ര്യം ഒരു മഹാശാപമത്രെ. കാമുകരായ യുവാക്കന്മാർ അവരുടെ കാമുകിമാരെ ലഭിക്കാൻ ശങ്കിക്കത്തക്ക കൎമ്മങ്ങളും പശ്ചാത്തപിക്കാതെ ചെയ്യുന്നു." എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തുംകൊണ്ടു ആഭരണങ്ങളുമായി അവിടെ നിന്നു പോകുന്നു.

സജ്ജലകൻ പോയഉടനേ രദനികവന്നു "അയ്യോ! ആൎയ്യ മൈത്രേയ, നമ്മുടെ കാൎയ്യനിത്തോട്ടത്തിലേക്കുള്ള പടിവാതിലിൻെറ ചുവരുതുരന്നു് ദ്വാരമുണ്ടാക്കി ഒരുകള്ളൻ വീട്ടിനുള്ളിൽ കടന്നിരിക്കുന്നു." എന്നു് വിളിച്ചു പറയുന്നു.

വിദൂഷകൻ ധിറുതിവച്ചെണീച്ച് കള്ളനുണ്ടാക്കിയ ദ്വാരം പോയിനോക്കി "നാശം തന്നെ അത തെമ്മാടി പട്ടി അകത്തുകടന്നതു് ശരിയാണു്. ഈ നല്ലവത്തമാനം ഞാൻ ചാരുദത്തനേ അറിയിക്കാം." എന്നു് രദനികയോടു പറയുന്നു.

രണ്ടുപേരുംകൂടി ചാരുദത്തൻ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്നിടത്തു ചെല്ലുന്നു. "ചാരുദത്ത എനിക്കൊരു സന്തോഷവത്തമാനം അങ്ങോടു പറയാനുണ്ടു്." ചാരുദത്തൻ ഉണന്നു്, "എന്നോടുപറയാൻഒരുസന്തോഷവത്തമാനമുണ്ടെന്നൊ? എന്താ, ആയ്യ വസന്തസേന വന്നിട്ടുണ്ടോ?"

"ഇല്ല. വന്നതു ആയ്യയല്ല. ആയ്യനാണു്." എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"ഈയാൾ പറയുന്നതിന്റെ അത്ഥമെന്താണു്, രദനികെ,?" എന്നു് അദ്ദേഹം രദനികയോടു ചോദിക്കുന്നു.

നമ്മുടെ കായ്യനിതോട്ടത്തിന്റെ പടിവതിൽ ഭിത്തിയിൽ ഒരു കള്ളൻ ഒരു തുരങ്കമുണ്ടാക്കി വീട്ടിനുള്ളിൽ കയറിയിരിക്കുന്നു എന്നു രദനിക ഉത്തരം പറയുന്നു.

"ഒരു കള്ളൻ വീട്ടിനകത്തു കയറിയോ! എന്നു് ചാരുദത്തൻ അത്ഭുതത്തോടെ ചോദിക്കുന്നു.

"തോഴരെ, അങ്ങെപ്പോഴും പറയുമല്ലൊ 'മൈത്രേയൻ ഒരു മൂഢനാണു്'; 'മൈത്രേയൻ ബുദ്ധികെട്ടവനാണു്' എന്നെല്ലാം, ഇന്നലെ രാത്രിയിൽ ആ ആഭരണപ്പൊതി ഞാൻ തോഴരുടെ കൈയ്യിലേല്പിച്ചതു് ഒരു മിടുക്കല്ലേ?" എന്നു് വിദൂഷകൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അങ്ങ അതു് എന്നോ ഏല്പിച്ചെന്നാണോ പറയുന്നതു്?" എന്നു ചാരുദത്തൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അതേ, എന്നുതന്നെ." എന്നു വിദൂഷകൻ ഉത്തരം പറയുന്നു.

"എപ്പോൾ?"

"അർദ്ധരാത്രിയ്ക്കു്."

"അർദ്ധരാത്രിയ്ക്കുതന്നോ? എന്റെ കൈയിൽ വാസ്തവത്തിൽ തന്നോ?

"ഞാൻ തന്നു. സംശയമില്ല."

"കഷ്ടം ആഭരണക്കെട്ടു മോഷണം പോയതുതന്നെ." എന്നു ചാരുദത്തൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

"ഇനി അതു് എന്റെ കൈയിൽ തിരിച്ചുതന്നോയ്ക്കുന്നോ." എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"ആളുകൾ എന്നെ സംശയിക്കും. നേരു ആരറിയും? നേരു പറഞ്ഞാൽ ആരു വിശ്വസിക്കും. ഒരു ദരിദ്രൻ തന്നെ ഏല്പിച്ച ആഭരണങ്ങളെല്ലാം മോഷണം പോയിരിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞാൽ അവനെ ആരും സംശയിക്കതന്നെ ചെയ്യും." എന്നു ചാരുദത്തൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ചാരുദത്തന്റെ പത്നി ധൂത രദനികയെ വിളിച്ചു് കള്ളൻ ചാരുദത്തനേയൊ മൈത്രേയനേയൊ വല്ല ഉപദ്രവങ്ങളുമേല്പിച്ചോ എന്നു് ഉൽക്കണ്ഠയോടുകൂടി ചോദിക്കുന്നു. അവൾ ഉപദ്രവങ്ങളൊന്നും പററിയിട്ടില്ലെന്നും എന്നാൽ വസന്തസേന ചാരുദത്തനെ ഏല്പിച്ചിരുന്ന ആഭരണങ്ങൾ മോഷണം പോയിരിക്കുന്നു എന്നും അവൾ ധൂതയോടു പറയുന്നു.

"അവയ്ക്കുപകരം ഇനി എന്താണു് കൊടുക്കുക." എന്നു പറഞ്ഞു്. അവർ അവരുടെ കാതുകളിൽ തപ്പിനോക്കി, അവയിൽ കുരുത്തോലച്ചുരുളുകളാണെന്നു് കണ്ടു്. "പഴയ ശീലം എന്നെ കളിയാക്കുന്നു!" എന്നു വിചാരിക്കുന്നു. "എന്തുചെയ്യണമെന്നു് എനിക്കറിയാം. എന്റെ തറവാട്ടിൽനിന്നു് എനിക്കു കിട്ടിയ മുത്തുമാല എന്റെ

കൈവശം ഉണ്ടല്ലോ. അതിന് ലക്ഷംവരാഹൻ വില പിടിപ്പുണ്ട്. അതു ഞാൻ കൊടുക്കാം." എന്ന് ധൂത നി ശ്ചയിക്കുന്നു.

"വേണ്ടതുപോലെയല്ലാതെ ഇരുട്ടത്ത് ആഭരണ ങ്ങൾ അങ്ങേക്കയ്യിൽ തന്നതിനു് ഞാൻ അങ്ങയോടു ക്ഷ മായാചനം ചെയ്യുന്നു. ഇനീ അതു എനിക്കു തിരിച്ചുതര ണം." എന്നു വിദൂഷകൻ ചാരുദത്തനോടു പറയുന്നു.

"ഞാൻ എന്നെ ഞെരുക്കുന്നതെന്തിന്? വളരെക്കാ ലമായി അങ്ങേയ്ക്കുന്നോ അറിയാമല്ലോ. എന്നിട്ടും ആ ഭരണപ്പെട്ടി എന്റെ കൈയിലുണ്ടെന്നു് അങ്ങു വിശ്വസി ക്കുന്നു. അങ്ങനെയിരിക്കെ തന്റെ സാമർത്ഥ്യംകൊണ്ടു ഉപജീവിക്കുന്നവളും വഞ്ചനയിൽ നിപുണയും ആയ വസ ന്തസേനയ്ക്കു് ആ വിശ്വാസം എത്ര ബലവത്തരമായിരി ക്കും?" എന്നു പറഞ്ഞു ചാരുദത്തൻ വ്യസനാക്രാന്തനായി രിക്കുന്നു.

"ഭാഗ്യദോഷിയായ ഞാൻ അതു കൊടുത്തതു കള്ള ന്റെ കൈയ്യിലായിരിക്കണം." എന്നു മൈത്രേയൻ പറ യുന്നു.

ചാരുദത്തന്റെ പത്നി രദനികയെ അയച്ചു മൈ ത്രേയനെ വിളിപ്പിച്ചു് അവരുടെ മുത്തുമാല അയാൾക്കു ദാനംചെയ്യുന്നു.

"ഇത്ര വിലകൂടിയ ഒരു ദാനം നമ്മുടെ ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതിയ്ക്കു് അനുയോജ്യമല്ലല്ലോ എന്തിനാണു് ദേവി ഈ ദാനം തരുന്നതു്?"

"ഞാൻ ഷഷ്ഠിനോൻപു നോല്ക്കുന്നുണ്ടു്. എന്റെ ആഭരണങ്ങളിൽ ഏററവും വിലപിടിച്ചതു് ഒരു

ബ്രാഹ്മണനു കൊടുത്തു് അനുഗ്രഹം വാങ്ങണം" എന്നു് ധൂത പറയുന്നു.

"ഇന്നു് ഷഷ്ഠിയല്ല അഷ്ടമിയാണല്ലൊ." എന്നു മൈത്രേയൻ പറയുന്നു.

"എൻെറ വിചാരക്കുറവിനു മാപ്പുതരണം. ഞാൻ ഇന്നാണു് എൻെറ വ്രതം കാലംക്രുടിയതു്." എന്നു അവർ ഉത്തരം പറയുന്നു.

മൈത്രേയൻ അന്ധാളിക്കുന്നു. വസന്തസേനയുടെ ആഭരണം കളവുപോയതിനുപകരം അവൾക്കു കൊടുക്കാനായി ചാരുദത്തനേ ഏല്പിക്കാനാണു് തന്റെ സ്വാമിനി തൻെറ കൈവശം അതു തന്നയച്ചിരിക്കുന്നതു എന്നു രദനിക അയാളോടു പറഞ്ഞു അയാളേ സമാധാനിപ്പിക്കുന്നു.

മൈത്രേയൻ ധൂതയുടെ കൈയിൽനിന്നും മുത്തുമാല വാങ്ങിയിട്ടു് "എന്നാൽ ദേവി, ദേവിയുടെ കണ്ണുകളിൽ വെള്ളം വന്നിരിക്കുന്നുവല്ലൊ" എന്നു് അവരോടു പറയുന്നു.

"അതു ഹോമപ്പുക തട്ടിയതുകൊണ്ടാണു്" എന്നു അവർ അതിനു സമാധാനം പറയുന്നു.

"അവരുടെ ദുഃഖത്തേ അവർ വെളിപ്പെടുത്താതെ അവർ പോയി. എന്നാൽ ആ അശ്രുക്കൾ അതു വേണ്ടുവോളം സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു." എന്നു വിദൂഷകൻ ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു. അയാൾ ചാരുദത്തൻെറ അടുക്കൽ ചെന്നു മുത്തുമാല അദ്ദേഹത്തിൻെറ പക്കൽ കൊടുക്കുന്നു.

"ഇതെന്താണു്?" എന്നു് ചാരുദത്തൻ ചോദിക്കുന്നു.

"കുലംകൊണ്ടും ശീലംകൊണ്ടും ഉൽകൃഷ്ടയായ ഒരു പത്നിയെ ലഭിച്ചതിൻെറ ഫലം" എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"എന്തു! എന്റെ ഭാഗ്യയ്ക്കു എന്നോടു അനുകമ്പയോ? ഇന്നു ഞാൻ ഹതനായി. പ്രവൃത്തിയിൽ ഞാൻ ഒരു സ്ത്രീയും അവൾ ഒരു പുരുഷനും ആയിരിക്കുന്നു. അവളെ സംരക്ഷിക്കേണ്ട ഞാൻ അവളാൽ സംരക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടതായി വന്നിരിക്കുന്നു." എന്നു ചാരുദത്തൻ വ്യസനസമേതം പറയുന്നു.

"ഇതു സ്വീകരിക്കാൻ ദേവി അപേക്ഷിക്കുന്നു. ദയവു ചെയ്തു അങ്ങിതു സ്വീകരിക്കണം." എന്നു വിദൂഷകൻ പറയുന്നു.

"ആകട്ടെ, അങ്ങനെതന്നെ" എന്നു പറഞ്ഞു ചാരുദത്തൻ അതുവാങ്ങി, "തോഴരെ, അങ്ങിതു കൊണ്ടുപോയി വസന്തസേനയ്ക്കു കൊടുക്കൂ. ഒരു മനുഷ്യൻ പാപ്പരാകുമ്പോൾ അവന്റെ തറവാട്ടഭിമാനം വിഴുങ്ങുകതന്നെ വേണം." എന്നു ചാരുദത്തൻ പറയുന്നു.

"കഷ്ടം! ലക്ഷം വരാഹൻ വിലപിടിപ്പുള്ള ഒരു മുത്തുമാല ആ ആഭരണച്ചവറുകൾക്കു പകരം കൊടുക്കുകയോ? ഒന്നു വിചാരിച്ചുനോക്കൂ." എന്നു വിദൂഷകൻ തടസ്സം പറയുന്നു.

"തോഴരെ, അങ്ങനെ പറയരുതു്. നമ്മളിൽ വലിയ വിശ്വാസമുണ്ടായിട്ടല്ലെ അവൾ നമ്മളെ അവയേല്പിച്ചതു്. ആ വിശ്വാസത്തിനു പ്രതിഫലമായിട്ടാണല്ലൊ നമ്മളിതു കൊടുക്കുന്നതു്.

മൂന്നാമങ്കം അവസാനിക്കുന്നു.

നാലാമങ്കം: പ്രണയലോലയായ വസന്തസേനയും കൈയിൽ ഒരു ചിത്രമെഴുത്തു ചട്ടവും ചായപ്പെട്ടിയും തൂലികകളുമായി പരിചാരിക മദനികയും പ്രവേശിക്കുന്നു.

"തോഴി, ഇതിനു അദ്ദേഹത്തിൻെറ ച്ഛായ ഉണ്ടോ? എന്നു് വസന്തസേന മദനികയോടു ചോദിക്കുന്നു.

"അന്നു നമ്മൾ മട്ടുപ്പാവിന്മേൽനിന്നു നോക്കിയപ്പോൾ കണ്ടപ്രകാരം ഒത്തിരിക്കുന്നു ഇതിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ച്ഛായ." എന്നു് മദനിക ഉത്തരം പറയുന്നു. "വേശ്യമാരെ സേവിക്കുന്നവരെപ്പോലെ കൗശലമുള്ളവരായി ആരും ഇല്ല. എന്നൊരു ചൊല്ലുണ്ടു്. നീ ഈ കൊച്ചു കള്ളംപറഞ്ഞു് അതു സത്യമാണെന്നു തെളിയിക്കയാണു്" എന്നു് വസന്തസേന പറയുന്നു.

താൻ വെറും മുഖസ്തുതി പറയുകയല്ലെന്നും വസന്തസേന എഴുതിയ ചാരുദത്തൻെറ പടം വളരെ ഒത്തിരിക്കുന്നു എന്നും മദനിക പറയുന്നു. തൻെറ തോഴികൾ അതുകണ്ടു തന്നേ പരിഹസിക്കാനിടയാവരുതെന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു.

അപ്പോൾ വസന്തസേനയുടെ അമ്മ കൊടുത്ത ആഭരണങ്ങളുംകൊണ്ടു മറെറാരു പരിചാരിക വന്നു്, "നീലപങ്കജം എന്ന തേരു് പടിയ്ക്കൽ നിറുത്തിയിരിക്കുന്നു. "നീ വേഗത്തിൽ വിശേഷപ്പെട്ട വസ്ത്രങ്ങളും ആഭരണങ്ങളും ധരിച്ചു മൂടുപടവുമിട്ടു് ഉടനേ പുറപ്പെടണം" എന്നു് ആര്യയുടെ അമ്മ പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു.

"എന്തു! ആര്യ ചാരുദത്തൻ ഈ ആഭരണങ്ങൾ തന്നയിച്ചിരിക്കുന്നോ?" എന്നു വസന്തസേന ചോദിക്കുന്നു.

"അല്ല, ഇവ കൊടുത്തയച്ചിരിക്കുന്നതു് രാജസ്യാലനായ സംസ്ഥാനനാണു്" എന്നു പരിചാരിക ഉത്തരം പറയുന്നു.

"എടി നീചേ ഇറങ്ങിപ്പോ ഇവിടെനിന്ന്." എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു. "ആൎയ്യ, മാപ്പുതരണം. ഞാൻ ആൎയ്യയുടെ അമ്മ പറഞ്ഞയച്ചതാണെ് പറഞ്ഞതു്." എന്നു പരിചാരിക പറയുന്നു. ആ പറഞ്ഞയച്ച സംഗതിയോടാണു തനിക്കു് ദേഷ്യമെന്നും അല്ലാതെ അവളോടല്ലെന്നും അടുത്തദിവസം ചാരുദത്തന്റെ അടുക്കൽ പോകുമ്പോൾ നല്ല വസ്ത്രങ്ങളും ആഭരണങ്ങളും ധരിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു അമ്മയോടു പറഞ്ഞേക്കണമെന്നും വസന്തസേന പരിചാരികയോടു പറയുന്നു.

സജ്ജലകൻ വസന്തസേനയുടെ ഭവനത്തിൽ വരുന്നു. "ഞാൻ ഇന്നലെ രാത്രിയിൽ ഉറക്കമൊഴിഞ്ഞും നിർഭയനായും ഒരു സാഹസകൃത്യം ചെയ്തു; എന്നാൽ നേരം വെളുത്തപ്പോൾ എന്റെ ധൈൎയ്യം സൂൎയ്യോദയത്തിൽ ചന്ദ്രപ്രകാശംപോലെ അസ്തമിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭയം എന്നെ ബാധിച്ചിരിക്കുന്നു. വസന്തസേനയ്ക്കു് മദനികയുടെ വില കൊടുത്തു് അവളുടെ അടിമത്തം ഒഴിപ്പിച്ചുവാങ്ങാനാണു് ഞാൻ ഈ കുററം ചെയ്തതു്. നാശമായി! അവൾ അകത്തളത്തിലാണു്. ഈ ഭാഗ്യവതികളായ വേശ്യാസ്ത്രീകൾ പകൽ സമയത്തു എപ്പോഴും അവിടെ ആയിരിക്കും." എന്നു വിചാരിച്ചുംകൊണ്ടു് അയാൾ മദനികയെ വിളിക്കുന്നു. അവൾ പുറത്തുവന്നു് സജ്ജലകൻ പരിഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതായി കണ്ടു് അതിന്റെ കാരണം ചോദിക്കുന്നു. തനിക്കു പരിഭ്രമമൊന്നുമില്ലെന്നു് അവൻ പറയുന്നു.

"കുട്ടി, ഈ ചിത്രം എന്റെ കിടക്കയിന്മേൽ കൊണ്ടുചെന്നു വയ്ക്കൂ" എന്നു് വസന്തസേന മദനികയോടു പറയാനായി നോക്കിയപ്പോൾ അവളെ അവിടെ കണ്ടില്ല." ആ ചൊട്ടിപ്പെണ്ണു് എങ്ങോട്ടുപോയി? എന്നു ചോദിച്ചു്

ചുററിനോക്കിയപ്പോൾ അവൾ ഒരപരിചിതനോടു വർത്ത മാനം പറഞ്ഞു രസിച്ചു നില്ക്കുന്നതും പ്രണയമസൃണങ്ങ ളായ നേത്രങ്ങളാൽ അയാളുടെ രൂപമാധുര്യം നുകരുന്നതും വസന്തസേനയുടെ കണ്ണിൽപ്പെടുന്നു. "എനിക്കു് വില തന്നു് അവളെ ദാസ്യം വിടുർത്തിക്കൊണ്ടുപോകാൻ വന്നിരി ക്കുന്ന ആ ആളായിരിക്കണം ഇതു്." എന്നു് വിചാരിച്ചു വസന്തസേന അവിടെ നില്ക്കുന്നു.

"ഞാൻ നിന്നോടു് ഒരു രഹസ്യം പറയട്ടെ?" എന്നു അവൻ അവളോടു ചോദിക്കുന്നു.

"മററുള്ളവരുടെ രഹസ്യവർത്തമാനം കേൾക്കുന്നതു ശരി യല്ല. പൊയ്ക്കളയാം" . എന്നു വിചാരിച്ചു വസന്തസേന പോകാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ "വസന്തസേന നിന്നെ......" എന്നിങ്ങനെ സജ്ജലകൻ പറയാൻ തുടങ്ങുന്നതു കേട്ടു, അവന്റെ സംസാരം തന്നെ സംബന്ധിച്ചായതു കൊണ്ടു അതെല്ലാം കേൾക്കാൻ കൗതുകംപൂണ്ടു അവിടെ നില്ക്കുന്നു.

"വിലവാങ്ങിക്കൊണ്ടു നിന്നെ പിരിച്ചയക്കുമോ?." എന്നു അവൻ അവളോടു ചോദിക്കുന്നു.

"എന്നെ വിട്ടതൽചെയ്യാമെന്നു അമ്മതന്നെ പറ യുകയാണു് ചെയ്തതു്." എന്നു മദനിക മറുപടി പറയുന്നു.

"അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ നീ ഈ ആഭരണങ്ങൾകൊ ണ്ടുചെന്നു വസന്തസേനയ്ക്കു കൊടുത്തു്, ഈ ആഭരണ ങ്ങൾ അമ്മയ്ക്കു് ചേരുന്നവിധം തീർപ്പിച്ചവയാണു്. എനി ക്കുവേണ്ടി ഇതെല്ലാം അമ്മ കെട്ടണം. എന്നാൽ അധി കമാരെയും കാണിക്കരുതു് എന്നു് പറയണം." എന്നു അയാൾ പറഞ്ഞു അവ കൊടുക്കുന്നു.

"ഞാൻ അതെല്ലാമൊന്നു കാണട്ടെ." എന്നു പറഞ്ഞു അവൾ അവ വാങ്ങി നോക്കി "ഇതിനുമുമ്പ് ഞാൻ ഈ ആഭരണങ്ങൾ കണ്ടിട്ടുണ്ട്. എവിടെ വച്ചാണെന്നു പെട്ടെന്നു ഓർമ്മിക്കുന്നില്ല" എന്നു അവൾ പറയുന്നു. തന്റെ ആഭരണങ്ങൾപോലെ തോന്നുന്നല്ലൊ എന്നു വസന്തസേന ആത്മഗതം ചെയ്യുന്നു.

"അങ്ങേയ്ക്കു് ഇവ എവിടെനിന്നു കിട്ടി" എന്നു് മദനിക സജ്ജാലകനോടു ചോദിക്കുന്നു. "നിന്നോടുള്ള സ്നേഹംകൊണ്ടു ഞാൻ ഒരു സാഹസം ചെയ്തു." എന്നു് അയാൾ മറുപടി പറയുന്നു.

മദനികയും വസന്തസേനയും അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. ഇപ്പോഴോർമ്മവന്നു. ഇവ എന്റെ സ്വാമിനിയുടെയാണു് " എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ടു്, "കഷ്ടം! ആളു എനിക്കുവേണ്ടി അങ്ങയുടെ ജീവനും ചാരിത്രവും അപകടപ്പെടുത്തിയല്ലൊ." എന്നു അവൾ പറയുന്നു.

"അബദ്ധം പറയാതിരിക്കു" ധീരന്മാരെയെ ഭാഗ്യദേവത അനുഗ്രഹിക്കു എന്നു് അയാൾ പറയുന്നു.

"ആളുകൾ കേട്ടാൽ ചിരിക്കും. അങ്ങു ഒരു വിവരമില്ലാത്തവനാണു്. ഒരു മണ്ടനല്ലാതെ ആരെങ്കിലും ധനത്തിനുവേണ്ടി ശരീരം പണയത്തിലാക്കുമോ? ആരുടെ ഭവനത്തിലാണു് അങ്ങു് അക്രമം നടത്തിയതു?" എന്നു മദനിക ചോദിക്കുന്നു.

"ചെട്ടിത്തെരുവിൽ പാക്കുന്ന ചാരുദത്തൻ എന്നൊരുത്തന്റെ ഭവനത്തിൽ" എന്നു അയാൾ ഉത്തരം പറയുന്നു.

ഇതുകേട്ടു മദനികയും വസന്തസേനയും ഭയപ്പെടുന്നു.

"മദനികെ, നിന്റെ കണ്ണുകളിൽ സംഭ്രമം കാണുന്നു; നിന്റെ ദേഹം താപംകൊണ്ടു തളർന്നിരിക്കുന്നു. നീ ഒരു

മുറിച്ചവാ മാനിച്ചപ്പോലെ വിറയ്ക്കയും അനുകമ്പ കൊണ്ടു് ചഞ്ചലപ്പെട്ടുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇതെന്താണു്?" എന്നു സജ്ജാലകൻ ചോദിക്കുന്നു.

"അങ്ങു് അവിടെ ഒരു ചെറുപ്പക്കാരനേ കൊല്ലുകയോ മുറിവേല്പിക്കയൊ മറ്റൊ ചെയ്തോ? വേഗം പറയൂ. വേഗം" എന്നു മദനിക അയാളോടു ചോദിക്കുന്നു.

അതുതന്നെയാണു് തനിക്കും അറിയേണ്ടതു് എന്നു വസന്തസേന വിചാരിക്കുന്നു.

"ഒരു കുറ്റം പോരയോ? ഞാനാരേയും കൊന്നുമില്ല ഉപദ്രവിച്ചുമില്ല." എന്നു സജ്ജാലകൻ മറുപടി പറയുന്നു. ഇപ്പറഞ്ഞതു സത്യമാണൊ? എന്നു മദനിക ചോദിക്കുന്നു.

"അക്ഷരംപ്രതി സത്യം" എന്നു് അയാൾ ഉത്തരം പറയുന്നു.

"ആവൂ! അതുതി. എനിക്കാശ്വാസമായി! എന്നു മദനിക പറയുന്നു.

"മദനികെ, നിനക്കാശ്വാസമായി എന്നൊ? നോക്കു ഇതിലേ വിധിവൈപരീത്യം! നിർദ്ദോഷതയ്ക്കും പരിശുദ്ധിയ്ക്കും പേരുകേട്ട ഞാൻ നിന്റെ പ്രിയത്തിനായി ഈ പാപകർമ്മം ചെയ്തു. എന്നാൽ നിനക്കോ പ്രിയം മറ്റൊരുവനിൽ!" എന്നു് സജ്ജാലകൻ പറയുന്നു.

"അല്ല. അതല്ല. ഈ ആഭരണങ്ങൾ വസന്തസേനയുടേതാണു്" എന്നു പറഞ്ഞു മദനിക കഥയെല്ലാം അയാളോടു പറയുന്നു.

"അഹോ! അങ്ങനെയാണോ! വെയിലിന്റെ ചൂടു് സഹിക്കാൻ വയ്യാതെതണലന്വേഷിച്ചുതാൻതന്നെ ചില്ലകളെല്ലാം വെട്ടിക്കളഞ്ഞ ഒരു മരത്തിന്റെ ചുവട്ടിലേയ്ക്കു ചെന്ന ഒരുവനേപ്പോലെയായിരിക്കുന്നു ഞാൻ." എന്നു് സജ്ജാലകൻ ഖേദിക്കുന്നു.

"ഈയാൾ കുററത്തെക്കുറിച്ചു പശ്ചാത്തപിക്കയാണെന്നുതോന്നുന്നു." എന്നു വസന്തസേന വിചാരിക്കുന്നു. താൻ ഇനിയെന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതെന്നു് സജ്ജാലകൻ മദനികയോടു ചോദിക്കുന്നു. ആഭരണങ്ങൾ ചാരുദത്തനു തിരിച്ചുകൊടുക്കാൻ അവൾ ഉപദേശിക്കുന്നു. ഒരു കള്ളനെന്നനിലയിൽ അദ്ദേഹം തന്നെ രക്ഷിജനങ്ങളേ ഏല്പിച്ചാലൊ എന്നു അയാൾ ചോദിക്കുന്നു.

"ഇല്ല. അദ്ദേഹം അതു ചെയ്കയില്ല. അദ്ദേഹം മഹാമാന്യനാണു. അദ്ദേഹത്തിനു അങ്ങയോടു ദയ ഉണ്ടാകയെഉള്ളൂ" എന്നു് മദനിക പറയുന്നു.

"നീ പറഞ്ഞതു നല്ല കാര്യമാണു്. അതു നിനക്കു ബഹുമാനകരവുമാണു്." എന്നു് അയാൾ സമ്മതിക്കുന്നു, എന്നാലും അയാൾക്കു ആഭരണങ്ങളുംകൊണ്ടു ചാരുദത്തന്റെ അടുക്കൽ പോകാൻ കഴികയില്ലെന്നു അയാൾ തീർത്തുപറയുന്നു. മററു വഴിവല്ലതും പറഞ്ഞുകൊടുക്കാൻ അയാൾ പറയുന്നു.

വസന്തസേനയോ ചാരുദത്തനോ അയാളെ അറിയുമൊ എന്നു് അവൾ ചോദിക്കയും ഇല്ലെന്നു് അയാൾ മറുപടി പറയുകയും ചെയ്യുന്നു.

അപ്പോൾ, അയാൾ ആഭരണങ്ങളുംകൊണ്ടു വസന്തസേനയുടെ അടുക്കൽചെന്നു്, അവ അവൾക്കു ചാരുദത്തൻ തിരിയെ അയച്ചിരിക്കയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൊടുക്കണം." എന്നു് മദനിക പറഞ്ഞുകൊടുക്കുന്നു. അതുകേട്ടു് വസന്തസേന തന്റെ മുറിയിൽപോയി സജ്ജാലകന്റെ വരവു്കാത്തു് ഇരിക്കുന്നു. താൻ വസന്തസേനയെ കണ്ടു് വിവരം പറഞ്ഞു അതുയക്കുന്നതുവരെ കാമദേവനേ വച്ചു പൂജിക്കുന്ന പുരയിൽ പോയിരിക്കാൻ മദനിക അയാളെ അയക്കുന്നു.

ഒരു കച്ചവടക്കാരൻ അയച്ച ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ കാണ്മാൻ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് മറ്റൊരു പരിചാരിക വന്നു വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനെ ഉടനെതന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ വസന്തസേന പറയുന്നു. "ഓഹോ! ഇവളുടെ, ഈ വേശ്യയുടെ, വീടു് ഒരു മനോഹരമായ കൊട്ടാരമാണു്. പല പട്ടണങ്ങളിൽനിന്നും കാണാൻ വരുന്നവർ പുസ്തകങ്ങളും വായിച്ചുംകൊണ്ടു് കോലായ്ക്കളിൽ ഇരിക്കുന്നു. അടുക്കളയിൽ നല്ലനല്ല പലഹാരങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കുന്നു. പൊൻപണിക്കാർ പല ഭാഷകളിൽ ആഭരണങ്ങൾ പണിയുന്നു. സംഗീതജ്ഞർ വീണവായിക്കുന്നു." എന്നു് വിചാരിച്ചുംകൊണ്ടു് മൈത്രേയൻ അകത്തു വരുന്നു.

"അന്നു് ഞങ്ങളെ ഏല്പിച്ചുംവച്ചു പോന്ന ആഭരണങ്ങളുടെ വില എന്താണു" എന്നു് അദ്ദേഹം ചോദിക്കുന്നു. "ആര്യ, അങ്ങെയ്ക്കെന്തുവേണം അതറിഞ്ഞിട്ടു്" എന്നു അവൾ അങ്ങോട്ടു ചോദിക്കുന്നു.

"ആര്യേ, നിങ്ങൾ ആ ആഭരണങ്ങൾ ചാരുദത്തനെ ഏല്പിച്ചതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ധർമ്മനിഷ്ഠയിൽ വിശ്വാസമുണ്ടായിട്ടല്ലേ? അവ ചൂതുകളിയിൽ നഷ്ടപ്പെട്ടുപോയി" എന്നയാൾ ഉത്തരം പറയുന്നു.

"എനിക്കു മനസ്സിലായി! എന്നിട്ടു്?" എന്നു് വസന്തസേന ചോദിക്കുന്നു. "ആ പൊന്നാഭരണങ്ങൾക്കു പകരം അദ്ദേഹം ഈ മുത്തുമാല തന്നയച്ചിരിക്കുന്നു. ആര്യ ഇതു സ്വീകരിക്കണം" എന്നു വിദൂഷകൻ അവളോടു പറയുന്നു.

കഷ്ടം! ഒരു വേശ്യയുടെ സ്ഥിതി ഇതാണു്. ഞാൻ ദുരാഗ്രഹിയാണെന്നു് അദ്ദേഹം വിചാരിക്കുന്നു. ഞാൻ നിരസിച്ചാൽ ചാരുദത്തനു് വിരോധമാവും. ഇനി എന്തോ

കാണ്കയില്ല." എന്ന് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ട വസന്തസേന "ആൎയ്യ, തരു." എന്ന പറഞ്ഞു കൈനീട്ടുന്നു.

"വേണ്ട" എന്ന മൎയ്യാദയ്ക്കു് വേണ്ടിപ്പോലും ഇവൾ പറയുന്നില്ലല്ലൊ എന്ന വിചാരിച്ചു വെറുപ്പോടുകൂടി മുത്തു മാല അവളുടെ കൈയ്യിൽ കൊടുത്തിട്ട വിദൂഷകൻ പോകുന്നു.

മൈത്രേയൻ അവിടെ വന്നിരുന്ന വിവരം അറിയാതെ മദനികചാരുദത്തന്റെ അടുക്കൽനിന്നൊരാൾ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നും അയാൾ തന്റെ സ്വാമിനിയെ കാണാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നും വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു "ആരാണതു്? ഞാൻ അയാളെ മുമ്പു കണ്ടിട്ടുണ്ടോ?" എന്നു വസന്തസേന അവളോടു ചോദിക്കുന്നു. "ആൎയ്യ കണ്ടിട്ടുണ്ടാവുമെന്ന തോന്നുന്നില്ല. ചാരുദത്തന്റെ ആശ്രിതന്മാരിൽ ഒരുവനായിരിക്കും." എന്നു് അവൾ പറയുന്നു. വസന്തസേന അയാളെ അകത്തു വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരാൻ അവളോടു പറയുന്നു. അവൾ അതിന്നായി പോകുന്നു.

"ഇന്നത്തേദിവസം വളരെ രസകരമായ ഒന്നു് തന്നെ" എന്ന വസന്തസേന വിചാരിക്കുന്നു.

മദനികയും സജ്ജാലകനുംകൂടി വരുന്നു. "ഒരു സത്യവാനു് കുറ്റം ചെയ്യുകയെന്നതു് വെറുമൊരു കളിയല്ല. ആരെങ്കിലും എന്റെ നേൎക്കു വേഗം നടന്നുവരുന്നതുകണ്ടാൽ ഞാൻ ശങ്കിക്കയായി; എന്റെ നേരേ നോക്കിയാൽ ഞാൻ ഭയപ്പെടുകയായി; ഓടിവന്നാൽ ഹൃദയംസ്തംഭിക്കുകയായി; അടുത്തു വന്നുനിന്നാൽ എന്റെ ശരീരം തളരുകയായി; കുററവാളി ലോകത്തെമുഴുവൻ ഭയപ്പെടുന്നു; സാങ്കല്പികങ്ങളായ സകല ഭയപ്പാടുകളും ജാലവിദ്യയാലെന്നപോലെ അവന്റെ മനോമുകുരത്തിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നു." എന്ന സജ്ജാലകൻ മദനികയോടു പറയുന്നു.

വസന്തസേനയുടെ നിയോഗം അനുസരിച്ചു് മദനിക സജ്ജലകനെ അവളുടെ മുമ്പിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കുന്നു. വസന്തസേന അയാളോടു ഇരിക്കാൻ പറയുന്നു. അയാൾ ഇരിക്കുന്നു.

"ആര്യയുടെ ആഭരണങ്ങൾ ആര്യ ചാരുദത്തൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭവനം പഴക്കംചെന്നതും അവ സൂക്ഷിക്കത്തക്ക ഉറപ്പില്ലാത്തതും ആകയാൽ ആര്യക്കു തിരിയെ തരാൻ തന്നയച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുടുംബിനിയും അവിടെ ഇല്ലാതിരിക്കുന്നു." എന്നു് അയാൾ വസന്തസേനയോടു പറയുന്നു.

"അങ്ങു് ചെന്നു് ഈ ആഭരണങ്ങൾ ചാരുദത്തനെ തിരിച്ചേല്പിച്ചു 'ഇതു കുറേനാൾക്കൂടി അവിടെതന്നെ സൂക്ഷിക്കണമെന്നു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നതായി പറയണം" എന്നു് വസന്തസേന അയാളോടു പറയുന്നു.

"ആര്യേ, അതെനിക്കു് പ്രയാസമാണു്." എന്നു് അയാൾ പറയുന്നു.

"അതെന്തുകൊണ്ടാണെന്നു് എനിക്കറിയാം. അവ അങ്ങു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭവനത്തിൽനിന്നു് മോഷണം ചെയ്തുകൊണ്ടുവന്നതാണു്" എന്നു അവൾ പറയുന്നു. അതവളെങ്ങനെ അറിഞ്ഞു എന്നു് വിചാരിച്ചു് അയാൾ അന്ധാളിച്ചും സംഭ്രമിച്ചും നിന്നു പോകുന്നു.

വസന്തസേന ഒരു വണ്ടി വരുത്തി മദനികയെ ധാരാളം ആഭരണങ്ങൾ ധരിപ്പിച്ചു അവളെയും സജ്ജലകനേയും അതിൽ പിടിച്ചുകേററി ഇരുത്തി, "ദുഷ്കൃത്യം ചെയ്താലുണ്ടാകുന്ന ഫലം എന്താണെന്നു് നീ ഈയാളെ പഠിപ്പിച്ചതിനാൽ നീ ഈയാളുടെ ഭാര്യയായിരിക്കാൻ യോഗ്യയായിരിക്കുന്നു." എന്നു മദനികയോടും "ആര്യ

അങ്ങ് ഇവളെ അങ്ങയുടെ ഭാര്യയായി സ്വീകരിച്ചാലും" എന്ന് സജ്ജാലകനോട്ടും പറയുന്നു.

"ഈ കാരുണ്യത്തിന് ഞാൻ എന്തുപകാരമാണ് ചെയ്യു! എത്ര മടയനാണ് ഞാൻ! പ്രത്യുപകാരം ആഗ്രഹിച്ചു ഉപകാരം ചെയ്യുന്നവൻ ഉപദ്രവങ്ങളെ ക്ഷണിക്കയാണ്. ഗുണവാനായ ചാരുദത്തനും അതിലും അധികം ഗുണവതിയായ വസന്തസേനയ്ക്കും ദോഷംവരാൻ വിചാരിക്കുന്നവർ നശിച്ചുപോകട്ടെ!" എന്നു സജ്ജാലകൻ പറയുന്നു. വസന്തസേന അവക്ക് യാത്രപറയുന്നു. അവർ പോകുന്നു.

വസന്തസേന പരിചാരിക ചതുരികയെ വിളിച്ചു, "ഇവിടെ വരു കുട്ടി, "ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ഉണൎന്നിരിക്കയായിരുന്നു എങ്കിലും ഒരു സ്വപ്നംകണ്ടു. നമുക്കു ഈ മുത്തുമാല കൊണ്ടുചെന്നു ചാരുദത്തനു കൊടുക്കാം."

"ആര്യയുടെ ഇഷ്ടംപോലെയാകട്ടെ, സങ്കേതസ്ഥലങ്ങളിലേയ്ക്കു പോകുന്ന അഭിസാരികമാരെ അകമ്പടി സേവിക്കുന്ന മഴക്കാറും പെരുകും ആസന്നമായിരിക്കുന്നു." എന്നു ചതുരിക പറയുന്നു.

"ഭ്രാന്തി! എന്നെ താമസിപ്പിക്കാതിരിക്കൂ." എന്നു വസന്തസേന പറയുന്നു.

"എന്നാൽ വരൂ, എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട അമ്മേ വരൂ." എന്നു ചതുരിക പറയുന്നു.

നാടകം പെട്ടെന്നു ഇവിടെ അവസാനിക്കുന്നു.

ശുദ്ധിപത്രം.

പുറം	വരി	അശുദ്ധം	ശുദ്ധം
14	10	1602	1802
24	12	വംഗം	വംഗം,
,,	14	വൈരണ്യം	വൈരന്ത്യം
28	2	മുതലായ	മുതലായവ
,,	19	അരംങ്ങത്തില്ലാത്ത	അരങ്ങത്തില്ലാത്ത
34	11	ച്ചേക്കാറോ,	ച്ചേക്കാമോ
36	5	ക്കണം	ക്കണം ബാലചരി
42	9	ദൂതനേക്കൂടി	ദൂതനേക്കൂട്ടി [തം
,,	16	ദ്രൗപതിയേ	“ദ്രൗപതിയേ
47	15	യശസ്സോ,	യശസ്സു,
55	16	തീതനാന്നെങ്കിലും	തീതനാണെങ്കിലും
56	1	നിക്ക	നില്ക്കു
,,	27	താൻ	ഞാൻ
81	9	ന്നത്തു്;	ന്നത്തു്;”
94	22	വാസുദേവന്	വാസുദേവനെ
,,	26	കഴിക്കും;	കഴിക്കും;”
97	7	ാമനോടു	രാമനോടു
100	28	അപഥ്നരത	അപഥ്നത
103	17	സൈന്യങ്ങളോടു	സൈന്യത്തോടു
104	5	ശംഖ കണ്ണൻ	ശംഖകണ്ണൻ

പുറം	വരി	അബദ്ധം	സുബദ്ധം
104	27	രാക്ഷസന്മാരക്കൂടി	രാക്ഷസന്മാരെ [ക്കൂടി
109	11	മെന്നു	മെന്നും
112	19	അവജ്ഞ	അവജ്ഞാ
113	3	ഭാവന്റെ	ഭവാന്റെ
,,	26	വന്നിരിക്കുന്നു."എന്നു	വന്നിരിക്കുന്നു" [എന്നു
,,	27	ക്കുന്നു."	ക്കുന്നു.
119	25	ദേവി	"ദേവി
,,	26	ക്കുന്നു. "എന്നു	ക്കുന്നു" എന്നു
,,	28	ക്കുന്നു."	ക്കുന്നു.
124	17	ക്ഷാകു,	ക്ഷപാകു,
135	14	ഭയപ്പെട്ടു	ഭയപ്പെട്ടും
143	6	തോല്പിച്ചും	തോല്പിക്കയും
152	17	ആത്മാക്കളെ	ആൺമക്കളെ
157	27	ഗർവം	ഗർവ്വും
165	22	തുണ്ടു്!"	തുണ്ടു്!
,,	24	കിടക്കുന്നു.	കിടക്കുന്നു."
191	18	എന്റെ	"എന്റെ
196	28	ഇട്ടും	ഇട്ടാൽ
205	13	വർഷാരത്തിൽ	വർഷാരംഭത്തിൽ
211	9	തോന്നുന്നു.	തോന്നുന്ന
217	4	യില്ലെന്നു്	യില്ലെന്നും
224	27	തപസ്സമരത്തിനു	തപസ്സമരത്തിനു
227	1	രാമ,"	രാമ,
228	28	ട്ടുന്നു" ഹാ!	ട്ടുന്നു "ഹാ!
229	6	എൻെ	എന്റെ

പുറം	വരി	അശുദ്ധം	ശുദ്ധം
229	10	രത്രെ.	രത്രെ.”
230	5	പറയു.”	പറയു.
”	7	ആണു്.	ആണു.്”
232	5	ചമനം	ആചമനം
234	25	ആറക്കാലുകൾ	ആരക്കാലുകൾ
237	18	ഈൗശചരുടെ	ഈൗശചന്മാരുടെ
240	16	നോട്ടുകൂടി	നോട്ടംകൂടി
245	17	ചെയ്തത്തു	ചെയ്തതു
248	26	ക്കുന്നു. അകത്തു	ക്കുന്നു. “അകത്തു
249	4	കൊണ്ടും	കൊണ്ടു
256	5	രാമൻ ശ്രാദ്ധങ്ങളിൽ	ശ്രാദ്ധങ്ങളിൽ
258	7	ദേഛദിച്ചു	ഛേദിച്ചു
266	11	കൊന്നു”	കൊന്നു്
”	12	വീണ്ടും	വീണ്ടുംകൊണ്ടു
267	23	“കണ്ണുകൾ	കണ്ണുകൾ
269	13	“ജ്യേഷ്ഠനേ	ജ്യേഷ്ഠനേ
270	13	നാടകം	നാടകവും
273	14	ശലാകൻ	ഹംസകൻ
274	20	രുമണ്മാൻ	രുമണ്വാൻ
”	23	മഹിരാവണൻ	മൈരാവണൻ
275	13	വന്ദിച്ചീട്ടു്	വന്ദിച്ചിട്ടു്
282	26	ആയ്യു ജൈവ	ആയ്യുജൈവ
283	20	അനുകമ്പയു	അനുകമ്പയും
”	21	ള്ളതുമായിരിക്കണം	ഉള്ളതായിരിക്കണം
290	11	തകന്റ	ധകന്റ

പുറം	വരി	അബദ്ധം	സുബദ്ധം
290	15	മണ്മാനും	മണ്‌വാനും
291	25	സാധിക്കി	സാധിക്കും.
,,	27	ഉറച്ചു.	ഉറച്ചി
292	5	രുമണ്മാർ	രുമണ്‌വാൻ
,,	18	ഒരൊട	ഒരോട
293	7	രുമണ്മാരോട്ടു	രുമണ്‌വാരോട്ടു
294	23	രുമണ്മാൻ,	രുമണ്‌വാൻ,
296	4	പോകതിനു്	പോകുന്നതിനു്
301	6	ഉജ്ജല	ഉജ്വല
305	4	രുമണ്മാനും	രുമണ്‌വാനും
,,	23	രുമണ്മാനും	രുമണ്‌വാനും
313	11	കൊണ്ടുള്ള	കൊണ്ടു
,,	27	ഒരു ആപത്തു	ആപത്തു
315	24	രുമണ്മാൻ	രുമണ്‌വാൻ
316	11	രുമണ്പാൻ	രുമണ്‌വാൻ
318	10	പത്മാപതി	പത്മാവതി
319	1	വളിളിക്കുന്നതു്"	വിളിക്കുന്നതു്"
322	4	എന്നും	എന്നു
,,	5	കണ്ടോ എന്നു	കണ്ടോ എന്നും
325	13	ചേടി	വാസവദത്ത
,,	27	കണ്ടന്നു്	കണ്ടന്നു്
326	12	രുക്ഷഗന്ധം	ത്രുക്ഷഗന്ധാ
,,	15	ഓരുപച്ച്തത്തി	ഓരുമണ്ഡപത്തി
333	6	അവർ	അവരു
341	3	വിരചിതമാ	വിരചിതയുമാ

പുറം	വരി	അബദ്ധം	സുബദ്ധം
341	25	എന്നിട്ടു	എന്നിട്ടും
242	6	രുമണ്ണ്വാൻ	രുമണ്‌വാൻ
,,	10	കണ്ടപ്പോൾ. തന്നെ	കണ്ടപ്പോൾതന്നെ
343	11	രുമണ്ണ്വാൻ	രുമണ്‌വാൻ
345	11	വേപെട്ടു്	വേർപെട്ടു്
351	7	കണ്ടിട്ടുള്ളതു് "വാ	കണ്ടിട്ടു "ഇതു് വാ
357	6	"ചാരുദത്തൻ നെടു	ചാരുദത്തൻ നെടു
		വീർപ്പുവിട്ടുംകൊ	വീർപ്പു വിട്ടുംകൊ
		ണ്ടു്," അഹോ	ണ്ടു്, "അഹോ
357	13	ഉള്ളതു്	ഉള്ളതു്"
358	26	പേരും	പെരും
360	3	നമ്മൾ	നമ്മൾ
,,	12	തികെ, പരഭൃ	തികെ, പരഭൃതി
		തികെ!	കെ! മധുരികെ!
366	24	ആര്യ്യർ	ആര്യ്യൻ
374	23	ല്ക്കുന്നു	എല്ക്കുന്നു
,,	25	പറയുന്നു." അതു	പറയുന്നു. "അതു
381	15	തന്നെ, "എന്നു്	തന്നെ." എന്നു്
386	18	സജ്ജാലകൾ	സജ്ജാലകൻ
398	18	ധൎമ്മനിഷ്ഠയാൽ	ധൎമ്മനിഷ്ഠയിൽ

ഗ്രന്ഥകർത്താവിന്റെ
ഇതര കൃതികൾ.

	രൂ.	ണ
ഭാസൻ (ഒന്നാം ഭാഗം)	2	
ഭാസൻ (രണ്ടാം ഭാഗം)	1	1
മണിമേഖല	1	
കണ്ണകിയും കോവലനും (ചിലപ്പതികാരം)	1	

ബി. വി. ബുക്ക് ഡിപ്പോ & പ്രിന്റിങ് വർക്ക്സ്,
തിരുവനന്തപുരം.